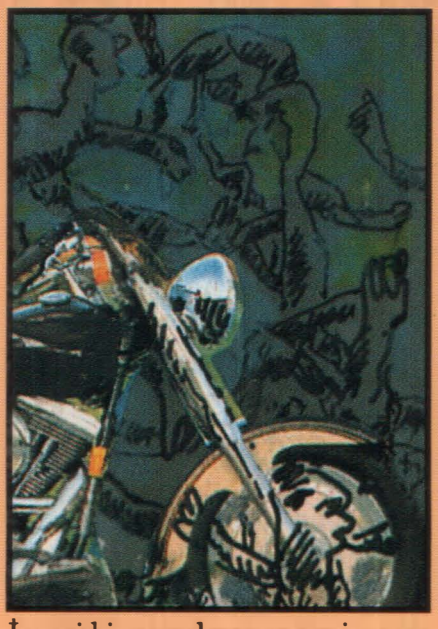
Zen ve motosiklet bakım sanatı

Değerlerin sorgulanması

ROBERT M. PIRSIG



İngilizceden çeviren:
Süha Sertabiboğlu

4. BASIM

AYRINTI

ROBERT M. PIRSIG

1928'de Minneapolis'te doğan Robert Maynard Pirsig Minnesota Üniversitesi'nde felsefe, kimya ve gazetecilik öğrenimi gördü. Hindistan'daki Benares Hindu Üniversitesi'nde Doğu felsefesi üzerine çalıştı. 1959 ile 1962 yılları arasında Montana ve Illinois'daki çeşitli üniversitelerde kompozisyon ve retorik dersleri verdi. Bu dönemin sonunda ağır bir sinir krizi geçirdi ve elektrik şoku terapisi gördü. Pirsig, 1963 ile 1967 arasında Minneapolis'te teknik yazar olarak çalıştı.

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı-Değerlerin Sorgulanması'nı (Çev. Süha Sertabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1995) başlangıçta kısa, hafif bir felsefi deneme olarak yazmayı tasarlamıştı, ama 1968'de motosikletle ülkeyi baştan başa geçerek yaptığı bir geziden sonra anlatı çatısını bu gezi üzerine oturttu. Pirsig sonradan yazdığı sonsözde şöyle diyor: "Kitap tam 121 yayımcı tarafından reddedildikten sonra bir yayımcı kitap için standart avans olan 3000 doları ödemeyi kabul etti. Yayımcı kitabın kendisini niçin yayımcılık yaptığını düşünmeye zorladığını anlatıp kitabı basacağını, ama bu 3000 doların büyük olasılıkla bundan alacağım son para olacağını, bu yüzden de cesaretimin kırılmaması gerektiğini söyledi. Böyle bir kitapta amaç para değildi." Oysa 1974'te basılan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı* kısa zamanda olağanüstü satarak bir best-seller haline geldi. Hem okurlardan hem de eleştirmenlerden çok olumlu tepkiler alan bu hayli çetrefil düşünce metni, tam bir "kült kitap" oldu.

Tam olarak belli bir türün içine sokulamadığı için çeşitli eleştirmenlerin roman, otobiyografi ve felsefi deneme olarak sınıflandırdıkları bu metinde, adı belirtilmeyen bir anlatıcının oğlu ve iki arkadaşıyla birlikte Minnesota'dan California'ya yaptığı on yedi günlük bir motosiklet yolculuğunun ayrıntıları, aklın ve deliliğin doğasından motosiklet onarımına birçok konuya ilişkin felsefi tartışmalarla iç içe anlatılır. Hem bir motosiklet yolculuğunun hem de bir düşünce yolculuğunun hikâyesi olan *Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı*, Batı kültürünün temel felsefi problemlerine ve insanlığın teknolojiyle ilişkisine dair derin bir araştırmanın ürünü olarak görülüp övülmüştür.

Bir deniz yolculuğu üzerine kurulu olan *Lila-Ahlâkın Sorgulanması* (Çev.: Süha Serbabiboğlu, Ayrıntı Yayınları, 1998) ise bir "yalnızın" bir "düşünce isyancısının" kitabı ve ilk kitabın devamı niteliğindedir.

Ayrıntı: 114
Edebiyat dizisi: 37

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı
Değerlerin Sorgulanması
Robert M. Pirsig

İngilizceden çeviren
Süha Sertabiboğlu

Yayına hazırlayan
Tuncay Birkan

Kitabın özgün adı
Zen and The Art of Motorcycle Maintenance
An Inquiry into Values

Vintage/1989
basımından çevrilmiştir.

© Robert M. Pirsig & Akcalı

Bu kitabın tüm yayın hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak illüstrasyonu
Sevinç Altan

Kapak düzeni
Arslan Kahraman

Düzelti
Canan Dilâ

Baskı ve cilt
Mart Matbaacılık Sanatları Ltd. Şti. (0 212) 321 23 00 (pbx)

Birinci basım *1995*
İkinci basım *1995*
Üçüncü basım *2001*
Dördüncü basım *2002*

Baskı adedi *2000*

ISBN 975- 539-089-8

AYRINTI YAYINLARI
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr
Dizdariye Çeşmesi Sk. No.: 23/1 34400 Çemberlitaş-İst. Tel.: (0 212) 518 76 19 Faks: (0 212) 516 45 77

Robert M. Pirsi

Zen ve Motosiklet Bakım

Değerlerin Sorgulanm



Aileme

YAZARIN NOTU

Burada gerçekten olmuş şeylerden bahsediliyor. Retorik gerekçelerle epey değişiklik yapılmış olsa da anlatılanlar esasen gerçek olaylar olarak görülmeli. Fakat ortodoks anlamda Zen Budist pratiğiyle ilgili olarak tamamen doğru bilgiler verdiği düşünülmemeli. Motosikletler hakkında da aynı şey geçerli.

Ve nedir iyi, Phaedrus,
ve nedir iyi olmayan –
Bunu söyleyecek birine ihtiyacımız var mı?

1. bölüm

1 Elimi motosikletin sol gidonundan kaldırmadan saatin, sabahın sekiz buçuğu olduğunu görebiliyorum. Rüzgâr, saatte altmış millik hızda bile ılık ve nemli. Saat sekiz buçukta hava bu denli sıcak ve boğucu olursa öğleden sonra nasıl olacak kimbilir?

Rüzgârda, yol kıyısındaki bataklıklardan gelen keskin kokular. Kuzey batı yönünde, Minneapolis'ten Dakota'ya doğru uzanan, ördek avlanan binlerce gölcükle dolu Central Plains bölgesindeyiz. Bu iki şeritli eski yol, paralelinde dört şeritli yeni bir yol yapıldığından beri pek işlek değil. Bataklığın birini geçerken hava aniden serinliyor. Geçtikten sonra yeniden sıcaklaşıyor.

Bu bölgede yeniden motor sürmekten mutluyum. Burası sanki hiçbir yer değil, ünlü olan hiçbir şeyi yok ve işte bu yüzden güzel. Böy-

lesi eski yollardayken insanda gerilim diye bir şey kalmıyor. Kamışlar ve çayırlık alanlar, daha sonra daha sık kamışlar ve bataklık otları arasındaki asfaltta ilerliyoruz. Ara sıra, otsuz, açık su yüzeyleri de var ve dikkatli bakarsanız kamışların kıyılarında yabanördeklerini görebiliyorsunuz. Kaplumbağaları da... Bir de kızıl kanatlı karatavuk var.

Chris'in dizine vurup onu gösteriyorum.

"Ne?" diye bağırıyor.

"Karatavuk!"

İşitemediğim bir şeyler söylüyor. "Ne?" diye bağırıyorum.

Kaskımın arkasını kavrayıp daha gür bağırıyor: "Onlardan çok gördüm, baba!"

"Oh!" diye bağırıyorum. Sonra da başımı sallıyorum. On bir yaşındayken, kızıl kanatlı karatavuklardan pek etkilenmez insan.

Bunun için yaşlanmak gerek. Benim için ise bütün bunlar, onda olmayan anılarla karışmış durumda. Çok önceleri, bataklık otlarının kahverengiye döndüğü ve kamışların kuzeybatı rüzgârlarıyla dalgalandığı soğuk sabahlar. Güneşin doğup ördek avı sezonunu açmasını beklerken yanaştığımız yerde upuzun çizmelerimizin girdiği çamurdan çıkan o keskin koku. Ya da, su birikintilerinin üzeri ölü gibi donup, üzerindeki buz ve karın üstünden, ölü kamışlar arasından yürürken, gri gökyüzünden, ölü doğadan ve soğuktan başka hiçbir şeyin görülmediği kış günleri. Karatavuklar gitmiştir o zaman. Ama şimdi temmuzda yine buradadırlar; her şey en canlı durumdadır ve bu gölcüklerin her metresi vınlar, kımıldar, vızıldar ve cıvıldar; milyonlarca canlı varlığın oluşturduğu tüm topluluk iyicil bir süreklilik içinde yaşar gider.

Motosikletle gezerken her şeyi, öteki araçlardayken gördüğünüzden tümüyle farklı görürsünüz. Arabayla gezerken hep kapalı bir yerdesinizdir ve alışık olduğunuzdan, araba penceresinden gördüklerinizin televizyondakilere benzediğini fark etmezsiniz. Pasif bir gözlemcisinizdir ve sizinle birlikte giden sıkıcı bir kafes içindesinizdir.

Motosiklette bir kafes yoktur. Her şeyle doğrudan temastasınızdır. Artık, izlemekten öte, sahnedesinizdir; bunu kuvvetle hissedersiniz. Ayağınızın on santim altında vızıldayan asfalt gerçektir, her zaman üzerinde yürüdüğünüz şeydir, oradadır; öyle flulaşır ki gözünüzü üzerinde odaklayamazsınız, ama istediğiniz an ayağınızı aşağı indirip dokunabilirsiniz ve dolaysız bilinciniz hiçbir şeyi, hiçbir yaşantıyı kaçırmaz.

Chris ile ikimiz arkadaşlarla birlikte Montana'ya doğru gidiyoruz,

belki daha da öteye gidebiliriz. Kasten kesin planlar yapmadık; bir yere varmaktan çok, gezmeyi amaçlıyoruz. Yalnızca, tatil yapıyoruz. Tali yolları yeğliyoruz. Asfalt ilçe yolları birinci, anayollar ikinci sırada. Otoyollar ise en kötüsü. İyi vakit geçirmek istiyoruz, fakat önem derecesi vurgulamasında "iyi", "vakit"e ağır basıyor. Bunun yerini değiştirirseniz tüm yaklaşım değişir. Virajlı dağ yolları saniyeler açısından uzundur; fakat virajlarda yana doğru yattığınız ve arabadaki gibi sağa sola savrulmadığınız motosiklet üzerinde daha zevklidir. Trafiği az yollar daha güvenli olduğu kadar daha zevklidir de. Üzerinde ticari işletmeler ve reklam tabelası olmayan yollar daha iyidir; bu yollarda ağaçlıklar, otlaklar, bahçeler ve çayırlar dibinizdedir, yanından geçtiğiniz çocuklar size el sallar, insanlar verandalarından size merakla bakarlar, yol ya da başka bir şey sormak için durduğunuzda yanıtlar kısa değil, istediğinizden de uzun olmaya eğilimlidir; insanlar size nereden geldiğinizi, kaç saattir yolda olduğunuzu sorarlar.

Karımla ben, arkadaşlarla birlikte ilk kez birkaç yıl önce, bu yolların müptelası olmaya başlamıştık. Bu yollara birkaç kez, değişiklik ya da başka bir anayola kestirme çıkış olsun diye girmiştik, her seferinde manzara çok güzeldi ve yoldan, gevşemiş ve mutlu bir şekilde ayrılmıştık. Bunu birkaç kez yineledikten sonra, aslında bariz olan bir şeyi, bu yolların anayollardan tümüyle farklı olduğunu anladık. Bunların çevresinde yaşayan insanların yaşam ritmi ve kişilikleri tümüyle farklıdır. Onlar bir yerlere gidiyor değillerdir. Kibar olmak için çok fazla çaba harcamazlar. Nesneler hakkında tüm bildikleri burdalıkları ve şimdilikleridir. Ötekiler, yıllar önce kentlere göçenler ve onların yitik kuşakları bunu unutmuşlardır. Bunu öğrenmemiz, gerçek bir keşif olmuştu.

Bunu bu denli geç anlamış olmamıza şaşıyordum. Görmüş, ama gene de görememiştik. Ya da daha doğrusu, onu *görmemek* üzere eğitilmiştik. Belki de, gerçek hareketliliğin büyük kentlerdeki gibi olması gerektiği ve burada gördüklerimizin, tümüyle, sıkıcı taşra özellikleri olduğu konusunda şartlanmıştık. Doğrusu, garip bir şeydi; gerçek, kapınızı çalıyor ve siz "Git buradan, ben gerçeği arıyorum," diyorsunuz ve o da gidiyor. Gerçekten garip.

Fakat bir kez anladıktan sonra, hiçbir şey bizi bu yollardan uzak tutamazdı; hafta sonları, geceler, tatiller. Bizler gerçek birer "tali yolda motosiklet sürme" meraklısı olduk, o yollarda gittikçe, öğrenecek şeyler olduğunu bulduk.

Örneğin, iyi yerleri haritada belirlemeyi öğrendik. Eğer çizgi kıvrılıyorsa bu iyidir; dağlık bölgeyi gösterir. Eğer yol, bir kasabayı bir kente bağlayan ana arter ise bu kötüdür. En iyisi, hiçbir yeri hiçbir yere bağlamayan ve ondan daha çabuk gidebileceğiniz bir alternatifi olan yollardır. Büyük bir kasabadan kuzeydoğuya doğru gidiyorsanız kasabadan çıkıp uzun bir süre aynı yönde asla gitmeyin. Kasabadan çıktıktan sonra kuzeye dönüp ilerleyin, sonra doğuya, sonra yeniden kuzeye; çok geçmeden kendinizi, yalnızca bölge halkının kullandığı bir tali yolda bulursunuz.

En önemli ustalık kaybolmamaktır. Bu yollar yalnızca, buraları iyi tanıyan bölge halkı tarafından kullanıldığından, sapak tabelaları yoksa bundan kimse şikâyetçi olmaz ve genellikle de yoktur. Olduğunda ise genellikle, otların arasında gizlenmiş küçük tabelalardan ibarettir. İlçe yollarındaki sapak tabelalarının sizi ikinci kez uyardığı çok seyrek görülür. Otların arasındaki tabelayı atladıysanız bu başkalarına değil, size ait bir sorundur. Üstelik, anayolları gösteren haritaların, ilçe yolları konusunda genellikle yanıltıcı olduğunu öğrenirsiniz. Bazen de, bulduğunuz "ilçe yolu" önce iki şeritlidir, sonra tek şeride iner ve sizi bir çayıra getirip biter; ya da kendinizi bir çiftlik evinin avlusunda bulursunuz.

Çoğunlukla, denizde seyir eden gemiler gibi, parakete hesabıyla* ya da bulduğunuz ipuçlarından yola çıkarak yerinizi saptarsınız. Cebimde, güneşin yönleri göstermediği günlerde yön saptamada kullandığım bir pusula vardır ve haritayı, benzin deposu üstüne taktığım özel bir plakete tuttururum; böylece, son kavşaktan sonra kaç mil yaptığımı sürekli izler ve neyi arayacağımı bilirim. Bu aletlerin varlığı ve "bir yere varmak" stresinin olmayışı çok işe yarar; bu yolla tüm Amerika bizim olur.

1 Mayıs'a ve öbür tatil günlerine rastlayan hafta sonları, bu yollarda hiçbir araca rastlamadan kilometrelerce gideriz ve sonra bir anayolla kesiştiğimizde, ufuğa dek tampon tampona dizilmiş otomobilleri görürüz. İçlerinde asık suratlar vardır. Arka koltukta çocuklar ağlar. Bu insanlara bir şeyler söylemenin bir yolu olduğu umudunu hâlâ taşıyorum, fakat suratları asık ve aceleleri varmış gibi görünüyor, yani, bir yolu yok...

Bu bataklıkları belki bin kez, fakat her seferinde sanki ilk kez gör-

* Gemilerin gittiği yön ve yaptığı hıza göre, bulunduğu yerin tahmini olarak hesaplanması. (ç.n.)

düm. Bunları iyicil olarak nitelemek yanlış. Acımasız ve duygusuz da denebilir, ama onlar, bunların tümüdür, dahası onların *gerçekliği* böyle yarım yamalak kavramların üzerindedir. İşte! Koskoca bir kızıl kanatlı karatavuk sürüsü sesimizden ürküp kamışlar arasındaki yuvalarından havalanıyor. Chris'in dizine ikinci kez vuruyorum... Sonra, onları daha önce görmüş olduğunu anımsıyorum.

"Ne?" diye bağırıyor yine.

"Yok bir şey."

"Evet, ne var?"

"Senin orada olup olmadığını kontrol ettim," diye bağırıyorum ve başka şey konuşulmuyor.

Bağırma meraklısı değilseniz motosikletle giderken uzun boylu konuşmazsınız. Bunun yerine vaktinizi, göreceğiniz şeylere, onlar hakkında düşünmeye ayırırsınız. Görüntüler ve sesler üzerinde, hava durumu, hatırladığınız şeyler, motosiklet ve içinde bulunduğunuz bölge üzerinde düşünürsünüz; rahat rahat, bol bol, acelesiz ve zaman yitirme duygusuna kapılmaksızın düşünürsünüz her şeyi.

Önümüzdeki zamanı, aklıma gelen şeyler hakkında konuşmaya harcamak istiyorum. Çoğu zaman öyle bir acele içindeyizdir ki konuşmaya fırsatımız kalmaz. Sonuç, günden güne sonsuz bir sığlaşma ve kişiyi, zaman geçip gittikten sonra, geçen yıllara şaşmaya ve üzülmeye götüren bir tekdüzeliktir. Şimdi zamanımız olduğunu bildiğimize göre, bu zamanı önemli görünen şeyler hakkında derinlemesine konuşmaya harcamak istiyorum.

Aklıma gelen, bir tür Chautauqua'dır* (aklıma başka bir adı gelmiyor); tüm Amerika'yı, bu Amerika'yı, şu anda yaşadığımız ülkeyi boydan boya dolaşan, bir zamanlar insanları eğitmek, eğlendirmek, düşüncelerini geliştirmek, kültür vermek, dinleyenlerin kulaklarını açmak ve dünyalarını aydınlatmak amacını taşıyan, pek çok halka açık konuşmanın yapıldığı, seyyar çadır gösterisi biçimindeki Chautauqua'lar. Hızla gelişen radyo, sinema ve televizyon, Chautauqua'ları bir kenara itti; bu değişim bana, iyiye doğru değilmiş gibi geliyor. Bu değişimler belki ulusal bilinç dalgasının daha hızlanmasını ve genişlemesini sağladı, ama derinliğini azalttı galiba. Artık bu akıntı eski kanallardan taşıyor, yeni kanallar arayışı sürerken kıyılarda hasar ve yıkım artıyor. Ben bu Chautauqua'da yeni bir bilinç kanalı açmayı değil de bayatlamış düşüncelerin ve çok sık yinelenen yavan lafların oluştur-

* ABD'de eğitici toplantısı serisi. (ç.n.)

duğu çamurlu dibi sığlaşmış eski kanalları derinleştirmeyi istiyorum. "Yeni nedir?", ilginç ve sonsuza dek uzanan bir soru, fakat üzerine gidilirse ortaya çıkan, boş şeylerin ve modanın sonsuz şaklabanlığı, yarın dibe çökecek bir çamurdur. Bunun yerine "En iyi nedir?" sorusuyla uğraşmayı yeğlerim ki bu soru enine değil de derinlemesine hareket ettirir insanı; ona verilecek yanıtlar, dipteki çamuru söküp akıntıyla götürmeye eğilimlidir. İnsanlık tarihinde, düşünce kanallarının çok derin oyulduğu, hiçbir değişikliğin mümkün olmadığı, hiçbir yeni şeyin gelişmediği ve "en iyi"nin bir dogma konusu olduğu çağlar vardır, fakat bugünkü durum bu değil. Bugün ortak bilincimizin akıntısı kendi kıyılarını bozuyor, ana doğrultusunu ve amacını yitiriyor, çukur yerleri basıp, tepelerin karayla bağlantısını kesip yalıtıyor ve tüm bunlar kendi iç momentine körlemesine uymaktan başka hiçbir amaca dayanmıyor. Kanalı biraz derinleştirmek lazım galiba.

Önde giden öteki sürücüler, John Sutherland ve karısı Sylvia yol kıyısındaki piknik alanına girdiler. Yatıp dinlenme zamanı. Motorumla onlara yaklaştığımda Sylvia kaskını çıkarmış saçlarını sallayarak açıyor, John ise BMW'sini park ediyordu. Hiçbir şey konuşulmadı. Biz öyle çok gezide birlikte olduk ki bir bakışta birbirimizin ne hissettiğini anlıyoruz artık. Şu anda tümüyle sessiziz ve bakınıyoruz.

Sabahın bu saatinde piknik masaları bomboş. Tüm alan bizim. John çimeni geçip demirdöküm tulumbaya gidiyor ve su içmek için tulumbayı pompalamaya başlıyor. Chris ağaçların arasından aşağı doğru yürüyüp çimenli bir tepeciğin ardındaki küçük dereye iniyor. Bense sağa sola bakıyorum.

Bir süre sonra Sylvia tahta piknik sırasına oturuyor, bacaklarını uzatıyor ve yere bakarak, yavaşça bacaklarını sırayla yukarı kaldırıyor. Uzun sessizlikler onu sıkar, bu konuda ona bir şeyler söylüyorum. Bana bakıyor ve gözlerini gene yere indiriyor.

"Öteki yoldan gelen arabaların içinde hep o insanlar vardı," diyor.

"İlki çok hüzünlü bakıyordu. Ondan sonrakinin bakışı da aynı onunki gibiydi, sonraki de, ondan sonraki de, hepsi aynıydı."

"İşe gidiyorlar."

Bunda olağandışı bir şey olmadığını anlayamıyor. "Ne olduğunu bilirsin, iş bu," diye yineliyorum. "Pazartesi sabahı, hepsi yarı uykulu. Kim pazartesi sabahı gülümseyerek işe gidebilir?"

"Tümüyle *bitmiş* gibi görünüyorlar," diyor. "Hepsi sanki ölü gibi. Sanki cenaze alayı." Ayaklarını yere indiriyor ve öylece kalıyor.

Söylediğine katılıyorum, ama mantıksal olarak bir yere varmıyor. Yaşamak için çalışmak gerek ve onların da yaptığı bundan ibaret.

"Bataklıkları seyrettim," diyorum.

Bir süre sonra bana bakıyor ve "Ne gördün?" diyor.

"Koca bir sürü kızıl kanatlı karatavuk vardı. Biz geçerken birden havalandılar."

"Oh!"

"Onları tekrar gördüğüme sevindim. Şeyleri birbirine bağlıyorlar, düşünceleri falan. Anlıyorsun değil mi?"

Bir süre düşünüyor, sonra –arkasında koyu yeşil ağaçlar– gülümsüyor. Söylediğiniz şeyle hiç ilgisi olmayan garip bir dil sanki anladığı. Bir kız çocuğu âdeta.

"Evet," diyor, "Güzeldiler."

"Onları seyret," diyorum.

"Peki."

John gelip motosikletin vitesini kontrol ediyor. İpleri ayarlıyor ve sele çantasını açıp içinde bir şeyler arıyor. Yere birtakım şeyler koyuyor. "İp lazım olursa çekinme," diyor, "Bana gerekenin beş katını almışım yanıma galiba."

"Henüz gerekli değil," diye yanıtlıyorum.

"Kibrit?" diyor, bir yandan çantayı aramaya devam ederken. "Güneş losyonu, tarak, ayakkabı bağı... *ayakkabı bağı* mı? Ayakkabı bağı nemize gerekir ki?"

"Şimdi başlamayalım," diyor Sylvia. Birbirlerine bel bel bakıyorlar. Sonra ikisinin de bakışı bana dönüyor.

"Ayakkabı bağları kopabilir," diyorum ciddi bir şekilde. Gülüyorlar, ama birbirlerine değil.

Chris geliyor, artık gitme zamanı. Hazırlanıp motora bindikten sonra yola çıkıyorlar ve Sylvia el sallıyor. Yeniden anayoldayız; onları ileride, arayı açarken izliyorum.

Bu yolculuk için düşündüğüm Chautauqua, aklıma aylar önce Sylvia'yla John sayesinde geldi; her ne kadar kesin bilmesem de, aralarında alttan alta süren uyumsuzluk da bunda etkili oldu galiba.

Sanırım evlilikte uyumsuzluk oldukça yaygındır, ama bunlarınki

daha trajik görünüyor. Bana, elbette.

Aralarındaki sorun kişilik çatışması değil, ikisinin de suçlu olmadığı, ama ikisinin de çözüm bulamadığı, benim de çözüm bulabileceğimden emin olamayıp yalnızca hakkında fikir yürütebileceğim, farklı bir uyumsuzluk.

Tartışma, John ile benim aramda pek önemli olmayan bir konu hakkındaki, küçük gibi görünen bir görüş farklılığıyla başladı: Kendi motosikletimize nasıl bakmalıyız? Küçük alet takımlarını ve her motorla birlikte verilen kılavuz kitapçıklarını kullanıp motosikletin motor ayarını kendi kendime yapmak bana doğal ve normal geliyor, John ise bunu kabul etmiyor. Bunların bakımını uzman tamircilere bırakmayı tercih ediyor, onların gerekeni doğru yapacağını savunuyor. Bunların ikisi de yaygın görüşlerdir ve biz birlikte bu kadar uzun zaman motosiklet sürmesek ve yol kenarı lokantalarında oturup bira içerek aklımıza geleni konuşmasak bu küçük görüş farkı asla büyümezdi. Aklımıza gelen şeyler genellikle, son konuşmamızdan sonra geçen yarım saat ya da kırk beş dakika içinde düşündüğümüz şeyler. Bunlar, yollar, ya da hava durumu ya da insanlar ya da eski anılar ya da gazetede yazanlar olduğunda konuşma gayet zevkli gelişir. Fakat aklıma motor performansı gelip de, konuşma konusu bu olduğunda gelişme durur. Konuşma yürümez artık. Süreklilik, yerini sessizlik ve kesintiye bırakır. Sanki, biri Katolik biri Protestan iki eski arkadaş oturmuş bira içip yaşamın tadını keşfederlerken her nasılsa birden ortaya doğum kontrolü konusunun çıkıvermesi gibi. Ortalık buz keser.

Ve elbette, böyle bir şeyi keşfetmeniz, dolgusu düşmüş bir diş bulmaya benzer. Asla bırakamazsınız. Onu kurcalamak, çevresinde dönüp durmak, üstüne basmak zorundasınızdır; zevkli olduğundan değil, aklınıza takılı kaldığından ve hiç çıkmayacağından. Ve bu motosiklet bakımı konusunu ne denli çok kurcalar, üstüne basarsam, John o denli rahatsız oluyor; bu da benim hep daha çok kurcalamak ve üstüne basmak istememe neden oluyor. Onu kasten kızdırmak için yapmıyorum bunu; çünkü kızması, daha derinlerde bir şeylerin, üst yüzeyin altında, hemen anlaşılmayan bir şeylerin semptomu gibi.

Doğum kontrolü konusunda konuşulduğunda konuyu tıkayan ve donduran şey, daha çok ya da daha az bebek sorunu değildir. Bu yalnızca yüzeydeki sorundur. Bunun altındaki asıl şey inanç çatışmasıdır; deneysel sosyal planlamaya inanmak ile, Katolik kilise öğretisinde açıklanan, Tanrı'nın otoritesine inanmak arasında yani. Aile planlama-

sının yararlarını kanıtlayabilir ve bunu, kendi kendinize konuşmaktan yoruluncaya dek sürdürebilirsiniz, ama hiçbir yere varamazsınız; çünkü karşınızdaki kişi, sosyal yönden yararlı bir şeyin illa ki iyi bir şey olduğu düşüncesini kabul etmemektedir. Ona göre, "iyilik" kavramının, sosyal yararlılıktan daha değerli başka esasları vardır.

John için de aynı şey geçerli. Motosiklet bakımının yararları ve önemi hakkında, sesim kısılıncaya dek vaaz versem de bir gram bile etkilenmiyor. İkinci cümleden sonra bakışları anlamsızlaşıyor, konuyu değiştiriyor ya da başka yerlere bakıyor. Bu konuda bir şey duymak istemiyor.

Sylvia bu konuda tümüyle ondan yana, hatta daha bile duyarlı. Saygılı bir günündeyse "Bu başka bir konu," diyor, eğer değilse "Saçma sapan." Bu konuyu anlamak, bu konuda bir şey işitmek istemiyorlar. Benim, makineyle uğraşmaktan hoşlanmamın, onlarınsa nefret etmesinin nedenini araştırdıkça konu daha çapraşık bir hal alıyor. Sonuçta, aslında küçük olan bu görüş ayrılığının nedeni derinlere doğru gidiyor.

Onların bakım işini beceremememesi olasılığı daha başında geçersizdi; çünkü ikisi de oldukça zekiydi. İkisi de kafalarına koysalar ve çaba harcasalar, motosikletin motor ayarını bir buçuk saatte öğrenebilirlerdi; paradan ve zamandan tasarruf etmeleri ve dertten kurtulmaları, çabalarının karşılığını fazlasıyla öderdi ve bunu da biliyorlar. Ya da bilmiyorlar. Bilmiyorum. Bu konuda onlarla tartışmadım. En iyisi idare etmek.

Ama anımsıyorum, bir defasında, kavurucu sıcak bir gün, Minnesota Savage'da bir barın önünde benim sigortalar az kalsın atıyordu. Barda yaklaşık bir saat kaldık, dışarı çıktık; motorlar öyle sıcaktı ki üzerlerine binmek işkenceydi. Motoru çalıştırdım ve gitmeye hazırlandım, ama John ayak marşını pompalayıp duruyordu. Bir rafinerideymişiz gibi benzin kokusu duydum ve bunun, motorun gaza boğulduğunu anlaması için yeterli olduğunu düşünüp, ona söyledim.

"Evet ben de kokuyu duyuyorum," dedi ve pompalamaya devam etti. Pompaladı, pompaladı, pompaladı; ne diyeceğimi şaşırdım. Sonunda eğilip kaldı, yüzünün her yerinden ter damlıyordu ve artık pompalayamıyordu; ben de, bujileri çıkarıp kurutmayı ve motoru havalandırmayı, bu arada dönüp birer bira daha içmeyi önerdim.

Aman Tanrım, hayır, onca şeyin içine girmek istemiyordu.

"Hangi şeylerin?"

"Oh, aletleri ve bir sürü şeyi çıkarmak... Motorun çalışmaması için

hiçbir neden yok. Yepyeni bir motor ve ben de kullanma talimatına aynen uyuyorum. Evet, bunun jiglesi kapalı durumda."

"*Jiglesi* mi kapalı?"

"Kılavuzda böyle diyor."

"Bu ancak *soğuk* havalar için söz konusudur."

"Tamam, içeride en az bir buçuk saat kaldık," dedi.

Sarsılır gibi oldum. "Bugün çok sıcak, John," dedim. "Karakışta bile motor bu kadar zamanda soğumaz."

Kafasını kaşıdı. "İyi de, kılavuzda bu neden yazılı değil?" Jigleyi açtı ve ikinci darbede motor çalıştı. "Tahmin etmiştim," dedi sevinçle.

Hemen sonraki gün aynı yerin yakınındaydık ve aynı şey yeniden oldu. Bu kez ben, bir tek laf bile etmemeye kararlıydım ve karım, gidip ona yardım etmem için zorladığında hayır dedim, yardıma gerçekten gereksinim duymadan yardım edilirse kızdığını söyledim. Gidip, gölgede oturup bekledik.

John pompalayıp dururken Sylvia'ya olağanüstü kibar davranıyordu ki bu, sinirli olduğunu gösteriyordu; Sylvia da bakışlarıyla "Hay Allah!" der gibiydi. Bana tek bir soru sorsa, sorunu bulmaya hemen giderdim; ama bunu yapmadı. Motoru çalıştırması sanırım on beş dakikayı buldu.

Daha sonra, Minnetonka Gölü kenarında bira içtiğimiz sırada, masadaki herkes konuşurken o susuyordu, belli ki kafası düğümlenmişti. O andan beri. Sonunda, herhalde düğümleri çözmüş ki, şöyle dedi: "Biliyor musun... motor o seferki gibi çalışmayınca gerçekten... *canavarlaşıyorum*. Paranoyak olup çıkıyorum." Bu, onun çözüldüğünü gösteriyordu; ekledi: "Bu motosikleti almışlar bir kere, tamam mı? Bu *tapon* malı. Ve bunu ne yapacaklarını bilmiyorlarmış, fabrikaya geri mi yollasınlar, yoksa hurda olarak mı satsınlar yoksa... ve son anda benim geldiğimi görmüşler. Cebimde bin sekiz yüz papelle. Ve tüm sorunlarının bittiğini anlamışlar."

Tekdüze bir sesle, motor ayarlama konusundaki yakarmalarını yineledim, o da dinlemek için çok çaba harcadı. Bazen gerçekten, çok çaba harcar. Ama sonunda gene kilitlenme oldu; görüşürüz deyip bardan çıktı ve konu kapandı.

O, ne inatçı, ne darkafalı, ne tembel, ne de aptaldır. Bunun kolay bir açıklaması yok. Konu böylece havada kaldı, bir sır olarak bırakıldı, çünkü olmayan bir yanıtı tekrar tekrar aramanın hiçbir anlamı yoktu.

Yoksa bu konuda ben mi acayip davranıyorum, diye de düşündüm, ama bu da tutmadı. Motosiklet kullananların çoğu motorun bakımını, ayarlamasını bilir. Otomobili olanlar motora dokunmak istemezler, ama en küçük kasabada bile, genelde araba sahiplerinin edinemeyeceği pahalı vinçler, özel aletler ve diagnostik ekipmanın bulunduğu tamirhaneler vardır. Otomobil motoru motosiklet motoruna göre çok daha karışık ve öğrenmesi zor olduğundan otomobili ellemek istememeleri, akla daha uygundur. Ama John'un motoru bir BMW R60 ve buradan Salt Lake City'e dek bunun tek bir tamircisinin olmadığına bahse girerim. Platini ya da bujileri yansa perişan olur. Yedek platini olmadığını *biliyorum*. Platinin ne olduğunu bile bilmez. Motor onu batı Güney Dakota ya da Montana'da bırakırsa ne yapar bilmem. Onu Kızılderililere satar belki de. Onun yaptığı şeyi artık anlıyorum. Bu konuyu düşünmekten özenle kaçınıyor. BMW, yolda mekanik sorun çıkartmamasıyla ünlü, o da buna güveniyor.

Onların sadece motosiklet konusunda garip davrandıklarını düşünebilirdim, ama sonraları bu garipliğin başka konulara da uzandığını keşfettim... Bir sabah, onların mutfağında oturmuş, yola çıkmak üzere hazırlanmalarını beklerken lavabo musluğunun damladığını gördüm, orada son bulunduğumda da damladığını anımsadım, yani o musluğun ben bildim bileli damladığını anladım. Bunu John'a söyleyince bana, musluk contasını değiştirdiğini, ama bir yararı olmadığını söyledi. Tüm söylediği buydu. Buradan çıkan sonuç sorunun burada bittiğiydi. Yani bir musluğun damlamasını durdurmaya çalışıp da başaramazsanız artık sizin yazgınız, damlayan bir muslukla yaşamaktı.

Kendi kendime onların sinirlerini bozuyor mu bu acaba diye düşündüm; bu tıp, tıp, tıp, haftalarca, yıllarca; ama onlarda bu konuda herhangi bir rahatsızlık ya da bununla ilgili bir şey göremedim ve çeşme damlaması gibi şeyleri dert etmedikleri sonucuna vardım. Bazıları öyledir.

Bu sonucu değiştiren neydi, anımsayamıyorum... Bir sezgi, bir bulgu, damlamanın özellikle gürültülü olduğu günlerden birinde konuşmaya başladığı sırada belki de Sylvia'nın ruhsal durumunda gizli bir değişiklik olmuştu. Sesi çok yumuşaktır. Ve bir gün damlama sesini bastırarak konuşmaya çalışırken çocuklar gelip konuşmasını kesince kontrolünü kaybetti. Görünen o ki, o konuşmaya çalışırken çeşme damlamasaydı çocuklara bu denli kızmayacaktı. Damlama ve çocuk gürültüsü bir araya gelince patladı. Bana asıl çarpıcı gelen şey ise, ha-

tayı çeşmede aramaması ve *kasten* aramamasıydı. Çeşmeyi hiç de bilmezden gelmiyordu. Çeşmeye öfkesini *örtbas* ediyordu ve bu lanet olası damlayan çeşme onu neredeyse *öldürecekti!* Ama bir nedenle, bunun önemini kabul etmiyordu. Damlayan bir çeşmeye duyulan öfke neden bastırılır? Çok merak ediyorum.

Motosiklet bakımı konusu üzerine bir de bu eklenince kafamın üstünde o ampullerden biri belirdi ve düşündüm, ahhhh!

Mesele ne motosiklet bakımı ne de çeşmeydi. Mesele tümüyle, onların teknolojiyi kabul edememeleriydi. Ve sonra her şey yerine oturdu ve bunun gerçekten böyle olduğunu anladım. Sylvia'nın, bilgisayar programlamanın "yaratıcı" bir iş olduğunu düşünen arkadaştan duyduğu rahatsızlık. İçinde teknolojik hiçbir şey olmayan çizimleri, resimleri, fotoğrafları. Sylvia elbette o çeşme yüzünden delirmeyecekti, diye düşündüm. Derinden ve sürekli nefret ettiğiniz bir şeye karşı anlık öfkenizi hep bastırırsınız. John elbette, derdini çektiği halde, motosiklet bakımı konusu gündeme geldiğinde hep susacaktı. Bu, teknolojiydi. Emindim, elbette, açıkça belliydi. Kolayca anlaşılıyordu. Motosikleti teknolojiden kaçıp doğaya, temiz havaya ve gün ışığına kavuşmak için yeğlemişlerdi bir kere. Bence, sonunda kurtulduklarını düşündükleri bir anda ve yerde, benim teknolojiyi tekrar onların karşısına çıkarmam ikisini de tam anlamıyla donduruyordu. Konu açıldığında konuşmanın kesilmesi ve donması bu yüzdendi.

Öteki şeyler de buna uyuyordu. Durup durup, sıkıntılı bir biçimde "Ondan kurtuluş yok," gibi ne idüğü belirsiz "o"larla dolu laflar ederlerdi. Ve ben "Neyden kurtuluş yok?" diye sorduğumda yanıt "her şeyden" ya da "tüm organize bütünden", hatta "sistemden" olabiliyordu. Birinde Sylvia, "Evet, sen onunla nasıl başa çıkılacağını biliyorsun," demiş, o anda bu laf bana öyle övücü gelmişti ki "o"nun ne olduğunu sormaya utanmıştım ve konu karanlıkta kalmıştı. Ben onu, teknolojiden daha gizemli bir şey olarak düşünmüştüm. Ama şu anda anlıyorum ki, "o", belki tümüyle değil ama, esas olarak teknolojiydi. Ama tam öyle de değil. "O", teknolojiyi geliştiren bir güç, tanımı olanaksız, ama insanlık dışı, mekanik, cansız, kör bir canavar, ölü bir güçtür. Gizli bir şeyden kaçıyorlar, ama asla kurtulamayacaklarını biliyorlar. Belki biraz abarttım, ama bu kadar kesin ve keskin olmasa bile, işin doğrusu bu. Bir yerlerde onu bilen ve yürüten insanlar var, onlar da teknolojistler ve yaptıklarını anlatırken gayri insani bir dil kullanıyorlar. Ne denli çok işitseniz de size hiçbir anlam ifade etmeyen duyulmadık şeyle-

rin bölümlerini ve aralarındaki ilişkileri anlatıyorlar. Onların yarattığı şeyler, onların canavarları dünyayı yiyip bitiriyor, havamızı ve göllerimizi kirletiyor; onu geriye püskürtmek olanaksız ve ondan kurtulmanın yolu yok.

Bu görüşe katılmak hiç de zor değil. Büyük bir kentin ağır sanayi bölgesine giderseniz o tümüyle oradadır, teknoloji yani. Önünde, dikenli telden yüksek çitler, kilitli kapılar, GİRİLMEZ yazan tabelalar, ve arkada, isli havanın içinde, amacı belirsiz, egemenleri asla görünmeyen, metal ve tuğladan ibaret garip çirkin şekiller görürsünüz. Ne işe yarar, bilmezsiniz; neden buradadır, bunu anlatacak biri yoktur ve sanki siz oraya ait değilmişsiniz gibi bir soğukluk ve yabancılaşma hissedersiniz. Bunun sahipleri ve uzmanları sizi orada istemezler. Tüm bu teknoloji, bir anlamda sizi kendi yurdunuzda bir yabancı yapmıştır. Biçimi, görünüşü ve gizemliliği "Defol," der. Bunun bir yerde bir açıklaması olduğunu ve yapılanın, dolaylı olarak, insanlara bazı yararları olduğunu bilirsiniz, ama gördüğünüz bu değildir. Gördüğünüz, GİRİLMEZ, YAKLAŞMA! tabelalarıdır. İnsanlara hizmet eden hiçbir şey göremezsiniz, ama bu garip, akıl almaz biçimlere karınca gibi hizmet eden küçük insanlar görürsünüz. Ve bunun bir parçası olsam, ben de bu acayip biçimlere hizmet eden karıncalardan biri olurdum diye düşünürsünüz. Son varacağınız duygu düşmanlıktır ve bence eninde sonunda bu, John ve Sylvia'nın, insana açıklanamaz gibi gelen tutumlarıyla örtüşür. Valflerle, şaftlarla ve somun anahtarlarıyla ilgili her şey bu gayri insani dünyanın bir parçasıdır; John'la Sylvia bu konuda düşünmek bile istemezler. Bunun içine girmek istemezler.

Eğer böyleyse, yalnız değiller. Doğal duygularını izlediklerine, hiç kimseyi taklit etmeye çalışmadıklarına şüphe yok. Fakat başka pek çok insan da doğal duygularını izlemiş, kimseyi taklit etmemiştir; ama pek çok insanın bu konudaki doğal duyguları aynıdır. Öyle ki onlara, gazetecilerin baktığı gibi toplu olarak bakarsanız ortada nereden çıktığı belli olmayan, "Teknolojiyi durdurun. Burada teknoloji istemiyoruz" falan diyen insanlardan oluşan bir kitle hareketi, teknoloji karşıtı sol bir kitle hareketi varmış gibi bir yanılsamaya kapılırsınız. Bu hareket gene de fabrikalar olmadan iş ve yaşam standardı sağlanamayacağını belirten mantığın ince ağlarıyla sınırlanmış durumdadır. Ama insan mantıktan güçlüdür ve bu güç, teknoloji nefreti biçiminde birikirse bu ağı parçalayabilir.

Teknoloji ve sistem karşıtı insanlar için, "Beatnik" ya da "Hippy"

gibi klişe adlar icat edilmiştir, daha da edilecektir. Fakat kitle terimleri icat ediliyor diye bireyler kitle insanına dönüşmez. John ve Slyvia kitle üyesi değiller; çoğunlukla kendi yollarına giden diğerleri de değil. Tam da kitle insanı olmamak için ayaklanıyorlar aslında. Ve kendilerini kitle haline getirmeye çalışan güçlerin teknolojiyle epey ilgisi olduğunu seziyor ve bundan hoşlanmıyorlar. Bu şimdiye kadar pasif bir direniş olarak, elden geldiğince kırsal bölgelere kaçmak gibi şeylerle sınırlı kalmıştır, ama hep böyle pasif kalmak zorunda değildir.

Motosiklet bakımı konusunda onlara katılmıyorum, fakat bu, teknoloji konusundaki duygularına sempati duymadığım anlamına gelmez. Ben yalnızca, teknolojiden kaçışlarının ve ona duydukları kinin kendilerine zarar verdiği kanısındayım. "Buda", Büyük Tanrı, bir dağın tepesinde ya da bir çiçeğin taç yapraklarında olduğu gibi, bir dijital kompüterin devrelerinde ya da motosikletin transmisyon dişlilerinde de rahatlıkta oturur. Başka türlü düşünmek, Buda'yı küçültmek, yani kendini küçültmektir. Benim bu Chautauqua'da konuşmak istediğim şey de bu işte.

Şu anda bataklıklardan çıktık, ama hava hâlâ öylesine nemli ki havada duman ya da *smog** varmış gibi, güneşin sarı yuvarlağına doğrudan bakabiliyorsunuz. Oysa yeşil kırlardayız. Çiftlik evleri temiz, beyaz ve taptaze. Ve ne duman, ne de smog var.

2 Yollar boyuna esiyor, esiyor... Ve biz dinlenmek, yemek yemek, bir iki laf etmek için ara verip yeniden uzun yollara çıkıyoruz. Öğleden sonra başlayan yorgunluk ilk günün heyecanını dengeliyor ve biz ne hızlı ne de yavaş, biteviye gidiyoruz.

Güneybatıdan yan rüzgâr alıyoruz ve bunun etkisine karşı koymak için motosiklet sanki kendiliğinden, rüzgâra doğru yatıyor. Bu yolda bir gariplik olduğu duygusu uyanmaya başladı bende, sanki gözetleniyor ya da takip ediliyormuşuz gibi bir sezgi. Fakat ileride hiçbir araç yok, dikiz aynasında ise yalnızca John ve Sylvia var.

* *Smoke* (Duman) ve *Fog* (Sis) sözcüklerinden oluşmuştur, kent üzerindeki kirli hava anlamına gelir. (ç.n.)

Henüz Dakota'ya varmadık, ama geniş tarlalar, yaklaştığımızı gösteriyor. Bazıları keten çiçekleriyle masmavi olmuş, okyanus yüzeyi gibi dalgalanıyor. Dağlar şimdi daha dik ve eskiye göre daha geniş görünen gökyüzü dışında her şeye egemen durumdalar. Uzaktaki çiftlik evleri o denli küçük ki, çok zor seçiliyor. Görüntü genişlemeye başlıyor.

Central Plains'in bitip Great Plains'in başladığı yeri kimse kesin olarak gösteremez. Geçiş aşama aşama gerçekleşir, insanı habersiz yakalar; sanki dalgalı bir kıyıdan açılmışsın, birden dalgaların iyice büyüdüğünü fark ederek, geri dönüp baktığında karayı göremez olmuşsun gibi. Burada daha az ağaç var ve birden, bunların buranın doğasına ait olmadığını fark ediyorum. Bunlar buraya getirilip, rüzgârı kessin diye evlerin çevresine, tarlaların arasına sıra sıra dikilmişler. Ama dikilmedikleri yerlerde ne orman çalısı ne de yeni fidanlar falan var, yalnızca çimen, bazen yabani çiçekler ve otlar, ama çoğunlukla çimen var. Artık bir çimen ülkesindeyiz. Çayırdayız.

Temmuzda bu çayırlarda geçecek dört günün nasıl olacağını hiç birimizin bilmediğini seziyorum. Buralara yapılan otomobil gezilerinden, yavanlık, gözünüzün görebildiğince bir boşluk, aşırı bir tekdüzelik ve can sıkıntısı kalır insanın aklında. Saatler boyu araba sürersiniz; yolda hiçbir viraj, manzarada hiçbir değişim olmaksızın, bu böyle daha ne kadar sürecek diye merak ederek, hiçbir yere varamaz, ufka dek gider, gider, gidersiniz.

John, Sylvia'nın bu rahatsızlığa dayanamayacağından endişe ederek onu uçakla Billings, Montana'ya göndermeyi tasarlıyordu, fakat Sylvia ve ben onu vazgeçirdik. Ben şunu öne sürdüm: Fiziksel rahatsızlık ancak ruhsal durum iyi olmadığında önem kazanır. Bu durumda, rahatsızlık yaratan şeye takarsınız, bu da sizi iyice rahatsız eder. Fakat ruhsal durumunuz iyiyse fiziksel rahatsızlık fazla bir anlam taşımaz. Ve Sylvia'nın ruhsal durumu ve duyguları hakkında düşününce, yakınması için bir neden olmayacağı anlaşılıyordu.

Çünkü, Rocky Mountains'a uçakla varırsanız orayı yalnızca bir özelliği ile, güzel bir manzara olarak görürsünüz. Ama oraya çayırlar üzerinden, günlerce süren zor bir yolculuktan sonra varırsanız oralar bambaşka, bir cennet, bir vaat edilmiş toprak gibi görünür gözünüze. Eğer oraya John, ben ve Chris bu duygularla varırken, Sylvia ise orayı "hoş" ve "güzel" bularak varırsa, aramızda çıkacak uyumsuzluk, Dakota'nın sıcağından ve tekdüzeliğinden geçerek gelmemizin yarattığı uyumdan daha ağır basacaktı. Üstelik ben onunla konuşmayı sevi-

yorum, yani kendimi de düşündüğüm için bizimle gelmesinde ısrar ediyorum.

Bu tarlalara bakarken ona içimden "Gördün mü?... Gördün mü?" diye soruyorum, sanıyorum görüyor. Dilerim, başkalarına anlatmaktan vazgeçtiğim bu çayırlarda bir şeyler görür ve duyumsar; başka hiçbir şey olmadığı için var olan ve fark edilebilen bir şey. Bazen Sylvia, kentteki yaşamının tekdüzeliğinden, sıkıcılığından ötürü öyle üzgün görünüyor ki, bu sonsuz çayırlar ve rüzgârlar içinde, söz konusu şeyi, tekdüzeliğin ve sıkıcılığın dert edilmediği zamanlarda bazen ortaya çıkıveren o şeyi duyumsayabilir belki diye düşündüm. O şey var burada. Ama adını koyamıyorum.

Şu anda ufukta, ötekilerin görmediğini sandığım bir şey görüyorum. Uzaklarda, güneybatıda –ancak bu tepenin doruğundan görülebilir– gökyüzünün kenarları kararmış. Fırtına geliyor. Canımı sıkan şey belki de buydu. Fırtına düşüncesini kasten kafamdan atmaya çalışmıştım, ama bu nem ve rüzgârın başka bir şey getirmesi beklenemezdi. Daha ilk günde böyle bir şey olması çok kötü, ama daha önce söylediğim gibi, motosiklet üzerinde, izleyici değil, sahnedesinizdir ve fırtına da kesinlikle sahnenin bir parçasıdır.

Eğer yalnızca fırtına bulutları varsa ya da fırtına dinmişse motosikletle gitmeyi denersiniz, ama bu durumda denenmez. Önünde sirüs bulutları bulunmayan bu koyu çizgi, soğuk cephedir. Soğuk cepheler şiddetlidir ve güneybatıdan gelenler en şiddetlileridir. Çoğunlukla hortum getirirler. Geldiğinde yapılacak en iyi şey saklanmak ve geçmesini beklemektir. Pek uzun sürmez ve ardından gelen serin havada rahat gidilir.

En kötüsü ise sıcak cephelerdir. Günlerce sürebilir. Anımsıyorum, Chris'le ben birkaç yıl önce Kanada'ya yaptığımız bir gezide 130 mil yol yapmış ve bizi çok uyardıkları halde aldırmadığımız sıcak cepheye yakalanmıştık. Geçirdiğimiz deneyim tümüyle sersemce ve acıklıydı.

Altı buçuk beygirlik küçük bir motora binmiştik, çok eşya yüklenmiştik, ama yeterince sağduyu yüklendiğimiz söylenemezdi. Motor, karşıdan esen normal bir rüzgâra karşı tam gaz, saatte ancak kırk beş mil yapabiliyordu. Uzun yol motoru değildi. İlk gece North Woods'da büyük bir göle vardık ve tüm gece boyunca süren yağmur fırtınasının

altında çadır kurduk. Çadırın çevresine hendek kazmayı unutmuşum, gece saat iki civarında sel gibi su gelip ikimizin de uyku tulumunu ıslattı. Sabah sırılsıklam, morali bozuk ve uykusuz bir haldeydik, ama gitmeye devam edersek bir süre sonra yağmurun şiddetini yitireceğini düşündüm. Nerde. Saat onda gökyüzü öyle karanlıktı ki tüm arabalar farlarını yakmıştı. Ve o gerçekten geldi.

Bir gece önce, çadır işlevi gören pançolarımızı giymiştik. Ama yolda giderken bunlar yelken gibi açılıyor ve tam gaz gittiğimiz halde, hızımızı saatte otuz mile düşürüyordu. Yol üzerindeki suyun yüksekliği altı santime ulaştı. Çevremize yıldırımlar düşüyordu. Yanımızdan geçen bir arabanın camından şaşkın şaşkın bize bakan bir kadının yüzünü anımsıyorum; bu havada ne halt etmeye motosikletle yolculuk yaptığımızı çok merak ediyor gibiydi. Eminim ki ona bunu anlatamazdım.

Motosikletin hızı azalıp yirmi beşe, ardından yirmiye indi. Sonra da, teklemeye, öksürmeye, patlamaya başladı ve sonunda saatte ancak beş ya da altı mil hızla güçlükle ilerlerken kesilmiş ağaçlarla dolu eski, köhne bir benzin istasyonu bulup, içeri girdik.

O zamanlar ben de John gibi, motosiklet bakımını öğrenmeye zahmet etmemiştim. Benzin deposunu yağmurdan korumak için pançomu başımın üstünden aşırdığımı ve motosikleti bacaklarımın arasında salladığımı anımsıyorum. Benzin içerde çalkalanıyor gibiydi. Bujilere baktım, platine baktım, karbüratöre baktım ve yorgunluktan tükenene dek, ayak marşını pompaladım.

Benzin istasyonuna girdik, burası birahane, kumarhane, restoran karışımı bir yerdi ve yanmış biftekten başka yemek yoktu. Yemekten sonra geri döndüm ve gene motoru çalıştırmaya uğraştım. Chris'in boyuna sorular sorması beni sinirlendirmeye başladı; çünkü durumun ne denli ciddi olduğunu anlamıyordu. Sonunda, motorun çalışmayacağını anlayıp vazgeçtim ve Chris'e duyduğum öfke de geçti. Ona, olabildiğince dikkatli bir dille her şeyin bittiğini anlattım. Artık bu tatilde motosikletle hiçbir yere gidemeyecektik. Chris, benim zaten yapmış olduğum, benzini kontrol etmek ve bir tamirci bulmak gibi şeyler öneriyordu. Ama orada tamirci yoktu. Yalnızca kesilmiş çam ağaçları, çalılar ve yağmur vardı.

Yenik bir halde, yolun yamacındaki otlara oturup ağaçlara ve çalılara bakakaldık. Chris'in tüm sorularını sabırla yanıtladım ve sorular giderek azaldı. Sonunda Chris, motosiklet gezimizin gerçekten bittiğini anladı ve ağlamaya başladı. O zaman sanırım sekiz yaşındaydı.

Otostop yaparak kentimize geri döndük, bir römork kiralayıp bizim arabaya bağladık ve gelip motosikleti alıp kentimize geri götürdük. Ondan sonra tüm gezilere arabayla çıkmaya başladık. Ama aynı şey değildi ve gerçekten pek fazla zevk alamadık.

İki hafta sonra tatil bitti. İşe başladıktan sonra ilk gece, hatanın nerede olduğunu anlamak için karbüratörü söktüysem de bir şey bulamadım. Tekrar yerine takmadan önce, üzerindeki kiri temizlemek için biraz benzin almak üzere benzin deposu valfını açtım, hiçbir şey çıkmadı. Depoda benzin yoktu. İnanamadım, hâlâ da inanmakta zorluk çekiyorum.

Yaptığım o budalalık için kendime belki yüz kere isyan ettim ve günün birinde bu berbat duygudan gerçekten kurtulabileceğimi hiç sanmıyordum. Belli ki benim çalkalandığını duyduğum benzin, asla açmadığım deponun dibindeki artık benzindi. Onu açıp dikkatle kontrol edemedim, çünkü motorun çalışmamasına yağmurun neden olduğu yargısına varmıştım. Böyle çabuk yargıların ne budalaca olduğunu o zaman bilmiyordum. Şimdi yirmi sekiz beygirlik bir motor üzerindeyiz ve bakım işini gayet ciddi tutuyorum.

Birden John beni geçiyor, kolunu, avuç içi yere dönük, aşağı yukarı sallayarak durmamı işaret ediyor. Yavaşlıyoruz ve mıcırlı bankette motoru çekebileceğimiz uygun bir yer arıyoruz. Asfaltın kenarı yüksek ve mıcır gevşek; bu manevrayı hiç sevmem.

Chris soruyor: "Neden durduk?"

"Sanırım sapağı kaçırdık," diyor John.

Geriye bakıyorum ve bir şey göremiyorum. "Bir işaret görmedim," diyorum.

John başını sallıyor: "Ahır kapısı kadar kocamandı."

"Sahi mi?"

Sylvia ile ikisi başlarıyla onaylıyorlar.

John eğiliyor, haritama bakıyor, sapağın yerini ve ötesindeki otoyol üst geçidini gösteriyor. "Bu otoyolun üstünden geçtik," diyor. Haklı olduğunu görüyorum. Utanarak, "Geri mi dönelim, yoksa devam mı edelim?" diye soruyorum.

Bir süre düşünüyor. "Evet, sanırım geri dönmek için bir neden yok. Tamam. Haydi devam edelim. Gidecek bir yol buluruz nasılsa."

Ve şimdi onların peşi sıra gidiyoruz, neden öyle bir hata yaptığımı düşünüyorum. Otoyolun farkına bile varmamıştım. Ve onlara fırtınayı söylemeyi unuttum. Gelişmeler biraz tedirgin edici.

Fırtına bulutu şimdi daha büyük, ama benim sandığım kadar hızlı ilerlemiyor. Bu iyi değil. Çabuk gelenler çabuk giderler. Böyle yavaş gelirse epey zaman yerimize çakılabiliriz.

Dişlerimle eldivenimi çıkarıp aşağıda, motorun alüminyum yan kapağına dokunuyorum. Isı iyi. Çok ılık, elimi orada tutabiliyorum, yakacak kadar sıcak değil. Bir sorun yok.

Bunun gibi havayla soğuyan motorlarda aşırı ısınma "sıkışma"ya yol açabilir. Bu motorda bir... aslında üç kez oldu. Zaman zaman onu, iyileşmiş de olsa, kalp krizi geçirmiş bir hastayı muayene eder gibi muayene ederim.

Sıkışmada, çok ısınmadan dolayı genişleyen pistonlar silindir duvarlarına göre çok büyük hale gelir, sıkışıp kalır, bazen de birbirine kaynar, motor ve arka tekerlek kilitlenir, motosiklet kaymaya başlar. Bu motor ilk kez sıkıştığında kafam ön tekerin üstüne çarptı, öteki yolcu ise neredeyse benim üstüme çıkmıştı. Motor, yaklaşık otuz mile düştükten sonra yeniden açıldı ve gitmeye başladı, ama ben yol dışına çıkıp sorunun ne olduğunu anlamak için durdum. Yolcumun bana söyleyebildiği tek şey, "Bunu neden yaptın?" oldu.

Omuz silktim ve onun kadar şaşkın, yanımdan arabalar ıslık çalar gibi geçerken orada öylece bakakaldım. Motor öyle sıcaktı ki çevresindeki hava dalgalanıyor ve sıcaklığı bize dek geliyordu. Üzerine ıslak parmağımı koyduğumda sıcak ütü gibi cızırdadı. Eve geri döndük, yavaş yavaş. Motorun sesi bu kez değişikti, pistonun silindire uymadığını gösteren vuruntulu bir sesti ve onarım gerekiyordu.

Motosikleti bir tamirhaneye götürdüm, çünkü bu işin içine bizzat girmeyi, tüm karışık ayrıntıları öğrenmeyi, belki parçaları ve gerekli aletleri ısmarlamayı ve tüm bu zaman alıcı şeyleri, daha kısa zamanda yapacak birileri dururken, gerekli görmedim –John'vari bir yaklaşım.

Tamirhane, anımsadıklarımdan farklı bir görünümdeydi. Bir zamanlar yaşlı emeklileri andıran tamircilerin yerini şimdi neredeyse çocuklar almıştı. Bir radyo bangır bangır bağırıyor, onlarsa dalga geçiyorlar, birbirleriyle konuşuyorlar ve beni fark etmemiş gibi görünüyorlardı. Sonunda biri geldi, yalnızca piston vuruntu sesini dinleyip, "Oh, evet supaplar," dedi.

"Supaplar mı?" Başıma ne geleceğini bilmeliydim.

İki hafta sonra 140 dolar tamir ücretini ödedim, motorun alışması için, düşük hızlarda, dikkatle kullandım ve bin milden sonra açıldı. Ama yetmiş beş mil hızda gene sıkıştı ve daha önceki gibi, otuza düş-

tü. Tekrar tamirhaneye götürdüğümde beni, motoru yanlış kullanmakla suçladılar ve ancak bir sürü tartışmadan sonra açıp bakmayı kabul ettiler. Yeniden tamir ettiler ve bu kez kendileri yüksek hız denemesine çıktılar.

Bu kez de onlar kullanırken sıkıştı.

Üçüncü tamirden iki ay sonra silindirleri değiştirdiler, daha büyük karbüratör memeleri taktılar, olabildiğince az ısınması için, zaman ayarını rötara aldılar ve bana "Hızlı gitme," dediler.

Motorun her tarafı yağ içindeydi ve çalışmadı. Bujilerin bağlanmamış olduğunu fark ettim, bağladım ve çalıştı, ama bu kez gerçekten bir supap gürültüsü vardı. Supap ayarını yapmamışlardı. Bunu kendilerine belirttim; bir oğlan elinde bir İngiliz anahtarı ile geldi, anahtarı yanlış ayarladı ve alüminyum supap kapaklarının köşelerini anında götürdü, ikisini de mahvetti.

"Sanırım depoda bunlardan var," dedi.

Başımı salladım.

Bir çekiç ve keski alıp geldi; gevşetmek için üzerlerine vurmaya başladı. Keski alüminyum kapağı deldi; keskiyi doğrudan motor gövdesine vurmakta olduğunu gördüm. Sonraki darbede keskiyi ıskaladı ve çekiç, motor gövdesine çarpıp soğutma dilimlerinden ikisinin ucundan parça koparttı.

"Hemen dur," dedim nazikçe. Sanki kötü bir düşteydim. "Şu yeni kapakları bana verin, bu şekilde götüreceğim," dedim.

Motoru, elden geldiğince çabucak oradan çıkardım; supap gürültüsüyle, ezik supap kapağıyla ve kir pas içinde. Yolda, yirmi milin üzerine çıkınca berbat bir titreşim hissettim. Kaldırıma çektim ve motoru tutan dört cıvatadan ikisinin eksik olduğunu ve birinin de üzerinde somun bulunmadığını gördüm. Tüm motoru tek bir cıvata taşıyordu. Üstten kamlı zincir gerdirme cıvatası da yoktu, yani bu durumda supap ayarını yapabilme umudu yoktu. Kâbus.

John'un BMW'sini bu adamlardan birinin eline teslim etme düşüncesini onunla asla bağdaştıramadım. Kendimi belki.

Sıkışmanın tekrar olmasını bekledim ve birkaç hafta sonra nedenini buldum. Dahili yağ dağıtım sistemindeki yirmi beş sentlik küçük bir pim kırılmıştı ve yüksek hızlarda, yağın motora ulaşmasını engelliyordu.

Tekrar tekrar geri dönen şu *niçin* sorusu, bu Chautauqua'yı anlatmak istememin önemli bir nedeni. Niçin motoru böyle katletmişlerdi?

Bunu yapanlar John ve Sylvia gibi teknolojiden kaçan insanlar değil, bizzat teknolojistlerin kendisiydi. Bir iş yapmaya oturmuşlar ve bunu maymun gibi yapmışlardı, yaptıkları işte insani hiçbir şey bulunmuyordu. Bunun açık bir nedeni yoktu. Ve ben gene o tamirhaneyi, o kâbusu düşünmeye, olayın nedeni olabilecek bir şey anımsamaya çalıştım.

Radyo bir ipucuydu. Hem radyo dinleyip hem de yaptığınız iş üzerinde düşünsel olarak yoğunlaşamazsınız. Belki de onlar, yaptıkları işin yalnızca somun anahtarı kullanmak olduğunu, yoğun düşünce gerektirmediğini düşünüyorlardı. Radyo dinlerken anahtar kullanmak daha eğlencelidir.

İşlerini hızla yapmaları da bir başka ipucuydu. Her şeyi telaşla öteye beriye dağıtıyorlar, nereye koyduklarına bile bakmıyorlardı. Eğer düşündüğünüz kazancı artırmaksa, bu şekilde kazanılacak daha çok para, ya daha çok zamana mal olur ya da kötü sonuç verir.

Ama bence en önemli ipucu, halleriydi. Açıklaması zor. İyi huylu, dostane, boşvermiş ve ilgisiz. İzleyici gibiydiler sanki. Onların orada yalnızca gezindikleri, ama birisinin ellerine somun anahtarı tutuşturduğu gibi bir izlenime kapılıyordunuz. O işin kimliği yoktu üstlerinde. "Ben tamirciyim," demiyorlardı. Saat 17'de ya da sekiz saatleri dolduğunda işi bırakacakları ve artık işleriyle ilgili hiçbir şey düşünmeyecekleri belliydi. Zaten çalışırken de yaptıkları işle *ilgili* herhangi bir düşünceye sahip olmamaya çalışıyorlardı. Onlar kendi çaplarında, John ve Sylvia ile aynı şeyi yapıyorlar, yani teknoloji ile yaşıyorlar, ama aslında onunla ilgilenmiyorlardı. Ya da biraz ilgileniyorlardı, ama benlikleri bunun dışında, bundan kopuk ve uzaktı. İçine girmişlerdi, ama özen gösterecek kadar değil.

Kırık pimi bulamayanlar bu tamircilerse, bir zamanlar motor yan kapağını takarken pimi kıran da belli ki bir başka tamirciydi. Anımsıyorum, motorun benden önceki sahibi, bir tamircinin kendisine, kapağın yerine iyi oturmadığını söylediğini anlatmıştı, neden buydu. Kullanma kılavuzu bundan söz ediyordu, ama herhalde ötekiler gibi onun da, ya çok acelesi vardı ya da aldırmamıştı.

İşteyken ben de, editörlüğünü yaptığım dijital kompüter kılavuzlarındaki aynı özensizlik hakkında düşünüyordum. Benim işim yılın on bir ayında teknik kılavuzlar yazıp yayımlatmaktır; bunların hatalar, belirsizlikler ve eksiklerle dolu olduğunu biliyordum. Bilgi öylesine sıkıştırılmıştı ki altı kez okumadan hiçbir şey anlayamazdınız. Fakat be-

ni asıl etkileyen, bu kılavuzlardaki tavrın, tamirhanede gördüğüm türden, izleyici tavrıyla ne kadar da uyumlu olduğuydu. İzleyici kılavuzlarıydı bunlar. Bu biçimde düzenlenmişlerdi. Her satırda sezdirilen düşünce, "İşte, zamanda ve uzayda, evrendeki başka her şeyden soyutlanmış bir makine. Onun sizinle, sizin onunla, bazı düğmeleri çevirmek, voltaj düzeyini korumak, hataları kontrol etmek dışında hiçbir ilişkiniz yoktur..." falan. İşte bu kadar. Tamircilerin motora bakışı, aslında bu kılavuzların motora bakışından ya da benim onu tamirhaneye getirdiğim zamanki yaklaşımımdan farklı değildi. Hepimiz izleyiciydik. Bana öyle geliyor ki, gerçek motosiklet bakımı, yani işin en önemli yanı hakkında herhangi bir kılavuz *yok*. Sizin ne yapacağınız ya önemsenmemiş ya da nasılsa yapacağınız düşünülerek sözü edilmemiş.

Bu yolculukta, insanın ne olduğuyla ne yaptığı arasındaki bu garip ayrımın, yirminci yüzyılda neyin yanlış gittiğini bulmamız için bize ipuçları verip veremeyeceğine baksak, biraz araştırsak iyi olacak. Aceleye getirmek istemiyorum. Zaten bu acelecilik kahrolası bir yirminci yüzyıl tavrıdır. Bir konuda acele etmek istiyorsanız ona pek özen göstermiyor, başka şeye geçmek istiyorsunuz demektir. Bu işi ağırdan almak, kırık pimi bulmadan hemen öncesinde benimsediğim tutumla, dikkatli ve özenli davranmak istiyorum; pimi de o tutum sayesinde bulmuştum zaten.

Birden, arazinin bir Öklid düzlemine dönüştüğünü fark ediyorum. Ne bir tepe, ne bir tümsek var. Demek ki Red River Vadisi'ne geldik. Artık Dakota'ya giriyoruz.

3 Red River Vadisi'nden çıkarken fırtına bulutları her yeri kaplamıştı ve neredeyse üstümüzdeydi.

John'la ikimiz Breckenridge'de durumu konuştuk ve durmak zorunda kalıncaya dek gitmeye karar verdik.

Nitekim çok geçmeden güneş kayboldu, rüzgâr soğuk esiyor ve grinin farklı tonlarında görüntülerden oluşmuş bir duvar kapladı çevremizi.

Görünüm görkemli ve çok güçlü. Burada çayır, çok büyük ama üzerindeki harekete geçmeye hazır, uğursuz gri kitlenin büyüklüğü korkunç. Şu anda onun insafına sığınmış gidiyoruz. Ne zaman ve nereden geleceği bizim kontrolümüzde değil. Gittikçe yaklaşmasını izlemekten başka bir şey gelmiyor elimizden.

Gri tabakanın en koyu bölgesinin yere yaklaştığı yerde, küçük küçük yapılarını ve yüksek bir su deposunu daha önce seçebildiğimiz kasaba görünmez oldu. Bizim üzerimizde patlaması an meselesi. İleride hiçbir kasaba göremiyorum ve şu anda yalnızca, ondan kaçmak için ilerliyoruz.

Hızlanıp John'un hizasına varıyorum ve elimi ileri doğru, "Hızlanın!" dercesine sallıyorum. Başıyla onaylıyor ve gaz veriyor. Arayı açması için biraz bırakıp sonra onun hızına çıkıyorum. Motorun yanıtı güzel –yetmiş... seksen... seksen beş... O anda rüzgârı gerçekten hissediyorsunuz ve direnci azaltmak için başımı öne eğiyorum... doksan. Hız göstergesi ileri geri titriyor, ama takometrede dokuz bin sürekli okunuyor... Saatte yaklaşık doksan beş mil... ve bu hızda sabit... gidiyoruz. Bu hızda gözü, yol yamaçlarındaki bir noktaya odaklamak olanaksız... Öne uzanıyorum ve güvenlik için farı yakıyorum. Zaten gerekli de. Çok karanlık oldu.

Göz alabildiğine düz arazide jet gibi gidiyoruz, ortalıkta hiçbir araç yok, tek tük ağaç var ama yol düzgün, tertemiz ve motor, çok iyi durumda olduğunu gösteren "sıkı" bir yüksek *rpm** sesi veriyor. Gittikçe daha çok karanlık oluyor.

Bir şimşek ve hemen ardından *gümbür!* diye gök gürlemesi. Sarsılıyorum ve Chris başını sırtıma dayıyor. Yağmuru haber veren birkaç damla... Bu hızda iğne gibi geliyorlar insana. Bir şimşek-gök gürlemesi daha ve her şey ışıldıyor... ve bir sonraki şimşekte o çiftlik evi... o yeldeğirmeni... aman Tanrım, *buradaymış*... gazı kes... burası *onun* yolu... bir çit ve ağaçlar... ve hız yetmişe düşüyor, sonra altmışa, sonra elli beşe ve o hızda kalıyorum.

"Neden yavaşlıyoruz?"diye bağırıyor Chris.

"Hız çok fazla!"

"Hayır, değil!"

Evet anlamında başımı sallıyorum.

Evler ve su kulesi geride kaldı; küçük bir drenaj kanalı beliriyor ve bizim yolu kesip ufka dek giden bir başka yol. Evet... doğru, sanırım.

* *Revolutions per minute*: Dakikada devir sayısı. (ç.n.)

Tam anlamıyla doğru.

"Bizi çok geçtiler," diye bağırıyor Chris, "Hızlan!"

Başımı iki yana sallıyorum.

"Neden hızlanmıyorsun?" diye bağırıyor.

"Tehlikeli."

"Onlar gitti."

"Beklerler."

"Hızlan!"

"Hayır," diye başımı sallıyorum. Bir sezgi bu yalnızca. Motosiklette sezgilerine güvenmeli insan; elli beşte kalıyoruz.

İlk yağmur başlıyor ama ilerde bir kasabanın ışıklarını görüyorum... orada olacağını biliyordum.

John ve Sylvia'yı bulduğumuzda, yol üzerindeki ilk ağacın altında bizi bekliyorlardı.

"Ne oldu size?"

"Yavaşladık."

"Evet, biliyoruz. Bir sorun mu var?"

"Hayır. Yağmurdan kurtulalım."

John kasabanın öteki ucunda bir motel olduğunu söylüyor, ama ben daha iyi bir motel tarif ediyorum, sağa sapınca birkaç blok aşağıda, kavaklar arasında.

Kavakların oradan sapıp birkaç blok aşağıya gidiyoruz ve küçük bir motel görünüyor. Motelin ofisinde John etrafa bakınıyor ve "Güzel bir yer burası," diyor. "Ne zaman kaldınız burada?"

"Anımsamıyorum," diyorum.

"Peki, burayı nereden biliyorsun?"

"İçime doğdu."

Sylvia'ya bakıp başını sallıyor.

Sylvia beni sessizce, epey gözlemiş. İmza atarken ellerimin titrediğini fark ediyor. "Rengin acayip soluk," diyor. "Şimşekler mi sarstı seni?"

"Hayır."

"Hayalet görmüş gibisin."

John ve Chris bana bakarken dönüp kapıya doğru gidiyorum. Yağmur hâlâ şiddetli yağıyor ve hızla odalarımıza koşuyoruz. Motosikletlerin viteslerine koruyucuları taktık; fırtına geçene dek çıkarmayacağız.

Yağmur durduktan sonra gökyüzü biraz aydınlanıyor. Ama motel

avlusundan kavakların yeniden karardığını görüyorum, bu kez akşam karanlığı geliyor. Kasabaya yürüyoruz, akşam yemeği yiyoruz, geri döndükten sonra günün yorgunluğu adamakıllı üstüme çöküyor. Motelin bahçesindeki metal koltuklarda, John'un moteldeki buzdolabından aldığı birer bardak viskiyi ağır ağır yudumlayıp hemen hemen hareketsiz oturuyoruz. Viski ağır ağır ve zevkle gidiyor. Soğuk bir akşam rüzgârı yol boyundaki kavakların yapraklarını hışırdatıyor.

Chris, şimdi ne yapacağız diye soruyor. Bu çocuk hiç yorulmuyor. İlk kez gördüğü motel çevresinden ve değişiklikten heyecanlanıyor ve kampta yaptıkları gibi şarkı söylememizi istiyor.

"Biz pek iyi söyleyemeyiz," diyor John.

"Öyleyse öykü anlatalım," diyor Chris ve biraz düşünüp soruyor: "İyi hayalet öyküleri biliyor musunuz? Bizim yatakhanede herkes geceleri hayalet öyküleri anlatırdı."

"Sen bize bir tanesini anlat," diyor John.

O da anlatıyor. Dinlemesi zevkli öyküler. Bazılarını onun yaşındayken öğrenmiş, ama o zamandan beri hiç duymamıştım. Bunu ona söylüyorum ve Chris benim de bir tane anlatmamı istiyor, ama ben bir tane bile anımsamıyorum.

Bir süre sonra soruyor: "Hayaletlere inanır mısınız?"

"Hayır," diyorum.

"Neden?"

"Çünkü bilim- dı-şı."

Söyleyiş tarzım John'u güldürüyor. "Onlarda madde yok," diyorum, "Enerjileri de olamaz, yani, bilimin yasalarına göre, insanların kafası dışında var olamazlar."

Viski, yorgunluk ve ağaçlardaki rüzgâr aklımı karıştırmaya başlıyor. "Elbette," diye ekliyorum, "bilim yasalarında da madde ve enerji yoktur, dolayısıyla, onlar da insanların kafası dışında var olamazlar. En iyisi tümüyle bilimsel düşünmek ve hayaletlere de, bilim yasalarına da inanmamak. En güvenlisi bu. Bu şekilde sana inanacak pek bir şey kalmaz ama bu da bilimsel bir tavır."

"Neden bahsettiğini anlamıyorum," diyor Chris.

"Şaka yapmaya çalışıyorum."

Bunları söylediğimde Chris düş kırıklığına uğramış gibi duruyor, ama onu incittiğimi sanmıyorum.

"YMCA kampındaki çocuklardan biri hayaletlere inandığını söylüyor."

"Seninle dalga geçmiş," diye yineliyorum.

"Hayır, geçmedi. İnsanlar doğru dürüst gömülmediği zaman, hayaletlerinin gelip insanları rahatsız ettiğini söyledi. Buna gerçekten inanıyor."

"Seninle dalga geçmiş," diye tekrarlıyorum.

"O çocuğun adı ne?" diye soruyor Sylvia.

"Tom Beyaz Ayı."

John'la ikimiz bakışıyoruz, aynı şeyi fark ettik.

"*Kızılderili* haa," diyor John.

Gülüyorum. "Sanırım biraz düzeltmem gerekecek," diyorum. "Ben Avrupalı hayaletlerden söz etmiştim."

"Ne fark var?"

John bir kahkaha patlatıyor. "Seninle oyun oynuyor," diyor.

Biraz düşünüyorum ve "Evet," diyorum, "Kızılderililer her şeye, tümüyle yanlış olduğunu söyleyemeyeceğim farklı bir şekilde bakarlar. Kızılderili geleneğinde bilime yer yoktur."

"Tom Beyaz Ayı dedi ki, annesiyle babası bunlara inanmamasını söylemişler, ama büyükannesi kulağına bunların doğru olduğunu fısıldamış; o da inanıyormuş."

Bana, yalvarır gibi baktı. Bazen bir şeyleri gerçekten öğrenmek istiyor. Şaka yaparak çok iyi bir baba olunmaz. "Tabii," diyorum, kendimi tutarak, "ben de hayaletlere inanıyorum."

John ve Sylvia bana tuhaf tuhaf bakıyorlar. Bu işten kolay kurtulamayacağımı anlıyor ve uzun bir açıklamaya girişiyorum.

"Bence," diyorum, "hayaletlere inanan Avrupalıların da, Kızılderililerin de cahil olarak nitelenmesi gayet doğal. Çünkü bilimsel görüş öteki görüşleri öylesine bir kenara itti ki bunların hepsi bize ilkel görünüyor; öyle ki, bugün biri hayaletlerden ya da ruhlardan söz etse cahil olarak nitelenir, belki de kaçık denir. Her şeyi düşünebilirsin, ama hayaletlerin gerçekten var olduğu bir dünyayı kesinlikle düşünemezsin."

John başını sallayarak onaylıyor; devam ediyorum.

"Benim görüşümce, modern insanın zekâsı o kadar da üstün değildir. IQ'lar arasında pek fark yoktur. Eski Kızılderililer ya da ortaçağda yaşayanlar bizim kadar zekiydiler, ama düşüncelerini etkileyen koşullar tümüyle farklıydı. O düşünce ortamında hayaletler ve ruhlar, modern insanın düşüncesindeki atomlar, partiküller, fotonlar ve quantlar kadar gerçekti. Ben hayaletlere işte bu anlayışla inanıyorum. Modern

insanın da hayaletleri ve ruhları var, biliyorsunuz."

"Ne?"

"Oh, fizik ve mantık kuralları... sayı sistemi... Cebirde simgeleme ilkeleri. Bunlar hayaletlerdir. Bunlara öylesine inanıyoruz ki gerçek gibi görünüyorlar."

"Bana gerçek gibi görünüyorlar," diyor John.

"Ben bir şey anlamadım," diyor Chris.

Devam ediyorum: "Örneğin, yerçekiminin ve yerçekimi yasasının Isaac Newton'dan önce de var olduğunu düşünmek gayet doğal. On yedinci yüzyıla dek yerçekimi olmadığını düşünmek delilik olurdu."

"Elbette."

"Öyle bir şey ki, kütlesi yok, enerjisi yok, kimsenin kafasında değil, çünkü kimse yok, uzayda değil, çünkü uzay da yok, hiçbir yerde değil –böyle bir yasa gene de var mıdır?"

John şimdi pek emin görünmüyor.

"Eğer yerçekimi yasası varsa," diyorum, "bir şeyin var *olmamak* için ne yapması gerekir, doğrusu bilmiyorum. Bana öyle geliyor ki, yerçekimi yasası, var olmaması için gerekli tüm testlerden geçmiştir. Var olmamayla ilgili bir tek özellik düşünemezsiniz ki yerçekimi yasası buna sahip olmasın. Ya da, var olmayla ilgili bir tek bilimsel özelliği de yoktur. O halde, onun varlığına inanmak hâlâ bir 'sağduyu' meselesinden ibarettir."

John, "Sanırım bu konuda düşünmem gerek," diyor.

"Evet, bu konuda yeterince düşünürsen döner dolaşır, döner dolaşır sonunda mantığa, akla uygun tek olası sonuca varırsın. Yerçekimi yasası ve yerçekiminin kendisi Isaac Newton'dan önce yoktu. Öteki sonuçlar anlamsızdır."

"Ve *bu demektir ki*," sözümü kesmesine olanak vermeden ekliyorum, "ve *bu demektir ki,* yerçekimi yasası insanların kafasından başka *hiçbir yerde* yoktur! Bir hayalettir. Biz hepimiz, başkalarının hayaletlerini kibirle aşağılarız, ama kendimizinkileri cahilce, barbarca üstün tutarız."

"Peki, neden herkes yerçekimine inanıyor?"

"Kitle hipnozu. Bunun, adına 'eğitim' denen çok tutucu bir biçimi."

"Yani öğretmen çocuklara yerçekimini öğretirken onları hipnotize mi ediyor?"

"Elbette."

"Ama bu saçmalık."

"Sınıfta göz göze temasın önemini duymadın mı? Her eğitimci buna önem verir, ama hiçbiri ne olduğunu açıklamaz."

John başını sallıyor ve bana bir içki daha dolduruyor. Elini ağzına koyuyor ve alaycı bir yüzle Sylvia'ya, "Aslında," diyor, "çoğunlukla normal biri gibi görünür."

Karşı çıkıyorum: "Bu, haftalardır söylediğim ilk normal şey. Diğer zamanlarda ben de sizin gibi, yirminci yüzyıl delisi rolü oynuyorum. Dikkati üstüme çekmemek için."

"Ama size *tekrar* söylüyorum," diyorum, "Sir Isaac Newton'un, kendisi doğmadan milyarlarca yıl önce, hiçliğin ortasında oturmakta olan ve sihirli bir şekilde buluverdiği cisimsiz sözcüklerine inanıyoruz. Onlar hiçbir şeye uygulanmasa da hep vardılar. Yavaş yavaş dünya oluştu ve ona uygulandı. Yani, dünyayı biçimlendiren, bu sözcüklerin kendisiydi. Saçma olan budur, John."

"Bilimadamlarının saplandığı sorun ve çelişki *zihindir*. Zihnin maddesi ve enerjisi yoktur, ama yaptıkları hiçbir şeyde onun egemenliğinden kurtulamıyorlar. Mantık sadece zihinde vardır. Sayılar sadece zihinde vardır. Bilimadamları, hayaletlerin hayal ürünü olduğunu söylediklerinde bu beni sarsmıyor. Yalnızca sinirlendiriyor. Bilim de yalnızca sizin kafanızda, bu onu kötü kılmaz, hayaletleri de tabii."

Bana öylece bakarlarken devam ediyorum: "Doğa yasaları insanın *icadıdır*, hayaletler gibi. Mantığın, matematiğin yasaları da insanın icadıdır, hayaletler gibi. Tüm kutsal şeyler insanın icadıdır; bunların insanın icadı olmadığını savunan düşünceler de insanın icadıdır. Dünya insan düşüncesi dışında yoktur. Tümüyle bir hayalettir ve antik çağda bir hayalet olarak bilinmiştir, içinde yaşadığımız kutsal dünya. Hayaletlerle yönetilmiştir. Gördüğümüz şeyleri görüyoruz, çünkü onları bize hayaletler gösteriyor, Musa'nın, İsa'nın, Buda'nın, Platon'un, Descartes'ın, Rousseau'nun, Jefferson'ın, Lincoln'ın, falanın filanın hayaleti. Isaac Newton çok iyi bir hayalet. En iyilerinden biri. Senin sağduyun, bu hayaletlerin binlercesinin geçmişten gelen sesinden başka bir şey değil. Hayalet üstüne hayalet. Yaşayanlar arasında yerlerini almaya çalışan hayaletler."

John, konuşamayacak kadar düşünceli görünüyordu. Ama Sylvia heyecanlı. "Nereden edindin tüm bu düşünceleri?"

Yanıtlamak üzereyken vazgeçiyorum. Artık sınıra dek geldiğim, belki de, sınırı geçtiğim duygusu uyandı bende; artık bitirme zamanı.

Bir süre sonra John, "Dağları yeniden görmek güzel olacak," diyor.

"Evet, bence de," diye onaylıyorum. "Son kez buna içelim."

İçkilerimizi bitirip odalarımıza gitmek üzere ayrılıyoruz.

Chris dişlerini fırçalıyor, ertesi sabah duş almaya söz verince yatmasına izin veriyorum. Üstünlüğü alıp pencere kenarındaki yatakta ben yatıyorum. Işıklar söndükten sonra "Şimdi," diyor, "bana bir hayalet öyküsü anlat."

"Dışarda anlattım ya."

"Hayır, ben *gerçek* bir hayalet öyküsü diyorum."

"Duyup duyacağın en gerçek hayalet öyküsüdür o."

"Ne demek istediğimi biliyorsun. Öteki türlü."

Çok bilinen bir-iki tanesini anımsamaya çalışıyorum. "Ben çocukken bir sürü biliyordum Chris, ama hepsini unuttum,' diyorum. "Artık uyuma zamanı. Sabah hepimiz erken kalkacağız."

Rüzgârın, motel pencerelerinde çıkardığı ses dışında her şey sessiz. Rüzgârın sonsuz çayırlıklardan bize doğru estiğini düşünmek sakinleştirici bir şey, bana ninni gibi geliyor.

Rüzgâr sertleşiyor, sonra diniyor, sonra inliyor ve yeniden diniyor... Millerce öteden.

"Sen hiç hayalet tanıdın mı?" diye soruyor Chris.

Uyumak üzereydim. "Chris," diyorum, "bir zamanlar, tüm yaşamında hayalet aramaktan başka hiçbir şey yapmamış bir herif tanıyorum, sonuç tam bir zaman kaybı olmuştu. Haydi, uyu."

Hatamın çok geç farkına vardım.

"Buldu mu sonunda?"

"Evet. Buldu, Chris."

Chris'in, rüzgârı dinleyeceğini ve soru sormayı bırakacağını umut ediyorum hâlâ.

"Peki n'aptı onu?"

"Bir güzel dövdü."

"Ee, sonra?"

"Sonra, kendisi bir hayalet oldu." Nedense bunun, Chris'in uyumasını sağlayacağını düşünmüştüm, ama onu uyutmadığı gibi benim uykumu kaçırıyor.

"Adı neydi?"

"Tanıdığın biri değil."

"Olsun, neydi?"

"Önemli değil."

"Olsun, gene de söyle."

"Önemli olmadığına göre, Chris, adı Phaedrus'tu. Bildiğin bir isim değil."

"Fırtınada motosikletle giderken onu mu gördün?"

"Nereden çıkardın bunu?"

"Sylvia senin, hayalet görmüş gibi olduğunu söyledi."

"O yalnızca bir benzetme."

"Baba?"

"Bu son soru olsun Chris, yoksa kızmaya başlıyorum."

"Senin gibi konuşan kimse olmadığını söyleyecektim sadece."

"Evet Chris, biliyorum," diyorum. "Sorun yaratıyor. Haydi şimdi uyu."

"İyi geceler baba."

"İyi geceler."

Yarım saat sonra, nefes alışı uyuduğunu gösteriyor; rüzgâr aynı sertlikte esiyor ve benim uykum tümüyle kaçmış durumda. Pencerenin dışındaki karanlıkta bu soğuk rüzgâr, yolu aşıp ağaçların arasına giriyordur, yapraklar ay ışığı pırıltılarıyla titrekçe parlıyordur, kuşkum yok ki, Phaedrus tüm bunları görmüştür. Burada ne yaptığı konusunda fikrim yok. Neden geldiğini sanırım asla öğrenemeyeceğim. Ama o buradaydı, bizi bu garip yola yöneltti, hep bizimle birlikteydi. Kurtuluş yok.

Keşke, onun neden burada olduğunu bilmiyorum diyebilseydim, ama korkarım, bildiğimi itiraf etmek zorundayım. Bilim ve hayaletler hakkında öne sürdüğüm görüşler, söylediğim sözler ve hatta bu öğleden sonraki, motor bakımı ve teknoloji hakkındaki görüş benim değil. Yıllardır yeni bir görüşüm olmadı. Bunları ondan çaldım. Ve o beni gözlüyor. Ve o bunun için burada.

Bu itiraftan sonra, umarım biraz uyumama izin verir.

Zavallı Chris, "Bir hayalet öyküsü biliyor musun?" diye sormuştu. Ona bir tane anlatabilirdim, ama bunu düşünmek bile korkunç.

Gerçekten uyumam gerek.

4 Her Chautauqua'nın, anımsanacak önemli şeylerden oluşan, güvenli bir yerde, ileride ihtiyaç olduğunda ya da esin geldiğinde başvurmak için saklanacak bir listesi olmalıdır. Ayrıntılar. Ve şimdi, ötekiler horlayarak, bu güzel sabah güneşini kaçırırken... zaman doldurmak için...

Ben de, bundan sonra Dakota'ya yapacağımız motosiklet gezisi için önemli şeylerin listesini yapayım.

Gün doğana dek uyumadım. Chris öteki yatakta hâlâ derin uykuda. Biraz uyumak için yatıyorum, ama bir horoz sesi duyuyorum ve gezide olduğumuzu, uyumanın anlamı olmadığını fark ediyorum. Duvar bölmesinin öte yanında John'un çıkardığı, testereyle tahta keser gibi sesi duyuyorum... yoksa Slyvia'nın mı... hayır, ses çok yüksek. Lanet olası, *zincirli* testere gibi bir ses...

Bu tür yolculuklara çıkarken almayı unuttuğum şeylerden bıkkınlık geldi, ben de bunların listesini yapıp, çıkarken kontrol etmek üzere bir dosyaya koydum.

Bunların çoğu sıradan şeylerdir ve açıklama gerektirmez. Bazıları motosiklete özgüdür ve biraz açıklama gerektirir. Bazıları ise tümüyle alışılmamıştır ve epeyce açıklama gerektirir. Liste, dört bölüme ayrılır: Giysiler, kişisel gereçler, yemek yapma ve kamp gereçleri ve motosiklet gereçleri.

İlk bölüm, giysiler, basittir:

1-İki takım iç çamaşırı.

2-Uzun iç donu.

3-Her birimiz için birer gömlek ve pantolon. Ben ordu malı giysi kullanırım. Bunlar ucuzdur, sağlamdır ve kiri göstermez. Benim listemde önceleri, "normal elbise" diye bir madde daha vardı, ama John bunun altına "smokin" diye yazmış. Ama ben, benzin istasyonu dışında da bir şey giymek istenebileceğini düşünüyordum.

4-Herkese birer süveter ve ceket.

5-Eldiven. Astarsız deri eldivenler en iyisidir, çünkü güneş ışığını keser, teri emer ve ellerinizi serin tutar. Bir-iki saat motosiklet kullanıyorsanız böyle ufak ayrıntılar önemli değildir, ama günlerce, gün boyu kullanıyorsanız fena halde önemlidir.

6-Motosiklet çizmeleri.

7-Yağmur gereçleri.

8-Kask ve güneş siperliği.

9-Yüzü örten tam başlık. Bu bana klostrofobi duygusu verdiği için yalnızca yağmurlu havada kullanırım. Bu olmazsa, yüksek hızda iken yağmur taneleri yüzünüzü, iğne batıyor gibi acıtır.

10-Motosiklet gözlüğü. Rüzgâr siperliğini sevmem; çünkü bu da insanı dünyaya kapatır. En iyisi, İngiliz malı, ince düz camdan motosiklet gözlükleridir. Güneş gözlüğü iyi değildir, çünkü rüzgâr arkasına girer. Plastik motosiklet gözlükleri çizilir ve görüntüyü bozar. İkinci liste kişisel gereçlerdir.

Taraklar. Cüzdan. Çakı. Adres-telefon defteri. Kalem. Sigara ve kibrit. El feneri. Sabun ve plastik sabun kabı. Diş fırçası ve diş macunu. Makas. Baş ağrısı için aspirin. Sinek kovucu ilaç. Deodorant (motosiklette geçen sıcak bir günün sonunda arkadaşlarınızın size bunu söyleme gereksinimi duymamaları için). Güneş losyonu (motosiklette güneş yanığını durunca fark edersiniz ki artık çok geçtir. Önceden sürmek gerekir). İlkyardım malzemesi. Tuvalet kâğıdı. Sabunlu elbezi (öteki şeyleri ıslatmaması için plastik bir kutuya konmalıdır). Havlu.

Kitaplar. Yanında kitap götüren bir başka motosikletli tanımıyorum. Kitaplar çok yer tutar, ama ben gene de üç tane aldım; aralarında boş yazı kâğıtları var. Bu kitaplar:

a-Motosiklet kullanma kılavuzu.

b-Aklımda tutamadığım her türlü teknik bilgiyi içeren genel bir başvuru kitabı. Bu, Ocee Rich'in yazdığı ve Sears, Roebuck'un bastığı, *Chilton'ın Motosiklet Sorunları Rehberi*'dir.

c-Thoreau'nun *Walden*'ı... Bu kitabı Chris hiç duymamış; insan bu kitabı yüz kere bıkmadan okuyabilir. Hep, onun anlayabileceğinin çok üzerinde bir kitap bulup kitabı ona kesintisiz değil, soru-cevap tarzı okumaya çalışırım. Bir ya da iki cümle okuyup onun soru bombardımanını beklerim, yanıtlarım, gene bir ya da iki cümle okurum. Bu yöntemle klasikler gayet iyi okunur. Bu şekilde yazılsalar daha iyi olurdu. Bazen tüm bir geceyi, okumak ve konuşmakla geçirip, sonunda ancak iki-üç sayfa ilerlediğimizi gördüğümüz olmuştur. Bu, bir yüzyıl önce uygulanmış bir okuma tarzıdır... Chautauqua'lar yaygınken. Bunu denemedikçe ne zevkli bir şey olduğunu düşleyemezsiniz.

Ötede Chris sere serpe uyuyor, vücudunda her zamanki gerilimden eser yok. Sanırım henüz onu uyandırmam gerekmiyor.

Kamp gereçleri şunlar:

1-İki uyku tulumu.
2-İki panço ve bir kilim. Bunlar çadıra dönüşür ve eşyanızı yağmurdan korur.
3-İp.
4-Gezmeyi tasarladığınız bölgeyle ilgili, Birleşik Devletler jeodezi haritası.
5-Kasatura.
6-Pusula.
7-Matara. Evde hiçbir yerde bulamadım. Herhalde çocuklar kaybettiler.
8-Bıçağı, çatalı ve küçük kaşığıyla, ordu malı iki sefertası seti.
9-Orta boyda tüpü olan portatif bir ocak. Bunu denemek için aldım. Henüz kullanmadım. Yağmur yağıyorsa ya da ormandan uzaktaysanız yakacak odun bulmak sorun oluyor.
10-Burgulu kapaklı alüminyum kutular. Domuz yağı, tuz, tereyağı, un, şeker koymak için. Yıllar önce, dağcılık malzemesi satan bir dükkândan almıştım bunları.
11-Temizlik için sünger.
12-Alüminyum iskeletli iki sırt çantası.

Motosiklet gereçleri. Motosikletle birlikte verilen standart alet seti sele çantasında bulundurulur. Ayrıca şunlar eklenir:

Büyük bir İngiliz anahtarı. Bir makinist çekici. Bir keski. Bir perçin kalemi. Bir çift lastik levyesi. Bir lastik onarım seti. Bir bisiklet pompası. Zincir için bir kutu molibden disülfit spreyi (Bu madde, tüm makinelerin iç yüzüne müthiş bir şekilde nüfuz eder ki bu çok önemlidir. Molibden disülfit üstün kaydırıcı özelliği ile bilinir. Ama kuruyunca normal SAE 30 motor yağıyla iyice yağlanmalıdır). Darbeli tornavida. Bir platin eğesi. Mikrometre kumpas. Test lambası.

Yedek parçalar şunlardır:

Bujiler. Gaz, debriyaj ve fren kabloları. Platinler, sigortalar, far ve sinyal ampulleri, zincir bağlantı kuplajı, kopilyalar, balya teli. Yedek zincir (bu eski bir zincir, onu yenisiyle değiştirdiğimde neredeyse bitmişti. Motordaki zincir koparsa hemen bir motosiklet malzemesi dükkânına gitmek gerek).

İşte, listede bunlar var. Ayakkabı bağı yok.

Bunca şeyin ne tür bir yük kutusuna sığdırılacağını merak ediyor insan doğal olarak. Ama sanıldığı kadar büyük kutu gerekmez.

Öteki karakterler, korkarım bıraksam gün boyu uyuyacaklar. Dışarda gökyüzü pırıl pırıl, tertemiz, bunu kaçırmak ayıp doğrusu.

Sonunda gidip Chris'i dürtüyorum. Gözleri hemen açılıyor, ne olduğunu anlamadan hemen doğrulup oturuyor.

"Duş vakti," diyorum.

Dışarı çıkıyorum. Hava insanı canlandırıyor. Aslında –aman Tanrım!– *soğuk* dışarısı. Sutherland'lerin kapısını çalıyorum.

"Eeveet," John'un uykulu sesi geldi kapıdan. "Hımmm, eeveet."

Sonbahar gibi. Motosikletler çiğden ıslanmış. Bugün yağmur yok. Ama sıcaklık dört-beş derece civarında olmalı.

Onları beklerken motor yağını, lastikleri, cıvataları ve zincirin gerginliğini kontrol ediyorum. Biraz gevşeklik var, alet setini çıkarıp sıkıştırıyorum. Gitmek için gerçekten sabırsızlanıyorum.

Chris'in kalın giyindiğini görüyorum ve yola koyuluyoruz; hava adamakıllı soğuk. Birkaç dakika sonra rüzgâr, kalın giysilerin verdiği sıcaklığı alıp götürüyor. Tir tir titriyorum. Buz gibi.

Güneş gökyüzünde yükselir yükselmez havanın ısınması gerek. Yaklaşık yarım saat daha gittikten sonra Ellendale'de kahvaltı için duracağız. Bugün bu dümdüz yollarda bayağı gideceğiz.

Şu berbat soğuk olmasa harika bir gezi olacak. Eğik gelen şafak güneşinin vurduğu tarlalar sanki kırağı ile kaplı gibi görünüyor, ama sanırım bu yalnızca gizemli görünüşlü çiğin parıldaması. Şafağın gölgelediği her yer, sanki dünkü kadar düz değilmiş gibi görünüyor. Hepsi bizim için sanki. Kimse uyanmamış henüz, öyle görünüyor. Saatim altı buçuğu gösteriyor. Saatin üzerindeki eski eldiven, üzeri buz tutmuş gibi duruyor, ama bu, geceki ıslanmadan kaldı herhalde. Yılların eskitemediği eldivenler. Soğuktan öyle katılaşmışlar ki elimi açmakta zorluk çekiyorum.

Dün, özen göstermek konusunda konuşmuştum; bu eski, küflü motosiklet eldivenlerine *özen* gösteriyorum. Onların benimle birlikte rüzgârda uçmaları beni güldürüyor; çünkü öyle eski, öyle yorgun, öyle yıpranmışlar ki komik görünüyorlar. Yağ, ter ve kir doldular; içlerinden kimbilir kaç böcek çıktı; bir masa üzerine koyduğumda, soğuk olmasalar da düz duramıyorlar artık. Onların da kendi anıları oldu. Yalnızca üç dolar ediyorlar ve öyle çok sökülüp dikildiler ki neredeyse onarması olanaksız duruma gelecekler; onarmak için daha çok zaman harcayıp daha çok zahmete girsem de, onların yerini yeni bir çift eldivenin almasını düşünemiyorum. Bu pek pratik değil, ama pratiklik el-

divenler için, ya da başka şeyler için hiç de en önemli şey değildir.

Motosiklet de aynı duyguları taşır. Onunla 27 bin mil aşmışsanız, bir uzun mesafe koşucusuna, yollarda ondan yaşlı sürüyle motor olmasına karşın, kıdemli bir dosta dönüşür sanki. Ama kilometreler geçtikçe her bir motosikletten, başkalarına değil yalnızca ona özgü farklı duygular alırsınız; sanırım motosikleti olan çoğu kimse bunu onaylayacaktır. Bir arkadaşımın benimkiyle aynı marka, aynı tip bir motosikleti vardı ve hatta aynı yıl onarıma götürmüştük ve sonradan onun motorunu denemek için kullandığımda, inanması güç, ama fabrika yapım yılının da aynı olduğunu anlamıştım. Açıkça sezdim ki, motorda çok uzun süreden beri, ona özgü bir duygu, bir gidiş, bir ses yerleşmişti. Benimkinden kötü değil, ama farklı.

Sanırım buna kişilik denebilir. Her motosikletin, belki onun hakkında bildiğiniz ya da duyumsadığınız her şeyin sezgisel bir toplamı olarak nitelenebilecek, ona ait ve kendine özgü bir kişiliği vardır. Bu kişilik durmaksızın değişir; bu değişim genellikle kötüye, ama bazen şaşırtıcı bir şekilde iyiye doğrudur ve motosiklet bakımının gerçek amacı bu kişiliği geliştirmektir. Yeni motosiklet güzel görünüşlü bir yabancı olarak işe başlar ve ona nasıl davranıldığına bağlı olarak, ya hızla dejenere olup kötü huylu bir mızmıza, hatta bir sakata; ya da sağlıklı, iyi huylu, uzun süreli bir arkadaşa dönüşür. Benim motorum o sözde tamircilerin canice muamelesine karşın kendine gelmiş gibi görünüyor ve zaman geçtikçe giderek daha az onarıma gerek gösteriyor.

İşte, Ellendale!

Sabah güneşinde yüksek su deposu, ağaçlıklar ve aralarında evler. Tüm yol boyunca neredeyse hiç durmadan titremekten yoruldum. Saat yedi on beşi gösteriyor.

Birkaç dakika sonra eski, tuğlalı yapıların yanına park ediyoruz. Arkamıza gelmiş olan John ve Sylvia'ya dönüp "Amma *soğuktu*!" diyorum.

Boş boş bakıyorlar bana.

"Buz gibi, değil mi?" diyorum. Yanıt yok.

Motordan inmelerini bekliyorum, ama John'un, tüm eşyasını çözmeye başladığını görüyorum. Bir düğümle uğraşıyor. Vazgeçiyor; hepimiz lokantaya doğru yürümeye başlıyoruz.

Yeniden deniyorum. Yolun verdiği bir tür çılgınlık duygusuyla, onların önünde, lokantaya doğru geri geri yürüyor, ellerimi ovuşturuyorum ve gülümsüyorum. "Sylvia, konuş benimle!" Gülümsemiyor bile.

Sanırım gerçekten çok üşümüşler.

Bana bakmadan kahvaltılarını ısmarlıyorlar.

Kahvaltı bitiyor ve sonunda, "Ee, şimdi ne yapacağız?" diyorum.

John, yavaşça ve düşünerek, "Hava ısınıncaya dek buradan ayrılmayacağız," diyor. Günbatımında konuşan bir şerif tonu var sesinde ve bunun son cümle olduğunu gösteriyor.

John, Sylvia ve Chris, restorana bitişik otel lobisinde oturur ve ısınırlarken ben yürüyüşe çıkıyorum.

Sanırım, onları böylesine erken kaldırıp motosiklete bindirdiğim için âdeta çıldırdılar. Böyle bitişik yaşayınca küçük karakter farkları öne çıkıyor. Onlarla öğleden sonra saat bir ya da ikiden önce hiç motor sürmemiş olduğumuzu ancak şimdi anımsıyorum; oysa ben en çok şafakta ya da sabah erken motor kullanmayı severim.

Kasaba temiz, canlı ve sabah uyandığımız yere hiç benzemiyor. Ortalıkta dolaşan, dükkânlarını açan, birbirlerine "Günaydın," diyen ve havanın soğukluğu hakkında konuşan insanlar var. Caddenin gölgeli yanındaki iki termometreden biri 5.5, öteki 7.5 dereceyi gösteriyor. Güneş altındaki bir termometrede ise 18 derece okunuyor.

Anacadde birkaç blok sonra, iki şeritli, çamurlu, kötü bir yola dönüşüp bir tarlanın içinden geçiyor, tarım makineleri ve onarım gereçleriyle dolu bir metal barakayı geçip bir tarlada bitiyor. Belki de metal barakanın içine baktığım için, tarlanın ortasında dikilen bir adam, orada ne aradığımı merak edercesine, kuşkuyla izliyor beni. Caddeden geri dönüyorum, soğuk bir banka oturup motosiklete bakıyorum, yapacak bir şey yok.

Tamam, hava soğuk, ama o kadar da değil. John ve Sylvia Minnesota kışında olsalar ne yaparlar acaba? Merak ediyorum. Burada çok açık bir çelişki var, öyle açık ki görmemek olanaksız. Hem fiziksel rahatsızlığa, hem de teknolojiye dayanamıyorsanız, bir orta yol bulmak zorundasınız. Onlar hem teknolojiye bağımlı kalıyorlar, ama aynı zamanda onu lanetliyorlar da. Kuşkusuz, bu çelişkinin farkındalar ve bu, genel durumdan duydukları hoşnutsuzluğu daha da artırıyor. Mantıksal bir tez öne sürmüyorlar, yalnızca ondan yakınıyorlar. Ama şu anda üç köylü, yepyeni kamyonetlerine binmiş, virajı dönüp kasabaya giriyorlar. Onların teknolojiye tam ters kutuptan baktıklarına bahse girerim. Onlar kamyonlarıyla, traktörleriyle ve yeni çamaşır makineleriyle gösteriş yaparlar, bu makineler bozulursa onarmak için aletleri vardır ve bu aletleri nasıl kullanacaklarını bilirler. Onlar teknolojiye *değer*

verirler. Ve ona *en az* gerek duyanlar onlardır. Yarın tüm teknoloji ortadan kalksa bu insanlar nasıl yaşayacaklarını bilirler. Zor olur belki, ama yaşamlarını sürdürürler. John, Sylvia, Chris ve ben bir haftada ölür gideriz. Teknolojiyi kınamaları nankörlük, başka hiçbir şey değil.

Çıkmaz sokak gene de. Birisi nankörse ve siz ona nankör olduğunu söylerseniz, en fazla ona bir ad takmış olursunuz, ama hiçbir şeyi çözmüş olmazsınız.

Yarım saat sonra otel kapısındaki termometre 12 dereceyi gösteriyor. Otelin boş ana yemek salonunda onları buluyorum, uykusuz bakıyorlar. Ama, görünüşlerine bakılırsa daha iyi bir ruh halindeler, John iyimserlikle, "Neyim varsa giyeceğim, o zaman sorun kalmaz," diyor.

John dışarı çıkıp motosiklete gidiyor, döndüğünde, "Tüm eşyayı çözüp çıkarmaktan nefret ediyorum ve bir daha da bu şekilde motor sürmek istemiyorum," diyor. Erkekler tuvaletinin buz gibi olduğunu söylüyor ve yemek salonunda bizden başkası olmadığından, soyunup giyinmek için, arkamızdaki bir masanın arkasına geçiyor; ben masada oturup Sylvia ile konuşuyorum, sonra dönüp bakıyorum, John soluk mavi uzun iç donu ve takımıyla tam donanmış halde. Komik görünümünden ötürü, otuz iki dişi meydanda, sırıtıyor. John'un gözlüklerinin masada durduğunu görüyorum ve Sylvia'ya şöyle diyorum:

"Biliyor musun, az önce burada oturmuş Clark Kent* ile konuşuyorduk... bak, gözlükleri burada... ve şimdi birdenbire... Lois,** düşünebiliyor musun?

John "CHİCKENMAN!"*** diye bağırıyor.

Lobinin cilalı döşemesinde buz patencisi gibi kayıyor, bir perende atıyor ve gene kayarak geri gidiyor. Kolunun birini yukarı kaldırıyor ve göğe uçmaya hazırlanır gibi çömeliyor. "Hazırım, işte gidiyorum." Üzgün bir şekilde başını sallıyor, "Moruk, bu güzel tavanı delmek hoşuma gitmiyor ama X ışınlı gözlerimle, birisinin başının dertte olduğunu görüyorum." Chris kıkırdıyor.

"Üstüne bir şeyler giymezsen hepimizin başı dertte olacak," diyor Sylvia.

John gülüyor. "Vay! Bir ihbarcı! Ellendale muhbiri!" Biraz daha şov yaptıktan sonra, iç çamaşırlarının üstüne giysilerini giymeye başlıyor. Bir yandan da söyleniyor: "Hayır, hayır, bunu yapmayacaklardı.

* Süpermen'in toplum içindeki adı. (ç.n.)
** Süpermen'in sevgilisi. (ç.n.)
*** Süpermen'in bir düşmanı. (ç.n.)

Chickenman ve polis durumu anladı. Kimin yasalardan, düzenden, adaletten, terbiyeden, adam kayırmamaktan yana olduğunu biliyorlar artık."

Anayola vurduğumuzda hava hâlâ soğuktu, ama önceki gibi değil. Birçok kasabadan geçtik ve güneş yavaşça, pek hissettirmeden, bizi ağır ağır ısıttı, bedenimle birlikte duygularım da ısındı. Yorulmuş duygular tümüyle eridi, şimdi rüzgâr ve güneş iyi geliyor. Bunlar yalnızca güneşin ısıtmasıyla yol, yeşil çayırlıklar ve tokat gibi çarpan rüzgârın da bir araya gelmesiyle oldu. Yol boyunca güzel bir sıcaklık, rüzgâr, hız ve güneşten başka bir şey yok. Sabahın son soğukları da sıcak havayla çözülüp gitti. Rüzgâr, daha çok güneş ve daha düzgün yollar.

Bu yaz ne kadar yeşil, ne kadar taze...

Eski bir tel çitin önündeki çayırların arasında beyaz ve altın rengi papatyalar, içinde inekleriyle bir çayır ve uzağa doğru, arazinin hafifften yükseltisi üzerinde altın rengi bir şeyler. Ne olduğunu anlamak zor, ama gerekli de değil.

Yolun hafifçe yokuş olduğu yerde motorun sesi ağırlaşıyor. Yükseliyoruz, önümüzde yeni bir açıklık görüyoruz ve motorun sesi yeniden düzeliyor. Çayırlar. Sakin ve özgür.

Daha sonra durduğumuzda Sylvia, rüzgârdan ötürü gözlerinde yaşlar, kollarını geriyor ve "Ne güzel," diyor, "nasıl da bomboş."

Chris'in ceketini yere yayıp, yastık olarak da fazla gömleklerden birini kullanmasını söylüyorum. Hiç uykusu yok, ama ben gene de uzanmasını söylüyorum, dinlenmesi gerek. Havada uçan ısı dalgalarından daha çok yararlanmak için ceketimin önünü açıyorum. John fotoğraf makinesini çıkarıyor.

Bir süre sonra John, "Biliyor musun," diyor, "dünyada en zor şey ısının fotoğrafını çekmek. Neredeyse üç yüz altmış derecelik bir objektif gerekir. Onu görürsün, buzlu camda da yakalarsın, ama bu hiçbir anlam taşımaz. Onu sınırladığın anda da ölür gider."

"Arabadayken bunu göremezsin herhalde," diyorum.

Sylvia, "Ben," diyor, "on yaşlarındayken böyle bir yol kıyısında durmuştuk ve ben yarım makara film harcayarak bir sürü fotoğraf çekmiştim. Ve fotoğraflar geldiğinde oturup ağladım. Resimlerde hiçbir şey yoktu."

"Ne zaman gideceğiz?" diyor Chris.

"Acelen ne?" diyorum.

"Gitmek istiyorum yalnızca."

"İlerde, buradan daha iyi bir şey yok."

Somurtarak yere bakıyor, "Bu gece kamp yapacak mıyız?" diye soruyor. Sutherland'ler endişe ile bana bakıyor.

"Yapacak mıyız?" diye yineliyor.

"Sonra düşünürüz," diyorum.

"Neden sonra?"

"Çünkü şu anda bilmiyorum."

"Neden şu anda bilmiyorsun?"

"Şu anda bilmediğim için şu anda bilmiyorum."

John omuzlarını silkeleyerek kabul ettiğini belirtiyor.

"Kamp yapmak için en iyi yer değil bu bölge," diyorum. "Ağaçlık yok, su yok." Ama birden ekliyorum, "Peki, bu gece kamp yapabiliriz." Daha önce bu konuda konuşmuştuk.

Böylece, bomboş yollarda yeniden gidiyoruz. Bu çayırlara sahip olmak, fotoğraflarını çekmek ya da değiştirmek istemiyorum, durmak ya da yola devam etmek istemiyorum. Bomboş yollarda öylece gidiyoruz.

5

Çayırların düzlüğü kayboluyor ve derin engebeler başlıyor. Çitler artık daha seyrek ve yeşillik daha soluk... Tüm göstergeler, High Plains bölgesine yaklaştığımızı gösteriyor.

Hague'da benzin almak için duraklıyoruz ve burada, Bismarck ile Mobridge arasından Missouri'yi geçmek için bir yol var mı diye soruyoruz. Benzinlikteki görevli böyle bir yol bilmediğini söylüyor. Şu anda hava sıcak, John ile Sylvia üzerlerindeki uzun iç donları çıkarmak için gidiyorlar. Motosikletin yağı değişiyor ve zinciri yağlanıyor. Chris yaptıklarımı biraz sabırsızlıkla gözlüyor. İyi bir belirti değil.

"Gözüm acıyor," diyor.

"Neden?"

"Rüzgârdan."

"Sana bir motosiklet gözlüğü alalım."

Hep birlikte, kahve içip kek yemek için bir dükkâna giriyoruz. Bu kasabada, hepsinin birbirine benzemesini saymazsak, her şey farklı. Konuşmaktan çok çevreye bakınıyoruz, birbirini tanıyor gibi görünen ve yabancı olduğumuz için bize dikkatle bakan insanların konuşmala-

rından bazı bölümleri duyuyoruz. Daha sonra cadde üzerindeki bir dükkânda, sele çantasında bulundurmak için termometre ve Chris için plastik motosiklet gözlüğü buluyorum.

Dükkâncı da Missouri'yi geçmek için kısa bir yol bilmiyor. John ve ben haritayı inceliyoruz. Benim umudum, doksan mil mesafede, özel bir feribot hattı ya da yayalar için bir köprü ya da buna benzer bir şey bulmaktı; ama anlaşılan yok, çünkü burada karşı tarafa geçmek isteyen çok kişi yok. Yerleşimlerin hepsi Kızılderili bölgeleri. Güneye, Mobridge'ye yönelmeyi ve nehri oradan geçmeyi kararlaştırıyoruz.

Güneye giden yol berbat. Bozuk, dar, yamru yumru bir asfaltta, karşıdan gelen lanet bir rüzgâra ve güneşe karşı gidiyorsunuz, üstelik karşı yönden gelen koca koca römorklu traktörler var. Bu inişli-çıkışlı tepeler yüzünden uzağı göremiyorsunuz ve bu römorkörler inişte hızlanıp yokuşta yavaşlıyorlar; bunlarla karşılaşmak insanın yüreğini ağzına getiriyor. İlk karşıma çıkan bende panik yarattı, çünkü hazırlıksızdım. Ama şimdi sıkı duruyorum. Tehlike yok. Yalnızca insanı sarsan bir şok dalgası. Hava daha sıcak ve daha kuru.

Herreid'de John bir şey içmek için kayboluyor, biz de Sylvia, Chris ve ben parkta gölgeli bir yer bulup dinlenmeye çalışıyoruz. Ama pek dinlenemiyorum. Bir değişiklik var, ama ne olduğunu tam anlayamıyorum. Bu kasabanın caddeleri geniş, hatta gereğinden fazla geniş ve tozdan ötürü havada bir solukluk var. Yapıların arasındaki boş arsalarda yabani otlar bitmiş. Metal kaplı alet barakaları ve yüksek su deposu daha önceki kasabalardakiler gibi, ama daha geniş bir alana yayılmışlar. Her şey daha köhne ve mekanik görünüşlü, sanki rasgele yerleştirilmiş. Yavaş yavaş anlıyorum. Burada kimse çevre düzeninin korunmasına önem vermiyor. Toprak artık değerli değil. Bir Western kasabasındayız.

Mobridge'deki A&W tesislerinde, hamburger ve maltlı sütle öğle yemeği yiyoruz, sonra trafiği çok yoğun bir anacaddede ağır ağır seyrediyoruz ve işte, tepenin bitiminde Missouri. Susuz kalmış çimenlik tepelerin arasından akan su bir garip. Dönüp Chris'e bakıyorum, ama bununla pek ilgilenmiş görünmüyor. Tepeden aşağı iniyoruz, köprüye giriyoruz, birbiri ardı sıra ritmik olarak geçen direklerin arasından nehre bakarak ilerliyoruz ve derken karşı kıyıdayız.

Başka bir eyaletin içine doğru, uzun, upuzun bir yokuşu tırmanıyoruz.

Çitler artık tümüyle kayboldu. Çalı yok, ağaç yok. Tepelerin ya-

maçları öyle geniş ki çok ileride, yeşil yükseltilerin arasından giden John'un motosikleti karınca gibi görünüyor. Yükseltilerin üzerinde dışarı fırlamış gibi duran kayalardan oluşmuş tepeler var.

Her şeyde doğal bir düzen var. Eğer burası terk edilmiş bir bölge olsaydı, eski temel betonlarının külçeleriyle, boyanmış metal plakalar ve tel kalıntılarıyla, kimbilir hangi küçük işi kurmak için çimenden arındırılmış bölgeye dolmuş yabani otlarla, kemirilip bitirilmiş, pejmürde bir görünümde olurdu. Burada bunların hiçbiri yok. Ne bakılmış ne de kirletilmiş. Aslında hep olması gerektiği gibi. Kızılderili bölgesi.

Şu kayaların öte yanında uygun bir motosiklet tamircisi yok, buna hazır olup olmadığımızı merak ediyorum. Bir sorun çıkarsa başımız gerçekten belaya girer.

Motor sıcaklığını elimle kontrol ediyorum. Serin ve güvenli. Rölanti sesini duymak için debriyajı boşa atıp yokuş aşağı bir saniye bırakıyorum. Seste bir tuhaflık duyuyor ve aynı şeyi yineliyorum. Bu sesin motordan gelmediğini anlamak biraz zaman alıyor. İlerdeki kayalıklardan, gaz kesilse de kaybolmayan bir yankı geliyor. Tuhaf. Bunu iki-üç kez yaptım. Chris ne olduğunu merak ediyor, ona yankıyı dinletiyorum. Bir şey söylemiyor.

Bu eski motorun sesi metal para gibidir. Sanki içinde bir sürü bozuk para uçuşup durur. Kulağa kötü gelir, ama bu normal supap sesidir. Bu sese alıştıktan sonra her farklı sesi otomatikman duyarsınız. Böyle bir şey duymuyorsanız durum iyi demektir.

Bir kere John'un ilgisini bu sese çekmeye çalışmıştım, ama umut yoktu. Tüm duyduğu gürültü, tek gördüğü ise motosiklet ve elimde yağlı aletlerle bendim, başka bir şey değildi. Çabam işe yaramamıştı.

Olanı biteni gerçek anlamıyla görmüyor, görmekle de pek ilgilenmiyor. Hiçbir şeyin ne *anlama geldiğiyle*, ne *olduğu* kadar ilgilenmiyor. Nesnelere bakışındaki bu eksiklik hiç de önemsiz değil. Bu farkı görmek uzun zamanımı aldı ve bu farkı net olarak ortaya koymam Chautauqua için de önemli.

Onun bir mekanik nesne hakkında düşünmek bile istememesi karşısında şaşırmış, ona yol göstermenin bir yolunu aramış, ama nereden başlayacağını bilememiştim.

Önce, beklemeyi düşündüm; bir gün *onun* kendi motorunda sorun çıkacaktı, onarımda ben *ona* yardım edecektim ve *böylece* bu işin içine girecekti, ama bu düşünce yanlıştı; çünkü nesnelere bakışındaki far-

kı anlayamamıştım.

John'un gidonları kaymaya başlamıştı. Çok fazla değil, dedi, kuvvetli ittirince biraz kayıyordu. Somunları sıkıştırmada kendi İngiliz anahtarını kullanmaması için uyardım. Yoksa kromaja zarar verir ve küçük pas odakları oluşmaya başlar. Benim metrik lokma takımımı ve yıldız anahtarlarımı kullanmayı kabul etti.

Motosikletini onarmaya başladığımda anahtarlarımı çıkardım, ama ne kadar sıkılsa da kaymanın düzelmeyeceğini anladım, çünkü gidonun girdiği yakalık sonuna dek sıkılmıştı.

"Bunlara kıskı koymalısın," dedim.

"Kıskı nedir?"

"İnce, düz bir metal şerittir. Bunu gidonun üzerine, yakalık hizasında sararsın, böylece yakalık, yeniden sıkabileceğin şekilde açılır. Kıskı, her türlü makinede, ayarlama yapmak için kullanılır."

"Haa," dedi. İlgilenmeye başlıyordu. "İyi. Nerde satılıyor bunlar?"

"Bende var," dedim neşeyle, elimdeki teneke bira kutusunu kaldırarak.

Bir an anlayamadı. Sonra "Yani, bira *tenekesi* mi?" diye sordu.

"Elbette," dedim, "Dünyanın en iyi kıskı deposu."

Kendi kendime, bunun zekice bir şey olduğunu düşünüyordum. Onu, kimbilir nerelere gidip kıskı maddesi almaktan kurtarmıştım. Zaman kazandırmıştım. Para kazandırmıştım.

Gel gör ki o, bunu hiç de zekice bulmadı. Kendine böyle bir şeyi yakıştırmıyormuş gibi bir havaya girdi. Hemen kaytarmaya ve mazeretleri sıralamaya başladı ve ben gerçek yaklaşımını anladığımda, gidonu onarmaktan vazgeçmeye karar vermişti.

Bildiğim kadarıyla gidonları hâlâ gevşek. Aslında o gün onun düş kırıklığına uğradığını ve bu işten soğuduğunu sanıyorum. Bin sekiz yüz dolarlık yepyeni BMW'sini, Alman makine sanayisinin yarım yüzyıllık övüncünü eski bir *bira* kutusuyla onarmayı önererek onu sinirlendirmiştim.

*Ach, du lieber!**

O günden bu yana motosiklet bakımı hakkında pek konuşmadık. Hatta hiç konuşmadık.

Bir adım atıyorsunuz ve nedenini anlayamadan sinirleniyorsunuz.

Açıklama için şunu belirtmeliyim ki, bira kutusunun alüminyumu metal olduğu halde yumuşaktır ve yüzeye iyi tutunur. Bu iş için mü-

* (Alm.) Aman Tanrım! (ç.n.)

kemmeldir. Alüminyum nemli havada okside olmaz, ya da daha doğrusu üzerinde, her zaman daha fazla oksitlenmeyi önleyen ince bir oksit tabakası vardır. Yani mükemmeldir.

Bence, arkasında yarım yüzyıllık makine becerisi olan gerçek bir Alman tamirci, bu teknik soruna benim bulduğum bu çözümün *mükemmel* olduğuna karar verirdi.

Biraz düşündüm de, aslında yapmam gereken, çaktırmadan tezgâha gidip bira kutusundan bir parça kesmek, üzerindeki yazıları silmek ve geri dönüp ona, çok şanslı olduğumuzu, bunun Almanya'dan özel olarak ithal edilmiş kıskıların sonuncusu olduğunu söylemekti. Mesele hallolurdu. Baron Alfred Krupp'un özel stokundan, satmayı büyük bir özveriyle kabul ettiği özel bir kıskı. O zaman onun için deli olurdu.

Bu Krupp'un özel kıskısı fikri bir süre hoşuma gittiyse de sonra silindi ve bunun, öç alma duygusundan kaynaklandığını anladım. Yani, daha önce sözünü ettiğim, yüzeyde göründüğünden daha büyük olan o eski duygular açığa çıkmıştı. Bu çelişkilerin fazla üzerine giderseniz bazen büyük sorunlar çıkabilir. Bu sorunların genellikle, benim düşünmeden göze aldığımdan biraz daha büyük boyutlarda olduğunu hissedip şu sevimli kıskı konusunda John'un ve benim görüşlerim arasında böylesine bir kördüğüm oluşturan şeyin ne olduğunu bulabilmek için neden-sonuç aramaya yönelik her zamanki uğraşıma döndüm. Bu kördüğüm hep makine konusunda oluyor. Bir takıntı. Oturup bakıp düşünüyorsunuz, rasgele yeni bir şeyler araştırıyorsunuz ve düşünceniz gidiyor, geri geliyor ve bu arada yepyeni faktörler çıkıyor ortaya.

Önce belirsiz biçimde, daha sonra kesin hatlarla ortaya çıkan faktör şuydu: Ben o kıskıya, metalin bilimsel özelliklerinden başka hiçbir şeyin dikkate alınmadığı, düşünsel, mantıksal, ussal bir açıdan bakmıştım. John ise anında, sezgisel bir biçimde tepki göstermişti. Ben bu nesneye, temelinde bulunan saklı biçimlere bakarak yaklaşmıştım. O, o anki görünüşüne dayanarak yaklaşmıştı. Ben kıskının *ne anlama geldiğini* biliyordum. O ise kıskının *ne olduğunu* görüyordu. Bunun ayırdına bir şekilde vardım. Bu olayda kıskının *ne olduğuna* bakarsanız can sıkıcı bir şey görürsünüz. Güzel ve hassas bir makinenin bir hurda tenekeyle onarıldığını düşünmek kimin hoşuna gider?

Galiba söylemeyi unuttum, John bir müzisyen, kentteki gruplarla çalışıp iyi para kazanan bir baterist. Sanırım her şey hakkında, bateri çalmak hakkında düşündüğü gibi düşünüyor; yani hiçbir şey *düşünmüyor*. Yalnızca, yapıyor. Onunla bir arada bulunuyor. Motosikletinin bir

bira kutusuyla onarımına verdiği yanıt bateri çalarken, tempodan geri kalan birine vereceği yanıt gibidir. Tepesi atar, hepsi bu. Kesinlikle reddeder.

Başlangıçta bu çelişki oldukça küçüktü, fakat sonra büyüdü... büyüdü... büyüdü... ta ki, daha önce neden bulamadığımı anlamaya başlayana dek. Bazı şeylerin farkına varamazsınız, çünkü öyle küçüktürler ki gözünüzden kaçırırsınız. Ama bazı şeyleri de çok *büyük* olduğu için göremezsiniz. İkimiz de aynı şeye bakıyoruz, aynı şeyi görüyoruz, aynı şey hakkında konuşuyoruz, aynı şey hakkında düşünüyoruz, ama o bambaşka bir *boyuttan* bakıyor, görüyor ve düşünüyor.

Aslında teknolojiye ilgi duyuyor. Ama öteki boyutta onun tarafından hep reddediliyor ve hep bozuluyor. Teknoloji ona uymuyor. Akılcı bir hazırlığı olmadan, bir şeyler becermeye çalışıyor, ama bozdukça bozuyor ve birçok kez bozduktan sonra artık vazgeçiyor; tüm bu cıvatalar ve somunlardan oluşan manzaranın üzerini bir tür lanetleme battaniyesi ile örtüyor. Dünyada, son modaya uymakla halledilemeyecek bir şey olabileceğine inanmıyor ya da inanamıyor.

Onun bulunduğu boyut bu işte. Modaya uyma boyutu. Makinelerle ilgili tüm bu şeyler hakkında konuştuğum zaman beni kimbilir ne kadar eski kafalı biri gibi görüyorlar. Makine parçaları, bunların aralarındaki ilişkiler, analizler, sentezler ve hesaplamalar hakkında konuşup duruyorum, ama bütün bunlar *buraya* ait değil. O burada olduğunu sanmasına karşın başka bir yerde, milyonlarca mil uzaktalar. Sorun bu. John, altmışlı yıllardaki kültürel değişimin temelini oluşturan ve sanırım hâlâ, tüm ulusça dünyaya bakışımızı biçimlendirmeyi sürdüren bu boyutsal farklılıkta yer alıyor. "Kuşak çatışması" bunun sonucuydu. "Beat" ve "hip" adları ondan ortaya çıktı. Şimdi anlaşıldı ki bu boyut, gelecek yıl ya da ondan sonraki yıl yok olacak gelip geçici bir salgın değil. Kalıcı; çünkü dünyaya yönelik, çok ciddi ve önemli bir bakış bu; ilk bakışta akılla, düzenle ve sorumlulukla bağdaşmaz gibi görünüyorsa da aslında değil. Sorunun köküne inmeye başlıyoruz şimdi.

Bacaklarım öyle sertleşti ki, artık ağrıyor. Bacaklarımı sırayla yana doğru açıyor ve ayaklarımı olabildiğince sağa-sola kıvırarak bacaklarımı gerdirmeye çalışıyorum. Yararı olmuyor, ama bu kez bacakları açık tutmaktan öteki kaslar yoruluyor.

Aslında burada *gerçeklik görüşleri* arasında bir çatışma söz konusu. Bilimadamları ne derse desin dünya, burada ve şu anda gördüğümüz şekilde *gerçek*'tir. John bunu böyle görüyor. Ama bilimsel araştırmaların açığa çıkardığı dünya da nasıl görünürse görünsün bir gerçektir ve John'un boyutundakiler kendi gerçeklik görüşlerine bağlı kalmak istiyorlarsa bunu görmezden gelmekle yetinmemelidirler. John bunu, platini yandığında fark edecek.

Motoru çalıştıramadığı gün altüst olmasının asıl nedeni buydu. Bu, *onun gerçekliğine bir saldırıydı*. Dünyaya son modaya uygun bakışının tam ortasında bir delik açılmıştı ve onunla yüz yüze gelmek istemiyordu; çünkü bu, tüm yaşam tarzını tehdit ediyordu. Duyduğu öfke, tıpkı bilimle uğraşan kişilerin soyut sanata duyduğu öfke gibiydi. *Onların* yaşam tarzı da soyut sanatla uyuşmuyordu çünkü.

Önümüzde duran, aslında *iki* ayrı gerçektir; birisi dolaysız sanatsal görüntü, ötekisi ise temele inen bilimsel açıklama. Ve bunlar uyuşmuyor, uzlaşmıyor, aslında birbirleriyle pek ilgileri yok. Durum bu. Burada küçük bir sorun var da denebilir.

Issız yolun bir yerinde tek başına bir bakkal dükkânı görüyoruz. İçerde, arka taraftaki mal sandıklarının üzerine oturup kutu bira içiyoruz.

Şimdi bana yorgunluk çöküyor ve sırtım ağrımaya başlıyor. Sandığı bir direğe doğru itiyor ve üzerine uzanıyorum.

Chris'in yüz ifadesi, gerçekten kötü bir durumda olduğunu gösteriyor. Uzun ve zor bir gündü. Minnesota'dayken Sylvia'ya, ikinci ya da üçüncü gün böyle bir ruhsal durgunluk olabileceğini söylemiştim; işte oldu. Minnesota–ne zamandı?

Bir kadın, körkütük sarhoş, kendisini arabasına alan bir adam için bira almak istiyor. Kafasını toparlayıp, hangi marka bira istediğini söyleyemiyor ve araba sahibinin karısı çıldırıyor. Hâlâ karara varamamışken bizi görüyor, eliyle selam veriyor ve motosikletlerin bizim olup olmadığını soruyor. Başımızı sallayarak onaylıyoruz. Birisine binmek istiyor. Ben geri çekilip onu John'a bırakıyorum.

John onu kibarca sepetliyor, ama kadın tekrar tekrar geliyor ve ona, motosiklete binmek için bir dolar öneriyor. Ben bu konuda espriler yapıyorum, ama komik olmadığı gibi, gerginliği daha da artırıyor. Dışarı çıkıp boz tepelere doğru gidiyoruz ve tekrar ısınıyoruz.

Lemmon'a vardığımızda, yorgunluktan her yerimize ağrılar giri-

yor. Bir barda otururken, güneyde bir kamp yerinden söz edildiğini duyuyoruz. John, Lemmon'un ortasındaki parkta kamp yapmak istiyor; bu garip bir düşünce ve Chris'i fena halde kızdırıyor.

Uzun zamandır hiç böyle yorulmamıştım. Ötekiler de öyle. Ama kendimizi bir süpermarkete sürüklüyor, aklımıza gelen bakkaliye malzemesini alıyor ve güçlükle motosikletlere yüklüyoruz. Güneş öyle alçalmış ki gittikçe karanlığa kalıyoruz. Bir saat sonra kapkaranlık olacak. Kimse kımıldamaya niyetli görünmüyor. Yoksa kasten mi oyalanıyoruz, merak ediyorum.

"Haydi Chris, gidelim," diyorum.

"Bana söyleme, *ben* hazırım."

Lemmon'dan çıkıp bir ilçe yolunu izleyerek, aşağı iniyoruz, hepimiz bitkiniz, yol çok çok uzun geliyor, ama çok uzun zaman geçmiş olamaz, çünkü güneş hâlâ ufkun üzerinde. Kamp alanı terk edilmiş. İyi. Ama güneşin batmasına yarım saatten az var ve hiç enerjimiz kalmadı. Sıfırı tükettik.

Eşyaları, elden geldiğince hızla çözüyorum, ama yorgunluktan ötürü öyle aptallaşmışım ki bütün eşyaları, ne kadar kötü bir yer olduğunu fark etmeden kamp yolunun kenarına koyuyorum. Daha sonra oranın çok rüzgârlı olduğunu anlıyorum. High Plains rüzgârı bu. Burası yarı çöl, her şey yanmış gibi ve kupkuru; kuru olmayan tek şey bir göl, aşağılarda, büyük bir gölet. Ufuktan gelen rüzgâr gölü geçip tokat gibi çarpıyor. Şimdiden ayaz bastırdı. Yolun yirmi metre gerisinde bodur çam ağaçları var, Chris'ten, eşyaları oraya taşımasını istiyorum.

Gidip gelirken, Sylvia'nın yemek hazırlığı için, büyük bir çabayla, birtakım şeyleri dizmekte olduğunu görüyorum, ama o da benim kadar yorgun.

Güneş batıyor.

John odun toplamış, ama bunlar çok iri ve rüzgâr öyle sert ki tutuşturmak çok zor. Parçalayıp çıra yapmak gerek. Bodur çamların oraya gidip alacakaranlıkta kasaturayı arıyorum, ama çamların arası öyle karanlık ki, bulamıyorum. El feneri gerek. Arıyorum ama çok karanlık, onu da bulamıyorum.

Geri dönüp motosikleti çalıştırıyorum ve sürüp, el fenerini bulabilmek için far ışığını eşyaların üzerine düşürüyorum. El fenerini bulmak için tüm eşyaları tek tek gözden geçiriyorum. Epey zaman sonra, el lambasına gerek olmadığını, bana gerekli olan kasaturanın gözümün önünde olduğunu fark ediyorum. Ben onu götürene dek John ateşi yak-

mış. Kasaturayı kullanarak bazı iri odunları ufalıyorum.

Chris geri geliyor. El fenerini alan oymuş!

"Ne zaman yemek yiyeceğiz?" diye yakınıyor.

"Olabildiğince hızla hazırlıyoruz," diyorum ona. "El fenerini burda bırak."

Tekrar kayboluyor, el fenerini de yanında götürerek.

Rüzgâr öyle hızla savuruyor ki ateş, üstündeki etlere ulaşamıyor. Yoldan aldığımız büyük taşlarla, rüzgâra karşı bir siper oluşturmaya çabalıyoruz, ama karanlıktan ne yaptığımızı görmüyoruz. Motosikletlerin ikisini birden getirip farlarının çapraz ışığıyla orayı aydınlatıyoruz. Garip bir ışık. Ateşten fırlayan küller bu ışıkta birden bembeyaz ışıyor. Sonra rüzgârda kaybolup gidiyor.

PAT! Arkamızdan büyük bir patlama sesi geliyor. Hemen arkasından Chris'in kıkırdayarak güldüğünü duyuyorum.

Sylvia'nın sinirleri altüst olmuş.

"Kâğıt fişekleri buldum," diyor Chris.

Öfkemi tam zamanında bastırıyorum ve ona, soğuk bir şekilde "Haydi yemeğe," diyorum.

"Bana kibrit lazım," diyor.

"Otur ve yemeğini ye."

"Önce bana kibrit ver."

"Otur ve yemeğini ye."

Oturuyor; bifteği, ordu malı sefertasımın bıçağıyla yemeğe çalışıyorum, ama et çok sert; av bıçağımı çıkarıp onu kullanıyorum. Motosiklet farının ışığı tümüyle benim üzerimde, bıçak sefertasının içine düştüğünde karanlıkta kalıyor, nereye gittiğini bulamıyorum.

Chris de eti kesemediğini söylüyor, bıçağımı ona uzatıyorum. Onu almak için elini uzattığında, muşambasının üzerindeki her şeyi deviriyor.

Kimse tek söz söylemiyor.

Yiyeceğini döktüğü için kızmıyorum; kızmamın nedeni, yolculuğun geri kalan bölümünde muşambanın kirli kalacak olması.

"Daha yok mu?" diye soruyor.

"*Onu* ye," diyorum. "Alt tarafı muşambanın üstüne düştü, n'olmuş?"

"Çok kirli."

"Ondan başka yok."

Bir bunaltı dalgası geliyor bana. Yatıp uyumak istiyorum. Ama

Chris kızgın ve onun bir olay daha çıkaracağını sezinliyorum. Bekliyorum ve hemen çıkıyor.

"Bunun tadını sevmedim,"diyor.

"Evet, biraz sert Chris."

"Bundan hoşlanmadım. Bu kamptan hiç hoşlanmadım."

"Bu *senin* fikrindi," diyor Sylvia. "Kamp yapmayı isteyen sendin."

Sylvia bunu söylememeliydi, ama nereden bilsin. Attığı yemi yerseniz bir tane daha atar, bir tane daha, bir tane daha... ta ki siz ona vuruncaya kadar, ki asıl istediği budur.

"Beni ilgilendirmez," diyor Chris.

"Yoo, ilgilendirir," diyor Sylvia.

"Hayır, ilgilendirmez," diyor Chris.

Patlama noktasına az kaldı. Sylvia ve John bana bakıyorlar, bense onlara boş boş bakıyorum. Bunun için üzgünüm, ama şu anda yapabileceğim bir şey yok. Herhangi bir tartışma her şeyi daha da kötüye götürür.

"Ben aç değilim," diyor Chris.

Kimse yanıt vermiyor.

"Karnım ağrıyor," diyor.

Chris'in dönüp karanlığa doğru yürüyüp gitmesiyle patlama tehlikesi atlatılıyor.

Yemeği bitiriyoruz. Temizlikte Sylvia'ya yardım ediyorum ve bir süre oturuyoruz. Hem aküleri korumak için, hem de ışıklar berbat olduğundan motosiklet farlarını söndürüyoruz. Rüzgâr biraz dindi, ateşten de az bir ışık geliyor. Bir süre sonra gözlerim alışıyor. Yemek ve öfke, uykumu biraz açtı. Chris dönmedi.

"Sence bizi *cezalandırıyor* mu?" diye soruyor Sylvia.

"Herhalde," diyorum. "Pek haklı gibi görünmüyor ya." Düşünüyorum ve ekliyorum: "Çocuk psikolojisi terimi bu, bunlardan hoşlanmıyorum. En iyisi şuna, tam bir piçlik yapıyor diyelim."

John gülümsüyor.

"Gene de," diyorum, "İyi bir akşam yemeğiydi. Böyle davrandığı için özür dilerim."

"Oh, sorun değil," diyor John. "Ben, o bir şey yemediği için üzülüyorum."

"Onu etkilemez."

"Karanlıkta kaybolmaz mı?"

"Yo. Öyle bir şey olsa bağırır."

Chris gittiğine ve yapacak bir şey olmadığına göre, ben de çevremizdeki boşluğa kulak kabartıyorum. Hiçbir yerden ses gelmiyor. Issız kırlar.

Sylvia, "Sence gerçekten karnı ağrıyor mu?" diye soruyor.

"Evet," diye kestirip atıyorum. Konunun sürüp gitmesi beni üzüyor, ama onlara yaptığım açıklama da yeterli değildi. Herhalde, söylenenden daha fazla bir şeyler sezinliyorlar. "Ağrısı olduğundan kuşkum yok," diyorum sonunda. "Bunun için altı kez muayene oldu. Bir seferinde öyle kötüydü ki apandisit sanmıştık... Anımsıyorum, kuzeyde tatildeydik. Beş milyon dolarlık bir mühendislik projesini yeni bitirmiştim, bu iş beni yorgunluktan gebertmişti. Proje işi, tümüyle bambaşka bir dünya. Ne zaman vardı, ne sabır ve bir hafta içinde altı yüz sayfa bilgi teslim edilecekti; neredeyse üç kişiyi öldürmeye hazırdım; en iyisi bir süre ormanlara gidelim dedik.

"Hangi ormanlarda olduğumuzu pek anımsamıyorum. Hâlâ mühendislik verileriyle başım dönerken Chris bağırıp duruyordu. Ona dokunamıyorduk, sonunda apar topar bir hastaneye götürmek zorunda kaldık, hangi hastaneydi unuttum, ama hiçbir şey bulamadılar."

"Hiçbir şey mi?"

"Evet. Ama bu daha sonra tekrar tekrar oldu."

"Hiçbir görüş belirtmediler mi?"

"Bu baharda, ruh hastalığının başlangıç semptomları tanısını koydular."

"Ne?" diyor John.

Öyle karanlık ki ne Sylvia'yı ne de John'u görebiliyorum, hatta dağların siluetini bile göremiyorum. Uzaklardan gelecek seslere kulak kabartıyor, ama hiçbir şey duyamıyorum. Ne yanıt vereceğimi bilemiyor ve hiçbir şey söylemiyorum.

Dikkatli baktığımda tepedeki yıldızları seçebiliyorum, ama önümüzdeki ateş görmeyi zorlaştırıyor. Bizi çevreleyen gece kapkalın ve kapkaranlık. Sigaram bitiyor, ateşi parmaklarıma dek geliyor, söndürüyorum.

"Bilmiyordum," diyor Sylvia. Hiçbir öfke izi kalmamış. "Biz de neden karınla değil de onunla tatile çıktığını merak ediyorduk," diyor. "Bunu anlattığın iyi oldu."

John, yanmamış odun parçalarını ateşe doğru itiyor.

Sylvia, "Sence nedeni nedir?" diye soruyor.

John sanki bu konuyu kesmek istiyormuş gibi, törpü sesine benzer

bir ses çıkarıyor, ama yanıtlıyorum: "Bilmiyorum. Nedenler ve sonuçlardan bahsedilemez burada. Nedenler ve sonuçlar düşünce ürünüdürler. Ama bence ruh hastalığı düşüncelerden önce gelir." Bu sözlerden pek bir anlam çıkaramıyorlar, bundan kuşkum yok. Zaten bana da pek anlamlı gelmiyor, bunu düşünmekten çok yoruldum, vazgeçiyorum.

"Psikiyatristler ne düşünüyor?" diye soruyor John.

"Hiçbir şey. Ben bu işi bıraktım."

"Bıraktın mı?"

"Evet."

"Bu doğru mu sence?"

"Bilmiyorum. Doğru *olmadığını* söylemek için akılcı bir neden bulamıyorum. Ama bende ruhsal bir engel oluştu. Bu konuda çok düşündüm, hakkında olumlu düşünceler geliştirdim, doktorlardan randevu almak için planlar yaptım, hatta telefon numaralarını aldım, ama o sırada o engel geldi, bir kapının hızla kapanması gibi sanki."

"Bana pek doğru gelmiyor."

"Kimseye doğru gelmiyor zaten. Sonsuza dek dayanabileceğimi sanmıyorum."

"Ama *neden*?" diye soruyor Slyvia.

"Nedenini *bilmiyorum*... çünkü... bilmiyorum... onlar 'akraba' değiller"... Ağzımdan çıkan sözcüğe şaşıyorum. Demek istediğim "akrabalık" değil... pek güzel durmuyor... "sevecen" değil... benzeri, "sevecenlik" de değil... Onlar Chris'e karşı gerçek anlamda "sevecen" olamazlar, onun "akrabası" değiller çünkü... Duygularım açıkça böyle.*

Eski bir sözcük, öyle eski ki neredeyse unutulmuş. Yüzyıllar içinde amma değişmiş. Artık herkes "sevecen" olabiliyor, herkesten "sevecen" olması bekleniyor. Ama bazı şeyler yıllar önce, siz doğduğunuzda vardır, bunlara karşı elinizden bir şey gelmez. O zaman bu, okulun ilk gününde öğretmenlerin takındığı tavır gibi, çoğu zaman sahte bir tavırdır. Ama *akraba* olmayanlar *sevecenlik* hakkında gerçekten ne biliyorlar?

Kafamdan boyuna düşünceler geçiyor, geçiyor... *Mein Kind* – çocuğum. İşte başka bir dilde. *Mein Kinder... "Wer reitet so spät durch Nacht und Wind? Es ist der Vater mit seinem Kind."*"

* Yazar burada, *"kin"* (akraba), *"kind"* (sevecen) ve *"kindness"* (sevecenlik) sözcükleri arasındaki benzerlik üzerinde düşünce üretiyor; bu sözcükler Almanca *das 'Kind'* (Çocuk) sözcüğüyle de benzerlik gösteriyor. (ç.n.)

** (Alm.) "Kimdir bu saatte geceden ve rüzgârdan geçen, atla? Yanında çocuğuyla bir baba" (ç.n.)

Garip duygular veriyor.

"Ne düşünüyorsun?" diye soruyor Sylvia.

"Goethe'nin eski bir şiiri. İki yüz yıllık olsa gerek. Çok önceleri öğrenmiştim. Şimdi neden anımsadım, bilmiyorum, yalnızca..." O garip duygu yeniden geliyor.

"Nasıldı o şiir?" diye soruyor Sylvia.

Anımsamaya çalışıyorum. "Gece vakti bir adam deniz kıyısı boyunca, rüzgârlar içinde, atla gitmektedir. O bir babadır, yanında, kollarıyla sımsıkı sardığı oğlu vardır. Oğluna, yüzünün neden sapsarı olduğunu sorar ve oğlu yanıtlar: 'Baba, hayaleti görmedin mi?' Baba, gördüğünün yalnızca, deniz kıyısındaki bir sis birikimi, duyduğunun ise yaprakların rüzgârla hışırdaması olduğunu söyleyerek oğluna cesaret vermeye çalışır; ama çocuk, gördüğünün hayalet olduğunda diretir ve adam karanlıkta, gittikçe daha hızlı, daha hızlı sürer."

"Sonunda ne oluyor?"

"Başarısızlık... çocuk ölür. Hayalet kazanır."

Rüzgâr birden esip kömürlerin ateşini parlatınca Sylvia'nın ürkmüş gözlerle bana baktığını görüyorum.

"Ama o başka bir ülke, başka bir zaman," diyorum. "Burada yaşam her şeyin sonudur ve hayaletlerin hiçbir anlamı yoktur. Buna inanıyorum. Ama tüm bunlara da inanıyorum," diyorum, karanlık kırlara bakarak, "Bir anlamı olup olmadığından kuşku duysam da... bugünlerde pek çok şeyden emin değilim. Belki de bu yüzden çok konuşuyorum."

Közler yavaş yavaş sönüyor. Son sigaralarımızı içiyoruz. Chris karanlığın içinde bir yerlerde, ama onun arkasından gitmeyeceğim. John özenle sessiz duruyor, Sylvia da sessiz ve birden herkes kendi dünyasına çekilip yalnız kalıp ayrılıyor ve aramızda bir iletişim kalmıyor. Ateşi suyla söndürüyoruz ve uyku tulumları içinde uyumak üzere çamların oraya gidiyoruz.

Uyku tulumlarını koyduğum, bodur çamlardan oluşmuş küçük sığınağın göletten kalkan milyonlarca sivrisineğin de rüzgâra karşı sığındıkları yer olduğunu fark ediyorum. Sivrisinek kovucu ilaç onları hiç engellemiyor. Uyku tulumunun içine iyice gömülüp yalnızca nefes alacak bir delik bırakıyorum. Tam uyumak üzereyken Chris çıkıp geliyor.

"İleride koca bir kumluk var," diyor, çam iğnelerini çıtırdatarak.

"Evet," diyorum. "Yat, uyu."

"Görmen gerek. Yarın benimle gelip bakar mısın?"

"Zamanımız olmayacak."

"Yarın sabah orada oynayabilir miyim?"

"Evet."

Soyunup da uyku tulumuna girene dek bitmez tükenmez gürültüler çıkarıyor. Sonunda içine giriyor. Sonra sağa sola dönüyor. Arkadan sessizlik ve biraz daha dönüyor. Sonunda "Baba?" diyor.

"Ne var?"

"Sen çocukken nasıldı?"

"Hemen *uyu*, Chris!" Dinlemenin de bir sınırı vardır.

Daha sonra duyduğum iç çekişlerden, ağlamış olduğunu anlıyorum ve yorgunluktan tükenmiş olmama karşın uyuyamıyorum. Avutucu birkaç sözcüğün yararı olabilirdi. Yakınlaşmaya çalışıyordu. Ama nedense konuşacak halim yoktu. Avutucu sözcükler yabancılar için, hastaneler içindir, akrabalar için değil. Küçük ruhsal ilkyardımlar değil onun gereksinme duyduğu ya da aradığı... Onun neyi gereksindiğini ya da aradığını bildiğim de söylenemez gerçi.

Dolunay çamların arkasındaki ufuktan yavaş yavaş yükseliyor ve yarı uykulu, ayın gökyüzünde çizdiği yavaş, sabırlı kavisi saat saat izliyorum. Çok yorgunum. Ay, garip düşler, sivrisineklerin sesi ve türlü anı parçaları iç içe girip gerçekdışı bir ülkede karışıyor, orada ay parlıyor, bir sis birikimi var ve ben atla gidiyorum, yanımda Chris var, at küçük bir dereyi atlayıp kumluğun içinden, ötelerdeki okyanusa doğru koşuyor. Ve sonra kayboluyor... ve sonra yeniden beliriyor.

Ve sisin içinden hafiften bir şekil beliriyor. Doğrudan baktığımda yok oluyor, ama başka yere baktığımda gözucunda yeniden beliriyor. Tam ona bir şey söyleyecek, ona seslenecek, onun adını anacakken vazgeçiyorum, çünkü biliyorum ki onu tanıdığımı belli eden bir hareket ya da tavır, ona, kazanmaması gereken bir gerçekliği kazandıracak. Ama açıklamasam da bu şekli tanıyorum. Bu, Phaedrus.

Kötü ruh. Çılgın. Yaşamın ya da ölümün olmadığı bir dünyadan geliyor.

Şekil siliniyor ve paniğimi önlüyorum... Sıkı duruyorum... acele etmiyorum...Yok olup gitmesini bekliyorum...ona inanmayarak, inkâr etmeyerek...ama kafamın arkasındaki saçlar karıncalanıyor... O, Chris'i çağırıyor, değil mi?.. Evet?..

6 Saatim dokuzu gösteriyor ve artık sıcaktan uyunmuyor. Uyku tulumunun dışında, güneş gökyüzünde epey yükselmiş. Hava temiz ve kuru.

Gözlerim şiş ve yerde yatmaktan eklemlerim ağrımış.

Ağzım kupkuru, dudaklarım çatlamış ve yüzüm, ellerim sivrisinek ısırıklarıyla dolu. Dünden kalan güneş yanıkları canımı acıtıyor.

Çamların ötesinde sarı otlar, toprak ve kum yığınları öyle parlak ki bakmak zor. Sıcak, ıssız ve çorak tepeler ve açık gökyüzü, büyük, korkunç bir boşluk duygusu veriyor.

Havada bir gram nem yok. Bugün ortalık kavrulacak.

Çamlardan, kumlu bölgeye doğru, çimenlere dek yürüyorum ve orada uzun süre etrafı seyre dalıyorum, düşünüyorum...

Bugünkü Chautauqua'nın, Phaedrus'un dünyasını araştırmasına karar verdim. Önce, onun teknoloji ve insani değerlerle ilgili düşüncelerini belirtmekle yetinip kişiliğinden bahsetmemeyi düşünmüştüm, ama düşüncelerin biçimi ve dün gece ortaya çıkan anılar doğru yolun bu olamayacağını gösterdi. Onu es geçmek, kaçılmaması gereken bir şeyden kaçmak olacak.

Gün ağarmaya başladığında, Chris'in sözünü ettiği Kızılderili arkadaşının büyükannesi bana gelip bazı şeyler anlattı. Hayaletlerin, ölen birisi gereğince gömülmediğinde ortaya çıktığını söyledi. Bu doğru, Phaedrus asla gereğince gömülmedi ve sorunun asıl kaynağı bu.

Daha sonra geri dönüyorum ve John'un kalktığını, boş gözlerle bana baktığını görüyorum. Henüz tam uyanmamış, açılmak için amaçsızca sağa sola dönüyor. Hemen Sylvia da kalkıyor, sol gözü şişmiş. Ne olduğunu soruyorum. Sivrisinek ısırığı olduğunu söylüyor. Eşyaları motosiklete yüklemek üzere topluyorum. John da aynı şeyi yapıyor.

İş bitince ateş yakıyoruz, bu sırada Sylvia kahvaltı için sucuk, yumurta ve ekmeği çıkarıyor.

Kahvaltı hazır olduğunda gidip Chris'i uyandırıyorum. Kalkmak istemiyor. Kalkmasını söylüyorum tekrar. Hayır diyor. Uyku tulumunu ayakucundan tutup kuvvetle, masa örtüsü gibi silkeliyorum ve şimdi uyku tulumunun dışında, çam iğneleri üstünde gözlerini açmaya çalışıyor. Ben uyku tulumunu sarıp kaldırırken onun olup biteni anlaması biraz zaman alıyor.

Onuru kırılmış bir halde kahvaltıya geliyor, bir lokma yedikten

sonra aç olmadığını, karnının ağrıdığını söylüyor. Parmağımla aşağılarda, bozkırın ortasındaki o garip gölü gösteriyorum, ama ilgilenmiyor. Yakınmasını tekrarlıyor. Kulak asmıyorum; John ve Sylvia da aldırmıyorlar. Onun durumunu anlattığım iyi oldu. Yoksa gerçekten sürtüşme çıkabilirdi.

Sessizce kahvaltımızı bitiriyoruz. Garip bir şekilde sakinim. Phaedrus konusunda verdiğim kararın etkisiyle olsa gerek. Göletin yaklaşık otuz metre üzerindeyiz, o tarafa doğru bakınca bir tür Western manzarası görünüyor. Çorak tepeler, tek bir insan, tek bir ses yok, ama buralarda öyle bir şey var ki sanki ruhunuzu hafifletiyor ve her şeyin daha iyi olacağını düşündürüyor.

Kalan eşyayı da motosiklete yüklerken arka lastiğin epey aşınmış olduğunu görerek şaşıyorum. Hız, ağır yük ve dün yoldaki sıcak aşındırmış olsa gerek. Zincir de sarkıyor; ayarlamak için aletleri çıkarıyorum ve "Of!" diyorum.

"N'oldu?" diye soruyor John.

"Zincir ayarında yiv kaymış."

Ayar cıvatasını çıkarıp yivleri gözden geçiriyorum. "Bu benim hatam, bir kez aks somununu gevşetmeden ayarlamaya çalışmıştım. Cıvatada bir şey yok." Ona gösteriyorum. "Anlaşılan, kutu içindeki iç yivlerde kayma var."

John dişliye uzun uzun bakıyor. "Sence bu kasabaya kadar gider mi?"

"Oh, evet, elbette. Bununla sonsuza dek gidebilirsin. Yalnızca, zincirin ayarlanmasını zorlaştırır, o kadar."

Ben çalışırken beni dikkatle izliyor; arka aks somununu ancak yerinde kalacak kadar gevşetiyorum, çekiçle yan taraflara vurarak gerdiriyorum, sonra, öne kaymasın diye aks somununu tüm gücümle sıkıyorum ve kopilyayı yerine takıyorum. Otomobillerin aks somununun tersine, motosikletlerinkini çok sıkmanın mahzuru yoktur.

"Bunu yapmayı nereden öğrendin?" diye soruyor.

"Üzerinde düşünmen yeter."

"Ben olsam nereden başlayacağımı bilemezdim," diyor.

Kendi kendime düşünüyorum, evet, sorun bu zaten, nereden başlanacağı. John'a yaklaşmak için geri gidersiniz, gidersiniz, ne kadar geri gitseniz o kadar daha çok geri gitmeniz gerektiğini anlarsınız, sonunda küçük gibi görünen bir iletişim sorunu felsefi bir araştırma konusu haline gelir. Bence işte bu nedenle Chautauqua gerekli.

Alet takımını yerine koyup yan kapakları kapatıyor ve kendi kendime düşünüyorum. Gene de ona yaklaşmaya değer.

Yola çıkınca kuru hava, zincir işinden ötürü birikmiş hafif terimi soğutuyor ve bir süre rahat ediyorum. Ama ter kurur kurumaz sıcak basıyor. Isı on dereceyi geçmiş olmalı.

Bu yolda trafik yok ve biz dosdoğru gidiyoruz. Yolculuk günü...

Şimdi, bir yükümlülüğümü yerine getirmeye başlamak istiyorum; bu nedenle diyorum ki, artık burada olmayan bir insan vardı, söyleyeceği bir şey vardı ve söyledi, ama kimse inanmadı ya da gerçekten anlamadı. Unutuldu. Açıklayacağım nedenlerden ötürü, unutulmuş olarak kalmasını yeğlerim, ama bu davayı yeniden açmaktan başka yol yok.

Tüm öyküsünü bilmiyorum, artık konuşamayan Phaedrus'un kendisi dışında da kimse bilmiyor zaten. Ama yazdıklarından ve başka kişilerin söylediklerinden ve kendi belleğimdeki bazı kırıntılardan, onun neden söz ettiğini az çok tahmin edebiliriz. Bu Chautauqua'nın temel düşüncesi ondan alındığı için bu düşüncede gerçek bir sapma yapmadan, Chautauqua'yı, saf ve soyut halde sunulmasına oranla daha anlaşılır kılmak için yalnızca biraz genişletmek gerekecek. Genişletmenin amacı Phaedrus'u savunmak değil, hele övmek hiç değil. Amaç onu sonsuza dek gömmek.

Minnesota'da, bataklıklar arasındaki yolculuğu anlatırken teknolojinin bazı garip "biçimler"inden ve Sutherlandler'in kaçtıkları "öldürücü güç"ten söz etmiştim. Şimdi ters yöne, Sutherlandler'den o güce ve onun merkezine doğru gitmek istiyorum. Böyle yaparak Phaedrus'un dünyasına, her şeyin saklı biçimlerine dayanılarak kavrandığı, onun bildiği tek dünyaya gideceğiz.

Saklı biçimler dünyası alışılmamış bir tartışma konusudur, çünkü aslında o bir tartışma *tarzıdır*. Nesneleri ya o anki görünümlerine dayanarak ya da saklı biçimlerine dayanarak tartışırsınız ve bu tartışma tarzlarını tartışmaya kalktığınızda, platform sorunu diye adlandırabilecek bir sorunla karşılaşırsınız. Bu her iki tarzdan biri dışında, bunları tartışabileceğiniz bir başka platform yoktur.

Önceleri, Phaedrus'un saklı biçimler dünyasını ya da en azından onun teknoloji denen bir yüzünü, dışarıdan bakarak tartışıyordum. Ama şimdi bu saklı biçimler dünyası hakkında konuşurken onun kendi görüş açısından bakmanın daha doğru olduğu kanısındayım. Saklı

biçimler dünyasının kendisinin saklı biçiminden bahsetmek istiyorum.

Bunu yapmak için her şeyden önce bu konuyu ikiye bölmek gerekir, ama doğrusu, bundan önce geriye bakıp, "o"nun ne olduğunu ve ne anlama geldiğini anlatmam gerekir ki bu da uzun bir hikâyedir. Geri gitme sorununun bir parçası. Ama şimdi konuyu ikiye bölmek ve onu sonra anlatmak istiyorum. İnsan anlayışını, klasik anlayış ve romantik anlayış olarak ikiye ayırmak istiyorum. Bu ikiye ayırma, nihai hakikat açısından çok anlamlı değilse de, saklı biçimler dünyasını bulmak ya da yaratmak için kullanılan klasik tarzda çalışırken gayet meşrudur. Phaedrus'un kullandığı "klasik" ve "romantik" terimlerinin anlamı aşağıdaki gibidir:

Klasik anlayış dünyayı, saklı biçimin kendisi olarak görür. Romantik anlayış ise, o anki görünüşüyle görür. Bir romantiğe bir motor ya da makine çizimi ya da elektronik şema gösterdiğinizde onu ilgilendiren bir şeyler görmesi olanaksızdır. Gördüğü şeyin çekiciliği yoktur, çünkü gerçekliğin yüzeyini görür. İsimler, çizgiler ve sayılardan oluşan sıkıcı, karışık listeler. İlginç bir şey yoktur. Ama aynı krokiyi ya da şemayı klasik bir kişiye gösterdiğinizde ona bakar ve hayran kalır; çünkü ordaki çizgilerde, biçimlerde ve simgelerde saklı biçimin muazzam zenginliğini görür.

Romantik tarz öncelikle esinsel, düşsel, yaratıcı, sezgiseldir. Duygular olgulardan önce gelir. "Sanat", "bilim"le karşılaştırıldığında genellikle romantiktir. Aklı ya da yasaları izlemez. Yalnızca duyguları, sezgileri ve estetik vicdanı izler. Kuzey Avrupa kültürlerinde romantik tarz genellikle kadınlıkla özdeşleştirilmiştir, ama bu kesinlikle, zorunlu bir özdeşleştirme değildir.

Klasik tarz, tersine, aklı ve yasaları izler ki bunlar da düşünce ve davranışların saklı biçimleridir. Bu, Avrupa kültüründe öncelikle erkeksi bir tarzdır ve bilim dalları, hukuk ve tıp kadınlar için bu yüzden pek çekici olmamıştır. Motosiklet sürmek romantik olmasına karşın motosiklet bakımı tam anlamıyla klasiktir. Kir, yağ, saklı biçimlerde ustalaşma gerekliliği öyle bir romantizm karşıtı etki yapar ki kadınlar asla buna yanaşmazlar.

Görünürdeki çirkinlik klasik anlayış tarzında sık sık bulunmasına karşın, aslında doğasından gelen bir şey değildir. Romantiklerin, gizliliği yüzünden göremedikleri bir klasik estetik vardır. Klasik üslup dosdoğru, yalın, duygusuz, ekonomiktir ve dikkatle dengelenmiştir. Amacı duygusal esin uyandırmak değil, kaostan düzen yaratmak, bilinme-

zi bilinir kılmaktır. Her şey kontrol altındadır. Onun değeri, bu kontrolü sağlama becerisiyle ölçülür.

Klasik tarz, romantiklere, makine bakımında olduğu gibi sıkıcı, kaba ve çirkin görünür. Her şey parçalara, bölümlere, bileşenlere ve ilişkilerine dayanır. Defalarca bilgisayardan geçirilmeden hiçbir şey hesaplanmaz. Her şeyin ölçülüp kanıtlanması gerekir. Bunaltıcı. Ağır. Sonsuz gri. Öldürücü güç.

Öte yandan klasik tarz da romantiği kendine özgü bir tarzda görür. Uçarı, mantıksız, kararsız, güvenilmez, öncelikle zevk peşinde koşmakla ilgilenen biri. Sığ. Bir özden yoksun. Genellikle kendi ağırlığını bile taşıyamayan ya da taşımayan bir parazit. Toplumda gerçek bir ayakbağı. Böylece savaşın taraflarını biraz daha iyi tanımış olduk.

Sorunun kaynağı budur. İnsanlar ya yalnızca bir tarzda ya da öteki tarzda düşünmeye ve bunu yaparken öteki tarza ait olan her şeyi yanlış anlamaya ya da küçümsemeye eğilimlidirler. Fakat hiç kimse kendi gördüğü gerçekten vazgeçmeye niyetli değil ve bildiğim kadarıyla kimse bu iki gerçeği ya da tarzı gerçekten birbiriyle uzlaştırarak yaşamıyor. Gerçeğin bu iki görüntüsünün çakıştığı bir nokta yok.

Yakın zamanlarda, klasik kültürle romantik karşı kültür arasında dev bir yarık oluştuğunu gördük –birbirlerine gittikçe yabancılaşan ve düşman olan, herkesi, bunun hep böyle mi süreceği konusunda meraka düşüren iki dünya, kendi içinde bölünmüş bir ev. Öteki boyuttaki karşıtları ne düşünürse düşünsün, bunu aslında kimse istemiyor.

Phaedrus'un düşündükleri ve söyledikleri, bu koşullar içinde önem kazanıyor. Ama o zamanlar kimse kendisini dinlemiyordu ve onu başlangıçta yalnızca sıradışı, sonra istenilmeyen biri, sonra hafiften kaçık ve sonunda iyice deli olarak değerlendirdiler. Deli olduğuna pek kuşku yok, ama zamanında yazdıklarından, onu kendisine yönelik düşmanca düşüncelerin delirttiği anlaşılıyor. Alışılmadık davranışlar öteki insanlarda yabancılaşma yaratma eğilimindedir ki bu yabancılaşma da alışılmadık davranışları artırır ve böylece yabancılaşma, kendi kendine hızlanan daireler gibi, zirveye ulaşıncaya dek sürer. Phaedrus davasında, bu zirve, mahkeme kararıyla polis tarafından tutuklanma ve toplumdan sürekli dışlanma olmuştur.

US 12'ye doğru sola sapmakta olduğumuzu görüyorum; John benzin almak için duruyor. Ben de yanında duruyorum.

İstasyonun kapısındaki termometre 33 dereceyi gösteriyor. "Bugün de zor bir gün olacak," diyorum.

Depolar dolduktan sonra caddeyi geçip kahve içmek için bir restorana gidiyoruz. Chris, elbette ki aç.

Acıkacağını tahmin ettiğimi söylüyorum. Ya bizle birlikte yiyeceğini ya da hiç yiyemeyeceğini söylüyorum. Kızmadan. "Durum böyle" dercesine. Chris bozuluyor, ama başka yolu olmadığını anlıyor.

Sylvia'nın bakışlarında rahatladığını gösteren bir ifade yakalıyorum bir an. Anlaşılan, bunun sürekli bir sorun olacağını düşünmüş.

Kahvelerimizi bitirip yeniden dışarı çıktığımızda öyle felaket sıcak ki olabildiğince hızla motosikletlere atlıyoruz. Gene o geçici serinlik geliyor ve yok oluyor. Sarı otlar ve kum, güneşle öylesine parlıyor ki gözlerimi kısmak zorunda kalıyorum. US 12 eski, berbat bir anayol. Bozuk asfalt ziftle yamanmış ve yamru yumru. Yol tabelaları ilerde sapakların olduğunu bildiriyor. Yolun iki yanında yer yer, yıllardır birikmiş harap barakalar, gecekondular var. Şu anda trafik yoğun. Phaedrus'un akılcı, analitik, klasik dünyası üzerinde düşünmekten mutluyum.

Onunki gibi bir akılcılık, ta antikçağdan beri insanları yakın çevrenin verdiği sıkıntı ve depresyondan kurtarmak için kullanılmıştır. Bu akılcılığı anlamayı zorlaştıran şey, onun bir zamanlar her şeyden kurtulmak için kullanılmış olması, ama bu kaçışın çok başarılı olması yüzünden bugün romantiklerin bizzat "bu kaçış"tan kaçmaya çalışmalarıdır. Phaedrus'un dünyasını açıkça anlamayı zorlaştıran, acayipliği değil, olağanlığıdır. Tanışıklık da görmenizi engelleyebilir.

Onun nesnelere bakışı "analitik" betimleme diye adlandırılabilecek bir betimleme türü oluşturur. Bu, nesnelerin saklı biçimleri temelinde tartışıldığı klasik platformun öteki adıdır. O, tümüyle klasik bir kişiydi. Bunun ne olduğunu iyi tanımlayabilmek için onun kendi analitik yaklaşımına geri dönmek, analizi analiz etmek istiyorum. Bunu, ilk olarak yaygın bir örnek verip daha sonra iyice içine girerek yapmak istiyorum. Motosiklet bunun için harika bir örnektir; çünkü klasik kafalar tarafından yaratılmıştır. Şimdi dinleyin:

Motosiklet, klasik akılcı analiz amacıyla, ya bileşenleri açısından ya da işlevleri açısından çeşitli bölümlere ayrılabilir.

Bileşenleri açısından bölündüğünde en temel ayrım, güç grubu ve devinim grubu arasındadır.

Güç grubu, motor ve güç aktaran sistem olarak ayrılabilir. İlk olarak motoru ele alalım.

Motor, güç sistemini içeren bir gövde, bir yakıt-hava sistemi, bir ateşleme sistemi, bir feedback sistemi ve bir yağlama sisteminden oluşur.

Güç sistemi, silindirler, pistonlar, bağlayıcı çubuklar, bir krank mili ve bir hız düzenleme milinden oluşur.

Motorun bir bölümü olan yakıt-hava sistemi, bir benzin deposu ve benzin filtresi, bir hava filtresi, bir karbüratör, supaplar ve egzoz borularından oluşur.

Ateşleme sistemi bir kam zinciri, bir kam mili, supap kolları ve bir distribütörden oluşur.

Yağlama sistemi bir yağ pompası ve yağı dağıtmak için gövdenin her yerine uzanan kanallardan oluşur.

Motora eşlik eden güç aktarma sistemi, bir debriyaj, bir transmisyon ve bir zincirden oluşur.

Güç grubuna eşlik eden taşıma grubu, ayak askılarını, seleyi ve çamurlukları içeren bir şasi; direksiyon grubu; ön ve arka amortisörler; tekerlekler; el manivelaları ve kabloları; lambalar, klakson, hız ve kilometre göstergelerinden oluşur.

Bir motosiklet bileşenlerine göre böyle parçalara ayrılabilir. Bileşenlerin ne işe yaradığını anlamak için işleve göre bir ayrım gerekir:

Motosiklet ya normal çalışma işlevlerine ya da kontrollü yapılan özel işlevlere göre ayrılabilir.

Normal çalışma işlevi, gaz giriş zamanındaki işlevler, sıkıştırma zamanındaki işlevler, patlama zamanındaki işlevler ve egzoz zamanındaki işlevler olarak ayrılır.

Ve bunun gibi. Devam edip, dört motor zamanının her birinde hangi işlevlerin olduğunu sırasıyla anlatabilir, sonra, kontrolle yapılan işlevlere geçebilirdim, ama bu, bir motosikletin saklı biçiminin çok özet bir biçimde betimlenmesi olurdu. Bu tarz betimlemelerde genellikle olduğu gibi, çok kısa ve güdük kalırdı. Adı geçen bileşenlerin hemen hepsi istendiği kadar geniş anlatılabilir. Distribütörün küçük ama yaşamsal önemde bir parçası olan platinler hakkında koca bir kitap okumuştum. Burada betimlenen tek silindirli Otto motorundan başka motor türleri de vardır: İki zamanlı motorlar, çok silindirli motorlar, Diesel motorlar, Wankel motorları –ama bu örnek yeterli.

Bu betimleme, bileşenlere dayanarak motorun "ne" olduğunu ve iş-

levlere dayanarak motorun "nasıl" olduğunu anlatacaktır. Ama bir örnek biçiminde bir "nerede" analizine ve parçaların bu biçimde ve düzende olmasını gerektiren mühendislik ilkeleri biçiminde bir "neden" analizine de fena halde ihtiyaç duyacaktır. Ama burada amaç, motosikletin ayrıntılı bir analizini yapmak değildir. Amaç, bir başlangıç noktası, nesneleri kavrama tarzına bir örnek oluşturmaktır ki bu, analiz konusunu oluşturacaktır.

Bu betimleme, ilk işitildiğinde kesinlikle garip bir şey içermez. Bu konuya başlangıç için yazılmış bir ders kitabından alınmış ya da belki mesleki bir kursun ilk dersi gibi durmaktadır. Onun garipliği, bir söylem tarzı olmaktan çıkıp bir söylem konusu haline geldiğinde ortaya çıkar. O zaman bazı şeyler dikkat çekebilir.

Bu betimleme hakkında yapacağınız ilk gözlem o kadar barizdir ki bastırmanız gerekir, yoksa bu, tüm öteki gözlemleri gürültüye getirir. Şudur bu gözlem: Hendekte birikmiş su gibi durgun ve sıkıcı. Falan-filan, falan-filan, falan-filan, falan, karbüratör, dişli oranı, kompresyon, falan-filan-falan, piston, bujiler, gaz, falan-filan-falan, böyle gider de gider. Klasik tarzın romantiklerce görünüşü budur. Sıkıcı, kaba ve çirkin. Romantiklerin pek azı bundan öteye gider.

Ama bu en bariz gözlemi bastırırsanız ilk bakışta ortaya çıkmayan başka bazı şeylerin farkına varabilirsiniz.

İlk olarak, bu şekilde betimlenen motosikletin, nasıl çalıştığını daha önceden bilmiyorsanız, anlaşılması olanaksızdır. İlk kavrama için gerekli dolaysız yüzey izlenimleri gitmiştir. Yalnızca saklı biçim kalmıştır.

İkincisi, ortada gözlemci yoktur. Betimleme, pistonu görmek için silindir gövdesini çıkarmanız gerektiğini söylemez. "Siz" resmin hiçbir yerinde değilsinizdir. Üstelik "kullanıcı" bile, makine üzerinde yaptığı işin fonksiyonu tümüyle mekanik olan bir tür kişiliksiz robottur. Bu betimlemede gerçek özne yoktur. Yalnızca, her türlü gözlemciden bağımsız nesneler vardır.

Üçüncüsü, "*iyi*" ve "*kötü*" sözcükleri ve bunların hiçbir eşanlamlısı yoktur. Hiçbir yerde, değer yargısı belirtmez, yalnızca olgular verilir.

Dördüncüsü, burada hareket eden bir bıçak vardır. Çok öldürücü, entelektüel bir neşter; öyle çevik ve öyle keskin ki bazen hareket ettiğini bile göremezsiniz. Tüm parçaların bunlar olduğu ve orada gösterildiği gibi adlandırıldığı yanılsamasına kapılabilirsiniz. Ama bıçağın

nasıl hareket ettiğine bağlı olarak, bunlara çok farklı adlar verilebilir ve çok farklı biçimlerde düzenlenebilirler.

Örneğin, kam mili, kam zinciri, supap kolları ve distribütörden oluşan feedback mekanizması bu analitik bıçağın anlaşılmadık bir kesimi sonucu biraraya gelir. Bir motosiklet yedek parçacısına gidip de feedback grubu istediğinizi söyleseniz adam sizin ne istediğinizi anlayamaz. Onlar motoru o şekilde bölmezler. Motoru aynı şekilde bölen iki üretici firma bile yoktur ve üreticiler onları başka bir şeyin parçası olarak saydıkları için bulamadığınız, bu yüzden satın alamadığınız parçaların ne büyük sorun olduğunu tüm tamirciler bilir.

Bu bıçağa, ne olduğunu anlamak için bakmak ve motosikletlerin ya da başka herhangi bir şeyin, bıçak onları öyle kestiği için öyle olduklarını düşünecek kadar aptal olmamak gerekir. Bıçağın kendisine konsantre olunmalıdır. Daha sonra, bu bıçağı yaratıcı ve etkili bir biçimde kullanma yeteneğinin, klasik-romantik ayrımına nasıl çözüm yaratabileceğini göstermek istiyorum.

Phaedrus bu bıçağın ustasıydı ve onu ustalıkla, güçlü bir biçimde kullandı. Tek bir analitik düşünce darbesiyle tüm dünyayı kendi belirlediği parçalara ayırdı, parçaları da, parçaların kırıntılarını da gittikçe daha küçük, gittikçe daha küçük böldü ve sonunda istediği bölüme dek indirgedi. "*Klasik*" ve "*romantik*" terimlerinin özel kullanımları bile onun bıçaktarlığının örnekleridir.

Ama onunla ilgili her şey bundan, analitik yetenekten ibaret olsaydı ondan hiç bahsetmemeyi yeğlerdim. Ondan bahsetmemi gerektiren şey, bu yeteneği çok garip ama gene de anlamlı bir şekilde kullanmasıydı. Bunu kimse anlayamadı, sanırım kendisi bile anlayamamıştır ve belki de bu benim bir yanılsamamdır, ama kullandığı bıçak zavallı bir cerrahınkinden çok bir katilinkine benziyordu. Belki de arada bir fark yoktur. Ama ortada hastalıklı ve rahatsız edici bir şey olduğunu gördü ve köküne dek inmek için daha derin, daha derin, daha derin kesmeye başladı. Bir şeyin peşindeydi. Bu önemli. Bir şeyin peşindeydi ve bıçağını kullandı, çünkü elindeki tek alet oydu. Bunu öyle benimsedi, öyle ilerledi ki sonunda kendi kendinin gerçek kurbanı oldu.

Şu anda her şey ateş gibi. Artık boş veremiyorum. Hava fırından çıkmış gibi, öyle sıcak ki, motosiklet gözlüğünün kapattığı gözlerim yüzümün öteki kısımlarına göre daha serin gibi geliyor. Ellerim serin ama terlemeden ötürü eldivenlerimin sırt kısmında, kurumuş tuzdan beyaz çizgilerle çevrili büyük siyah noktalar var.

Yolun ilerisinde bir karga bir leşi çekeliyor ve biz yaklaştığımızda yavaşça uçuyor. Yol üzerindeki leş bir kertenkeleye benziyor, kurumuş ve zifte yapışmış.

Ufukta binaların hafifçe titreyen görüntüsü beliriyor. Eğilip haritaya bakıyorum ve bunun Bowman olması gerektiğini düşünüyorum. Kafamdan buzlu su ve air-condition geçiyor.

Bowman'ın cadde ve kaldırımlarında hemen hemen hiç kimseyi göremiyoruz, ama sağa sola park etmiş çok sayıda araba, insanların kentte olduğunu gösteriyor. Herkes evlerde. Bir park yerinde motorlara sıkı bir dönüş yaptırıp, gideceğimiz zamana hazırlık olsun diye çıkış yönünde konumlandırıyoruz. Motosikletleri park edip kasklarımızı ve gözlüklerimizi çıkarırken geniş kenarlı şapka giymiş yalnız ve yaşlı bir adam bize bakıyor.

"Çok sıcak, değil mi?" diye soruyor. Bakışları boş.

John başını sallıyor ve "Öyle!" diyor.

Şapkanın gölgelediği yüzündeki ifade gülümsemeye benzer bir hal alıyor.

"Sıcaklık kaç derece?" diye soruyor John.

"Otuz sekizdi," diyor, "son baktığımda. Kırka çıkmıştır herhalde."

Ne kadar uzaktan geldiğimizi soruyor, söylüyoruz; onaylarcasına başını sallıyor. "Çok uzun yol," diyor. Sonra motosikletler hakkında sorular soruyor.

Bira ve air-condition bizi çağırıyor, ama biz kurtulamıyoruz. Burada otuz sekiz derece sıcak altında dikilmiş, bu adamla konuşuyoruz. Depo memuru olduğunu, emekli olduğunu, burasının büyük çiftliklerle dolu olduğunu ve kendisinin de yıllar önce Henderson marka bir motosikleti olduğunu söylüyor. Bu otuz sekiz derece sıcak güneşin altında Henderson'ı hakkında konuşmak istemesi hoşuma gidiyor. John, Sylvia ve Chris'in sabırsızlığı artarken o konuda bir süre konuşuyoruz ve son olarak hoşçakal dediğimizde bizimle tanışmaktan mutlu olduğunu söylüyor; bakışları hâlâ boş, ama bunu içtenlikle söylediğini seziyoruz. Otuz sekiz derece güneş altında, ağır bir ciddiyetle yürüyüp gidiyor.

Restoranda bu konuda konuşmak istiyorum, ama kimse ilgilenmiyor. John ve Sylvia kendilerinden geçmişler ve kımıldamadan, soğutulmuş havayı içlerine çekmeye çalışıyorlar. Garson kız siparişleri almaya geldiğinde biraz kendilerine geliyorlar, ama hazır değiller ve garson kız tekrar gidiyor.

"Buradan ayrılmak isteyeceğimi sanmıyorum," diyor Sylvia.

Geniş kenarlı şapka giymiş yaşlı adam gene gözümün önüne geliyor. "Air-condition gelmeden önce buraların nasıl olduğunu bir düşünün," diyorum.

"Düşünüyorum," diyor Sylvia.

"Yolda bu sıcakla ve benim berbat arka lastikle altmıştan fazla gidemeyiz," diyorum.

Bir şey söylemiyorlar.

Onların tersine Chris, normal durumuna dönmüş görünüyor, gayet canlı ve her şeye dikkatle bakıyor. Yiyecekler geldiğinde aç kurt gibi saldırıyor ve biz daha yarısındayken tekrar istiyor. İstediği geliyor ve bitirmesini bekliyoruz.

Kilometreler sonra da ısı hâlâ gerçekten korkunç. Güneş gözlükleri ve motosiklet gözlükleri bu ışığa karşı yeterli değil. Kaynakçı maskesi gerekli.

High Plains bitip yerini yağmurlarla aşınmış ve sel yataklarıyla oyulmuş dağlar alıyor. Ağarmış bir renkle parlıyorlar. Üzerlerinde tek ot yaprağı yok. Yalnızca tek tük bitki sapları, kayalar ve kum. Anayolun siyah rengine bakmak gözü rahatlatıyor, o yüzden aşağıya, ayağımın altından asfaltın nasıl hızla geçtiğine bakıyorum, flu görünüyor. Bunun yanı sıra sol egzoz borusunun, şimdiye dek hiç olmadığı kadar mavileştiğini görüyorum. Eldiven parmağının ucuna tükürüp egzoza dokunuyorum ve cızırdamayı duyuyorum. İyi değil.

Şu anda, bununla birlikte yaşamak ve ruhsal bir kavgaya girişmemek gerek... düşünce kontrolü...

Şimdi Phaedrus'un bıçağı konusunda konuşmalıyım. Üzerinde konuştuğumuz bazı şeylerin anlaşılmasına yardımcı olacak.

Bu bıçağı kullanmak, dünyayı parçalara bölüp bu yapıyı kurmak herkesin yaptığı bir şeydir. Çevremizdeki milyonlarca nesnenin hep farkındayızdır –şu değişen şekiller, şu yanık dağlar, motorun sesi, gaza basma duygusu, her kaya, ot, çit direği ve yol kıyısındaki atık par-

çalar– tüm bunların farkındayızdır, ama alışılmadık bir şey olmadıkça ya da bize, görmeye hazırlandığımız bir şeyi yansıtmadıkça gerçekten bilincine varamayız. Bunların bilincine varamıyorsak ve hepsini anımsamıyorsak bunun nedeni belki de kafamız bir sürü gereksiz ayrıntıyla dolu olduğunda düşünemeyecek hale gelmemizdir. Tüm bu farkına vardıklarımız arasından bazılarını seçmemiz gerekir ve seçip de bilincimizi yönelttiklerimiz farkına vardıklarımızın asla aynısı değildir; çünkü seçme işlemi onları değişikliğe uğratır. Çevremizdeki, farkına vardıklarımızın oluşturduğu uçsuz bucaksız araziden bir avuç kum alır ve bu bir avuç kuma dünya deriz.

Bir avuç kumu alır almaz, bilincine vardığımız dünyada bir ayırma işlemi başlar. Bu, bıçaktır. Kumu parçalara ayırırız. Bu ve o. Buradaki ve oradaki. Siyah ve beyaz. Şimdi ve o zaman. Bilinç evrenini parçalara ayırırız.

Bir avuç kum önce tek biçimli gibi görünür, ama ona ne denli uzun süre bakarsak o denli farklı yapılar içerdiğini görürüz. Kumun her tanesi farklıdır. Birbirinin aynı iki tane bile yoktur. Bazıları bir yönden benzer, bazıları bir başka yönden benzer ve kumu, bu benzerlikler ve benzemezliklere göre ayrı yığınlar halinde ayırabiliriz. Renk tonlarına göre ayrı yığınlar, boyutlarına göre ayrı yığınlar, tane biçimlerine göre ayrı yığınlar, opaklık derecesine göre ayrı yığınlar, böyle gider de gider. Ayırma ve sınıflama işleminin bir yerde bir sonu olacağını sanırsınız, ama yoktur. Gider de gider.

Klasik anlayış, bu yığınlarla ve bunları sınıflandırma ve ilişkilendirme kurallarıyla ilgilenir. Romantik anlayış ise sınıflandırma işlemi başlamadan önce bir avuç kuma yönelir. Birbiriyle uzlaşmaz olmalarına karşın bunların ikisi de dünyaya bakmanın geçerli yollarıdır.

Bu iki tür anlayışın hiçbirini çiğnemeyecek ve onları birleştirecek bir bakış tarzı dünya için ivedi bir gereksinim haline gelmiştir. Böyle bir anlayış kumu sınıflandırmayı da, sınıflandırılmamış kumlara bakıp düşüncelere dalmayı da reddetmeyecektir. Ama bu anlayış ötekilerin tersine dikkati, kumun alındığı uçsuz bucaksız araziye yöneltmeyi amaçlayacaktır. İşte Phaedrus'un, zavallı cerrahın yapmaya çalıştığı budur.

Onun yapmaya çalıştığı şeyi anlamak için, arazinin *ayrılmaz* bir bölümü olan ve kavranması *gereken* o *parça*'sının, arazinin ortasında kumu yığınlar halinde ayıran bir biçim olarak görülmesi gerekir. Bu biçimi görmeden araziye bakmak araziyi hiç görmemek demektir. Bu-

da'nın, motosikletin analizi ile ilgili bölümünü reddetmek Buda'yı hiç anlamamak demektir.

Motosikletin hangi parçasının, hangi yığındaki hangi kum tanesinin Buda olduğunu hep soran klasik bir soru vardır. Bu soruyu sormak elbette yanlış yöne bakmak demektir; çünkü Buda her yerdedir. Ama aynı zamanda elbette *doğru* yöne de bakmak demektir, çünkü Buda her yerdedir. Her türlü analitik düşünceden bağımsız olarak var olan Buda hakkında çok şey söylenmiştir –hatta *çok fazla* şey söylendiğini düşünüp buna artık bir şey eklenmemesi gerektiğini söyleyenler de olacaktır. Ama analitik düşünce *içinde* bulunan ve *analitik düşünceye kendi doğrultusunu veren* Buda hakkında pek bir şey söylenmemiştir ve bunun tarihsel nedenleri vardır. Ama tarih devam ediyor ve bu konuda bir şeyler söyleyip tarihsel kalıtımıza eklemenin hiçbir zararı olmayacağı gibi, hatta belki olumlu katkıları da olabilir.

Analitik düşüncenin, yani bıçağın yaşam deneyine uygulanması süreci sırasında hep bazı şeyler ölecektir. Bu, her şeyden önce sanatta çok net görülebilir. Mark Twain'in deneyini anımsayalım; Mississippi Nehri'nde seyretmek için gereken analitik bilgiyi edindikten sonra nehrin güzelliğini yitirdiğini görmüştür. Bir şeyler hep ölmüştür. Ama sanatta daha az farkına varılan şey ise bir şeylerin de hep yaratıldığıdır. Neyin öldürüldüğü konusuna çakılıp kalmamak, yaratılanlara da bakmak ve bu olayı bir tür doğum-ölüm sürekliliği gibi görmek gerekir; ne iyi ne de kötü, salt *olan* bir şey.

Marmarth adlı bir kasabadan geçtik, ama John dinlenmek için bile durmadı, biz de devam ettik. Kötü yerler, üstelik sıcaklık da gittikçe artıyor ve sınırı geçip Montana'ya giriyoruz. Yol üzerindeki bir tabela öyle söylüyor.

Sylvia kollarını sallıyor, ben de yanıt olarak kornaya basıyorum, ama tabelaya baktığımda bende uyanan duygular hiç de neşeli değil. Tabelada yazanlar bende birden bir iç gerilim yaratıyor, tabii ki onlarda gerilim falan yok. Şu anda, onun yaşamış olduğu topraklara geldiğimizi bilmeleri olanaksız.

Klasik ve romantik anlayışlar hakkında sürüp giden tüm bu konuşmalar onu betimlememin fazla dolaylı bir yolu gibi görünüyor olsa gerek, ama Phaedrus'a varmak için bu dolaylı yoldan başkası yok. Onun fiziksel görünümünü betimlemek ya da yaşamıyla ilgili rakamlar vermek yanıltıcı yüzeyselliklere takılmak olur. Ve ona doğrudan varmak felakete davetiye çıkarmak demektir.

O, deliydi. Deli bir insana baktığınızda tüm gördüğünüz, onun deli olduğu hakkındaki kendi bilginizin bir yansımasıdır, yani bu onu hiç görmemektir. Onu görmek için, onun gördüğü şeyi görmeniz gerekir ve bir delinin gördüğünü görmeye çalışıyorsanız ona varacak tek yol dolaylı yoldur. Yoksa sizin kendi görüşleriniz yolu kapatır. Ona ulaşmak için, geçilebilir gördüğüm tek geçit ve gidecek tek yolumuz var.

Tüm bu analiz, tanımlama, sıralama işlemlerine laf olsun diye değil, Phaedrus'un gittiği yönün anlaşılması için gerekli taşları döşemek amacıyla giriştim.

Geçen gece Chris'e, Phaedrus'un tüm yaşamını bir hayaletin peşinde harcadığını söylemiştim. Bu doğruydu. Onun izlediği hayalet tüm teknolojinin, tüm modern bilimin, tüm Batı düşüncesinin temelindeki hayaletti. O, akılcılığın hayaletinden başka bir şey değildi. Chris'e, onun hayaleti bulduğunu ve bir güzel dövdüğünü söylemiştim. Sanırım mecazi anlamda doğru. İlerledikçe göz önüne sermeyi umduğum şeyler onun açığa çıkardıklarının yalnızca bazılarıdır. Artık, sonunda başka insanların da bunların değerini fark edebilecekleri bir dönemdeyiz. Phaedrus'un izlediği hayaleti o zaman kimse görmemişti, ama sanırım günümüzde gittikçe daha çok kişi görüyor ya da kötü anlarda görür gibi oluyor onu; kendisine akılcılık diyen, ama anlamsız ve saçma görünen, en normal günlük şeylerin başka şeylerle ilintisizliği yüzünden hafif kaçıkça gibi görünmesine yol açan o hayaleti. O, yaşamın en büyük amacının, olanaksız olsa bile gene de canlı kalmak olduğunu ilan eden normal günlük varsayımların hayaletidir; öyle ki, büyük zekâlar, insanlar daha uzun yaşasınlar diye hastalıkları iyileştirme savaşımı verirler, ama yalnızca deliler neden diye sorar. Uzun yaşamak için uzun yaşanır. Başka amaç yoktur. Hayaletin dediği budur.

Baker'da, durduğumuz yerdeki termometreler gölgede 42 dereceyi gösteriyor. Benzin deposu öyle sıcak ki eldivensiz dokunamıyorum. Motor, aşırı ısınmadan dolayı, uğursuz bir tıkırtı sesi çıkarıyor. Çok kötü. Arka lastik de çok kötü aşınmış ve elimle dokunduğumda hemen hemen benzin deposu kadar sıcak olduğunu duyumsuyorum.

"Yavaşlamak zorunda kalacağız" diyorum.

"Ne?"

"Ellinin üstüne çıkabileceğimizi sanmıyorum."

John Sylvia'ya, Slyvia John'a bakıyor. Aralarında, benim yavaş

gitmemle ilgili bir şeyler konuşmuş olmalılar. İkisi de "artık sıktın" der gibi bakıyorlar.

"Biz oraya hızla varmak istiyoruz," diyor John ve Sylvia'yla restorana doğru gidiyor.

Zincir de sıcak ve kuru çalışmış. Sağ sele çantasını altüst edip sprey lubrikant kutusunu buluyorum, sonra motoru çalıştırıyorum ve dönen zincire spreyi sıkıyorum. Zincir hâlâ öylesine sıcak ki solvent anında buharlaşıyor. Sonra üzerine biraz yağ fışkırtıyorum, bir dakika daha çalıştırıp sonra motoru stop ettiriyorum. Chris sabırla bekliyor, sonra arkamdan restorana geliyor.

"Sanırım ikinci günde büyük bir çöküntünün geleceğini söylemiştin," diyor Sylvia, içerde ikisine yetiştiğimizde.

"İkinci ya da üçüncü," diye yanıtlıyorum.

"Yoksa dördüncü ya da beşinci miydi?"

"Belki."

John'la ikisi, yine daha önceki yüz ifadesiyle birbirlerine bakıyorlar. "Üç kişi kalabalıktır," demeye getiriyorlar. Hızla gitmek ve beni ileride bir kasabada beklemek istiyor olabilirler. Bunu ben önerebilirdim, yalnız eğer daha da hızlı gitmek istiyorlarsa beni belli bir kasabada beklemeyeceklerdi. Yol kenarında herhangi bir yerde buluşacaktık.

"Buranın halkı buna nasıl dayanıyor, bilmiyorum," diyor Slyvia.

"Evet. Yaşaması zor bir yer," diyorum biraz kızgınlıkla. "Buraya gelmeden bunu biliyorlardı ve buna hazırdılar."

Ekliyorum: "Yakınan bir kişi ötekilerin de işini zorlaştırır. Onlar *direnç* kazanmışlar. İşlerini nasıl sürdüreceklerini biliyorlar."

John ve Sylvia daha fazla konuşmuyorlar ve John kolasını çabucak bitiriyor, bir fırt içki içmek için bara giriyor. Ben de dışarı çıkıp motosiklet yükünü yeniden kontrol ediyorum ve yeni paketin biraz sıkışmış olduğunu görünce ipleri gevşetip yeniden bağlıyorum.

Chris güneş altındaki bir termometreyi gösteriyor, sıcaklık 48 dereceyi bulmuş.

Kasabadan çıkmadan gene terliyorum. Kuruma serinliği yarım dakika bile sürmüyor.

Sıcaklık bizi resmen çarpıyor. Koyu renk güneş gözlükleriyle bile gözlerimi sonuna dek kısmak zorundayım. Yanan kumlardan ve soluk gökyüzünden başka hiçbir şey yok, gökyüzü öyle parlak ki herhangi bir yere bakmak çok zor. Tam bir cehennem.

John epey ilerde, hızlandıkça hızlanıyor. Onu izlemekten vazgeçip

hızı elli beşe düşürüyorum. Bela aramıyorsanız bu sıcakta saatte seksen beş mile çıkmamanız gerekir. Bu arada bir patlama olabilir.

Sanırım, söylediklerimi bir tür azarlama olarak algıladılar, ama benim öyle bir amacım yoktu. Bu sıcakta ben onlardan daha rahat değilim, ama buna takılıp kalmanın da bir anlamı yok. Tüm gün boyunca, ben Phaedrus hakkında düşünür ve konuşurken onlar hep bu sıcağın ne berbat bir şey olduğunu düşünmüş olmalılar. Aslında onları yıpratan da bu. Düşünce.

Phaedrus hakkında birey olarak bazı şeyler söylenebilir;

Analitik bilgiyi oluşturup ilişkilendirecek sistematik düşüncenin kural ve yöntemlerini belirleyen klasik "sistemin sistemi"ni, yani mantığı çok iyi bilirdi. Bunda çok ustaydı, özellikle analitik düşünme yeteneğinin ölçütü sayılan Stanford-Binet IQ değeri 170'di ki bu, ancak elli bin kişide bir rastlanan bir rakamdı.

Sistematikti, ama bir makine gibi düşünüp davrandığını söylemek onun düşüncesinin doğasını yanlış anlamak olur. Öyle pistonların, tekerleklerin ve dişlilerin birden çalışması gibi eşgüdümlü bir şey değil. Bunun yerine laser ışını imgesi düşünülebilir, bir kalem kalınlığındaki bu ışın öyle aşırı bir yoğunluktadır, öyle korkunç bir enerji içerir ki aya dek gidebilir ve yansıyıp tekrar dünyaya dönebilir. Pheadrus, zekâsını herkesi aydınlatmada kullanmaya çalışmadı. O, uzaklarda belli bir hedef aradı, ona nişan aldı ve vurdu. Hepsi bu. Vurduğu hedefin herkesi aydınlatması ise bana kalmış gibi görünüyor.

Zekâsına oranla aşırı derecede yalnızdı. Yakın arkadaşları olduğu hakkında kayıt yok. Yalnız yolculuk etti. Her zaman. Başkalarının yanında da tümüyle yalnızdı. İnsanlar kimi kez bunu sezinler, onun kendilerini istemediğini düşünür ve ondan hoşlanmazlardı, ama onların hoşlanmamaları onun için önemli değildi.

En çok acıyı karısının ve ailesinin çektiği anlaşılıyor. Karısı, onun içine kapandığı alanın bariyerlerini aşmaya çalışanların kendilerini bir boşlukla karşı karşıya bulduklarını söylüyor. Ailesi, onun asla vermediği bir parça sevgiye hasret kalmıştı sanırım.

Kimse onu gerçekten tanımadı. Anlaşılan, o da böyle olmasını istemiş ve böyle olmuştu. Yalnızlığı belki zekâsının sonucuydu. Belki de nedeniydi. Ama bu ikisi hep bir arada gidiyordu. Yapayalnız, tekinsiz bir zekâ.

Bütün bunlardan ve laser ışını imgesinden, onun soğuk ve ruhsuz biri olduğu anlaşılıyorsa da öyle değildi. Akılcılık hayaleti dediğim şeyin peşinde, fanatik bir avcıydı o.

Şimdi bir görüntü çok canlı bir şekilde gözümün önüne geliyor; güneş dağların arkasına gideli yarım saat olduğunda dağlarda, alacakaranlığın çökmesiyle ağaçların görüntüsü değişmiş ve kayalar mavi, gri ve kahverenginin kararmış tonlarına dönmüştür. Phaedrus üç gündür, yanında yiyecek bir şey olmaksızın oradadır. Yiyeceği bitmiştir, ama o, derin düşünmeyi ve görmekte olduğu şeyleri bırakmak istememektedir. Bildiği bir yola pek uzakta değildir ve acelesi yoktur.

Keçiyolunun üzerine çöken alacakaranlığın içinde bir hareket görür ve sonra bunun keçiyolundan gelmekte olan bir köpek, çok iri bir çoban köpeği ya da daha çok kızak köpeğine benzer bir hayvan olduğunu fark eder ve bir köpeğin akşam vakti bu karanlık yerde ne aradığını merak eder. Köpekleri sevmez, ama hayvanın hareketi bu duygularının açığa çıkmasını önler. Köpek sanki onu gözlüyor, yargılıyordur. Phaedrus uzun süre hayvanın gözlerine bakar ve bir an bir tanıma duygusu gelir. Sonra köpek gözden kaybolur.

Daha sonra onun bir orman kurdu olduğunu anlar ve bu olayın anısı onda uzun süre kalır. Bunun nedeni bence, Phaedrus'un kurtta bir bakıma kendi görüntüsünü görmüş olmasıydı.

Fotoğraf, zamanın statik olduğu bir fiziksel görüntü verebilir, ayna zamanın dinamik olduğu bir fiziksel görüntü verebilir, ama sanırım onun dağda gördüğü, fiziksel olmayan, hiçbir biçimde zaman içinde yer almayan bir görüntüydü. Ama gene de bir görüntüydü çünkü onda bir tanıma hissi yaratmıştı. Bu düşsel görüntü bana çok canlı geliyor, çünkü ben de onu dün gece Phaedrus'un görüntüsü olarak gördüm.

Onda, dağdaki o orman kurdu gibi, bir tür hayvan cesareti vardı. Herkesi şaşkına çeviren, benim bile duyunca şaşırdığım bir şekilde, olacakları hiç düşünmeden, bildiği yola giderdi. Sağa sola kaymazdı. Bunu keşfettim. Ama bu cesaret, kendini feda etmesini gerektirecek bir idealist düşünceden değil, arayışının yoğunluğundan ileri geliyordu, bunda soylu bir şey yoktu.

Sanırım akılcılık hayaletini ondan *öç* almak için arıyordu, çünkü kendini onun biçimlendirdiğini sezinliyordu. Kendini kendi görüntüsünden kurtarmak istiyordu. Hayaleti yok etmek istiyordu, çünkü kendisi neyse hayalet de oydu ve kendi kimliğinin bağından kurtulmak istiyordu. Çok garip bir şekilde buldu bu özgürlüğü.

Onun hakkındaki bu açıklama inanılmaz gibi görünüyor, ama en inanılmaz bölümü şimdi geliyor. Onunla aramdaki ilişkiden bahsediyorum. Şimdiye dek söylenemedi, karanlıkta kaldı, ama artık bilinmesi gerekli.

Onu ilk kez, yıllar önce olmuş bir dizi garip olay sonucunda keşfetmiştim. Bir cuma günü işe gitmiş, hafta sonundan önce bir sürü iş halletmiştim ve bundan ötürü mutluydum; daha sonra arabaya atlayıp bir partiye gitmiş, herkesle uzun uzun ve gürültülü konuşmalar yapıp çok fazla içtikten sonra biraz uzanmak üzere arkada bir odaya geçmiştim.

Uyandığımda tüm gece boyu uyumuş olduğumu fark ettim, çünkü güneş doğmuştu; "Aman Tanrım, ev sahibinin adını bile bilmiyorum!" diye düşündüm, bir sürü can sıkıcı şey yaşayacaktım şimdi. Oda, benim yattığım odaya benzemiyordu, ama geldiğimde karanlıktı ve körkütük sarhoş olmalıydım.

Kalktım ve giysilerimin değişmiş olduğunu gördüm. Bunlar bir gece önce giydiğim giysiler değildi. Odadan çıktım, ama kapının, bir evin başka odalarına değil uzun bir koridora açıldığını görerek şaşırdım.

Koridorda yürürken herkesin bana baktığı izlenimini edindim. Üç kez, tanımadığım birileri beni durdurup nasıl olduğumu sordu. Benim akşamki sarhoşluğumu kastettiklerini düşünerek başımın bile ağrımadığını söyledim, bu sözlerime biri gülecekti, ama kendini tuttu.

Koridorun sonundaki bir odada, etrafında bir şeyler yapılan bir masa gördüm. Olanı biteni anlayıncaya dek göze batmamak için masanın kenarında oturdum. Ama beyazlar giymiş bir kadın geldi ve adını bilip bilmediğimi sordu. Bluzuna tutturulmuş küçük ismi okuyup söyledim. Oradan okuduğumu görmediği için şaşırdı; aceleyle yürüyüp gitti.

Geri geldiğinde yanında bir erkek vardı; adam doğrudan bana bakıyordu. Yanıma oturdu ve o da, adını bilip bilmediğimi sordu. Söyledim, bildiğim için şaşırdılar.

"Bunun olması için daha çok erken," dedi adam.

"Burası bir hastaneye benziyor," dedim.

Onayladılar.

"Ben buraya nasıl geldim?" diye sordum, sarhoş olduğum partiyi düşünerek. Adam bir şey söylemedi, kadın gözlerini kaçırdı. Pek bir şey açıklanmadı.

Çevremdeki kanıtlardan, uyanmamdan önce her şeyin düş, uyandıktan sonraki her şeyin ise gerçek olduğu sonucunu çıkarmam bir haftadan fazla zamanımı aldı. İçki içme yaşantısının olmadığını gösteren, boyuna büyüyen yeni olaylar yığınından başka, iki yaşantıyı ayırt etmek için herhangi bir veri yoktu. Ardını hiç görmediğim kapıların kilitlenmesi gibi ufak şeyler belirdi kafamda. Ve veraset mahkemesinden gelmiş, birisinin deli olduğu hakkındaki kararı yazan kâğıt. *Beni* mi kastediyorlardı?

Sonunda bana, "Senin artık yeni bir kişiliğin var," diye bir açıklama yapıldı. Ama bu, hiçbir şeyi açıklamıyordu. Hatta, herhangi bir "eski" kişiliğin farkında olmadığımdan kafamı daha çok karıştırdı. Eğer bana "Sen yeni bir kişiliksin," deselerdi daha anlaşılır bir şey olurdu. Bu belki uygun olurdu. Kişiliği bir mal gibi, insanın giyeceği bir giysi gibi düşünerek hata ediyorlardı. Kişilik çıkarılınca ne kalır geriye? Kemikler ve etler. Birtakım yasal veriler toplamı belki, ama kesinlikle kişi değil. Kemikler, etler ve yasal veriler kişiliğin giydiği elbiselerdir, bunun tersi ise doğru değildir.

Ama onların tanıdığı ve benim, devamı olduğumu varsaydıkları *eski* kişilik kimdi?

Bu, yıllar önce, Phaedrus'un varlığını ilk sezişimdi. İzleyen günler, haftalar ve yıllar içinde daha çok şey öğrendim.

O öldü. Mahkeme kararıyla, beyin loblarına yüksek voltajlı alternatif akım verildi. Teknolojik olarak "Annihilation ECS" olarak bilinen teknik uyarınca arka arkaya yirmi sekiz kez, 0,5 ile 1,5 saniye sürelerle 800 mili amper akım uygulandı. Ondan sonraki ilişkimizi sonsuza dek sınırlayan, teknolojik yönden hatasız bir işlemle tüm kişilik iz bırakmaksızın akıp gitti. Onunla hiç tanışmadım. Asla tanışmayacağım.

Ama şu anda onun belleğinden garip parçalar ansızın geliyor ve çevremizdeki bu yola, bomboş uçurumlara ve beyaz, sıcak kuma denk düşüyor; bu garip uyuşmadan, onun tüm bunları gördüğünü çıkarıyorum. O, burada bulunmuştu; öyle olmasaydı bilemezdim. Burada bulunmuş olması lazım. Bu ani görüntü birleşmesini görür, nereden kaynaklandığı hakkında fikrimin olmadığı birtakım garip düşünce parçalarını anımsarken sanki gaipten gelen sesler duyan biri, öteki dünyadan mesajlar alan bir medyum gibiyim. Aynen öyle. Nesneleri hem kendi gözümle, hem de onun gözüyle görüyorum. Bu gözler bir zamanlar onundu.

Bu GÖZLER! İşin korkunç yanı da bu işte. Şu anda baktığım, eldivenlerin içindeki, motosikleti yolda yönlendiren bu eller bir zamanlar onundu. Bunun yarattığı duyguyu anlayabiliyorsanız, gerçek korkuyu, ondan kaçılabilecek hiçbir yer olmadığını bilmekten kaynaklanan korkuyu da anlayabilirsiniz demektir.

Alçak kenarlı bir kanyona giriyoruz. Çok geçmeden beklediğim gibi yol kenarında bir park yeri beliriyor. Birkaç bank, küçük bir yapı, etrafı hortumlarla dolu küçücük yeşil ağaçlar. Aman Tanrım, John öteki uçtaki çıkışta, anayola çıkmaya hazırlanıyor.

Görmezden geliyor ve yapının yanında duruyorum. Chris aşağı atlıyor, motoru park ediyoruz. Motordan çıkan ısı sanki ateşten çıkıyormuş gibi, çevresindeki her şeyin görüntüsünü dalgalandırıyor. Göz ucuyla, öteki motosikletin geri döndüğünü görüyorum. Vardıklarında ikisi de bana bakıyorlar.

Sylvia, "Çok... kızgınız!" diyor.

Omuz silkip çeşmeye su içmeye gidiyorum.

John, "Dayanıklılıktan söz ediyordun, hani?" diyor.

John'a bir saniye bakıyorum ve gerçekten kızgın olduğunu görüyorum. "Bunu çok ciddiye almanızdan korkmuştum zaten," diyorum ve dönüp gidiyorum. Su içiyorum ama su sabunlu gibi. Yine de içiyorum.

John gömleğini suyla ıslatmak için binaya giriyor. Yağ düzeyini kontrol ediyorum. Yağ deposunun kapağı öyle sıcak ki eldiven üzerinden bile parmağımı yakıyor. Motor pek yağ eksiltmemiş. Arka tekerlek biraz daha aşınmış ama henüz kullanılabilir durumda. Zincir yeterince sıkı ama biraz kuru, güvenlik için tekrar biraz yağlıyorum. Önemli cıvatalar yeterince sıkı.

John sırılsıklam suya batmış geliyor, "Bu kez siz öne geçin, biz arkadan gelelim," diyor.

"Hızlı gidemem," diyorum.

"Kabul," diyor. "Gidelim."

Böylece öne geçiyoruz ve yavaşlıyoruz. Kanyondan geçen yol, sandığımız gibi daha önceki yollardan daha düz olmadığı gibi yokuş yukarı çıkmaya başlıyor. Hayret.

Yol şimdi biraz virajlandı, gitmemiz gereken yönün tersine gidiyor, sonra gene dönüyor. Hemen biraz yükseliyor ve sonra biraz daha yükseliyor. Dar şeytan uçurumları arasında zikzak yaparak gidiyoruz, der-

ken gene yukarı, her seferinde sürekli yükseğe, biraz daha yükseğe çıkıyoruz.

Fundalıklar beliriyor. Arkadan küçük ağaçlar, yol hâlâ yukarı çıkıyor, çimenlere doğru ve sonra çitli çayırlar.

Yukarda ufak bulutlar. Yağmur mu yağacak yoksa? Belki. Çayırlara yağmur gerek. Buralarda çiçekler de var. Her şeyin böyle değişmesi garip. Harita da hiçbir şey göstermiyordu. Ve bellek bilinci de yitip gitti. Phaedrus bu yoldan gelmemiş olsa gerek. Ama başka yol yok. Yol hâlâ tırmanıyor.

Güneş, önümüzdeki, ağaçlı, çamlı ufka değecek gibi alçalan buluta doğru yaklaşıyor ve ağaçların ardından çam kokulu soğuk bir rüzgâr geliyor. Çayırdaki çiçekler rüzgârla sallanıyor ve motosiklet biraz eğiliyor, birdenbire serinliyoruz.

Chris'e bakıyorum, gülümsüyor. Ben de gülümsüyorum.

Yolda birden sert bir yağmurla birlikte, uzun süre beklemiş tozdan ötürü toprak kokulu bir rüzgâr başlıyor, yol kıyısındaki tozlar yağmur damlalarıyla kabarcıklanıyor.

Bütün bunlar nasıl da yeni. Bize bir yağmur nasıl da gerekliydi. Giysilerim ıslanıyor, motosiklet gözlüklerim benekleniyor, ürpermeler başlıyor ve bu güzel bir duygu veriyor. Bulut güneşin altından çekiliyor, çam ormanı ve küçük çayırlıklar, güneşin yağmurdan kalan damlacıkları yakaladığı yerlerde yeniden parlıyor.

Tırmanışın zirvesine, yeniden kurumuş ama bu kez serinlemiş olarak varıp duruyoruz ve tepeden, aşağıdaki dev vadiye ve nehre bakıyoruz.

"Sanırım geldik," diyor John.

Sylvia ve Chris, uzakta, aşağıda vadinin öbür ucunu aralarından görebildiğim çamların altındaki çayırda, çiçekler arasında yürüyorlar.

Vaat edilmiş topraklara bakan bir öncüyüm şimdi.

2. bölüm

8 Saat yaklaşık sabahın onu, Miles City, Montana'da bulduğumuz otelin arkasındayım ve motosikletin yanında, serin bir kaldırım taşı üstünde oturuyorum. Sylvia hepimizin çamaşırlarını yıkamak için Chris'le birlikte çamaşırhaneye gitti. John kaskının üzerine koyacağı bir ornitorenk bulmak için gitti. Dün kasabaya geldiğimizde bir motosiklet dükkânında görmüş. Ben de motoru biraz kıyaklaştırmak istiyorum.

Kendimi iyi hissediyorum. Buraya öğleden sonra vardık ve bol bol uyuduk. Durmamız çok iyi oldu. Ne kadar yorulduğumuzun farkına varmadan kendimizi perişan etmekle ne aptallık yapmışız. John odalar için kayıt yaptırmaya çalışırken benim adımı bile anımsayamadı. Resepsiyoncu kız, pencereden görünen "son moda, müthiş" motosikletle-

rin bizim mi olduğunu sorduğunda ikimiz de öyle güldük ki kızcağız yanlış bir şey söylediğini sandı. Tümüyle aşırı yorgunluktan kaynaklanan mankafa bir gülüştü oysa bizimki. Motosikletleri park edip değişiklik olsun diye yürümekten çok, çok mutluyduk.

Ve banyo. Mermer döşemenin ortasında bizi bekleyen, aslan pençesi ayaklar üzerine oturtulmuş, emaye döküm demirden, güzel bir küvet içinde. Su öyle yumuşak duyumsanıyordu ki sanki sabunu hiç akıtmayacakmış gibi geliyordu. Sonra anacaddelerde gezindik ve kendimizi bir aile gibi hissettik...

Bu motosiklette öyle çok motor ayarı yaptım ki alışkanlık haline geldi. Nasıl yapacağımı pek düşünmüyorum artık. Esas olarak olağandışı bir şey arıyorum. Motorda gevşek supap sesini andırır bir ses belirdi, ama daha kötü bir şey olabilir, ayarlayıp duruma bakacağım. Supap ayarı motor soğukken yapılmalı, yani gece nereye park etmişseniz ertesi sabah orada çalışacaksınız; ben de bu yüzden Miles City, Montana'da bir otelin arkasındaki gölgeli kaldırımdayım. Şu anda gölgede hava serin ve bir saat sonraya ya da güneş ağaç dalları arasından çıkana dek öyle kalacak ki, bu da motosiklet üzerinde çalışmak için uygun. Bu motorların ayarını doğrudan güneş altında ya da kafanızın bulandığı geç saatlerde yapmamanız gerekir, çünkü daha önce yüz kez bile yapmış olsanız dikkatli olmak ve bazı şeyleri aramak zorundasınızdır.

Bunun, yani motosiklet bakımının ne kadar akılcı bir iş olduğunu kimse anlamaz. Bir tür "ustalık" ya da bir tür "makine merakı" sanırlar. Doğrudur, ama ustalık hemen tümüyle bir akıl olayıdır ve sorunların çoğu kafanın doğru çalışmamasından, eski radyo spikerlerinin deyimiyle "kulaklıklar arasındaki kısa devre"den kaynaklanır. Motosiklet, akıl yasalarına tümüyle uygun olarak çalışır ve motosiklet bakım sanatı üzerinde çalışmak, aslında, minyatür bir "akılcılık sanatı çalışması"dır. Dün, Phaedrus'un izlediği ve onu delirten şeyin akılcılık hayaleti olduğunu söylemiştim, ama kimsenin anlayamayacağı genellemeler içinde kaybolmamak için akılcılığın, ayağı yere basan örneklerinden ayrılmamak çok önemlidir. Akılcılığın uygulandığı şeyler de işin içine katılmazsa akılcılık üzerine konuşmak çok kafa karıştırıcı bir şey olabilir.

Şimdi, bir yanında motosikleti o anki görünüşüyle gördüğümüz –bu önemli bir bakış tarzıdır– ve öteki yanında motosikleti, tamircile-

rin yaptığı gibi, saklı biçimlere dayanarak görmeye başlayabileceğimiz –bu da nesnelere bakışın önemli bir tarzıdır– klasik ve romantik arası sınırdayız. Şu aletler, örneğin şu somun anahtarı belirli bir romantik güzelliğe sahip olmasına karşın amacı daima saf klasiktir. Makinenin saklı biçimini değiştirmek üzere dizayn edilmişlerdir.

Şu ilk bujinin iç tarafındaki porselen çok kararmış. Bu, romantik açıdan olduğu kadar klasik açıdan da çirkindir, çünkü silindire çok benzin girdiğini, ama yeterli hava girmediğini gösterir. Benzin içindeki karbon molekülleri birleşecek yeterli oksijen bulamayınca burada, bujinin üzerinde yerleşip birikirler. Dün kasabaya gelirken rölanti sesindeki değişiklik bunun göstergesiydi.

Yalnızca bir silindire mi zengin karışım geldiğini kontrol etmek için ötekini de kontrol ediyorum. İkisi de aynı. Çakımı çıkarıyorum, hendek içinde duran bir sopayı kapıp ucunu sivriltiyorum, bununla bujileri temizliyor, zengin karışımın nedenini merak ediyorum. Bunun supaplar ve çubuklarıyla ilgisi olamaz. Karbüratörün ayarı ise çok seyrek bozulur. Yüksek hızlarda zengin karışım gelsin diye karbüratörün ana memeleri büyütülmüştü, ama aynı meme olduğu halde bujiler bundan önce çok daha temizdi. Esrarengizlik. Bununla hep karşılaşırsınız. Ama hepsini çözmeye kalkarsanız motoru asla tamir edemezsiniz. O anda bir yanıtı yoksa soruyu öylece bırakmak gerekir.

İlk supapta bir sorun yok, ayar gerekmiyor, o nedenle bir sonrakine geçiyorum. Güneşin, ağaçların arkasından çıkmasına hâlâ epey zaman var... Bunu yaparken kendimi hep kilisedeymiş gibi hissederim... Şu geyç dinsel bir ikon sanki, onunla kutsal bir tören yapıyorum. Klasik açıdan çok derin bir anlamı olan, "hassas ölçüm aletleri" denen setin bir parçası bu geyç.

Motosiklette bu hassasiyet, romantik ya da mükemmeliyetçi gerekçeler yüzünden sağlanmaz. Bu motorun içindeki ısı ve patlama basıncının müthiş gücünün yalnızca bu aletlerin sağlayacağı hassasiyetle kontrol altına alınabileceği açıktır. Her patlama olduğunda krank miline bağlı piston kolu her santimetre kareye düşen tonlarca güçlü bir yüzey basıncıyla itilir. Eğer piston kolunun krank miline bağlantısı gerektiği gibiyse patlamanın gücü yumuşak bir şekilde aktarılır ve metal buna karşı koyabilir. Ama bu bağlantı bir santimin binde birinden az bir mesafe kadar bile gevşekse kuvvet birdenbire, bir çekiç darbesi gibi vurur ve piston kolu, yataklar ve krank yüzeyi dövülerek aşınır ki bu, gevşek supap sesine benzeyen bir gürültü çıkarır. Bu nedenle onu

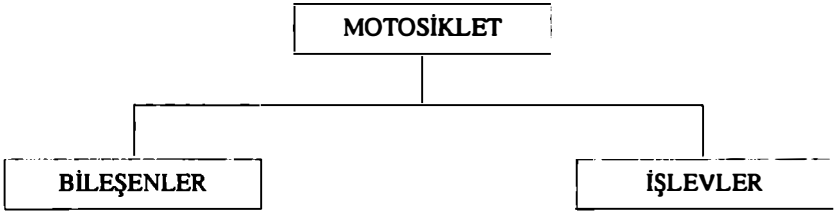
kontrol ediyorum. Eğer piston kolu gevşekse ve ben tamir etmeden dağlarda gitmeye kalksam bu ses gittikçe artar, artar ve sonunda piston kolu kırılıp boşta kalır, dönen krank miline çarpar ve motoru dağıtır. Bazen kırık kol, karteri delip geçer ve tüm yağ yola akar. Bu durumda tüm yapabileceğiniz yürümeye başlamaktır.

Ama tüm bunlar hassas ölçüm aletleriyle yapılabilecek, bir santimin binde biri düzeyindeki bir ayarla önlenebilir; bu aletlerin sahip olduğu klasik güzellik saklı biçimin denetlenmesi açısından neler yapabileceğindedir; yani nasıl göründüğünde değil ne anlama geldiğinde.

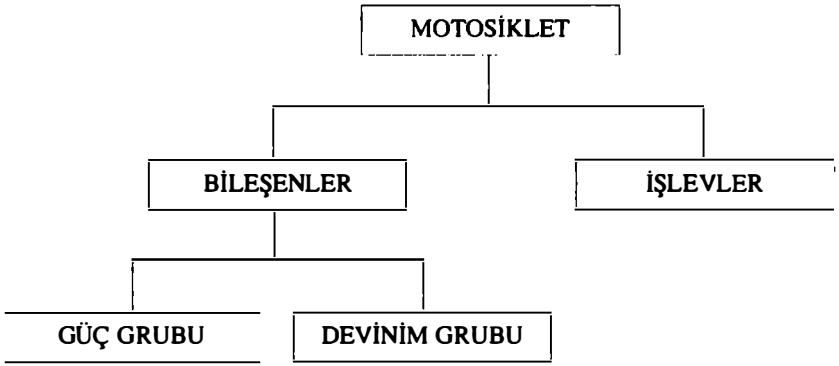
İkinci supap iyi. Motosikletin caddeye bakan tarafına geçip öteki silindire başlıyorum.

Hassas aletler bir *fikri*, yani boyutsal hassasiyeti gerçekleştirmek üzere dizayn edilmişlerdir, ama bunların kusursuz olması olanaksızdır. Motosikletin kusursuzca biçimlendirilmiş parçası yoktur ve olamaz, ama bu aletlere, mümkün olduğunca yakınlaştığınızda dikkate değer şeyler olur ve her yönden tümüyle akılcı olmasaydı büyülü diyebileceğiniz bir güçle, ülkenin bir ucundan öteki ucuna uçarak gidersiniz. Asıl önemli olan şey bu akılcı düşünsel *fikrin* kavranmasıdır. John motosiklete baktığında çeliğin farklı biçimlerini görür, bu çelik biçimlerine karşı olumsuz şeyler hissedip üzerinde daha fazla düşünmez. Ben şu anda çelik biçimlere bakıyor ve *fikirler* görüyorum. O benim parçalar üzerinde çalıştığımı sanıyor. Oysa ben *kavramlar* üzerinde çalışıyorum.

Dün, motosikletin bileşenlerine ve işlevlerine göre ayrılabileceğini söylerken bu kavramlardan söz etmiştim. Bunu söylediğimde şöyle şematize edilebilecek bir düzenleme oluşturmuştum:



Ve bileşenlerin, güç grubu ve devinim grubu olarak alt bölümlere ayrılabileceğini söylediğimde, birden yeni kutular belirmişti:



Gördüğünüz gibi, her yeni ayrımı yaptığımda bu ayrımlarla ilgili yeni kutular ortaya çıkmakta, sonunda kutulardan koskoca bir piramit oluşmaktadır. Motosikleti gittikçe daha küçük parçalara böle böle sonunda bir yapı oluşturduğumu görürsünüz.

Kavramlardan oluşmuş bu yapıya bilimsel dilde hiyerarşi denir ve antikçağdan beri tüm Batılı bilginin temelini oluşturmuştur. Krallıklar, imparatorluklar, kiliseler, ordular hep hiyerarşiye göre yapılanmıştır. Modern işletmeler de bu şekilde yapılanır. Referans materyallerinin içindekiler tablosu bu şekilde yapılandırılır, mekanik gruplar, bilgisayar yazılımları, tüm bilimsel ve teknik bilgiler bu şekilde yapılandırılır –öyle ki bazı bilim dallarında, örneğin biyolojide filum-takım-sınıf-kısım-tür hiyerarşisi neredeyse bir ikon konumundadır.

"Motosiklet" kutusu, "bileşenler" ve "işlevler" kutularını *içerir*. "Bileşenler" kutusu "güç grubu" ve "devinim grubu" kutularını *içerir* ve böylece gider. Başka uygulamacılar tarafından üretilmiş, uzun zincir yapıları oluşturan, örneğin "nedenler" gibi, daha pek çok yapılanmalar vardır. "A, B'nin nedenidir, B, C'nin nedenidir, C, D'nin nedenidir" ve böylece gider. Motosikletin işlevsel tanımlanmasında bu yapılanma kullanılır. Uygulayıcıların "vardır", "eşittir" ve "anlamına gelir"leri de başka yeni yapılar yaratır. Bu yapıların birbirleriyle ilişkileri ise, kimsenin yaşam boyu küçük bir bölümünden fazlasını anlayamayacağı kadar karmaşık ve uçsuz bucaksız biçimlerle gerçekleşir. "İçerik hiyerarşisi" ve "nedensellik yapısı" kısımlarının yalnızca birer

türünü oluşturduğu, birbiriyle ilişkili tüm bu yapıların genel adı *sistem*'dir. Motosiklet bir sistemdir. *Gerçek* bir sistem.

Yönetsel ve kurumsal yapılanmalara da "sistem" demek doğrudur, çünkü bu örgütlenmeler motosikletinkiyle aynı yapısal kavramsal ilişkiler temelinde oluşturulmuşlardır. Tüm anlam ve amaçlarını yitirseler de, yapısal ilişkiler sayesinde ayakta kalırlar. İnsanlar fabrikaya gelir ve tümüyle anlamsız bir işi, soru sormadan, saat sekizden beşe dek yaparlar, çünkü yapı bunun böyle olmasını gerektirmektedir. Onların bu anlamsız yaşamı sürdürmelerini isteyen ne bir kötü adam ne de bir "ahlâksız herif" vardır; yalnızca yapı böyledir, sistem bunu gerektirir ve kimse, yalnızca anlamsız diye yapıyı değiştirme gibi tehlikeli bir işi üstlenmek istemez.

Ama sistem olduğu için bir fabrikayı yıkmak ya da bir hükümete karşı ayaklanmak ya da motosikleti tamirden kaçınmak, nedenlere değil de sonuçlara saldırmaktır ve saldırı yalnızca sonuçlara yönelik olduğu sürece hiçbir değişim olanaklı değildir. Asıl sistem, gerçek sistem, var olan sistematik düşünce yapımızdan, akılcılığın kendisinden başka bir şey değildir; bir fabrika yıkılır, ama onu üreten akılcılık bırakılırsa aynı akılcılık hemen başka bir fabrika üretecektir. Sistematik bir hükümet devrimle yıkılır, ama o hükümeti üreten sistematik düşünce kalıpları sağlam kalırsa o düşünce kalıpları daha sonra başka hükümetlerle kendilerini yineleyeceklerdir. Sistemler konusunda çok şey söylenmiştir. Ama bu konu, hemen hiç anlaşılmamıştır.

Motosiklet budur işte, çeliğe işlenmiş kavramlar sistemi. Birisinin zihninden çıkmamış tek bir parça, tek bir biçim yoktur içinde... Üç numaralı supap da sağlam. Biri kaldı. En iyisi onun... Anladım ki, çelikle hiç çalışmamış kişiler bunu göremiyorlar –yani motosikletin öncelikle zihinsel bir olgu olduğunu. Onlar metali –borular, kollar, direkler, aletler, parçalar gibi– belli biçimlerde, tümüyle değişmez, dokunulmaz ve öncelikle fiziksel bir şey olarak görüyorlar. Ama makine üretiminde çalışan ya da döküm, demircilik ya da kaynak yapan kişiler "çelik"in hiçbir biçimi olmadığını görürler. Çelik, eğer yeterince ustaysanız istediğiniz her biçimi alabilir, ama eğer usta değilseniz istediğinizin dışında her biçimi olabilir. Şu supap gibi biçimler sizin *vardığınız* ve çeliğe verdiğiniz biçimlerdir. Çeliğin, şu motordaki eski kir yığınından başka biçimi yoktur. Bu biçimlerin hepsi birilerinin kafasından çıkmıştır. Bunu görmek önemlidir. *Çeliğin* kendisi bile mi? Elbette! Çelik bile insan kafasından çıkmadır. Doğada çelik yoktur. Size bunu

bronz çağından birisi de söyleyebilirdi. Doğada olan şey yalnızca, çeliğin *potansiyelidir*. Bundan başka bir şey yoktur. Peki ama, "potansiyel" nedir? Bu da birilerinin kafasındadır... Hayaletler.

Bunların tümüyle insanların kafasında olduğunu söylediğinde Phaedrus'un demek istediği, aslında buydu. Birden ortaya fırlar ve bunu, motor gibi herhangi bir spesifik örnek göstermeden söylerseniz size deli gözüyle bakarlar. Ama onu spesifik ve somut bir şeye bağlarsanız deli görüntüsü yok olmaya başlar ve önemli bir şey söylenmiş olduğu görülür.

Dördüncü supap, beklediğim gibi çok gevşek. Ayarlıyorum. Zamanlamayı kontrol ediyorum ve bozulmamış olduğunu, platinin meme yapmamış olduğunu görüyorum; o şekilde bırakıyorum, supap kapağının cıvatalarını sıkıyorum ve motoru çalıştırıyorum.

Supap sesi kayboluyor, ama bu, yağ henüz soğuk olduğundan şu anda bir anlam taşımıyor. Aletleri yerine kaldırıncaya dek rölantide bırakıyor sonra binip, dün akşam gördüğüm bir motosikletlinin zincir ayarlama bağlantısı ve yeni bir ayak koyma yeri lastiği bulabileceğimi söylemiş olduğu motosiklet dükkânına gidiyorum. Chris'in siniri ayağına vuruyor olsa gerek. Ayak koyma lastiği boyuna aşınıyor.

İki blok gidiyorum ve hâlâ supap sesi yok. Ses düzelmeye başlıyor, sanırım oldu. Ama gene de otuz mili gitmeden kesin bir sonuca varmak istemiyorum. Ama o zamana dek ve şu anda güneş parlak, hava serin, kafam net, önümüzde koca bir gün var, dağlara nerdeyse geldik, bugün yaşamak güzel. Bu hafif hava yaptı bunu. Yükseklere çıkmaya başladığınızda hep bunu hissedersiniz.

Yükseklik! Motorun zengin karışımla çalışmasının nedeni buydu. Evet, neden buydu. Şu anda yedi yüz elli metredeyiz. En iyisi, standart karbüratör memelerini takayım. Onları takmak yalnızca birkaç dakika alır. Rölantinin hava ayarını da biraz açayım. Daha da yükseklere çıkacağız.

Bill'in, ağaç gölgeleri altındaki motosiklet dükkânını buluyorum, ama Bill yok. Dükkân kapısı ardına kadar açık, yoldan geçen biri onun "herhalde bir yere balık tutmaya gittiğini" söylüyor. Gerçekten Batı'dayız. Chicago ya da New York'ta kimse dükkânın kapısını böyle açık bırakıp gitmez.

İçeriye girince Bill'in "fotoğrafik kafa" ekolünden bir tamirci olduğunu anlıyorum. Her şey ortalıkta bir yerlerde. Somun anahtarları, tornavidalar, eski yedek parçalar, eski motosikletler, yeni yedek parçalar,

yeni motosikletler, satış ilanları, şamreller, her şey öyle üst üste ve karışık bir halde ortalığa saçılmış ki bunların altındaki tamir tezgâhını bile göremiyorsunuz. Ben bu koşullarda çalışamam, çünkü ben fotoğrafik kafalı bir tamirci değilim. Herhalde Bill bu kaos içinde herhangi bir aleti, nerede olduğunu bile düşünmeden dönüp eline alabiliyordur. Bu tür tamirciler görmüştüm. Bunları izlemek sizi çıldırtabilir, ama işlerini iyi ve bazen daha çabuk yaparlar. Fakat bir aleti üç santim sola çekseniz günlerce aramak zorunda kalırlar.

Bill bir şeye gülerek dükkâna geliyor. Elbette benim motor için karbüratör memesi vardı ve nerede olduğunu biliyordu. Ama bir saniye beklemem gerekiyordu. Dışarıda, arkada Harley marka motosiklet parçaları üzerinde biriyle pazarlık yapıyordu. Onunla dışarı çıkıp arkadaki bir barakaya gidiyorum ve tüm bir Harley motosikleti, hâlâ sahibine ait olan şasisi dışında, kullanılmış parça olarak sattığını görüyorum. Hepsini 125 dolara satıyor. Hiç de fena değil.

Geri dönerken, "Bunu yeniden toplamaya kalktığında motosikletler hakkında epey şey öğrenecek," diyorum.

Bill gülüyor. "Eh, öğrenmenin en iyi yolu da budur."

Karbüratör memesi ve ayak koyma yeri lastiği var, ama zincir ayar bağlantısı yok. Lastiği ve memeleri yerine takıyorum, rölantiyi ayarlıyorum ve binip otele dönüyorum.

Vardığımda Sylvia, John ve Chris eşyaları ile birlikte merdivenden iniyorlar. Yüzlerinden, onların da benim gibi mutlu oldukları anlaşılıyor. Anacaddeden iniyoruz, bir restoran bulup öğle yemeği için biftekleri söylüyoruz.

"Burası müthiş bir kasaba," diyor John, "gerçekten *müthiş*. Böyle bir yer kalmış olabileceğini hiç sanmazdım, şaştım. Bu sabah tüm çevreyi gözden geçirdim. Barları, kovboy çizmeleri, gümüş dolar kemer tokaları, Levis, Stetson's, her şey var... ve *gerçek*. Ticaret Odası damgalı şeyler değil. Bir blok aşağıdaki barda benimle, sanki tüm yaşamımı burada geçirmişim gibi konuştular."

Herkes birer bira ısmarlıyor. Duvardaki bir at nalı işaretinin yanında, şu anda Olympic biralarının bölgesinde olduğumuzu belirten yazıyı görüyorum ve ondan istiyoruz.

"Benim bir çiftlikten falan geldiğimi sandılar herhalde," diye sürdürüyor John. "Ve benimle konuşan yaşlı herif kahrolası oğullarına hiçbir şey vermeyeceğinden söz ediyordu; çok hoşuma gitti. Çiftlik kızlarına kalacakmış, çünkü kahrolası oğullar kazandıkları her senti

Suzie'nin yerinde harcıyorlarmış." John makaraları koyveriyor. "Onları büyüttüğüne bile pişmanmış, falan filan. Böyle şeylerin otuz yıl önce bittiğini sanırdım, ama burada hâlâ var."

Garson kız biftekleri getiriyor ve çatal bıçak girişiyoruz. Motosikletle uğraşmak iştahımı açmış.

"Sizi ilgilendirecek bir şey de var," diyor John. "Barda, bizim gideceğimiz Bozeman hakkında konuşuluyordu. Diyorlar ki, Montana valisinin elinde, Bozeman Koleji'nden kovulacak elli radikal kolej öğretmeninin yer aldığı bir liste varmış. Ama vali bir uçak kazasında ölmüş."

"Bu çok zaman önceydi," diye yanıtlıyorum. Biftekler gerçekten güzel.

"Bu eyalette bu kadar çok radikal olduğunu bilmiyordum," diyor John.

"Bu eyalette *her* tür insan vardır," diyorum, "ama politikada sağcılar ağırlıktadır."

John uzanıp tuzu alıyor. Diyor ki, "Bir Washington gazetesinin bir köşe yazarı durumu öğrenmiş ve dün sütununda bunu yazmış; bu yüzden herkes bu konuyu konuşuyor. Kolejin müdürü olayı doğrulamış."

"Listeyi basmışlar mı?"

"Bilmiyorum. Senin bildiğin biri var mı?"

"Elli ad varsa," diyorum "bir tanesi de benimki olsa gerek."

İkisi de bana biraz şaşkın bakıyorlar. Aslında bu konuda ben de fazla bir şey bilmiyorum. Bu, 'o'ydu elbette; bundan kaynaklanan yalan söyleme gereğiyle, Montana'nın Gallatin ilçesindeki bir "radikal"in başka yerlerdeki radikallerden biraz farklı olduğunu açıklıyorum.

"Bu kolej," diyorum, "Birleşik Devletler Başkanı'nın eşinin 'çok sorunlu' bulunduğu için okunmasının yasaklandığı kolejdi."

"Kim?"

"Eleanor Roosevelt."

"Aman Tanrım," diye gülüyor John, "çıldırmış olmalılar."

Bu konuda daha fazla şey öğrenmek istiyorlar, ama bir şey söylemek zor. Sonra bir şey anımsıyorum. "Böyle bir durumda *gerçek* bir radikalin durumu aslında gayet iyi olur. Nerdeyse her istediğini yapabilir, çünkü muhalefetiyle zaten o hıyarları çileden çıkarmıştır. Ne söylese fark etmez."

Çıkışta, dün gece fark ettiğim ve zihnimde bir anı kıvılcımı yaratan kent parkının önünden geçiyoruz. Bazı ağaçlara bakınca gelen bir gö-

rüntü yalnızca. Phaedrus Bozeman'a giderken bir gece şu park sırasının üzerinde uyumuştu. Bu yüzden bu ormanı dün gece tanıyamadım. Çünkü buradan gece geçmişti, Bozeman Koleji'ne giderken.

9 Şu anda Yellowstone Vadisi'ni izleyerek Montana'da ilerliyoruz. Batı'nın kokulu artemisia çalıları, yerini Ortabatı'nın mısır tarlalarına bırakıyor ve görünüm yeniden, nehirden sulama yapılıp yapılmamasına göre değişiyor. Bazen bizi sulanmış bölgeden uzaklaştıran kayalıkları geçiyoruz, ama genellikle nehirlere yakın gidiyoruz. Lewis ve Clark'tan* söz eden bir tabelanın yanından geçiyoruz. Onlardan biri, Kuzeybatı Geçidi'nden yaptıkları bir gezide buraya gelmiş.

"Kuzeybatı Geçidi" kulağa hoş geliyor. Chautauqua'ya uyuyor. Biz de gerçekten bir tür Kuzeybatı Geçidi'ndeyiz. Yine tarlalardan ve çöllerden geçiyoruz ve gün yavaş ilerliyor.

Şimdi, Phaedrus'un izlediği hayaleti, akılcılığın kendisini, saklı biçimlerin o sıkıcı, karmaşık, klasik hayaletini izlemek istiyorum.

Bu sabah, düşünce hiyerarşilerinden, yani sistemden söz etmiştim. Şimdi bu hiyerarşiler arasında yolunu bulma yönteminden, yani mantıktan söz etmek istiyorum.

İki tür mantık kullanılır, tümevarım ve tümdengelim. Tümevarımsal çıkarım, makinenin gözlenmesinden yola çıkarak genel sonuçlara varır. Örneğin motosiklet bir tümsek üzerinden geçse ve motor kesiklik yapsa ve yine başka bir tümsek üzerinden geçse ve yine kesiklik yapsa ve yine başka bir tümsek üzerinden geçse ve yine kesiklik yapsa ve yine başka bir tümsek üzerinden geçse ve yine kesiklik yapsa ve sonra düz uzun bir yol boyunca kesiklik yapmasa ve sonra dördüncü bir tümsek üzerinden geçip yine kesiklik yapsa mantıksal olarak, kesikliğin tümseklerden kaynaklandığı sonucuna varılır. Bu, tümevarımdır: Kısmi deneyimlerden genel doğrulara doğru akıl yürütme.

Tümdengelim çıkarsaması bunun tersini yapar. Genel bilgiden yola çıkarak, spesifik bir gözlemi önceden bildirir. Örneğin tamirci, mo-

* Meriwether Lewis ve William Clark. 1804-1806 arasında ABD'nin kuzeybatısına, Montana'ya ve Kuzey Pasifik kıyılarına karadan ilk keşif yolculuğunu düzenleyen subaylar. Bu keşif daha sonra, ABD'nin batı kıyılarını Kuzey Buz Denizi üzerinden Avrupa'ya bağlayan 'Kuzeybatı Geçidi' deniz yolunun keşfine yardımcı olmuştur. (ç.n.)

tosiklet hakkındaki olguların hiyerarşisini okumuş ve motosikletin klaksonunun yalnızca akünün elektriğinden güç aldığını biliyorsa, mantıksal olarak, akü bittiğinde klaksonun çalışmayacağı çıkarsamasını yapacaktır. Tümdengelim budur.

Sağduyuyla çözülmesi çok zor olan sorunlar, motosikleti gözlemek ile kullanma kılavuzunda bulunabilecek motorun zihinsel hiyerarşisine başvurmak arasında mekik dokuyan, tümevarımsal ve tümdengelimsel çıkarımlardan oluşmuş uzun ve karışık bir zincir ile çözülebilir. Bu mekik dokumanın doğru programı bilimsel yöntem olarak adlandırılır.

Aslında tam bir formel bilimsel yöntem uygulanmasını gerektiren bir motosiklet bakım sorunuyla hiç karşılaşmadım. Tamir sorunları o derece çetin değildir. Formel bilimsel yöntemi düşündüğümde bazen gözümün önüne kocaman bir juggernaut,* dev bir buldozer imajı geliyor –ağır, sıkıcı, hantal, yorucu, ama yenilmez. Tamircinin formel olmayan tekniklerine göre iki kat, beş kat, belki de on iki kat daha fazla zaman alır, ama sonunda onu *başaracağınızı* bilirsiniz. Motosiklet bakımının temeli olan, hatayı bulma işleminde normalde sorun çıkmaz. Ama gerçekten çok zor bir soruna çattığınızda her şeyi yapmış, beyninizi zorlamışsanız, ama bunlar hiçbir işe yaramamışsa bu kez Doğa'nın zorluk çıkarmaya karar verdiğini anlarsınız ve "Peki Doğa, kibarlığa paydos" deyip formel bilimsel yöntemi devreye sokarsınız.

Bunun için bir laboratuvar defteri tutarsınız. Her şeyi oraya, formel olarak not edersiniz ve her seferinde, nerede olduğunuzu, nereden geldiğinizi, nereye gideceğinizi ve nereye varmak istediğinizi bilirsiniz. Bilimsel çalışmalarda ve elektronik teknolojisinde bu gereklidir, yoksa sorun öyle bir karışık durum alır ki içinde kaybolursunuz, kafanız karışır, neyi bilip neyi bilmediğinizi unutur ve pes etmek zorunda kalırsınız. Motosiklet bakımında karşılaşılanlar bu denli zor değildir, ama kafa karışıklığı başladığında işi, formel ve kesin kılarak yürütmek iyi bir fikirdir. Bazen, sorunları salt not etmek bile kafanızı açıp bunların aslında ne olduğunu anlamanızı sağlayabilir.

Deftere girecek mantıksal anlatımlar altı kategoriye ayrılır: 1) Sorunun anlatımı, 2) Sorunun nedenleri hakkında hipotezler, 3) Her bir hipotezi sınamak için düzenlenmiş deneyler, 4) Deneylerin önceden tahmin edilen sonuçları, 5) Deneylerin gözlenen sonuçları, 6) Deneylerin sonucundan yapılan çıkarımlar. Bu, pek çok kolej ve yüksekokul-

* Bir Hint tanrısının, tekerlekleri altında insanların öldüğü dev heykeli. (ç.n.)

da laboratuvar defterlerinin formel düzenlemesinden farklı değildir, ama artık burada amaç işgüzarlık değildir. Burada amaç, düşünceleri, eğer yanlış iseler bunu ortaya çıkaracak, dikkatli bir kılavuza teslim etmektir.

Bilimsel yöntemin gerçek amacı, Doğa'nın, aslında bilmediğiniz bir şeyi bildiğinizi sanmanıza yol açarak sizi kandırmasına izin vermemektir. Bundan çok çekmemiş, buna karşı içgüdüsel olarak tetikte olmayan bir tek tamirci, bilimadamı ya da teknisyen yoktur. Bilimsel ve mekanik bilgilerin büyük çoğunluğunun böylesine sıkıcı ve ihtiyatlı olmasının nedeni budur. Bilimsel enformasyona ara sıra fanteziler katıp romantize ederseniz ya da özen göstermezseniz Doğa hemen sizi rezil eder. Gerçi ona fırsat vermediğinizde bile bunu sık sık yapar. Doğa'yla uğraşırken aşırı dikkatli ve katı bir biçimde mantıksal olmak gerekir: Küçük bir mantıksal kayma tüm bilimsel yapının yerle bir olmasına yol açar. Makine hakkında yanlış bir tümdengelim sizi süresiz olarak durdurabilir.

Formel bilimsel yöntemin, sorunun anlatımını içeren ilk bölümünde en önemli ustalık, kesinliğinden emin olduğunuz şeyler dışında hiçbir şeyi konu etmemenizdir. Örneğin, sorunun elektrik sisteminde olduğundan kesin olarak emin değilseniz "Çözülecek sorun: Elektrik sistemindeki hata nedir?" tümcesi yerine, belki daha aptalca gibi duran, ama daha doğru olan "Çözülecek sorun: Motosiklet neden çalışmıyor?" tümcesini koymak daha doğrudur. Yapmanız gereken şey "Çözülecek sorun: Motosiklette hatalı olan nedir?" diye belirttikten sonra ikinci bölümün ilk kaydı olarak "Bir numaralı hipotez: Sorun elektrik sistemindedir," tümcesini geçmektir. Bu konuda düşünebileceğiniz kadar çok hipotezi belirttikten sonra, hangisinin doğru hangisinin yanlış olduğunu anlamak için deneyler tasarlarsınız.

Başlangıç sorunlarında böylesi dikkatli bir yaklaşım, haftalarca boşuna uğraşmanıza, hatta tümüyle durmanıza yol açabilecek çok yanlış bir yöne sapmanızı önleyecektir. Bilimsel soruların ilk bakışta aptalca gibi görünmesinin nedeni budur. İlerde yapılacak aptalca hataları önlemek için sorulmuşlardır.

Formel bilimsel yöntemin deneme denilen üçüncü bölümünü romantikler bazen bilimin tümü olarak görürler, çünkü en çok görünen yüzeydeki bölüm budur. Onların gördüğü bir sürü deney tüpü, garip aletler ve buluş peşinde koşan insanlardır. Deneyin, daha büyük bir düşünsel sürecin bir parçası olduğunu anlayamazlar ve genellikle deney-

leri, aynı şey gibi görünen demonstrasyonla karıştırırlar. Elli bin dolarlık Frankenstein aletleriyle bilimsel hokus-pokus şovu yapan adam, çabalarının sonucunun ne olacağını önceden biliyorsa yaptığı bilimsel bir şey değildir. Öte yandan, akünün çalışıp çalışmadığını anlamak için klaksona basan bir motosiklet tamircisi enformel olarak, gerçek bir bilimsel deney yapmaktadır. Soruyu doğaya yönelterek bir hipotezi sınamaktadır. Filmlerde acıklı bir şekilde "deney başarısız oldu; umduğumuz sonucu bulamadık" diye mırıldanan bilimadamı kötü bir senaryo yazarının kurbanıdır olsa olsa. Öngörülen sonucu çıkaramayan bir deney asla salt bu yüzden başarısız sayılamaz. Bir deney ancak, eldeki hipotezin sınanmasında işe yaramazsa, ürettiği veriler, öyle ya da böyle hiçbir şeyi kanıtlamıyorsa başarısızdır.

Buradaki ustalık, deneyleri yalnızca eldeki hipotezin sınanması için kullanmak, bundan ne azına ne de çoğuna gitmemekten ibarettir. Korna çalıyor diye tamirci tüm elektrik sisteminin sağlam olduğu sonucuna varırsa büyük bir yanılgıya düşer. Çünkü mantıkdışı bir sonuca varmıştır. Kornanın çalması yalnızca akü ve kornanın sağlam olduğunu gösterir. Doğru bir deney yapmak için neyin neye doğrudan yol açtığına dayanarak çok kesin düşünmeliyiz. Bunu hiyerarşiden biliyorsunuz. Korna motosikletin yürümesini sağlamaz. Çok dolaylı tarzda düşünülmezse akü de öyledir. Elektrik sisteminin, motorun ateşlenmesini doğrudan sağladığı nokta bujilerdir ve elektrik sisteminin evrimini burada sınamadığınız takdirde arızanın elektrik sisteminden kaynaklanıp kaynaklanmadığını asla gerçekten bilemezsiniz.

Bunu sınamak için tamirci bujiyi söker ve bujinin çevresindeki taban, şasiyle elektrik bağlantısı sağlayacak şekilde onu motorun üzerine koyar, ayak marşına vurur ve buji aralığında mavi kıvılcım oluşup oluşmadığına bakar. Eğer oluşmuyorsa iki olasılıktan birine karar verebilir: a) Ya bir elektrik arızası vardır. b) ya da deney dikkatsiz yapılmıştır. Eğer deneyimliyse, bağlantıları kontrol ederek, bujinin ateşlemesini sağlayacağını düşündüğü her şeyi yaparak birkaç kez daha dener. Gene de ateşleme olmazsa sonunda a'nın doğru olduğu, yani bir elektrik arızası olduğu sonucuna varır ve deney biter. Hipotezinin doğruluğunu kanıtlamıştır.

Son kategoride, yani çıkarım aşamasında ustalık, deneyin kanıtladığından fazla bir şeyi belirtmemekten geçer. Elektrik sistemini onardığında motosikletin çalışacağı kanıtlanmış değildir. Başka yerlerde de arıza olabilir. Ama elektrik sistemi düzelmeden motosikletin yürüye-

meyeceğini bilir ve bundan sonraki formel sorusunu sorar: "Çözülecek sorun: Elektrik sisteminde ne arıza var?"

Daha sonra bunun için hipotezler oluşturur ve bunları sınar. Tamirci, doğru soruları sorarak ve bunlar için doğru sınama yöntemlerini seçerek ve doğru çıkarımlara vararak motosiklet hiyerarşisinin kademelerinden, motordaki arızanın spesifik neden ya da nedenlerini bulana dek aşağıya doğru iner ve onları, bir daha sorun çıkarmayacak şekilde değiştirir.

Eğitimsiz bir gözlemci yalnızca fiziksel çalışmayı görür ve genellikle, tamircinin yaptığı başlıca şeyin fiziksel çalışma olduğu düşüncesini edinir. Aslında fiziksel çalışma tamircinin yaptıklarının en küçük ve en kolay bölümüdür. Çalışmasının açık farkla en büyük bölümü dikkatli gözlem ve doğru düşünmedir. Tamircilerin bazen, deneme yaptıklarında suskun ve soğuk davranmalarının nedeni budur. Onlarla konuşmaya kalktığınızda hoşlanmazlar, çünkü zihinsel imajlar, hiyerarşiler üzerinde yoğunlaşmışlardır ve aslında ne size ne de motosikletin fiziksel görünüşüne bakmaktadırlar. Deneyi, motosiklet arızaları üzerindeki bilgi hiyerarşilerini genişletme ve kafalarındaki gerçek hiyerarşiyle karşılaştırma programının bir parçası olarak kullanırlar. Saklı biçimlere bakıyorlardır.

Karşıdan gelen arkası römorklu bir otomobil bizim şeridimizde ve bir türlü kendi şeridine geçmiyor. Bizi görmesini sağlamak için farı yakıyorum. Bizi görüyor, ama kendi şeridine geçmiyor. Banket dar ve kasisli. Girsek bizi fırlatır. Fren yapıyorum, korna çalıyorum, flaşör yapıyorum. Tanrım, adam panikliyor ve bizim bankete doğru kırıyor! Ben yolun kenarından ayrılmıyorum. Şimdi üstümüze GELİYOR. Son anda, ancak bir-iki santim farkla bizi sıyırıp geçiyor.

Yolun ilerisinde bir karton kutu rüzgârla çırpınıp yuvarlanıyor, bir yerde duruncaya dek uzun süre onu seyrediyoruz. Birisinin kamyonundan düşmüş anlaşılan.

Orta Iowa'da olduğunu sandığım küçük bir kasabada duruyoruz. Tüm çevrede mısır yetiştiriliyor, havada ağır bir gübre kokusu var. Park ettiğimiz motosikletleri bırakıp yüksek tavanlı, koskoca, eski bir yapıya kendimizi atıyoruz. Bu kez biranın yanında, lokantadaki bütün mezeleri ısmarlıyorum. Fıstık, popcorn, gevrek halka, patates cipsi, kurutulmuş hamsi, kurutulup tütsülenmiş, içinde bir sürü ince kılçık

olan bir başka tür balık, biber, Frito, sosis baharatı serpilmiş kızarmış domuz derisi ve tanımlayamayacağım güzel bir tadı olan susamlı krakerlerle gecikmiş bir öğle yemeği yiyoruz.

Sylvia, "Kendimi hâlâ halsiz hissediyorum," diyor.

Anayolda yuvarlanıp duran o karton kutunun yerine motosikleti koymuş.

10 Vadiden çıkınca gökyüzü yine nehrin iki yanındaki dik kayalarla sınırlı ama kayalar şimdi sabaha göre birbirlerine ve bize daha yakınlar. Nehrin kaynağına doğru gittikçe vadi daralıyor.

Biz de, tartıştığım şeyler için bir tür başlangıç noktasındayız; sonunda Phaedrus'un, akılcılık hayaletinin peşine düşmüşken akılcı düşüncenin genel eğiliminden nasıl ayrıldığını anlatmaya başlayabiliriz.

Onun kendi kendine birçok kez okuyup yinelediği, bu yüzden aklında aynen kalmış bir pasaj vardı. Şöyle diyordu:

> Bilim tapınağında birçok konak vardır, orada oturanlar da, onları oraya getiren güdüler de çeşit çeşittir.
>
> Birçoğu bilime, üstün entelektüel güçlerinin keyfini çıkarmak için gelirler; parlak deneyimler ve ihtiraslarına doyum aradıkları, kendilerine özel bir spor gözüyle bakarlar bilime. Başka birçok kişi ise beyinlerinin ürünlerini salt faydacı amaçlarla bu altara sunmak için gelirler bu tapınağa. Tanrı'nın bir meleği gelip de bu iki kategoriye ait kişileri dışarı atsaydı tapınak büyük ölçüde boşalır, ama gene de içerde bugünden ve geçmişten bazı adamlar kalırdı... Orada kovduğumuz tiplerden başka tip olmasaydı, içinde sürüngenlerden başka bir şey bulunmayan bir orman olmayacağı gibi, tapınak diye bir şey de olmazdı... Meleğin onayladığı kişilerse... biraz garip, iletişimsiz, gerçekte birbirlerine, kovulanlardan daha az benzeyen, yalnız tiplerdir.
>
> Onları bu tapınağa getiren şeyin ne olduğu sorusuna... bir tek yanıt verilemez... günlük yaşamın acı veren kabalığından ve umutsuz kasvetinden, kendi değişken arzularının prangasından kaçmak. İyi huylu bir insan, kendisini hapseden gürültülü çevreden, gözlerin hâlâ temiz kalmış hava içinde özgürce gezindiği ve sonsuza dek kalmak üzere oluşmuş biçimleri sevecenlikle izlediği yüksek dağların sessizliğine kaçmayı özler.

Bu pasaj, Albert Einstein adlı genç bir Alman bilimadamının 1918'de yaptığı bir konuşmadan alınmıştı.

Phaedrus üniversite öğreniminin ilk yılını on beş yaşında bitirmişti. Aslında alanı biyokimyaydı, ama onun amacı, şimdi moleküler biyoloji olarak anılan, organik ve inorganik dünyaların kesiştiği alanda uzmanlaşmaktı. Bunu kişisel ilerlemesini sağlayacak bir kariyer yapmanın aracı olarak görmüyordu. Çok gençti; bu soylu, idealist bir hedefti.

> İnsanın bu tür bir çalışmaya girmesini sağlayan ruh durumu, dinsel bir müridinkine ya da bir âşığınkine benzer. Sürekli çaba, tasarlanmış bir amaçtan ya da programdan değil, doğrudan yürekten gelir.

Phaedrus, bilime, ihtiraslarını doyurmak için ya da faydacı amaçlarla girmiş olsaydı kendi başına bir varlık olarak bilimsel hipotezin doğası hakkında asla sorular sormazdı. Ama o sordu ve aldığı yanıtları doyurucu bulmadı.

Bilimsel yöntemin tüm kategorileri arasında en gizemlisi, hipotezlerin oluşumudur. Nerden geldiklerini kimse bilmez. Adamın biri bir yerde oturmakta, kendi işini düşünmektedir ve birden –hop!– daha önce anlayamadığı bazı şeyleri anlayıverir. Sınanıncaya dek, hipotezler gerçek değildir. Çünkü bunların kaynağı sınama değildir. Onun kaynağı başka bir yerdedir.

Einstein diyor ki:

> İnsan kendisi için, dünyanın basitleştirilmiş ve anlaşılır bir resmini, kendine en uygun tarzda yapmaya çalışır. Sonra, bir ölçüde, deneyimler dünyasının yerine bu kendi kozmosunu koymaya, böylece onu yenmeye çalışır... Bu yolla, kişisel deneyimin dar girdabında bulamadığı sükût ve huzuru bulmak için, bu kozmosu inşa etmeyi ruhsal yaşamının ekseni haline getirir... En büyük amaç... kozmosun saf tümdengelimle kurulabileceği evrensel temel yasalara ulaşmaktır. Bu yasalara giden mantıksal yollar yoktur; onlara yalnızca sezgiyle, deneyimin sempatik kavranışı ile varılabilir...

Sezgi? Sempati? Bilimsel bilginin kaynağı için garip sözcükler.

Einstein kadar çaplı olmayan bir bilimadamı "Ama bilimsel bilgi *doğadan* gelir. Hipotezleri *doğa* sağlar," diyebilirdi. Fakat Einstein doğanın böyle bir şey yapmadığını anlamıştı. Doğa yalnızca deney veri-

lerini sağlardı.

Bunun üzerine, aynı bilimadamı, "Peki o zaman, bu hipotezleri sağlayan *insandır*," derdi. Ama Einstein buna da karşı çıkıyordu. "Bu konuya girmiş hiç kimse," diyordu, "görüngülerle bunların teorik ilkeleri arasında teorik bir köprü bulunmamasına karşın, pratikte, teorik sistemin tek belirleyicisinin görüngüler dünyası olduğunu yadsıyamaz."

Phaedrus'un kopuşu, laboratuvar deneyimlerinin sonucu olarak, kendi başlarına varlıklar olarak hipotezlerle ilgilenmeye başlamasıyla oldu. Bilimsel çalışmanın en zor gibi görünen bölümünün, yani hipotezler düşünmenin hep en kolay bölüm olduğunu laboratuvar çalışmasında tekrar tekrar gördü. Her şeyi formel bir dille, kesin ve açık bir şekilde yazmak bu hipotezleri önermeye yetiyor gibiydi. Bir numaralı hipotezi bilimsel yöntemle sınarken aklına bir sürü başka hipotezler geliyordu ve bunları sınıyordu, aklına daha başkaları geliyor ve onları sınıyordu, aklına durmadan yenileri geliyordu ve sonunda, hipotezleri eleyerek ya da doğrulayarak sınamaya devam ettikçe bunların sayısının azalmayacağı, hatta giderek artacağı, yakıcı bir şekilde ortaya çıktı.

Başlangıçta bu ona eğlendirici geldi. Parkinson yasası türünden bir mizah içeren bir yasa uydurdu: "Belirli bir görüngüyü açıklayabilen rasyonel hipotezler sonsuz sayıdadır." Asla hipotezsiz kalmamak hoşuna gidiyordu. Deneysel çalışması, akla uygun her yolda çıkmazla sonlansa da, yalnızca oturup onun hakkında yeterince uzun bir şeyler zırvalasa bile kesinlikle aklına bir başka hipotez gelecekti. Ve hep geldi. Yasayı bulduktan yalnızca birkaç ay sonra bunun komik olduğundan ya da yararlı olduğundan kuşku duymaya başladı.

Eğer doğruysa, bu yasa bilimsel akıl yürütme içinde hiç de küçük bir çatlak değildir. Bu yasa tümüyle nihilisttir. Bu tüm bilimsel yöntemlerin genel geçerliliğinin mantıksal olarak feci bir şekilde çürütülmesidir!

Eğer bilimsel yöntemin amacı hipotez kalabalığı içinden seçim yapmaksa ve hipotez sayısı deney yönteminin başa çıkabileceğinden daha büyük bir hızla artıyorsa tüm hipotezlerin asla sınanamayacağı açıktır. Eğer tüm hipotezler sınanamıyorsa, deneylerin sonuçları kesin değildir ve tüm bilimsel yöntem, kanıtlanmış bilgiler oluşturma amacına ulaşmakta yetersiz kalmaktadır.

Bu konuda Albert Einstein, "Evrim, herhangi belirli bir anda, akla

uygun yapılar içinden yalnızca birinin, daima ötekilerden kesinlikle üstün olduğunu kanıtladığını göstermiştir," demişti. Ama bu, Phaedrus için inanılmaz derecede zayıf bir yanıttı. "Herhangi belirli bir anda" deyimi gerçekten sarsmıştı onu. Yoksa Einstein aslında hakikatin zamanın bir fonksiyonu olduğunu mu söylemek istemişti? Bunu söylemek tüm bilimin en temel varsayımlarını yok etmek oluyordu!

Ama işte, tüm bilim tarihi, eski olgulara dair sürekli yenilenen ve değişen açıklamaların öyküsüydü. Kalıcılık süresi tümüyle rastlantısal görünüyordu, Phaedrus, bunda bir düzen göremiyordu. Bazı bilimsel hakikatler yüzyıllar boyu sürer görünürken kimileri bir yıl bile sürmüyordu. Bilimsel hakikat sonsuza dek geçerli bir dogma değildi, başka şeyler gibi irdelenebilecek zamansal, niteliksel bir varlıktı.

Bilimsel hakikatleri irdeledi ve geçiciliklerini gösteren bariz örnekleri görerek daha da altüst oldu. Bilimsel hakikatlerin geçerlilik süresi bilimsel çabanın yoğunluğuyla ters orantılı görünüyordu. Yani yirminci yüzyılın bilimsel hakikatlerinin ömrü bir önceki yüzyıla göre çok daha kısa gibi görünüyor, çünkü günümüzde çok daha fazla bilimsel etkinlik var. Eğer gelecek yüzyılda bilimsel etkinlik on kat artarsa herhangi bir bilimsel hakikatin yaşam beklentisi belki de şimdikinin onda birine düşecektir. Mevcut hakikatin yaşam süresini kısaltan şey, onun yerini almak üzere sunulmuş hipotezlerin hacmidir; ne denli çok hipotez olursa hakikatin yaşam süresi o ölçüde kısalmaktadır. Ve son otuz-kırk yılda hipotezlerin sayısındaki artışın nedeni ise bilimsel yöntemin kendisinden başka bir şey değildir. Ne denli çok bakarsanız o ölçüde çok görürsünüz. Çokluk içinden bir hakikati seçmek yerine *çokluğu büyütürsünüz*. Bu mantıksal olarak şu anlama gelir: Bilimsel yöntemleri kullanarak, değişmez hakikate varmak için uğraştıkça aslında hiç de ona doğru gitmezsiniz. Ondan *uzaklaşırsınız!* Bu çelişkinin nedeni bilimsel yöntemleri uygulamanızdır!

Kişisel düzeyde, Phaedrus'un gözlemlediği, bilim tarihi açısından son derece karakteristik, yıllardır hasıraltı edilmiş bir görüntüydü. Bilimsel araştırmanın öngörülen sonuçlarıyla bilimsel araştırmanın fiili sonuçları burada taban tabana zıttır; kimse bu gerçeğe pek fazla dikkat göstermiyor. Bilimsel yöntemin amacı, pek çok hipotetik hakikat arasından tek bir tanesini seçmektir. Öteki şeyler bir yana bilim budur. Ama tarihsel olarak bilimin yaptığı bunun tam tersidir. Olguları, bilgileri, teorileri ve hipotezleri çoğalttıkça çoğaltarak insanoğlunu tek ve mutlak hakikatten, çok sayıda, belirsiz ve görece hakikatlere yönelten,

bilimin kendisidir. Akılcı bilginin ortadan kaldıracağı varsayılan toplumsal kaosun, düşüncelerdeki ve değerlerdeki belirsizliğin baş yaratıcısı bilimin kendisinden başka bir şey değildir. Ve Phaedrus'un yıllar önce kendi laboratuvarının yalnızlığında gördüğü şey bugün teknolojik dünyanın her yerinde görülmektedir. Bilimsel olarak üretilmiş antibilim; kaos.

Şimdi biraz geriye bakmak, klasik ve romantik gerçeklikler arasındaki ayrımla ve bu ikisinin uzlaşmazlığı hakkında daha önce söylenmiş her şeyle ilgili olarak bu kişiden söz etmenin neden gerekli olduğunu anlamak mümkün. Bilim ve teknolojinin zorlamasıyla insan ruhunda oluşan kaosumsu değişimlerden tedirgin olan birçok romantiğin aksine Phaedrus, bilimsel eğitim almış klasik zekâsıyla, umutsuzlukla parmaklarını sıkmaktan ya da kaçıp gitmekten ya da hiçbir çözüm önermeksizin tüm durumu toptan kınamaktan daha fazla şeyler yapabilirdi.

Dediğim gibi, sonunda bir dizi çözüm sundu, ama sorun öyle derin, öyle ürkütücü ve karmaşıktı ki gerçekte kimse onun çözdüğü şeyin önemini kavrayamadı; bu yüzden de onun dediklerini ya anlayamadılar ya da yanlış anladılar.

Diyordu ki, günümüzdeki toplumsal krizlerin nedeni aklın kendi doğasındaki bir genetik bozukluktur. Ve bu genetik bozukluk giderilinceye dek krizler hep olacaktır. Günümüzdeki akılcılık biçimleri, toplumu daha iyi bir dünyaya doğru ilerletmiyor. Bu daha iyi dünyadan gittikçe uzaklaştırıyor. Bu akılcılık biçimleri Rönesans'tan bu yana etkinliğini sürdürdü. Yiyecek, giyecek ve barınak gereksinimleri baskın durumda olduğu sürece de sürdürecek. Oysa şu anda büyük halk kitleleri için bu gereksinimler her şeyin üzerinde değildir, bu yüzden antik çağlardan beri kuşaktan kuşağa geçip bize gelmiş tüm akıl yapısı artık geçerli değildir. Gerçek niteliği görülmeye başlanmıştır –duygusal yönden sahte, estetik yönden anlamsız ve ruhsal yönden boş. Bugün olduğu ve gelecekte uzun süre olmayı sürdüreceği durum budur.

Kimsenin, bırakın çözüm bulmayı, gerçek derinliğini bile anlayamadığı, azarak devam eden toplumsal krizle ilgili bir görüntü geliyor aklıma. John ve Sylvia gibi kişiler uygar yaşamın tüm akılcı yapısına yabancılaşarak yitik bir yaşam sürüyorlar, yapının dışında çözümler arıyorlar, ama uzun süre gerçekten doyurucu olabilecek bir şey bulamıyorlar. Phaedrus'u ve onun laboratuvarda tek başına yaptığı –aslında aynı krizle ilgili ama başka bir noktadan başlayıp ters yöne giden–

soyutlamaları da içeren bir diğer görüntü daha beliriyor. Bunları birleştirmeye çalışıyorum. Bazen konudan konuya geçiyor gibi görünmemin nedeni bu konunun çok geniş olması.

Phaedrus'un konuştuğu hiç kimse onu böylesine şaşkına çeviren bu görüngüyle gerçekten ilgilenmedi. "Bilimsel yöntemin geçerli olduğunu biliyoruz, öyleyse neden bunları soruyorsun?" diyorlardı sanki.

Phaedrus bu tavrı anlayamadı, buna karşı ne yapacağını bilemedi ve bilim öğrenimine kişisel ya da faydacı amaçlarla girmediğinden, hevesini tümüyle yitirdi. Einstein'ın sözünü ettiği huzur dolu dağları düşlerken sanki birden dağların arasında bir yarık, hiçlikten oluşmuş bir uçurum belirivermişti. Ve bu yarığı açıklamak için, yavaş yavaş ve acı çekerek, sonsuza dek kalmak üzere oluşmuş gibi görünen bu dağların başka bir şey... belki de kendi düşgücünün uydurduğu bir şey olabileceğini kabul etmek zorunda kaldı. Hevesi kırıldı.

Ve bilim eğitiminin ilk yılını on beş yaşında bitiren Phaedrus, sınıfta kaldığı için on yedi yaşında üniversiteden atıldı. Resmi neden olarak, olgunlaşmamışlık ve derslere karşı dikkatsizlik gösterildi.

Bu konuda kimsenin yapabileceği bir şey yoktu; bunu ne önleyebilir ne de düzeltebilirlerdi. Üniversite, standartlarından tümüyle vazgeçmeden onu barındıramazdı.

Phaedrus sersemlemiş bir halde kendisini zihnin uzak yörüngelerine götürecek bir dizi savrulmalar yaşamaya başladı, ama sonunda, şu anda izlemekte olduğumuz, üniversitenin kapılarına doğru giden yola döndü. Yarın bu yoldan başlamayı deneyeceğim.

Laurel'de, sonunda dağların manzarasını görerek, gecelemek üzere konaklıyoruz. Akşam rüzgârı serin şimdi. Karlardan geliyor. Güneşin yaklaşık bir saat önce dağların ardında kaybolmuş olmasına karşın hâlâ dağların arkasından epey aydınlık geliyor.

Sylvia, John, Chris ve ben koyulaşmakta olan alacakaranlıkta, uzun caddeyi geziyor, başka şeylerden söz etmemize karşın dağların varlığını sezinliyoruz. Burada olmaktan mutluluk duyuyorum, ama burada olduğum için biraz üzgünüm de. Yolculuk etmek bazen, varmaktan daha iyidir.

11 Dağlara yakın olduğumuzu, anılardan mı yoksa havada bir şeylerin varlığından dolayı mı sezinlediğimi merak ederek uyanıyorum. Otelin güzel, eski, ahşap odalarından birindeyiz. Güneş perdeden geçip koyu renkli tahtanın üzerinde parlıyor, ama perde çekili olduğu halde dağlara yakın olduğumuzu sezinliyorum. Bu odada dağ havası var. Serin, nemli ve neredeyse güzel kokulu. Her derin nefes bir sonraki için istek uyandırıyor; sonunda yataktan fırlayıp perdeyi açıyorum, tüm gün ışığı içeriye doluyor –parlak, serin, aydınlık, keskin ve temiz.

Chris'i dürtüp tüm bunları görmesi için uyandırmak gibi bir heyecana kapılıyorsam da kibarlıktan ya da belki saygıdan, bir süre daha uyumasına izin veriyorum ve tıraş bıçağımla sabunumu alıp, aynı koyu renkli tahtadan yapılmış uzun bir koridorun sonundaki ortak banyoya gidiyorum; yol boyunca tahtalar gıcırdıyor. Banyoda sıcak su buhar çıkarıyor ve borulardan deli gibi akıyor; tıraş için çok sıcak ama soğuk suyla karıştırınca güzel oluyor.

Aynanın ötesindeki pencereden, dışarıda, arkada bir balkon olduğunu görüyorum ve işimi bitirince dışarı çıkıp çevreye bakıyorum. Balkon otelin çevresindeki, bu sabah havasına benimle aynı karşılığı veren ağaçların tepeleriyle aynı düzeyde. Dallar ve yapraklar rüzgârı sanki hep beklemiş, sanki bunca zamandır yolunu gözlemiş gibi her hafif esintiyle sallanıyor.

Chris biraz sonra uyanıyor, Sylvia da odasından çıkıp John'la ikisinin kahvaltı yaptıklarını, John'un çıkıp yürümek için bir yerlere gittiğini, ama kendisinin bizimle geleceğini ve bizimle kahvaltıya ineceğini söylüyor.

Bu sabah her şeye âşığız ve güneşli bir sabah caddesinden geçip restorana giderken hep iyi şeylerden konuşuyoruz. Yumurta, sıcak kekler ve kahve sanki cennetten geliyor. Sylvia'yla Chris samimi bir hava içinde Chris'in okulundan, arkadaşlarından ve kişisel şeylerinden konuşurken ben de geniş restoran camından dışarıyı, caddeyi izliyorum. Güney Dakota'daki yalnız geceden çok farklı şimdi. Şu binaların ötesinde dağlar ve yer yer karlar var.

Sylvia, birisinin, John'a Bozeman'a giden başka bir yoldan, Yellowstone parkından geçerek güneyden giden bir yoldan söz ettiğini anlatıyor.

"Güneyden mi?" diyorum, "Yani Red Lodge'dan mı?"

"Sanırım."

Haziran ayında karlı yerlerle ilgili bir anı canlanıyor kafamda. "O yol tepeden, orman sınırının üstünden geçer."

"Fena mı?" diye soruyor Sylvia.

"Soğuk olur." Karlı yerlerin ortasında bizim motosiklet sürmemiz canlanıyor gözümde. "Ama muhteşemdir."

John'u yeniden buluyoruz ve sorun bitiyor. Hemen, demiryolu alt geçidini geçip ileride yukarıya, karlı alanlar arasından, dağlara çıkan virajlı asfalt yola çıkıyoruz. Bu, Phaedrus'un her zaman kullandığı yoldu, her yerde onun anıları var. Yüksek, karanlık Absaroka Merası tam karşıda belli belirsiz görünüyor.

Bir dereyi, kaynağına doğru izliyoruz. Belki bir saat önce kar olan suları taşıyor. Dere ve yol, yeşil, taşlı ve her biri bir öncekinden biraz daha yüksek tarlalar arasından geçiyor. Bu gün ışığında her şey öylesine yoğun ki. Gölgeler karanlık, aydınlıklar parlak. Gökyüzü koyu mavi. İçindeyken güneş parlak ve sıcak, ama yol boyundaki ağaçların altından geçerken birdenbire soğuk oluyor.

Yol boyunca mavi bir Porsche ile "elim sende" oynuyoruz âdeta, korna çalıp onu geçiyoruz, o korna çalıp bizi geçiyor, bunu birçok kez yapıyoruz, karakavak ormanları, çimenlerin parlak yeşili ve fundalar içinde. Tüm bunlar anılardan çıkıp geliyor.

O, bu yolu dağlara çıkmak için kullanır, sonra yoldan ayrılıp üç ya da dört ya da beş günlüğüne içerilere savuşur, sonra yiyecek almak için geri gelir ve neredeyse fizyolojik bir gereksinim duyarak gene oraya dönerdi. Soyutlamaları öyle uzun ve öyle karışık hale gelmişti ki kafasını toplamak için bu çevrenin sessizlik ve boşluğuna gerek duyuyordu. Sanki, yapımı saatlerce sürmüş yapılar bir başka düşünce ya da işin en ufak şaşırtmasıyla darmadağın olacaktı. Bu, başka insanların, hatta delirmeden önce kendisinin düşünme biçimine benzemiyordu. Her şeyin kaydığı ve değiştiği, kurumsal değerlerin ve doğruların yok olduğu, insanın kendi ruhundan başka dayanacak hiçbir şeyin kalmadığı bir düzeydeydi. Erken gelen başarısızlığı onu kurumsal çizgilerde düşünme zorunluğu duymaktan kurtarmıştı ve düşünceleri, çok az insanın anlayacağı derecede bağımsızlaşmıştı. Okulların, kiliselerin, hükümetlerin ve her tür politik örgütün kendi işlevlerini sürdürmek için ve bu işlevlere hizmet eden bireyleri kontrol edebilmek için, düşünceleri hakikat dışındaki amaçlara yönlendirmeye çalıştığını anlıyordu. Erken başarısızlığının şanslı bir kaza, kendisi için konmuş bir tuzaktan rastlantısal olarak kurtulması olduğunu anladı ve ondan sonra, kurumsal

hakikatlerin tuzağına karşı hep tetikte oldu. Önceleri bunları böyle görmüyor, bu tarz düşünmüyordu; bu daha sonra oldu. Ben burada zaman sırasına uymadım. Tüm bunlar çok daha sonra oldu.

Phaedrus önce yanal hakikatin peşine düştü; disiplinlerin yöneldiği, bilimin cephesel hakikatleri değil, yandan, göz ucuyla gördüğünüz hakikatlerdi bunlar. Bir laboratuvarda yaptığınız tüm işlemler sapıttığında, her şey yanlış ya da belirsiz çıktığında ya da beklenmedik sonuçlar her şeyin içine ettiğinde hiçbir şeyin içinden çıkamaz, *yanlara* bakmaya başlarsınız. Sonraları, bilginin gelişmesini, uçan bir ok gibi ileriye doğru gitmeyip uçarken büyüyen, yanlara doğru genişleyen bir ok gibi, ya da on ikiden vurup ödülü kazanmasına karşın başının yastıkta ve güneşin pencereden gelmekte olduğunu fark ediveren bir okçu gibi tanımlarken bu sözcüğü kullanmıştı. Yanal bilgi hiç beklenmedik bir yönden gelen bilgidir, geldiği yön ise, yanal bilgi kendini dayatıncaya dek yön olarak bile algılanmayan bir yöndür. Yanal hakikatler, hakikate ulaşmada kullanılan mevcut sistemlerin temelindeki aksiyom ve postulatların yanlışlığını gösterir.

Nereden bakılırsa bakılsın Phaedrus yalnızca oradan oraya sürükleniyordu. Gerçekten de sürükleniyordu. Yanal hakikatlere bakan herkesin yapacağı şey sürüklenmektir. Bunun nedenini bulmak için, bilinen herhangi bir yöntem ya da işleme başvuramazdı, çünkü bir kere ıskartaya çıkardığı şey, bu yöntem ve işlemlerdi. Böylece sürüklendi. Yapabileceği tek şey buydu.

Sürüklenme onu orduya, ordu ise Kore'ye götürdü. Belleğinde bir geminin pruvasından görülmüş sisli bir limanın ötesinde, cennet kapısı gibi, ışınlar saçarak parlayan bir duvar resmi var. Bu anı parçasına çok büyük değer vermiş ve üzerinde çok kez düşünmüş olmalı, çünkü bu anı hiçbir yere oturmuyorsa da çok güçlüydü, öyle güçlüydü ki birçok kez ona geri döndüm. Çok önemli bir şeyi simgeliyordu herhalde, bir dönüm noktasını.

Kore'den yazdığı, öncekilerden kökten farklı mektuplar bu dönüm noktasını belli ediyordu. Bir duygu patlaması var. Sayfalarca, gördüğü şeylerin ince ayrıntılarını yazıyor; pazar yerleri, yana kayan cam kapılı dükkânlar, arduvaz çatılar, yollar, hasırdan evler, her şey. Bazen vahşi bir hevesle, bazen bozuk bir moralle, bazen kızgın, bazen de mizah dolu, sanki çevresinde ne olduğunu bile bilmediği kafesindeki bir delikten dışarı çıkmış biri ya da bir yaratık gibi, etrafta dolaşıp gördüğü her şeyi görsel olarak yutuyor.

Sonra, biraz İngilizce bilen, ama çevirmen olmak için daha çok öğrenmek isteyen Koreli işçilerden arkadaşlar edindi. Çalışma saatlerinden sonra zamanını onlarla geçiriyor, bunun karşılığında onlar da ona evlerini, arkadaşlarını göstermek, yaşam biçimlerini ve başka bir kültürün düşünme biçimini anlatmak için onu dağlara, uzun hafta sonu gezilerine götürüyorlardı.

Sarı Deniz'e bakan, rüzgâra açık, güzel bir dağ eteği üzerindeki bir patikanın kıyısında oturuyor. Patikanın altındaki taraçada pirinçler iyice olmuş ve solmuş. Arkadaşları onunla birlikte denize bakıyorlar ve kıyıdan çok uzaklarda adalar görünüyor. Piknikte bir öğle yemeği yiyorlar, birbirleriyle ve onunla konuşuyorlar; konu ideograf* ve dünya ile ilişkisi. Evrendeki her şeyin, onların kullandığı yirmi altı yazılı karakterle anlatılabilmesinin ne kadar harika bir şey olduğunu söylüyor. Arkadaşları başlarıyla onaylayıp gülümsüyorlar ve kutulardan aldıkları yiyecekleri yerken kibarca hayır diyorlar.

Bir yandan başlarını evet anlamında sallarken bir yandan hayır demeleri kafasını karıştırıyor ve aynı şeyi yeniden söylüyor. Yine evet anlamında başla onaylama ve hayır yanıtı. Anı burada bitiyor, ama duvar gibi bunu da çok kez düşünmüş.

Dünyanın o bölümünden kalan son güçlü anı parçası bir askeri geminin kamarasıyla ilgili. Ülkesine dönüyor. Kamara boş ve kullanılmıyor. Tramplen gibi, çelik iskelete geçirilmiş branda bezinden yapılmış bir ranzada tek başına. Bu ranzalardan beş tanesi üst üste dizilmiş ve boş kamarayı tümüyle doldurmuş.

Bu, geminin en ön kamarası ve çelik iskelet üzerindeki branda yükselip düşerken midesindeki asansörde boşluğa kayma duygusu da buna eşlik ediyor. Bunları ve çevresindeki çelik plakalardaki derinden gümlemeyi düşünüyor ve bu belirtilerden başka kamaranın tekrar tekrar havaya kalktığını ve sulara daldığını gösteren hiçbir şey olmadığını fark ediyor. Önündeki kitaba konsantre olmasını zorlaştıran şeyin bu mu olduğunu düşünüyor, ama böyle olmadığını fark ediyor, kitap gerçekten ağır. Elindeki, Doğu felsefesi üzerine bir metin ve o güne dek okuduğu en zor kitap. Burada yalnız olmaktan ve sıkılmaktan mutlu, yoksa asla altından kalkamazdı.

Kitapta insan varoluşunun, öncelikle Batı'ya ait bir teorik bileşeni (bu, Phaedrus'un laboratuvar geçmişine denk düşüyor) ve daha ağır-

* Yazıda sözcüğün harfleri gösterilmeden doğrudan doğruya fikri anlatan işaret. Örneğin Çin ve diğer Uzak Doğu alfabeleri. (ç.n.)

lıklı olarak Doğu'da görülen bir estetik bileşeni (ve bu, Phaedrus'un Kore geçmişine denk düşüyor) olduğu ve bu ikisinin asla bir araya gelmediği anlatılıyor. Bu "teorik" ve "estetik" terimleri Phaedrus'un sonradan klasik ve romantik olarak adlandırdığı gerçeklik biçimleriyle örtüşür ve belki bu terimleri, farkında olmadan bunlara göre biçimlendirmiştir. Aradaki farklara gelince, klasik gerçeklik *öncelikle* teoriktir, ama kendi estetiği de vardır. Romantik gerçeklik *öncelikle* estetiktir, ama teorisi de vardır. Teorik ve estetik ayrımı tek bir dünyanın bileşenleri arasındadır. Klasik ve romantik ayrımı ise iki ayrı dünya arasındadır. F. S. C. Northrop tarafından yazılmış *The Meeting of East and West** adlı kitap, teorinin kaynaklandığı "farklılaşmamış estetik süreklilik"in daha çok dikkate alınmasını önerir.

Phaedrus bunu anlamadı, ama Seattle'a vardıktan ve ordudan ayrıldıktan sonra tam iki hafta boyunca otel odasında oturdu, aşırı miktarda Washington elması yedi, düşündü, yine elma yedi, biraz daha düşündü ve tüm bunların sonucu olarak, felsefe öğrenimi görmek için üniversiteye geri döndü. Yana sürüklenmesi bitmişti. Artık aktif olarak bir şeyin peşindeydi.

Ansızın esiveren çam kokusuyla yüklü soğuk rüzgâr; hemen ardından bir daha, bir daha derken Red Lodge'a vardığımızda titriyorum.

Red Lodge'da yol neredeyse dağın tabanıyla birleşiyor. Ötedeki karanlık, uğursuz kitle anacaddenin iki yanındaki binaların bile çatılarını aşıyor. Motosikletleri park edip kalın giysileri dışarı çıkarmak üzere yükleri çözüyoruz. Kayak dükkânlarının önünden geçip bir restorana giriyoruz; duvarlarında, gideceğimiz yolun kocaman fotoğrafları var. Dünyanın en yüksek asfalt yollarından biriyle yükseğe, daha yükseğe. Bu beni biraz endişelendiriyor, ama endişelenmenin mantıksız olduğunu fark ediyorum ve ötekilerle yol hakkında konuşarak bundan kurtulmaya çalışıyorum. Düşme olasılığı yok. Motosiklet için bir tehlike yok. Yalnızca, atılan taşın binlerce mil düştükten sonra durduğu, o taşın motosiklet ve sürücüsü ile özdeşleştirildiği yerlerin anısı var aklımda.

Kahveleri bitirdikten sonra kalın giysilerimizi giyiyoruz ve dağın yamacındaki birçok sert virajlardan ilkine giriyoruz.

Yolun asfaltı hatırladığımdan çok daha geniş ve güvenli, ki zaten

* Doğu ile Batı'nın Buluşması. (ç.n.)

motosikletteyken yolun çok geniş olması da gerekmez. John ve Sylvia saç tokası şeklindeki virajı döndüler; şimdi üzerimizdeler ve bize gülümsüyorlar. Biz de virajı aldık, yine onların sırtını görüyoruz. Sonra bir başka viraja giriyorlar ve yeniden buluşup gülüşüyoruz. Önceden düşünürken ne kadar zorsa yaparken o denli kolay.

Phaedrus'un felsefe disiplinine girmesiyle sonlanan yana doğru sürüklenişini anlatmıştım. Felsefenin, tüm bilgi hiyerarşisinin en üst basamağı olduğunu gördü. Felsefeciler arasında bu inanç o kadar yaygındır ki bundan söz etmeye bayağılık diye bakarlar, ama bu ona bir vahiy gibi gelmişti. Daha önce, bir zamanlar bilgi dünyasının tümü sandığı bilimin, ondan çok daha geniş ve çok daha genel kapsamlı felsefenin yalnızca bir dalı olduğunu fark etti. Bitmeyen hipotezler hakkında sorduğu sorular bilimin ilgi alanına girmemişti, çünkü bilimsel sorular değillerdi. Bilim, bilimsel yöntemi irdelemeye kalkarsa, bir kısır döngüye düşer ki bu da yanıtlarının geçerliliğini ortadan kaldırır. Onun sormuş olduğu sorular bilimin düzeyinden yüksekti. Phaedrus felsefede onu ilk olarak bilime götürmüş olan sorularının doğal devamını buldu. Tüm bunların anlamı nedir? Tüm bunların amacı nedir?

Yol üzerinde mola verdiğimiz bir sapak yerinde, burada bulunmuş olduğumuzu göstermek için fotoğraf çekiyoruz ve dar bir yoldan yürüyüp bir uçurumun kıyısına geliyoruz. Hemen hemen tam altımızda bir motosiklet buradan zorlukla görünüyor. Soğuğa karşı daha sıkı sarınıp sarmalanıyoruz ve tırmanmayı sürdürüyoruz.

Geniş yapraklı ağaçlar tümüyle yok oldu. Yalnızca çamlar kaldı. Bunların çoğu da eğilip bükülmüş ve bodur.

Az sonra bodur çamlar da tümüyle yok oluyor, şimdi Alp tipi çayırlardayız. Hiç ağaç yok, her yerde pembenin, mavinin ve beyazın güçlü tonlarında beneklerle dolu çayırlar var. Her yerde kır çiçekleri! Bunlar, otlar, yosunlar ve likenler; burada yaşayabilen yalnızca bunlar. Orman çizgisinin üzerine, yüksek ülkeye ulaştık.

Başımı çevirip vadiye son kez bakıyorum. Okyanusun dibine bakar gibi. İnsanlar tüm yaşamlarını alçaklarda, bu yüksek yerlerin varlığından habersiz tüketiyorlar.

Yol vadiden uzaklaşıp içeriye dönüyor ve karlı alanlara giriyor.

Motor, oksijen azlığından sert bir şekilde avans vuruyor ve stop edecekmiş gibi korkutuyor, ama etmiyor. Az sonra, kıştan kalmış kar birikintileri arasına giriyoruz, karın görünümü ilkbahar başında, erimeden sonraki gibi. Her yerde, küçük su akıntıları yosunlu çamurlara akıyor ve bunun altında bir haftalık otlar ve sonra küçük kır çiçekleri, küçük pembe, mavi, sarı ve beyazlar, güneş parlaklığında, sanki siyah gölgelerden fırlıyorlar. Her yer böyle! Karanlık koyu yeşil ve siyah fondan bana doğru, küçük, renkli ışın iğneleri atılıyor sanki. Gökyüzü karanlık ve soğuk şimdi. Güneşin vurduğu yerler dışında elbette. Güneşe bakan yöndeki kolum, bacağım ve ceketim sıcak, ama şu anda koyu gölgede bulunan karanlık yanım çok soğuk.

Karlı alanlar yoğunlaşıyor ve kar araçlarının açtığı dik duvarlar görünüyor. Duvarlar önce bir, sonra bir buçuk, sonra üç metre yüksekliğe çıkıyor. İki duvar arasında, neredeyse bir kar tünelinde gidiyoruz. Sonra tünel yeniden karanlık gökyüzüne açılıyor ve çıktığımızda doruğa varmış olduğumuzu görüyoruz.

Bunun ötesi başka bir ülke. Aşağıdaki dağ gölleri, çamlar ve karlı alanlar görülüyor. Onların üstünde ve gerisinde karla kaplı, daha uzak, göz alabildiğine dağ sıraları. Yüksek ülke.

Yol kenarında bir park yerinde duruyoruz, birkaç turist resim çekiyor ve manzaraya bakıyorlar. John motosikletin arkasında durmuş, sele çantasından fotoğraf makinesini çıkarıyor. Kendi motosikletimden alet takımını çıkarıyor ve oturma yerinin üzerine yayıyorum, sonra tornavidayı alıp karbüratörü ayarlamaya başlıyorum, gerçekten çok kötü olan rölanti sesini biraz düzeltiyorum. Tüm yol boyunca avans vurduğu, teklediği, geri teptiği ve durmak üzere olduğunu gösteren her türlü belirtiyi verdiği halde hiç durmamasına şaşıyorum. Üç bin beş yüz metre yükseklikte ne yapacağını merak ettiğimden ayarlamamıştım. Şimdi motoru zengin karışıma ayarlıyorum, çünkü Yellowstone parkına doğru biraz aşağı ineceğiz ve şimdi hafiften zengin olmazsa sonra çok zayıf olabilir ki bu da motorun aşırı ısınmasına yol açarak tehlike yaratabilir.

Doruktan aşağı doğru inerken motoru ikinci vitese aldığımda avans vuruşu hâlâ epey fazla, ama daha alçaklara indikçe gürültü azalıyor. Karşımıza yine ormanlar çıkıyor. Kayalar, göller ve ağaçlar arasından, yolun güzel virajlarını dönerek gidiyoruz.

Şimdi, düşünce dünyasındaki bir başka tür yüksek ülkeden, en azından bana göre bununla paralel gibi görünen ya da benzer duygular uyandıran ve zihnin yüksek ülkesi diyeceğim şeyden söz etmek istiyorum.

Eğer insan bilgisinin, bilinen her şeyin koskoca bir hiyerarşik yapı olduğuna inanılıyorsa o zaman zihnin yüksek ülkesi en genel, en soyut anlamda, bu yapının en üst erimlerinde bulunur.

Oraya çok az insan yolculuk yapar. Maddi dünyanın bu içinde bulunduğumuz yüksek ülkesi gibi, burada gezmenin hiçbir gerçek kazancı yoktur; bazı kişiler için ise bu yolculuğun, cefasını çekmeye değer kılan, kendine özgü sert bir güzelliği vardır.

Zihnin yüksek ülkesinde belirsizliğin yeğin havasına, soruların ve bu sorulara önerilen yanıtların korkunç büyüklüğüne alışmak gerekir. Alan, aklın alabildiğinin de ötesine öylesine gider, gider, gider ki orada kaybolmak ve asla çıkış yolunu bulamamak korkusu yüzünden insan oraya yaklaşmaktan çekinir.

Hakikat nedir ve ona sahip olduğunuzu nasıl bilirsiniz?.. Gerçekten biz bir şeyi nasıl *biliriz*? Bilen bir "ben" ya da bir "ruh" var mıdır, yoksa bu ruh yalnızca, duyguları düzenleyen hücreler midir?.. Gerçeklik aslında değişen bir şey midir, yoksa değişmez ve sürekli midir?.. Bir şeyin *anlamı* şudur dendiğinde bununla ne demek istenir?

Bu yüksek sıradağlarda zamanın başlangıcından bu yana pek çok iz bırakıldı ve silindi; bu izlerin anıştırdığı yanıtlar kendilerinin kalıcı ve evrensel olduklarını savunmuşlarsa da uygarlıklar farklı izleri seçmişlerdir ve aynı sorunun, her birinin kendi koşullarında doğru olduğu düşünülebilecek birçok farklı yanıtları vardır. Tek bir uygarlık sürecinde bile eski izler sürekli kapanıp yenileri açılmıştır.

Zaman zaman, gerçekte ilerleme olmadığı savunulur; kitle savaşlarıyla çok sayıda insanı öldüren, karaları ve okyanusları daha çok atıkla kirleten, zorlama mekanik bir varoluşa tabi kılarak insanların değerini yok eden bir uygarlığın, yalnızca avcılık, toplayıcılık ve tarımın var olduğu tarih öncesi çağlara göre ilerleme sayılabilmesi çok zordur denir. Ama bu düşünce, romantik bir çekiciliği olmasına karşın yararsızdır. İlkel kabileler bugünün modern toplumuna göre insana çok daha az bireysel özgürlük tanımıştır. Antik dönemlerdeki savaşların, modernlerine göre çok daha az ahlâki gerekçesi vardı. Atık üreten bir teknoloji bunları doğaya zarar vermeden atmanın yollarını da bulabilir ve buluyor. Ve okul kitaplarında ilkel insanı gösteren resimler bazen onun ilkel yaşamının kötü yanlarını göstermez –acı, hastalık, kıtlık, yalnız-

ca sağ kalabilmek için harcanması gereken ağır emek. Salt hayatta kalabilmek için uğraşma tasasından bugünkü modern yaşama geliş, ilerlemeden başka bir şeyle tanımlanamaz ve bu ilerlemenin tek nedeni de çok açıkça aklın kendisidir.

Hipotezleri, deneyleri, sonuçlarıyla hep yeni materyallerle yinelenmiş gerek formel gerekse enformel işlemlerin, ilkel insanın düşmanlarının çoğunu safdışı bırakan düşünce hiyerarşisini yüzyıllar boyunca nasıl oluşturduğu görülebilir. Akılcılığın romantiklerce kınanmasının kaynağı biraz da akılcılığın, insanı ilkel koşullardan kurtarmada çok etkili olmasından kaynaklanmaktadır. Akılcılık, uygar insana özgü öyle güçlü, her şeye öylesine baskın çıkan bir etkendir ki öteki tüm şeyleri gölgede bırakmış ve sonunda insanın kendisine de egemen olmuştur. Sorunların kaynağı da budur.

Phaedrus bu yüksek ülkede önce amaçsızca gezindi; bir zamanlar birilerinin bulunduğu her yola, her ize gitti; arasıra belirli bazı ilerlemeler sağladığı, gizli kalmış küçük görüntüler bulduğu oldu; ama ilerisinde, ona nereye gideceğini gösteren hiçbir şey göremedi.

Devasa gerçeklik ve bilgi sorunları arasından uygarlığın büyük simaları geçmişti; bunların Sokrates, Aristo, Newton ve Einstein gibi bazıları hemen herkesçe bilinirken çoğunluğu karanlıkta kalmıştı. Daha önce hiç duymadığı adlardı bunlar. Ve düşüncelerine ve tüm düşünme biçimlerine hayran kaldı. Onların izlerini silikleşinceye dek dikkatle izledi, sonra bıraktı. Bu kez akademik standartları ancak, zorlukla geçebiliyordu, ama bu, çalışmadığından ya da düşünmediğinden değildi. Çok yoğun düşünüyordu ve bu aklın yüksek ülkesinde ne denli yoğun düşünürseniz o ölçüde ağır ilerliyordunuz. Phaedrus yazınsal tarzdan çok bilimsel tarzda okuyordu; geçen her tümceyi sınıyor, kuşkularını ve sorularını daha sonra çözülmek üzere not ediyordu; bu notları içeren bir sandık dolusu deftere sahip olduğum için şanslıyım.

Yıllar sonra söylediği hemen her şeyin burada yazılı olması hayret verici. O zamanlar söylediği şeylerin öneminden tümüyle habersiz olması ise düş kırıcı. Sanki çözümünü bildiğiniz bir yapbozun parçalarını birer birer yerine koymaya çalışan birini görüyorsunuz ve ona "bak, bu *buraya* uyuyor, bu da *buraya* uyuyor" demek istiyorsunuz, ama söyleyemiyorsunuz. Ve o kör gibi, bir izin peşini bırakıp ötekine geçiyor, bir parçanın ardından bir başkasını topluyor ve bunları ne yapacağını bilmiyor. Yanlış bir yöne gittiğinde dişlerinizi sıkıyorsunuz, cesareti kırılmış halde bile olsa oraya geri dönünce rahatlıyorsunuz. "Al-

dırma!" diyorsunuz içinizden, "Devam et!"

Fakat Phaedrus çok kötü bir akademisyen, herhalde hep öğretmenlerinin nezaketi sayesinde geçmiş. İncelediği her düşünüre karşı önyargılı. Çalıştığı materyale hep kendi görüşlerini sokmaya ve empoze etmeye çalışıyor. Kesinlikle tarafsız değil. Hep yanlı davranıyor. Her düşünürün kendi istediği yöne gitmesini istiyor ve bu olmazsa çıldırıyor.

Bir anı parçasında gece saat üç ve dörtte bir odada oturmuş, Immanuel Kant'ın ünlü *Saf Aklın Eleştirisi*'ni, büyük ustaların açılışlarını inceleyen bir satranççı gibi inceliyor, gelişme çizgisini kendi yazgısı ve yeteneğiyle sınıyor, çelişkiler ve uyuşmazlıklar arıyor.

Phaedrus, çevresindeki yirminci yüzyıl Orta-Batı Amerikalılarıyla karşılaştırıldığında tuhaf bir kişi, ama Kant'ı incelerken daha az garip duruyor. Bu on sekizinci yüzyıl Alman düşünürüne, görüşlerini onayladığından değil de Kant'ın, kendi konumunu mantıksal olarak korkunç bir şekilde güçlendirmesinden dolayı saygı duyuyor. Kant, büyük, karlı düşünce dağlarını, hangisi akıldışı, hangisi akıl içi diye ölçeğe vururken hep olağanüstü yöntemli, ısrarcı, düzenli ve çok titizdir. Kant, günümüzün tırmanma meraklıları için en yüksek tepelerden biridir; şimdi bu Kant portresini büyüteceğim ve zihnin yüksek ülkesinin nasıl olduğunu gösteren daha net bir resim sunmak ve Phaedrus'un düşüncelerini anlamanın yolunu hazırlamak için, biraz Kant'ın nasıl düşündüğünü ve Phaedrus'un ise onun hakkında ne düşündüğünü göstereceğim.

Phaedrus'un, tüm klasik ve romantik anlayış sorunu hakkındaki çözümü ilk olarak zihnin bu yüksek ülkesinde ortaya çıkmıştır ve bu ülkenin var olan öteki şeylerle ilişkisi ve daha alçak düzeylerin anlam ve önemi anlaşılmadan, burada söylediklerinin değeri anlaşılamaz ya da yanlış anlaşılır.

Kant'ı izlemek için İskoç düşünürü David Hume hakkında da bazı şeyler bilmek gerekir. Hume ilk olarak, dünyanın gerçek doğasını belirlemek için mantıksal tümevarım ve deneyimden yola çıkan tümdengelimin en sıkı kurallarına uyan kişinin kesin sonuçlara varması gerektiğini savunmuştur. Akıl yürütmesinin izlediği çizgi şu sorunun yanıtlarından kaynaklanmaktaydı: Varsayalım ki tüm duyulardan yoksun bir çocuk doğdu; görmüyor, işitmiyor, dokunamıyor, koku almıyor, tat almıyor –hiçbir duyusu yok. Dış dünyadan herhangi bir duyum almasının olanağı yok. Ve varsayalım bu çocuk damardan beslendi, her türlü bakımı sağlandı ve bu durumda on sekiz yıl yaşaması sağlandı. Şim-

di soruluyor: On sekiz yaşındaki bu kişinin kafasında bir düşünce var mıdır? Eğer varsa nereden gelir? Onu nasıl edinir?

Hume, bu on sekiz yaşındaki kişinin hiçbir düşüncesi olmayacağı yanıtını verir ve bu yanıtı vermekle kendini, tüm bilginin yalnızca duyulardan geldiğine inanan bir *ampirist* olarak tanımlar. Bilimsel deney yöntemi, dikkatle kontrol edilmiş ampirizmdir. Başka kültürlerde ve başka zamanlarda çoğunluk başka türlü düşünüyor olsa da, bugün büyük çoğunluk Hume'u onaylayacağından, ampirizm sağduyunun kendisi halini almıştır.

Eğer ampirizme inanılıyorsa, ampirizmin ilk sorunu "töz"ün doğası ile ilgilidir. Eğer tüm bilgimiz duyusal verilerden geliyorsa duyusal verileri çıkardığı düşünülen bu töz tam olarak nedir? Tözü, algılanan şeyler olmaksızın düşlemeye çalıştığınızda kendinizi hiçlik hakkında düşünüyor bulursunuz.

Tüm bilgi duyusal izlenimlerden geldiğine ve tözün kendisine ilişkin hiçbir duyusal izlenim olmadığına göre mantıksal olarak bu, töz hakkında hiçbir bilgi olmadığına gider. O yalnızca, bizim düşlediğimiz bir şeydir. Tümüyle bizim kafamızdadır. Algıladığımız özellikleri veren bir şeylerin var olduğu düşüncesi, dünyanın düz olduğu ve paralel çizgilerin hiç birleşmeyecekleri gibi çocuksu düşüncelere benzeyen o yaygın sağduyu nosyonlarından bir diğeridir.

İkincisi, tüm bilgimizin bize duyular aracılığıyla geldiğini öne süren birine, neden-sonuç ilişkisi konusundaki bilgimizi hangi duygu verisinden aldığımız sorulur. Başka bir deyişle, neden-sonuç ilişkisinin bilimsel ampirik temeli nedir?

Hume'un buna yanıtı "Hiçbir şey"dir. Duyularımızda neden-sonuçla ilgili *hiçbir* kanıt yoktur. Bir şeyin peşinden sürekli olarak başka bir şeyin geldiği zamanlarda, tıpkı töz gibi, düşlediğimiz bir şeydir. Bizim gözlediğimiz dünyada gerçek bir varoluşu yoktur. Hume der ki, tüm bilginin duyularımız aracılığıyla geldiği kabul edilirse bundan çıkacak mantıksal sonuç "Doğa"nın da, "Doğa yasaları"nın da bizim imgelemimizin ürünü olduğudur.

Eğer Hume bu görüşü salt spekülasyon olsun diye savunmuş olsaydı, bu tüm dünyanın kafamızda olduğu düşüncesini saçma deyip bir yana atabilirdik. Ama o, bunu su götürmez bir sorun haline getirdi.

Hume'un vardığı sonuçları bir kenara atmak gerekliydi, ama o, bu sonuca öyle bir tarzda varmıştı ki ampirik aklı bırakıp ampirik aklın ortaçağdaki öncüllerine çekilmeden bu sonucu çıkarmak olanaklı gö-

rünmüyordu. Kant bunu yapmaz. Böylece, Hume, "Beni dogmatik uyuklamamdan uyandırdı" diyen Kant'ın, bugün gelmiş geçmiş en büyük felsefi yapıtlardan biri sayılan ve çoğunlukla üniversitelerde tek bir dersin konusunu oluşturan *Saf Aklın Eleştirisi*'ni yazmasına yol açmıştır.

Kant bilimsel ampirizmi, onun kendi kendini yok eden mantığının sonuçlarından kurtarmaya çalışır. İlk olarak, Hume'un önüne koymuş olduğu yoldan harekete başlar. "Tüm bilgilerimizin deneyimle başladığı kuşku götürmez" der, ama tüm bilgi bileşenlerinin duyulardan, duyu verisi alındığı anda geldiğini yadsıyarak hemen bu yoldan ayrılır. "Tüm bilgilerimizin deneyim*le* başlamasına karşın bundan, deneyim*den* kaynaklandıkları sonucu çıkmaz."

Her ne kadar, ilk bakışta laf dolaştırıyor gibi görünse de öyle değil. Bu farkın sonucunda Kant, Hume'un yolunun onu yönelttiği tekbencilik cehenneminin kıyılarından dolaşır ve kendi yepyeni, farklı yoluna ilerler.

Kant, gerçekliğin, doğrudan duyularca sağlanamayan yönleri olduğunu söyler. Bunlara *önsel* (a priori) der.

Önsel bilgiye bir örnek "zaman"dır. Zamanı göremezsiniz. Üstelik işitemez, kokusunu alamaz, tadamaz ya da dokunamazsınız. Alımlanan duyu verilerinde zaman yoktur. Zaman zihnin duyu verilerini alırken sağlamak zorunda olduğu (Kant'ın deyişiyle) bir "sezgi"dir.

Uzay için de aynı şey geçerlidir. Algıladığımız izlenimlere uzay ve zaman kavramlarını *uygulamadığımız* sürece dünya kavranabilir bir şey olamaz; renklerin, biçimlerin, gürültülerin, kokuların, acıların ve tatların anlamsız bir kaleidoskopik karmaşasıdır yalnızca. Uzay ve zaman gibi önsel sezgileri uyguladığımız için, nesneleri belli bir tarzda duyarız, ama saf idealist felsefecilerin savunduğu gibi bu nesneleri imgelemimizle de yaratmayız. Bu verilere, onları üreten nesneden alınır alınmaz uzay ve zaman biçimleri uygulanır. Önsel kavramların kökeni insan doğasıdır, bunlar ne duyulan nesne tarafından oluşturulur ne de onu oluşturur, ama bunlar, hangi duyu verisinin kabul edileceğini *eleme* işlevi sağlar. Örneğin gözlerimizi kapadığımızda duyularımız bize dünyanın yok olduğunu söyler. Ama bu elenir gider ve asla bilincimize varmaz; çünkü kafamızda, dünyanın sürekliliği konusunda, *önsel* bir kavram vardır. Bizim gerçeklik olarak düşündüğümüz şey, önsel kavramların değişmez hiyerarşisinin öğeleri ile hep değişen duyu verilerinin sürekli bir sentezidir.

Şimdi burada duralım ve Kant'ın ileri sürdüğü bazı kavramları bu garip motosiklete, bizi zamanda ve uzayda taşıyan bu yaratıma uygulayalım. Kant'ın bize açıkladığı biçimde, onunla olan ilişkimize bakalım.

Hume, bu motosiklet hakkındaki tüm bilginin bana duyularım aracılığıyla geldiğini söylüyor. Öyledir. Başka bir yol yok. Eğer bunun metalden ve başka maddelerden yapılmış olduğunu söylersem, Hume "Metal nedir?" diye soracaktır. Eğer yanıt olarak, metalin sert, parlak ve dokununca soğuk olduğunu ve daha sert bir maddenin vurmasıyla, kırılmaksızın biçim değiştirdiğini söylersem Hume bunların tümüyle görüntü, ses ve dokunma duyusu olduğunu söyleyecektir. Töz yoktur. Metali bu duyulardan *ayrı* olarak anlatmamı isteyecektir. O zaman ben de apışıp kalırım.

Ama eğer töz yoksa algıladığımız duyu verisi hakkında ne söyleyebiliriz? Başımı sola yatırıp da gidon sapı, ön tekerlek, harita plaketi ve benzin deposunu gördüğümde bir duyu verisi örneği alıyorum. Eğer başımı sağa yatırırsam hafifçe farklı başka bir duyu verisi örneği alıyorum. Bu iki görüntü farklı. Metalin yaptığı düzlemlerin açısı ve kavisleri farklı. Gün ışığı bunlardan, farklı biçimde yansıyor. Eğer tözün mantıksal temeli yoksa bu iki görüntünün aynı motosikleti oluşturduğu sonucunun da mantıksal temeli yoktur.

Şimdi düşünsel bir açmaz içindeyiz. Nesneleri daha anlaşılır kıldığı sanılan aklımız onları daha az anlaşılır kılıyor gibi görünüyor; akıl kendi amacına zarar veriyorsa bizzat akıl yapımızda bazı şeylerin değişmesi gerekmektedir.

Burada Kant yardımımıza koşar. Der ki, bir "motosiklet"in ürettiği renkler ve biçimlerden ayrı olarak, dolaysız bir biçimde algılanamıyor olması hiçbir biçimde, motosikletin olmadığının kanıtı değildir. Bizim kafamızda, zamanda ve uzayda süreklilik gösteren, başımızı oynattığımızda görüntüyü değiştirebilen bir önsel motosiklet vardır ve bu nedenle aldığımız duyu verisiyle çelişmez.

Hume'un hiçbir anlamı olmayan motosikleti ancak, daha önce sözü geçen, hiçbir duyu yeteneği olmayan o varsayımsal ağır hastanın birdenbire, yalnızca bir saniye içinde bir motosikletin duyusal verilerini alması, sonra tüm duyularını yeniden yitirmesi sonucu oluşabilir. Bu durumda sanırım onun kafasında, neden-sonuç ilişkisi gibi kavramların hiçbirisine kanıt oluşturmayan bir Hume motosikleti olacaktır.

Ama Kant'ın dediği gibi biz, o kişi değiliz. Bizim kafamızda, var-

lığından kuşku duymamızın hiçbir anlamı olmayan, gerçekliği her an doğrulanabilecek, çok gerçek bir önsel motosiklet var.

Kafamızdaki bu *önsel* motosiklet, yıllardır pek çok duyusal verilerle oluşmuş ve yeni duyusal veriler geldikçe de sürekli değişmeyi sürdürmüştür. Kullandığım bu spesifik önsel motosikletteki, örneğin yol ile ilişkisi gibi değişimler çok hızlı ve geçicidir. Ben onu, yolun virajlarında ve dönemeçlerinde sürekli kontrol eder ve düzeltirim. Gelen bilginin artık bir değeri yoksa hemen unuturum, çünkü izlenmesi gerekli pek çok yeni bilgi gelmektedir. Bu önseldeki öteki değişimler daha yavaştır: Depodaki benzinin yok olması. Tekerleklerdeki kauçuğun yok olması. Cıvata ve somunların gevşemesi. Fren pabucuyla kampana arasındaki aralığın değişmesi. Motosikletin öteki yönleri öyle yavaş değişir ki değişmiyor gibi görünür –boya, tekerlek rulmanları, kontrol kabloları– oysa bunlar da sürekli değişmektedir. Son olarak, çok uzun zaman için düşünürsek kasa bile yolun şokundan, ısı değişimlerinden ve tüm metallerde görülen iç yorgunluk gerilimlerinden ötürü yavaş yavaş değişmektedir.

Bu önsel motosiklet tam bir motosiklettir. Uzun süre onu hiç düşünmeseniz bile onun temel bir şey olduğunu anlarsınız. Duyu verisi onu doğrular, ama duyu verisi *o* demek değildir. Kendi dışımda önsel olarak olduğuna inandığım bir motosiklet, bankada olduğuna inandığım para gibidir. Bankaya gidip de paramı görmek istediğimi söylesem bana biraz tuhaf bakarlar. "Benim param"ı, açıp bana gösterecekleri küçük bir çekmecede saklamazlar çünkü. "Benim param", bir bilgisayar muhafazası içindeki bir teyp rulosu üzerinde duran demir oksitteki doğu-batı ve kuzey-güney manyetik alanlarından başka bir şey değildir. Ama bu benim için yeterli, çünkü inanıyorum ki paranın sağlayabileceği bir şeye gereksinim duyarsam banka, checking sistemiyle, onu alacak aracı bana sağlar. Aynı şekilde, duyu verilerim hiçbir zaman, "töz" diye adlandırılabilecek bir şeyi üretemezlerse de duyu verilerinde, o tözün yapacağı düşünülen şeyleri başarabilme yeteneği olduğundan ve duyu verileri kafamdaki önsel motosiklete hep uygun olduğundan bu benim için yeterlidir. Yani bankada paramın olduğunu da, tözlerin, bindiğim motosikleti oluşturduğunu da söylememin nedeni konuşma kolaylığıdır. Kant'ın *Saf Aklın Eleştirisi* büyük ölçüde, bu önsel bilginin nasıl edinildiği ve nasıl kullanıldığıyla ilgilidir.

Kant, önsel düşüncelerimizin duyu verilerinden bağımsız olduğu ve gördüğümüz şeyleri belirlediği şeklindeki tezine "Kopernik Devri-

mi" adını verir. Kant bununla, Kopernik'in dünyanın güneş çevresinde döndüğünü belirten önermesini kasteder. Bu devrim sonucunda hiçbir şey değişmemiş, ama gene de her şey değişmiştir. Ya da Kant'a özgü terimlerle anlatırsak, duyu verilerimizi üreten nesnel dünya değişmemiş, ama onun bizdeki önsel kavramı tepetaklak olmuştur. Bunun etkisi çok büyük olmuştur. Modern insanı ortaçağdaki öncüllerinden ayıran şey, Kopernik devrimini kabul etmesidir.

Kopernik'in yaptığı, var olan önsel dünya kavramını, yani onun düz ve uzayda sabit olduğu düşüncesini kaldırıp yerine küre biçiminde ve güneşin çevresinde dönen başka bir önsel dünya kavramını yerleştirmek; böylece *her iki* önsel kavramın da var olan duyu verilerine uyduğunu göstermektir.

Kant, aynı şeyi metafizikte de yaptığını düşünmüştür. Kafamızdaki önsel kavramların gördüklerimizden bağımsız olduğunu, fiilen neyi gördüğümüzü belirlediğini düşünüyorsanız, bilimadamını pasif bir gözlemci, "boş bir levha" olarak algılayan eski Aristoteles anlayışını tersine çeviriyorsunuz demektir. Kant ve onun milyonlarca izleyicisi bu değişimle, nesneleri nasıl bildiğimiz hakkında daha doyurucu bir kavrayışa kavuştuğumuzu savunurlar.

Bu örnekte bazı ayrıntılara girmemin nedeni kısmen, yüksek ülkenin bir bölümünü yakın perspektiften göstermek, ama daha çok Phaedrus'un sonradan yapacaklarını anlatmaya hazırlanmaktı. O da bir Kopernik değişimi yaptı ve bu değişimin sonucunda klasik ve romantik anlayışın ayrı dünyalarına ilişkin bir çözüm getirdi. Ve bana öyle geliyor ki bunun sonucunda dünya hakkında bütünüyle daha doyurucu bir kavrayışa ulaşmak olanağı yeniden doğmuştur.

Kant'ın metafiziği başlangıçta Phaedrus'u heyecanlandırdı, ama bu fazla uzun sürmedi, bunun nedenini tam olarak bilmiyordu. Bu konuda düşündü ve nedenin belki de Doğu'da geçirdiği deneyim olduğu yargısına vardı. Zihnin hapishanesinden kaçışın tadını duymuştu, ama şimdi daha yoğun bir hapislik yaşıyordu. Kant'ın estetiğini önce düş kırıklığı, sonra da öfke ile okudu. "Güzel" hakkında belirtilen görüşlerin kendisi ona çirkin geldi; çirkinlik öyle derin ve öyle geniş kapsamlıydı ki ona nereden saldırmaya başlayacağı ya da ondan nasıl kurtulmaya çalışacağı konusunda bir ipucu bulamadı. Bu çirkinlik Kant'ın dünyasının tüm kumaşına öyle derin dokunmuştu ki ondan kurtuluş yoktu. Bu yalnızca on sekizinci yüzyıl çirkinliği ya da "teknik" çirkinlik değildi. Okuduğu tüm düşünürlerde görünüyordu. Gittiği üniversi-

tenin tamamında aynı çirkinliğin kokusu vardı. Dershanede, ders kitabında, her yerdeydi. Kendisinde de vardı, nasıl ya da neden olduğunu bilmiyordu. Aklın kendisiydi çirkin olan ve bundan kurtulmanın olanağı yok gibiydi.

12 Cooke City'de John ve Sylvia'yı yıllardır görmediğim kadar mutlu görüyorum; sıcak etli sandviçlerimizi büyük lokmalarla tıkınıyoruz. Onların tüm bu yüksek ülke coşkunluklarını işitmek ve görmekten mutluyum, ama fazla konuşmuyor, yalnızca yiyorum.

Büyük pencereden, yoldaki dev çamlar görünüyor. Altlarındaki, parka giden yollardan bir sürü otomobil geçiyor. Orman üst sınırından epey aşağılardayız şimdi. Hava daha ılık, ama yer yer yağmur yağdırmaya hazır, alçak bulutlar var.

Ben bir Chautauqua söylevcisi değil de bir romancı olsaydım Zen'in, Sanat'ın ve hatta belki de Motosiklet Bakımı'nın "iç anlamları"nı açıklayan hareket dolu sahnelerle John, Sylvia ve Chris "karakterlerini geliştirme"ye çalışırdım. Bu tam bir roman olurdu, ama bazı nedenlerle, bunu yapabileceğimi sanmıyorum. Onlar karakter falan değil arkadaşlarım, hem bir kez Sylvia "Nesne olmaktan hoşlanmam!" demişti. Hepimiz birbirimiz hakkında, ayrıntılarına girmek istemediğim pek çok şey biliyoruz. Kötü şeyler değil, fakat Chautauqua ile pek ilgisi yok. Arkadaşlar arasında her zaman olan şeyler.

Aynı zamanda, onlara neden hep ketum ve uzak davranıyormuş gibi göründüğümü Chautauqua'dan anlayabilirsiniz sanırım. Bana, boyuna neyi düşünüp durduğumu açıklamamı isteyen sorular sorsalar, ben de gerçekten kafamdan geçenleri sayıp döküversem, örneğin en ince ayrıntısıyla, önsel "motosikletin sürekliliği" varsayımını tüm Chautauqua yapısına değinmeden anlatsam irkilirler ve bana ne olduğunu merak ederler. Ama *ben* motosikletin sürekliliğiyle gerçekten ilgileniyorum; onu düşünmeyi, onun hakkında konuşmayı gerçekten istiyorum ve bunun sonucunda, öğle yemeğinde konuşmaya elverişli, alışılmış konulardan uzaklaşma eğilimi gösteriyorum ki bu da bana ketum, uzak bir görünüm veriyor. Bu bir sorun.

Bu, günümüzün sorunu. İnsanların bilgi alanı bugün öylesine geniş ki, hepimiz birer uzman konumundayız; uzmanlık konuları arasındaki açıklık öylesine büyümüş ki bunlar arasında özgürce dolaşmak isteyen biri çevresindekilerle yakınlık kurmaktan neredeyse vazgeçmek zorunda. Öğle yemeğinde ne konuşulacağı bile uzmanlık konusu.

Chris benim uzak davranışımı ötekilerden daha iyi anlamış görünüyor, belki daha alışık olmasından, belki de benimle ilişkisi nedeniyle daha ilgili olması gerektiğinden. Bazen yüzünde endişeli ya da en azından gergin bir bakış görürüm, nedenini merak edince benim de gergin olduğumu fark ederim. Yüz ifadesini görmesem bunu anlayamam. Başka zamanlardaysa Chris ortalıkta koşup zıplar, bunun da benim iyi bir ruhsal durumda olmamdan kaynaklandığını keşfederim. Şu anda onu biraz sinirli görüyorum ve John'un bana yönelttiği anlaşılan bir soruyu tekrarlıyor. Yarın birlikte kalacağımız kişi, DeWeese hakkında.

Sorunun ne olduğundan emin değilim, ama yanıtlıyorum, "O bir ressam. Oradaki üniversitede güzel sanatlar öğretiyor, soyut bir empresyonist."

Onu nereden tanıdığımı soruyorlar; anımsamadığım şeklinde, biraz kaçamak bir yanıt vermek zorunda kalıyorum. Onun hakkında, birkaç anı parçası dışında bir şey anımsamıyorum. Anlaşılan o ve karısı Phaedrus'un arkadaşlarının arkadaşıydılar, Phaedrus onları bu şekilde tanımıştı.

Benim gibi bir mühendislik yazarının bir soyut ressamla ortak neyi olabileceğini merak ediyorlar ve ben yine bilmiyorum demek zorunda kalıyorum. Bir yanıt bulmak için anı parçalarını kafamda sıraya diziyorum, ama hiçbir şey yok.

Kişilikleri kesinlikle farklıydı. O zamanlarda Phaedrus'un fotoğrafları yabancılaşma ve saldırganlık belirtileri gösterirken –aynı bölümdeki bir başkası buna yarı şaka, "yıkıcı" bir sima demişti– DeWeese'in aynı dönemdeki fotoğrafları hafiften sorgulayıcı bir ifade dışında gayet pasif ve sakin bir yüzü gösteriyor.

Belleğimde, Birinci Dünya Savaşı'nda bir casusun, esir alınmış (aynı kendisine benzeyen) bir Alman subayını tek taraflı gösteren ayna ile incelemesini konu edinen bir film var. Her jestini ve konuşmasındaki her nüansı taklit edebilinceye dek, aylarca onu inceler. Daha sonra, güya kaçıp kurtulmuş o subayın yerini alarak Alman Kara Kuvvetleri Komutanlığı'na sızar. Subayın eski arkadaşlarıyla ilk karşılaştığında, yaptığı hileyi anlamaları olasılığından duyduğu gerginliği anım-

sıyorum. Ben de şimdi, doğal olarak, benim bir zamanlar tanıdığı kişi olduğumu sanacak olan DeWeese konusunda aynı duyguları yaşıyorum.

Dışarda hafif bir sis motosikletleri ıslatmış. Sele çantasından plastik tepeliği çıkarıp kaskımı takıyorum. Yellowstone parkına girmek üzereyiz.

Yolun ilerisi sisli. Sanki bir bulut vadiye inmiş gibi duruyor; aslında gerçekten tam bir vadi değil de daha çok bir dağ geçidi.

DeWeese'in onu ne kadar iyi tanıdığını ve benimle hangi anıları paylaşmak isteyebileceğini bilmiyorum. Daha önce başka kişilerle bu tür şeyler yaşamış ve uygunsuz anları gizleyebilmiştim. Bunun ödülü, her seferinde, Phaedrus hakkında daha sonraki taklitlere çok yardımcı olacak yeni bilgiler ve yıllar ötesinden size sunduğum şeylerin çoğunluğunu edinmek oluyordu.

Anı parçalarından, Phaedrus'un DeWeese'e büyük saygı duyduğunu, çünkü onu anlamadığını çıkardım. Anlamadığı bir şey Phaedrus'ta korkunç ilgi uyandırırdı ve DeWeese'in tavırları büyüleyiciydi, hep uçukçaydı. Phaedrus ona çok komik olduğunu sandığı bir şey söyleyince DeWeese ya ona şaşkın bir şekilde bakar ya da ciddi bir şekilde yanıtlardı. Bir başka zaman Phaedrus çok ciddi ve çok derin bir şey söyler; DeWeese, sanki duyduğu en zekice espri yapılmış gibi kahkaha atardı.

Örneğin, kalkmış olan kenar kaplamasını Phaedrus'un yapıştırdığı bir yemek masasıyla ilgili bir anı parçası var. Kaplamayı yerine oturtmuş ve tutkalın sertleşmesi için bir top ipi masanın çevresine birkaç kat sarmıştı.

DeWeese ipi görünce bunun ne olduğunu sordu.

"Bu benim son heykelim." dedi Phaedrus. "Sence bu da bir tür heykel değil mi?"

DeWeese gülmek yerine Phaedrus'a şaşkınlıkla baktı, masayı uzun süre inceledi ve sonunda "Tüm *bunları* nereden öğrendin?" dedi.

Phaedrus bir an, onun şakayı sürdürdüğünü sandı, ama DeWeese ciddiydi.

Bir başka zaman Phaedrus sınıfta kalan bazı öğrenciler yüzünden

çok üzgündü. DeWeese ile birlikte, ağaçların altında eve doğru yürürken bu konuda konuştular; DeWeese bu meseleye böyle kişisel bakmasına şaşıyordu.

"Ben de şaştım," dedi Phaedrus ve şaşkın bir ses tonuyla ekledi, "Sanırım, belki de bunun nedeni her öğretmenin, kendisine en çok benzeyen öğrencilere yüksek not verme eğilimidir. Senin kendi yazı üslubun yalınsa öğrencilerde buna daha çok önem verirsin. Eğer sen büyük laflar kullanıyorsan yazısında büyük laflar kullanan öğrencileri daha çok seversin."

"Elbette. Bunda yanlış bir şey mi var?" dedi DeWeese.

"Evet, insanı yıkan bir şey var," dedi Phaedrus, "Çünkü en sevdiğim, gerçek bir özdeşlik duyduğum öğrencilerin hepsi kalıyor!"

Bunun üzerine DeWeese tam anlamıyla, gülmekten kırıldı; Phaedrus çok bozuldu. Pheadrus bunu yeni anlayışlara götüren ipuçları verebilecek bir tür bilimsel görüngü olarak görürken DeWeese yalnızca gülmüştü.

İlk önce, DeWeese'in, istemeden kendi kendisini aşağılamasına güldüğünü sandı. Ama bu ona pek uymuyordu, çünkü o hiç de insanı aşağılayan türden biri değildi. Sonra bunun bir tür gerçeküstü gülüş olduğunu anladı. En iyi öğrenciler hep sınıfta çakar. *Her* iyi öğretmen bunu bilir. Bu, olanaksız durumların yarattığı gerginliği yok eden bir kahkahaydı; Phaedrus bunu biraz kullansa iyi ederdi, çünkü o sıralar her şeyi aşırı ciddiye alıyordu.

DeWeese'in bu anlaşılması zor tepkileri Phaedrus'un, DeWeese'in o dev, gizli kavrayış ülkesine ulaşmış olduğunu düşünmesine yol açtı. DeWeese hep bir şeyleri *gizler* gibi görünüyordu. O, ondan bir şeyler *saklıyordu* ve Phaedrus bunun ne olduğunu çıkaramıyordu.

Sonra, güçlü bir anı parçası geliyor; DeWeese'in de *kendisi* hakkında aynı karışık duyguları yaşadığını anladığı gün.

DeWeese'in stüdyosunda bir elektrik düğmesi bozulmuştu; Phaedrus'a, bundaki arızayı anlayıp anlayamayacağını sordu. Yüzünde, biraz gergin, biraz şaşkın bir ifade; konuştuğu kişi bir ressam da kendisi çok resim satın almış bir zenginmiş gibi bir gülümseme vardı. Zengin, bilgisinin kıtlığını açığa vurduğu için gergindir, fakat bir şeyler öğrenme umuduyla gülümser. Teknolojiden *nefret eden* Sutherland'lerden farklı olarak, DeWeese teknolojiden öyle kopuktu ki onu özel bir tehdit olarak görmüyordu. Aslında DeWeese bir teknoloji *meraklısı*, teknolojiyi satın alan biriydi. Teknolojiden anlamıyordu, ama neden hoşlana-

cağını biliyordu ve bir şeyler öğrenmek hep hoşuna giderdi.

DeWeese sorunun ampule yakın elektrik telinde olduğu gibi bir yanılsama içindeydi, çünkü düğmeye dokunur dokunmaz ampul gitmişti. Ona göre, eğer sorun düğmede olsaydı ampulde sorun çıkması için biraz zaman geçmesi gerekirdi. Phaedrus onunla bu konuyu tartışmadı, ama caddeyi geçip nalbura gitti, bir elektrik düğmesi aldı ve birkaç dakika içinde taktı. Her şey anında halloldu ve elbette DeWeese şaşırıp bozuldu. "Arızanın düğmede olduğunu nasıl anladın?" diye sordu.

"Çünkü düğmeye bastığımda hareketi kesikliydi."

"Evet de, teli oynatmış olamaz mıydı?"

"Hayır."

Phaedrus'un kendinden çok emin havası DeWeese'i kızdırdı ve tartışmaya başladı. "Tüm bunları nereden *anlıyorsun*?"

"Gayet *açık*."

"İyi de, ben niçin anlamadım?"

"Bu konulara biraz aşina olmak gerek."

"Öyleyse o kadar da açık *değilmiş*, değil mi?"

DeWeese tartışmayı hep, yanıtlamayı olanaksız kılan bu garip perspektiften yapardı. Phaedrus'a, onun kendisinden bir şeyler gizlediği düşüncesini veren, bu perspektifti. Kendi analitik ve yöntemsel tarzıyla, bu perspektifin ne olduğunu Bozeman'da kaldığı sürenin en sonunda anlayabilmişti ancak.

Park girişinde, şapkasında bir ayı resmi olan bir adama para ödüyoruz. Bize bir günlük geçiş bileti veriyor. İlerimizde bizi filme alan yaşlı bir turist görüyorum ve gülümsüyorum. Şortunun altından beyaz bacakları görünüyor; gündelik çoraplarını ve ayakkabısını giymiş. Bizi hoşnut bir yüzle izleyen karısının bacakları da aynı. Yanlarından geçerken el sallıyorum, onlar da el sallıyor. Bu, film üzerinde yıllarca saklanacak bir an.

Phaedrus nedenini bilmeden bu parktan nefret ederdi –belki onu kendi bulmadığı için, ama belki de değil. Başka bir şey. Korucuların belirli bir turu izletme yaklaşımı onu kızdırırdı. Turistlerin, sanki Bronx Hayvanat Bahçesi'ndeymiş gibi tavırlar takınmaları onu daha da çok iğrendirirdi. Yüksek ülkeden farklıydı her şey burada. Gerçeklik yanılsamasını versin diye dikkatle manikür yapılmış, ama çocuklar onlara zarar vermesin diye görünmez zincirlerle bağlanmış şeyler ser-

gileyen kocaman bir müze görünümündeydi. İnsanlar parka girer ve birbirlerine karşı kibar, neşeli ve sahte davranırlardı, parkın atmosferi onları böyle yapıyordu çünkü. Bütün o zaman boyunca bu parkın yüz mil yakınında yaşamış, ama yalnızca ya bir ya da iki kez gezmişti.

Ama bu, sırayı bozuyor. Yaklaşık on yıllık bir zaman aralığı eksik. Immanuel Kant'tan birdenbire Bozeman, Montana'ya atlamadı. Aradaki bu on yılda uzun süre Hindistan'da kalıp Benares Hindu Üniversitesi'nde Doğu felsefesi okudu.

Bildiğim kadarıyla orada hiçbir gizemli sır öğrenmedi. Oraları görmek dışında hiçbir şey olmadı. Düşünürleri dinledi ve düşündü ve sonra yine dikkatle dinledi ve yine düşündü, hepsi bu. Mektuplarında sadece çelişkilerin, uyuşmazlıkların ve gözlediği nesnelerle ilgili olarak formüle ettiği her kuralın istisnalarının yarattığı müthiş bir kafa karışıklığı görünür. Hindistan'a ampirik bir bilimadamı olarak girdi, ampirik bir bilimadamı olarak çıktı, geldiğinden daha ileri değildi. Ama çok şey gördü ve bir tür örtük imge edindi; bunlar daha sonra, başka örtük imgelerle birleşip ortaya çıkacaktı.

Bu örtük imgelerden bazılarını kısaca anlatmak gerek, çünkü bunlar daha sonra önem kazandılar. Hinduizm, Budizm ve Taoizm arasındaki doktrin farklarının Hıristiyanlık, Müslümanlık ve Yahudilik arasındaki doktrin farkları kadar önemli olmadığını fark etti. Bunlar için din savaşları yapılmamıştı, çünkü gerçekle ilgili sözsel açıklamalar hiçbir zaman gerçeğin kendisi sanılmıyordu.

Tüm Doğu dinlerinde büyük değer verilen ortak şey, Sanskrit *Tat tvam asi* (Sen busun) doktrinidir; düşündüğün her şeyin sen olduğunu, anladığını düşündüğün her şeyin bir bütün olduğunu savunur. Bu bölünmemişliği tümüyle anlamak, aydınlanmak demektir.

Mantık, özne ile nesne arasında bir ayrım olduğunu varsayar; bu nedenle mantık, asıl bilgelik değildir. Özne ile nesne arasında ayrım olduğu yanılsamasını ortadan kaldırmanın en iyi yolu, fiziksel etkinliği, zihinsel etkinliği ve duygusal etkinliği durdurmaktır. Bunun için pek çok disiplin vardır. Bunların en önemlisi Sanskritçe *dhyana*, Çince söylenişiyle "Chan" ve Japonca söylenişi ile "Zen"dir. Phaedrus hiç meditasyona kalkışmadı, çünkü ona anlamsız geliyordu. Hindistan'da bulunduğu tüm sürede onun için "anlam" hep mantıksal tutarlılık demekti; doğrusu bu inançtan vazgeçmenin yolunu bulamadı. Sanırım bu, onun açısından övünülecek bir şeydi.

Fakat bir gün sınıfta felsefe profesörü, herhalde ellinci kez, dünya-

nın gerçek olmayan doğasını heyecanla anlatıyordu; Phaedrus elini kaldırıp soğuk bir tarzda, Hiroşima ve Nagasaki'ye düşen atom bombalarının da gerçek olmadığına mı inanıldığını sordu. Profesör gülümsedi ve evet dedi. Konuşma böylece bitti.

Bu yanıt, Hint felsefesi için doğru olabilirdi, ama Phaedrus ya da düzenli gazete okuyan ve insanoğlunun kitle halinde yok edilmesi gibi şeylere karşı duyarlı kişiler için umut kırıcı ölçüde yetersizdi. Phaedrus sınıfı terk etti, Hindistan'ı terk etti ve bu konuyu bıraktı.

Ortabatı Amerika'ya geri döndü, pratik gazetecilik öğrenimi gördü, evlendi. Nevada ve Meksika'da yaşadı, garip işler yaptı, gazeteci, bilim yazarı ve endüstriyel reklam yazarı olarak çalıştı. İki çocuğu oldu, bir çiftlik, bir binek atı ve iki araba satın aldı ve orta yaşlı herkes gibi şişmanlamaya başladı. Akıl hayaleti denen şeyi kovalama işini bıraktı. Bunu anlamak çok önemli. Vazgeçmişti.

Vazgeçtiği için, yaşamı yüzeyde rahatladı. Çok çalıştı, geçinilmesi kolay biri oldu; o zamanlar yazdığı kısa öykülerde gözlenen, iç boşluğunun anlık belirlemeleri dışında, günleri gayet olağan geçiyordu.

Onu bu dağlara çıkaran şeyin ne olduğu kesin değildi. Karısı bilmiyor gibi görünüyor, ama bence nedeni, içinde yaşayan başarısızlık duyguları ve bunun nasılsa bir gün geri dönmesine neden olacağına duyduğu umuttu. Kafasındaki hedefe ulaşmaktan vazgeçmek sanki onu daha hızlı yaşlandırmış gibi, çok daha olgunlaşmıştı.

Gardiner'da parktan çıkıyoruz; buraya pek yağmur yağmazmış gibi duruyor, çünkü alacakaranlıkta dağ yamaçlarında çimen ve adaçayından başka bir şey görünmüyor. Gece burada kalmaya karar veriyoruz.

Kasaba, düz ve temiz, büyük kayaların üzerinden hızla akan bir nehri geçen köprünün iki yanındaki yüksek kıyılar üzerine kurulmuş. Köprünün öte yakasında, kayıt yaptırdığımız otel ışıklarını yakmış, pencerelerden gelen yapay ışıkla bile, her bungalovun çevresinin dikili çiçeklerle, özenle çevrelenmiş olduğunu görüyorum ve üzerlerine basmamaya dikkat ediyorum.

Bungalovlarda, bazı şeyler daha fark edip Chris'e gösteriyorum. Tüm pencereler üstten menteşeli ve kasaya asılmış. Kapılar hiç gevşeklik olmaksızın tık diye kapanıyor. Tüm kalıplar kusursuzca gönyelenmiş. Tüm bunlarda hiç gösteriş yok, çok iyi yapılmış ve bir şey bana, tüm bunların tek kişi tarafından yapıldığını söylüyor.

Restorandan motele döndüğümüzde yaşlı bir karı-koca ofisin önündeki küçük bahçede oturmuş akşam esintisinin tadını çıkarıyorlar. Adam bu bungalovları kendisinin yaptığını doğruluyor ve bunun fark edilmesinden öyle mutlu oluyor ki bunu anlayan karısı bizi oturmaya davet ediyor.

Aceleye gerek duymadan konuşuyoruz. Burası parkın en eski girişi. Otomobil henüz yokken de kullanılıyormuş. Çevremizde gördüğümüz şeylere farklı bir boyut katarak, yıllar boyu olmuş değişimlerden söz ediyorlar ve her şey güzel bir bireşim oluşturuyor —bu kasaba, bu karı-koca ve burada geçmiş yıllar. Sylvia elini John'un kolunun üstüne koyuyor. Aşağıda, kayaların üzerinden hızla akan nehrin sesini ve akşam rüzgârındaki güzel kokuyu duyuyorum. Tüm kokuları tanıyan kadın bunun hanımeli kokusu olduğunu söylüyor; bir süre susuyoruz ve bana hoş bir uyku bastırıyor. Odalara dönmeye karar verdiğimizde Chris neredeyse uyumuş durumda.

13 John ve Sylvia kahvaltıda sıcak keklerini yiyip kahvelerini içiyorlar, hâlâ akşamki ruhsal durumdalar; oysa bana yemek yemek zor geliyor.

Bugün, birçok şeyin bir araya geldiği o okula gideceğiz; oldukça gerginim.

Bir zamanlar, Yakın Doğu'daki bir arkeolojik kazıyla ilgili bir kitapta binlerce yıldır unutulmuş mezarları ilk kez açan arkeologların duygularını okuduğumu anımsıyorum. Şimdi ben de kendimi bir arkeolog gibi hissediyorum.

Kanyondan Livingston'a doğru uzanan kokulu artemisia çalıları buradan Meksika'ya doğru tüm yol boyunca görülenlerin aynısıdır.

Sabah güneşi dünkü gibi, yalnız biraz daha alçaklarda olduğumuzdan, daha ılık ve yumuşak.

Olağandışı hiçbir şey yok. Yalnızca, çevredeki sakinliğin bir şeyler gizlediği gibi bir arkeolojik duygu var. Burası tekin değil.

Gerçekten oraya gitmek istemiyorum. Hemen dönüp geri gitmek istiyorum.

Sadece gerginlik, sanırım.

Bu, bir anı parçasındaki duruma uyuyor, çoğu sabahlar gerginlik

öylesine yoğun olurdu ki, Phaedrus ilk dersine girinceye dek her şeyi kaldırıp atardı. Öğrencilerle dolu sınıflarda herkesin önüne çıkmaktan ve konuşmaktan nefret ederdi. Bu, onun tümüyle yalnız, soyutlanmış yaşam tarzının tam anlamıyla ihlal edilmesiydi; şiddetli bir sahne korkusuydu yaşadığı şey, ama bu duygusal tepki onda hiçbir zaman sahne korkusu olarak değil, yaptığı her şeye sinen korkunç bir *yoğunluk* olarak ortaya çıkıyordu. Öğrenciler karısına, sanki havada elektrik varmış gibi olduğunu söylemişlerdi. Sınıfa girdiği an tüm gözler ona çevrilir ve öğrencilerin önüne çıkışını izlerlerdi. Ders başlamadan önce tüm konuşmalar bitip yerini sessizliğe bırakır ve genellikle birkaç dakika sürse de sessizlik bozulmazdı. Ders saati boyunca gözler ondan ayrılmazdı.

Hakkında çok konuşulan biri, tartışmalı bir tip oldu. Öğrenciler çoğunlukla, onun derslerinden vebadan kaçar gibi uzak dururdu. Bir sürü hikâye duymuşlardı.

Resmi olarak okul, bir "eğitim fakültesi"ydi. Bir eğitim fakültesinde öğretirsiniz, öğretirsiniz, öğretirsiniz; araştırma için zaman yoktur, düşünmek için zaman yoktur, dış olaylara katılmak için zaman yoktur. Salt öğret, öğret, öğret ve sonunda zekânız söner, yaratıcılığınız körlenir ve neden böyle sönük olduğunuzu anlamayan, olan bitenden habersiz, masum öğrencilerden oluşan ve birbiri ardınca gelen dalgalara tekrar tekrar aynı sıkıcı şeyleri anlatan bir otomatik makine olursunuz. Sizi sönük bulan öğrenci size saygısını yitirir ve bu saygısızlığı ötekilere de yayar. Böyle biteviye öğretmenizin nedeni, bunun hem gerçek eğitim veriyormuş gibi görünüm elde etmenin hem de bir üniversiteyi en kolay yoldan götürmenin akıllıca bir yolu olmasıdır.

Yine de o, okula pek anlamlı olmayan, hatta okulun fiili durumu dikkate alındığında biraz gülünç kaçan bir ad takmıştı. Fakat bu adın onun için anlamı çok büyüktü ve ona bağlı kaldı, ama bunu kafasına soktuğu insan sayısı o denli azdı ki tutunması çok zordu; bunu anlayınca bu kavramı bıraktı. Okula, "Akıl Kilisesi" adını takmıştı; insanlar bununla neyi kastettiğini anlasalardı onu bu kadar garip bulmayabilirlerdi.

O zamanlar Montana'da, tıpkı Kennedy suikastından hemen önceki Dallas ve Texas'ta olduğu gibi bir aşırı sağ politik patlama yaşanıyordu. Missoula'daki Montana Üniversitesi'nin ülke çapında ünlü bir profesörünün üniversitede konuşması, "sorun yaratabilir" gerekçesiyle yasaklandı. Profesörlere, üniversitenin halkla ilişkiler bürosunca ayık-

lanmadan halka hiçbir açıklamanın yapılamayacağı bildirildi.

Akademik standartlar tahrip edildi. Yerel parlamento önce, yirmi bir yaşını aşmış herkesin, lise diploması olsun olmasın okula alınacağını, okulun bunları geri çeviremeyeceğine karar verdi. Daha sonra parlamento okulun, sınıfta kalan her öğrenci için sekiz bin dolar para cezası ödeyeceğini bildiren, yani açıkça her öğrencinin geçirilmesi yolunda baskı yapan bir yasa çıkardı.

Yeni seçilen vali hem kişisel, hem de politik nedenlerle, üniversite rektörünü görevden uzaklaştırmaya çalışıyordu. Rektör onun kişisel düşmanı olduğu gibi, bir demokrattı da; vali ise sıradan bir cumhuriyetçi sayılmazdı. Seçim kampanyasını yürüten menajeri, aynı zamanda John Birch Derneği'nin eyalet koordinatörüydü. Birkaç gün önce, elli yıkıcı kişinin listesini yaptığını anlattığımız vali, bu valiydi.

Bu kan davasının bir parçası olarak, üniversitenin parasal fonları kesildi. Üniversite rektörü ise bu kesintinin normalden fazla bir bölümünü, Phaedrus'un üyesi bulunduğu ve mensupları akademik özgürlük konusunda çeşitli demeçler vermiş, yazılar yazmış olan İngiliz Edebiyatı bölümüne yansıttı.

Phaedrus, Kuzeybatı Bölgesi Denklik Birliği'ne,* denklik gereklerinin bu biçimde ihlal edilmesine engel olmalarını isteyen mektuplar yazmaktan bıktı ve vazgeçti. Bu özel yazışmalara ek olarak, okulun tüm durumunun araştırılması için kamuoyuna bir çağrıda bulundu.

Bu aşamada onun sınıfındaki bazı öğrenciler denkliğin kaldırılmasına yönelik çabalarıyla onların eğitim görmelerine engel olmaya mı çalıştığını sert bir dille sordular.

Phaedrus, hayır dedi.

Sonra, valinin partisinin yandaşı olduğu bilinen bir öğrenci kızgın bir dille, okulun denkliğini yitirmesine parlamentonun engel olacağını söyledi.

Phaedrus, nasıl diye sordu.

Öğrenci, bunu önlemek için polisin görevlendirileceğini söyledi.

Phaedrus bu konuda bir süre düşündü ve öğrencinin, denkliğin ne olduğu hakkındaki cehaletinin korkunçluğunu fark etti.

O akşam, ertesi günkü ders notu olarak, yaptıklarının savunmasını yazdı. Bu, onun her zamanki, derinliği olmayan ders notlarının tersine, çok uzun ve dikkatle, özenle hazırlanmış, Akıl Kilisesi hakkında bir metindi.

* ABD'de bir okul, yüksek okul ya da üniversiteye denetleme sonucu verilen, eğitim düzeyinin güvenilir olduğunu gösteren denklik belgesini veren kuruluş. (ç.n.)

Metin, ön giriş kapısının tam üstünde elektrikli bir bira reklamı panosu asılı duran kilise binası ile ilgili bir gazete yazısından alıntı ile başlıyordu. Bina satılmıştı ve bir zamanlar bar olarak kullanılmıştı. Bu noktada sınıfça bir kahkaha kopacağı düşünülebilir. Üniversite içki partileriyle ünlüydü, imge bulanık da olsa uygundu. Gazetedeki makale, pek çok kişinin kilise yetkililerine şikâyette bulunduğunu yazıyordu. Kilise, bir Katolik kilisesiydi ve eleştiriler üzerine gönderilmiş rahip bu durumdan çok rahatsız olmuş görünüyordu. Bu durum ona, kilisenin ne olduğu konusundaki inanılmaz cehaleti göstermişti. Kiliseyi tuğlaların, tahtaların ve camların mı oluşturduğunu sanıyorlardı? Ya da çatı biçiminin? Burada Tanrı'ya hizmet olarak gösterilen şey, kiliseye karşı son derece maddeci bir yaklaşımın örneğiydi. Söz konusu yapı kutsal bir yer değildi. Kutsallığı bozulmuştu. İşte o kadar. Bira reklamının yeri barın üzeriydi, kilisenin üzeri değil. Aradaki farkı bilmeyenler kendileri hakkında bazı şeyleri belli etmekteydiler.

Phaedrus üniversite konusunda da aynı kafa karışıklığının var olduğunu ve denkliğin yitirilmesinin bu yüzden anlaşılamadığını söyledi. Gerçek üniversite maddi bir nesne değildi. Polisçe korunacak bir grup yapı da değildi. Bir kolej denkliğini yitirirse kimsenin gelip okulu kapatmayacağını söyledi. Bu konuda yasal bir ceza, para cezası ya da hapis cezası veren bir yasa hükmü yoktu. Yani dersler durdurulmazdı. Her şey önceki gibi devam ederdi. Öğrenciler, okul denkliğini yitirmese alacakları aynı eğitimi yine alırlardı. Tüm bu olacaklar, dedi Phaedrus, halen olmakta olan duruma yalnızca resmen tanı konmasıydı. Bu, kiliseden aforoz edilmeye benzerdi. Olacak olan şey yalnızca, hiçbir parlamentonun buyuramayacağı, tuğlalardan, tahtalardan ve camlardan oluşmuş bir yer olarak asla tanımlanamayacak gerçek üniversitenin, artık buranın "kutsal yer" olmadığını duyurmasıydı. Buradaki gerçek üniversite yok olacak ve geriye, tuğlalardan, kitaplardan ve maddi tezahürlerden başka bir şey kalmayacaktı.

Bu, tüm öğrenciler için garip bir kavram olmuştur herhalde; onun, uzun bir süre söylediklerinin sindirilmesini ve belki de "Gerçek üniversite sizce nedir?" sorusunu epey zamandır beklemiş olduğunu gözümde canlandırabiliyorum.

Bu soruya yanıt olarak hazırladığı notlar şunları açıklıyor:

Gerçek üniversitenin, diyor, spesifik bir yeri yoktur. Mala mülke sahip değildir, ücret ödemez ve maddi bir aidat almaz. Gerçek üniversite zihinsel bir durumdur. Yüzyıllardır sürüp bize dek gelmiş ve her-

hangi belli bir yeri olmayan büyük akılcı düşünce mirasıdır. O, geleneksel olarak profesör unvanı taşıyan bir grup tarafından yüzyıllardır yeniden üretilip gelmiş bir zihin durumudur, ama bu profesör unvanı bile gerçek üniversitenin bir parçası olamaz. Gerçek üniversite, aklın kendisinin sürüp gitmesinden başka bir şey değildir.

Bu zihin durumundan, yani "akıl"dan başka, ne yazık ki aynı adla anılan, ama bambaşka bir şey olan yasal bir varlık daha vardır. Bu, devletin kâr amacı gütmeyen bir şirketi, belli adresi olan bir dalıdır. Malı mülkü vardır, ücret ödeyebilir, para alabilir ve parlamentodan gelen baskılara yanıt verebilir.

Ama bu ikinci üniversite, bu yasal şirket yeni bilgiyi öğretemez, üretemez ya da düşünce geliştiremez. Gerçek üniversite değildir. Yalnızca, gerçek kilisenin var olması için uygun koşulların sağlandığı bir kilise binası, bir ortam, bir yerdir.

Bu farkı göremeyenlerin, diyor Phaedrus, kafasında hep bir karışıklık olagelmiştir ve bunlar kilise binalarını kontrol etmenin kiliseyi kontrol etmek demek olduğunu sanırlar. Profesörleri, ikinci üniversitede görevli memurlar, tıpkı başka şirketlerdeki memurların yaptığı gibi, istendiğinde akıldan vazgeçecek, verilen emirleri karşılık vermeden uygulayacak ücretliler olarak görürler.

İkinci üniversiteyi görürler, ama birincisini göremezler.

Bunu ilk kez okuduğumda Phaedrus'un analitik hünerinin dikkatimi çektiğini anımsıyorum. Üniversiteyi bilim dalları ve kürsülere bölüp de bu analizin sonucunu değerlendirmeye yanaşmamıştı; öğrenciler, fakülte ve yönetimden oluşan alışılagelmiş bölünmeden de kaçınmıştı. Üniversiteyi bu tarzlardan biriyle bölerseniz resmi okul bülteninden alabileceğiniz bilgilerden daha fazla bir şey söylemeyen bir sürü yararsız laf elde edersiniz. Ama Phaedrus onu "kilise" ve "bina" olarak bölünce bültende anlatılan hantal ve belirsiz kurum birdenbire, daha önce hiç olamayacağı kadar açıklık kazanmıştı. Bu bölme ile üniversite yaşamının çok karışık ama normal yönlerine açıklama getirmişti.

Bu açıklamalardan sonra dinsel kilise benzetmelerine geri dönmüştü. Böyle bir kiliseyi yapan ve bunun için para veren yurttaşlar büyük olasılıkla bunu cemaat için yaptıklarını düşünüyorlardır. İyi bir vaaz, cemaat üyelerini bir sonraki haftaya dek iyi düşünce biçimine yöneltebilir. Pazar okulu çocukların iyi yetişmesine yardımcı olur. Vaazı veren ve pazar okulunu yöneten papaz bu amaçları bilir ve bunları sürdürür,

ama ilk amacının topluma hizmet olmadığını da bilir. İlk amacı daima, Tanrı'ya hizmettir. Normalde bu konuda bir anlaşmazlık çıkmaz, ama bazen, kilise mütevelli heyeti papazın vaazına karşı çıkıp parasal fonları azaltma tehdidinde bulunduğunda böyle bir sorun uç verebilir.

Gerçek bir papaz bu durumda, tehditleri hiç duymamış gibi davranmalıdır. Onun birincil amacı cemaat üyelerine değil, daima Tanrı'ya hizmet etmektir.

Akıl kilisesinin birincil amacı, diyor Phaedrus, daima (akılcılık sürecinin ortaya çıkardığı sürekli değişen biçimlerde) Sokrates'in klasik "gerçeğe ulaşmak" amacıdır. Geri kalan her şey bundan sonra gelir. Normalde bu amaç tüm yurttaşların durumunu iyileştirmek konusundaki bina amacıyla çelişmez, ama bazen Sokrates'in kendi davasında olduğu gibi, bazı çatışmalar çıkabilir. Bu çatışmalar, bina için büyük para ve zaman vermiş mütevelliler ve parlamenterler, profesörlerin ders notlarının ve kamuya yaptıkları açıklamaların karşısında bir görüşte olduklarında ortaya çıkar. O zaman yönetime baskı yaparak, profesörler duymak istemedikleri şeyleri söylerlerse parasal fonları kesme tehdidinde bulunurlar.

Gerçek bir kilise adamı bu durumda, bu tehditleri hiç duymamış gibi davranmalıdır. Onun birincil amacı her şeyden önce cemaate hizmet değildir. Birincil amacı, aklı kullanarak gerçeğe ulaşma amacına hizmet etmektir.

Phaedrus'un, Akıl Kilisesi'yle anlatmak istediği buydu. Bu kavramı derinden duyumsadığına kuşku yok. Phaedrus, sorun yaratan biri olarak nitelenirdi; fakat hiçbir zaman, yarattığı sorunların miktarıyla orantılı olarak sansüre uğramadı. Onu çevresindekilerin öfkesinden kurtaran biraz, üniversitenin düşmanlarına destek olmak istememeleri, ama biraz da onun tüm sorun çıkarmalarının sonuçta, kendilerini asla kurtaramayacakları bir yükümlülükten, yani akılcı gerçeği söyleme yükümlülüğünden kaynaklandığını kıskanarak anlamalarıydı.

Ders notları, neden o tarzda davrandığını hemen hemen tümüyle açıklıyorsa da bir şeyi açıklayamıyor –davranışlarındaki fanatik yoğunluğu. Bir insan gerçeğe, onu bulmak için aklı kullanmaya ve eyalet parlamentosuna karşı direnmeye inanabilir, ama insan kendini bunun için neden günden güne yakar bitirir?

Bana yapılan psikolojik açıklamalar yeterli değil. Sahne korkusu, bu tür bir çabayı aylarca sürdürmeyi açıklayamaz. Daha önceki başarısızlıkların bedelini ödemek gibi başka açıklamalar da doğru gibi dur-

muyor. Hiçbir yerde daha önce üniversiteden kovulmasını bir başarısızlık olarak gördüğünü gösteren bir kanıt yok; tam bir muammayla karşı karşıyayız. Sonunda vardığım açıklama, laboratuvarda bilimsel akla karşı gösterdiği inançsızlık ile Akıl Kilisesi ders notlarında görülen, aynı akla duyduğu fanatik inanç arasındaki çelişkiden kaynaklanıyor. Bir gün bu çelişki üzerinde düşünürken birdenbire, bunun hiç de çelişki olmadığını anladım. Kendisini akla böylesine fanatikçe adamasının *nedeni*, akla inanmamasıydı.

Tümüyle güvendiğiniz bir şeye asla kendinizi adamazsınız. Kimse yarın güneşin doğacağını fanatik bir biçimde haykırmaz. Çünkü güneşin yarın doğacağını herkes *bilir*. İnsanlar, politik ya da dinsel inançlar ya da başka tür dogmalar ya da amaçlar için kendilerini fanatikçe adıyorsa bunun nedeni daima, bu dogmaların ya da amaçların kuşkulu olmasıdır.

Onun biraz benzerlik gösterdiği Cizvit tarikatı üyelerinin militanlığı bu konuya bir örnektir. Onların ateşliliği tarihsel olarak, Katolik Kilisesi'nin gücünden değil Reform hareketi karşısındaki zayıflığından kaynaklanır. Phaedrus'un böyle fanatik bir öğretmen olmasının nedeni onun akla *inanmamasıdır*. Bu daha anlamlı. Ve bunu izleyen pek çok şeye de uyuyor.

Sınıfının arka sıralarındaki başarısız öğrencilere öyle derin bir yakınlık duymasının nedeni belki de budur. O öğrencilerin yüzlerindeki hor gören bakışlar, kendisinin tüm akılcı, düşünsel süreçlere karşı duygularını yansıtıyordu. Aradaki tek fark, onlar anlamadıklarından hor görüyorlardı; o ise anladığından. Onların, anlamadıklarından ötürü başarısız olmak ve yaşamlarının kalan bölümünde bunu acı bir deneyim olarak anımsamaktan başka çözümleri yoktu. O ise, bu konuda bazı şeyler yapmak zorunda hissediyordu kendini. Akıl Kilisesi konulu ders notları bu nedenle çok özenli hazırlanmıştı. Akla inanmalısınız, çünkü inanacak başka bir şey yok diyordu. Ama bu, kendisinde olmayan bir inançtı.

Bütün bunların bin dokuz yüz yetmişli değil bin dokuz yüz ellili yıllarda olduğu unutulmamalı. O zamanlar beatnikler ve ilk hippilerin "sistem" hakkındaki yakınmaları ve buna destek olan örümcek kafalı aydınlar vardı, ama bir gün tüm yapıdan bu denli derinlemesine kuşku duyulacağını önceden görmek çok zordu. Yani Phaedrus kimsenin, hele Bozeman-Montana'da hiç kimsenin kuşku duymak için bir neden göremediği Akıl Kilisesi'ni fanatikçe savunuyordu. Bir reform öncesi

Loyola.* Kimse endişelenmediği halde, herkese, yarın güneşin doğacağından endişe etmemelerini öğütleyen bir militan. Halbuki onlar yalnızca onun için endişe ediyorlardı.

Ama bugün, onunla aramızda yüzyılımızın en çalkantılı on yılı; aklın, ellili yılların en vahşi inançlarından bile daha çok taarruz ve tecavüze uğradığı bir on yıl varken, onun bulduklarını konu eden bir Chautauqua'da sanırım neden söz ettiğini birazcık daha iyi anlayabiliriz... her şeye yönelik bir çözüm... ah bir de doğru olsaydı... söylediklerinin ne kadarı bize ulaştı, bilmek olanaksız.

Kendimi bir arkeolog gibi hissetmemin nedeni belki de budur. Ve bu konuda böylesine gerginlik duymamın. Bende yalnızca anı parçaları ve insanların bana anlattıkları var; yaklaştıkça, bazı mezarlar acaba gerçekten kapalı mı bırakıldı diye merak ediyorum.

Chris arkamda oturuyor, bunu birden anımsıyorum ve onun ne kadar bildiğini, ne kadar anımsadığını merak ediyorum.

Parktan gelen yolun doğu-batı yönündeki anayolla kesiştiği kavşağa geliyoruz, duruyoruz ve sapıyoruz. Buradan sonra alçak bir geçidi geçeceğiz ve Bozeman'ın içine gireceğiz. Şu anda yol batı yönünde yokuş çıkıyor ve birden, ilerde ne var diye karşıya bakıyorum.

14 Geçitten çıkıp küçük, yeşil bir düzlüğe geliyoruz. Hemen güneyimizde, tepelerinde kıştan kalma karlarıyla çam ormanlı dağları görüyoruz. Öteki yönlerde dağlar daha alçak, daha uzak, ama daha açık ve net görünüyor. Bu kartpostal manzarası anılardakine, kesin değil de bulanık bir biçimde uyuyor. Bu eyaletlerarası parasız yol herhalde o zamanlar yoktu.

"Yolculuk etmek ulaşmaktan iyidir" tümcesi yeniden aklıma geliyor ve takılıyor. Yolculuk yaptık, şimdi varacağız. Bunun gibi geçici bir hedefe ulaştığımda bir depresyon süreci geçiririm, sonra kendimi bir sonrakine yöneltmem gerekir. Bir-iki gün içinde John ve Sylvia'nın geri dönmeleri gerekiyor; Chris ile ben ise ne yapacağımıza karar vereceğiz. Her şeyin yeniden düzenlenmesi gerek.

* Aziz Ignacio de Loyola (1491-1556). Önce Reform hareketine karşı savaşım veren, sonra Katolik Kilisesi'ndeki reformlara öncülük eden Cizvit tarikatının kurucusu İspanyol papaz. (ç.n.)

Kasabanın anacaddesi hafiften tanıdık geliyor, ama burada sanki bir turist olarak bulunduğum duygusu var; dükkân tabelalarının burada yaşayanlara değil de bana, yani turiste yönelik olduğunu görüyorum. Hiç de küçük bir kasaba değil burası. İnsanlar çok hızlı ve birbirlerinden çok bağımsız hareket ediyorlar. Burası on beş bin-otuz bin arası nüfusuyla kasaba da kent de değil –hiçbir şey değil aslında.

Öğle yemeğini hiçbir anı uyandırmayan, her tarafı cam ve krom olan bir restoranda yiyoruz. Burası sanki onun yaşadığı dönemden sonra yapılmışa benziyor ve anacaddedeki tüm yapılar gibi kişilikten yoksun görünüyor.

Gidip bir telefon rehberinden Robert DeWeese'in telefon numarasını arıyorum, ama bulamıyorum. Santral memurunu arıyorum, ama kadın böyle bir vatandaşın adını hiç duymamış, bana numarayı söyleyemiyor. İnanmıyorum! Onlar salt Phaedrus'un hayali miydi yoksa? Kadının yanıtı bende bir an panik duygusu uyandırıyor, ama daha sonra, geleceğimizi bildiren mektubuma verdikleri yanıtı anımsıyor ve sakinleşiyorum. Hayal ürünü kişiler mektup atamazlar.

John üniversitenin sanat bölümünü ya da bazı arkadaşları aramamı öneriyor. Bir süre sigara ve kahve içiyorum; yeniden gevşeyince dediğini yapıp oraya nasıl gideceğimi öğreniyorum. Korkutucu olan şey teknoloji değil. Korkutucu olan, teknolojinin telefon edenler ve santral memuru gibi kişiler arasındaki ilişkilere yaptığı şey.

Kasabadan dağlara doğru vadi tabanını geçerek giden yol on milden az olmalı; şimdi çakıllı bir yoldan gidiyoruz; yolun iki yanında, kesilmeye hazır, gelişkin ve uzun yoncalar var, öyle gür ki içinden yürümesi zor gibi görünüyor. Yonca tarlaları uzanarak ve çamların daha koyu yeşilinin ansızın yükseliverdiği dağ eteklerine doğru hafiften eğimlenerek gidiyor. İşte DeWeese'in yaşadığı yer burası. Açık yeşille koyu yeşilin buluştuğu yer. Havada yeni biçilmiş açık yeşil otların kokusu ve çiftlik hayvanlarının kokusu var. Bir yerde, bu kokuların yerini çam kokularının aldığı serin bir hava kütlesinden geçiyoruz, ama sonra yeniden ılık hava başlıyor. Günışığı ve çayırlar; yakın, sisli dağlar.

Çamlara vardığımızda yoldaki çakıl tabakasının derinliği artıyor. Birinci vitese geçip hızı saatte on mile düşürüyoruz; ayaklarımı askılardan iki yana aşağı indirip, eğer motosiklet çakıla saplanıp devrilmeye başlarsa ayaklarımla destekleyip yeniden doğrultmak üzere hazırlıyorum. Bir köşeyi dönüp birden çamların içine ve dağların arasında V

biçiminde, çok dik bir vadiye giriyoruz; yolun tam kıyısında, bir yanına kocaman bir demirden heykelin iliştirildiği büyük, gri bir ev var ve heykelin ötesinde, geriye, eve doğru kaykılmış bir sandalyede, arkadaşlarıyla birlikte oturan, bir elinde kutu birası, bize el sallayan DeWeese'in canlı görüntüsü. Tam eski fotoğraflardaki gibi.

Motosikleti dik tutmak için öyle çaba harcıyorum ki ellerimi gidondan ayıramıyorum, bunun yerine bacağımı sallıyorum. Yanına vardığımızda DeWeese'in yaşayan görüntüsü gülümsüyor.

"Bulabildiniz ha," diyor. Rahat bir gülümseme. Mutlu gözler.

"Epey zaman aldı," diyorum. Görüntünün birden konuştuğunu ve devindiğini görünce şaşırsam da, ben de mutlu olduğumu hissediyorum.

Motosikletlerden inip, sürücü gereçlerimizi çıkarıyoruz; DeWeese'le konuklarının üzerinde bulunduğu açık verandanın tahta döşemesinin henüz tamamlanmamış ve üzerindeki damın yapılmamış olduğunu görüyorum. DeWeese'in üzerinde durup bize baktığı döşemenin bize yakın yanı yolun ancak bir buçuk metre yüksekliğinde, ama kanyonun V biçimi öyle dik eğilimli ki döşemenin öte yanında toprak dört buçuk metre aşağıda kalıyor. Evden uzağa doğru gittikçe yer bir dört buçuk metre daha alçalıyor, orada ağaçlar ve uzun otlar arasında, gövdesinin bir bölümü ağaçlardan görünmeyen bir at bize bakmaksızın otluyor. Burada, gökyüzünü görmek için yükseklere bakmak gerek. Vardığımızdan beri yalnızca koyu yeşil orman var etrafımızda.

"Burası çok *güzel!*" diyor Sylvia.

DeWeese'in canlı görüntüsü gülümsüyor. "Teşekkür ederim," diyor, "beğendiğinize sevindim." Ses tonu tümüyle burada ve şu anda. Son derece rahat. Bunun DeWeese'in gerçek görüntüsü olmasına karşın kendini sürekli yenilemiş yepyeni bir insan olduğunu ve onu tümüyle yeni baştan tanımam gerektiğini fark ediyorum.

Verandaya çıkıyoruz. Döşeme tahtaları arasında boşluklar var, ızgara gibi. Aralarından yer görünüyor. DeWeese, "Valla, nasıl yapacağımı pek bilmiyorum," dercesine bir ses tonu ve gülüşle bizi herkese tanıtıyor, ama onlar pek ilgilenmiş görünmüyorlar. Adlarını hiç anımsamıyorum. Konukları okuldan, bağa gözlüklü bir sanat öğretmeni ile sıkılgan bir biçimde gülümseyen karısı. Bunlar yeni olmalı.

Bir süre konuşuyoruz, çoğunlukla DeWeese onlara, benim kim olduğumu anlatıyor; verandanın, evin köşesini dönerek görünmez olduğu yerden birdenbire Gennie DeWeese elinde bir tepsi dolusu kutu bi-

rayla çıkıveriyor. O da bir ressam ve birden fark ediyorum, kafası hızlı çalışan biri; ben aynı elle hem bir kutu bira kapıp hem de onun elini sıkma maharetini gösterince herkes gülümsüyor; Gennie de bana, "Komşularımız akşam birlikte yiyelim diye alabalık alıp gelmişler. Ne güzel," diyor. Buna karşılık uygun bir şey bulup söylemek istiyorum, ama yalnızca başımı sallıyorum.

Oturuyoruz, ben güneşteyim, buradan, verandanın gölgede kalan öteki yanındaki ayrıntıları ayırt etmek zor.

DeWeese bana bakıyor, onun anımsadığından kuşkusuz çok farklı olan görünüşüm hakkında konuşacak gibi duruyor, ama bir şey bakışını saptırıyor ve benim yerime John'a dönüp yolculuğun nasıl geçtiğini soruyor.

John bu yolculuğun, kendisinin ve Sylvia'nın yıllardır ihtiyaç duydukları olağanüstü güzel bir şey olduğunu anlatıyor.

Sylvia ekliyor: "Bu koskoca ülkede hep açık havada olmak," diyor.

"Montana büyük bir yer," diyor DeWeese biraz heyecanlanarak. O, John ve sanat öğretmeni, Montana ve Minnesota arasındaki farklar üzerine bir tanıma-öğrenme konuşmasına dalıyorlar.

Aşağımızdaki at sakince otluyor, hemen ötesindeki derenin suları köpürerek akıyor. Konuşma DeWeese'in buradaki, kanyondaki arazisine, DeWeese'in ne kadar zamandır burada olduğuna, oradan da kolejde sanat öğretmenliği yapmanın nasıl bir şey olduğuna kayıyor. John'ın böyle rasgele konuşma konusunda gerçekten, bende asla olmayan bir yeteneği var; ben dinliyorum.

Bir süre sonra güneşin sıcaklığı öyle artıyor ki süveterimi çıkarıp gömleğimin yakasını açmak zorunda kalıyorum. Ayrıca, gözlerimi kısarak bakmaktan kurtulmak için güneş gözlüğümü getirip takıyorum. Böylesi daha iyi, ama bu kez de gölge öyle kararıyor ki yüzleri neredeyse zorlukla görebiliyorum ve bu beni, güneşten ve kanyonun güneşli yamaçları dışında her şeyden görsel olarak soyutlanmışım gibi bir duyguya itiyor. Kendi kendime, eşyaları indirmeyi düşünüyor, sonra boşveriyorum. Bizim burada kalacağımızı biliyorlar, ama salt sezgisel olarak, işleri oluruna bırakıyorum. Önce bir gevşeyelim, sonra eşyaları indiririz. Ne acelesi var? Bira ve güneşin etkisiyle kafam şeker gibi oluyor. Çok hoş.

Aradan ne kadar süre geçtiğini anlamadan John'un "film yıldızımız da burada" diye konuştuğunu duyuyorum; benden ve güneş gözlüklerimden söz ettiğini anlıyorum. Gölgede kalmış başlarına bakıyor ve

DeWeese, John ve sanat öğretmeninin bana gülümsediklerini seçebiliyorum. Yolculukla ilgili bazı sorunlar hakkında benimle konuşmak istiyorlar sanırım.

"Motorlarda arıza çıktığında ne olduğunu öğrenmek istiyorlar," diyor John.

Bu soruya yanıt olarak, Chris'le ikimizin yağmur fırtınasına yakalandığımız ve motorun çalışmadığı günkü tüm hikâyeyi anlatıyorum; güzel bir hikâye, ama biraz konu dışı olduğunu, anlatırken fark ediyorum. Benzinin bittiğini anlatan son tümce, beklenen şaşkınlık seslerine yol açıyor.

"Ama oraya bakmasını ben bile söylemiştim," diyor Chris.

DeWeese de Gennie de Chris'in ne kadar büyümüş olduğundan söz ediyorlar; Chris utanıyor, biraz kızarıyor. Chris'in annesiyle kardeşinin nasıl olduğunu soruyorlar ve ikimiz de bu soruları elimizden gelen en iyi şekilde yanıtlıyoruz.

Sonunda güneş bana fazla sıcak gelmeye başlıyor ve sandalyemi gölgeye çekiyorum. Birden gelen serinlikle şeker gibi duygu yok oluyor ve birkaç dakika sonra düğmelerimi iliklemek zorunda kalıyorum. Gennie fark ediyor ve "Güneş dağların ardına girer girmez bayağı soğuk oluyor," diyor.

Güneşle dağların arasındaki uzaklık az. Tam ikindi vaktinde olduğumuz halde doğrudan gün ışığının bitmesine yarım saatten az zaman var. John bu dağların kışın nasıl olduğunu soruyor; DeWeese ve sanat öğretmeniyle bu konuda ve dağlarda giyilecek kar ayakkabıları hakkında konuşuyorlar. Burada sonsuza dek oturabilirim.

Sylvia, Gennie ve sanat öğretmeninin karısı ev hakkında konuşuyorlar ve az sonra Gennie onları içeri davet ediyor.

Düşüncelerim Chris'in çok çabuk büyümüş olduğunu anlatan tümcelere kayıyor; üstüme birden mezarla ilgili duygular çöküyor. Chris'in burada yaşadığı zamanki halini ancak dolaylı yoldan öğrendim, oysa onlara sanki Chris'in neredeyse buradan hiç gitmemiş gibi geldiği belli oluyor. Tümüyle farklı zaman yapılarında yaşıyoruz.

Konuşma, sanat, müzik ve tiyatrodaki güncel durum konusuna kayıyor; John'un konuşmayı bu denli iyi sürdürmesine şaşıyorum. Bu alandaki yeniliklere pek ilgi duymam; sanırım o da bunu bildiği için bu konuda benimle hiç konuşmaz. Motosiklet bakımı konusunun tam tersi. Acaba ben de şimdi, benim ona rotlardan ve pistonlardan söz ettiğim zaman onun bana baktığı gibi boş bakışlarla mı bakıyorum?

Fakat John ve DeWeese'in tek ortak tanıdıkları Chris'le ben olduğumuz için, sinema yıldızı yorumundan sonra konuşma sık sık bize dönünce biraz can sıkıcı bir durum ortaya çıkıyor. John'un eski içki ve motosiklet arkadaşına yönelik hoş alayları hafiften DeWeese'in neşesini kaçırmaya başlıyor ve bunun sonucunda DeWeese bana karşı saygılı bir tavır sergilemek zorunda kalıyor. Bu, sanki ateşe körükle gidilmiş gibi John'un alaylarını artırıyor, sonra ikisi de bunun farkına varıp benden dümen kırıp anlaştıkları başka bir konuya açılıyorlar, sonra yine geri dönüyorlar, ama aynı nahoş durum oluyor ve yine dümen kırıp bir başka kabul edilebilir konuya açılıyorlar.

"Aslında," diyor John "şu şahsiyet bize, buraya geldiğimizde bir düş kırıklığına uğrayacağımızı söylemişti, ama hâlâ 'düş kırıklığı' falan yaşamadık."

Gülüyorum. Bundan hiç bahsetmeseydi keşke. DeWeese de gülümsüyor. Fakat John bana dönüp, "Moruk, sen *gerçekten* deliymişsin, yani böyle bir yerden ayrılmak için gerçekten *çatlak* olmak gerekir. Üniversitede ne olursa olsun umursamazdım ben olsam" diyor.

DeWeese'in şok olmuş biçimde ona baktığını görüyorum. Sonra da kızdığını. DeWeese bana bakıyor, ben boşver anlamında elimi sallıyorum. İçinden çıkılmaz, tatsız bir durum oluştu, ama nasıl atlatacağımı bilmiyorum. "Güzel bir yer," diyorum yavaşça.

DeWeese savunma yapar gibi, "Burada bir süre kalsaydın, işin öteki yanını da görürdün," diyor. Öğretmen, onaylarcasına başını sallıyor.

Tatsızlık şimdi sessizliğe yol açıyor. İçinden çıkmak mümkün değil. John'un söylediklerine gücenmedim. O, çoğu kişiden daha naziktir. Onun bildiği ve benim bildiğim, ama DeWeese'in bilmediği şey, ikisinin de tanıdığı kişinin bugün hiç de süper biri olmadığı. Orta sınıftan, orta yaşlı, bambaşka bir insan yaşıyor şimdi. Başlıca kaygısı Chris, bunun ötesindeyse özel bir şey yok.

Fakat DeWeese'in ve benim bildiğim, ama Sutherlandler'in bilmediği şey ise şu: Biri vardı, bir zamanlar burada yaşayan, daha önce kimsenin duymadığı birtakım düşüncelerin yaratıcı coşkusuyla tutuşan bir insan, ama açıklanamayan ve yanlış birtakım şeyler oldu. Ama ne DeWeese ne de ben bunun nasıl ve neden olduğunu bilmiyoruz. Tatsızlığın, bu kötü duygunun nedeni DeWeese'in, o kişinin burada olduğunu sanması. Öte yandan ona gerçeği anlatmam olanaksız.

Güneş dağların tepesine doğru alçalırken bir an ağaçların arasından

süzülüyor ve birden göz alan bir ışıma geliyor. Işıma ani bir parlamayla, her şeyi ele geçirerek yayılıyor ve birden beni de yakalıyor.

"O, çok şey gördü," diyorum, hâlâ sıkıntılı durumu düşünerek, ama DeWeese şaşkın bakıyor; John hiçbir şey anlamıyor; '*non sequitur*'u* geç fark ediyorum. Uzaklarda yalnız bir kuş ağlar gibi ötüyor.

Şimdi güneş birden dağın ardına giriyor ve tüm kanyon sıkıcı bir gölgeye bürünüyor.

Kendi kendime, ne kadar münasebetsizdi diye düşünüyorum. Böyle şeyler söylememelisin. Hastaneden çıkarken bunu yapmaman gerektiğini anlamıştın.

Gennie, Sylvia ile birlikte geliyor ve eşyalarımızı indirmemizi öneriyor. Kabul ediyoruz, bize odalarımızı gösteriyor. Yatağımda, gecenin soğuğuna karşı kalın bir yorgan görüyorum. Güzel bir oda.

Motosiklete üç kez gidip geliyorum ve gereken her şeyi taşıyorum. Sonra Chris'in odasına gidip açılması gereken bir şey var mı diye bakıyorum, ama o neşeli, artık büyüdüğü için yardıma ihtiyaç duymuyor.

Ona bakıyorum. "Burayı beğendin mi?"

"Güzel, ama dün gece söylediğin gibi değil."

"Ne zaman?"

"Uyumadan hemen önce, bungalovda."

Neden söz ettiğini bilmiyorum.

Ekliyor: "Burada kimse olmadığını söylemiştin."

"Neden böyle bir şey söyleyeyim?"

"Bilmiyorum." Benim sorum onu düş kırıklığına uğratıyor, uzatmıyorum. Rüya görmüş olmalı.

Oturma odasına indiğimizde mutfakta kızaran alabalığın güzel kokusunu alıyorum. Odanın öteki ucunda DeWeese şömineye eğilmiş çıraların altındaki gazeteleri kibritle yakıyor. Bir süre onu izliyoruz.

"Tüm yaz boyu bu şömineyi kullanıyoruz," diyor.

"Bu kadar soğuk olmasına şaşırdım," diye yanıtlıyorum.

Chris de üşüdüğünü söylüyor. Kendi süveterini ve benimkini alıp gelmesi için onu odamıza yolluyorum.

"Akşam rüzgârı," diyor DeWeese, "çok soğuk tepelerden esip geliyor."

Bacanın çekişindeki artma ve azalmadan dolayı ateş birden alevleniyor, sonra duruyor ve yeniden alevleniyor. Rüzgâr var herhalde diye düşünüyorum ve oturma odasının bir duvarına dizili kocaman pence-

* (Lat.) Konuşulanla ilgisi olmayan söz. (ç.n.)

relerden dışarı bakıyorum. Kanyon boyunca ağaçların sert hareketlerini görüyorum.

"Elbette," diyor DeWeese. "Dağların ne kadar soğuk olduğunu biliyorsun. Sen tüm vaktini dağlarda geçirirdin."

"Anıları geri getiriyor," diyorum.

Bir anı parçası geliyor; gece, şu önümüzdekinden daha küçük bir kamp ateşi, şiddetli rüzgâra karşı etrafı kayalarla çevrilmiş, çünkü ağaç yok. Ateşin yanında, yemek yapma gereçleri, rüzgâra siper olan sırt çantası ve erimiş kar suyu ile dolu matara. Suyun erken alınması gerekli, çünkü orman hattı üzerinde güneş batınca karın erimesi durur.

DeWeese "Çok değişmişsin," diyor. Araştırır gibi bakıyor bana. Yüzünün ifadesi bunun yasak bir konu olup olmadığını soruyor; bana bakınca öyle olduğu sonucunu çıkarıyor. Ekliyor: "Sanırım hepimiz değiştik."

"Ben hiç aynı kişi değilim," diye yanıtlıyorum; bu onu biraz rahatlatıyor. Bunu mecazi anlamda söylemediğimin farkında olsa bu kadar rahat olmazdı. "Bir sürü şey oldu," diyorum, "ve en azından kendi kafamda, bunları biraz çözmeye uğraşmayı gerektirecek bazı şeyler gelişti, biraz da bunun için buradayım."

Bana, daha çok açıklama bekleyerek bakıyor ama sanat öğretmeniyle karısı şömine başına geliyorlar, konuyu bırakıyoruz.

"Rüzgâr bu akşam bir fırtına olacağını gösteriyor," diyor öğretmen.

"Sanmıyorum," diyor DeWeese.

Chris süveterlerle geliyor ve "Kanyonun dağlarında hayaletler var mı?" diye soruyor.

DeWeese ona gülerek bakıyor. "Hayır, ama kurtlar var," diyor.

Chris düşünüyor ve "Ne yaparlar *onlar?*" diye soruyor.

DeWeese "Çiftçilerin başına bela olurlar," diyor. Kaşlarını çatıyor, "Küçük buzağıları ve kuzuları öldürürler."

"İnsanlara saldırırlar mı?"

"Hiç duymadım," diyor DeWeese, sonra bunun Chris'i düş kırıklığına uğrattığını görünce ekliyor: "Ama *saldırabilirler*."

Akşam yemeğinde alabalığın yanında Chablis şarabı içiliyor. Oturma odasındaki koltuklarda ve kanepelerde ayrı ayrı oturuyoruz. Odanın bir duvarında boydan boya, kanyona bakan pencereler var; yalnız şu anda dışarısı karanlık ve cam, şöminenin ateşini yansıtıyor. Ateşin kırmızılığı şarabın ve balığın gizli kırmızısıyla uyuşuyor, beğeni belirten mırıltılar dışında pek konuşmuyoruz.

Sylvia, John'a mırıltıyla, odadaki büyük seramik çanakları ve vazoları görüp görmediğini soruyor.

"Görüyorum," diyor John, "harika."

"Bunları Peter Voulkas yapmış," diyor Sylvia.

"*Gerçekten mi?*"

"Bay DeWeese'in öğrencisi olmuş."

"Aman Tanrım! Bir tanesini az kalsın deviriyordum."

DeWeese gülüyor.

Daha sonra John birkaç kez daha bir şeyler mırıldanıyor, yukarıya bakıyor ve söyleniyor, "Bu yetti... tüm bunlara değdi... Bir sekiz yıl daha geçirmek için, Colfax Caddesi, yirmi altı-kırk dokuz numaraya artık geri dönebiliriz."

Sylvia hüzünle mırıldanıyor, "Bundan söz etmeyelim."

John bir an bana bakıyor, "Sanırım, böyle bir geceyi sağlayabilen arkadaşları olan biri tamamen kötü olamaz." Ciddiyetle başını sallıyor. "Senin hakkında düşündüğüm tüm o şeyleri geri almalıyım."

"*Hepsini* mi?" diye soruyorum.

"*Bazılarını* elbette."

DeWeese ve öğretmen gülümsüyorlar, tatsızlık kısmen dağılıyor.

Akşam yemeğinden sonra Jack ve Wylla Barsness geliyor. Yeni, canlı görüntüler. Mezar anılarında Jack'in yazarlık yapan ve kolejde İngilizce öğreten iyi bir insan olduğu kayıtlı. Onlardan sonra, para kazanmak için koyun güden kuzey Montanalı bir heykeltıraş geliyor. DeWeese'in onu bana tanıtma biçiminden anladığım kadarıyla onunla daha önce tanışmamışım.

DeWeese heykeltıraşı fakülteye girmesi için ikna etmeye çalıştığını söylüyor; "Ben de onu vazgeçirmeye çalışayım," diyorum ve yanına oturuyorum, ama konuşma çok tatsız gidiyor, çünkü heykeltıraş anlaşılan benim sanatçı olmamamdan ötürü aşırı ciddi ve kuşkulu. Ben sanki onun ağzından bir şeyler almaya çalışan bir dedektifmişim gibi davranıyor ve bu, benim birçok kaynak çalışması yaptığımı, yani kabul edilebilir olduğumu anlayana dek sürüyor. Motosiklet bakımı insana garip kapılar açıyor. Kaynağı benimle aynı nedenlerden dolayı kullandığını söylüyor. Bir kez beceriyi kaptınız mı kaynak yapma, insana metal üzerinde korkunç bir güç ve kontrole sahip olma duygusu verir. Her şeyi yapabilirsiniz. Kaynak yaptığı bazı şeylerin fotoğraflarını çıkarıp gösteriyor, güzel kuşlar ve hayvanlar. Metalde, başka hiçbir şeyde görülmeyen akıcı bir yüzey dokusu var.

Daha sonra kalkıp Jack ve Wylla ile konuşuyorum. Jack, Boise Idaho'ya İngilizce bölümünün şefi olarak gitmek üzere ayrılacağını söylüyor. Buradaki bölüme karşı yaklaşımı, ihtiyatlı görünüyor, ama olumsuz. Olumsuz olacak elbette, yoksa buradan ayrılmazdı. Onun, İngilizce öğreten sistematik bir dilbilimciden çok, esas olarak. İngiliz Edebiyatı öğretmenliği de yapan bir roman yazarı olduğunu anımsıyorum şu anda. Bu bölümde sistematik olanlar ve olmayanlar arasında sürekli bir ayrım vardı ve bu, Phaedrus'un daha önce kimsenin duymadığı vahşi görüşlerinin doğmasına yol açmış ya da en azından bunların büyümesini hızlandırmıştı. Jack, Phaedrus'un neden bahsettiğini pek bilmemesine rağmen Phaedrus'u desteklemişti, çünkü bu görüşleri bir dil analizcisinden daha çok bir roman yazarının işine yarayacak bir şey olarak görmüştü. Bu eski bir ayrışmadır. Sanatla sanat tarihi arasındaki ayrışma gibi. Birisi yapar, öteki ise bunun nasıl yapıldığı hakkında konuşur ve bunun nasıl yapıldığı hakkındaki konuşma bunun aslında nasıl yapıldığıyla hiç uyuşmaz gibidir.

DeWeese, bana açık havada mangallı döner şiş makinesinin kurulması ile ilgili bir broşür gösteriyor ve profesyonel teknik yazar olarak bunları değerlendirmemi istiyor. Tüm bir öğleden sonrayı bu nesneyi kurmak için harcamış; bu broşürü tümüyle lanetlememi istiyor.

Ama onu okuduğumda bana sıradan bir broşür gibi geliyor; yanlış bir şey bulamayınca ne diyeceğimi şaşırıyorum. Ama tabii bunu ona söylemek istemiyorum, zorlu bir kusur arama uğraşındayım. Aslında bir broşürün iyi olup olmadığını, açıkladığı alet ya da işlemle sınanmadıkça söyleyemezsiniz; ama metin ve şemalar arasında, ileri ya da geri itilmezse okumayı engelleyen bir sayfa ayracı görüyorum –bu daima kötü bir uygulamadır. Acımasızca üstüne saldırıyorum, DeWeese her türlü saldırıyı desteklemeye hazır zaten. Chris ne demek istediğimi anlamak için broşürü alıp bakıyor.

Ama broşüre saldırır ve kötü çapraz referansların yol açabileceği yanlış yorumlamalardan doğan eziyeti anlatırken bu sorunun, DeWeese'in onu zor anlaşılır bulmasından kaynaklanmadığını seziyorum. Asıl neden, broşürde akıcılığın ve sürükleyiciliğin olmamasıydı, DeWeese'i iten buydu. O, mühendislikte ve teknik yazında çok yaygın olan çirkin, kaba parçalara ayrılmış cümleler halinde anlatılan şeyleri anlayamıyordu. Bilim, nesnelerin sürekliliğini kafadan elde bir sayıp ayrıntılar, kırıntılar, parçalarla uğraşır; DeWeese ise nesnelerin yalnızca sürekliliği ile uğraşır, ama ayrıntıları, kırıntıları, parçaları dikkate

almaz. Aslında bu broşürde benim lanetlememi istediği, bir mühendisin hiç umrunda olmayan bir şey, yani artistik sürekliliğin olmayışıydı. Aslında bu, teknolojiyle ilgili her şey gibi klasik-romantik ayrımını sergiliyordu.

Ama bu arada Chris broşürü alıp benim düşünemediğim bir tarzda katlayınca şemalarla resimler yan yana geldi. Bunun ikiye katlanacağını sanırken şimdi üçe katlanacağını görüyorum ve kendimi uçurumdan boşluğa doğru yürümüş, ama henüz düşmemiş ve başına gelecek olandan habersiz bir çizgi roman kahramanı gibi hissediyorum. Başımı sallıyorum, bir sessizlik oluyor, başıma geleni anlıyorum ve uçurumun dibine doğru düşerken uzun bir kahkaha atıp Chris'in tepesine vuruyorum. Kahkaha durduğunda, "Evet, yine de...." diyorum, ama herkes yeniden gülmeye başlıyor.

"Söylemek istediğim," diye toparlıyorum sonunda, "benim evde, teknik yazıları geliştirme konusunda büyük ufuklar açan bir broşür var. Şöyle başlıyor, 'Japon bisikletinin montajı çok sakin bir kafayla yapılmalıdır'."

Bu, daha büyük kahkaha koparıyor, ama Sylvia, Gennie ve heykeltıraş ne olduğunu anlamak için dikkatle bakıyorlar.

"Bu iyi bir öğüt," diyor heykeltıraş. Gennie de başıyla onaylıyor.

"Bu yüzden de aklımda kaldı," diyorum. "Önce gülmemin nedeni bisikletle ilgili bir anıydı. Montajını yaparken çok zorlanmış, tabii Japon sanayisine istemeden iftira etmiştim. Ama o cümlede çok büyük bilgelik vardı."

John bana endişeyle bakıyor. Ben de aynı endişeyle ona bakıyorum. İkimiz de gülüyoruz. "Şimdi profesörün açıklamasını dinleyelim," diyor.

"Kafa huzuru aslında hiç de yüzeysel bir şey değildir," diye söze başlıyorum. "Her şeyin başı budur. Bu huzuru yaratan bakım iyi bakım, bunu bozan bakımsa kötü bakımdır. Makinenin kullanılabilirliği dediğimiz şey, bu kafa huzurunun nesnelleştirilmesidir. Son ve kesin sınama ölçütü daima sizin kendi huzurunuzdur. Eğer sizde, başlangıçta bu yoksa ve çalışırken bu durum sürerse büyük olasılıkla kişisel sorunlarınızı makineye taşırsınız."

Bunları düşünüp beni dinliyorlar.

"Bu, sıradışı bir kavramdır," diyorum, "ama bildik kavramlarca desteklenir. Gözlemin maddi nesnesi, bisiklet ya da döner şiş aleti, doğru ya da yanlış olmaz. Moleküller moleküllerdir. İnsanların onlara

yakıştırdıklarından başka uymaları gereken ahlâki kuralları yoktur. Makinenin sınanma ölçütü yalnızca, size verdiği tatmindir. Başka türlü bir sınama yoktur. Makine huzur veriyorsa iyidir. Eğer makine sizi rahatsız ediyorsa ya makine ya da sizin kafanız değişinceye dek kötüdür. Makinenin sınanma ölçütü daima sizin kendi düşüncenizdir. Başka bir sınama yoktur."

DeWeese, "Peki makine hatalı, ama ben huzurluysam ne olacak?" diye soruyor.

Kahkaha.

Yanıtlıyorum. "Bu kendinle çelişmedir. *Gerçekten* aldırmıyorsan onun hatalı olduğunu *bilemezsin*. Bu düşünce sende oluşmaz. Onun hatalı olduğunu söyleme eylemi onunla ilgilenmenin bir biçimidir."

Ekliyorum: "Daha yaygın olan bir durum ise, makine çalıştığı halde senin huzursuz olmandır ve sanırım burada gördüğümüz olgu bu. Bu durumda eğer sen endişeleniyorsan bu doğru değildir. Aletin çok iyi kontrol edilmediği anlamına gelir. Endüstride tam kontrolden geçmemiş makineye 'düşük' makine denir ve kusursuz çalışabilse de kullanılamaz. Senin, döner şiş makinesi ile ilgili kaygıların da aynı şeydir. Kafa huzurunu elde etmen için kesin gerekli şeyleri tamamlayamadın, çünkü bu broşürün çok karışık olduğunu ve bunu iyi anlayamayacağını düşündün."

DeWeese, "Peki, benim bu kafa huzurunu bulmam için bunları nasıl değiştirirsin?" diye soruyor.

"Bu, benim şuracıkta yapabileceğimden çok daha fazla çalışma gerektirir. Bunların hepsi derinlere gider. Bu döner şişin broşürü yalnızca makineyle başlayıp makineyle bitiyor. Ama benim düşündüğüm yaklaşım tarzına göre, konu bu denli dar bırakılmamalı. Bu tür bir broşürde insanı gerçekten kızdıran şey, bu döner şiş aletini monte etmenin bundan –yani *onların* önerdiğinden– başka yolu yoktur demek istemesi. Ve bu küstahlık tüm yaratıcılığı silip atıyor. Aslında bu döner şişi kurmanın yüzlerce yolu vardır ve seni, genel sorunları göstermeksizin bu yollardan yalnızca birini izlemeye iten bir broşürde söylenenleri hata yapmadan uygulamak zordur. Çalışma isteğini yitirirsiniz. Üstelik de, sana önerdikleri yolun en iyi yol olması hiç de olası değildir."

"Ama onlar *fabrikada* çalışıyorlar," diyor John.

"Ben de fabrikada çalışıyorum," diyorum. "Ve bu tür broşürlerdeki bilgilerin nasıl toplandığını biliyorum. Elinde bir ses alıcı teyp ile montaj hattına gidersiniz ve ustabaşı, seninle konuşması için, en az ge-

reksinim duyduğu herifi, en büyük kaytarıcıyı gönderir; işte o herifin anlattıklarıyla broşürü yazarsın sen de. Onun bir yanındaki adam sana belki tümüyle farklı ve büyük olasılıkla daha yararlı şeyler anlatabilir, ama onun çok işi vardır."

"Bilmem gerekirdi," diyor DeWeese.

"Genel işleyiş budur," diyorum. "Hiçbir yazar bu raconu bozamaz. Teknoloji, bir şeyi yapmanın bir tek yolu olduğunu sanır, ama asla böyle değildir. Bir şeyi yapmak için tek doğru yol olduğunu sanıyorsanız *elbette* broşürler yalnızca döner şişle başlayıp döner şişle bitecektir. Ama onu kurmanın sonsuz sayıdaki yolundan birini seçmek zorundaysanız makinenin sizle ilişkisi ve makineyle ikinizin dünya ile ilişkisi dikkate alınmak zorundadır, çünkü birçok seçenek arasından yapılacak seçim, yani çalışma tarzınız makinenin maddesine bağlı olduğu kadar sizin kafanıza ve ruhsal durumunuza da bağlıdır. Kafa huzuru bu yüzden gereklidir."

"Aslında bu düşünce pek de garip değil," diye sürdürüyorum. "Acemi bir işçiye ya da kötü bir işçiye bakın ve onun tavrını, yaptığı işin çok iyi olduğunu bildiğiniz bir ustanınkiyle karşılaştırın, farkı göreceksiniz. Usta, broşürün bir satırına bile uymaz. İşe devam ettikçe ne yapacağına karar verir. Bu nedenle kafası meşguldur ve isteyerek yapmıyor bile olsa yaptığı işe karşı dikkatlidir. Davranışları makineyle uyum içindedir. Yazılı hiçbir yönergeyi izlemez. Çünkü elindeki maddenin doğası onun düşünce ve davranışlarını belirler, aynı zamanda onun düşünce ve davranışları da elindeki maddenin doğasını değiştirir. Madde ve onun düşünceleri bir değişim zinciri halinde birlikte değişirler ve sonunda ancak madde tamam olduğu anda kafa yormayı bırakır."

"Sanattaki gibi," diyor öğretmen.

"Evet, bu sanattır," diyorum. "Sanat ve teknoloji ayrımı tümüyle yapaydır. Öyle uzun zamandır var ki, bu ayrımın nerede başladığını bulmak için arkeolog olmanız gerekir. Döner şiş makinesinin montajı aslında heykel sanatının çoktan yok olmuş bir dalıdır, yüzyıllardır köklerinden öyle kopmuştur ki bu ikisini bir arada anmak bile gülünç durur."

Şaka yapıp yapmadığımdan emin değiller.

"Yani," diyor DeWeese, "ben bu döner şişi kurarken aslında onunla heykel mi yapıyordum?"

"Elbette."

Bunu bir süre düşünüyor, gittikçe daha çok gülümsüyor ve "Keşke bunu bilseydim," diyor. Arkadan kahkaha.

Chris söylediklerimi anlamadığını söylüyor.

"Gayet normal, Chris," diyor Jack Barsness, "biz de anlamadık." Daha yüksek kahkahalar.

"Sanırım ben alışılmış heykel sanatından ayrılmayacağım," diyor heykeltıraş.

"Sanırım ben de resimlerimden vazgeçmeyeceğim," diyor DeWeese.

"Sanırım ben de bateri çalmaktan vazgeçmeyeceğim," diyor John.

"Sen neden vazgeçmeyeceksin?" diye soruyor Chris.

"Dediğimden oğlum, dediğimden," diyorum ona. "Batı'nın kanunu budur."*

Hepsi buna çok gülüyorlar ve kafalarını şişirmemi bağışlamış görünüyorlar. Kafanızda bir Chautauqua varsa bunu etrafınızdaki, bundan habersiz insanlara aktarmamak çok zordur.

Konuşma gruplara bölünüyor ve partinin kalan süresinde Jack ve Wylla ile, İngilizce kürsüsündeki gelişmeler hakkında konuşuyorum.

Ama parti bitip de Sutherlandler ve Chris yattıktan sonra DeWeese benim konferansıma dönüş yapıyor. Ciddi bir yüzle, "Döner şiş broşürü hakkında söylediklerin ilginçti," diyor.

Gennie de ciddi bir yüzle ekliyor: "Bu konuda uzun zamandır düşünmüş gibisin."

"Bunun altında yatan kavramlar üzerinde yirmi yıldır düşünüyorum," diyorum.

Önümdeki sandalyenin ötesinde, kıvılcımlar, şimdi daha sert esen rüzgârın çektiği bacaya doğru fırlıyor.

Kendi kendime konuşur gibi ekliyorum: "Gideceğin yere ve olduğun yere bakınca hiçbir anlam çıkmıyor, ama geriye, bir zamanlar olduğun yere baktığında bir model belirmeye başlıyor. Ve ileriye, bu modeli izleyerek bakarsan bazı şeyleri yakalayabiliyorsun."

"Teknoloji ve sanat hakkında tüm söylediklerim kendi yaşamımdan gelen modelin bir bölümüdür. Herhalde başka birçok kişinin de aşmaya çalıştığı bir şeyin aşılmasını temsil ediyor bu model."

"Nedir o?"

---

* Yazar burada, hem 'dediğinden vazgeçmemek' hem de 'silahını bırakmamak' anlamına gelen "To stick to one's gun" deyiminin iki anlamlılığına dayalı bir espri yapıyor. (ç.n.)

"Nasıl desem, bu ne sanat ne de teknoloji. Bu, akılla duygunun bir tür birleşmezliği. Teknolojide yanlış olan şey insanın ruhuyla, yüreğiyle hiçbir gerçek bağı olmaması. Rasgele, kör, çirkin şeyler yapıyor ve nefret uyandırıyor. İnsanlar önceleri buna pek dikkat etmiyorlardı; çünkü en önemli konu herkes için yiyecek, giyecek ve barınaktı ve teknoloji bunu sağlıyordu.

"Ama şimdi bunlar sağlanmış durumda; çirkinlik gittikçe daha çok insan tarafından fark ediliyor ve insanlar, biz maddi gereksinimlerin karşılanması için hep bu ruhsal ve estetik sorunları çekecek miyiz diye soruyorlar. Sonunda bu, neredeyse ulusal bir kriz haline geldi –çevre kirliliğine karşı hareketler, teknoloji karşıtı komünler, yaşam tarzları ve daha bir sürü şey."

DeWeese de Gennie de bunu anladıklarından yoruma gerek yok, devam ediyorum: "Kendi yaşam modelimden gelen bir inançla diyorum ki krizin nedeni, var olan düşünce biçimlerinin, sorunların çözümünde yetersiz kalmasıdır. Bu sorunlar akılcı yollarla çözülemez, çünkü sorunun kaynağı zaten akılcılığın kendisi. Bunu çözen tek tek bireyler ise ancak kişisel düzeyde çözüm üretiyorlar, hep birlikte 'hamahlat' akılcılıktan vazgeçip salt duygularının yoluna gidiyorlar. John ve Sylvia gibi. Ve onlar gibi milyonlarca insan var. Ve bu da yanlış bir yön bence. Sanırım söylemeye çalıştığım şey, sorunun çözümünün akılcılıktan vazgeçmek değil, akılcılığın doğasını, bir çözüme varabilecek şekilde genişletmek olduğudur."

"Sanırım ne demek istediğini anlamadım," diyor Gennie.

"Aslında, bu tam bir kurtarma operasyonu. Bu aynen, anlık değişim hızıyla ilgili sorunları çözmek istediğinde Sir Isaac Newton'un takıldığı engele benziyor. Onun zamanında bir şeyin, sıfır miktarda zamanda değişebileceğini düşünmek mantıksızdı. Öte yandan matematikte, uzaydaki ve zamandaki noktalar gibi başka sıfır kantiteleriyle çalışmak neredeyse zorunluydu ve gerçekte aralarında hiçbir fark olmamasına karşın kimse bunların akıl dışı olduğunu düşünmüyordu. Sonuçta Newton şöyle diyordu: 'Anlık değişim diye bir şeyin var olduğunu varsayalım ve çeşitli uygulamalarda bunun ne olduğunu belirlemenin yollarını bulup bulamayacağımızı görelim.' Bu varsayımın sonucu, matematiğin, bugün her mühendisin kullandığı, kalkülüs diye bilinen dalıdır. Newton yeni bir akıl biçimi *icat etti*. Aklı, sıfıra çok yakın değişimleri kavrayabilecek şekilde genişletti ve bence şimdi akılda, teknolojik çirkinlikleri çözecek buna benzer bir genişleme gerekli.

Burada sorun, genişlemenin dallarda değil köklerde olması gerekliliği; sorunun görülmesini zorlaştıran da bu.

"Her şeyin karmakarışık olduğu bir zamanda yaşıyoruz ve bence bu karmakarışıklık duygusu eski düşünce biçimlerinin yeni deneyimler için yetersiz olmasından kaynaklanıyor. Duyduğuma göre deniyor ki gerçek bilim engellere takılmakla başlar, bildiğiniz şeylerin dallarını büyütürken durmak zorunda kalırsınız, bir süre yana doğru kayar, sonunda sizi bildiğiniz şeylerin köküne yöneltecek bir şeyle karşılaşırsınız. Bunu herkes bilir. Sanırım her uygarlıkta, köklerde büyüme gerektiğinde aynı şey olmuştur.

"Üç bin yıl geriye doğru bakarsanız, her şeyin şimdi olduğu gibi olmasına yol açmış olan net modeller ve neden-sonuç zincirleri gördüğünüzü sanırsınız. Ama asıl kaynağa doğru geri gider, belli bir dönemin literatürüne bakarsanız bu nedenlerin, geçerli oldukları varsayılan zamanda kimse için belirgin şeyler olmadıklarını görürsünüz. Kökün genişlediği evrelerde her şey şimdiki gibi karmakarışık ve amaçsız görünür. Rönesans'ın tümüyle, Kolomb'un yeni bir dünya keşfetmesinden kaynaklanan karmakarışık duyguların sonucu oluştuğu kabul edilir. Bu olay insanları şaşkına çevirdi. O zamanın karmakarışıklık hissi her belgede görülebilir. Eski ve Yeni Ahit'lerdeki, dünyanın düz olduğunu buyuran görüşlerde böyle bir olayı öngören hiçbir şey yoktu. İnsanlar henüz bunları yadsıyamıyorlardı. Bulacakları tek yol, tüm ortaçağ görüşünü bırakıp, genişleyen aklın yeni bölümlerine geçmekti.

"Kolomb öyle bir okul kitabı tipine döndürüldü ki artık onun yaşayan bir insan olduğunu düşünmek bile nerdeyse olanaksız hale geldi. Ama onun yolculuğunun sonuçları ve önemi hakkında var olan bilgilerinizi bir kenara bırakır ve kendinizi onun yerine koyarsanız, onun başından geçenlerin yanında bugün aya yapılan keşif gezilerinin çay partisi gibi kaldığını görürsünüz. Ay yolculuğu düşüncelerin köklerinde bir genişleme gerektirmiyor. Var olan düşünce biçimlerinin o konuda yeterliliğinden kuşku duymamız için bir neden yok. Ay yolculuğu, Kolomb'un yaptıklarının bir uzantısıdır. Bize, dünyayı Kolomb'un gördüğü gibi gösterecek gerçekten yeni bir keşif, tümüyle bambaşka bir keşif olmalıdır."

"Ne gibi?"

"Aklın ötesindeki alanlar gibi. Bence günümüzün aklı ortaçağın 'dünya düzdür' diyen aklına benziyor. Bunun çok ötesine geçerseniz deliliğe vardığınız sanılır. Ve insanlar bundan çok korkar. Bence deli-

lik korkusu bir zamanlar insanların, dünyanın kenarından aşağı düşmekten duydukları korkuya benziyor. Ya da kâfirlerden duyulan korkuya. Çok yakın benzerlik bunlar.

"Fakat bizim eski, dünyayı düz sanan geleneksel aklımız, sahip olduğumuz deneyimler karşısında gittikçe daha yetersiz kalıyor, bu da çok yaygın bir karmakarışıklık duygusu yaratıyor. Sonuç olarak, gittikçe daha çok sayıda insan saçma sapan düşüncelere takılıyor –büyücülük, gizemcilik, uyuşturucu bağımlılığı ve buna benzer şeyler– çünkü klasik aklın kendi bildikleri gerçek deneyimlerin yanında yetersiz kalacağını sezinliyorlar."

"*Klasik* akılla neyi kastettiğini anlamıyorum."

"Analitik akıl, diyalektik akıl. Üniversitede bazen, düşüncenin tamamı olarak nitelenen akıl. Onu hiçbir zaman gerçekten anlamanız *gerekmezdi*. Soyut sanat konusunda daima tümüyle iflas etmişti. Temsil edici olmayan sanat, sözünü ettiğim kök deneyimlerinden biridir. Bazı kişiler onu hâlâ kınarlar, çünkü bir 'anlam'ı yoktur. Oysa yanlış olan sanat değil 'anlam'dır, onu kavrayamayan klasik akıldır. İnsanlar hâlâ aklın, yeni sanat olaylarını kapsayacak dallarını arıyorlar, ama yanıt dallarda değildir, köklerde."

Dağlardan şiddetli bir rüzgâr kopup geliyor. "Antik Grekler" diyorum, "klasik aklın yaratıcıları, onu daha çok gelecek konusunda kehanette bulunmak için kullanırlardı. Rüzgârı dinlerler ve bundan yola çıkıp gelecek için öngörülerde bulunurlardı. Bu, bugün delilik gibi geliyor. Ama aklın yaratıcıları neden deli olsun?"

DeWeese gözlerini kısarak, "Geleceği rüzgârdan nasıl anlıyorlarmış?" diye soruyor.

"Bilmiyorum, belki de bir ressamın tuvale bakıp kendi resminin geleceğini görmesi gibi bir şeydir. Tüm bilgi sistemimiz onların vardığı sonuçlardan geliyor. Bu sonuçları üreten yöntemleri ise henüz anlamış değiliz."

Bir süre düşünüp, "Buraya en son geldiğimde Akıl Kilisesi hakkında çok konuşmuş muydum?" diye soruyorum.

"Evet, o konuda çok şey söyledin."

"Phaedrus adlı birinden hiç söz ettim mi?"

"Hayır."

"Kimdir o?"diye soruyor Gennie.

"Eski Greklerden biri... bir retorikçi... zamanın eşsiz 'kompozisyon ustası'. Aklın icat edildiği sıralarda yaşamış."

"Ondan hiç söz etmedin, ettiğini sanmıyorum."

"Daha sonra gelmiştir herhalde. Antikçağdaki Grek retorikçiler tarihte Batı dünyasının ilk öğretmenleridir. Platon kendi gizli çıkarı için bunları tüm yapıtlarında aşağılamıştır ve bu yüzden, bunlar hakkında ne biliyorsak hemen tümüyle Platon'dandır, başka yerde yoktur, öyküyü bir de onların ağzından dinleyemediğimiz halde tüm tarih boyunca kınanmış olarak kalmışlardır. Sözünü ettiğim Akıl Kilisesi onların mezarları üzerinde kurulmuştur. Bugün onların mezarları destekliyor onu. Ve temelini derin kazarsanız hayaletlerle karşılaşırsınız."

Saatime bakıyorum. İkiyi geçiyor. "Uzun bir hikâye," diyorum.

"Tüm bunları yazmalısın," diyor Gennie.

Başımı sallayarak onaylıyorum. "Bir dizi konferans-deneme hazırlamayı düşünüyorum. Bir tür Chautauqua. Buraya gelirken yol boyunca bunu kafamda oluşturmaya çalıştım... Belki bu yüzden tüm bu sözlere hazırlanmış gibi duruyorum. Bu çok muazzam ve çok zor bir şey. Şu dağlarda yürüyerek yolculuk etmeye benziyor.

"Bu işin zor tarafı, denemeler daima, sanki Tanrı sonsuzluktan konuşuyormuş gibidir, oysa böyle değildir. İnsanlar konuşanın, zaman, uzay ve durum açısından belli bir noktada duran tek bir kişi olduğunu görmelidir. Hiçbir zaman başka türlü olmamıştır, ama denemede bunu anlatamazsınız."

"Yine de yapmalısın," diyor Gennie, "kusursuzluğu aramaktan da vazgeçmelisin."

"Evet, sanırım," diyorum.

"Bunun, senin 'Nitelik' hakkındaki çalışmalarınla ilgisi var mı?" diye soruyor DeWeese.

"Bu onun doğrudan sonucu," diyorum.

Bir şey anımsıyor ve DeWeese'e bakıyorum. "Onu bırakmamı öğütlememiş miydin?"

"Senin yapmaya çalıştığın şeyi kimsenin başaramadığını söylemiştim."

"Sence bu olanaklı mı?"

"Bilmiyorum. Kim bilebilir?" Yüzünde gerçekten endişeli bir ifade beliriyor. "İnsanlar bugünlerde daha iyi dinliyorlar. Özellikle çocuklar. Onlar gerçekten dinliyorlar... ve yalnızca kulak vermiyorlar sana, dinliyorlar... *seni* dinliyorlar. Tüm fark burada."

Karlı dağlardan kopup gelen rüzgâr uzun süre evin her yanında uğulduyor. Gürültü artıyor, yükseliyor, rüzgâr sanki tüm evi, hepimizi

sürükleyip hiçliğe götürme, kanyonu bir zamanlar olduğu gibi bırakma umuduyla saldırıyor, ama ev yerinde kalıyor ve rüzgâr yeniden diniyor, yeniliyor. Sonra geri geliyor, uzak taraftan hafif bir esintiyle kandırıyor, sonra birden bizim olduğumuz yönden sert bir şekilde saldırıyor.

"Ben rüzgârı dinliyorum," diyorum.

Ekliyorum: "Sanırım Sutherlandler gittikten sonra Chris'le ikimiz bu rüzgârın geldiği yere tırmanmalıyız. Bence Chris'in orayı daha iyi görmesi gerek."

"Buradan başlarsın," diyor DeWeese, "ve geriden, kanyonun tepesine çıkarsın. Yetmiş beş mil yol yok."

"Öyleyse, başlayacağımız yer burası," diyorum.

Üst katta, yataktaki kalın yorganı yeniden görünce seviniyorum. Şimdi hava oldukça soğudu, bu gerekecek. Çabucak soyunup iyice yorganın altına giriyorum; ılık, çok ılık ve uzun bir süre karlı dağları, rüzgârları ve Kristof Kolomb'u düşünüyorum.

15

İki gün boyunca John, Sylvia, ben ve Chris aylaklık yapıyoruz, konuşuyoruz ve motora atlayıp eski bir madenci kasabasına gidip dönüyoruz; sonunda John ve Sylvia'nın, evlerine dönme günü geliyor. Motorlarla kanyondan çıkıp Bozeman'a doğru son bir kez birlikte sürüyoruz.

Epey ilerde Sylvia üçüncü kez dönüp, belli ki, geliyor muyuz diye bize bakıyor. Son iki gün Sylvia çok sakindi. Yalnız dün bir kez bakışında endişeli, neredeyse korkmuş bir hal vardı. Chris ve benim için endişeleniyordu.

Bozeman'da bir barda son biralarımızı içiyoruz ve John'la dönüş yolunu tartışıyoruz. Daha sonra yolculukta her şeyin ne kadar güzel geçtiği ve en kısa zamanda nasıl tekrar görüşeceğimiz konusunda formalite gereği şeyler söylüyoruz; bu tarz konuşmak birden çok acıklı bir hal alıyor –sanki rastlantıyla tanışmışız gibi.

Caddede Sylvia yine bana ve Chris'e dönüyor, bir süre bakıyor ve "Sizin için her şey yolunda gidecek. Endişelenmeme gerek yok," diyor.

"Elbette," diyorum.

Yine aynı korkulu gülüş.

John motosikleti çalıştırmış onu bekliyor. "Sana inanıyorum," diyorum.

Motora biniyor ve John, yola çıkmak için trafiği kolluyor. "Görüşürüz," diyorum.

Sylvia yine bize, bu kez ifadesiz bir yüzle bakıyor. John yola çıkma fırsatını buluyor ve trafik şeridine giriyor. Sylvia sanki filmdeymiş gibi elini sallıyor. Chris'le ben de el sallıyoruz. Motosikletlerinin, eyalet dışından gelmiş araçların yoğun trafiği arasında kayboluşunu uzun süre izliyorum.

Ben Chris'e bakıyorum, Chris de bana bakıyor. Hiçbir şey söylemiyor.

O sabah, önce üzerinde YALNIZ YAŞLILAR İÇİNDİR yazan park sırasında oturuyoruz, sonra yiyecek alıyoruz, benzin istasyonunda lastiği değiştiriyoruz ve zincir ayar bağlantısını takıyoruz. Zincirin yerine uyması için biraz düzeltilmesi gerekiyor; bu yüzden bekliyoruz ve ana caddeden ayrılıp geriye doğru bir süre yürüyoruz. Bir kiliseye varıyoruz ve önündeki çimenlerin üzerinde oturuyoruz. Chris otlar üstüne sırtüstü yatıyor ve ceketiyle gözlerini örtüyor.

"Yorgun musun?" diye soruyorum.

"Hayır."

Burasıyla kuzeydeki dağların sırtları arasındaki hava, sıcak dalgalanmalarla titriyor. Saydam kanatlı bir böcek sıcak havadan kaçıp Chris'in ayağının altındaki bir ot sapına konuyor. Onun kanatlarını germesini izlerken gittikçe gevşediğimi duyumsuyorum. Uyumak için yatıyor, ama uyuyamıyorum. Üstelik bir rahatsızlık duygusu geliyor. Kalkıyorum.

"Kalk biraz yürüyelim," diyorum.

"Nereye?"

"Okula doğru."

"Olur."

Gölgeli ağaçların altında, güzel evlerin önünden geçen düzgün bir kaldırımda yürüyoruz. Anacaddelerde tanıyıp da şaşıracağınız bir sürü şey vardır. Yoğun anılar. O, bu caddelerden çok kez geçti. Dersler. Derslerini, bu caddeleri akademisi gibi kullanarak, Aristo gibi gezginci tarzda hazırlardı.

Burada öğrettiği konu retorik ve yazarlıktı. Bazı ileri kurslarda ve birinci sınıflarda teknik yazım dersleri veriyordu.

"Bu caddeleri anımsıyor musun?" diye soruyorum Chris'e.

Çevresine bakıyor ve "Seni aramak için hep otomobille giderdik," diyor. Caddenin öte yanını işaret ediyor. "O komik çatılı evi anımsıyorum... Kim seni ilk önce görürse beş sent alırdı. Ve sonunda arabayı durdurur, seni arka koltuğa alırdık, sen bizimle konuşmazdın bile."

"O zamanlar çok düşünüyordum."

"Annem de öyle derdi."

Çok düşünüyordu. Öğretmenlik yükü çok eziciydi, ama onun için çok daha kötü olan, verdiği derslerin konusuydu; sahip olduğu kesin analitik düşünme yeteneğiyle, kendi öğrettiği konunun tüm Akıl Kilisesi'ndeki, kesinlikten ve analitikten en uzak, en amorf konu olduğunu anlıyordu. Böyle çok düşünmesinin nedeni buydu. Metodik, laboratuvar eğitimi almış bir kafa için retorik, tümüyle umutsuzdu. Durgun mantıktan oluşmuş koskoca bir Sargasso Denizi'ydi* sanki retorik.

Birinci sınıf retorik derslerinde yapacağınız şey bir küçük deneme ya da kısa bir öykü okuyup yazarın bazı küçük etkileri elde edebilmek için bazı küçük şeyleri nasıl yaptığını tartışmak ve öğrencilere, buna benzer küçük bir deneme yazdırıp aynı küçük şeyleri onların da yapıp yapamayacağını görmektir. Bunu tekrar tekrar denedi, ama bir türlü tutturamadı. Bu hesaplı taklitçiliğin sonucu, öğrenciler ancak çok seyrek olarak, onun kendilerine verdiği modele uzaktan benzeyen bir şeyler yapabiliyordu. Ama çoğunlukla, yazarlık düzeyleri kötüleşiyordu. Onlarla birlikte dürüstçe anlamaya ve öğrenmeye çalıştığı her kural istisnalar, çelişkiler ve koşullarla öyesine dolu görünüyordu ki, keşke hiçbir kuralla karşılaşmasam diyordu.

Bir öğrenci hep, bir kuralın belli özel koşullara nasıl uygulanacağını soruyordu. Phaedrus, ya kuralın nasıl işlediğini yapay bir açıklamaya uydurmaya çalışmak ya da kendinden çok karşısındakileri düşünerek gerçek düşüncesini söyleme seçenekleri arasından bir seçim yapmak zorunda kalıyordu. Ve gerçek düşüncesi, kuralın, yazı tümüyle yazıldıktan sonra üzerine *yapıştırıldığıydı*. Bu, olgunun önünden gideceğine arkasından giden bir kandırmacaydı. Öğrencilerin taklit ettikleri tüm yazarların önce doğru bildikleri gibi yazıp sonra geri dönerek bunların hâlâ doğru görünüp görünmediklerine baktıklarına, eğer değilse değiştirdiklerine inanmaya başladı. Bazıları da hesaplı bir tasarımla yazıyordu belli ki, çünkü yapıtları böyle görünüyordu. Ama bu ona çok kötü bir tarz gibi geliyordu. Gertrude Stein'ın dediği gibi, bu yazılar-

* Atlas Okyanusu'nun, yüzeyi çok yosunlu olan bölümü. (ç.n.)

da tatlı bir öz sıvı vardı, ama dışarı çıkıp akmıyordu. Peki ama tasarlanarak yazılmamış bir şeyi nasıl öğreteceksiniz? Bu gerekliliği karşılamak açıkça olanaksızdı. Tüm yaptığı, metni eline alıp önceden tasarlanmamış bir şekilde yorumlamak ve öğrencilerin bundan bir şeyler alabilmesini dilemekti. Doyurucu değildi.

İşte ilerde. Ona doğru yürüdükçe gerilim artıyor, midedeki aynı duygu yine geliyor.

"Bu yapıyı anımsıyor musun?"

"Orası senin ders verdiğin yer... neden gidiyoruz oraya?"

"Bilmiyorum. Yalnızca görmek istedim."

Ortalıkta pek fazla kişi yok. Elbette olmayacak. Şimdi yaz dönemi. Eski koyu kahverengi tuğlaların üzerinde kocaman, garip üçgen tepelikler. Güzel bir yapı gerçekten. Gerçekten buraya aitmiş gibi görünen tek yapı. Eski taş merdivenler yukarı, kapılara doğru çıkıyor. Basamaklar, milyonlarca ayağın aşındırmasıyla çukurlaşmış.

"Neden içeri giriyoruz?"

"Şşşt. Artık konuşma."

Büyük ve ağır dış kapıyı açıp içeri giriyorum. İçerde tahtadan ve aşınmış başka merdivenler var. Ayağın altında gıcırdıyorlar, yüzlerce yıldır süpürülmüş ve cilalanmışlığın kokusu var üzerlerinde. Yarı yolda durup çevreyi dinliyorum. Hiçbir ses yok.

Chris, "Niçin geldik buraya?" diye fısıldıyor.

Başımı sallıyorum. Dışarda bir otomobilin geçtiğini duyuyorum.

Chris fısıldıyor, "Buradan hoşlanmadım. İnsanı korkutuyor burası."

"Çık o zaman," diyorum.

"Sen de gel."

"Sonra."

"Hayır, şimdi." Bana bakıyor ve orada kaldığımı görüyor. Bakışları öyle ürkmüş ki fikrimi değiştirmek üzereydim, ama birden yüz ifadesi değişiyor ve geri dönüyor, onu izlememe olanak kalmadan hızla merdivenleri inip kapıdan dışarı çıkıyor.

Büyük ağır kapı kapanıyor aşağıda ve şimdi burada yalnızım. Sesler arıyorum... Kimin sesi? 'O'nun mu?... uzun süre dinliyorum...

Koridorda yürürken tahtalar ürkütücü bir ses çıkarıyor ve bu sesle birlikte, bunun o olduğunu söyleyen ürkütücü bir duygu geliyor. Bura-

da o gerçek, bense hayaletim. Bir sınıf kapısının tokmağı üzerinde bir an onun elini görüyorum, sonra tokmağı yavaşça çeviriyorum, kapıyı itip açıyorum.

Sınıfı, sanki o buradaymış gibi, aynen anımsadığım gibi. O, burada. Benim gördüğüm her şeyin farkında. Her şey öne atılıyor ve anılar titreşiyor.

İki yandaki yeşil, uzun yazı tahtaları pul pul kabarmış, onarıma ihtiyaçları var; tıpkı o zamanki gibi. Ufalanmış küçük tebeşir parçaları hâlâ tebeşir kutusu içinde duruyor. Yazı tahtasının ötesindeki pencerede, öğrenciler yazı yazarken, düşüncelere dalıp seyrettiği dağlar görünüyor. Elinde bir tebeşir parçası, kaloriferin yanına oturur ve pencereden dağlara bakıp durur, bakışı ara sıra bir öğrencinin sorusuyla kesilirdi, "Bir şey sorabilir miyim?..." Döner, soru neyse yanıtlar ve daha önce hiç bilmediği bir birlik oluşurdu. Burası onun *benimsendiği* bir yerdi –kendisi olarak. Olabileceği ya da olması gerektiği gibi değil de kendisi olarak. Hep dinleyen, alıcı bir yer. Ona her şeyi verdi. Burası bir oda değildi; her gün fırtınalarla, karlarla, dağlardaki bulut biçimleriyle, her sınıfla, hatta her öğrenciyle değişen binlerce odaydı. Bir saati bir diğerine kesinlikle benzemezdi ve bir sonraki saatin ne getireceği onun için hep bir gizdi...

Koridordan gelen adımların çıkardığı gıcırtıları duyduğumda zaman duyumumu yitirmiş olduğumu fark ediyorum. Ses yükseliyor, sonra sınıf kapısında duruyor. Kapı tokmağı dönüyor. Kapı açılıyor. Bir kadın içeri bakıyor.

Yüzü sanki burada birisini yakalamaya niyetliymiş gibi saldırgan. Yirmili yaşların sonunda görünüyor, pek güzel değil. "Birini gördüm sandım," diyor. "Sandım ki...." şaşkın bakıyor.

İçeri giriyor ve bana doğru yürüyor. Bana daha yakından bakıyor. Şimdi saldırgan görünüş yok olup yerini yavaş yavaş şaşkın bir görünüşe bırakıyor. Hayretle bakıyor.

"Aman Tanrım," diyor, "siz misiniz?"

Hiç anımsamıyorum onu. Hiç.

Adımı söylüyor ve başımla onaylıyorum. Evet, benim.

"Geri döndünüz."

Başımı sallıyorum. "Yalnız birkaç dakika için."

Sıkıntı verecek kadar uzun süre bakıyor. Sonunda bunun farkına varıyor ve "Bir dakika oturabilir miyim?" diye soruyor. Soruşundaki çekingenlik, onun öğrencisi olduğunu gösteriyor.

En ön sıradaki sandalyelerden birine oturuyor. Nişan yüzüğü bulunmayan elleri titriyor. Ben gerçekten bir hayaletim.

Şimdi utanmaya başlıyor. "Burada ne kadar kalacaksınız?... Yo, sormak istediğim..."

Araya giriyorum, "Bob DeWeese'in evinde birkaç gün kalıp Batı'ya gideceğim. Kasabada geçirecek biraz fazla zamanım vardı ben de okul ne durumda diye bakmaya geldim."

"Oh," diyor, "geldiğinize sevindim... Okul değişti... Hepimiz değiştik... siz gittiğinizden beri çok şey değişti, her şey..."

Yine sıkılmakla geçen bir sessizlik.

"Hastanede olduğunuzu duyduk..."

"Evet," diyorum.

Yine sessizlik ve sıkılma. Lafın ardını getirememesi büyük olasılıkla nedenini bildiği anlamına geliyor. Biraz daha tereddüt ediyor, söyleyecek bir şeyler arıyor. Dayanmak zorlaşıyor.

"Nerede öğretmenlik yapıyorsunuz?" diye soruyor sonunda.

"Artık öğretmenlik yapmıyorum," diyorum, "bıraktım."

İnanmamış bir şekilde bakıyor. "*Bıraktınız mı?*" Kaşlarını çatıyor ve sanki doğru kişiyle konuştuğundan kuşkuluymuş gibi yeniden bana bakıyor. "Bunu yapamazsınız."

"Yo, yaparsınız."

İnanmamış gibi başını sallıyor. "Ama siz yapamazsınız!"

"Yo."

"*Neden?*"

"Benim için bitti artık. Başka şeyler yapıyorum."

Onun kim olduğunu hâlâ merak ediyorum; onun da kafası karışmış gibi görünüyor. "Ama bu..." Tümcesi yarım kalıyor. Yeniden deniyor. "Siz gerçekten..." ama bu tümce de bitmiyor.

Bir sonra gelecek sözcük "çıldırmışsınız." Ama iki seferinde de kendini tutuyor. Bir şeyler fark ediyor, dudaklarını ısırıyor ve utanmış görünüyor. Bir şeyler söylemek istiyorum, ama nereden başlayacağımı bilemiyorum.

Tam ona kendisini tanımadığımı söyleyecekken ayağa kalkıp "Artık gitmem gerek," diyor.

Kapıya gidiyor, mekanik bir biçimde hoşçakalın diyor ve kapıyı kapattıktan sonra adımları öyle hızlı ki neredeyse koridoru koşarak geçiyor.

Okulun alt kapısı kapanıyor ve sınıf yine eskisi gibi sessiz, yalnız-

ca onun bıraktığı bir tür psişik girdap var. Bu, sınıfı tümüyle değiştirdi. Şimdi içinde yalnızca, onun gelip gitmesinin süregelen etkisi var; görmek için buraya gelmiş olduğum şeyler yok oldu.

Evet, diye düşünüyorum ayağa kalkarken; bu sınıfı ziyaret ettiğim için mutluyum, ama bir daha görmek isteyeceğimi hiç sanmıyorum. En iyisi motosiklete ve beni bekleyene bakayım.

Çıkışa doğru giderken elimde olmadan bir kapıyı daha açıyorum. Duvarda gördüğüm şey boyun kemiğimi sızlatıyor.

Bu bir yağlıboya tablo. Tabloyu unutmuşum, ama şu anda onun *satın alıp* oraya astığını biliyorum. Ve birden anımsıyorum, bu yağlıboya bir tablo değil, onun New York'tan ısmarladığı bir röprodüksiyon, DeWeese buna kızmıştı; çünkü bu, kâğıt üzerine baskıdır ve kâğıt baskısı sanat değildir; o zamanlar bu görüşe katılmamıştı. Ama resim, Feininger'in "Azınlıklar Kilisesi" ona, sanatla ilgisi olmayan çağrışımlar vermişti; bir tür gotik katedrali anlatan konusuyla, yarı soyut çizgiler ve düzlemleri ve renkleri ve gölgeleriyle sanki kafasındaki Akıl Kilisesi'ni yansıtıyordu; onu bu yüzden buraya asmıştı. Şimdi tüm bunları anımsıyorum. Burası onun ofisiydi. Bir *keşif*. Aradığım oda bu!

İçeri giriyorum ve resmin yarattığı sarsıntıyla kopan anılar çığı üstüme inmeye başlıyor. Resme vuran ışık, bitişik duvardaki, onun vadiye ve Madison Range'e baktığı ve gelen fırtınaları gözlediği perişan, ufacık pencereden geliyor; bu pencereden şimdi karşımdaki vadiyi gözlerken, burada, şimdi... her şey, tüm delilik *buradan* başladı! Tam burada oldu.

Ve Sarah'nın ofisine açılan kapı. Sarah! Şimdi imgesi canlanıyor! Elinde sulama süzgeci, bu iki kapı arasında koridordan odasına doğru koşmuş, "Umarım öğrencilerine Nitelik konusunu öğretiyorsundur," demişti. Bu, çiçeklerine su vermek üzere olan, emekli olmasına bir yıl kalmış bir hanımın lay, lay, lom şarkı söyler gibi sesiyle söylenmişti. Her şeyin başladığı andı bu. Kristalleşmeyi başlatan kristal tohumuydu.

Kristal tohumu. Güçlü bir anı geliyor. Laboratuvar. Organik kimya. Aşırı doymuş bir çözeltiyle çalışırken buna benzer bir şey olmuştu.

Aşırı doymuş çözelti, artık daha fazla maddenin çözünemeyeceği doyma noktasını aşmış bir çözeltidir. Bu, çözeltinin ısısının yükselmesiyle doyma noktasının yükselmesi sonucu olur. Maddeyi yüksek ısıda suyla eritip daha sonra soğutursanız madde bazen kristalleşmez, çünkü moleküller nasıl kristalleşeceğini bilemez. Onları kristalleşmeye

başlatacak bir şeye, örneğin bir kristal tohumu parçasına, bir toz zerreciğine, hatta cam kabın çevresine bir şeyin sürtmesine ya da dokunmasına gerek duyarlar.

Çözeltiyi soğutmak üzere çeşmeye doğru yürümüş, ama oraya varamamıştı. Yürürken çözeltinin içinde, gözlerinin önünde bir kristal yıldızı oluştuğunu ve birdenbire her yana doğru büyüyerek kabın tümünü doldurduğunu görmüştü. Değişimi, *görmüştü*. Daha önce saydam bir sıvının bulunduğu yerde şimdi öyle sert bir kütle vardı ki kabı baş aşağı çevirse bile bir şey dökülmezdi.

Ona yalnızca, "Dilerim öğrencilerine Nitelik konusunu öğretiyorsundur," tümcesi söylenmiş ve birkaç ay içinde, sanki büyülü gibi, gelişmesini sanki gözle görebileceğiniz hızda, karışık, iyi yapılanmış dev bir düşünce kütlesi oluşmuştu.

Kadın bunu söylediğinde ona ne yanıt verdiğini bilmiyorum. Belki de hiçbir şey demedi. Onun sandalyesinin arkasından her gün birkaç kez gelip geçer, odasına girer çıkardı. Bazen onun dikkatini dağıttığı için bir iki sözcükle özür diler, bazen yeni bir haber verirdi ve Phaedrus, bunu ofisteki yaşantısının bir parçası olarak görüp alışmıştı. Sarah'nın ikinci bir kez gelerek "Sen bu yarı sömestrde *gerçekten* Nitelik öğretiyor musun?" diye sorduğunu, onun başıyla onayladığını ve bir an sandalyeden arkasına dönüp "Kesinlikle!" dediğini ve Sarah'nın koşup gittiğini biliyorum. O anda ders notlarıyla uğraşıyordu ve bu yüzden tam bir depresyona girmişti.

Onu depresyona iten şey, metnin, retorik konusunda olabilecek en akılcı metin olmasına rağmen ona hâlâ doğru gelmemesiydi. Ayrıca, bölümde öğretim üyesi olan yazarlarla ilişki kurmuştu. Onlarla konuşmuş, sorular sorup yanıtlar almış ve yanıtlarını akılcı bulmuş, ama yine de onlardan aldığını doyurucu bulmamıştı.

Metin, eğer üniversite düzeyinde öğretilecekse retoriğin gizemci bir sanat değil, aklın bir dalı olarak düşünülmesi gerektiği tezi ile başlıyordu. Bundan dolayı, retoriğin anlaşılması için, iletişimin akli temellerine egemen olma gereğini vurguluyordu. Temel mantık tanıtılıyor, uyaran ve tepki ilişkisi ile ilgili temel teoriden söz ediliyor ve bunlardan yola çıkarak bir deneme ya da makalenin nasıl geliştirileceği anlatılıyordu.

Phaedrus, öğretmenliğinin ilk yılında bu çerçeveden hoşnuttu. Bunda bir yanlışlık olduğunun farkındaydı, ama yanlışlığın, retoriğe aklın uygulanmasında olmadığını düşünüyordu. Yanlışlık, rüyalarının

eski hayaletinde, yani akılcılığın kendisindeydi. O, bu sorunu yıllardır uğraştığı, ama çözüm bulamadığı yanlışın aynısı olarak görüyordu. Hiçbir yazarın yazmayı böyle dosdoğru, sayısal, nesnel, yöntemsel yaklaşımla öğrenmediğini hissediyordu. Ama akılcılığın önerebilecekleri bunlardan ibaretti ve buna karşı çıkmak için deli olmak gerekirdi. Ve bu Akıl Kilisesi'nde yerine getirmesi gereken açık emir, akılcı olmaktı ve onu bu şekilde bırakması gerekiyordu.

Birkaç gün sonra Sarah yine onun yanından geçerken durdu ve "Bu yarı sömestrde *Nitelik* öğretmene çok seviniyorum. Bugünlerde pek kimse yapmıyor," dedi.

"Evet, öğretiyorum," dedi. "Buna kesinlikle özen gösteriyorum."

"Güzel!" dedi Sarah ve koşturup gitti.

Yeniden ders notlarına döndü, ama Sarah'nın garip uyarısıyla düşüncelerinin kesintiye uğraması uzun sürmedi. Bu kadın neden söz ediyordu Allahaşkına? *Nitelik?* Elbette *Nitelik* öğretiyordu. Kim öğretmiyordu ki? Ders notlarına döndü.

Onu depresyona sokan bir başka şey de, artık bırakıldığı sanılan, ama hâlâ ortalıkta olan, kural koyucu retorikti. Bu, "tamlamalar-iyi değilse-fırçayı-yersin" türünden bir saçmalıktı. Heceleme *doğru* olacak, noktalama *doğru* yapılacak, gramer *doğru* olacak. Ufacık tefecik insanlar için yüzlerce ufacık tefecik kural. Kimse bu saçmalığın tümünü anımsayıp da yazıyla anlatmak istediği şeye konsantre olamaz. Bunların hepsi, sevgi, nezaket ya da insancıllıktan değil, aslında beyefendi ya da hanımefendi gibi görünmeye duyulan egoist istekten kaynaklanan masa görgüleridir. Beyefendiler ve hanımefendiler masa görgüsüne sahiptirler ve gramere uygun konuşur ve yazarlar. Üst sınıfların belirlediği bir şeydir bu.

Ama Montana'da böyle bir etki yaratmıyordu. Bunlar, ABD'nin doğusuna özgü aptalca bir kendini beğenmişlik olarak nitelenirdi. Bölümde kural koyucu retorik üzerinde asgari düzeyde durulması beklenirdi, ama "kolejin gerektirdiği" kadarının dışında, o da diğer öğretmenler gibi, kural koyucu retoriği savunmaktan özenle kaçınırdı.

Düşünceleri yine kesildi. *Nitelik?* Bu soruda kışkırtıcı, hatta kızdırıcı bir şey mi vardı? Bu konuda düşündü, biraz daha düşündü ve sonra pencereden dışarı bakıp biraz daha düşündü. *Nitelik?*

Dört saat sonra hâlâ oturmuş, ayakları pencere pervazında, artık kararmış gökyüzüne bakıyordu. Telefon çaldı, arayan, ne olduğunu merak eden karısıydı. Phaedrus ona hemen eve geleceğini söyledi, ama

bunu da başka her şeyi de unuttu. Saat sabahın üçünde, Niteliğin ne olduğu konusunda bir ipucu bulamadığını kendine itiraf etti, çantasını topladı ve eve gitti.

Günümüzde çoğu kişi Niteliği unutmuştu ya da sürüncemede bırakmıştı, çünkü onları hiçbir yere ulaştırmıyordu ve yapacak başka işleri vardı. Ama o, inandığı şeyi öğretememekten dolayı üzgündü, yapması istenen dışındaki şeylere gerçekten boşvermişti ve sabah uyandığında Nitelik onun yüzüne bakıyordu. Üç saat uyku uyumuştu, öyle yorgundu ki o gün ders veremeyeceğini anladı ve üstelik ders notları tamamlanmamıştı; yazı tahtasına şöyle yazdı: "Düşüncede ve anlatımda *nitelik* nedir? Bu soruyu yanıtlayan 350 sözcüklü bir deneme yazın." Sonra onlar yazarken radyatörün yanına oturdu ve kendisi de nitelik üzerine düşündü.

Ders saatinin bitiminde hiçbirinin yazıyı bitirmediğini gördü ve öğrencilerin, kâğıtları evlerine götürmelerine izin verdi. Bu sınıf iki gün sonra gelecekti ve böylece onlara bu soru üzerinde daha çok düşünme süresi tanıdı. Bu sürede bazı öğrencilerin sınıflarda dolaştığını gördü, onlara başıyla selam verdiğinde sinirli ve korkulu bakışlarla karşılaştı. Onların da aynı sorunla uğraştığını düşündü.

Nitelik... ne olduğunu biliyorsunuz, ama yine de ne olduğunu bilmiyorsunuz. Ama bunda çelişki var. Ama bazı şeyler ötekilerden daha iyidir; bu, onlar daha nitelikli demektir. Ama tüm pratik nedenler açısından, nitelik gerçekten *vardır*. Peki, nitelik dereceleri başka hangi temele dayanır? Neden insanlar bazı şeylere bir servet ödeyip bir diğerini çöpe atar? Bazı şeylerin ötekilerden daha iyi olduğu anlaşılıyor... ama "daha iyi olmak" nedir?... Böyle döner döner durur, akıl tekerlerini döndürüp dursunuz, ama hiçbir yerde bir ipucu bulamazsınız. Bu Allah'ın belası Nitelik nedir? Nedir?

III.
bölüm

16 Chris ve ben gece iyi bir uyku çektik ve bu sabah sırt çantalarımızı dikkatle hazırlayıp yola düzüldük; şu anda bir saattir dağ yolundayız. Burada, vadinin dibindeki orman çoğunlukla çam, az miktarda kavak ve geniş yapraklı fundalıklardan oluşmuş. Kanyonun dik duvarları iki yanımızda yükseliyor. Patika ara sıra kanyon deresi kıyısındaki güneşli çayırlara açılıyor, ama hemen ardından çamların koyu gölgesine giriyor. Patikanın zemini çam iğnelerinin oluşturduğu yumuşak ve esnek bir tabakayla kaplı. Buralar çok sessiz.

Böyle dağlar ve dağda yolculuk yapanlar ve başlarına gelen olaylar yalnızca Zen literatüründe değil, tüm büyük dinlerin öykülerinde anlatılır. Fiziksel dağın, insanlar ve hedefleri arasında duran tinsel dağlarla alegorik ilintisini kurmak kolay ve doğaldır. Şu vadidekiler gibi,

insanlar yaşamları boyunca tinsel dağları gördükleri halde asla bunlara tırmanmazlar, orada bulunmuş olanları dinlemekle yetinip zorluklardan kaçtıkları için hoşnutturlar. Bu dağlara yapılan kimi geziler de, hedefe giden en iyi ve en tehlikesiz yolları bilen deneyimli kılavuzlarla yapılır. Deneyimsiz ve güvensiz olanları ise kendi yollarını kendileri bulmaya kalkarlar. Bunların pek azı başarıya ulaşır, ama bazen kimileri yılmaz bir istencin, şansın ve inayetin sayesinde yolunu bulabilir. Bunlar, yol sayısının tek ya da sabit olmadığını ötekilerden daha iyi fark ederler. Ne kadar çok insan ruhu varsa o kadar da çok yol vardır.

Şimdi Phaedrus'un, *Nitelik* teriminin anlamına yaptığı keşif gezisinden, onun tinsel dağların içinden geçen bir yol olarak gördüğü keşif gezisinden söz etmek istiyorum. En iyisi bu geziyi önce iki aşamaya ayırayım.

İlk aşamada, düşündüğü şeyin kesin ve sistematik bir tanımını yapmaya kalkışmadı. Bu, mutlu, doyurucu ve yaratıcı bir aşamaydı; şu vadideki okulda öğretmenlik yaptığı sürenin çoğunluğunu kapsadı.

İkinci aşama, düşündüğü ve üzerinde konuştuğu şeyin tanımsızlığına yönelik normal düşünsel eleştirisinin bir sonucu olarak çıktı. Bu aşamada, Niteliğin ne olduğu hakkında sistematik ve kesin önermeler üretti ve bunu desteklemek için dev bir hiyerarşik düşünce yapısı oluşturdu. Bu sistematik anlayışa varabilmek için, tam anlamıyla, elinden geleni ardına koymadan çalışmak zorundaydı ve başardığında, varoluşa ve bilincimize dair daha önce var olanlardan daha iyi bir açıklama yapabildiğini gördü.

Eğer bu, dağlarda yeni bir yolsa, kesinlikle gereklidir. Bu yarıkürede ortak kullanılan yollar üç yüz yıldan fazla bir süreden beri, doğal erozyona ve bilimsel gerçeklerin değiştirmesine uğrayarak nerdeyse tümüyle silinmiş ve altları oyulmuştur. İlk tırmanıcılar sağlam zemin üzerinde ve herkesin ulaşabileceği yollar oluşturmuşlardır, ama bugün Batı'nın yolları, değişime karşı dogmatik katılık yüzünden nerdeyse tümüyle kapalıdır. İsa'nın ya da Musa'nın sözlerinin düz anlamından kuşkulanırsanız çok kişinin düşmanlığını kazanırsınız, ama şu da bir gerçektir ki İsa ya da Musa bugün, tanınmadan, çok yıllar önce söyledikleri aynı sözleri söyleyerek ortaya çıksalardı, akıl dengelerinden şüphe edilirdi. Bunun nedeni İsa ya da Musa'nın söylediklerinin yanlış olması ya da modern toplumun yanılgı içinde bulunması değil, onların bulup insanlara açıkladıkları yolların artık elverişliliğini ve anlaşılabilirliğini yitirmiş olmasıdır. "Yukardaki cennet", uzay çağı bilinci-

nin, 'yukarısı' neresi?" diye sormasıyla silikleşir. Ama dilsel katılık yüzünden, eski yolların her zamanki anlamını yitirmeleri ve neredeyse kapanmaları, dağın artık yok olduğu anlamına gelmez. Dağ vardır ve bilinç var olduğu sürece de var olacaktır.

Phaedrus'un ikinci metafizik aşaması tam bir faciaydı. Kafasına elektrotların yerleştirilmesiyle sonlanan bir süre içinde tüm görünür kazanımlarını, parasını, tüm servetini, çocuklarını yitirdi; mahkeme kararıyla yurttaşlık hakları bile elinden alındı. Geriye yalnızca, çılgın bir Nitelik düşü, bulmak için, her şeyini feda ettiği bir dağ yolu haritası kaldı. Ama elektrotlar yerleştirildikten sonra onu da yitirdi.

O zamanlar kafasında olanların tümünü ne ben ne de bir başkası bilebilir. Geriye yalnızca parçalar, biraraya getirilse de arada açıklanamayan korkunç boşluklar bırakan kalıntılar, dağınık notlar kalmış.

Bu kalıntıları ilk kez bulduğumda kendimi, söz gelimi, Atina çevresinde yaşayan ve ara sıra sabanına, üzerinde garip şekiller olan taşlar takılmasına çok şaşırmayan bir köylü gibi hissettim. Bunların, geçmişte var olmuş daha büyük ve ayrıntılı bir tasarımın parçaları olduğunu biliyordum, ama bu benim anlayışımın çok ötesindeydi. Önceleri onlardan uzak durdum ve pek dikkat etmedim; çünkü bu taşların, başıma kaçınmam gereken bazı belalar açmış olduğunu biliyordum. Ama bunların muazzam bir düşünce yapısının parçaları olduğunu anlayabiliyor ve gizliden merak duyuyordum.

Daha sonra bu tehlikeye karşı bağışıklık kazandığıma güvenim oluşunca kalıntılarla daha olumlu biçimde ilgilendim ve parçaları rasgele, biçimlerine bakmaksızın, yalnızca aklıma geliş sıralarına göre not etmeye başladım. Bunların çoğu arkadaşlardan öğrenilmiş, muğlak anlatımlardı. Şu anda bunlardan binlerce var; bu Chautauqua'ya çok az bir bölümü uyuyorsa da bu Chautauqua açıkça onlara dayanır.

Onun düşündüklerinden çok uzağa düşmüş olmam olası. Parçalardan tümevarımla bütün modeli yeniden yaratmaya kalkışırken hoşgörünüze sığınmak zorunda kalacağım hatalara ve tutarsızlıklara düşmem kaçınılmazdır. Parçalar çoğu kez muğlak ve birçok farklı sonuçlara çekilebilir. Öte yandan, eğer yanlış bir şey varsa bu onun düşüncelerinden değil, benim onları yeniden yapılandırmamdaki yanlıştan kaynaklanmaktadır ve daha sonra daha iyi bir yapının bulunabilmesi gibi bir şansımız var.

Prrr! diye bir ses ve bir keklik ağaçların arasına kaçıyor.

"Gördün mü?" diyor Chris.

"Evet," diyorum.

"Nedir o?"

"Keklik."

"Nerden anladın?"

"Onlar uçarken böyle öne-arkaya sallanırlar," diyorum. Bundan emin değilim, ama doğruya benziyor. "Bir de yerden uzaklaşmazlar."

"Oh," diyor Chris, yokuş yukarı yürümeye devam ediyoruz. Güneş ışınları çamların arasında bir katedral etkisi yaratıyor.

Bugün, onun Niteliğe yaptığı yolculuğun ilk aşamasını, metafizik dışı aşamayı ele alacağım ve hoş bir şey olacak. Bitiremeyeceğinizi bilseniz bile, yolculuklara hoş bir şekilde başlamak iyi bir şey. Onun ders notlarından yararlanarak Niteliğin, retorik öğretiminde kullanılan bir kavram haline gelişinin yolunu yeniden çizmek istiyorum. Onun ikinci aşaması, yani metafizik aşama duyarlı ve tehlikeliydi, ama yalnızca retoriği düşündüğü ilk aşama sağlam ve pragmatikti; bu yüzden de ikinci aşamadan bağımsız olarak, kendi artıları açısından değerlendirilmeyi hak ediyor.

Büyük yenilikler yapıyordu. Yazacak hiçbir şey bulamayan öğrencilerle sorunu vardı. Önceleri bunun tembellikten kaynaklandığını düşünüyordu, ama daha sonra öyle olmadığı ortaya çıktı. Söyleyecek bir şey bulamıyorlardı sadece.

Bunlardan biri, kalın gözlüklü bir kız, Amerika Birleşik Devletleri'yle ilgili, beş yüz sözcüklü bir deneme yazmak istemişti. Phaedrus bu tür konuların yol açtığı umut kırıcı duygulara alışıktı ve onu gücendirmeden, yazının kapsamını daraltıp yalnızca Bozeman'a indirgemesini istedi.

Kâğıdını getirdiğinde kız hiçbir şey yazamamıştı ve morali çok bozuktu. Uğraşmış, uğraşmış, ama yazacak hiçbir şey bulamamıştı.

Phaedrus daha önce, önceki öğretmenleriyle onun hakkında konuşmuş ve hepsi Phaedrus'un onun hakkındaki izlenimini doğrulamışlardı. Bu kız çok ciddi, disiplinli ve çalışkan biriydi, ama zekâsı aşırı durgundu. Kızda hiçbir yaratıcı kıvılcım yoktu. O kalın gözlüklerin ardındaki gözler bir kölenin gözleriydi. Kız ona numara yapmıyordu, gerçekten yazacak bir şey bulamamıştı ve kendisine söylenen şeyi yapamamaktan ötürü çok sarsılmıştı.

Bu Phaedrus'u afallattı. Bu kez de o, söylenecek bir şey bulamıyor-

du. Bir sessizlik oldu ve ardından garip bir yanıt: "Konuyu Bozeman'ın *anacaddesine* indirgeyin." Parlak bir fikirdi bu.

Kız saygılı bir şekilde başını sallayıp gitti. Ama kız bir sonraki dersten hemen önce gerçekten çok üzgün ve gözyaşları içinde geri geldi, uzun süredir gergin olduğu belli oluyordu. Yine yazacak bir şey bulamamıştı ve nedenini anlayamıyordu; *tüm* Bozeman hakkında bir şey bulamıyorsa da yalnızca bir cadde hakkında bazı şeyler bulabilmesi, söyleyebilmesi gerekirdi.

Phaedrus kızgındı. "Siz *bakmıyorsunuz!*" dedi. Kendisinin, *çok fazla* şey söylediği için üniversiteden atıldığını anımsadı. Her olgu için *sonsuz* hipotez vardır. Ne kadar çok *bakarsanız* o denli çok *görürsünüz*. Bu kız gerçekten bakmıyordu, üstelik bunu anlamıyordu da.

Kıza öfkeyle, "Yazıyı, Bozeman'ın anacaddesindeki *bir* yapının *ön yüzüne* indirgeyin. Opera Binası. Sol üstteki tuğladan başlayın" dedi.

Kızın kalın gözlüklerin ardındaki gözleri kocaman açıldı.

Bir sonraki derse kız şaşkın bir bakışla geldi ve ona, Bozeman, Montana'nın anacaddesindeki Opera Binası'nın ön yüzü hakkında beş yüz sözcüklü bir deneme getirdi. "Caddenin karşısındaki hamburgercide oturdum" dedi kız, "ve ilk tuğlayı yazarak başladım ve ikinci tuğlayı ve sonra üçüncü tuğlayla birlikte arkası gelmeye başladı ve durduramadım. Benim deli olduğumu sandılar ve benimle dalga geçip durdular, ama işte görüyorsunuz. Ben bu işi anlayamadım."

O da anlayamadı, ama kasabanın caddelerinde yaptığı uzun yürüyüşlerde bu konuyu düşündü ve kızı da, öğretmenliğinin ilk gününde kendisini felç eden türden bir tıkanmanın durdurmuş olduğunu anladı. Kız, daha önce duymuş olduğu şeyleri yazıda yinelemeye çalıştığı için tıkanmıştı; tıpkı kendisinin de ilk gün söylemeye karar verdiği şeyleri yinelemeye çalışması gibi. Kız, Bozeman konusunda yazacak bir şey bulamamıştı, çünkü bu konuda yinelemeye değer bir şey duyduğunu anımsamıyordu. Yazı yazarken, daha önce söylenmiş şeyleri dikkate almaksızın, kendi kendine bakıp yepyeni şeyler görebileceğini nedense anlayamıyordu. Yazıyı bir tuğlaya indirgemek tıkacı yok etmişti, çünkü çok açık ki, bu iş için özgün ve doğrudan bir bakış gerekliydi.

Phaedrus başka deneyler de yaptı. Bir derste herkesin bir saat boyunca, başparmağının arkasını anlatan bir yazı yazmasını istedi. Başlangıçta hepsi ona gülerek baktılar, ama hepsi yazdı ve "hiçbir şey bulamama"dan yakınan bir tek kişi çıkmadı.

Bir başka sınıfta konuyu başparmaktan metal paraya çevirdi ve her

öğrenciye bir saat yazdırdı. Öteki sınıflarda da aynısını uyguladı. Kimisi "İki tarafını da yazalım mı?" diye soruyordu. Bir kez doğrudan kendileri baktıklarında söylenecek şeylerin miktarının sınırsız olduğunu anlamışlardı. Ayrıca bu, kendilerine güven duymalarını sağlayan bir ödevdi, çünkü yazdıkları şeyler saçma gibi görünse de onların kendilerinindi, bir başkasınınkinin taklidi değildi. Metal para çalışmasını uyguladığı sınıflar daima daha sorunsuz ve daha ilgiliydi.

Deneyimlerine dayanarak, gerçek retorik öğretimine başlayabilmek için, taklit belasını yok etmek gerektiği sonucuna vardı. Taklit, dış etkenlerin zorlamasıyla ortaya çıkıyor gibiydi. Küçük çocuklar bunu bilmezler. Belli ki bu daha sonra, okulun etkisi sonucu ortaya çıkar.

Bu, doğruya benziyordu ve hakkında düşündükçe daha doğru gelmeye başladı. Okul size taklit etmeyi öğretir. Öğretmenin istediği şeyi taklit etmezseniz kötü not alırsınız. Burada, kolejde bu biraz daha ince bir tarzda yapılıyordu elbette; öğretmeni öyle bir şekilde taklit edecektiniz ki öğretmeni sizin onu taklit etmediğinize, öğütlenenlerdeki özü kavrayıp kendi yolunuza gittiğinize inandıracaktınız. Bu size 'A' notu getirirdi. Ama öte yandan özgünlük, A ile F arasında bir not getirebilirdi. Tüm not sistemi buna karşı tetikteydi.

Bu konuyu, çok yaratıcı bir öğretmen ve bir psikoloji profesörü olan kapı komşusuyla konuştu ve o Phaedrus'a, "Evet, tüm derece ve not sistemini kaldırırsan gerçek bir eğitim verebilirsin," dedi.

Phaedrus bu konuda düşündü ve dönem tezi için konu bulamayan çok zeki bir kız öğrenciye, yazması için bu konuyu verdi. Kız ilk önce bu konuyu beğenmedi, ama yine de almayı kabul etti.

Bir hafta içinde kız herkesle bunu konuştu ve iki hafta sonra olağanüstü bir dönem tezi hazırlamıştı. Ama kızın tezini okuduğu sınıf bu konuyu iki hafta düşünmek avantajından yoksun olduğundan derece ve not sistemini kaldırma düşüncesine karşı gayet düşmanca baktılar. Bu, kızın moralini bozmadı. Sesine sanki eski zamanların dinsel heyecan tonu geldi. Bunu *dinlemeleri* için öteki öğrencilere yalvardı, dinlerlerse *doğruluğunu* anlayacaklarını söyledi. "Bunu *onun* için anlatmıyorum," dedi ve Phaedrus'a baktı. "Bunu sizler için anlatıyorum."

Kolej giriş sınavlarında aldığı notla sınıfın en üst yüzde birine girmiş bu kızın yakaran ses tonu, dinsel heyecanı Phaedrus'u çok etkiledi. Bir sonraki yarı sömestrde "inandırıcı yazı" öğretirken bu konuyu bir "gösteri" olarak kullandı, öğrencilerin önünde ve onların yardımıyla, bir inandırıcı yazı metnini günden güne parça parça oluşturdu.

Gösteriyi, tümünden derin kuşkular duyduğu kompozisyon ilkeleri hakkında konuşmaktan kaçınmak için kullanmıştı. Bitirilmiş öğrenci yazıları üzerine ahkâm keserek ya da taklit edilmek üzere, ustaların yazılarını ele alarak ders saatini geçirmektense sınıfa, kendi tümcelerini kurarken, tüm kuşkuları ve takıntıları ve silip yazmalarıyla sergileyerek, yazmanın nasıl bir şey olduğunu daha dürüstçe gösterdiğini düşünüyordu. Bu kez, not ve sınıf geçme sisteminin tümüyle kaldırılması tartışmasını başlattı ve öğrencilere, duyduklarının kendileriyle ilgili gerçek bir şey olduğunu göstermek için o yarı sömestrde hiçbir not vermedi.

Yukarıda, dağın tepesinde kar görünüyor. Gerçi yaya olarak oraya varmak günler sürer. Karların altındaki kayalar doğrudan tırmanmak için çok dik; özellikle, taşıdığımız ağır yükle çok zor, zaten Chris de ipkazma-kanca gibi dağcılık malzemesini kullanmak için çok küçük. Yaklaşmakta olduğumuz ağaçlı tepeyi geçip, bir başka kanyona girmemiz, onun sonuna dek giderek tepenin yanından, yukarı doğru bir açı yapıp geri dönmemiz gerek. Karlı yere üç günde zor varırız. En az dört gün lazım. Dokuzuncu gün dönmezsek DeWeese bizi aramaya başlayacak.

Dinlenmek için oturuyoruz ve sırt yüklerimizden dolayı arkaya yuvarlanmamak için birer ağaca sarılıyoruz. Biraz sonra elimi omzumun üzerinden arkaya uzatıyorum, sırt çantasının üstünden kasaturayı alıp Chris'e uzatıyorum.

"Şuradaki iki kavak ağacını görüyor musun? Düz olanları? Kenardakileri?" Elimle işaret ediyorum. "Onları yerden otuz santim yükseklikten kes."

"Neden?"

"Onları baston ve çadır direği olarak kullanacağız."

Chris kasaturayı alıyor, yerinden kalkmaya başlıyor, ama tekrar oturuyor. "Sen kes," diyor.

Kasaturayı alıp gidiyorum ve dalları kesiyorum. İkisi de ilk darbede kolayca kesiliyor, yalnızca ağaç kabuğundan bir şerit kalıyor; onları da kasaturanın arka kancasıyla kopartıyorum. Yukarıdaki kayalıklarda dengeyi sağlamak için bastona gerek duyarsınız, ama yukarıdaki çamlar düzgün sopa için uygun değil, bunlar da hemen hemen son kavaklar. Chris'in işten kaçması beni biraz endişelendiriyor. Dağlarda iyi bir işaret değil.

Kısa bir dinlenme ve gidiyoruz. Bu yüklere alışmak biraz zaman alacak. Ağırlığa karşı olumsuz bir tepki var onda. Ama devam ettikçe doğallaşır.

Phaedrus'un, tüm not ve sınıf geçme sistemini ortadan kaldırma önerisi birkaçı dışında tüm öğrencilerde şaşkınlık ve olumsuz bir tepki uyandırdı, çünkü ilk bakışta tüm üniversite sistemini yok etmek gibi görünüyordu. Bir kız öğrenci gayet içten bir biçimde, "Not ve sınıf geçme sistemini elbette ki kaldıramazsınız. Çünkü biz bunun için buradayız," diyerek bunu açıkça ortaya koydu.

Kızın söylediği tümüyle gerçekti. Öğrencilerin çoğunluğunun, üniversite öğretimine, not ve sınıf geçme düşüncesinden bağımsız olarak girdiği düşüncesi, kimselerin ortaya sermek istemediği bir ikiyüzlülüktü. Ara sıra, salt öğrenmek amacıyla gelen bazı öğrencileri de kurumun rotası ve mekanik yapısı hemen daha az idealist bir tavır almaya yöneltiverirdi.

Gösteri, not ve sınıf sistemini kaldırarak bu ikiyüzlülüğün yok edileceği iddiasından ibaretti. Genel şeylerle değil, sınıfta bulunan öğrencilerin aşağı yukarı genel tipi olan, notun temsil ettiği bilgi için değil de yalnızca not için çalışmaya şartlanmış, varsayımsal bir öğrenci tipinin özel kariyerleriyle ilgiliydi.

Gösteri, böyle bir öğrencinin, gittiği ilk sınıfta, aldığı ilk ödevin ilginç geleceğini ve belki bunu hevesle yapacağını savlar. İkinci ve üçüncü de böyle olabilir. Ama sonunda olayın yeniliği kalmayacaktır ve akademik yaşantısı tek yaşamı olmadığından, öteki yükümlülüklerin ve isteklerinin baskısı, ev ödevi yapmasının mümkün olmadığı durumlar yaratacaktır.

Not ve sınıf geçme sistemi olmadığından bunun için hiçbir cezaya da uğramayacaktır. Onun, ödevini tamamlamış olduğu varsayımıyla verilen daha sonraki dersleri anlaması biraz daha zor olacak, bu zorluk onun ilgisini de zayıflatacak ve bir sonraki ödevin ona daha da zor gelmesine ve yapamayıp bırakmasına yol açacaktır. Yine ceza görmeyecektir.

Zamanla, derslerde anlatılanları giderek daha az anlaması sonucu dikkatini derslerde anlatılanlara vermesi gittikçe zorlaşacaktır. Sonunda pek bir şey öğrenemediğini anlayacak ve dış yükümlülüklerinin sürekli baskısını iyice hissedip ders çalışmayı bırakacak, bundan suçlu-

luk duyacağı için de okula gitmez olacaktır. Yine herhangi bir cezaya uğramayacaktır.

Ama ne olmuştur? Öğrenci kimseye karşı kötü duygular duymadan kendi kendini çaktırmıştır. Güzel! Olması gereken budur. Oraya zaten gerçekten öğrenmek için gelmemişti ve orada yeri yoktu. Büyük miktarda para ve emek, boşa harcanmaktan kurtarılmıştır ve onu yaşamı boyunca hortlak gibi rahatsız edecek bir başarısızlık yarası ve yıkımı yoktur. Köprüler atılmamıştır.

Öğrencinin en büyük sorunu, yıllardır kafasında oluşturulmuş, havuç ve kırbaca dayalı köle zihniyetidir; bu, "Kırbaçlamazsan çalışmam" diyen, katır zihniyetidir. O öğrenci kırbaçlanmadı, çalışmadı. Ve onun çekmek için eğitildiği varsayılan uygarlık arabası gıcırdayarak gidişini onsuz, birazcık daha yavaş sürdürecek.

Ama uygarlık arabasının, yani "sistem"in katırlar tarafından çekildiğini düşünüyorsanız bu bir trajedidir. Bu yaygın, profesyonel bir "bina" görüşüdür; Kilise tavrı değildir.

Kilise anlayışı, uygarlığa, "sistem"e ya da "toplum"a ya da ne derseniz işte ona, katırların değil özgür insanların hizmet etmesini gerektirir. Not ve sınıf geçme sisteminin kaldırılmasının amacı katırları cezalandırmak ya da onlardan kurtulmak değil, katırların özgür insanlara dönüşeceği bir ortam sağlamaktır.

Hâlâ bir katır olan varsayımsal öğrenci bir süre ortalıkta dolaşacaktır. "Meslek okulu" olarak bilinen başka bir okulda, bıraktığı öğrenim kadar değerli olan başka bir öğrenime başlayacaktır. Yüksek düzeyde bir katır olarak parasını ve zamanını çarçur edeceğine düşük düzeyde bir katır olarak bir meslek, örneğin tamircilik öğrenecektir. Aslında *gerçek* statüsü yükselecektir. Bir kere, bir şeylere gerçekten katkıda bulunmuş olacaktır. Belki yaşamının kalan bölümünde yapacağı bundan ibarettir. Belki de düzeyini bulmuştur. Ama buna güvenmeyin.

Bir süre –altı ay, belki de beş yıl– sonra bazı değişimler ortaya çıkabilir. Sıkıcı, günlük tamirhane işi giderek ona daha az doyurucu gelecektir. Okulda bir sürü kuram ve bir sürü notla boğulmuş olan yaratıcı zekâsı, şimdi atölyenin sıkıcılığıyla yeniden uyanacaktır. Sinir bozucu mekanik sorunlarla geçen binlerce saat onun makine dizaynına karşı ilgi duymasına yol açabilir. Makineleri kendisi dizayn etmek isteyecektir. Daha iyi bir iş yapabileceğini düşünecektir. Bazı motorları geliştirmeye çalışacak, başarıyı tadacak, daha çok başarı arayacak, ama tıkandığını hissedecektir, çünkü yeterli teorik bilgisi yoktur. Bir

zamanlar teorik bilgiyi, kendisi ilgilenmediği için aptalca bulduğunu anlayacak, şimdi ise çok önem verdiği bir teorik bilginin, yani makine mühendisliğinin peşine düşecektir.

Böylece, bizim notsuz ve sınıf geçmesiz okula dönecektir, ama bir farkla. O artık not peşinde bir kişi değildir. Bilgi peşinde bir kişi olmuştur. Öğrenmesi için ittirmeye gereksinimi yoktur. Onun itkisi kendi içinden gelmektedir. Özgür bir insandır. Onu biçimlendirecek bir sürü disipline gerek duymaz. Tersine, ona verilen öğretmenler işlerini savsaklarlarsa sert sorular sorarak *onları* biçimlendirir. O bir şeyler öğrenmek için buradadır, bir şeyler öğrenmek için para ödemiştir ve bunu sağlamaları gerekir.

Bu tür bir motivasyon, insanı bir kez yakaladı mı korkunç güçlüdür; öğrencimiz kendini içinde bulduğu notsuz, sınıf geçmesiz kurumda, mühendislik bilgisini öğrenmekle yetinmeyecektir. Fizik ve matematik onun ilgi alanına girecek, çünkü onlara gereksinimi olduğunu görecektir. Metalurji ve elektrik mühendisliği onun dikkatini çekecektir. Ve bu kuramsal çalışmaların ona sağladığı düşünsel olgunlaşma sürecinde, makineyle doğrudan ilgili olmayan, ama yeni ve daha büyük bir hedefin parçaları haline gelmiş öteki teorik konulara da girecektir. Bu daha büyük hedef, aslında nerdeyse hiçbir şey olmadığı halde bunun üzerini notlarla ve sınıflarla örterek, oluyormuş izlenimi veren bugünkü üniversitelerdeki gibi, öğretim taklidi olmayacaktır. Gerçek olacaktır.

İşte böyleydi Phaedrus'un gösterisi, benimsenmeyen önerisi. Tüm yarım sömestr boyunca üzerinde çalıştı, oluşturdu ve geliştirdi, tartıştı, savundu. Tüm yarı sömestr boyunca öğrencilerin ödevleri kendilerine yorumlu, ama notsuz geri döndü, notları yalnızca bir deftere geçirdi.

Daha önce de söylediğim gibi, önce hemen herkes şaşırdı. Çoğunluk belki de notlar kaldırılırsa herkesin tembellik edeceği belli olduğu halde notların kalkmasıyla onların mutlu olacağını ve daha çok çalışacaklarını sanan bir idealiste çattıklarını düşündüler. Daha önceki yarı sömestrlerde A alan birçok öğrenci önce kızdılar, ama almış oldukları özdisiplin nedeniyle kendilerinden isteneni yaptılar. B ve üst-C almış öğrencilerse ya daha önceki ödevlerindeki düzeyi tutturamadılar ya da baştan savma ödevler yaptılar. Alt C ve D almış öğrencilerin çoğu derse bile gelmediler. O zaman başka bir öğretmen, Phaedrus'a bu tepkisizlik konusunda ne yapacağını sordu.

"Sonuna dek bekleyeceğim," dedi Phaedrus.

Onun bu durumda tavrını sertleştirmemesi önce öğrencileri şaşırttı, daha sonra kuşkulandırdı. Bazıları alaycı sorular sormaya başladılar. Bunlar yumuşak yanıtlar aldılar; dersler ve konuşmalar bilinen biçimde, ama notsuz devam etti.

Derken, beklenen bir görüngü başladı. Üçüncü ya da dördüncü haftada, A almış öğrencilerden bazıları gerginleşmeye başladılar ve çok üstün ödevler verdiler, dersten sonra ikide bir gelip ne yaptıklarını öğrenmek için ağız arayan sorular sordular. B ve üst C almış öğrenciler bunun farkına varmaya başladılar ve biraz çalışıp ödevlerinin niteliğini daha normal bir düzeye çıkardılar. Alt C, D ve geleceğin F'leri salt ne olacağını görmek için derslere gelmeye başladılar.

Yarı sömestrin ortasında daha da çok beklenen bir görüngü ortaya çıktı. A almış öğrencilerin gerginliği geçti ve not alan bir sınıfta rastlanmayan bir dostlukla her şeye aktif olarak katıldılar. Bu noktada, B ve üst C öğrenciler paniğe kapıldılar ve üzerinde saatlerce, özenle çalışılmış gibi duran ödevler teslim ettiler. D'ler ve F'ler tatmin edici ödevler verdiler.

Yarı sömestrin son haftalarında, normal olarak herkesin alacağı notu bildiği ve yarı uyur durumda oturduğu zamanlarda Phaedrus'un sınıfında, öteki öğretmenlerin de dikkatini çeken bir katılım vardı. B'ler ve C'ler A'lara katılmış, dostça, herkesin özgürce konuştuğu bir tartışma yapıyorlardı ve bu, derse güzel bir parti havası veriyordu. Yalnız D'ler ve F'ler tam bir içsel panik halinde, sandalyelerinde donmuş oturuyorlardı.

Rahatlama ve dostluk görüntüsü daha sonra birkaç öğrenci tarafından açıklandı; diyorlardı ki, "Çoğumuz dışarda toplanıp bu sistemle nasıl başedeceğimizi düşünmeye çalıştık. Herkes en iyi yolun, başarısız olacağımızı, ama devam edip yine de elimizden geleni yapacağımızı düşünmek olduğuna karar verdi. Böyle olunca insan rahatlıyor. Yoksa çıldırmak işten değil!"

Öğrenciler, bu yönteme bir kez alışıldığında hiç de kötü olmadığını, konuyla daha ilgili olduklarını eklediler, ama alışmanın kolay olmadığını yinelediler.

Yarı sömestrin sonunda öğrencilerden, sistemi değerlendiren bir deneme yazmaları istendi. Yazdıkları anda hiçbiri alacağı notu bilmiyordu. Yüzde elli dört bu sisteme karşıydı. Yüzde otuz yedi destekliyordu. Yüzde dokuz çekimserdi.

Herkesin bir oyu olduğu düşünüldüğünde sistem hiç tutulmamıştı. Öğrencilerin çoğunluğu, kesinlikle, öğrenimleri boyunca not almak istiyorlardı. Ama Phaedrus istatistik sonuçlarını defterindeki notlara göre ayırdığında –ve bu notlar daha önceki derslerde öngörülen notlarla ve okula giriş dereceleriyle uyumsuz değildi– işin rengi değişiyordu. A öğrencileri 2'ye 1 oranında, sistemi destekliyordu. B ve C öğrencilerinde iki oran birbirine eşitti. Ve D'ler ve F'ler ise *oy birliğiyle* karşıydı!

Bu şaşırtıcı sonuç, epey zamandır içine doğan bir sezgiyi doğruluyordu: Not peşinde *en az* koşanlar ötekilerden daha zeki ve daha aklı başında olanlardı, çünkü büyük olasılıkla bunlar işlenen konuyla daha çok ilgiliydiler; öte yandan not peşinde en çok koşanlar kalın kafalı ve tembel öğrencilerdi, çünkü büyük olasılıkla not bunlara, işi idare edip edemediklerini haber veriyordu.

DeWeese'in dediği gibi, buradan dosdoğru güneye gittiğinizde orman ve kardan başka bir şey görmez, doğuya ve batıya giden yollar olduğu halde, yetmiş beş mil hiçbir yola çıkamazsınız. Yolculuğu öyle ayarladım ki, eğer işler kötü giderse ikinci günün sonunda bizi çabucak geri getirecek bir yola yakın olacağız. Chris bunu bilmiyor ve eğer söylersem YMCA* kampından aldığı macera hevesi kırılır; ama yüksek ülkede yeterince yolculuk yaptıktan sonra YMCA'ye özgü macera hevesi azalır ve riski azaltmanın daha lüzumlu yararları ortaya çıkar. Buralar tehlikeli olabilir. Bir milyon adımdan birini kötü atarsınız, ayak bileğiniz burkulur ve uygarlıktan ne kadar uzakta olduğunuzu anlarsınız.

Anlaşılan, kanyona buradan pek kimse girmemiş. Bir saat daha gittikten sonra patika hemen hemen yok oluyor.

Phaedrus, öğrencilere notları söylememesinin iyi olduğunu yazmış, ama buna pek bilimsel bir değer vermemiş. Gerçek bir deneyde tüm etkenleri sabitleyip yalnızca bir tanesini bırakırsınız ve bu tek etkenin, sonucu nasıl değiştirdiğine bakarsınız. Ama bir sınıfta bunu asla yapamazsınız. Öğrencinin bilgisi, öğrencinin yaklaşımı, öğretmenin yaklaşımı, bunların hepsi, kontrol edilemeyen ve genellikle bilinmeyen bir sürü etkenle değişir. Bu olguda gözlemcinin kendisi de bir etkendir ve kendi etkilerini değiştirmeden, yapmış olduğu etki hakkında yargıya

* Young Men's Christian Association= Hıristiyan Gençler Birliği. (ç.n.)

varamaz. Bu nedenle, Phaedrus tüm bunlardan kesin sonuçlar çıkarmaya kalkışmadı ve yapmak istediklerini yapmaya devam etti.

Bildirmediği notların açığa çıkardığı, not vermenin uğursuz yönünden hareketle Nitelik üzerindeki araştırmasına yöneldi. Aslında notlar, öğretim hatalarını gizler. Kötü bir öğretmen tüm bir yarı sömestri öğrencilerin belleğinde en ufak bir şey bırakmadan geçirir, ilgisiz bir testle başarı grafiğini yapar ve bazılarının öğrendiği, bazılarının öğrenmediği izlenimini bırakır. Ama notlar kaldırılsa sınıf her gün *gerçekte* ne öğrendiğini düşünmek zorunda kalır. Ne öğretiliyor? Amaç nedir? Dersler ve ödevler bu amacı nasıl sağlıyor? gibi sorular başını ağrıtmaya başlar. Notların kaldırılması alttaki korkunç vakumu gözler önüne serer.

Peki, Phaedrus'un yapmaya çalıştığı şey neydi? O, yoluna devam ettikçe bu soru kendini, giderek daha çok dayatıyordu. İşin başında ona doğru görünmüş olan yanıt, gittikçe anlamsız hale geliyordu. Öğrencilerinin iyi yazmanın ne demek olduğu hakkında ona sormadan, kendi kendilerine karar vererek yaratıcı olmalarını istemişti. Notları saklamaktaki gerçek amaç, onları gerçekten doğru yanıtı alabilecekleri tek yere, kendi içlerine bakmaya zorlamaktı.

Ama artık bu da anlamsız geliyordu. İlk olarak, eğer onlar iyiyi kötüyü biliyorlarsa ders almalarına gerek kalmıyordu. Gerçekte onlar orada, iyiyi ve kötüyü bilmediği varsayılan öğrenciler olarak bulunuyorlardı. Öğretmen olarak onun görevi neyin iyi ya da kötü olduğunu anlatmaktı. Bireysel yaratıcılık ve bireysel anlatımı amaçlayan tüm bu düşünceler tüm üniversite düşüncesine temelden aykırıydı.

Notların söylenmemesi birçok öğrencide Kafkavari bir durum yaratmıştı; bir şeyi yapmadıkları için cezalandırılacaklarını, ama ne yapmaları gerektiğini kimsenin söylemediğini görüyorlardı. Kendi içlerine bakıp hiçbir şey göremiyorlar, Phaedrus'a bakıp hiçbir şey göremiyorlar ve öylece umarsızca, ne yapacağını bilmez bir halde oturuyorlardı. Vakum, öldürücüydü. Bir kız sinir krizi geçirdi. Orada notları gizleyerek oturup amaçsız bir vakum yaratamazsınız. Sınıfa, öğrencileri yöneltecek ve o vakumu dolduracak bir hedef göstermek zorundasınız. Onun yapmadığı buydu.

Yapamadı. Otoriter, didaktik eğitim tuzağına düşmeden çalışmaları gerektiğini onlara anlatabilmeyi olanaklı kılacak bir yöntem bulamadı. Ama her bir yaratıcı kişinin gizemli iç hedefini tahtaya nasıl yazabilirsiniz?

Bir sonraki yarı sömestrde tüm bunlardan vazgeçip düzenli not verme sistemine döndü; cesareti kırılmış, kafası karışmıştı ve aslında haklı olduğunu, ama nedense tümüyle haksız çıktığını düşünüyordu. Bir sınıfta kendiliğindenlik, bireysellik gibi gerçekten iyi şeyler öğretimden dolayı değil, öğretime rağmen ortaya çıkıyordu. Buna inandı. İstifa etmeye hazırdı. Nefret dolu öğrencilere aptalca uyum sağlamayı öğretmek değildi onun yapmak istediği.

Oregon'daki Reed Koleji'nin okul bitinceye dek notları açıklamadığını duymuştu. Yaz tatilinde oraya gitti, ama ona, notları saklamanın yararı konusunda okulda görüş ayrılığı oluştuğunu ve kimsenin bu sistemden çok fazla hoşnut olmadığını söylediler. Yazın geri kalan bölümünde depresyona girdi ve boşluğa düştü. Karısıyla birlikte bu dağlarda uzun süre kamp yaptılar. Karısı neden hep böyle sessiz durduğunu sordu, ama o, nedenini söyleyemedi. Her şeyi bırakmıştı. Bekliyordu. Her şeyi birden katılaştıracak o kayıp kristal tohumunu...

17 Chris hiç iyi görünmüyor. Önce bir süre benden ilerde yürüdü, şimdi de bir ağacın altında oturmuş dinleniyor. Bana bakmıyor, kötü olduğunu buradan anlıyorum.

Onun yanına oturuyorum, ama yüzünde soğuk bir ifade var. Yüzü kıpkırmızı ve yorgunluktan bitmiş görünüyor. Oturup rüzgârın çamlarda çıkardığı sesi dinliyoruz.

Eninde sonunda kalkıp devam edeceğini biliyorum, ama *Chris* bunu bilmiyor ve korkusunun yarattığı olasılıkla yüz yüze gelmekten korkuyor; dağa hiç tırmanamamaktan. Phaedrus'un bu dağlar hakkında yazmış olduğu bazı şeyleri anımsıyor ve Chris'e anlatıyorum.

"Yıllar önce," diyorum, "annenle ikimiz buradan pek uzak olmayan orman üst sınırındaydık ve bir tarafı bataklık olan bir gölün kıyısında kamp kurmuştuk."

Bana bakmıyor, ama dinliyor.

"Şafak vakti, düşen kayaların sesini duyduk ve bunun bir hayvan olduğunu düşündük; yalnız hayvanlar genellikle pek patırtı çıkarmazlar. Sonra bataklıkta bir adım sesi duydum, gözlerimiz faltaşı gibi açıldı. Uyku tulumundan yavaşça çıktım, ceketimden tabancamı çıkarıp bir ağacın yanına çömeldim."

Şimdi Chris'in dikkati kendi sorunlarından uzaklaşıyor.

"Bataklıktan bir adım sesi daha geldi," diyorum. "Bunun, turistleri taşıyan atlar olabileceğini düşündüm, ama bu saatte olmazdı. Çamurda bir adım daha! Ve karada dev bir ayağın çıkardığı laang! sesi. Bu at değil! Ve bir laang! daha, ve LAANG! daha orada, şafak vaktinin sönük ışığında, bataklığın çamurundan çıkıp bana doğru gelmekte olan, hayatta gördüğüm en büyük boğa geyiğiydi. Boynuzları bir adam boyu genişliğinde. Grizzly ayısından sonra dağlardaki en tehlikeli hayvan. Kimilerine göre daha bile kötü."

Chris'in gözleri yeniden parlıyor.

"LAANG! Tabancanın horozunu ateşe hazırladım, bir yandan da bir otuz sekizliğin boğa geyiği için pek fazla olmadığını düşünüyordum. LAANG! Beni GÖRMEDİ! LAANG! Onun önünden kaçamazdım. Annen tam onun yolu üstünde, uyku tulumunda uyuyordu. LAANG! Sanki DEV gibi! LAANG! On metre uzaklıkta! LAANG! Ayağa kalktım ve nişan aldım. LAANG!... LAANG!... LAANG!... Durdu, ÜÇ METRE UZAKTA ve beni gördü... Tabancanın arpacığını iki gözünün ortasına nişanladım... İkimiz de hareketsiziz."

"Sonra ne oldu?" diye soruyor Chris.

"Biraz bekle, peynir keseceğim."

Av bıçağımı çıkarıyorum ve peynir ambalajını, parmaklarıma peynir bulaşmayacak biçimde tutuyorum. Bir santim kalınlığında bir dilim kesip ona uzatıyorum.

Alıyor. "Sonra ne oldu?"

Peynirden ilk lokmayı ısırıncaya dek onu gözlüyorum. "Boğa geyiği bana en az beş saniye baktı. Sonra annene baktı. Sonra yine bana ve o koca yuvarlak burnuna neredeyse dayanmış tabancaya baktı. Sonra gülümseyerek yavaşça yürüyüp gitti."

"Oh," diyor Chris. Düş kırıklığına uğramış gibi.

"Normalde bu şekilde karşı karşıya geldiklerinde saldırırlar," diyorum, "Ama düşündü ki, güzel bir sabah ve biz oraya ilk kez gelmişiz, ee, niçin mesele çıkartalım? Ve bu yüzden gülümsedi."

"Geyikler *gülümser* mi?"

"Hayır, ama öyle görünüyordu."

Peyniri kaldırıp devam ediyorum: "Daha sonra aynı gün bir dağın yamacında kayadan kayaya atlayarak aşağı iniyorduk. Koskocaman kahverengi bir kayanın üzerine tam atlamak üzereydik ki koca kahverengi kaya havaya fırladı ve ormana doğru koşup gitti. Aynı geyikti...

Sanırım o geyik o gün bizden illallah demiştir."

Chris'e, ayağını toplaması için yardım ediyorum. "Sen biraz fazla hızlı gittin," diyorum. "Şimdi dağ iyice dikleşecek ve yavaşlamamız gerekecek. Çok hızlı gidersen soluksuz kalırsın, soluksuz kalınca da başın döner ve moralin bozulur, bu işi beceremeyeceğini düşünürsün. Bir süre yavaş git."

"Senin arkandan geleceğim," diyor.

"Tamam."

Şimdi izlediğimiz dereden ayrılıp, bulduğum en az eğimli yolla kanyonun yan tarafına, yukarıya çıkacağız.

Dağa çıkarken olabildiğince en az çabayla ve hevessiz davranmak gerekir. Hızınızı kendi doğanızın gerçeği belirlemeli. Yerinizde duramıyorsanız hızlanın. Soluğunuz kesilirse yavaşlayın. Dağa, yerinde duramamakla bitip tükenmek arasındaki denge durumuna göre tırmanın. İlerileri artık düşünmez olduğunuzda her adım yalnızca sizi sonuca götüren bir araç değil, eşsiz bir olaydır. *Bu* yaprağın kenarları dişli. *Bu* kaya sağlam görünmüyor. Daha yakın olmasına karşın, *buradan* kar daha az görünüyor. Bunlar dikkat etmeniz gereken şeyler. Yalnızca, ilerdeki bir hedef için yaşamak, sığ bir şeydir. Yaşamı dağın tepesi değil, eğimleri ayakta tutar. Her şeyin büyüdüğü yerdir burası.

Ama elbette, tepe olmadan eğimler de olmaz. Eğimleri *tanımlayan* tepedir. Devam ediyoruz... uzun bir yolumuz var... acelemiz yok... adım adım... eğlenmek için küçük bir Chautauqua ile... Düşünmek televizyon seyretmekten öylesine daha ilginçtir ki daha çok kişinin düşünmeyi tercih etmemesi utanç verici. Herhalde ne duyduklarının önemli olmadığını düşünüyorlar, oysa her zaman önemlidir.

Phaedrus'un, "Düşünce ve anlatımda nitelik nedir?" konulu ilk ödevi vermesinden sonraki ilk dersle ilgili büyük bir anı parçası var kafamda. Patlamaya hazır bir hava vardı sınıfta. Hemen herkes sorudan dolayı onun kadar gergindi.

"Niteliğin ne olduğunu nasıl bilebiliriz ki *biz*?" dediler. "Bunu sizin *bize* anlatmanız gerekir!"

Bunun üzerine onlara, bunun yanıtını kendisinin de bulamadığını ve öğrenmek istediğini söyledi. Bu ödevi, belki birisi iyi bir yanıt bulabilir umuduyla verdiğini anlattı.

Bu kıvılcım sınıfı patlattı sanki. Sınıf, öfkeli haykırışlarla sarsıldı.

Sarsıntı henüz geçmeden başka bir öğretmen başını kapıdan uzatıp ne oluyor diye baktı.

"Bir şey yok," dedi Phaedrus. "Kazayla esaslı bir soruya çarptık da şokundan kurtulması biraz zor oluyor." Bunun üzerine bazı öğrenciler ona tuhaf tuhaf baktılar ve gürültü yavaş yavaş azaldı.

Bunun üzerine, kendi konusu olan "Akıl Kilisesi'nde Yozlaşma ve Çürüme"ye kısa bir dönüş yapma fırsatını değerlendirdi. "Bu yozlaşmanın", dedi, "ölçütlerinden biri de birinin, gerçeği aramak için sizi kullanmasına bu kadar kızmanız. Sizden gerçeği arar *gibi yapmanız*, bu arayışı *taklit* etmeniz istenir genellikle. Gerçeği sahiden aramak lanet olası bir dayatma gibi geliyor size."

"Gerçek şu ki," dedi, "sizin düşüncenizi öğrenmek istiyordum; not vermek için değil, gerçekten salt öğrenmek için."

Şaşkın bakıyorlardı.

"Tüm gece boyunca oturdum," dedi biri.

"Neredeyse ağlayacaktım, çıldırmak üzereydim," dedi, pencerenin yanında oturan bir kız.

"Bizi uyarmalıydınız," dedi bir üçüncüsü.

"Sizin," dedi Phaedrus, "ne tepki göstereceğinizi bilmeden nasıl uyarabilirdim ki sizi?"

Şaşıranlardan bazıları, yeni anladıkları şeyin şaşkınlığıyla baktılar. Adam numara yapmıyordu. Gerçekten öğrenmek istiyordu.

Tanıdıkları en garip kişi.

Derken birisi, "Siz ne düşünüyorsunuz?" diye sordu.

"*Bilmiyorum*," diye yanıtladı.

"Ama ne *düşünüyorsunuz*?"

Uzun süre durdu. "Sanırım Nitelik diye bir şey var, ama onu tanımlamaya kalktığınızda bir şeyler sapıtıyor. Yapamıyorsunuz."

Onaylama mırıltıları.

Devam etti, "Bu neden böyle, bilmiyorum. Belki sizin yazacaklarınızdan bazı fikirler edinebilirim diye düşündüm. Kesinlikle bilmiyorum."

Bu kez sınıf sessizdi.

O gün ondan sonra gelen sınıflarda da aynı sarsıntıdan biraz oldu, ama her sınıftan birkaç öğrenci, öğle yemeğinde ilk dersin konuşulmuş olduğunu gösteren içtenlikli yanıtlar verdi.

Birkaç gün sonra Phaedrus kendi tanımını oluşturdu ve gelecek kuşaklara aktarılsın diye tahtaya yazdı. Tanım şuydu: "Nitelik, düşünce-

nin ve anlatımın, düşünce dışı bir süreçle tanınan özelliğidir. Tanımlar katı ve formel düşüncenin ürünleri olduğundan, nitelik tanımlanamaz."

Bu "tanım"ın, aslında tanımlamanın yadsınması olduğu konusunda yorum yapılmadı. Öğrenciler, bu anlatımın formel anlamda tümüyle anlamsız ve boş olduğunu söyleyebilecek formel bir eğitim almamışlardı. Eğer bir şeyi tanımlayamıyorsanız onun var olduğunu bilmenizin hiçbir formel, akılcı yolu yoktur. Üstelik onun ne olduğunu kimseye *gerçekten* anlatamazsınız. Aslında, tanımlayamamakla kalın kafalılık arasında formel yönden bir fark yoktur. Ben "Nitelik tanımlanamaz" diyorsam, formel olarak bu, "Ben Nitelik konusunda kalın kafalıyım" diyorum demektir.

Neyse ki öğrenciler bunu bilmiyordu. Bu itirazı yapabilselerdi o anda onlara bunun yanıtını verebilecek durumda değildi.

Ama sonra, tahtadaki tanımın altına şunu yazdı: "Fakat, Nitelik tanımlanamazsa da *Niteliğin ne olduğunu bilirsiniz!*" ve fırtına yeniden koptu.

"Yo, hayır, bilmiyoruz!"

"Yo, hayır, biliyorsunuz."

"Yo, *hayır, bilmiyoruz!*"

"Yo, *evet, biliyorsunuz!*" dedi ve onlara göstermek için bazı şeyler hazırladı.

İki tane öğrenci kompozisyon ödevi seçmişti. İlki, konudan konuya atlayan ilginç düşünceler içeren, ama hiçbir yapı oluşturmayan, bütünlüğü olmayan bir yazıydı. İkincisi harika bir yazıydı ve böyle iyi bir yazıyı yazabildiğine kendisi de hayret eden bir öğrenciye aitti. Phaedrus ikisini de okudu, sonra birinciyi daha çok beğenenlerin el kaldırmasını istedi. İki kişi el kaldırdı. Kaç kişinin ikinciyi beğendiğini sordu. Yirmi sekiz el kalktı.

"İşte," dedi Phaedrus, "büyük çoğunluğa ikinci yazı için el kaldırtan şey, benim Nitelik'ten kastettiğim şeydir. Öyleyse *siz* onun ne olduğunu biliyorsunuz."

Bunu, herkesin düşüncelere daldığı bir sessizlik izledi ve o da sessizliği sürdürdü.

Bu yaptığı entelektüel açıdan çok çirkindi ve kendisi de bunu biliyordu. O artık öğretmiyor, düşünce aşılıyordu. Ortaya hayali bir özellik koymuş, onu tanımlanamaz olarak tanımlamış, öğrencilerin karşı çıkmalarına rağmen ne olduğunu bildiklerini söylemiş ve bunu, mantıksal yönden, terim kadar kafa karıştıran bir yöntemle kanıtlamıştı.

Bunun mantıksal yönden çürütülmesi öğrencilerin sahip olduğundan daha fazla yetenek gerektirdiği için de paçayı kurtarabilmişti. Daha sonraki günlerde sürekli olarak, bunu çürütmelerini istemiş, ama onlardan bir şey gelmemişti. Daha sonra bunun bir çaresini buluverdi.

Onların, Niteliğin ne olduğunu bildikleri düşüncesini desteklemek için rutin olarak dört öğrencinin kâğıdını sınıfta okuyup herkesin bunları kendi değerlendirmelerine göre nitelik yönünden sıraya dizip bir kâğıda yazmalarını istiyor, kendisi de aynı şeyi yapıyordu. Kâğıtları topluyor, tahtada çetele yapıp tüm sınıfın görüşünü bulmak için hepsinin ortalamasını alıyordu. Sonra kendi değerlendirmesini açıklıyordu ki bu, sınıf ortalamasının aynısı olmasa bile çok yakın oluyordu. Ancak nitelik yönünden yakın kâğıtlarda bazı görüş farklılıkları ortaya çıkıyordu.

Bu denemeler önceleri sınıflara ilginç geldiyse de sonra sıkıldılar. Nitelikten neyi kastettiği açıktı. Onların da onun ne olduğunu bildikleri açıktı ve bu yüzden, dinledikleri şeye ilgileri kalmadı. Şimdi soruları şuydu: "Tamam, Niteliğin ne olduğunu biliyoruz. Peki bu bilgiyi nasıl elde ediyoruz?"

Sonunda iş standart retorik metinlere geldi. Artık o metinlerde açıklanan ilkeler karşı çıkılası nihai kurallar değil, asıl önemli olan şeyi, teknikten ayrı ve gerçekten önemli olan şeyi –Niteliği– elde etmek için kullanılacak teknikler ve süslemelerdi. Geleneksel retorikten sapma olarak başlayan şey geleneksel retoriğe iyi bir başlangıç olup çıkmıştı sonuçta.

Niteliğin çeşitli yönlerini birer birer ayırdı –bütünlük, canlılık, yetkinlik, tutumluluk, duyarlılık, açıklık, vurgu, akıcılık, gerilim, parlaklık, kesinlik, oranlılık, derinlik ve bunun gibi– bunların her birinin, Niteliğin kendisi gibi pek tanımlanamaz oluşunda diretti, ama onları sınıftaki okumalarda gösterdi. Niteliğin bütünlük, anlatılan şeylerin birbirine bağlılığı denen yönünün taslak yapma tekniğiyle nasıl düzeltilebileceğini gösterdi. Bir tezin yetkinliği, yetkin referanslar veren dipnotlarıyla, krikoyla kaldırır gibi yükseltilebilirdi. Taslak ve dipnotları zaten birinci sınıftaki kompozisyon derslerinde öğretilen standart şeylerdi, ama şimdi, amaç olarak belledikleri, Niteliği yükseltme işinin araçları olmuşlardı. Ve eğer bir öğrenci, verilen ödevi iş olsun diye yaptığını gösteren aptalca bir referanslar yığını ya da baştan savma bir taslak getirmişse kendisine, kurallar açısından ödevi yaptığı, ama Nitelik amacını yerine getiremediği, bu nedenle ödevinin değersiz bir şey

olduğu söylenebiliyordu.

Kendisine, istifa noktasına götürecek kadar engel olmuş ezeli öğrenci sorusuna, –"Bunu nasıl yapacağım?"a "*Nasıl* yaptığının en ufak bir önemi yok! Bu haliyle iyi" yanıtını veriyordu şimdi. Gönülsüz bir öğrenci sınıfta, "Ama biz neyin iyi olduğunu nereden biliyoruz?" diye sorduğunda, nerdeyse soru ağzından çıkmadan yanıtın önceden verilmiş olduğunu fark ediyordu. Bir başka öğrenci ona, "Sadece *görüyorsun*" diyordu. Eğer "Hayır, görmüyorum" yanıtını alırsa, "Yo, görüyorsun. Hoca bunu kanıtladı ya" diyordu. Öğrenci sonunda ve tümüyle, kendi niteliğini kendi değerlendirme yoluna gidiyordu. Ona yazmayı öğreten şey, bundan başka bir şey değildi.

O zamana kadar akademik sistem onu öğrencilere kendi istediğini söylemeye zorlamıştı, hem de bunun öğrencileri yaratıcılıklarını yok edecek yapay biçimlere zorlayacağını bilmesine karşın. Onun kurallarına uyan öğrencileri, yaratıcı olamadıkları ya da neyin iyi olduğu konusunda kendi kişisel standartlarını yansıtan çalışmalar yapamadıkları için kınamıştı.

Ama artık bitmişti. Öğretilecek her şeyin önce tanımlanmasını gerektiren temel kuralı tersine çevirip bambaşka bir yol bulmuştu. İyi yazmak için hiçbir ilke, hiçbir teori göstermiyordu –ama öyle bir şey gösteriyordu ki tümüyle gerçekti ve onun gerçekliğini yadsıyamazlardı. Notları bildirmemesiyle oluşan vakum birdenbire, olumlu Niteliklerle dolmuş, başarı kazanılmıştı. Öğrenciler büyülenmiş bir halde onun ofisine gelip "Ben İngilizceden *nefret ederdim*. Ama şimdi her şeyden çok onunla uğraşıyorum" diyorlardı. Bir ya da iki tane değildi bunlar. Çoktu. Nitelik kavramı tümüyle güzeldi. İşe yaramıştı. Sonuçta bu sınıftaki her yaratıcı öğrencinin kendi gizemli, bireysel başarısıydı.

Chris ne durumda diye bakıyorum. Yüzünden yorulmuş olduğu anlaşılıyor.

"Nasılsın?" diye soruyorum.

"İyiyim," diyor, ama ses tonu kızgın.

"Bir yerde durup kamp yapabiliriz," diyorum.

Bana sert bir bakış atıyor ve başka bir şey söylemiyorum. Hemen ardından, yanımsıra yokuşa tırmandığını görüyorum. Çok büyük çaba harcayarak ilerliyor. Devam ediyoruz.

Phaedrus Nitelik kavramıyla buraya kadar uğraştı, çünkü o andaki sınıf deneyiminden dışarıya bakmayı özellikle reddetmişti. Cromwell'in "Kimse, nereye gittiğini bilmeyen kişi kadar yükseklere çıkamaz!" sözü buraya uygundu. Nereye gittiğini bilmiyordu. Tüm bildiği, onun işe yaradığıydı.

Zamanla, özellikle de onun akıldışı olduğunu anladığında, nasıl olup da işe yaradığına şaştı. Akılcı yöntemler böyle tümüyle çürürken akıldışı bir yöntem neden başarılı oluyordu? Rastladığı şeyin basit bir süsleme sanatı olmadığı konusunda hızla güçlenen sezgisel bir duygu vardı içinde. Bunun çok ötesindeydi. Ne kadar ötesinde, bilmiyordu.

Bu, daha önce söz ettiğim kristalleşmenin başlangıcıydı. Öteki arkadaşları "nitelik" konusunun onu neden böyle heyecanlandırdığını merak ediyorlardı. Ama onlar yalnızca o sözcüğü ve onun retorik bağlamını görüyorlardı. Onun geçmişte yenilip vazgeçtiği, varoluşun soyut sorunlarından ötürü çekmiş olduğu ümitsizliği bilmiyorlardı.

Herhangi başka birisi, "Nitelik nedir?" diye sorsa, bu bambaşka bir soru olurdu. Ama o sorduğunda, bu, geçmişinden ötürü, onun için hiyerarşik bir yapıda değil de bir merkez çevresinde dizili bir yapıda, aynı anda her yöne yayılan dalgalar gibi oluyordu. Merkezde, dalgaları yaratan şey, Nitelik'ti. Kuşkum yok ki, bu düşünce dalgaları genişledikçe her dalganın daha önce varolan düşünce biçimlerinin kıyılarına varacağını ve bu düşünce yapılarıyla bir tür ortak ilişkiye geçeceğini umuyordu. Ama sonuna kadar kıyıya ulaşılamadı, hatta kıyının göründüğü bile söylenemez. Onun için, sonsuza dek yayılan kristalleşme dalgalarından başka bir şey yoktu. Şimdi bu kristalleşme dalgalarını, onun niteliğe yaptığı keşif gezisinin ikinci aşamasını izlemeye çalışacağım; yapabildiğimce.

İleride, Chris'in hareketleri yorgun ve sinirli. Ayağı tökezliyor, derisini acıtan dalları yana çekmiyor.

Bunu görmek üzüyor beni. Bu konuda benimle tatile çıkmadan önce iki hafta katıldığı YMCA kampı suçlanabilir. Dediklerinden anladığım kadarıyla doğada yaşama deneyimini bile ego meselesi haline getirmişler. Bir erkeklik kanıtlama olayı. Chris alt sınıftan başladı; bu sınıfta olmanın utanç verici bir şey... bir tür ilk günah olduğunu belirtmeyi ihmal etmişler. Sonra bir dizi başarı ile kendisini göstermesine olanak tanınmış –yüzme, kement bağlama... bunlardan bir düzine say-

dı, ama şimdi unuttum.

Çocukların, kampta kişisel başarılarla egolarını tatmin etmeleri onları daha hevesli ve işbirliğine yatkın kılıyor, bundan kuşkum yok, ama sonuçta bu tür bir motivasyon zararlıdır. Sonunda kendini yüceltmeyi amaç edinen her çaba felaketle sonlanmaya yazgılıdır. Bedelini şu anda ödüyoruz. Bir dağa, ne kadar büyük olduğunuzu kanıtlamak için tırmanıyorsanız, hemen hemen hiçbir zaman sağlayamazsınız bunu. Tırmansanız bile içi boş bir zafer olur bu. Zaferi sürdürmek için kendinizi tekrar tekrar başka yollarla kanıtlamak, sahte bir imajı tekrar, tekrar, tekrar oluşturmak; peşinizde bu imajın doğru olmadığı ve birinin bunu anlayacağı korkusuyla sonsuza dek bu imajı sağlamak zorundasınızdır. Bu çıkar yol değildir.

Phaedrus Hindistan'dan yazdığı bir mektupta bir din adamı ve müritleriyle birlikte Himalayalar'ın tepesindeki kutsal Kailas Dağı'na, Ganj Nehri'nin kaynağına ve Şiva'nın evine yapılan bir hac yolculuğunu anlatıyordu.

Dağa hiç ulaşamadı. Üçüncü günden sonra, yorgunluktan bitmiş durumda vazgeçti ve hac yolculuğu onsuz devam etti. Phaedrus fiziksel gücünün olduğunu, ama fiziksel gücün yeterli olmadığını söylüyordu. Entelektüel motivasyonu da vardı, ama bu da yeterli değildi. Kibirli olduğunu sanmıyordu, ama hac gezisine *kendi* deneyimini artırmak, *kendini* anlamak için katıldığı kanısındaydı. Dağı ve haccı kendi amaçları için kullanmaya kalkışmıştı. Dağı ya da haccı değil kendini sabit bir varlık olarak görmüştü, bu nedenle hazır değildi. Öteki hacılar, dağa varanlar belki dağın kutsallığını öylesine yoğun duyumsuyorlar ki her adımları bir ibadet eylemi, bu kutsallığa bir boyun eğme oluyor diye düşündü. Dağın onların ruhlarına girmiş kutsallığı onlara kendisinden, kendisinin daha büyük fiziksel gücünden çok daha fazla dayanma gücü vermişti.

Eğitimsiz bir göz, dağa egoyu tatmin amacıyla tırmanma ile özgeci tırmanmayı aynı görür. Her iki tür tırmanıcı da bir ayağını ötekinin önüne atar. İkisi de aynı hızla soluk alıp verir. İkisi de yorulunca durur. İkisi de dinlenince devam eder. Oysa ne büyük fark vardır! Egocu tırmanıcı ayarsız bir alet gibidir. Ayağını ya çok çabuk ya da çok geç atar. Büyük olasılıkla, güneşin ağaçlar arasından geçişinin güzelliğini görmez. Adımlarının kötülüğü yorulduğunu gösterdiğinde durmaz. Yanlış zamanlarda dinlenir. Bir saniye önce bakıp da ileride ne olduğunu öğrendiği halde yukarılara bakıp ileride ne olduğunu görmeye çalışır.

Koşulların gerektirdiğinden ya çok daha hızlı ya da çok daha yavaş gider ve konuştuğunda hep başka bir yerden, başka bir şeyden söz eder. Burdadır, ama burda değildir. Burasını reddeder, onunla mutlu değildir, daha yukarılara çıkmak ister, ama oraya vardığında da aynı şekilde mutsuz olur; çünkü artık orası da "burası"dır. Aradığı, istediği şey çevresinde vardır, ama çevresinde olduğu için onu istemez. Her adımı hem fiziksel hem ruhsal bir efordur, çünkü amacının dışta ve uzakta olduğunu düşler.

Şu an Chris'in sorunu da bu galiba.

18 Nitelik tanımı ile ilgili başlı başına bir felsefe dalı vardır, estetik olarak bilinir. Onun "*Güzel* ne demektir?" sorusu antikçağlara dek uzanır. Phaedrus felsefe öğrenimi görürken bu bilgi dalından şiddetle kaçmıştı. Aldığı bir dersten neredeyse kasten kaldı; verdiği ödevler ve sınav kâğıtlarında öğretmene ve konuya yönelik çok çirkin saldırılarda bulundu. Bu konuyla ilgili her şeyden nefret ediyor, her şeye sövüp sayıyordu.

Onda bu tepkiyi uyandıran belli bir estetikçi değildi. Onların hepsiydi. Onu çileden çıkaran belli bir bakış açısı değil, Niteliğin *herhangi* bir bakış açısına tabi kılınması gerektiği düşüncesiydi. Entelektüel süreç, Niteliği kölesi olmaya zorluyor, kötü amaçları için kullanmak istiyordu. Öfkesinin nedeni sanırım buydu.

Bir ödevde şöyle yazmıştı: "Bu estetikçilerin konularına, şişman dudaklarını şapırdatarak yiyebilecekleri bir nane şekeri; gövdeye indirilecek bir şey; "nefis!" yorumları yaparak çatal, kaşık, bıçakla lokma lokma yenecek bir şey olarak baktıklarını görünce kusacak gibi oluyorum. Dudaklarını şapırdatarak yedikleri, uzun zaman önce öldürdükleri bir şeyin çürümüş halidir."

O anda, kristalleşme işleminin ilk aşamasında, Nitelik, tanım gereği tanımlanamaz olduğunda, estetik denen tüm alanın silindiğini... hiçbir geçerliğinin kalmadığını... ayvayı yediğini gördü. Tanımlamayı reddederek, Niteliği analitik yöntemin tümüyle dışına çıkarmıştı. Eğer Niteliği tanımlayamıyorsanız onu hiçbir düşünsel kurala tabi tutamazsınız. Estetikçilerin söyleyebileceği başka hiçbir şey yoktur. Onların tüm alanı, Niteliğin tanımı yok olmuştur.

Bu düşünce onu çok heyecanlandırdı. Bu, kanserin tedavisini bulmak gibi bir şeydi. Artık, sanatın ne olduğu konusundaki açıklamalar yoktu. Artık bestecilerin başarı kazandığını ya da kazanamadığını akıl yoluyla belirleyen uzmanların o harika eleştiri ekolleri yoktu. Onların hepsi, o çokbilmişlerin her biri artık susmak zorundaydı. Bu artık yalnızca ilginç bir fikir değildi. Bu bir düştü.

Önceleri kimsenin, onun ne yaptığını gerçekten anlamış olduğunu sanmıyorum. Onların gördüğü, entelektüel bir söylev; öğretimle ilgili bir sorunun süslenmiş, akılcı bir analiziydi. Onların alıştığının tam tersi bir amaca yöneldiğini anlayamadılar. O, akılcı analizi sürdürmüyordu; durduruyordu. Nitelik denen tanımlanamaz bir şeyi, yani akıldışı bir kavramı savunmak için, akılcılık yöntemini akılcılığın kendisine, kendi türüne karşı kullanıyordu.

Şöyle yazmıştı: "(1) Her İngilizce kompozisyon öğretmeni niteliğin ne olduğunu bilir. (Bilmeyen bir öğretmense bunu dikkatli bir şekilde gizlemelidir, yoksa bu konudaki yetersizliği kanıtlanmış olur.) (2) Yazıda niteliğin, öğretilmeden önce tanımlanabileceğini ve tanımlanması gerektiğini düşünen öğretmen dediğini yapabilmeli ve yapmalıdır; onu tanımlamalıdır. (3) Yazıda niteliğin var olduğunu, ama tanımlanamayacağını, ama bu niteliğin yine de öğretilmesi gerektiğini düşünenlerin tümü, yazıda saf niteliği tanımlamaksızın öğretme yönteminden yararlanabilir."

Sonra devam ediyor ve sınıfta geliştirdiği bazı karşılaştırma yöntemlerini anlatıyordu.

Kanımca, gerçekten birisinin gelip ona karşı çıkacağını ve Niteliği tanımlamaya çalışacağını umuyordu. Ama kimse çıkmadı.

Öte yandan, parantez içinde yer alan, Niteliği tanımlayamamanın yetersizlik kanıtı oluşturacağı konusundaki ifade kürsüde kaşların yukarı kalkmasına yol açtı. Bir kere o, en genç üyeydi ve böyle hemencecik kendinden kıdemlilerin çalışmaları hakkında standartlar getirmesi beklenmezdi.

İstediği gibi konuşma hakkına saygı gösterildi ve kıdemliler, onun düşüncelerinin bağımsızlığından hoşlandılar ve onu kilisevari bir tarzda desteklediler. Ama akademik özgürlüğe karşı olan pek çok kişinin sandığının tersine, kilise yaklaşımı asla bir öğretmenin, hiçbir sorumluluk duymadan aklına gelen her şeyi zırvalamasına izin vermezdi. Kilise yaklaşımında, siyasi iktidarın putlarına değil Akıl Tanrısına hesap vermek gerekirdi. Phaedrus'un kürsüdeki öteki insanlara hakaret etme-

sinin, söylediklerinin doğru ya da yanlış olmasıyla ilgisi yoktu ve bu yüzden, ahlâki olarak kınanamazdı. Ama söylediklerinin anlamsız olduğunu gösterecek en ufak bir işarette onu ahlâki olarak ve büyük bir zevkle kınayacaklardı. Akla dayanarak doğruladığı sürece istediğini yapabilirdi.

Ama bir şeyi tanımlamayı reddetmek akla dayanarak nasıl doğrulanabilirdi ki? Tanımlamalar aklın *temeliydi*. Onlar olmadan akıl yürütemezdiniz. Birtakım uydurma diyalektik ayak oyunlarıyla ve yeterlilikle yetersizlik hakkında sağa sola hakaretler yağdırarak saldırıyı bir süre durdurabilirdi, ama eninde sonunda daha özlü bir şeyler çıkartması gerekecekti. Bu girişimi, retoriğin geleneksel sınırlarının dışına, felsefenin içine doğru yeni kristalleşmeler yarattı.

Chris bana dönüp acı çeker gibi bir bakışla bakıyor. Artık uzun sürmeyecek. Bunun geleceğini gösteren belirtiler kalkmadan önce de vardı. DeWeese bir komşusuna benim dağlar konusunda deneyimli olduğumu söylediğinde Chris'in gözleri büyük bir hayranlıkla parlamıştı. Bu onun gözünde büyük bir şeydi. Çok çabuk yoruldu, bugünün kalan bölümünde bir yere kımıldayamayabiliriz.

Hoop! İşte gitti. Düştü. Kalkmıyor. Çok düzgün bir düşüştü, pek kazaya benzemiyordu. Şimdi bana acı ve öfkeyle bakıyor; ona kızıp kızmadığımı araştırıyor. Herhangi bir kızma belirtisi göstermiyorum. Yanına oturuyorum, yenilmiş gibi görünüyor.

"Pekâlâ," diyorum, "burada kalabiliriz, ya da devam ederiz ya da geri döneriz. Hangisini istersin?"

"Umurumda değil... istemiyorum," diyor.

"Neyi istemiyorsun?"

"*Umurumda değil!*" diyor öfkeyle.

"Madem umurunda değil, o halde devam ediyoruz," diyorum onu tuzağa düşürürcesine.

"Bu yolculuktan hoşlanmadım," diyor. "Hiçbir zevki yok. Zevkli olacağını sanmıştım."

Öfke beni de hazırlıksız yakalıyor. "Doğru olabilir," diyorum, "ama bunu söylemek hiç de iyi bir şey olmasa gerek."

Gözlerinde birden bir korku kıpırtısı görüyorum ayağa kalkarken.

Devam ediyoruz.

Kanyonun öteki duvarının üstündeki gökyüzü kararıyor ve çevre-

mizdeki çamların arasından geçen rüzgâr serin ve uğursuz.

Ama serinlik dağa tırmanmayı kolaylaştırır hiç olmazsa...

Phaedrus'un Niteliği tanımlamayı reddetmesinden kaynaklanan retorik dışı ilk kristalleşmeyi anlatıyordum. "Tanımlayamıyorsanız var olduğunu nasıl düşünüyorsunuz?" sorusunu yanıtlaması gerekiyordu.

Yanıtı, kendisine *gerçekçilik* diyen bir felsefe okuluna ait eski bir yanıttı. "Bir şey," diyordu, "eğer dünya onsuz normal işlevini yapamıyorsa, vardır. Tanımlansa da, tanımlanmasa da, Nitelik olmayınca dünyanın işlevinin anormal olacağını kanıtlayabiliyorsak Niteliğin de var olduğunu kanıtlamış oluruz." Sonra devam edip, bildiğimiz biçimiyle dünyanın betimlenmesinden Niteliği çıkardı.

"Bu çıkarma işleminin," dedi, "ilk kurbanı güzel sanatlardır. Sanatta iyi ile kötüyü birbirinden ayıramıyorsanız bunlar yok olur. Yağlıboya bir tabloyu duvara asmamız, çıplak duvar da onun kadar güzel duruyorsa anlamsızdır. Müziğin kaydından kaynaklanan gacırtılar ya da seslendirme aygıtının uğultusu da kulağa aynı şekilde iyi geliyorsa senfoniler anlamsızdır."

Şiir yok olacaktı, çünkü nadiren bir anlam taşıyordu ve pratik bir değeri yoktu. Ve ilginç olan, komedi de yok olacaktı. Esprileri kimse anlamayacaktı, çünkü mizah olanla mizah olmayan arasındaki fark, saf Nitelikti.

Ondan sonra sporu yok etti. Futbol, beysbol, her tür maç yok oldu. Maç skorları artık anlamlı bir şeyin ölçümü değil, ama çakıl yığınındaki taşların sayısı gibi boş rakamlardı. Kim ilgilenecekti bunlarla? Kim oynayacaktı?

Sonra Niteliği ticari alandan çıkardı ve olacakları kestirdi. Tat niteliği anlamsız olacağından süpermarketler yalnızca pirinç, mısır, soya fasulyesi gibi temel tahıllar ve un, belki de kalitesiz et, sütten kesilmiş bebekler için süt ve yetersizlikleri düzeltmek için vitamin ve mineral hapları satacaktı. Alkollü içkiler, çay, kahve, tütün yok olacaktı. Sinemalar, danslar, tiyatrolar ve dans partileri de öyle. Hepimiz kamu ulaşım araçlarını kullanacaktık. Herkes asker postalı giyecekti.

Büyük oranda insan işsiz kalacaktı, ama bu bir süre devam edecek, daha sonra bunlar Nitelik esası içermeyen işlere yerleşecekti. Uygulamalı bilimlerde ve teknolojide çok büyük değişimler olacak, ama saf bilimler, matematik, felsefe ve özellikle de mantık değişmeyecekti.

Phaedrus bu sonuncuyu çok ilginç buldu. Niteliğin yok olmasından en az etkilenenler saf entelektüel uğraşılardı. Nitelik düştüğünde yalnızca akılcılık değişmeden kalıyordu. Bu garipti. Neden böyle oluyordu?

Bilmiyordu; ama bildiği, dünyanın bildiğimiz resminden Niteliği çıkarmakla bu terimin, varlığını bilmediği öneminin büyüklüğünü açığa çıkarmış olduğuydu. Dünya onsuz işlevini *sürdürebiliyordu*, ama yaşam öyle tatsızlaşıyordu ki neredeyse yaşamaya değer bir yanı kalmıyordu. Yani yaşamaya değmez oluyordu. *Değmek* sözcüğü de bir Nitelik terimidir. Daha doğrusu yaşam hiçbir değer ve amaç olmaksızın yaşanacaktı.

Bu düşünce çizgisinin onu getirmiş olduğu uzaklıktan geri dönüp bakınca görüşünü kesinlikle kanıtladığını düşündü. Nitelik çıkarıldığında dünyanın normal işlevini sürdürmeyeceği açıkça görüldüğüne göre, tanımlansa da tanımlanmasa da Nitelik vardı.

Niteliksiz bir dünyanın görünümünü kafasında oluşturduktan sonra hemen, bunun daha önce okumuş olduğu birçok sosyal durumla benzerliklerine geçti. Antik Sparta geldi aklına, komünist Rusya ve uyduları. Komünist Çin, Aldous Huxley'in *Cesur Yeni Dünya*'sı ve George Orwell'in *1984*'ü. Kendi yaşam deneyiminden, bu Niteliksiz dünyayı onaylayabilecek olan insanları da anımsadı. Ona sigarayı bıraktırmaya çalışan, aynı tür kişileri. Sigarayı neden içtiği konusunda akılcı nedenler söylemesini istemişler ve kendisi böyle bir şey bulamayınca sanki saygınlığını yitirmiş falan gibi ona yüksekten bakmışlardı. Her şey için mantıksal nedenleri, planları ve çözümleri olmalıydı. Onlar da kendilerine özgü bir türdü, saldırdığı tür. Onları niteleyen şeylerin hepsini toplayacak uygun bir ad bulmak için uzun süre düşündü; böylece bu Niteliksiz dünyaya bir kulp takmış olacaktı.

Bu, öncelikle entelektüel bir şeydi, ama temel olan şey, salt akıl değildi. Dünyanın ne olduğu konusunda belli bir temel yaklaşım, dünyanın yasalara –yani mantığa– göre işlediği ve insanın ilerlemesinin esasının bu akıl yasalarının keşfedilmesi ve bunların, insanın kendi isteklerinin doyurulması yönünde uygulanması olduğu şeklindeki varsayımsal bir görüştü. Her şeyi birarada tutan işte bu inançtı. Bu Niteliksiz dünya görüşüne bir süre gözlerini kısarak baktı, daha çok ayrıntı yarattı, üzerinde düşündü; sonra yeniden gözlerini kısarak biraz daha baktı ve biraz daha düşündü ve sonunda, daha önce olduğu yere geri döndü.

Hamahlatlık.

Ha şöyle. Bu her şeyi özetliyor. Hamahlatlık. Niteliği çıkartırsanız geriye hamahlatlık kalır. Niteliğin yokluğu hamahlatlığın esasıdır.

Phaedrus'un Birleşik Devletleri boydan boya birlikte gezdiği bazı sanatçı arkadaşlarını anımsadı. Bunlar, hep bu tanımladığı niteliksizlikten, hamahlatlıktan yakınan zencilerdi. Hamahlat; bu onların lafıydı. Çok önceleri, kitle iletişim araçlarının bu sözcüğü kapıp beyazların kullandığı ulusal bir sözcük haline getirmelerinden önce onlar akılla ilgili her şeyi böyle adlandırıyorlar ve bunlarla ilgilenmek istemiyorlardı. Konuşmaları ve yaklaşımları arasında büyük fark vardı; çünkü Phaedrus, onların sözünü ettiği ham-ahlatlığın en birinci örneğiydi. O, onların neden söz ettiğini anlamaya çalıştıkça onlar daha üstü kapalı konuşuyorlardı. Artık o da Nitelik için aynı şeyi söylüyordu ve konu ettiği şey, o güne dek uğraştığı, akılcı olarak tanımlanabilir diğer şeyler kadar katı, açık ve kesin olduğu halde onlar gibi üstü kapalı konuşuyordu.

Nitelik. Hep konuştukları buydu. "Bak, ne olduğunu gerçekten *çakmak* istiyorsan;" dediğini anımsadı onlardan birinin, "müthiş sorularından vazgeç. Bu *nedir* diye hep sorup durursan hiçbir halt *öğrenemezsin.*" Ruh. Nitelik. Aynı şeyler mi?

Kristalleşme dalgası ilerilere doğru yayıldı. Aynı anda iki dünya görüyordu. Entelektüel tarafta, hamahlatlık tarafında Niteliğin bir bölünme terimi olduğunu gördü. Her entelektüel analizcinin aradığı şey. Analitik bıçağınızı alıp ucunu doğrudan, Nitelik terimi üzerine koyarsınız ve bastırıverirsiniz, sertçe değil, nazikçe ve tüm dünya ikiye bölünür, yarılıverir –uyanık ve hamahlat, klasik ve romantik, teknolojik ve hümanist– yarık gayet düz ve nettir. Karışıklık, düzensizlik yoktur. Dökülen, saçılan olmaz. Her iki tarafa da gidebilecek küçük parçalar yoktur. Yalnız usta bir kesim değil, çok da şanslı bir kesim. Bazen, ayrımın genelde en çok görünen çizgisi üzerinde çalışan en iyi analizciler bu çizgiye abanıp da bir döküntü yığınından başka bir şey elde edemeyebilirler. Ve şimdi Nitelik vardı; küçük, nerdeyse fark edilmeyen bir hata çizgisi, evren kavramımızda mantıkdışı bir çizgi; siz ona dokunuyorsunuz ve tüm evren ikiye ayrılıyor, hem de öyle net ki neredeyse inanılmaz. Kant'ın yaşıyor olmasını diledi. Kant bunun önemini anlardı. Elmas kesme ustası. Görmeliydi. Nitelik tanımlanamaz kalsın. Giz buydu.

Phaedrus, garip bir tür entelektüel intihara kalkışmış olduğunun

farkına varmaya başlayarak şöyle yazmıştı: "Hamahlatlığın kısa, ama yine de etraflı bir tanımı; niteliği, entelektüel yönden tanımlanmadıkça, yani parça parça edilip sözcüklere dökülmedikçe anlayamamaktır denebilir... Niteliğin, tanımlanamamasına karşın var olduğunu kanıtladık. Onun varlığı sınıfta ampirik olarak görülebilir; o olmadan dünyanın, bildiğimiz haliyle var olamayacağı gösterilerek mantıksal olarak kanıtlanabilir. Geriye kalan, analiz edilecek şey nitelik değil de bazen onu görmemize engel olan, 'hamahlatlık' denen o garip düşünce alışkanlıklarıdır."

Saldırıyı böyle karşılamaya uğraştı. Artık analiz konusu, masadaki hasta, Nitelik değil, analizin kendisiydi. Nitelik sağlıklıydı ve iyi durumdaydı. Ama analizde, apaçık olanı görmesini engelleyen yanlış bir şeyler vardı.

Arkama bakıyorum ve Chris'in geride kalmış olduğunu görüyorum. "Hadi!" diye bağırıyorum.

Yanıt vermiyor.

"Hadi!" diye bağırıyorum yeniden.

Sonra onun yana doğru devrilip çimene oturduğunu görüyorum. Sırt çantamı bırakıp ona doğru iniyorum. Eğim öyle dik ki yan iniyorum. Yanına vardığımda ağlıyor.

"Ayağım burkuldu," diyor ve bana bakmıyor.

Egosu için tırmanan bir tırmanıcının koruyacak bir imajı varsa, doğal olarak, bunu korumak için yalan söyleyecektir. Ama bunu görmek iğrenç bir şey; bunun olmasına izin verdiğim için utanç duyuyorum. Şimdi yola devam etme konusundaki isteğim onun gözyaşlarıyla erozyona uğruyor, ondaki yenilmişlik duygusu bana da geçiyor. Oturuyorum, bu duyguyu bir süre yaşıyorum; sonra, hâlâ bu duyguyla sırt çantasını alıyorum ve ona, "Sırt çantalarını yedekleyerek ben taşıyacağım," diyorum. "Bunu alıp yukarıya, benimkinin yanına götüreceğim ve sen orada bunun yanında bekleyeceksin ki kaybetmeyelim. Ben benimkini alıp götüreceğim ve bırakıp seninkini almaya geleceğim. Böylece dinlenmek için bol zamanın olacak. Daha yavaş olacak, ama oraya varacağız."

Ama bunu söylemekte erken davranmışım. Sesimde hâlâ hoşnutsuzluk ve öfke tınısı var; bu da onu utandırıyor. Kızgın, ama bir şey demiyor; sırt çantasını yeniden taşımak zorunda kalma korkusuyla, yal-

nızca kaşlarını çatıyor ve ben çantaları yedekleyerek yukarı taşırken oralı değilmiş gibi görünüyor. Aslında, bunu yaparken bana, öteki tarza göre daha fazla bir iş düşmediğini fark ederek kızgınlığımı gideriyorum. Dağın tepesine varmak açısından daha çok iş, elbette, ama bu yalnızca itibari hedef. Gerçek hedef açısından ise birbiri ardından gelen iyi anları göz önüne alırsak eşit gelir; aslında daha bile iyi. Yavaşça yukarı tırmanıyoruz ve kırgınlık aşağıda kalıyor.

Sonraki bir saatte yavaş yavaş yukarıya doğru hareket ediyoruz, çantaları yedekleyerek bir derenin göz pınarına dek taşıyorum. Tavalardan birini Chris'e verip su alması için dereye yolluyorum. Geri döndüğünde, "Neden burada duruyoruz? Devam edelim," diyor.

"Bu uzun bir zaman için, göreceğimiz son dere Chris ve ben yorgunum."

"Neden böyle yoruldun?"

Beni çıldırtmaya mı çalışıyor? Başarıyor.

"Yorgunum Chris, çünkü çantaları taşıdım. Senin acelen varsa çantanı al ve önden yürü. Ben sana yetişirim."

Bana, yeni bir korku kıpırtısıyla bakıyor, sonra oturuyor. "Bu geziden hoşlanmadım," diyor, neredeyse ağlayacak. "*Nefret* ediyorum! Geldiğim için çok üzgünüm. Neden geldik biz buraya?" Ve ağlıyor, hem de fena halde ağlıyor.

Yanıtlıyorum: "Sen de beni çok üzüyorsun. En iyisi bir şeyler ye."

"Hiçbir şey istemiyorum. Midem ağrıyor."

"Sen bilirsin."

Biraz uzağa gidiyor ve bir ot sapı koparıp ağzına sokuyor. Sonra yüzünü elleriyle örtüyor. Öğle yemeği yiyorum ve biraz kestiriyorum.

Uyandığımda hâlâ ağlıyor. İkimizin de gideceği hiçbir yer yok. Var olan durumun farkına varmaktan başka yapacak bir şey yok. Ama var olan durumun ne olduğunu gerçekten bilmiyorum.

"Chris," diyorum sonunda.

Yanıt vermiyor.

"Chris," diyorum yine.

Hâlâ yanıt yok. Sonunda kavgacı bir ses tonuyla "Ne?" diyor.

"Demek istediğim, Chris, bana bir şeyleri kanıtlamak zorunda değilsin. Anlıyor musun?"

Yüzünden gerçek bir dehşet ifadesi geçiyor. Başını sert bir şekilde öte yana çeviriyor.

"Ne demek istediğimi anlamadın değil mi?" diyorum.

Öteki tarafa bakmaya devam ediyor ve yanıt vermiyor. Rüzgâr çamların arasında inliyor.

Gerçekten bilmiyorum. Bunun ne olduğunu gerçekten bilmiyorum. Onu böylesine altüst eden salt YMCA egoizmi değil. Bazı ufak şeyler ona çok kötü yansıyor ve bu dünyanın sonu oluyor. Bir şey yapmaya uğraşıp da hemen başaramayınca ya tepesi atıyor ya da gözyaşlarına boğuluyor.

Yeniden otların üzerine oturuyorum ve yeniden dinleniyorum. İkimizi de bozguna uğratan şey yanıtlarımız olması değil galiba. İlerlemek istemiyorum, çünkü ileride bir yanıt var gibi görünmüyor. Geride de öyle. Yalnızca yana kayma. İkimizin arasındaki şey bu. Bir şeyi bekleyerek yana kayma.

Daha sonra, sırt çantasının olduğu yere sokulduğunu duyuyorum. O tarafa dönünce bana baktığını görüyorum. "Peynir nerde?" diye soruyor. Sesi hâlâ kavga eder gibi.

Ama ona peyniri vermeyeceğim. "Kendin bul," diyorum, "ben senin hizmetçin değilim."

Biraz aradıktan sonra peynirle krakeri buluyor. Peyniri sürmesi için avcı bıçağımı veriyorum. "Chris, tüm ağır şeyleri benim çantaya, hafifleri de senin çantaya koymayı düşünüyorum. Bu şekilde, her iki çanta için gidip gelmek zorunda kalmayacağım."

Bunu onaylıyor ve ruhsal durumu düzeliyor, bu, onun için bazı şeyleri çözümlemiş gibi görünüyor.

Benim yüküm yirmi-yirmi beş kilo kadar, bir süre tırmandıktan sonra her adımda bir nefes üzerine bir denge kendiliğinden oluşuyor.

Dik bir yokuşa geliyoruz ve denge, her adımda iki nefes olmak üzere değişiyor. Dimdik bir yerde adım başına dört nefese doğru gidiyor. Kökler ve dallara tutunup nerdeyse dik yönde, çok büyük adımlar atıyorum. Kendi aptallığıma kızıyorum, çünkü yolu, bu dik kısmı dolaşacak şekilde planlamam gerekirdi. Kavak değnekleri şimdi işe yarıyor; Chris de bunları kullanmak istiyor. Sırt çantaları sizin üst tarafınızı ağırlaştırdığı için değnek, devrilmeyi önleyen iyi bir güvencedir. Bir ayağınızı yerleştirirsiniz, sonra değneği yerleştirirsiniz, sonra da ona DAYANIRSINIZ, dikleşirsiniz ve üç kez nefes alırsınız sonra öteki ayağınızı yerleştirirsiniz, değneği yerleştirirsiniz ve DAYANIRSINIZ...
Bugün bende başka Chautauqua kaldı mı, bilmiyorum. Bu kez kafam, öğleden sonra kazan gibi oldu... belki yalnızca genel bir bakış oluşturup bugünlük böylece bırakırım...

Bundan epey önce, bu garip yolculuğun başlarında, John ve Sylvia'nın, teknolojide cisimleşen gizemli bir öldürücü güçten kaçtıklarından ve onlar gibi daha pek çok kişinin olduğundan söz etmiştim. Bir süre de bazı kişilerin hem teknolojiyle uğraşıp hem de ondan nasıl uzak durduklarını anlatmıştım. Bu sorunun altında yatan neden onların konuya, nesnelerin hemen görünen yüzeyleriyle ilgili bir tür "modaya uygunluk boyutu"ndan bakmaları, benimse saklı biçimlerle ilgilenmemdi. John'ın tarzını romantik, kendiminkini ise klasik olarak adlandırmıştım. Onun bakışı, altmışlı yılların argosuna göre "uyanık", benimkisi ise "hamahlat"tı. Daha sonra, bu hamahlat dünyayı işleten şeyin ne olduğunu anlamak amacıyla içine girdik. Veriler, sınıflamalar, hiyerarşiler, neden-sonuç ilişkisi ve analiz tartışıldı ve bir yerde, çevremizdeki uçsuz bucaksız farkındalık arazisinden alınmış bir avuç kumdan, bilincine vardığımız dünyadan söz edildi. Bu bir avuç kumda uygulanan ve onu parçalara bölen bir ayırma işlemi anlattım. Klasik, hamahlat anlayış kum yığınlarıyla, tanelerin niteliğiyle ve aralarındaki farklar ve ilişkilerle ilgilidir.

Phaedrus'un Niteliği tanımlamayı reddetmesi, bu benzetmeyi sürdürürsek, klasik kum eleyici anlayış kalıbının hükmünü kırıp klasik ile romantik dünyalar arasında bir ortak nokta bulma girişimiydi. Nitelik, yani uyanık ve hamahlat arasındaki ayrım terimi, böyle bir nokta olabilir gibi duruyordu. Romantik onu tek başına bırakır ve neyse o şekilde değerlendirirken klasik ise onu, başka amaçlar için, bir dizi entelektüel yapı blokuna dönüştürürdü. Şimdi tanımlamanın ortadan kalkmasıyla klasik görüş onu romantiklerin gördüğü gibi, düşünce yapılarıyla çarpılmamış olarak görmek zorunda kalacaktı.

Tüm bunlardan, bu klasik-romantik ayrımından çok büyük şeyler çıkartıyorum, ama Phaedrus öyle yapmamıştı. Bu iki dünya arasındaki farkların birleştirilmesiyle aslında pek ilgili değildi. O başka bir şeyin –hayaletlerin– peşindeydi. Bu hayaletin peşinde Niteliğin daha geniş anlamlarına doğru gittikçe, azar azar kendi sonuna doğru da gitti. Benim ondan farkım, böyle bir sona gitmeye niyetim olmamasında. O, bu arazinin içinden geçti ve onu keşfetti. Ben burada kalıp bir şeyler ekmek ve büyüyüp büyümeyeceğini görmek istiyorum.

Bence dünyayı uyanık ve hamahlat, klasik ve romantik, teknolojik ve hümanist olarak ikiye ayırabilecek bir terimin göndergesi, bu çizgiler boyunca ikiye ayrılmış dünyayı tek parça halinde birleştirebilecek bir şeydir. Gerçek Nitelik anlayışı Sistem'e hizmet etmez, hatta onun-

la mücadele etmez, hatta ondan kaçmaz. Gerçek Nitelik anlayışı *Sistem*'i yakalar, evcilleştirir ve kişinin kendisinin kullanması için çalıştırır, kişiyi de kendi iç yazgısını gerçekleştirmesi için özgür bırakır.

Şimdi kanyonun bir yakasında yüksekteyiz; geriye, aşağıya ve öteki yakaya bakıyoruz. O yaka da burası gibi dik-yüksek bir sırta doğru tırmanan yeşil ve kara çamlardan oluşmuş karanlık bir yığın. Oraya bakarak ne kadar ilerlemiş olduğumuzu kestirebiliyoruz.

Sanırım bugünlük bu kadar Nitelik mevzuu yeter. Nitelik değil canımı sıkan, onun hakkındaki tüm klasik konuşmaların Nitelikten yoksun oluşu. Nitelik, bir sürü düşünsel mobilyanın, çevresinde yeniden düzenlendiği bir odak noktasıdır yalnızca.

Ara vermek için duruyoruz ve aşağıya bakıyoruz. Chris'in ruhsal durumu daha iyi görünüyor, ama korkarım egosu yeniden kabarıyor.

"Bak, ne kadar uzaklaşmışız," diyor.

"Daha çok yolumuz var."

Daha sonra Chris sesinin yankısını duymak için bağırıyor ve taşlar atıp nereye düştüğüne bakıyor. Birtakım havalara girmeye başlıyor; ben de hızımızı eskiye göre bir buçuk katına çıkararak nefes dengesini daha hızlı nefese göre yükseltiyorum. Bu onu dizginliyor ve tırmanmayı sürdürüyoruz.

Öğleden sonra üç sularında bacaklarım lastik gibi olmaya başlıyor, artık durma zamanı. Pek iyi durumda değilim. Bu lastik gibi duyuyu aldıktan sonra devam ederseniz kasları çekmeye başlarsınız ve bunun sonu korkunç acılara varır.

Düz bir yere, dağın yan tarafından dışarı doğru çıkıntı yapmış büyük bir tepeye geliyoruz. Chris'e, bugünlük bu kadar diyorum. Hoşnut ve mutlu görünüyor, biraz ilerleme kaydetmiş galiba.

Kısa bir uykuya hazırım, ama kanyonda oluşmuş bulutlar yağmur indirmeye hazır gibi görünüyor. Bulutlar kanyonu öylesine doldurmuşlar ki dibini göremiyoruz ve öteki yandaki sırtı ise zorlukla seçebiliyoruz.

Yükleri açıyorum ve çadırı oluşturan iki parçayı, ordu pançolarını çıkarıyorum ve birbirlerine iliştiriyorum. Bir ip alıp iki ağacın arasına bağlıyorum, sonra birleşmiş yarım örtüleri üzerine atıyorum. Kasatu-

rayla fundalardan çubuklar kesiyorum ve yere çakıyorum, sonra kasaturanın düz ucu ile, gelebilecek yağmur suyunu önlemek için küçük bir hendek kazıyorum. Yağmurun ilk damlaları düşmeye başladığında her şeyi çadırın içine yerleştirmiş durumdayız.

Yağmur Chris'in çok hoşuna gidiyor. Uyku tulumları üzerinde sırt üstü yatıyoruz ve yağmurun yağışını izleyip, çadırda çıkardığı sesleri dinliyoruz. Orman sise bürünüyor, ikimiz de dalgınlaşıyoruz, funda yapraklarının düşen yağmur damlalarıyla sarsılmasını gözlüyoruz ve kopan bir gökgürültüsü bizi de biraz sarsıyor, ama çevremizdeki her şey ıslak olduğu halde ıslanmadığımız için mutluluk duyuyoruz.

Bir süre sonra çantama uzanıp Thoreau'nun kitabını buluyorum ve yağmurlu gri ışıkta Chris'e okumak için biraz zorlanıyorum. Bunu geçmişte başka kitaplarla, Chris'in normalde anlayamayacağı ileri düzeydeki kitaplarla yaptığımızı sanırım anlatmıştım. Bu yöntemde ben bir tümce okuyorum, o onun hakkında bir dizi soru soruyor ve aldığı yanıtları yeterli bulunca bir sonraki tümceye geçiyorum.

Bu yöntemi bir süre Thoreau ile uyguluyoruz, ama yarım saat sonra, şaşırarak ve düşkırıklığı ile, Thoreau'nun bekleneni veremediğini görüyorum. Chris de sıkılıyor, ben de. Dil yapısı, içinde bulunduğumuz dağlara, ormanlara uymuyor. En azından ben böyle hissediyorum. Kitap evcil ve dünyadan soyutlanmış gibi duruyor; Thoreau için düşünemeyeceğim bir şey bu, ama işte böyle. Başka bir durumdan, başka bir zamandan söz ediyor; teknolojinin günahlarını keşfediyor, ama çözümlerini keşfetmiyor. Kitabı gönülsüzce bırakıyorum, ikimiz de sessiz ve düşünceliyiz şimdi. Yalnızca ben, Chris, orman ve yağmur. Artık hiçbir kitap bize yol gösteremez.

Çadırın dışına koyduğumuz tavalar yağmur suyuyla doluyor ve sonra, yeterince dolduğunda hepsini bir tencerede toplayıp, içine tavuk bulyon tabletleri atarak küçük bir Sterno ocağında ısıtıyoruz. Dağlarda her zorlu tırmanıştan sonraki her yiyecek ya da içecek gibi, çok lezzetli geliyor.

Chris, "Seninle kamp yapmayı Sutherlandler'den daha çok seviyorum," diyor.

"Farklı durumlar," diyorum.

Etsuyu bittikten sonra domuz eti ve fasulye içeren bir konserve kutusunu alıp tencereye boşaltıyorum. Isınması uzun zaman alıyor, ama acelemiz yok.

"Güzel kokuyor," diyor Chris.

Yağmur duruyor, yalnızca ara sıra bir-iki damla düşüyor çadıra.

"Sanırım yarın hava güneşli olacak," diyorum.

Domuz etiyle fasulye dolu tencereyi sırayla birbirimize uzatarak karşılıklı iki tarafından yiyoruz.

"Baba, sen hep böyle neyi düşünüyorsun? Her zaman hep düşünüyorsun."

"Iıı.. her tür şeyi."

"Neyle ilgili?"

"Yağmurla ilgili, çıkabilecek sorunlarla ilgili, genel şeylerle ilgili."

"Nasıl şeyler?"

"Iıı, sen büyüdüğünde nasıl şeyler olacağı hakkında."

İlgileniyor. "Nasıl şeyler olacak?"

Ama bunu sorarken gözlerinde hafif bir ego parıltısı var ve bu yüzden, yanıtı da örtülü oluyor. "Bilmiyorum," diyorum, "benim düşündüğüm de bu zaten."

"Sence yarın kanyonun tepesine varacak mıyız?"

"Tabii, tepeye pek uzak değiliz."

"Sabah varabilir miyiz?"

"Sanırım."

Sonra uyuyor ve tepelerden gelen nemli bir rüzgâr çamlarda iç çeker gibi bir ses çıkarıyor. Ağaçların siluetleri rüzgârla hafifçe deviniyor. Eğiliyorlar, yine doğruluyorlar, sonra iç çekerek eğilip yine doğruluyorlar, doğalarına ait olmayan güçlerden rahatsız olmuşçasına.

Rüzgâr çadırın bir tarafını söküp dalgalandırıyor. Kalkıp yeniden çakıyorum, sonra tepenin ıslak süngerimsi otları üzerinde bir süre yürüyorum, sonra sürünerek çadıra giriyorum ve uykuyu bekliyorum.

19

Yüzümün yanında gün ışığıyla parlayan çam iğneleri yavaş yavaş, nerede olduğumu hatırlatıyor ve rüyadan sıyrılıyorum.

Rüyamda, beyaz boyalı bir odada ayakta durup cam bir kapıya bakıyordum. Chris, erkek kardeşi ve annesi öteki taraftaydı. Kapının öteki tarafında Chris bana el sallıyor, kardeşi gülümsüyordu, ama annesi gözyaşları içindeydi. Daha sonra Chris'in gülüşünün sabit ve yapay olduğunu ve aslında derin bir korku içinde olduğunu anladım.

Ben kapıya doğru yürüyünce gülümsemesi düzeldi. Kapıyı açma-

mı işaret etti. Tam açacakken vazgeçtim. Korkusu yeniden belirdi, ama ben döndüm ve uzaklaştım.

Bu, daha önce sık sık gördüğüm bir rüya, anlamı açık ve geceki bazı düşüncelere uyuyor. Chris benimle ilişki kurmak istiyor ve bunu hiç yapamayacağından korkuyor. Böylece her şey açıklığa kavuşuyor.

Şimdi, çadırın kapı bezinin ötesinde, yerdeki çam iğnelerinden güneşe doğru sis biçiminde su buharı yükseliyor. Hava nemli ve serin bir duygu veriyor; Chris hâlâ uyurken çadırdan yavaşça çıkıyorum, ayağa kalkıyorum ve geriniyorum.

Bacaklarım ve sırtım katılaşmış, ama ağrımıyor. Gevşetmek için birkaç dakika jimnastik yapıyorum ve tepeden çamlara doğru koşuyorum. Şimdi daha iyi.

Bu sabah çam kokusu güçlü ve nemli. Çömelip aşağıya, kanyondaki sabah sisine bakıyorum.

Daha sonra çadıra dönüyorum, içerden gelen sesler Chris'in uyandığını gösteriyor ve içeri baktığımda sessizce çevreye bakınan yüzünü görüyorum. Chris çok yavaş uyanır, konuşabilecek hale gelmesi için beş dakika geçmesi gerekir.

Şimdi ışığa doğru gözlerini kısarak bakıyor.

"Günaydın," diyorum.

Yanıt yok. Çamlardan birkaç yağmur damlası dökülüyor.

"İyi uyudun mu?"

"Hayır."

"Bu çok kötü."

"Nasıl böyle erken kalkabildin?" diye soruyor.

"Erken değil."

"Saat kaç?"

"Dokuz," diyorum.

"Saat üçe kadar uyuyamadık herhalde."

Üç mü? Eğer uyuyamamışsan bugün çekeceğin var.

"Yo, ben uyudum," diyorum.

Bana garip bakıyor. "*Beni* sen uyutmadın."

"*Ben mi?*"

"Konuştuklarınla."

"Yani uykumda mı, diyorsun?"

"Hayır, *dağ* hakkında söylediklerinle."

Burada bir gariplik var. "Ben dağ hakkında bir şey söylediğimi hatırlamıyorum Chris."

"Yo, gece boyunca anlattın. Dağın tepesinde her şeyi göreceğimizi söyledin. Benimle orada buluşacağını söyledin."

Sanırım rüya görmüş. "Seninle orada nasıl buluşabiliriz ki? Zaten seninle birlikteyim."

"Ne bileyim. Sen söyledin." Sarsılmış görünüyor. "Sesin sanki sarhoşmuşsun falan gibiydi."

Chris hâlâ yarı uykulu. Bırakayım da sakin sakin uyansın. Ama ben susadım, yolculuk ettiğimiz yerlerde yeterli su bulabileceğimizi düşünerek matarayı yanıma almadığımı anımsıyorum. Geri zekâlı. Artık dağın yukarısına çıkıncaya ve öteki yanda epey aşağı inip bir kaynak buluncaya dek kahvaltı yok. "En iyisi toparlanıp gidelim," diyorum. "Belki kahvaltı için biraz su buluruz." Hava ısındı bile. Bugün öğleden sonra çok sıcak olacak.

Çadır kolayca sökülüyor, her şeyin kuru kalmış olduğunu görünce seviniyorum. Yarım saat içinde toparlanıyoruz. Ezilmiş otları saymazsak, sanki burada kimse kalmamış gibi duruyor.

Daha tırmanacak çok yolumuz var, ama yola çıkınca düne göre daha kolay olduğunu fark ediyoruz. Tepenin daha yuvarlak olan üst tarafına tırmanıyoruz ve eğim pek dik değil. Burada çamlar hiç kesilmemiş gibi duruyor. Doğrudan gelen gün ışığı orman tabanına ulaşamıyor ve hiç çalı yok. Yalnızca, çam iğnelerinden oluşmuş esnek bir döşeme; açık ve sonsuz, yürümesi de kolay...

Chautauqua'nın ve ikinci kristalleşme dalgasının, yani metafizik olanın zamanı geldi.

Bu dalgayı başlatan şey, kendisine, hamahlat olduğu söylenen Bozeman'daki İngilizce Fakültesi'nin, Phaedrus'un Nitelik konusundaki çılgın gezinmelerine yanıt olarak yönelttiği mantıklı bir soruydu: "Sizin bu tanımlanamaz 'nitelik'iniz, gördüğünüz şeylerde var mı?" diye sordular. "Yoksa bu, yalnızca gözlemcide var olan öznel bir şey mi?" Bu basit, gayet normal bir soruydu ve hemen yanıtlanması gerekmiyordu.

Yo. Acele etmeye gerek yoktu. Bu bir iş bitirme duyurusu, nakavt edici, göçertici bir soruydu –kendinizi toparlayamayacağınız türden.

Çünkü, eğer Nitelik nesnede varsa, bilimsel araçların neden onu saptayamadığını açıklamak zorundasınız. Ya onu saptayacak araçları bildireceksiniz ya da araçların onu bulamayacağı, çünkü sizin tüm Ni-

telik kavramınızın, nazikçe söylemek gerekirse, koca bir saçmalık yığını olduğu açıklamasıyla baş başa kalacaksınız.

Öte yandan, eğer Nitelik yalnızca gözlemcide bulunan öznel bir şeyse o halde sizin böylesine önem verdiğiniz Nitelik, hoşlandığınız herhangi bir şey için kullandığınız hayali bir isimden başka bir şey değildir.

Montana Eyalet Üniversitesi İngilizce Fakültesi'nin Phaedrus'a yönelttiği soru dilemma* olarak bilinen antik bir mantıksal yapıydı. Grekçe "iki öncül" anlamına gelen dilemma kızgın ve saldırgan bir boğanın ön tarafına benzetilmişti.

Niteliğin nesnel olduğu öncülünü kabul etseydi dilemmanın boynuzlarından biri ona saplanacaktı. Eğer Niteliğin öznel olduğu öteki öncülü kabul etseydi öteki boynuz saplanacaktı. Nitelik nesnel de olsa öznel de olsa, vereceği yanıt ne olursa olsun boynuzu yiyecekti.

Birçok öğretim üyesinin ona iyi niyetli bir tarzda gülümsediklerini fark etti.

Ama Phaedrus mantık eğitimi almış olduğu için, her dilemmanın iki değil üç klasik çürütme yolu olduğunu, hatta pek klasik olmayan bir-iki tanesini daha biliyordu; bu nedenle o da gülümsedi. Sol boynuzu seçip nesnelliğin bilimsel yönden saptanabilirlik olduğunu söyleyen görüşü çürütebilirdi. Ya da sağ boynuzu seçip öznelliğin "hoşlandığınız herhangi bir şey" demek olduğunu söyleyen görüşü çürütebilirdi. Ya da boynuzların arasına geçip öznellik ve nesnellikten başka seçenek olmadığını yadsıyabilirdi. Üçünü de sınadığından emin olabilirsiniz.

Bu üç klasik mantıksal çürütmeye ek olarak bazı mantık dışı, "retorik" çürütmeler de vardır. Phaedrus bir retorikçi olarak bu olanaklara da sahipti.

Örneğin *boğanın gözüne kum atılabilir*. Niteliğin ne olduğu hakkında bilgi eksikliği bu konuyu tartışmamız için yetersizdir ifadesiyle bunu yapmıştı zaten. Konuşmacının yeterliliğinin, söylediği şeylerin gerçek olup olmamasıyla ilgili olmadığı eski bir mantık kuralıdır ve yetersizlikten söz etmek, kumdan başka bir şey değildir. Dünyanın en büyük aptalı güneşin parladığını söyleyebilir, ama bunu söyledi diye güneş kararmaz. Sokrates, retorik tezlerin kadim düşmanı, ona şu yanıtı verirdi: "Evet, Nitelik konusunda yetersiz olduğumu söyleyen öncülünüzü kabul ediyorum. Şimdi lütfen bu yetersiz ihtiyara Niteliğin ne olduğunu gösterin. Yoksa ben kendimi nasıl yeterli duruma getire-

* İkilem. (ç.n.)

bilirim?" Phaedrus birkaç dakika içi içini yer durumda kalır, daha sonra, kendisinin de Niteliğin ne olduğunu bilmediğini ve kendi ölçüleriyle yetersiz olduğunu kanıtlayan sorularla yamyassı olurdu.

Boğayı uyutmak için şarkı söylemeye kalkışılabilir. Phaedrus soru soranlara, bu dilemmanın kendi mütevazı çözme gücünün üzerinde olduğunu, ama kendisinin bir yanıt bulamamasının, bir yanıt bulunamayacağına mantıksal kanıt oluşturamayacağını söyleyebilirdi. Kendileri, onunkinden daha çok olan bilgi ve deneyimleriyle bu yanıtı bulması için ona yardım edemezler miydi? Ama böyle ninniler için vakit artık çok geçti. Yanıt olarak hemen derlerdi ki "Yo, bizler çok hamahlatız. Ve sen bir yanıt veremediğin sürece ders kitabına bağlı kalacağız; bir sonraki yarı sömestrde devralacağımız kafası karışmış öğrencilerinizin belge almasını istemeyiz çünkü."

Dilemmaya verilebilecek üçüncü retorik yanıt, benim görüşümce en iyisi, *arenaya çıkmayı reddetmekti.* Phaedrus şöyle diyebilirdi: "Niteliği öznel ya da nesnel olarak sınıflamaya kalkışmak, onu tanımlamaya kalkışmaktır. Oysa ben zaten onun tanımlanamaz olduğunu söylemiştim." Ve bu noktada bırakabilirdi. DeWeese'in aslında o zamanlar ona, bunu yapmasını öğütlediğine inanıyorum.

Bu öğüdü neden dikkate almadı ve mistisizm yönünde kolayca kaçmak dururken, bu dilemmaya mantıksal ve diyalektik bir karşılık vermeyi seçti, bilmiyorum. Ama tahmin edebiliyorum. Sanırım her şeyden önce, tüm Akıl Kilisesi'nin geri dönüşsüz olarak mantık arenasında olduğunu ve kendisini mantıksal tartışma alanının dışına çıkarırsa akademik saygınlığın da dışına çıkacağını hissetmişti. Felsefi mistisizm, yani gerçeğin tanımlanamayacağını ve ancak akılcı olmayan yollarla anlaşılabileceğini savunan görüş, tarihin başlangıcından beri vardır. Zen pratiğinin temelidir. Ama akademik bir konu değildir. Akademi, Akıl Kilisesi, yalnızca tanımlanabilen şeylerle ilgilenir ve birisi mistik olmak istiyorsa onun yeri manastırdır, üniversite değil. Üniversiteler, her şeyin tüm ayrıntılarıyla açıklanması gereken yerlerdir.

Bence, onun arenaya girme kararı vermesinin ikinci olarak bir de egoist bir nedeni vardı. Kendisini çok keskin bir mantık ve diyalektik ustası görüyordu, bununla gurur duyuyordu ve bu dilemmayı yeteneğine karşı bir meydan okuma olarak gördü. Şimdi anlıyorum ki bu egoizm eğilimi tüm belalarının başlangıcı olmuştu.

Yaklaşık iki yüz metre ileride ve yukarımızda çamların arasında hareket eden bir geyik görüyorum, Chris'e göstermeye çalışıyorum, ama Chris bakana kadar kayboluyor.

Phaedrus'un dilemmasının birinci boynuzu, "eğer Nitelik nesnede varsa bilimsel araçlar neden onu saptayamıyor?" idi.

Bu boynuz bela bir şeydi. Phaedrus daha başında, onun ne kadar öldürücü olduğunu anladı. Eğer nesnelerdeki, hiçbir bilimadamının saptayamadığı Niteliği görebilen süper bir bilimadamı olduğunu öne sürüyorsa kendisinin ya bir deli, ya bir aptal ya da ikisi birden olduğunu kanıtlıyor demekti. Bugünün dünyasında bilimsel bilgiyle bağdaşmayan düşüncelere yer yoktur.

Phaedrus, Locke'un tümcesini anımsadı: "Bilimsel olsun ya da olmasın, hiçbir nesne niteliklerine dayanmaksızın anlaşılamaz." Bu tersi savunulamaz gerçek mantıkbilimcilerin, nesnelerin *içerdiği* Niteliği saptayamayacaklarını, çünkü onların zaten tüm saptadıklarının Nitelik olduğunu bildiriyor gibiydi. "Nesne", niteliklerin sonucu olarak elde edilmiş düşünsel bir yapıydı. Bu yanıt, eğer geçerliyse, boğanın birinci boynuzunu paramparça ederdi. Bu, onu bir süre epey heyecanlandırdı.

Ama yanlış çıktı. Kendisinin ve öğrencilerin derste gördüğü Nitelik, laboratuvarda gözlenen renk ya da ısı ya da sertlik gibi niteliklerden tümüyle farklıydı. Bu fiziksel özelliklerin hepsi araçlarla ölçülebilirdi. Onun uğraştığı Nitelikler –"mükemmellik" "değerlilik", "iyilik"– fiziksel özellikler değildi ve ölçülemezdi. *Nitelik* terimindeki muğlaklık onu uzaklara atıvermişti. Bu muğlaklığın neden var olduğunu fark etti, *nitelik* sözcüğünün tarihsel kökenleri üzerinde kafa yormak için bazı notlar aldı ve bunu bir kenara bıraktı. Dilemmanın boynuzu hâlâ duruyordu.

Dikkatini dilemmanın, daha çok çürütülme umudu veren öteki boynuzuna çevirdi. Düşündü, demek Nitelik hoşlandığımız herhangi bir şey öyle mi? Bu onu kızdırdı. O halde tarihteki büyük sanatçılar –Rafael, Beethoven, Michelangelo– yalnızca hep insanların hoşlandığı şeyler üretmişlerdi. Demek onların, duyguları büyük çapta gıdıklamaktan başka bir amaçları yoktu. Böyle miydi? Bu insanı kızdırıyordu, ama onu en çok kızdıran şey, bunu mantıksal olarak hemen paramparça etmenin bir yolunu bulamamasıydı. Tümceyi dikkatle inceledi,

saldırmadan önce her şeyi daima böyle dikkatle düşünerek incelerdi.

Sonunda gördü. Bıçağını çıkardı ve o tümcede, duyduğu tüm kızgınlığı yaratan sözcüğü kesti. Bu sözcük "yalnızca" idi. Neden Nitelik "yalnızca" benim hoşlandığım bir şey olsun? Benim "hoşlandığım şey" neden "yalnızca" olsun? Burada "yalnızca" ne *anlam* taşıyor? Bağımsız bir değerlendirme için bu şekilde ayırdığında bu olguda "yalnızca"nın aslında bir anlam taşımadığı anlaşılıyordu. O, tümceye hiçbir mantıksal katkıda bulunmayan salt aşağılayıcı bir sözcüktü. Bu sözcük çıkarılırsa tümce, "Nitelik hoşlandığınız bir şeydir," halini alıyordu ve anlamı tümüyle değişiyordu. Zararsız, açık bir gerçeğe dönüşüyordu.

O tümcenin neden kendisini bu denli kızdırdığını önce anlayamamıştı. Tümce gayet doğal görünüyordu. Anlamasının bu denli uzun sürmesinin nedeni tümcenin aslında şunu demek istemesiydi: "Senin hoşlandığın şey kötüdür, en azından önemsizdir." Bu kendini beğenmiş varsayımın ardındaki anlam, "Senin hoşuna giden şey kötüdür ya da en azından, öteki şeylerle karşılaştırıldığında önemsizdir"di. Bu, onun savaşım verdiği hamahlatlığın bir özeti gibiydi. Küçük çocuklar "yalnızca kendilerinin hoşlandıkları" şeyleri yapmamaları için eğitilirler, peki... neyi yapmaları istenir?... Elbette! *Başkalarının* hoşlandıklarını. Kimdir bu başkaları? Ana-baba, öğretmenler, müfettişler, polisler, hâkimler, memurlar, krallar, diktatörler. Tüm otoriteler. "Yalnızca senin hoşlandığın" şeyi hor görmek üzere eğitilirsen, elbette başkalarının daha uysal bir uşağı –iyi bir köle– olursun. "Yalnızca senin hoşlandığın" şeyi yapmamayı öğrenirsen Sistem seni sever.

Ama hoşlandığın şeyi *yaparsan* ne olur? Bu senin gidip eroin kullanacağın, banka soyacağın ve yaşlı kadınların ırzına geçeceğin anlamına mı gelir? Sana "yalnızca senin hoşlandığın" gibi davranmamanı öğütleyen kişi, neyin hoşlanılabilir olduğu konusunda da kayda değer varsayımlarda bulunmaktadır. Bu kişiler insanların, sonuçlarını düşününce hoşlanmayacakları için banka soyamayabileceklerini anlamazlar. Bankaların da, "insanların hoşlandığı", ödünç para aldıkları yerler oldukları için var olduklarını göremezler. Phaedrus tüm bu "senin hoşlandığın" suçlamalarının ilk bakışta nasıl olup da doğal bir itiraz gibi göründüğüne şaşmaya başladı.

Hemen ardından, bunda, farkına vardığından daha fazla bir şeyler olduğunu anladı. İnsanlar "her hoşuna giden şeyi yapma" dediklerinde söylemek istedikleri yalnızca "otoriteye boyun eğ" değildi. Başka bir

şeyi daha ifade ediyorlardı.

Bu "başka bir şey", "hoşlandığın şey"in önemsiz olduğunu, çünkü bunun tümüyle, senin içindeki akıldışı duygulardan oluşmuş olduğunu söyleyen klasik bilimsel inancın dev alanına açılmaktaydı. Bu tezi uzun süre inceledi, sonra bıçağıyla onu daha küçük iki gruba ayırdı: Bilimsel materyalizm ve klasik biçimcilik. Bu ikisinin çoğu kez aynı kişide birlikte bulunduğunu, ama mantıksal olarak ayrı şeyler olduğunu söylüyordu.

Bilimsel materyalizm, bilim adamlarının dışındaki, bilime inanan kişiler arasında bilim adamlarına oranla daha yaygındır; ancak maddeden ya da enerjiden oluşmuş ve bilimsel araçlarla ölçülebilen şeylerin gerçek olduğunu savunur. Bunun dışındaki şeyler gerçekdışıdır ya da en azından önemi yoktur. "Hoşlandığın şey" ölçülemez, bu nedenle gerçekdışıdır. "Hoşlandığın şey" gerçek bir olgu da olabilir, halüsinasyon da olabilir. Hoşlanmak iki şeyi birbirinden ayırt edemez. Bilimsel yöntemin tüm amacı doğada yanlışla doğru arasında geçerli ayrımlar yapmak; gerçekliğin nesnel, doğru bir resmini elde etmek için, yapılan işlerdeki öznel, gerçekdışı, düşsel ögeleri elemektir. Phaedrus Nitelik özneldir, deseydi bu onlara Niteliğin hayali olduğunu ve bu nedenle, ciddi bir gerçeklik değerlendirmesi içinde göz önüne alınmayabileceğini söylemiş olacaktı.

Öte yanda klasik biçimcilik, düşünsel yönden anlaşılmayan bir şeyin hiç anlaşılamayacağında diretir. Burada Nitelik önemsizdir, çünkü aklın düşünsel ögeleriyle uyuşmayan, duygusal bir anlayışın ürünüdür.

Phaedrus, aşağılama yüklü "yalnızca" sözcüğünün iki ana kaynağından birincisi olan bilimsel materyalizmi çok daha kolaylıkla paçavraya çevirebileceğini hissetti. Bu, daha önceki öğreniminde öğrendiği olgunlaşmamış bilimdi. İlk önce *reductio ad absurdum* yöntemiyle bunun üzerine gitti. Bu tarz tartışma, bir dizi öncülden kaçınılmaz olarak çıkan sonuçlar saçmaysa, mantıksal olarak, bu sonuçları yaratan öncüllerden en az birinin saçma olduğu gerçeğine dayanır. Kütle-enerjiden oluşmamış bir şeyin gerçekdışı ya da önemsiz olduğu öncülünün sonucunda ne çıkacağına bir bakalım, dedi Phaedrus.

Başlangıç olarak sıfır rakamını kullandı. Aslında bir Hindu rakamı olan sıfır, Araplar tarafından ortaçağda Batı'ya tanıtılmıştı ve antik Grekler ve Romalılar bunu bilmiyordu. Nasıl oldu bu? diye düşündü. Doğa sıfırı bu denli ustaca mı saklamıştı da Grekler ve Romalılar –onların milyonlarcası– onu bulamamıştı? Normalde sıfırın, herkesin gö-

rebileceği şekilde açıkça ortada olduğu düşünülürdü. Phaedrus, sıfırı herhangi bir kitle-enerji biçiminden türetmenin saçmalığını gösterdi ve retorik olarak, sıfırın "bilimdışı" mı olduğunu sordu? Eğer öyleyse, yalnızca bir ve sıfır terimleriyle çalışan dijital bilgisayarların bilimsel çalışmalarda yalnızca bir terimiyle sınırlandırılması gerektiği anlamına gelmez miydi bu? Buradaki saçmalığı bulmak sorun yaratmıyordu.

Daha sonra öteki bilimsel kavramların üzerine gitti; teker teker hepsinin, öznel değerlendirmeler olmaksızın bağımsız olarak var olamayacaklarını gösterdi. Sonunda, yerçekimi yasası konusunda, gezimizin ilk gecesinde John, Sylvia ve Chris'e verdiğim örnekle bitirdi. Eğer öznellik, dedi, önemsiz diye bir kenara atılırsa tüm bilim de onunla birlikte atılmış olur.

Bilimsel materyalizmi böylece çürütmesi onu idealist felsefe kampına atmış gibi görünüyordu –Berkeley, Hume, Kant, Fichte, Schelling, Hegel, Bradley, Bosanquet– hepsi iyi arkadaştılar, son virgülüne kadar mantıklıydılar, ama "sağduyu" diliyle gerekçelendirilmeleri öyle zordu ki, Nitelik savunmasında ona destek değil köstek oluyorlardı sanki. Dünyanın tümüyle düşünceden ibaret olduğu savı mantıksal açıdan sağlam bir konum oluşturabilirdi, ama retorik açıdan kesinlikle sağlam değildi. Birinci sınıfların kompozisyon dersi için çok sıkıcı ve ağırdı. Çok "zorlama"ydı.

Bu noktada, dilemmanın tüm öznel boynuzu, nesnel olanı kadar sönük görünüyordu. Ve incelemeye başladığında, klasik biçimcilik savları onları daha da kötüleştirdi. Bunlar geniş akli manzarayı göz önüne almaksızın anlık ruhsal itkilerinize kapılmamanız gerektiğini ileri süren aşırı etkili savlardı.

Çocuklara derler ki "Tüm harçlığını çiklete (anlık ruhsal itki) harcama, çünkü ilerde onunla başka bir şey (geniş manzara) almak isteyeceksin." Büyüklere derler ki "Bu kâğıt fabrikası ne kadar önlem alınsa da berbat koku çıkarıyor olabilir (anlık duygular), ama o olmazsa kasabanın tüm ekonomisi çöker (geniş manzara)." Bizim eski ayrıma dayanarak, söylenen şey şuydu: "Klasik saklı biçimleri göz önüne almaksızın, salt romantik yüzeysel etkilere göre karar vermeyin." Bu bir bakıma Phaedrus'un onayladığı bir şeydi.

Klasik biçimcilerin "Nitelik yalnızca sizin hoşlandığınız bir şeydir" itirazının anlamı, onun öğrettiği öznel, tanımlanamaz "nitelik"in salt romantik yüzey etkisi olduğunu savunmaktı. Sınıfta yapılan beğeni yarışması, kompozisyonun anlık beğeni uyandırıp uyandırmadığını

gösterebilirdi, ama bu *Nitelik* miydi? Nitelik sizin "hemen göreceğiniz" bir şey miydi, yoksa hemen değil de uzun bir süre sonra görebileceğiniz, daha gizli bir şey miydi?

Bu sav, inceledikçe daha dikkate değer bir hal aldı. Bu, tüm tezini gebertecek gibi görünüyordu.

Onu böylesine uğursuz kılan şey, sınıfta sık sık sorulan ve Phaedrus'un hep kendine göre yorumlayarak yanıtladığı bir sorunun yanıtı gibi durmasıydı. Bu soru şuydu: "Eğer niteliğin ne olduğunu herkes biliyorsa neden üzerinde böyle görüş ayrılığı var?"

Bu soruya kendine göre yorumlayarak verdiği yanıt, saf *Niteliğin* herkes için aynı olmasına karşın, insanların, niteliğin *bulunduğunu* söyledikleri nesnelerin kişiden kişiye farklı olmasıydı. Niteliği tanımlanamaz olarak bıraktıkça bunu tartışmanın bir yolu yoktu, ama bunda bir yanlışlık kokusu olduğunu biliyor, bunu öğrencilerin de bildiğini biliyordu. Gerçekte soruyu yanıtlayamıyordu.

Şimdi alternatif bir açıklama daha vardı: İnsanların Nitelik konusunda görüş ayrılığına düşmelerinin nedeni bazılarının anlık duygularına başvururken bazılarının da genel bilgilerini uygulamalarıdır. İngilizce öğretmenleri arasında bir tercih testi yapılsa, onların otoritelerini artıran bu son tez açık farkla kazanırdı.

Ama bu tez, son derece yıkıcıydı. Bir tek ve tek biçimli Niteliğin yerine *iki* nitelik ortaya çıkıyordu: Yani öğrencilerde bulunan, yalnızca bakmakla oluşan ve klasik olan, yani öğretmenlerde bulunan, genel anlayışla oluşan. Uyanık olan ve hamahlat olan. Hamahlatlık Nitelik yokluğu değildi; bu klasik Nitelikti. Uyanıklık da sadece Niteliğin varlığı değildi; yalnızca romantik nitelikti. Onun keşfettiği uyanık-hamahlat ayrımı burada da vardı, ama Nitelik, daha önce sandığı gibi ayrımın bir tarafında kalmıyordu. Nitelik, her biri ayrım çizgisinin birer yanında kalan iki ayrı parçaya ayrılıyordu. Onun basit, net, güzel, tanımlanamaz Nitelik kavramı karışmaya başlamıştı.

Bu gidişi beğenmedi. Nesnelere klasik ve romantik bakış tarzlarını birleştirecek ara terimin kendisi de iki parçaya ayrılmıştı ve artık hiçbir şeyi birleştiremezdi. Bir analitik kıyma makinesine yakalanmıştı. Öznellik ve nesnellik bıçağı Niteliği ikiye ayırmıştı ve işe yarayan bir kavramken katletmişti onu. Eğer onu kurtaracaksa o bıçağın onu kesmesine izin vermemeliydi.

Ve aslında, onun üzerinde konuştuğu Nitelik, klasik Nitelik ya da romantik Nitelik *değildi*. Bunların ikisinin de ötesindeydi. Öznel *ya da*

nesnel değildi, *bu iki* kategorinin de ötesindeydi. Aslında bu tüm öznellik-nesnellik, düşünce-madde dilemmasının Nitelikle ilişkilendirilmesi haksızlıktı. Bu düşünce-madde ilişkisi yüzyıllardır düşünsel bir takıntı, bir yük olmuştu. Niteliği aşağıya çekmek için, bu yükü Niteliğin üzerine yüklemişlerdi. Bir kere, neyin düşünce ve neyin madde olduğu hakkında mantıksal netlik yokken Niteliğin düşünce mi yoksa madde mi olduğunu nasıl söyleyebilirdi ki?

Ve böylece, sol boynuzu reddetti. Nitelik nesnel değildir, dedi. Maddesel dünyada yoktu.

Sonra, sağ boynuzu reddetti. Nitelik öznel değildir, dedi. Yalnızca insanların kafasında değildi.

Ve sonunda Phaedrus, Batı düşünce tarihinde o güne dek hiç izlenmemiş, kendi bildiği bir yol tutarak dosdoğru, öznellik-nesnellik dilemmasının iki boynuzunun arasına doğru gitti ve Nitelik, ne düşüncenin ne de maddenin bir parçası değildir dedi. O, ikisinden de ayrı, *üçüncü* bir kendilikti.

Koridorlarda ve Montana Hall'ın merdivenlerinden inip çıkarken kendi kendine, yavaşça, nerdeyse nefes alır gibi hafifçe şarkı söylediğini duydular "Kutsal, kutsal, kutsal... kutsanmış üçlü."*

Ve silik, çok silik bir anı parçası var; belki yanlış, belki de salt benim hayal ettiğim bir şey; tüm düşünce yapısını, ileriye götürmeden, haftalarca öylece bıraktığını söylüyor.

Chris bağırıyor: "Tepeye ne zaman varacağız?"

"Herhalde daha epey yolumuz var," diye yanıtlıyorum.

"Çok şey görecek miyiz?"

"Sanırım. Ağaçların arasında mavi gökyüzünü ara. Gökyüzünü göremediğimiz sürece bil ki daha yolumuz var demektir. Tepeyi döndüğümüzde ışık ağaçların arasından gelecek."

Akşamki yağmur, çam iğnelerinden oluşmuş tabakayı nemlendirmiş ve üzerinde rahat yürünüyor. Bazen, şimdiki gibi bir eğimde yer kuru olsa kaygan olur ve iğnelerin üzerine yan yan basmazsanız aşağı kayarsınız.

Chris'e "Burada hiç çalı-çırpı olmaması ne iyi değil mi?" diyorum.

"Neden yok?" diye soruyor.

"Sanırım burada hiç ağaç kesilmemiş. Bir orman böyle yüzyıllardır

* Hıristiyan inancındaki Baba-oğul-kutsal ruh'tan oluşan üçlü. (ç.n.)

kendi haline bırakılırsa ağaçlar tüm çalıları ortadan kaldırıyor."

"Burası parka benziyor," diyor Chris. "Her tarafı görebiliyorsun." Ruhsal durumu düne göre daha iyi görünüyor. Sanırım bundan sonra iyi bir gezgin olacak. Bu orman sessizliği herkese iyi gelir.

Dünya Phaedrus'a göre üç şeyden oluşuyor şimdi: Düşünce, madde ve Nitelik. Bunların arasında ilişki kuramamayı başlangıçta pek dert etmedi. Düşünce ve madde arasındaki ilişkiler konusunda yüzyıllardır savaşım verildiği halde hâlâ bir çözüm bulunamamışsa, kendisi Nitelik hakkında birkaç hafta içinde kesin bir sonuca nasıl varabilirdi? Böylece boşverdi. Onu, hemen yanıtlayamadığı her türlü soruyu bıraktığı bir tür düşünsel rafa kaldırdı. Özne, nesne ve Nitelikten oluşan metafizik üçlünün arasında er ya da geç bir ilişki oluşturulması gerekeceğini biliyordu, ama bu konuda acelesi yoktu. O boynuzların tehdidinin ötesinde olmak öylesine tatmin ediciydi ki gevşemişti ve olabildiğince bunun tadını çıkarıyordu.

Ama sonunda daha yakından incelemeye başladı. Metafizik üçlüye, üç başlı gerçekliğe mantıksal bir itiraz yoksa da böyle üçlüler yaygın ya da revaçta değildir. Metafizikçiler normalde ya dünyanın oluşumunu tek bir şeyle açıklayan Tanrı gibi bir tekillik arar ya da iki şey olarak açıklayan düşünce-madde gibi bir ikiliyi arar, ya da onu, çok sayıda şeyin anlatımı ile açıklayan pluralizm olarak bırakırlar. Ama üç, biçimsiz bir sayıdır. Hemen öğrenmek istersiniz; "Neden üç? Bunların arasındaki ilişki ne?" Ve Phaedrus da gevşeme gereksinimi azaldıkça bu ilişkiyi merak etmeye başladı.

Normalde insanların Niteliği nesnelerle birlikte anmalarına karşın bazen Nitelik duygusunun hiçbir nesne olmaksızın ortaya çıktığına dikkat etti. Onu ilk önce, Niteliğin belki de tümüyle öznel olabileceğini düşünmeye iten buydu. Ama öznel zevk onun Nitelikle kastettiği şey de değildi. Nitelik öznelliği *azaltıyordu*. Nitelik sizi kendinizden dışarı çıkarıyor, çevrenizdeki dünyanın farkında olmanızı sağlıyordu. Nitelik, öznelliğe *karşıydı*.

Hangi düşüncelerden geçip de bu düşünceye geldi, bilmiyorum, ama sonunda Niteliğin özneyle ya da nesneyle, bağımsız olarak ilişkili olamayacağını, yalnızca, *bu ikisinin birbiriyle olan ilişkisinde* bulunabileceğini gördü. Bu, özneyle nesnenin buluştuğu noktaydı.

Bu, heyecan vericiydi.

Nitelik bir *şey* değildi, bir *olaydı*.

Daha da heyecan verici.

Nitelik, öznenin, nesnenin farkına vardığı olaydı.

Ve nesne olmadan özne olamayacağından –çünkü, öznenin, kendisinin farkında olmasını nesneler sağlar– Nitelik öznelerin de nesnelerin de farkına varılmasını olanaklı kılan olaydı.

Çok heyecan verici.

Artık sona gelmekte olduğunu biliyordu.

Bu demektir ki, Nitelik yalnızca, özneyle nesnenin çatışmasının sonucu değildir. Özne ve nesnenin varoluşu tümüyle Nitelik olayından *kaynaklanmaktadır*. Nitelik olayı, Niteliğin nedeni olduğu sanılan özne ve nesnenin *nedenidir*!

Şimdi tüm o belalı dilemmayı gırtlağından yakalamıştı. Dilemma hep bu aşağılık varsayımı, mantıksal bir gerekçesi olmayan, Niteliğin özne ve nesnenin *sonucu* olduğu varsayımını içinde barındırmıştı. Bu yanlıştı! Bıçağını çıkardı.

"Nitelik güneşi," diye yazdı, "bizim varoluşumuzun özne ve nesneleri çevresinde dönmez. Onları yalnızca edilgin bir tarzda aydınlatmaz. Onlara hiçbir biçimde tabi değildir. O, onları *yaratmıştır*. Onlar *ona* tabidir!"

Ve bunu yazdığı o anda, uzun zamandır bilmeden ulaşmaya çabaladığı bir tür düşünce doruğuna varmış olduğunu anladı.

"Gökyüzü!" diye bağırıyor Chris.

İşte, üzerimizde, ağaç gövdeleri arasından görünen ufak bir parça gökyüzü.

Hızlanıyoruz, gökyüzü parçası ağaçların arasında gittikçe büyüyor ve ağaçların seyrelip doruk noktasında çıplak bir bölgeyi açıkta bıraktığını görüyoruz. Doruğa elli metre uzaklık kaldığında "Haydi!" diye bağırıyorum ve biriktirdiğim tüm enerjiyi harcayarak doruğa doğru koşmaya başlıyorum.

Tüm enerjimi harcıyorum, ama Chris beni yeniyor. Kahkahalar atarak geçiyor beni. Üzerimizdeki ağır yükle ve bu yükseklikte rekor kırmasak da tüm gücümüzle tepeye koşuyoruz.

İlk önce Chris varıyor, o sırada ben tam ağaçların arasından çıkmış durumdayım. Chris kollarını kaldırıyor ve bağırıyor "Şampiyon!"

Ego düşkünü.

Vardığımda öyle zor soluk alıyorum ki, konuşamıyorum. Hemen sırt çantalarımızı omuzlarımızdan atıp kayaların üzerine yatıyoruz. Toprağın kabuğu güneşten kurumuş, ama onun altında akşamki yağmurun çamuru var. Ormanla kaplı eğimlerin kilometrelerce ötesindeki Gallatin vadisi hemen altımızda. Vadinin bir köşesinde Bozeman. Bir çekirge kayalardan sıçrıyor ve bizden uzağa, ağaçlara doğru süzülüyor.

"Başardık," diyor Chris. Çok mutlu. Ona hâlâ yanıt veremeyecek kadar kesilmişim. Botlarımı ve terden ıslanmış çoraplarımı çıkarıp kurusun diye bir kayanın üzerine seriyorum. Çoraplardan çıkan buharın güneşe doğru yükselişini dalgın dalgın izliyorum.

20 Uyumuşum anlaşılan. Güneş sıcak. Saatim öğlene birkaç dakika kaldığını gösteriyor. Üzerinde yattığım kayaya ve kayanın öteki yanında uyuyan Chris'e bakıyorum. Onun olduğu yerden yukarılara doğru orman bitiyor ve çıplak gri bir kaya kütlesi yukardaki karlı alanlara dek uzanıyor. Bu tepenin arka tarafına, buradan dosdoğru yukarıya doğru tırmanabiliriz, ama bu, doruğa doğru tehlikeli olur. Bir süre dağın tepesine bakıyorum. Chris dün gece ona ne dediğimi söylemişti? "Seninle dağın tepesinde görüşeceğiz"... hayır... "Seninle dağın tepesinde *buluşacağız*."

Zaten onunla birlikte olduğum halde onunla dağın tepesinde nasıl buluşabilirim? Bunda çok garip bir şeyler var. Öteki gece de ona başka şeyler dediğimi söyledi –burada insanın kendini yalnız hissettiğini. Bu, gerçekte inandığımla çelişiyor. Burada hiç de yalnız hissetmiyorum kendimi.

Yuvarlanan bir kayanın sesi dikkatimi dağın öteki yanına çekiyor. Kımıldayan bir şey yok. Her şey tümüyle sakin.

Bu normal. Böyle küçük taş kaymalarını hep duyarsınız.

Gerçi bazen kayan, böyle küçük şeyler değildir. Çığlar böyle küçük kaymalarla başlar. Bunun üstünde ya da yan tarafındaysanız izlemesi ilginçtir. Ama sizin üstünüzdeyse yandınız. Gelişini izlemekten başka yapacak şeyiniz yoktur.

İnsanlar uykularında garip şeyler söylerler, ama ben neden ona, onunla *buluşacağımı* söyleyeyim? Ve neden uyanık olduğumu sanıyor? Bunda, çok berbat bir duygu uyandıran, gerçekten kötü bir şey var, ama ne olduğunu bilmiyorum. Önce hissediyorsunuz, sonra neden diye düşünüyorsunuz.

Chris'in kımıldadığını duyup dönüyorum ve onu çevreye bakınırken görüyorum.

"Neredeyiz?" diye soruyor.

"Dağın tepesinde."

"Oh," diyor. Gülümsüyor.

İsviçre peyniri, biberli salam ve krakerden oluşan bir kahvaltı hazırlıyorum. Önce peyniri ve salamı dikkatle düzgün dilimler halinde kesiyorum. Sessizlik her şeyin doğrusunu yapmanızı sağlıyor.

"Burada bir kulübe yapalım," diyor.

"Oh," diye inliyorum, "ve her gün buraya tırmanalım değil mi?"

"Tabii," diye üsteliyor. "Zor değil."

Belleğinde dünden bir iz kalmamış. Ona peynir ve kraker uzatıyorum.

"Hep neyi düşünüp duruyorsun?" diye soruyor.

"Binlerce şey," diye yanıtlıyorum.

"Ne?"

"Çoğunun senin için hiçbir anlamı yok."

"Ne gibi?"

"Seninle dağın tepesinde buluşmak istediğimi neden söylediğin gibi."

"Oh," diyor ve yere bakıyor.

"Benim sarhoş gibi olduğumu söylemiştin," diyorum.

"Hayır, sarhoş değil," diyor, hâlâ yere bakarak. Konuşurken bana bakmaması, doğru söyleyip söylemediğini yeniden merak etmeme yol açıyor.

"Nasıl öyleyse?"

Yanıt vermiyor.

"Nasıl öyleyse Chris?"

"Bambaşka."

"Nasıl?"

"Bilmiyorum!" Bana bakıyor, gözlerinde bir korku kıpırtısı var. "Çok zaman önceki sesin gibi," diyor ve yine yere bakıyor.

"Ne zamanki?"

"Burada yaşadığımız zamanki."

Yüzümdeki ifade değişikliğini görmesin diye kendimi sakinleştiriyorum, sonra yavaşça kalkıp yürüyorum ve kayanın üzerindeki çorapları düzenli bir şekilde çeviriyorum. Çoktan kurumuşlar. Onları alıp döndüğümde bakışlarının hâlâ üzerimde olduğunu görüyorum. "Sesimin farklı olduğunu bilmiyordum," diyorum öylesine.

Buna yanıt vermiyor.

Çorapları ve üzerine botları giyiyorum.

"Susadım," diyor Chris.

"Su bulmamız için çok fazla aşağıya inmemiz gerekmeyecek," diyorum, ayağa kalkarken. Bir süre karlara bakıyorum ve sonra "Gitmeye hazır mısın?" diyorum.

Başını sallıyor ve çantalarımızı alıyoruz.

Doruk üzerinde, bir dere kaynağına doğru yürürken başka bir kayanın düşerken çıkardığı gürültüyü duyuyoruz; biraz önce duyduğumdan çok daha gürültülü bu kez. Başımı çevirip nerede olduğuna bakıyorum. Yine bir şey yok.

"Neydi o?" diye soruyor Chris.

"Taş kayması."

İkimiz de bir süre durup çevreyi dinliyoruz. "Orada biri mi var?" diye soruyor Chris.

"Yo, sanırım eriyen karlar taşları oynatıyor. Yazın ilk günlerinde şimdiki gibi aşırı sıcak olursa bir sürü ufak taş kayar. Bazen de büyükleri kayar. Bu dağların aşınma sürecinin bir parçasıdır."

"Dağların eskidiğini bilmiyordum."

"Eskime değil, aşınma. Yuvarlaklaşırlar ve eğimleri azalır. Bu dağlar hâlâ aşınmamış."

Şimdi yukarısı dışında çevremizdeki her yer, dağın eğimleri, ormanın koyu yeşiliyle örtülü. Uzaklarda orman kadife gibi görünüyor.

Diyorum ki "Sen şimdi bu dağlara bakıyorsun, durağan ve uysal görünüyorlar, oysa sürekli değişiyorlar ve bu değişimler her zaman uysalca olmuyor. Şu anda altımızda, ötemizde, tüm bu dağı ortadan ikiye ayıracak güçler var."

"Yaparlar mı?"

"Neyi?"

"Tüm bu dağı ortadan ikiye ayırmayı?"

"Evet," diyorum. Sonra anımsıyorum: "Yakınlarda bir yerde on dokuz kişi milyonlarca ton kayanın altında kalıp ölmüştü. Hatta ölü sayı-

sının on dokuzda kalmasına herkes şaşırmıştı."

"Ne olmuştu?"

"Bunlar doğudan gelmiş turistlermiş; gece kamp yaparak konaklamışlar. Gece yeraltı güçleri harekete geçivermiş; ertesi sabah kurtarıcılar ne olduğunu gördüklerinde inanamamışlar. Kazı bile yapmaya kalkışmamışlar. Tüm yapabilecekleri, yüzlerce metre kalınlığında kayaları kazıp, yeniden gömmek üzere cesetleri aramaktı. Bu yüzden onları öylece bırakmışlar. Onlar hâlâ oradalar."

"Onların on dokuz kişi olduğunu nasıl anlamışlar?"

"Memleketlerindeki komşuları ve yakınları onların kayıp olduklarını bildirmişler."

Chris önümüzdeki dağın tepesine bakıyor. "Kimse onları uyarmamış mı?"

"Bilmiyorum."

"Sence, bir uyarı olması gerekmez miydi?"

"Belki de vardı."

Dağ sırtının dere kaynağına eğim yaptığı yere doğru yürüyoruz. Bu dereyi aşağı doğru izleyip sonunda, içinde su bulabileceğimizi görüyorum. Şimdi, virajlar yaparak aşağı doğru inmeye başlıyorum.

Yukarıda yine kayalar gümbürdüyor. Birden korkuyorum.

"Chris," diyorum.

"Ne var?"

"Ne düşünüyorum biliyor musun?"

"Yo, ne?"

"Şimdilik şu tepeyi bırakıp oraya tırmanma işini başka bir yaza ertelersek sanırım çok akıllıca bir iş yapmış oluruz."

Susuyor. Sonra "Neden?" diyor.

"İçime kötü şeyler doğuyor."

Uzun süre bir şey söylemiyor. Sonunda "Ne gibi?" diyor.

"Oh, orada bir fırtınaya ya da toprak kaymasına ya da başka bir şeye yakalanabiliriz, o zaman başımız gerçekten belaya girebilir."

Yine sessizlik. Ona bakıyorum ve yüzünde gerçek bir düş kırıklığı görüyorum. Sanırım bazı şeylerden vazgeçtiğimi biliyor. "Bunu neden düşünmüyorsun?" diyorum. "Su alıp öğle yemeği yerken karar veririz."

Aşağı inmeye devam ediyoruz. "Tamam mı?" diyorum.

Sonunda "Tamam," diyor kararsız bir sesle.

Şu anda iniş kolay, ama birazdan dikleşeceğini görüyorum. Oldu-

ğumuz yer hâlâ açık hava ve güneşli, ama az sonra yine ağaçların arasına gireceğiz.

Dün geceki tüm o esrarengiz konuşmaların ne anlama geldiğini bilmiyorum, ama iyi bir şey olmadığı kesin. İkimiz için de. Motosiklet gezisi, kamp, Chautauqua ve tüm bu eski yerlerin stresinin bende dün gece açığa çıkan kötü bir etki yarattığını gösteriyor gibi. Olabildiğince çabuk, buralardan çekip gitmek istiyorum.

Chris'e eski günleri hatırlattığımı sanmıyorum. Bugünlerde çok kolay zıvanadan çıkıyorum, bunu kabul etmekten utanmıyorum. O, hiç çıkmazdı. Hiç. Aramızdaki fark bu. Bu yüzden ben yaşıyorum, ama o yaşamıyor. Eğer o oradaysa Allah bilir hangi biçimde bir psişik varlık, bir hayalet, bir Doppelgänger* bizi orada bekliyor... daha çok bekleyecek. Çok.

Bu lanet olası yüksek yerler artık tekin değil. Aşağı inmek istiyorum, aşağıya; çok, çok aşağılara.

Okyanusa. En iyisi bu galiba. Orada dalgalar yavaşça sallanır ve sürekli bir gümbürtü vardır, ama hiçbir yere düşemezsiniz. Zaten oradasınızdır.

Şimdi yeniden ağaçların arasına giriyoruz ve tepelerin görüntüsü dallar tarafından örtülüyor, bundan hoşnutum.

Sanırım şu Chautauqua'da ilerlemek istedikçe Phaedrus'un yolunda da epey gittik. Şimdi bu yolu bırakmak istiyorum. Ona, düşündükleri, yazdıkları ve söyledikleri için yeterince kredi verdim, ama şimdi, onun izlemeyi ihmal ettiği, kendime ait bazı düşünceleri geliştirmek istiyorum. Bu Chautauqua'nın başlığı "Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı"dır; "Zen ve Dağa Tırmanma Sanatı" değildir; dağların tepelerinde de motosiklet yoktur ve çok az Zen vardır. Zen, dağ tepelerinin değil, "vadinin ruhu"dur. Dağların tepelerinde bulabileceğiniz tek Zen oraya götüreceğiniz Zen'dir. Gidelim buradan.

"Aşağı inmek güzel bir duygu değil mi?"

Yanıt yok.

Kavgaya doğru gidiyoruz. Korkuyorum.

Dağın tepesine çıkıyorsunuz ve tüm aldığınız, size verilen, üzerinde bir sürü kurallar yazılı olan koskoca, ağır bir taş tablet.

* (Alm.) Yaşayan bir kişinin eşruhunu taşıdığı düşünülen ve yalnız o kişiye görünen hayalet. (ç.n.)

Ona olan aşağı yukarı buydu.

O, kahrolası bir Mesih'ti.

Ben değilim, oğlum! Saatler böyle çok uzun, ama zahmetin karşılığı çok kısa. Gidelim. Gidelim...

Dağdan, bir tür iki ayaklı aptal bir dörtnala temposu ile paldır-küldür iniyorum, lap-lup, lap-lup, lap-lup... sonunda Chris'in "YAVAŞ!" diye bağırmasını duyuncaya dek. Ve onu birkaç yüz metre geride, ağaçlar arasında görüyorum.

Yavaşlıyorum, ama bir süre sonra onun kasten geri kaldığını görüyorum. Düş kırıklığına uğradı, tabii.

Sanırım, Chautauqua'da yapmam gereken, Phaedrus'un gittiği yönü özet biçiminde, değerlendirme yapmadan göstermek ve sonra kendiminkine devam etmek. İnanın ki, dünya düşünce ve maddeden oluşan bir ikili olarak değil de nitelik, düşünce ve maddeden oluşan bir üçlü olarak görülürse motosiklet bakım sanatı ve öteki sanatlar daha önce hiç sahip olmadıkları bir anlam boyutu kazanırlar. Sutherlandler'in kaçtığı teknoloji hortlağı kötü değil olumlu bir eğlence konusu olur. Bunu göstermek uzun, eğlenceli bir iş olacak.

Ama önce, şu öteki hortlağı azat etmek için şunları söylemeliyim:

Eğer ikinci, yani metafizik kristalleşme dalgası, benim onu temellendireceğim yerde, yani günlük yaşamın dünyasında temellenmiş olsaydı, belki o da benim şimdi gitmek üzere olduğum yola giderdi. Bence metafizik, günlük yaşamı iyileştiriyorsa iyidir; iyileştirmiyorsa boşver gitsin. Ama onun şanssızlığından, kristalleşme dalgası durmadı; Phaedrus'un asla kurtulamadığı üçüncü bir mistik kristalleşme dalgasına dönüştü.

Phaedrus, Niteliğin düşünce ve madde ile ilişkisi üzerinde düşünmüş, Niteliği düşünce ve maddenin ana-babası, düşünce ve maddeyi doğuran olay olarak tanımlamıştı. Niteliğin nesnel dünya ile ilişkilerinin böyle Kopernikvari tersine döndürülmesi iyi açıklanmazsa mistik gibi görünebilir, ama o, onu mistik anlamda düşünmemişti. O yalnızca, bir nesnenin ayırt edilmesinden önce keskin zaman sınırında, Niteliğin fark edilmesi olarak adlandırılabilecek bir tür düşüncedışı fark etme olayının var olması gerektiğini anlatmak istemişti. Bir ağaç görmüş olduğunuzu, ağacı gördükten *sonrasına* dek fark edemezsiniz ve görme anı ile farkına varma anı arasında geçen bir süre olması gerekir. Bu

sürenin önemsiz olduğunu düşünenlerimiz olabilir, ama bu sürenin önemsiz olduğunu düşünmenin hiçbir haklı tarafı yoktur –*hiç* yoktur.

Geçmiş, yalnızca anılarımızdadır; gelecek yalnızca planlarımızdadır. Şimdi ise bizim tek gerçeğimizdir. O küçük zaman aralığı nedeniyle düşünsel olarak farkına vardığımız ağaç daima geçmiştedir ve bu nedenle daima gerçekdışıdır. Düşünsel olarak kavranan *her* şey *daima* geçmiştedir ve bu nedenle *gerçekdışıdır*. Gerçek daima, düşünselleştirme oluşmadan *önceki* görme anıdır. *Başka gerçek yoktur*. Bu düşünce öncesi gerçekliği Phaedrus Nitelik olarak tanımlamakta haklı olduğunu düşünmüştür. Düşünsel olarak tanınabilen her şey bu düşünce öncesi gerçeklikten çıkmak zorunda olduğundan Nitelik tüm özne ve nesnelerin *ana-babası, kaynağıdır*.

Phaedrus bu Niteliği görmekte en çok güçlük çekenlerin entelektüeller olduğunu, çünkü her şeyi çabucak ve tümüyle düşünsel biçime çekiverdiklerini hissetti. Bu Niteliği en kolaylıkla görebilme fırsatı olanlar küçük çocuklar, eğitilmemiş kişiler ve kültürel olanaklardan "yoksun kalmış" kişilerdir. Bunlar kültürel kaynaklardan düşünselliğe doğru gitmeye en az yatkın ve kendilerine aşılanacak formel eğitimi en az almış kişilerdir. Phaedrus hamahlatlığın işte bu yüzden salt entelektüellere özgü bir hastalık olduğunu anladı. Kendisinin rastlantı eseri buna karşı bağışıklığı olduğunu ya da en azından, okuldan atılması nedeniyle, alışkanlıklarını bir ölçüde kırmış olduğunu anladı. Ancak bundan sonra, düşünsellikle özdeşleşme zorunluğu duymamaya başladı ve anti-entelektüel öğretileri sempati duyarak inceleyebildi.

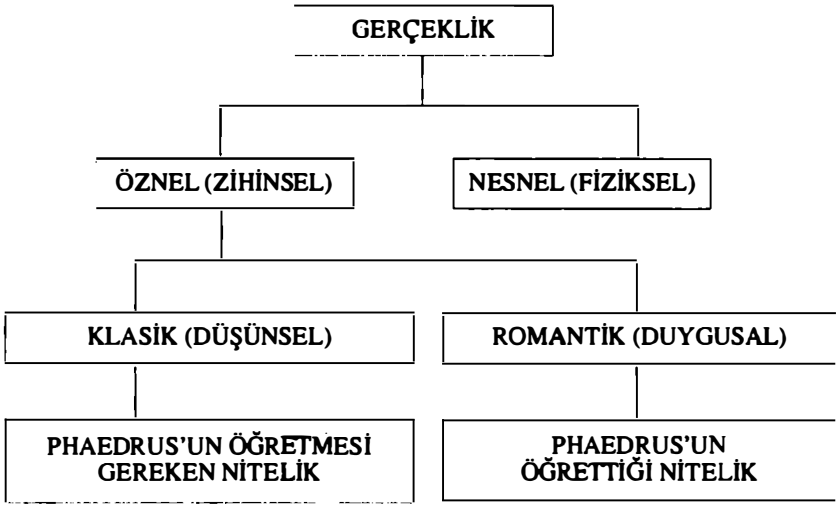
Hamahlatlar, dedi, düşünsel önyargıları nedeniyle, Niteliği, yani düşünce öncesi gerçekliği, genellikle nesnel gerçeklik ile onun öznel algılanması arasındaki önemsiz, olaysız bir geçiş süreci olarak görürler. Onun önemsiz olduğu hakkındaki peşin hükümleri nedeniyle, onun kendi düşünsel kavramlarından farklı olup olmadığını bulmaya çalışmazlar.

Oysa Nitelik farklıdır, dedi. O Niteliğin sesini bir kez duydunuz mu, o Kore duvarını, o düşünce dışı gerçekliği saf biçimiyle bir kez gördünüz mü tüm o boş lafları unutmak istersiniz; bu lafların hep başka bir yere vardığını sonunda görmeye başlarsınız.

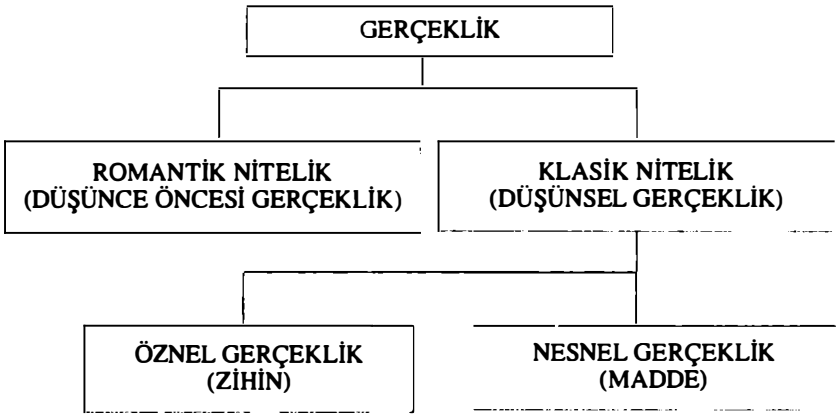
Artık, zamanla ilişkilendirilmiş yeni üçlüsüyle silahlanmış olarak, kendisini yerle bir etmekle tehdit etmiş olan o romantik-klasik ayrımını tümüyle durdurdu. Artık Niteliği parçalara ayıramazlardı. O orada sakin sakin oturup "onları" paramparça edebilirdi. Romantik Nitelik

daima anlık izlenimlerle bağıntılıydı. Hamahlat Nitelik ise daima, bir zaman bölümüne yayılan birçok düşünceyi kapsardı. Romantik Nitelik, nesnelerin varolan, burada ve şimdisiydi. Klasik Nitelik ise daima, yalnızca şimdi varolandan daha fazlasıyla ilgiliydi. Şimdi varolanın geçmiş ve gelecekle ilişkisi daima göz önüne alınırdı. Eğer geçmişin ve geleceğin şimdide olduğunu düşünüyorsanız, eyvallah; bu güncel akımlara uygundu, siz bugün için yaşıyordunuz. Ve eğer motosikletiniz çalışıyorsa neden onun için endişelenecektiniz? Ama eğer şimdiyi geçmişle gelecek arasında yalnızca bir an, salt bir geçiş olarak düşünüyorsanız şimdi için geçmişe ve geleceğe boşvermek doğrusu kötü bir Niteliktir. Motosiklet şu anda çalışıyor olabilir, ama yağ düzeyi en son ne zaman kontrol edildi? Telaşelik romantik görüşten, iyi sağduyu klasikten gelirdi.

Artık iki farklı türde Nitelik vardı, ama bunlar Niteliğin kendisini bölmüyorlardı. Bunlar yalnızca, Niteliğin zamansal yönden farklı iki yüzüydü; biri kısa, öteki uzun. Daha önce aranan şey, metafizik bir hiyerarşi idi ve görünümü şöyleydi:



Buna karşılık Phaedrus'un onlara verdiği de metafizik bir hiyerarşiydi ve şöyleydi:



Onun öğrettiği Nitelik, gerçekliğin bir parçası değildi, tümüydü.

Daha sonra üçlüye dayanarak, "Neden herkes Niteliği farklı görüyor?" sorusunu yanıtlamaya girişti. Bu, önceleri hep kaçamak yanıtladığı bir soruydu. Şimdi diyordu ki "Niteliğin biçimi, formu yoktur, tanımlanamaz. Biçimleri ve formları görmek onları düşünselleştirmektir. Nitelik her türlü biçim ve formdan bağımsızdır. Niteliğe verdiğimiz isimler, biçimler ve formlar Niteliğe sadece kısmen bağlıdır; kısmen de, belleğimizde biriktirdiğimiz önsel imgelere bağlıdır. Biz Nitelik olayında, sürekli olarak, daha önceki deneyimlerimizin benzerini bulmaya çalışırız. Eğer bulamazsak bir şey yapamayız. Dilimizi bu benzerliklere dayanarak oluştururuz. Tüm kültürümüzü bu benzerliklere dayanarak oluştururuz."

İnsanların Niteliği farklı görmelerinin nedeni, diyordu Phaedrus, ona farklı benzerlik dizileriyle yaklaşmalarıdır. Buna dilden örnekler verdi; Hint harfleri olan *da, da* ve *dha* bize aynı gibi gelir, çünkü bizde, onların arasındaki farkı hissettirecek benzerleri yoktur. Aynı şekilde, Hintçe konuşanların çoğu *da* ile *the*'yı ayırt edemez, çünkü böyle bir duyarlık kazanmamışlardır. Hintli köylülerin hayalet görmeleri hiç de seyrek rastlanan bir şey değildir, dedi Phaedrus. Ama yerçekimi yasasını görmekte çok zorlanırlar.

Bu, dedi, bir sınıf dolusu birinci sınıf öğrencisinin kompozisyonda neden genellikle aynı şeyleri beğendiklerini açıklar. Bunların hepsi görece benzer kültür birikimine ve benzer bilgilere sahiptirler. Ama bir grup yabancı öğrenci gelse ya da örneğin sınıftakilerin deneyimlerinin

dışında kalan bir ortaçağ şiiri konu edilse, o zaman öğrencilerin Niteliği sıraya koyma yetenekleri büyük olasılıkla, birbirine pek benzer olmayacaktır.

Yani, dedi, öğrenciyi *tanımlayan* şey onun Nitelik tercihidir. İnsanların Nitelik hakkındaki farklı düşünceleri Niteliğin farklı olmasından değil, insanların deneyim bakımından farklı olmalarından kaynaklanır. Phaedrus, aynı önsel benzerliklere sahip iki kişinin Niteliği her zaman aynı şekilde göreceklerini düşünüyordu. Gerçi bunu sınamanın bir yolu yoktu, o nedenle tüm bunlar spekülasyondan ibaret kalıyordu.

Okuldaki çalışma arkadaşlarına yanıt olarak şöyle yazmıştı:

"Niteliğin felsefi bir açıklaması, felsefi bir açıklama olduğundan, hem yanlış hem de doğru olacaktır. Felsefi açıklama işlemi analitik bir işlemdir, bir şeyi öznelere ve yüklemlere ayırma işlemidir. Benim (ve diğer herkesin) *nitelik* sözcüğü ile kastettiği şey, öznelere ve yüklemlere ayrılamaz. Bu, Niteliğin çok gizemli olmasından değil, yalın, dolayımsız ve doğrudan olmasındandır.

"Saf Niteliğin, çevremizdeki insanların anlayabileceği en basit düşünsel benzeşiği şudur: 'Nitelik bir organizmanın çevresine yanıtıdır' [bu örneği vermesinin nedeni, ona soruyu soran şeflerin her şeyi uyaran-tepki kuramına göre değerlendiriyor görünmeleriydi]. Bir amip bir tabak suya konur, yakınına da bir damla sülfürik asit damlatılırsa asitten kaçacaktır (kanımca). Eğer amip konuşabilseydi, sülfürik asit hakkında bir şey bilmeden, 'Bu ortamın niteliği kötü' diyecekti. Eğer bir sinir sistemi olsaydı, ortamın kötü niteliğinin çaresini bulmak için daha karmaşık bir tarzda davranacaktı. Bu yeni ortamın nahoşluğunu tanımlamak için, daha önceki deneyiminden gelen imgeler ve simgeler arasından benzerlikler arayacak ve böylece onu 'anlayacak'tı.

"Çok karmaşık bir organik yapısı olan biz ileri organizmalar çevremize, birçok harika benzerlikler icat ederek tepki veririz. Yerleri ve gökleri, ağaçları, taşları ve okyanusları, tanrıları, müziği, sanatı, dili, felsefeyi, mühendisliği, uygarlığı ve bilimi icat ederiz. Bu benzerliklere gerçeklik deriz. Ve gerçekliktirler. Gerçek adına çocuklarımızı hipnotize eder, bunların gerçeklik olduğunu bilmelerini sağlarız. Bu benzerlikleri kabul etmeyeni akıl hastanesine atarız. Ama bu benzerlikleri icat etmemize neden olan, Niteliktir. Nitelik, çevremizin, içinde yaşadığımız dünyayı yaratmamız için başımıza bela ettiği sürekli bir uyarandır. Tümüyle. Her parçasıyla.

"O halde, dünyayı yaratmamıza neden olan şeyi alıp, yarattığımız

dünyanın içine sokmak açıkça olanaksızdır. Niteliğin tanımlanamamasının nedeni budur. Eğer onu tanımlarsak Niteliğin kendisinden daha az bir şeyi tanımlıyoruzdur."

Bu anı parçasını ötekilerden daha canlı anımsamamın nedeni herhalde bunun hepsinden önemli olması. Bunları yazarken bir an bir korku duydu ve "Tümüyle. Her parçasıyla." sözcüklerini karalamayı düşündü. Orada delilik vardı. Sanırım o da onu gördü. Ama bu sözcükleri karalamak için hiçbir mantıksal neden görmedi ve korkmak için artık çok geçti. Kendi uyarısına aldırmadı ve sözcükleri öylece bıraktı.

Sonra kalemini bıraktı ve sonra... bir şeylerin gittiğini hissetti. Sanki içinde bir şey çok gerilmiş ve kopmuştu. Artık çok geçti.

Kendi özgün yerinden kaymış olduğunu anlamaya başladı. Artık, metafizik üçlüden değil mutlak bir bircilikten söz ediyordu. Nitelik her şeyin kaynağı ve anamaddesiydi.

Yeni bir felsefi çağrışımlar seli geliverdi aklına. Hegel böyle bir şeyden, Mutlak Akıl'dan söz etmişti. Mutlak Akıl da hem öznellikten hem nesnellikten bağımsızdı.

Hegel Mutlak Akıl'ın her şeyin kaynağı olduğunu söylemişti, ama romantik yaşamı onun kaynağı olduğu "her şey"in dışında bırakmıştı. Hegel'in Mutlak'ı tümüyle klasik, tümüyle akılcı ve tümüyle usluydu.

Nitelik böyle değildi.

Phaedrus, Hegel'in Batı felsefesi ile Doğu felsefesi arasında bir köprü olarak görüldüğünü anımsadı. Hinduların Vedanta'sı, Taocuların Yol'u, hatta Buda bile Hegel'in felsefesine benzer bir mutlak bircilik olarak niteleniyordu. Ama Phaedrus mistik "Bir"lerin metafizik bircilikliere dönüşebileceği konusunda kuşkuluydu, çünkü, mistik "Bir"ler hiçbir kuralı izlemezdi; oysa metafizik bircilikler bazı kuralları izlerdi. Onun Niteliği metafizik bir varlıktı, mistik değildi. Yoksa mistik miydi? Aradaki fark neydi?

Kendi kendine, farkın bir tanımlama sorunu olduğu yanıtını verdi. Metafizik varlıklar tanımlanırdı. Mistik Birler ise tanımlanamazlardı. Bu, Niteliği mistik yapıyordu. Hayır. O, aslında ikisiydi de. Onu o güne dek saf felsefeye dayanarak metafizik olarak nitelemiş olmasına karşın onu tanımlamayı hep reddetmişti. Bu onu mistik de kılardı. Onun tanımlanamazlığı onu metafizik kurallarının dışına çıkarmıştı.

Sonra Phaedrus, ani bir dürtüyle kitaplığına doğru gitti ve küçük, mavi, karton ciltli bir kitabı eline aldı. Bu kitabı yıllar önce elle kopya etmiş ve kendisi ciltlemişti, çünkü kitapçılarda bulamamıştı. Bu kitap,

Lao Tse'nin 2400 yıllık *Tao Te Ching*'iydi. Daha önce birçok kez okuduğu satırları bu kez, belli sözcüklerin yerine başka sözcükleri koyunca oturacak mı diye araştırarak dikkatle okumaya başladı. Bir yandan okurken bir yandan da yorumluyordu.

Okudu:

"Nitelik tanımlanabiliyorsa Mutlak Nitelik değildir."

Bu, onun dediği şeydi.

Ona verilebilen isimler Mutlak isim değildir.

O, göklerin ve yerin kaynağıdır.

İsim verilirse, her şeyin anasıdır..."

Aynen.

Nitelik (romantik Nitelik) *ve onun görünüşleri* (klasik Nitelik) *yapı olarak aynıdır. Klasik olarak göründüğünde ona farklı adlar verilir* [Özneler ve nesneler].

Romantik nitelik ve klasik nitelik, ikisi birden "mistik" olarak adlandırılabilir.

Gizden daha derin gize uzanır, yaşam sırrının kapısıdır.

Nitelik her şeyi kapsar.

Ve onun kullanımı bitmez!

Dibine erişilmez!

Her şeyin pınarı gibi...

Üstelik kristal gibi tertemiz su olarak kalır.

Kimin Oğlu olduğunu bilmiyorum.

Tanrı'dan önce var olanın imgesi.

...Hep, hep var olacak. Ona yaklaştıkça sana daha çok yarayacak...

Bakılan ama görülemeyen... dinlenen ama duyulamayan... tutulan ama hissedilemeyen... bu üçü tüm aramalarımızdan kaçar, öylece karışır ve tek olur.

Onunla doğan ışık yoktur,

Onunla batan karanlık yoktur

Bitmeyen, hep var olan

O, tanımlanamaz

Ve yine hiçlik ülkesine döner

Bu yüzden ona biçimsizliğin biçimi denir

Hiçliğin imgesi

Bu yüzden ona anlaşılmaz denir

Onu bulursun, ama yüzünü göremezsin

Onu izlersin, ama sırtını göremezsin

Eskinin niteliğine sımsıkı bağlı kalan kişi
İlk başlangıçları bilebilendir.
Ki onlar niteliğin sürekliliğidir."

Phaedrus satır satır, dize dize okudu; her şeyin birbiriyle çakışmasını, uyuşmasını, yerine oturmasını izledi. Aynen. Onun demek istediği *buydu*. Başından beri söylediği hep *buydu*; ama kötü ve mekanik bir şekilde. Bu kitapta muğlak ya da anlaşılmaz bir şey yoktu. Olabildiğince tam ve netti. Onun söylediği buydu, ama başka bir dille ve farklı köklerden ve kaynaklardan gelerek. O, başka bir vadiden gelip, *bu* vadidekileri gören biriydi; artık yabancıların anlattığı bir öykü olarak değil de geldiği vadinin bir parçasıymış gibi. Hepsini görüyordu.

Şifreyi çözmüştü.

Okumayı sürdürdü. Satır satır. Sayfa sayfa. Hiçbir çelişki yok. Nitelik deyip durduğu şey burada, Tao'ydu, tüm dinlerin büyük, merkez yaratıcı gücü, Doğu'nun ve Batı'nın, geçmişin ve geleceğin, tüm bilginin, her şeyin.

Sonra, düşüncesinin gözüyle baktı ve kendi imgesini gördü ve nerede olduğunun ve ne gördüğünün farkına vardı ve... ne olduğunu tam olarak bilmiyorum... ama Phaedrus'un daha önce hissettiği kayma, beynindeki iç oynama birden, bir dağın tepesindeki kayalar gibi ivme kazandı. Onu durduramadan, birden biriken bilinç kütlesi hızla büyüyüp kontrol edilemez bir düşünce ve bilinç çığına dönüştü; aşağısındaki her şeyi parçalayan kütle, hacminin yüz katı kadarını yerinden oynattı, daha sonra o kütle yeniden hacminin yüz katını daha kökünden söktü ve sonra bir yüz katını daha; gittikçe daha genişledi, yayıldı; ayakta hiçbir şey kalmayana dek.

Hiçbir şey yoktu artık.

Phaedrus'un altında ne varsa çökmüştü.

21 "Sen pek cesur değilsin değil mi?" diye soruyor Chris.

"Hayır," diye yanıtlıyorum ve salamın kenarını dişlerimin arasında tutup eti çekiyorum. "Ama ne kadar akıllı olduğumu bilsen şaşardın."

Şimdi doruktan epey aşağılardayız ve burada karışık çamlar ve çok yapraklı çalılar kanyonun öte yanındaki aynı yüksekliktekinden daha

büyük ve sık. Kanyonun bu tarafına daha çok yağmur yağıyor anlaşılan. Chris'in buradaki dereden doldurduğu kaptan bolca su içiyorum, sonra Chris'e bakıyorum. Yüzünün ifadesinden kendini aşağı inme fikrine alıştırdığını anlıyorum; ona konferans çekmeye ya da onunla tartışmaya gerek yok. Öğle yemeğini, bir paket şekerlemenin yarısını yiyerek bitiriyoruz, bir kap daha su içip ağızda kalanları da yutuyoruz ve sırtüstü yatıp dinleniyoruz. Dağ deresinin suyu dünyanın en lezzetli şeyi.

Bir gün sonra Chris, "Ben şimdi daha ağır yük taşıyabilirim," diyor.

"Emin misin?"

"Emin olduğuma eminim," diyor biraz kibirle.

Sevinerek, bazı ağır yükleri onun çantasına aktarıyorum ve çantalarımızı koyuyoruz, omuz askılarını yerde otururken gerdiriyoruz ve sonra ayağa kalkıyoruz. Ağırlıktaki farkı hissediyorum. Ruh hali iyiyse Chris başkalarını düşünen biri olabiliyor.

Bundan sonrası yavaş bir iniş olacak gibi görünüyor. Anlaşılan, bu sırtlardan ağaç kesilmiş ve yürümeyi zorlaştıran, boyumuzdan yüksek çalılar var. Bunların çevresinden dolaşmak zorundayız.

Şimdi Chautauqua'da yapmak istediğim şey, çok genel yapıdaki düşünsel soyutlamaları bir yana bırakıp somut, pratik, günlük konulara girmek, ama bunun nasıl olacağından pek emin değilim.

Bir yere ilk gelen öncülerin bir şekilde, yapıları gereği dağınık kişiler oldukları üzerinde pek durulmaz. Onlar burunlarının dikine gider, yüce ve uzak ereklerinden başka bir şeyi görmezler; artlarında bıraktıkları çerçöpe ve kalıntıya asla dikkat etmezler. Bunların bıraktıklarını bir başkası temizler ki bunun da çok çekici ve ilginç bir iş olduğu söylenemez. Bu işi yapmaya girişmeden önce bir süre moral çöküntüsüne uğrarsınız. Ama böyle alt perdeden bir ruh haline bir kez indiniz mi o kadar da kötü değildir.

Kişisel deneyim dağlarının doruğunda, Nitelik ile Buda arasındaki metafizik ilişkileri keşfetmek çok harika bir şey. Ve çok önemsiz. Bu Chautauqua bundan ibaret olsaydı benim işim biterdi. Önemli olan, böyle bir keşfin, dünyanın tüm vadileri ve orada hepimizi bekleyen sıkıcı ve kasvetli işler, tekdüze yıllar ile ne gibi bir ilişkisi olduğudur.

Sylvia ilk gün, öteki yoldan gelen o insanların farkına vardığında

ne söylediğini biliyordu. Ne demişti? Bir "cenaze alayı." Şimdi yapılacak şey, o cenaze alayına orada şu anda var olandan daha geniş bir anlayışla dönmektir.

Her şeyden önce şunu söylemeliyim ki, Niteliğin Tao olduğunu savunan Phaedrus'un görüşünün doğru olup olmadığını bilmiyorum. Onun doğruluğunu sınamanın bir yolunu bilmiyorum; çünkü onun tüm yaptığı, bir mistik varlıkla ilgili düşüncesini bir başka mistik düşünceyle karşılaştırmaktan ibaretti. Kesinlikle, onların aynı şey olduğunu düşünmüştü; ama Niteliğin ne olduğunu tam anlamıyla anlayamamış olabilir. Ya da, daha büyük olasılıkla, Tao'yu anlayamamış olabilir. O, bilge falan değildi kuşkusuz. Ve o kitapta, bilgeler için birçok öğüt vardı ki Phaedrus bunlara dikkat etse iyi olurdu.

Üstelik, onun tüm bu metafizik dağ tırmanmaları ne Niteliğin ne olduğunu ne de Tao'nun ne olduğunu anlamamız açısından kesinlikle bir katkı sağlamadı bence. Hem de hiç.

Bu, onun düşündüğü ve söylediği her şeyin kesin bir biçimde reddedilmesi gibi duruyor, ama değil. Sanırım bu, onun da onaylayacağı bir görüştür; çünkü Niteliğin anlatımı da bir tür tanımlamadır ve bu yüzden de Nitelikle uyuşmasa gerek. Onunla uyuşmayan böylesi düşünceler öne sürmenin hiçbir şey öne sürmemekten bile *daha kötü* olduğunu, çünkü bunların gerçek sanılabileceğini, bunun da Niteliğin anlaşılmasını *geciktireceğini* de söylerdi sanırım.

Hayır, Nitelik ya da Tao için hiçbir şey yapmadı. Yaptıkları akla yaradı. Aklın, daha önce sindiremeyeceği ve bu nedenle akıl dışı olarak görülen ögeleri de kapsayabilecek şekilde *genişleyebilmesi* için bir yol gösterdi. Bence yirminci yüzyılın bugünkü kötü niteliğini, bu kaos içinde, darmadağınık ruhunu yaratan şey, sindirilmeyi bekleyen sayısız akıldışı öğenin varlığıdır. Şimdi, olabildiğince düzenli bir tarzda, bu konuya değinmek istiyorum.

Şimdi, dik ve çamurlu bir toprak üzerindeyiz, adım atmak çok zor. Dengemizi sağlamak için dallara ve çalılara tutunuyoruz. Bir adım atıyorum, bir sonraki adımı nereye atacağımı tasarlıyorum, sonra adım atıyorum ve yeniden bakıyorum.

Sonunda çalılar öyle sıklaşıyor ki bunları kesip yol açmak zorunda olduğumuzu anlıyorum. Chris benim sırtımdaki çantalardan kasaturayı alırken oturuyorum. Onu bana veriyor ve sonra yararak, keserek, ça-

lı içinde ilerliyorum. Ağır ilerliyoruz. Her adım için iki ya da üç dalın kesilmesi gerekiyor. Uzun süre böyle devam edebilir.

Phaedrus'un "Nitelik, Buda'dır" görüşünden bir adım aşağısında öyle bir görüş vardır ki eğer doğruysa, insan yaşamının, şu anda ayrı olan üç alanının birleşmesi için akılcı bir temel sağlayacaktır. Bu üç alan Din, Sanat ve Bilim'dir. Niteliğin, üçünün merkezi kavramı olduğu ve bu Niteliğin çok farklı türlerde değil de yalnızca tek bir tür olduğu kanıtlanırsa, bu üç ayrı alanın birbirine dönüşebilmesi için bir temel bulunmuş olacaktır.

Niteliğin Sanat alanıyla ilişkisi, Phaedrus'un, retorik Sanatındaki Nitelik anlayışı konusunda giriştiği uğraş ile gayet ayrıntılı bir şekilde gösterilmişti. Bu konuda daha fazla bir analize gerek olduğunu sanmıyorum. Sanat, yüksek nitelikli bir çabadır. Aslında söylenmesi gereken budur. Ya da daha gösterişli bir laf istenirse: Sanat, insanın yaptıklarıyla açığa çıkardığı Tanrı'dır. Phaedrus tarafından kurulmuş ilişki, birbirinden muazzam farklı gibi görünen bu iki görüşün aslında aynı olduğunu açığa çıkarmıştır.

Din alanında, Nitelik ile Tanrı arasındaki akılcı ilişkinin daha esaslı bir şekilde oluşturulması gerekir ve bunu daha sonra yapmayı umuyorum. Şimdilik, Buda'nın ve Niteliğin eski İngilizce kökenleri üzerinde düşünülürse "Tanrı" ve "İyi" sözcüklerinin aynı olduğu görülür.*

Öncelikle Bilim alanı üzerinde odaklanmak istiyorum, çünkü bu ilişkinin kurulmasına en müthiş gereksinim duyan alan budur. Bilimin ve onun ürünü olan teknolojinin "değer yüklü", yani "nitelik yüklü" olmadığı yargısından kurtulmamız gerekir. Bu Chautauqua'nın başlarında dikkate sunulan öldürücü gücün altında yatan şey, "değerden arınmışlık"tır. Yarın buna başlamak niyetindeyim.

Öğleden sonra hep, kışın akan şelalelerin kurumuş, boz renkli yatakları boyunca iniyoruz ve dik eğimlerde sağa sola viraj yaparak dönüp duruyoruz.

Bir uçuruma varıyoruz, kıyısı boyunca viraj yaparak dolaşıp aşağıya bir yol arıyoruz ve sonunda, aşağıya inebileceğimiz dar ve derin bir geçit buluyoruz. Bu geçit aşağıda, içinden su akan bir kaya yarığına

* "God" ve "Good". (ç.n.)

açılıyor. Çalılar, kayalar, çamur ve derenin suladığı dev ağaçların kökleri kaya yarığını doldurmuş. Daha sonra, ileride daha büyük bir derenin çıkardığı gürültüyü duyuyoruz.

Dereyi ip kullanarak geçip ipi orada bırakıyoruz, daha sonra yolda başka kampçılara rastlıyoruz, onlar da bizi kasabaya bırakıyorlar.

Bozeman'da hava karanlık ve vakit geç. DeWeese'leri uyandırıp eve girebilir miyiz diye sormaktansa kasaba merkezindeki tek otelde bir oda tutuyoruz. Lobide bazı turistler bize bakıp duruyorlar. Eski askeri giysilerimle, elimdeki bastonla, iki günlük sakalımla ve siyah beremle, baskına gelmiş eski Kübalı devrimcilere benziyorum herhalde.

Otel odasında, bitkin bir şekilde her şeyi yere bırakıyoruz. Botlarımın hızla akan dereden topladığı taşları bir çöp sepetine boşaltıyorum, sonra botlarımı yavaşça kurusun diye soğuk bir pencerenin yanına koyuyorum. Tek bir sözcük etmeden yataklara yıkılıyoruz.

22 Ertesi sabah, dinlenmiş bir halde otelden ayrılıyoruz; DeWeese'lere hoşçakal diyoruz ve Bozeman'dan kuzeye doğru, açık yolda yolculuğa başlıyoruz. DeWeese'ler kalmamızı istediler, ama batıya gitmek ve düşüncelerimle başbaşa kalmak konusunda şiddetli bir istek üstün geldi. Bugün, Phaedrus'un hiç duymadığı, ama bu Chautauqua'nın hazırlanmasında yazılarından genişçe yararlandığım birisinden söz etmek istiyorum. Phaedrus'un aksine, bu adam otuz beşinde uluslararası bir ün kazanmış, elli sekizinde yaşayan bir efsane olmuştu ve Bertrand Russell onu, "genel kanıya göre, kuşağının en önde gelen bilim adamı" olarak tanımlamıştı. O, hem bir gökbilimci, hem bir fizikçi, hem bir matematikçi, hem de bir düşünürdü. Adı Jules Henri Poincaré idi.

Phaedrus'un, daha önce hiç geçilmemiş bir düşünce çizgisinde ilerlemiş olması fikri bana hep inanılmaz gibi geldi ve hâlâ öyle geliyor. Bir yerlerde birileri tüm bu düşünceleri daha önce düşünmüş olmalıydı ve Phaedrus gibi kötü bir akademisyenin tüm yaptığı, okumak zahmetine katlanmadığı ünlü bir felsefi sistemin klişeleşmiş sözlerini yinelemekten ibaret olabilirdi.

Bu yüzden, bir yıldan fazla zamanımı, çakışan düşünce var mı diye aramak için, çok uzun ve bazen çok sıkıcı olan felsefe tarihini araş-

tırmakla geçirdim. Yine de felsefe tarihini bu biçimde okumak ilginçti, neye bağlayacağımı hâlâ pek bilmediğim bir şey oldu. Birbirine tümüyle karşıt sanılan iki felsefi sistemin *ikisinin* de, küçük varyasyonlarla, Phaedrus'un düşündüğüne çok yakın gelen şeyler söylediği oluyordu. Zaman zaman Phaedrus'un kimi tekrarladığını bulduğumu sandığım oldu, ama her seferinde bazı küçük gibi görünen farklar yüzünden Phaedrus çok farklı bir yöne gidiyordu. Örneğin, daha önce sözünü ettiğim Hegel Hint felsefe sistemini, felsefe değil, diye reddediyordu. Phaedrus ise ikisini de sindirmiş ya da onlar tarafından sindirilmiş gibi görüyordu. Yani bir çelişki sezilmiyordu.

Sonunda Poincarè'ye geldim. Burada da bir miktar benzerlik vardı, ama başka bir görüngü de vardı. Phaedrus en yüksek soyutlamaların arasında uzun ve dolambaçlı bir yol aldıktan sonra aşağı inecek gibi görünür ve orada durur. Poincarè en temel bilimsel gerçeklerden yola çıkar, aynı soyutlamalara varır ve orada durur. Her iki yol *birbiriyle uç uca gelerek* durur! Aralarında kusursuz bir devamlılık vardır. Deliliğin gölgesinde yaşıyorsanız sizin gibi konuşan ve düşünen bir başka kişinin belirmesi mucize gibi bir şeydir. Robinson Crusoe'nun kumda başka birinin ayak izini bulması gibi.

Poincarè 1854'ten 1912'ye dek yaşamış, Paris Üniversitesi'nde bir profesörmüş. Sakalı ve kelebek gözlüğüyle, onunla aynı zamanda Paris'te yaşamış ve ondan yalnızca on yaş genç olan Henri Toulouse-Lautrec'i anımsatırmış.

Poincarè'nin yaşadığı zamanlarda pozitif bilimlerin temellerinde, korku verecek kadar derin bir kriz başlamıştı. Bilimsel gerçek, yıllardan beri her türlü kuşku olasılığının ötesinde, bilimsel mantık ise sarsılmaz sayılmış ve bazen bilimadamları yanılsa da bunun yalnızca, onların bilimsel kuralları yeterince izlememelerinden kaynaklandığı düşünülmüştü. Önemli soruların hepsi yanıtlanmıştı. Bilimin görevi yalnızca, bu yanıtları gittikçe daha büyük bir keskinlikle inceltmekti. Tamam, radyoaktivite, ışığın "esir"den* geçmesi ve manyetik ve elektrik güçlerinin garip ilişkileri gibi henüz açıklanamamış görüngüler vardı, ama bunlar, eğer geçmişteki eğilimler kanıt olarak alınırsa eninde sonunda çözümlenecekti. Otuz-kırk yıl içinde mutlak uzayın, mutlak zamanın, mutlak maddenin ya da hatta mutlak büyüklüğün kalmayacağını; o çağların bilimsel kayası klasik fiziğin "göreli" hale geleceğini; en ciddi, en saygın gökbilimcilerin insanlığa, çok güçlü bir teleskopla çok

* Bir zamanlar atmosfer dışındaki uzayı doldurduğuna inanılan saydam madde. (ç.n.)

uzun süre bakarlarsa kendi enselerini göreceklerini söyleyeceğini tahmin edecek birinin çıkması çok zordu.

Temelleri yıkan Görelilik Kuramı'nın esasları henüz ancak, zamanının en önde gelen matematikçisi olan Poincarè'nin de aralarında olduğu çok az sayıda kişi tarafından anlaşılabiliyordu.

Poincarè *Bilimin Temelleri* adlı yapıtında, bilimin temellerindeki krizin geçmişinin çok eski olduğunu açıklar. Çok eski zamanlardan beri, der, Öklid'in beşinci postulatı olarak bilinen aksiyomun doğruluğunu kanıtlamak için boşuna uğraşılmış ve bu uğraş, krizin başlangıcını oluşturmuştur. Öklid'in; bir noktadan, belli bir doğruya paralel olan yalnızca tek bir doğrunun geçebileceğini söyleyen paraleller postulatını genelde onuncu sınıf geometrisinde okuruz. Bu, geometrinin tüm matematiğinin üzerine kurulduğu temel yapı taşlarından biridir.

Diğer aksiyomların hepsinin şüphe götürmez gerçekler gibi görünmesine karşın bu aksiyom öyle değildi. Yine de, matematiğin koskoca bölümlerini yok etmeden ondan kurtulamazdınız ve kimse onu daha temel bir şeye indirgeyebilecek gibi görünmüyordu. Bu hayali umut için ne muazzam çabaların boşa harcandığını düşünmek gerçekten olanaksız, der Poincarè.

Sonunda, on dokuzuncu yüzyılın ilk çeyreğinde ve hemen hemen aynı zamanda bir Macar bir de Rus –Bolyai ve Lobaçevski– Öklid'in beşinci postulatının doğrulanmasının olanaksız olduğunu, çürütülemez bir şekilde kanıtladılar. Onların bunu yaparken yürüttükleri mantığa göre, eğer Öklid'in postulatını daha başka, daha kesin aksiyomlara indirgemenin bir yolu varsa, bunun bir başka sonucu daha olduğu görülecektir: Öklid'in postulatının tersine çevrilmesi, geometride mantıksal çelişkilere yol açacaktır. Böylece Öklid'in postulatını tersine çevirdiler.

Başlangıçta Lobaçevski belli bir noktadan, belli bir doğruya iki paralel doğru çizilebileceğini varsaydı. Ve bunun yanı sıra Öklid'in tüm öteki aksiyomlarını, olduğu gibi tuttu. Bu hipotezlerden, aralarında bir çelişki bulması olanaksız teoremler üretti ve hatasız mantığı açısından Öklid geometrisinden hiç de aşağı olmayan bir geometri oluşturdu.

Böylece, bir çelişki bulamamasıyla, beşinci postulatın daha basit aksiyomlara indirgenemez olduğunu kanıtlamış oldu.

Korkutucu olan şey bu kanıt değildi. Onu ve matematik alanında geri kalan nerdeyse her şeyi hemen gölgede bırakan, asıl bunun rasyonel yan ürünleriydi. Matematik, bilimsel kesinliğin köşetaşı, birdenbi-

re muğlaklaşıvermişti.

Şimdi elimizde, kişisel tercihler bir yana, her yaştan herkes için doğru olan, sarsılmaz doğrulukta iki çelişkili bilimsel görüş vardı.

Yaldızlı Çağ'ın bilimsel rehavetine gölge düşüren derin krizin temeli buydu. *Bu geometrilerden hangisinin doğru olduğunu nasıl bileceğiz?* Eğer bunlar arasındaki farkı ayırt etmenin bir yolu yoksa tüm matematiğin, mantıksal çelişkileri kabul edecek biçimde değiştirilmesi gerekirdi. Ama iç mantık çelişkileri kabul eden bir matematik, matematik değildir. Öklidçi olmayan geometrinin etkisiyle sonunda ortaya çıkan şey, inancın yalnızca imanla desteklendiği, büyücülerin abrakadabrasından fazla bir şey değildi!

Ve elbette, bu kapı bir kez açıldı mı, sarsılmaz bilimsel gerçekliğin çelişkili sistemlerinin yalnızca ikide kalacağını ummak çok zordu. Riemann adında bir Alman çıkıp yalnızca Öklid'in postulatını değil, iki noktadan tek bir doğru geçeceğini söyleyen birinci aksiyomu da denize atan bir başka sarsılmaz geometri sistemi getirdi. Yine, gerek Öklid ve gerek Lobaçevski tarzı geometrilerle bunun arasında çelişki yoktu, yalnızca bir tutarsızlık vardı.

Görelilik kuramına göre, yaşadığımız dünyayı en iyi Riemann geometrisi tanımlar.

Three Forks'ta yol, açık bej renkli kayalardan oluşan bir kanyona giriyor, Lewis and Clark mağaralarından bazılarının yanından geçiyor. Butte'nin doğusunda uzun ve dik bir yokuşu geçiyoruz. Kontinental Divide'ı* aşıyoruz, sonra bir vadiye iniyoruz. Daha sonra, Anaconda maden rafinerisinin büyük bacasının önünden geçip Anaconda kasabasına giriyoruz ve biftek yiyip kahve içecek iyi bir restoran buluyoruz. Uzun bir yokuşu çıkıp çam ormanlarıyla çevrili bir göle varıyoruz ve küçük bir kayığı göle itmeye çalışan balıkçılara rastlıyoruz. Sonra yol yine döne döne aşağı iniyor ve güneşin açısından, artık sabah olmadığını anlıyorum.

Phillipsburg'un içinden geçip vadinin çayırlarına açılıyoruz. Karşıdan gelen rüzgâr burada sertleşiyor; bu yüzden, rüzgârı biraz hafifletmek için hızı elli beşe indiriyorum. Maxville'in içinden geçiyoruz ve Hall'a vardığımızda dinlenmeye korkunç bir gereksinim duyuyoruz.

* Yağmur sularını iki yana akıtan ve araziyi birbirinden ayıran dağ sırası. (ç.n.)

Yol kıyısında bir kilise bahçesi bulup duruyoruz. Rüzgâr sert esiyor ve buz gibi, ama güneş sıcak; ceketlerimizi ve kasklarımızı çıkarıp kilise bahçesinin rüzgârdan korunaklı tarafındaki çimenler üzerinde dinleniyoruz. Buralar çok ıssız ve açıklık, ama güzel. Uzakta dağlar, hatta tepeler bile varsa alanınız vardır. Chris yüzünü ceketine döndürüp uyumaya çalışıyor.

Sutherlandler olmayınca her şey nasıl da farklı, nasıl da yalnız. Eğer beni bağışlarsanız şimdi, yalnızlık yok olana dek Chautauqua konuşması yapacağım.

Matematiksel gerçeğin ne olduğu problemini çözmek için, der Poincarè, önce kendimize geometrik aksiyomların ne olduğunu sormalıyız. Onlar, Kant'ın dediği gibi sentetik önsel yargılar mıdır? Yani, insan bilincinin deneyden bağımsız, deneyin yaratmadığı sabit bir parçası olarak mı vardırlar? Poincarè'ye göre öyle değildir. Öyle olsaydı bunlar bizi kendilerine öyle güçlü bir biçimde inandırırlardı ki bunun karşısında bir önermeyi anlayamazdık ya da üzerine kuramsal bir yapı oluşturamazdık. Yani Öklidçi olmayan geometri diye bir şey olmazdı.

Öyleyse geometri aksiyomlarının deneysel gerçekler olduğu sonucuna mı varacağız? Poincarè'ye göre böyle de değildi. Eğer öyle olsaydı yeni laboratuvar bilgileri geldikçe sürekli değişime ve revizyona uğramaları gerekirdi. Bu, geometrinin tüm yapısına aykırıdır.

Poincarè, geometri aksiyomlarının *uylaşımlar* olduğu, olası uylaşımlar arasından yapacağımız tercihin deneysel gerçeklerce *yönlendirilmesine* karşın yine de *özgür* kaldığı ve yalnızca, her türlü çelişkiden kaçınma gereksinimi ile sınırlandığı sonucuna varır. Yani bu demektir ki, postulatların kabul edilmelerini sağlayan deneysel yasalar kesin olmasalar da postulatlar çok kesin bir şekilde doğru kalabilir. Başka bir deyişle, geometri aksiyomları sadece örtük tanımlardır.

Poincarè sonra, geometri aksiyomlarının yapısını belirlemiş olarak soruya geri döner: Öklid geometrisi mi doğru, yoksa Riemann geometrisi mi doğru?

Yanıtı, bu sorunun anlamsız olduğudur.

Aynı şekilde, metrik sistem doğru da avoirdupois sistem* yanlış mı; kartezyen koordinatlar doğru da kutupsal koordinatlar yanlış mı diye sorar. Bir geometri ötekinden daha doğru olamaz; yalnızca daha *uygun* olabilir. Geometri doğru değildir, yararlıdır.

Poincarè daha sonra, uzay ve zaman gibi öteki bilimsel kavramla-

* İngiltere ve ABD'de kullanılan ölçü sistemleri. (ç.n.)

rın uylaşımsal yapısını göstererek devam eder; bu kendilikleri ölçmek için diğerinden daha doğru bir yol olmadığını, genel kabul görenin yalnızca daha *uygunu olduğunu* belirtir.

Uzay ve zaman kavramlarımız da, olguları ele alma konusundaki uygunlukları nedeniyle seçilmiş tanımlardır.

Ancak, en temel bilimsel kavramlarımızla ilgili bu radikal anlayış henüz tamamlanmamıştır. Bu açıklamayla, uzayın ve zamanın ne olduğu hakkındaki giz daha anlaşılır kılınabilir; ama bu kez evrenin düzenini kanıtlama yükü, "olgular"ın üzerine yüklenmiştir. Nedir olgular?

Poincarè, bunu eleştirel bir tarzda incelemeye başlar. "*Hangi* olguları izleyeceksiniz?" diye sorar. Bunlardan sonsuz sayıda var. Olguları seçmeden gözleyen birinin bilim üretme şansı, daktilo başına geçmiş bir maymunun İsa'nın duasını yazabilme şansından daha fazla değildir.

Hipotezler için de aynı şey geçerlidir. *Hangi* hipotezler? Poincarè şöyle yazar: "Bir görüngü tümüyle mekanik bir açıklamayı olanaklı kılıyorsa deneyin açığa çıkardığı tüm acayiplikleri aynı başarıyla açıklayabilen sonsuz sayıdaki diğer açıklamaları da olanaklı kılacaktır." Bu, Phaedrus'un laboratuvarda yazdığı tümceydi; onun okuldan atılmasına yol açan sorunu üretmişti.

Bir bilimadamının zamanı sonsuz olsaydı, der Poincarè, ona söylenecek şey yalnızca, "Gözle ve dikkat et" olurdu; ama her şeyi gözlemek için zaman yoksa ve yanlış görmektense hiç görmemek daha iyiyse onun seçim yapması gerekir.

Poincarè bazı kurallar koyar: Olguların bir hiyerarşisi vardır.

Bir olgu ne denli genelse o denli önemlidir. Çok kez ortaya çıkan olgu, yeniden oluşma olasılığı az olana göre daha üstündür. Örneğin, yalnızca bireyler olsaydı, ama türler olmasaydı ve kalıtım, yavruları ana-babalarına benzetmeseydi biyologlar bilim falan yapamazlardı.

Hangi olguların yeniden görünmesi olasıdır? Basit olguların. Nasıl anlayacağız? Basit *görünenleri* seçin. Ya bu basitlik gerçektir, ya da karmaşık ögeler ayırt edilemez durumdadır. İlk durumda bu basit olayla yeniden, ya tek başına ya da karmaşık bir olgu içinde bir öge olarak karşılaşacağız büyük olasılıkla. İkinci durumda da olgunun yinelenme olasılığı büyüktür, çünkü doğa böyle durumları rasgele oluşturmaz.

Basit olgu nerededir? Bilimadamları bunu iki aşırı uçta aramışlardır; sonsuz büyük ve sonsuz küçükte. Örneğin biyologlar, içgüdüsel olarak, hücreyi hayvanın tümünden daha ilginç bulmaya yönelmişler-

dir ve Poincarè'nin zamanından beri ise protein molekülünü hücreden daha ilginç bulmaktadırlar. Bundaki hikmet, sonuçlarda açığa çıkmıştır; çünkü farklı organizmalara ait hücreler ve moleküller arasında, organizmalar arasındakinden daha fazla benzerlik bulunmuştur.

Öyleyse tekrar tekrar başlayan ilginç olguyu nasıl seçmeli? İşte yöntem, olgular arasından yapılan bu seçimdir; önce bir yöntem yaratmaya uğraşmak gerekir; ve hiçbiri kendini dayatmadığı için çok sayıda yöntem düşünülmüştür. Düzenli olaylardan başlamak uygundur, ama tüm kuşkuların ötesinde bir kural belirlendikten sonra onunla uyuşan olaylar sıkıcıdır, çünkü artık bize yeni bir şey öğretmezler. O zaman istisnalar önem kazanır. Benzerlikleri değil farkları araştırırız; hem en çarpıcı hem de en öğretici olan en vurgulu farkları seçeriz.

Öncelikle, bu kuralın bozulma olasılığının en yüksek olduğu durumları seçeriz; uzayda çok uzaklara ya da zamanda çok uzaklara giderek alışılmış kurallarımızın tümüyle altüst olduğunu bulabiliriz ve bu büyük altüst oluşlar, yakınımızda ortaya çıkan küçük değişimleri daha iyi görmemizi sağlayabilir. Ama asıl hedefimiz benzerliklerin ve farkların araştırılmasından çok, görünen aykırılıkların altındaki gizli benzerlikleri tanımaktır. Bazı kurallar ilk bakışta aykırı gibi görünür, ama daha yakından baktığımızda, genelde birbirlerine benzediklerini görürüz; konu açısından farklıdırlar, biçim açısından, parçalarının düzeni açısından benzerdirler. Onlara bu yargıyla bakarsak genişlediklerini ve her şeyi kapsama eğiliminde olduklarını görürüz. Ve belirli bazı olayların, bir bütünlüğü tamamlayan ve diğer bilinen bütünlüklerin inanılır bir imgesini oluşturan değerini sağlayan şey budur.

Hayır, der Poincarè sonuç olarak, bir bilimadamı gözlediği olguları rasgele seçmez. O, dar bir hacme birçok deneyim ve düşünce sığdırmak ister; fizik konusunda küçük bir kitabın bile bir sürü geçmiş deney ve onun yüz katı kadar, sonuçları önceden belli, olası deney içermesinin nedeni budur.

Sonra Poincarè bir olgunun nasıl keşfedileceğini ayrıntılı bir şekilde gösterir. Bilimadamlarının olgulara ve kuramlara nasıl ulaştığını genel olarak anlatır ve kendisine genç yaşta ün sağlayan matematiksel fonksiyonlarla ilgili kişisel deneyimini aktarır.

On beş gün boyunca, böyle fonksiyonların olamayacağını kanıtlamaya uğraşmıştır. Her gün çalışma masasına oturur, bir ya da iki saat çalışır, çok sayıda kombinasyon dener, ama hiçbir sonuca ulaşamaz.

Derken bir akşam, alışkın olmadığı halde koyu kahve içer ve uyu-

yamaz. Düşünceler kalabalık gruplar halinde ortaya çıkar. Onların birbiriyle çarpıştıklarını, sonunda birbirlerine kenetlendiklerini, yani sağlam bir kombinasyon oluşturduklarını hisseder.

Ertesi sabah yapması gereken, yalnızca sonuçları yazmaktır. Bir kristalleşme dalgası başlamıştır.

Poincarè, kabul edilmiş matematiğe benzerliklerin yön verdiği ikinci kristalleşme dalgasının, daha sonra "Teta-Fuchsian dizileri" adını verdiği şeyi nasıl ürettiğini anlatır. Jeolojik bir araştırma gezisine katılmak için Caen'den, yaşadığı kentten ayrılır. Yolculuğun getirdiği değişiklikler ona matematiği unutturur. Bir otobüse binmek üzeredir ve ayağını basamağa koyduğu anda, aklına daha önceki düşüncelerinin hiçbir hazırlık sağlamadığı bir düşünce, Fuchsian fonksiyonları tanımlamak için kullandığı transformasyonların, Non-Öklid geometrininkilerle aynı olduğu düşüncesi geliverir. Bu savı doğrulayamaz, yalnızca otobüste bir konuşma yapar; ama bir kesinlik duygusu sezer. Daha sonra boş kaldığında bu sonucu doğrular.

Daha sonra, deniz kıyısındaki bir uçurumda dolaşırken bir buluş daha gerçekleşir. O da aynı şekilde; kısaca, birdenbire ve kesin olarak gelir. Bir başka önemli buluş, bir caddede yürürken gerçekleşir. Başkaları bu süreci bir dâhinin gizemli çalışması olarak överler, ama Poincarè böyle sığ bir açıklamayla yetinmez. Olanları daha derin araştırmaya çalışır.

Matematik, der, tıpkı bilim gibi yalnızca bir kuralları uygulama sorunu değildir. Kombinasyonların çoğunu bazı sabit yasalara göre olanaklı kılmaz yalnızca. Böyle elde edilen kombinasyonlar aşırı çok, yararsız ve sıkıcıdırlar. Mucidin gerçek görevi bu kombinasyonlar arasından seçim yaparak yararsız olanları elemek, ya da daha doğrusu onları yapmak zahmetinden kaçınmaktır ve bu seçime yön verecek kurallar olağanüstü duyarlı ve naziktir. Bunları tümüyle anlatmak nerdeyse olanaksızdır; onlar formüle edilmez, hissedilir.

Daha sonra Poincarè bu seçimin "bilinçaltı (subliminal) benlik" olarak adlandırdığı, Phaedrus'un düşünce öncesi bilinç dediği şeyle tam uyuşan bir kendilik tarafından yapıldığı hipotezini geliştirir. Bilinçaltıbenlik, der Poincarè, bir problemin çok sayıda çözümüne bakar, ama yalnızca *ilginç* olanlar onun bilincinin alanına girebilir. Matematiksel çözümler, bilinçaltıbenlik tarafından, "matematiksel güzellik"lerine, sayıların ve biçimlerin uyumuna, geometrik zarafete göre seçilirler. "Bu, tüm matematikçilerin bildiği" der, Poincarè, "ama sıradan ki-

şilerin tümüyle habersiz oldukları, duyunca genellikle güldükleri, gerçek bir estetik duygusudur." Ama onun merkezi tümüyle bu uyum, bu güzelliktir.

Poincarè, romantik güzellikten, yani duyulara çarpan, görünüşlerin güzelliğinden söz etmediğini açıklar. Onun kastettiği klasik güzelliktir, parçaların uyumlu düzeninden kaynaklanır ve ancak saf zekâyla kavranabilir; romantik güzelliğe yapı sağlar; onsuz yaşam bulanık ve çarçabuk geçiveren, kişinin kendi düşlerini ayırt edemediği, çünkü ayırt etmek için temelin bulunmadığı bir düş olur yalnızca. Bu klasik güzelliğin aranması, evrenin armonisi duygusudur işte, bize *bu armoniye en çok uyan olguları seçtirten şey*. Tek nesnel gerçeklik olan evrensel armoniyi yaratan olgular değil, şeyler arasındaki ilişkilerdir.

İçinde yaşadığımız dünyanın nesnelliğinin güvencesi, bu dünyanın öteki düşünen varlıklarla paylaştığımız bir dünya oluşudur. Öteki insanlarla ilişkilerimizde onlardan hazır armonik usavurmalar alırız. Bu usavurmaların bizden gelmediğini bilir, ama aynı zamanda *armonileri sayesinde* bizim gibi mantıklı varlıkların eseri olduklarını anlarız ve bu usa vurmalar bizim duyum dünyamızla uyuştukça bu mantıklı varlıkların da bizimle aynı şeyi görmüş olduklarını düşünürüz, yani düş görmemiş olduğumuzu anlarız. Bilip bileceğimiz tek gerçeğin biricik temeli bu armoni, daha doğrusu, bu *niteliktir*.

Poincarè'nin çağdaşları, olguların önceden seçildiğini onaylamazlar; çünkü bunu kabul etmenin bilimsel yöntemin geçerliliğini yok edeceğini düşünürler. "Önceden seçilmiş olgular"ın, gerçeğin "sizin hoşlandığınız şey" olması anlamına geldiğini savunurlar ve onun görüşlerini uylaşımcılık olarak adlandırırlar. Oysa kendi "nesnellik" ilkelerinin gözlenebilir bir olgu olmadığı –ve kendi ölçütleriyle, onu askıya almaları gerektiğini– kasten görmezden gelirler.

Onlar böyle yapmak zorunda olduklarını, yapmazlarsa bilimin tüm felsefi temellerinin çökeceğini sezerler. Poincarè bu kuşkulara bir çözüm önermez. Sonuca varmak için söylediklerinin metafizik içerimlerine pek fazla girmez. Söylemeyi ihmal ettiği şey şudur: Olguların gözlem yapmadan önce seçimi, yalnızca ikinci bir *özne-nesne metafizik sistemi içinde*, "sizin hoşlandığınız" bir şeydir! Ama Nitelik üçüncü metafizik varlık olarak görüntüye girince olguların önceden seçilmesi artık keyfi değildir. Olguların önceden seçilmesi öznel, kaprisli, "sizin hoşlandığınız"a değil, gerçekliğin kendisi olan *Niteliğe* dayanır. Böylece kuşkular dağılır.

Sanki, Phaedrus kendi yap-bozunu kurmaya çalışmış, ama zaman yokluğu nedeniyle bir tarafını tamamlamadan bırakmış gibiydi.

Poincarè de *kendi* yap-bozu üzerinde çalışmıştı. Onun, bilimadamlarının olguları, hipotezleri ve aksiyomları armoniye dayanarak seçtiği görüşü de bitmemiş yap-bozda, testere dişi gibi, düzgün olmayan bir kenar bıraktı. Epistemolojik sorunları çözmek için bilim dünyasında, tüm bilimsel gerçeğin kaynağının yalnızca öznel, kaprisli bir armoni olduğu izlenimini yaratırken, metafiziğin sınırlarında, epistemolojiyi kabul edilmez kılacak bir bitmemiş kenar bırakmıştı.

Ama biz Phaedrus'un metafiziğinden, Poincarè'nin sözünü ettiği armoninin *öznel olmadığını* biliyoruz. O, öznenin ve nesnenin *kaynağıdır* ve onlarla, onlara göre daha üst bir ilişki içindedir. Kaprisli *değildir*, kaprisliliğe *karşı koyan* güçtür; tüm bilimsel ve matematiksel düşüncenin, kaprisliliği *yok eden*, düzenleyici ilkesidir ve bilimsel düşünce onsuz ilerleyemez. Gözlerimdeki takdir gözyaşlarının nedeni, bu bitmemiş kenarların, gerek Phaedrus'un, gerekse Poincarè'nin sözünü ettiği bir tür armoniyle, bilimin ve sanatın farklı dillerini tek bir şeyde birleştirebilecek, tam birleşik bir düşünce yapısı oluşturacak, kusursuz bir şekilde uç uca geldiğini keşfetmemdir.

İki yanımızdaki dağlar dikleşmeye başlayıp Missoula'ya doğru dönen dar, uzun bir vadi oluşturuyor. Karşıdan gelen rüzgâr beni bitirdi ve şu anda yorgunum. Chris omzuma vuruyor ve üzerine boyayla koca bir M harfi yazılmış yüksek bir tepeyi gösteriyor. Başımı sallıyorum. Bu sabah, aynı Bozeman'da bıraktığımıza benzeyen bir dağın önünden geçtik. Aklıma gelen bir anı parçası, birinci sınıf öğrencilerinin her yıl dağa çıkıp M harfini boyadıklarını söylüyor.

Benzin aldığımız istasyonda, iki Appaloosa atı taşıyan kamyonun sahibi olan bir adam bizimle sohbete başlıyor. Atla uğraşanların çoğu motosikletten hoşlanmaz, öyle görünür ama bu öyle değil; birçok soru soruyor, ben de yanıtlıyorum. Chris M harfinin olduğu yere çıkalım deyip duruyor ama buradan, yolun dik, çukur dolu ve arazi arabalarına göre olduğunu görüyorum. Bu düz yol motosikletiyle ve bu ağır yükle o aptallığı yapmak istemiyorum. Bir süre bacaklarımızı uzatıp yatıyoruz, geziniyoruz ve sonra biraz yorgun, Missoula'dan Lolo Pass'a doğru yola çıkıyoruz.

Bir anı çıkageliyor; bu yol çok eski olmayan bir zamanda, her ka-

yanın çevresinde, her dağ yarığında yaptığı virajlar, keskin dönüşlerle giden toprak bir yoldu. Yol artık yapılmış ve virajlar çok geniş. Bir zamanlar içinde bulunduğumuz tüm trafik anlaşılan kuzeye, Kalispell'e ya da Coeur D'Alene'e yönelmiş, çünkü pek görünmüyor. Biz güneybatıya doğru gidiyoruz, bir de arkadan esen bir rüzgâr denk geldi ve bu nedenle kendimizi iyi hissediyoruz. Yol, geçide doğru yokuşa sardırmaya başlıyor.

Doğu'nun tüm izleri silindi, en azından benim imgelemimden. Burada tüm yağmurlar Pasifik rüzgârlarıyla geliyor ve tüm nehirler ve dereler suyu yine Pasifik'e geri götürüyor. İki ya da üç gün sonra okyanusta olacağız.

Lolo Pass'ta bir restoran görüyoruz ve onun önündeki, Harley marka, eski bir yarış motorunun yanına park ediyoruz. Arkasında, evde yapılmış bir sepet var ve kilometre saatinde otuz altı bin yazıyor. Gerçekten tüm ülkeyi gezmiş bir adam.

Restoranda midelerimizi pizza ve sütle doldurup bitirince hemen kalkıyoruz. Akşama pek bir şey kalmadı ve karanlıkta kamp yeri aramak hem zor hem de hoş değil.

Çıkarken, tüm ülkeyi gezmiş adamı karısı ile motosiklette görüyoruz ve merhaba diyoruz. Adam Missouri'den ve karısının rahat bakışı iyi bir yolculuk yapmakta olduklarını gösteriyor.

"Siz de Missoula'ya kadar o rüzgârı göğüslediniz mi?" diye soruyor adam.

Başımı sallayarak onaylıyorum. "Saatte otuz ya da kırk mille esiyor olsa gerek."

"En azından," diyorum.

Bir süre, kamp yapma üzerine konuşuyoruz ve ne kadar soğuk olduğundan söz ediyorlar. Onlar Missouri'de, dağlarda bile, yazın böyle bir soğuk olabileceğini düşünemezlermiş. Giyecek ve battaniye satın almak zorunda kalmışlar.

"Bu gece çok soğuk olmaz herhalde," diyorum. "Olsa olsa bin beş yüz metredeyiz."

Chris "Biz hemen yolun kıyısında kamp kuracağız," diyor.

"Kamp yerlerinden birinde mi?"

"Yo, yolun uzağında herhangi bir yerde," diyorum.

Bize katılmayı isteme konusunda bir eğilim göstermiyorlar, ben de bir süre sonra marş düğmesine basıyorum ve el sallıyoruz.

Yolda, dağdaki ağaçların gölgesi artık uzak. Beş ya da on mil son-

ra, yoldan sapıp yukarıya giden, ağaçların kesilmesiyle oluşmuş bir orman yolu görüyoruz.

Orman yolu kumlu, bu yüzden düşük vitese takıyorum ve devrilmeyi önlemek için ayaklarımı iki yana açıyorum. Orman yolundan ayrılan yan yollar görüyoruz, ama asıl yoldan çıkmıyorum; yaklaşık bir mil sonra buldozerlere rastlıyoruz. Bu, burada hâlâ ağaç kestiklerini gösteriyor. Geri dönüyoruz ve yan yollardan birine giriyoruz. Yaklaşık yarım mil sonra devrilip yolu kapatmış bir ağaca varıyoruz. Bu iyi. Bu yolun kullanılmadığını gösterir.

"İşte burası," diyorum Chris'e; o da aşağı iniyor. Millerce, el değmemiş ormanın göründüğü bir yamaçtayız.

Chris hep çevreyi gezip araştırmak derdinde ama ben çok yorgunum, yalnızca dinlenmek istiyorum. "Kendin git," diyorum.

"Hayır, sen de gel."

"Gerçekten yorgunum Chris. Sabah çevreyi gezeriz."

Yükleri çözüyorum ve uyku tulumlarını yere seriyorum. Chris gidiyor. Uzanıyorum, kollarımı ve bacaklarımı yorgunluk sarıyor. Sessiz, güzel orman.

Bir süre sonra Chris geliyor ve ishal olduğunu söylüyor.

"Ya," diyorum ve ayağa kalkıyorum. "İç çamaşırını değiştirmek gerekiyor mu?"

"Evet." Sıkılarak bakıyor.

"Tamam. Motosikletin ön tarafındaki pakette. Yeni iç çamaşırı giy, sele çantasından da bir sabun çıkar, dereye inip eskisini yıkayacağız." Tüm olanlardan utanmış durumda ve şimdi emirleri uygulamaktan hoşnut.

Yolun aşağı doğru eğimi yüzünden, dereye doğru giderken ayaklarımız kayıyor. Chris ben uyurken topladığı taşları gösteriyor. Burada ormanın çam kokusu çok kuvvetli. Hava soğuyor ve güneş iyice alçalmış durumda. Sessizlik, yorgunluk ve güneşin batışı beni biraz karamsarlığa itiyor, ama bunu dışarı yansıtmıyorum.

Chris iç çamaşırını yıkadıktan ve iyice temizleyip sıktıktan sonra yine orman yolundan yukarı, geri dönüyoruz. Yolu tırmandıkça, birden, tüm yaşam boyu bu yoldan gitmişim gibi karamsar bir duyguya kapılıyorum.

"Baba?"

"Evet?" Önümüzdeki bir ağaçtan bir kuş havalanıyor.

"Büyüyünce ben ne olacağım?"

Kuş uzak bir tepenin ardında kayboluyor. Ne diyeceğimi bilemiyorum. "Dürüst" diyorum sonunda.

"Yani, ne iş yapacağım?"

"Herhangi bir iş."

"Bunu sorunca neden deliye dönüyorsun?"

"Ben deli değilim... düşündüğüm yalnızca... bilmiyorum... düşünemeyecek kadar yorgunum... ne yapacağın fark etmez."

Böyle yollar gittikçe ufalır, ufalır ve biter.

Sonra Chris'in geride kaldığını fark ediyorum.

Şimdi güneş ufkun altında ve alacakaranlık üstümüze çöküyor. Orman yolundan, ikimiz ayrı ayrı, yukarıya geri dönüyoruz; motosikletin olduğu yere vardığımızda uyku tulumlarına giriyoruz ve tek söz etmeden uykuya dalıyoruz.

23

İşte, koridorun sonunda; bir cam kapı. Arkasında Chris ve bir yanında erkek kardeşi, öte yanında annesi. Chris elini cama dayamış. Beni tanıyor ve el sallıyor. Ben de el sallıyorum ve kapıya yaklaşıyorum.

Her şey nasıl da sessiz. Bir film izlerken ses kesilivermiş gibi.

Chris annesine bakıyor ve gülümsüyor. Annesi de ona gülümsüyor, ama yalnızca acısını gizlediğini görüyorum. Bir şeyden dolayı çok acı çekiyor, ama bunu onlara belli etmek istemiyor.

Ve şimdi cam kapının ne olduğunu anlıyorum. Bu bir tabutun kapağı –benim tabutumun.

Tabut değil, bir lahit. Muazzam bir tonozun altındayım, ölüyüm ve bana son görevlerini yerine getiriyorlar.

Gelip bunu yapmaları iyiliklerinden. Bunu yapmak zorunda değillerdi. Şükran duyuyorum.

Chris beni lahitin cam kapağını açmaya teşvik ediyor. Benimle konuşmak istediğini anlıyorum. Belki de benim ona, ölümün nasıl olduğunu anlatmamı istiyor. Bunu yapmak, ona anlatmak için büyük istek duyuyorum. Ne kadar iyi bir çocuk, gelip el sallıyor, ölümün çok kötü bir şey olmadığını, sadece insanın kendini yalnız hissettiğini söyleyeceğim ona.

Kapıyı itip açmak için uzanıyorum ama kapının yanındaki karan-

lıkta duran bir insan karaltısı beni kapıya dokunmaktan vazgeçiriyor. Tek bir parmak yukarı kalkıp göremediğim dudaklara doğru gidiyor. Ölülerin konuşmasına izin verilmez.

Ama onlar benim konuşmamı istiyorlar. Bana hâlâ ihtiyaç duyuluyor. Bunu görmüyor mu? Bu işte bir yanlışlık olmalı. Bana ihtiyaçları olduğunu görmüyor mu? Karaltıya yalvarıp onlarla konuşmam gerektiğini bildiriyorum. Henüz bitmedi. Onlara söylemem gereken şeyler var. Ama karaltı, duyduğunu gösteren bir hareket bile yapmıyor.

"CHRİS!" diye bağırıyorum kapıya karşı. "SENİ BULACAĞIM!!" Karaltı tehdit edercesine bana doğru geliyor, ama Chris'in sesini duyuyorum, boğuk ve uzak, "Nerede?" Beni işitmiş! Ve karaltı, kapı üzerine bir perde çekiyor, kızgın bir şekilde.

Dağda değil, diye düşünüyorum. Dağ yok artık. "OKYANUSUN DİBİNDE!!" diye bağırıyorum.

Ve şimdi, bir kentin terk edilmiş yıkıntıları arasında yapayalnız ayaktayım. Tüm çevremdeki yıkıntılar her yönde sonsuza dek uzanıyor ve burada tek başıma yürümem gerek.

24 Güneş doğmuş.

Bir süre, nerede olduğumdan emin olamıyorum.

Bir yerdeki bir ormanda, bir yolun üzerindeyiz.

Kötü düş. Yine o cam kapı.

Motosikletin kromu yanıbaşımda parlıyor, sonra çamları görüyorum ve sonra aklıma Idaho geliyor.

Kapı ve yanındaki gölgeli karaltı tümüyle hayaldi.

Bir orman yolundayız, evet, doğru... güneşli bir gün... pırıl pırıl bir hava. Vaav!... harika. Okyanusa gidiyoruz.

Yeniden, düşü ve "seni okyanusun dibinde bulacağım" sözcüklerini anımsıyorum ve bunlara hâlâ şaşıyorum. Ama çamlar ve gün ışığı düşten daha güçlü, şaşkınlığım gidiyor. Güzel, eski gerçeklik.

Uyku tulumundan çıkıyorum. Hava soğuk, çabucak giyiniyorum. Chris uyuyor. Çevresinde dolaşıyorum, devrilmiş bir ağaç gövdesi üzerinde yürüyüp orman yolundan yukarı doğru çıkıyorum. Isınmak için hızlanıp jogginge başlıyorum ve yolda hızlı koşuyorum. Güzel, güzel, güzel, güzel, güzel. Sözcük jogginge uyuyor. Güneşli tepeden

birkaç kuş havalanıyor ve onları gözden kaybolana dek izliyorum. Güzel, güzel, güzel, güzel, güzel. Yolda çatır çatır eden çakıllar. Güzel, güzel. Güneşte parlak sarı kum. Güzel, güzel, güzel. Bu yollar bazen millerce devam eder. Güzel, güzel, güzel.

Sonunda yorgunluktan iyice bittiğim bir yere geldim. Yol burada daha yüksek ve millerce yukarıdan ormana bakıyorum.

Güzel.

Hızla solumaya devam ederek, hızlı adımlarla geri dönüyorum; çakılları daha hafif çatırdatarak, ağaçların kesildiği yerdeki bitkilere ve çalılara dikkat ederek.

Yeniden motosiklete gelip eşyaları özenle, ama hızla topluyorum. Artık neredeyse hiç düşünmeden yapıldığında, her şeyin nasıl bittiğini biliyorum. Sonunda sıra Chris'in uyku tulumuna geliyor. Onu, yavaşça yuvarlıyorum ve "Müthiş bir gün!" diyorum.

Çevresine bakınıyor, nerede olduğunu anlamış değil. Uyku tulumundan çıkıyor ve ben onu katlarken, aslında ne yaptığını bilmeden giyiniyor.

"Süveterini ve ceketini giy," diyorum. "Buz gibi bir yolculuk olacak."

Dediğimi yapıyor, motosiklete biniyor ve küçük vitesle, orman yolundan aşağı, yolun asfaltla birleştiği yere geri dönüyoruz. Orda yola devam etmeden önce arkaya, yukarıya son bir kez bakıyorum. Güzel. Güzel bir yer. Buradan sonra asfalt yol aşağı doğru döne döne iniyor.

Bugün uzun bir Chautauqua var. Tüm yolculuk boyunca beklediğim bir şey.

İkinci, sonra üçüncü vites. Bu virajlarda çok hızlı gitmemeli. Ormanların üzerinde güzel bir gün ışığı var.

Şimdiye dek, bu Chautauqua'da bir belirsizlik, bir tıkanma sorunu vardı; ilk gün, özen göstermekten söz etmiştim ve sonra, onun öteki yüzü olan Nitelik anlaşılmadan, özen hakkında anlamlı bir şey söyleyemeyeceğimi fark ettim. Bence şimdi, özen ve Niteliğin aynı şeyin iç ve dış yüzleri olduğunu belirterek özenle Niteliği birbirine bağlamak gerekir. Niteliği gören ve çalışırken hisseden bir kişi, özen gösteren biridir. Gördüğü ve yaptığı şeye özen gösteren kişi, Niteliğin bazı özelliklerini taşıması gereken biridir.

Yani, eğer teknolojik çözümsüzlük sorunu gerek teknolojistlerin,

gerekse teknoloji karşıtlarının özensizliğinden kaynaklanıyorsa ve özen ile Nitelik aynı şeyin iç ve dış yüzleriyse bunun mantıksal sonucu şudur: Teknolojik çözümsüzlüğe yol açan şey, aslında gerek teknolojistlerde, gerek teknoloji karşıtlarında görülen, teknolojideki Niteliğin algılanması konusundaki eksikliktir. Phaedrus'un, "Nitelik" sözcüğünün mantıksal, analitik ve dolayısıyla teknolojik anlamının peşinden sürdürdüğü delice takip, aslında tüm teknolojik çözümsüzlük sorununun yanıtı peşindeydi. En azından bana böyle geliyor.

Bu yüzden durup tüm hümanist-teknolojik karşıtlığı sorununun altında yatan neden olduğunu düşündüğüm klasik-romantik ayrımına yöneldim. Ama bu da, Niteliğin anlamına gitmeyi gerektirdi.

Ama Niteliğin anlamını klasik terimlerle anlamak için de metafiziğe ve onun günlük yaşamla ilişkisine girmek zorundaydık. Bunu yapmak için metafizikle günlük yaşamın ilişkisini kuran dev alana –yani, formel akla– dönüş yapmak gerekliydi. Böylece, klasik mantıkla metafiziğe kadar ilerledim, sonra oradan Niteliğe girdim ve sonra Nitelikten geriye, yine metafizik ve bilime döndüm.

Şimdi yine devam edip bilimden teknolojiye geldik ve nihayet, ilk başta gelmek istediğim yerdeyiz.

Ama şimdi, her şeyin tüm anlamını büyük ölçüde değiştiren bazı kavramlar var. Nitelik Buda'dır. Nitelik bilimsel gerçektir. Nitelik sanatın amacıdır. Şimdi bu kavramların pratik, ayakları yere basan bir bağlamda işlenmesi gerekiyor; bunun için de baştan beri üzerinde konuştuğum şeyden –eski bir motosikletin onarımından– daha pratik ve ayakları yere basan bir şey yoktur.

Bu yol, kanyon içinden geçtikçe hep döne döne aşağı iniyor. Tüm çevremizde, ilk sabahın güneş lekeleri var. Motosiklet soğuk havada ve dağ çamlarının arasında vınlayarak gidiyor ve bir mil ötede kahvaltı veren bir yer olduğunu gösteren küçük bir tabelanın önünden geçiyoruz.

"Acıktın mı?" diye bağırıyorum.

"Evet!" diye bağırıyor Chris.

BUNGALOV yazan ve altında sola doğru ok işareti bulunan ikinci bir tabela. Yavaşlıyoruz, sapıyoruz ve çakıllı bir yoldan geçip ağaçların altında, verniklenmiş ağaç gövdelerinden yapılmış bungalovlara varıyoruz. Motosikleti bir ağacın altına park edip kontağı ve gazı ka-

patıyorum; ana yapıya giriyoruz. Tahta döşemeler motosiklet botlarının altında hoş bir ses çıkarıyor. Örtülü bir masaya oturuyoruz ve yumurta, sıcak kek, akçaağaç pekmezi, süt, sosis ve portakal suyu ısmarlıyoruz. Soğuk rüzgâr iştahımızı açmış.

"Anneme mektup yazmak istiyorum," diyor Chris.

Bu hoşuma gidiyor. Tezgâha gidip kurumun kâğıtlarından alıyorum. Onları Chris'e getiriyorum ve dolmakalemimi veriyorum. Bu canlı sabah havası ona da enerji vermiş. Kâğıdı önüne koyuyor, dolmakalemi hızla kapıyor ve boş kâğıt üzerinde bir süre konsantre oluyor.

Bana bakıyor, "Bugün ne?"

Söylüyorum. Başını sallıyor ve yazıyor.

Daha sonra yazıyor, "Sevgili annem:"

Sonra bir süre kâğıda bakakalıyor.

Sonra bana bakıyor: "Ne desem?"

Sıntmaya başlıyorum. Ona bir saat, bir metal paranın bir yüzü hakkında yazı yazdırmalıyım. Onu zaman zaman öğrenci olarak görüyorum, ama retorik öğrencisi olarak değil.

Sıcak kekler gelince ara veriyoruz ve mektubu bir kenara koymasını, daha sonra ona yardım edeceğimi söylüyorum.

Kahvaltıyı bitirdikten sonra, sıcak keklerin ve yumurtanın ve her şeyin verdiği ağırlık duygusuyla oturup sigara içiyorum ve pencereden, dışarıda çamların altındaki toprağın yer yer gölge ve gün ışığı içinde olduğunu görüyorum.

Chris yeniden kâğıdı alıyor, "Şimdi bana yardım et," diyor.

"Peki" diyorum. Ona, takılıp kalmanın en yaygın sorun olduğunu anlatıyorum. Genellikle, diyorum, genellikle aklın, çok şeyi birden yapmaya kalkıştığında takılır. Yapman gereken, gelmesi için sözcükleri zorlamamaktır. Bu, senin daha çok takılmana yol açar. Şimdi yapman gereken şey, yapacaklarını ayırıp teker teker yapmaktır. Sen hem ne *söyleyeceğini*, hem de *önce* hangisini söyleyeceğini aynı anda düşünmeye çalışıyorsun, halbuki bu çok zordur. Öyleyse onları ayır. Yalnızca, söylemek istediğin şeylerin düzensiz bir listesini çıkar. Daha sonra doğru sıralamayı düşünürüz."

"Nasıl şeyler?" diye soruyor.

"Peki, ona ne anlatmak istiyorsun?"

"Yolculuk hakkında."

"Yolculuk hakkında ne gibi şeyler?"

Bir süre düşünüyor. "Çıktığımız dağ hakkında."

"Tamam, not et," diyorum.

Yazıyor.

Sonra onun başka bir konuyu yazdığını görüyoruz, sonra bir tane daha yazıyor ve bu arada ben sigaramı ve kahvemi bitiriyorum. Söylemek istediği şeylerin listesini yaparak üç sayfa dolduruyor.

"Onları sakla," diyorum, "daha sonra yine üzerinde çalışacağız."

"Bunların hepsini asla bir mektuba yazamam."

Benim güldüğümü görüyor ve kaşlarını çatıyor.

"En iyilerini seç," diyorum. Sonra dışarı çıkıyoruz ve yeniden motosiklete biniyoruz.

Yolda kanyondan aşağı doğru inerken, yüksekliğin sürekli azaldığını kulaklardaki şişmelerden anlıyoruz. Hava ısınıyor ve yoğunluğu artıyor. Bu, aşağı yukarı Miles City'den beri içinde olduğumuz yüksek ülkeye elveda demek.

Takılma. Bugün konuşmak istediğim şey bu.

Yolculuğun Miles City'den sonraki bölümünde anımsayacağınız gibi, neden-sonuç ilişkisi zincirini inceleyerek ve bu zincirleri belirlemek için deneysel yöntemi uygulayarak, formel bilimsel yöntemin motosiklet onarımında nasıl uygulanacağı hakkında konuşmuştum. O zamanki amaç, klasik akılcılığın ne anlama geldiğini göstermekti.

Şimdi, akılcılığın o klasik şablonunun, motosikletin işleyişinde Niteliğin yerinin gerektiğince tanınmasıyla müthiş bir şekilde düzelebileceğini, genişleyebileceğini ve çok daha etkili hale gelebileceğini göstermek istiyorum. Bunu yapmadan önce yine de, alışılmış tarzda motosiklet bakımının olumsuz yönlerini ele almalı ve sorunların nerede olduğunu göstermeliyim.

İlk takılma düşünsel takılmadır ki üzerinde çalıştığımız şeyin getirdiği fiziksel takılmayla birlikte gider. Chris'in çektiği derdin aynısı. Örneğin yan kapağın üzerindeki bir vida sıkışır, açılmaz. Kılavuza bakıp, bu vidanın böyle sıkı olmasının özel bir nedenini ararsınız, ama onun, o harika veciz stiliyle tüm söylediği "Yan kapağı çıkarın"dır ki bu size öğrenmek istediğiniz şeyi söylemez. Ona göre, daha önce yapılması gereken her şey yapılmıştır ve yan kapak vidalarının sıkışması için bir neden yoktur.

Eğer deneyimli biriyseniz bu durumda, penetre olan bir likit ve darbeli tornavida kullanırsınız. Ama deneyimsizseniz tornavidanın sapını

bir ayarlı pense ile tutup çok büyük bir kuvvetle döndürmeye çalışırsınız; bu sizin geçmişte yapıp da başardığınız bir iştir, ama bu kez yalnızca, vidanın yarığını laçka etmeyle sonuçlanır.

Kafanızda kapak çıktıktan sonra ne yapacağınızla uğraşıyordunuz ve bozulmuş bir vidayla ilgili bu asap bozucu ufak sorunun, ne yalnızca asap bozucu ve ne de ufak olmadığını anlamanız pek fazla bir zaman almayacaktır. Takıldınız. Durdunuz. Bittiniz. O sizi, motosikleti onarmaktan kesinlikle alıkoydu.

Bu, bilimde ya da teknolojide ender bir durum değildir. Bu, en yaygın durumdur. Salt, düz *takılma*. Geleneksel onarım işinde en kötü an budur; öylesine kötü ki, o gelmeden onu düşünmekten bile kaçınırsınız.

Artık sizin için kitaplar işe yaramaz. Bilimsel akıl da öyle. Neyin yanlış olduğunu bulmak için bilimsel bir deneye de gereksiniminiz yoktur. Neyin yanlış olduğu açıktır. Size gerekli olan oradaki, yarığı bozulmuş vidadan nasıl kurtulacağınız hakkında bir hipotezdir ve bilimsel yöntem size böyle hipotezler sağlamaz. Bunlar sağlanmadan da işe yaramaz.

Bu, bilincin sıfır anıdır. Takılma. Yanıt yok. Bitmiş. Ayvayı yemiş. Ruhsal yönden perişan bir yaşantı. Zaman yitiriyorsunuz. Siz yetersizsiniz. Ne yaptığınızı bilmiyorsunuz. Kendinizden utanmanız gerekir. Motosikleti, ne yapacağını düşünmesini bilen gerçek bir tamirciye götürmeniz gerekir.

Bu durumda, korku-öfke sendromunun üstün gelmesi ve sizde, o yan kapağa keski ve çekiçle vurmak, gerekirse bir balyozla kırıp atmak isteğini uyandırması normaldir. Bunu düşünürsünüz ve düşündükçe, motoru yüksek bir köprüye çıkarıp aşağı atma eğiliminiz artar. Küçücük bir vida yarığının sizi böyle tümüyle bozguna uğratması tam bir kepazeliktir.

Karşınıza çıkan şey Batı düşüncesinin büyük bilinmeyeni, boşluğudur. Fikire ve hipotezlere gereksiniminiz vardır. Geleneksel bilimsel yöntem, bu hipotezleri nereden bulacağınızı söyleyebilmeyi maalesef beceremeyiştir. Geleneksel bilimsel yöntem daima her şeyi, olup bittikten sonra anlamada tam başarılıdır. Nerede bulunmuş olduğunuzu anlamak için yararlıdır. Bildiğinizi sandığınız şeyi sınamada işe yarar, ama gitmek zorunda olduğunuz yer, geçmişte gitmekte olduğunuzun devamı olmadıkça size nereye gitmeniz *gerektiğini* söyleyemez. Yaratıcılık, özgünlük, buluş yeteneği, sezgi, düşgücü –başka bir deyişle "ta-

kılmazlık"– tümüyle onun alanı dışındadır.

Kanyondan aşağı inmeye devam ediyoruz, geniş derelerin kanyona girdiği yerlerdeki yarıkları dik inişlerle geçiyoruz. Nehrin, dereler katıldıkça hızla büyüdüğünü fark ediyoruz. Yolun virajları artık daha az sert ve düz bölümler daha uzun. En büyük vitese geçiyorum.

Daha sonra ağaçlar seyreliyor ve uzuyor; aralarında geniş çayırlar ve çalılar beliriyor. Ceket ve süveter çok sıcak geliyor, onları çıkarmak için yol kıyısında duruyorum.

Chris bir keçiyolunda yürümek istiyor ve izin veriyorum; ben de oturup dinlenmek için gölgeli bir yer buluyorum. Sakinim ve düşüncelerle doluyum.

Bir tabela burada yıllar önce bir orman yangını olduğunu belirtiyor. Verilen bilgiye göre orman, boşluğu yeniden dolduruyor ama ilk durumuna gelmesi için yıllar geçmesi gerekecek.

Sonunda, çakıllardan çıkan ses Chris'in keçiyolundan döndüğünü belli ediyor. Pek uzağa gitmemiş. Geldiğinde "Gidelim," diyor. Biraz kaymaya başlayan yükü yeniden bağlıyoruz ve anayolda yolculuğa başlıyoruz. Orada otururken çıkan ter, rüzgârla birden soğuyor.

Hâlâ o vidada takılmış durumdayız; takılmadan ilerlemenin tek yolu vidayı geleneksel bilimsel yönteme göre incelemeyi bırakmaktır. İşe yaramıyor. Yapmanız gereken, bu sıkışmış vidanın ışığında, geleneksel bilimsel yöntemi sorgulamaktır.

Biz vidaya "nesnel" olarak bakmıştık. Geleneksel bilimsel yöntemle bütünleşmiş olan "nesnellik" doktrinine göre, bu vidadan hoşlanmamızın ya da hoşlanmamamızın doğru düşünmemizle bir ilgisi yoktur. Gördüğümüz şeyi yorumlamamamız gerekir. Aklımızı, doğanın bizim için dolduracağı boş bir levha haline getirmeliyiz ve sonra, gözlediğimiz gerçekler hakkında tarafsız bir şekilde akıl yürütmeliyiz.

Ama durup da, bu sıkışmış vidaya dayanarak bunun hakkında tarafsız düşünürsek tüm bu tarafsız gözlem düşüncesinin ne kadar aptalca olduğunu görmeye başlarız. Nerdedir o olgular? Biz neyi tarafsızca gözleyeceğiz? Yarığı bozulmuş vidayı mı? Yerinden çıkmayan yan kapağı mı? Boyasının rengini mi? Hız göstergesini mi? Poincarè'nin diyeceği gibi, motosiklette sonsuz sayıda olgu vardır ve gözlenmesi gerekenler dans edip kendilerini takdim etmezler. Gözlenmesi gereken, yani gereksinim duyduğumuz olgular yalnızca pasif değil, lanet olası

bir şekilde *gizlidirler* de ve yalnızca oturup bakmakla onların "gözlem"ini yapamayız. Ya işin içine girip onları *ararız* ya da uzun süre burada otururuz. Sonsuza dek. Poincarè'nin belirttiği gibi, hangi olguları gözleyeceğimiz konusunda bilinçaltı bir seçim yapılması gereklidir.

İyi bir tamirci ile kötü bir tamirci arasındaki fark, tıpkı, iyi matematikçi ile kötü bir matematikçi arasındaki fark gibi; işte bu, nitelik temelinde, iyi olguları kötülerinden *ayırabilme* yeteneğidir. *Özen* gösterilmesi gerekir! Bu, formel geleneksel bilimsel yöntemin, hakkında söyleyecek hiçbir şeyinin bulunmadığı bir yetenektir. Bu olgulara ancak "gözlendikten" sonra büyük önem verenlerin titizlikle bilmezden gelir göründükleri bu niteliksel önseçime daha yakından bakmanın zamanı çoktan geldi. Bilimsel yöntemde Niteliğin bir rolü olduğu yolundaki formel kabulün, ampirik bakışı hiç de yok etmediği anlaşılacaktır sanırım. Hatta onu genişlettiği, güçlendirdiği ve fiili bilimsel pratiğe daha yaklaştırdığı görülecektir.

Bence, takılma sorununun altında yatan temel hata, geleneksel akılcılığın "nesnellik"te, yani gerçeği özne ve nesne olarak bölen bir doktrinde diretmesidir. Çünkü bilinen anlamda bilimin oluşması için bunların kesinlikle ayrılması gerekir. "Sen tamircisin. İşte bu da motosiklet. Siz birbirinizden sonsuza dek ayrısınız. Sen ona şunu yaparsın. Sen ona bunu yaparsın. Sonucu bu oluşturur."

Motosiklete bu ezeli ikici özne-nesne ayrılığı ile yaklaşmak bize doğru gibi gelir, çünkü buna alışmışızdır. Ama doğru değildir. Daima gerçekliğin üzerine *bindirilmiş* yapay bir yorum olmuştur bu. Hiçbir zaman gerçekliğin kendisi olmamıştır. Bu ikilik tümüyle benimsenirse tamirci ile motosiklet arasındaki belirli bir bölünmezlik ilişkisi, zanaatkârlara özgü çalışma duygusu yok olur. Geleneksel akılcılık dünyayı özneler ve nesneler olarak bölünce Nitelik dışarıda kalır ki takılıp kaldığınızda size ne yapacağınızı söyleyen özne ya da nesne değil, Niteliktir.

Dikkatinizi Niteliğe çevirerek, teknolojik çalışmayı o özensiz özne-nesne ikiliğinden alıp zanaatkârlara özgü, işin içine benliğin girdiği gerçekliğe geri verebileceğimiz, bunun da bize takıldığımızda gerek duyduğumuz olguları verebileceği umulur.

Benim kafamda şu anda, kocaman, upuzun bir tren imgesi var; 120 yük vagonuyla, çayırı boydan boya, doğuya doğru kereste ve sebze; batıya doğru otomobil ve diğer sanayi ürünleri yüklü olarak geçer. Bu

trene "bilgi" adını vermek ve onu iki parçaya ayırmak istiyorum: Klasik Bilgi ve Romantik Bilgi.

Benzerlikler açısından Klasik Bilgi, yani Akıl Kilisesi'nce öğretilen bilgi lokomotif ve yük vagonlarının tümüdür. Onların ve içindekilerin tümü. Treni parçalara bölerseniz Romantik Bilgi'yi hiçbir yerde bulamazsınız. Ve dikkatli olmazsanız tüm trenin bu olduğu varsayımında bulunmanız gayet kolaydır. Bu, Romantik Bilgi'nin var olmamasından ya da önemli olmamasından değildir. Bunun nedeni, şimdiye kadarki tren tanımının statik ve amaçsız olmasıdır. Güney Dakota'dayken, varoluşun tüm boyutlarından söz ettiğimde demek istediğim buydu. Trene *bakmanın* iki ayrı yolu vardır.

Benzetmeyi sürdürürsek, Romantik Nitelik trenin herhangi bir "parçası" değildir. O, trenin ön kenarıdır, trenin hiç de statik bir varlık olmadığını anlayıncaya dek gerçek önemini anlayamayacağımız iki boyutlu bir yüzeydir. Eğer tren bir yere gidemiyorsa tren falan değildir. Treni inceleme ve parçalara bölme işleminde ister istemez durdurduk, yani bizim incelediğimiz şey aslında tren değildir. Bu yüzden takıldık.

Gerçek bilgi treni durdurulabilecek ve parçalara ayrılabilecek bir varlık değildir. O hep bir yerlere gider. Nitelik denen bir ray üzerinde. Ve lokomotif ve o 120 vagonun tümü Nitelik rayının götürdüğünden başka bir yere gidemez ve Romantik Nitelik, yani lokomotifin ön kenarı, onları ray boyunca götürür.

Romantik gerçeklik, deneyimin keskin kenarıdır. O, bilgi treninin tüm treni ray üzerinde tutan, ön kenarıdır. Geleneksel bilgi, o ön kenarın bulunduğu yerlere ilişkin kolektif bellektir. Ön kenarda özne ve nesne yoktur, yalnızca ilerde Nitelik rayı vardır ve bu Niteliği gerektiğince yorumlama, onaylama olanağınız yoksa tüm trenin de nereye gideceğini bilmesi olanaksızdır. Sizdeki saf akıl değildir –saf kafa karışıklığıdır. Ön kenar kesinlikle tüm hareketin olduğu yerdir. Ön kenar, geleceğin sonsuz olasılıklarının tümünü içerir. O, geçmişin tüm tarihini içerir. Bunlar başka hangi yerde bulunabilir?

Geçmiş, geçmişi anımsayamaz. Gelecek, geleceği yaratamaz. Tümüyle burada ve şimdi olan bu anın keskin kenarı her zaman, var olan her şeyin bütünlüğünden başka bir şey değildir.

Değer, yani gerçeğin ön kenarı yapının ilgisiz bir yan dalı değildir artık. Değer, yapının öncelidir. Onu ortaya çıkaran şey düşünce öncesi bilinçtir. Bizim yapılanmış gerçekliğimiz değer temeline göre önseçi-

me uğrar ve yapılanmış gerçekliği anlayabilmek için onun çıktığı değer kaynağını anlamak gerekir.

Bu yüzden motosikletin akılcı yönden kavranışı, üzerinde çalıştıkça, yeni ve farklı bir akılcı anlayışın daha çok Niteliği olduğu anlaşıldıkça dakika dakika değişir. Eski yapışkan fikirlere tutunulmaz, çünkü onları reddetmek için dolaysız bir akılcı temel vardır. Gerçeklik artık statik değildir. O, karşısında savaşım verilecek ya da temsil olunacak bir düşünceler bütünlüğü değildir. O kısmen, siz büyüdükçe, yüzyıldan yüzyıla hepimiz büyüdükçe büyüyecek düşüncelerden oluşur. Gerçeklik, özü gereği; merkezi, tanımlanamaz bir terim olan Nitelik dolayısıyla statik değil dinamiktir. Ve dinamik gerçeği tam anlamıyla anlayabilirseniz asla takılmazsınız. Onun biçimleri vardır, ama bu biçimler değişme yeteneğine sahiptir.

Daha somut bir şekilde söylersek: Eğer takılmadan bir fabrika kurmak ya da bir motosikleti tamir etmek ya da bir ulusu düzeltmek istiyorsanız klasik, ikici, özne-nesne bilgisi, gerekli olmasına karşın yeterli değildir. Yapacağınız şeyin niteliği ile ilgili bir duygunuzun da olması gerekir. Neyin iyi olduğu hakkında bir duyunuz olmalıdır. Sizi ileriye götüren *budur*. Bu duyu, onunla birlikte doğmuş olmanıza karşın, yalnızca birlikte doğduğunuz bir şey değildir. Geliştirebileceğiniz bir şeydir de. Bu salt "sezgi" değildir, "yetenek" ya da "beceri" ile de açıklanamaz. Bu, ikili mantığın geçmişte gizleme eğiliminde olduğu temel *gerçeklikle*, yani Nitelikle temasın dolaysız sonucudur.

Bu şekilde konulduğunda öylesine anormal ve anlaşılmaz gibi duruyor ki bunun gerçeklikle ilgili olarak edinebileceğiniz en saf, ayağı en yere basan görüşlerden biri olduğunu keşfetmek insanda şok etkisi yaratıyor. Harry Truman'ın bir konuşması geliyor akla; hükümet programları ile ilgili olarak şöyle demişti: "Biz onları yalnızca deneriz... ve eğer işe yaramazlarsa... o zaman başka bir şey deneriz." Tam olarak böyle dememişse bile, buna yakın bir şeydi.

Yani Amerikan hükümetinin gerçekliği statik değil *dinamiktir* demek istiyordu. Hoşumuza gitmezse daha iyisini buluruz. Amerikan hükümeti, hayali bir doktriner düşünceye takılıp kalmayacaktır.

Anahtar sözcük "daha iyi" –yani Nitelik–tir. Bazı kişiler, özünde, Amerikan hükümetinin takılmış *olduğunu*, Niteliğe göre değişemeyeceğini savunabilir, ama bunun konuyla bir ilgisi yok. Burada önemli olan; Başkanın ve en çılgın radikalinden en çılgın gericisine dek herkesin, hükümetin Niteliğe göre, değişmiyorsa bile değişmesi *gerektiği-*

ni kabul etmesidir. Phaedrus'un, gerçeklik olarak değişen Nitelik; yani tüm hükümetlerin ona ayak uydurmak için değişmek zorunda olduğu her şeye kadir gerçeklik kavramı, sözünü etmeksizin herkesin daima oybirliğiyle inandığı bir şeydir.

Ve Harry Truman'ın söylediği, aslında, laboratuvarda çalışan bir bilimadamının ya da bir mühendisin ya da bir tamircinin, günlük işlerinin akışı içinde "nesnel" olarak düşünmediği zamanki pratik, pragmatik yaklaşımından farklı değildir.

Deli gibi teoriden söz edip duruyorum; oysa o, folklor gibi, herkesin bildiği konulardan çıkıp geliyor. Bu Nitelik, bu iş duygusu her etkinlikte bilinen bir şeydir.

Şimdi nihayet şu vidaya dönelim.

Durumu yeniden değerlendirdiğimizi ve şu anda olan takılma olayını, yani bilincin sıfır noktasını, olabilecek durumların en kötüsü değil de içinde bulunabileceğimiz en iyi durum olarak kabul ettiğimizi düşünelim. Ne de olsa bu takılma Zen Budistlerin oluşturmak için çok uğraştıkları bir şeydir; derin nefesler alırlar, hareketsiz otururlar vs. vs. Zihniniz bomboştur, "boş-esnek" bir tavır takınmış bir "acemi"nin zihnidir. Bilgi treninin tam ön kenarında gerçeklik rayının üzerindesinizdir. Değişiklik olsun diye, bunun korkulacak değil de kazanılacak bir an olduğunu düşünün. Zihniniz gerçekten, adamakıllı takılmışsa, kafanızın düşüncelerle yüklü olduğu zamana göre belki de daha özgürsünüzdür.

Sorunun çözümü genelde ilk önce önemsiz ya da nahoş görünür, ama takılma durumu zamanla onun önemini kabul etmenizi sağlar. Onu daha önce önemsiz görüyordunuz, çünkü takılmaya yol açan daha önceki katı değerlendirmeniz size onu önemsiz göstermişti.

Ama şimdi şu gerçeği göz önüne alın ki, ne denli sıkı sarılırsanız sarılın bu takılma yok olmaya mahkûmdur. Aklınız doğal olarak ve özgürce, bir çözüme doğru yönelecektir. Takılıp kalma konusunda özel bir ustalığınız yoksa bunu önleyemezsiniz. Takılıp kalma korkusu yersizdir, çünkü ne kadar uzun süre takılı kalırsanız her seferinde sizi takılmaktan kurtaracak Nitelik-gerçekliği daha iyi anlarsınız. *Aslında*, sizin takılmanıza yol açan şey, bilgi treninin ön tarafının dışında olan bir çözümü vagonların bir ucundan öbür ucuna doğru arayarak, takılmaktan kaçmanızdı.

Takılmaktan kaçınılmamalıdır. Çünkü o, *her* türlü gerçek anlayışın psişik öncelidir. Takılmayı egosuz kabullenmek, öteki uğraşlarda oldu-

ğu gibi mekanik işinde de tüm Niteliği anlamanın anahtarıdır. Kendini yetiştirmiş tamircilerin, yeni bir durum dışında her şeyle nasıl başa çıkacağını öğrenmiş, okul eğitimli kişilerden genelde üstün olmasının nedeni, takılmanın ortaya çıkardığı bu, Niteliği kavrayabilme yeteneğidir.

Normalde vidalar öyle ucuz, küçük ve basit şeylerdir ki önemsiz olduklarını düşünürsünüz. Ama şimdi, nitelik bilinciniz güçlendikçe bunun, şu tek ve özel vidanın ucuz, küçük ve önemsiz olmadığını fark edersiniz. Şu anda bu vida aslında tüm motosikletin fiyatı değerindedir, çünkü bu vidayı çıkaramazsanız motosikletin gerçekte hiçbir değeri yoktur. Vida konusundaki bu yeniden değerlendirme ile, onun hakkındaki bilginizi geliştirme isteğiyle dolarsınız.

Bilginizin genişlemesiyle, sanırım vidanın aslında ne olduğu konusunda yeni bir değerlendirme ortaya çıkacaktır. Onun üzerinde konsantre olur, düşünür ve yeterli bir süre üzerinde takılı kalırsanız sanırım bu kez vidanın bir sınıfa özgü olma niteliğini gittikçe yitirdiğini ve giderek daha çok kendine özgü bir nesne olmaya başladığını görürsünüz. Daha sonra, daha da konsantre oldukça, hatta vidayı bir nesne olarak bile değil, bir işlevler topluluğu olarak görmeye başlarsınız. Sizin takılmışlığınız geleneksel akıl kalıplarını adım adım elimine etmektedir.

Geçmişte, özneyle nesneyi birbirinden sürekli olarak ayırdığınızda bunlar hakkındaki düşünceleriniz gayet katıydı. "Vida" denen dokunulamaz ve baktığınız gerçekten daha gerçek gibi görünen bir sınıf oluşturmuştunuz. Ve vidanın sıkışmasını nasıl düzelteceğinizi düşünmemiştiniz, çünkü yeni bir şey düşünemiyor, yeni bir şey göremiyordunuz.

Şimdi ise vidayı çıkarmada, onun ne *olduğuyla* ilgili değilsiniz. Onun ne *olduğu* bir düşünce kategorisi olmaktan çıkmış ve süregiden doğrudan bir deneyim olmuştur. O artık vagonlarda değil ön cephenin dışındadır ve değişim yeteneği vardır. Siz onun ne *yaptığı* ve bunu niçin yaptığıyla ilgilenirsiniz. İşlevsel sorular soracaksınız. Sorularınıza eşlik eden şey, Poincarè'yi Fuchsian denklemlerine yönelten Nitelik ayırt etme özelliğinin aynısı olan bir bilinçaltı Nitelik ayırt etme özelliğidir.

Nitelik içerdiği sürece, fiili çözümünüzün ne olduğu önemsizdir. Vidayla ilgili düşünceleriniz sertlik, kenetlenme ve vidanın sarmal tutunmasıyla ilgili düşüncelerle iç içe girecek ve bunlar sizi doğal ola-

rak, sıkışmanın çözülmesine ve solventlerin kullanılmasına doğru kaydıracaktır. Bu bir tür Nitelik rayıdır. Başka bir ray da, kütüphaneye gidip ve orada, içinde işi çözümleyecek vida sökücüye rastlayacağınız mekanik aletler kataloğuna bakmak ya da mekanik işlerden anlayan bir arkadaşa telefon etmek olabilir. Ya da vidayı oyarak yok etmek ya da bir asetilen alevi ile yakmak. Ya da vida üzerinde bunca yoğun düşünmelerinizin sonucu olarak, vida sökme konusunda daha önce hiç düşünülmemiş yeni bir yönteme varabilirsiniz ve bu tüm ötekileri geçer, patentini alıp sonraki beş yıl içinde milyoner olabilirsiniz. Nitelik rayı üzerinde neler olabileceğini önceden kestirmek olanaksızdır. Tüm çözümler basittir –ama siz onlara vardıktan sonra. Ama onlar ancak, siz onların ne olduğunu bildiğiniz zaman basittirler.

13 numaralı anayol bizim nehrin başka bir kolunu izliyor, ama şu anda nehrin yukarılarına, bir zamanların eski bıçkıhane kasabalarına ve uykulu bir manzaraya doğru gidiyor. Bazen bir federal anayoldan bir eyalet anayoluna geçiverdiğinizde böyle, zamanın gerisine düşmüş gibi olursunuz. Güzel dağlar, güzel nehir, yamru yumru ama zevkli asfalt yol... eski yapılar, eski bir verandada yaşlı insanlar... bu kadar eski olmasına şaştığınız eski moda yapılar, fabrikalar, değirmenler, elli ve yüz yıl öncesinin teknolojisi; bunları seyretmek, yeni şeyleri seyretmekten çok daha iyidir. Asfaltın kırıldığı yerlerden yabani otlar, çimenler ve kır çiçekleri çıkar. Düzgün, dört köşe, dimdik çizgiler rasgele bir eğiklik kazanırlar. Yeni sürülmüş boyaların diri renkli düzgün yüzeyleri lekeli ve soluk bir yumuşaklık alır. Doğanın, bu binaların kasti nesnelliğini, mimarların incelemesi gereken rasgele bir kendiliğindenlikle yumuşatan kendine özgü bir Öklidçi olmayan geometrisi vardır.

Nehirden ve uykulu yapılardan ayrılarak şimdi kuru, çayırımsı bir tür platoya tırmanıyoruz. Yol öyle çok bükülüyor, tümsekleniyor ve sallıyor ki hızı elliye indirmek zorunda kalıyorum. Asfaltta kötü çukurlar var, bunlara çok dikkat ediyorum.

Uzun yol yapmaya gerçekten alıştık. Dakota'daki gibi uzun düzlükler kısa ve kolay geliyor artık. Motosiklet üzerinde olmak, olmamaktan daha doğal geliyor. Hiç de tanıdığım bir yerde değiliz, daha önce hiç görmediğim bir ülkedeyiz, ama yine de kendimi burada yabancı gibi hissetmiyorum.

Platonun tepesindeki Grangeville, Idaho'da kavurucu sıcaktan sonra airconditionlu bir restorana giriyoruz. İçerisi çok serin. Çikolatalı malt dondurmamızı beklerken barda oturan bir üniversitelinin yanındaki bir kızla bakıştığını fark ediyorum. Kız göz kamaştırıcı biri ve bunu fark eden tek öteki kişi ben değilim. Bar tezgâhının arkasında, onların yanında duran kız ise onlara, kimsenin görmediğini sandığı bir öfke ile bakıyor. Bir tür üçgen. Başka insanların yaşamlarındaki küçük anların içinden, görünmeden geçiyoruz.

Yeniden sıcağa çıkıyoruz ve Grangeville'e çok uzak olmayan bir yerde içinde bulunduğumuz, otlağı andıran kuru platonun birden, muazzam bir kanyonla kesildiğini görüyoruz. Yolun belki yüz tane, saç tokası biçiminde keskin virajla sürekli aşağıya inip çatlaklar ve kayalardan oluşmuş bir çöle girdiğini görüyorum. Chris'in dizine vurup gösteriyorum ve bir virajı dönüp de tüm bunları gördüğümüzde "Vaay!" diye bağırdığını duyuyorum.

Dik inişin başladığı yerde üçüncü vitese takıyorum, sonra gaz valfını kapatıyorum. Motor geri teperek biraz duraklıyor ve aşağıya doğru iniyoruz.

Motosiklet en derin yere ulaştığında binlerce metre aşağıya inmiş durumdayız. Başımı çevirip geriye bakıyorum ve tepede karınca gibi görünen otomobilleri görüyorum. Şimdi bu fırın gibi çölü geçip yolun bizi götüreceği yere gideceğiz.

25 Bu sabah, takılma sorununa bir çözüm bulma konusu, yani geleneksel aklın yol açtığı klasik bozukluk tartışılmıştı. Şimdi onun romantik paraleline doğru, yani geleneksel aklın ürettiği teknolojik çirkinliğe yönelmenin zamanıdır.

Yol, çölümsü tepeler üzerinden kıvrıla büküle geçip White Bird kasabasını çevreleyen ince bir yeşil kuşağın içine giriyor, sonra yüksek kanyon duvarları arasından hızla akan büyük bir nehre, Salmon'a doğru ilerliyor. Burada sıcaklık korkunç, kanyonun beyaz kayalarının parıltısı da gözleri kör edecek kadar güçlü. Daracık kanyon tabanında sürekli kıvrıla kıvrıla, hızla akan trafikle sinirlerimiz bozularak, ateş gibi sıcak havadan bunalarak gidiyoruz.

Sutherlandler'in kaçtığı çirkinlik, teknolojinin yapısında var olan bir şey değildir. Sadece onlara öyle görünmüştür, çünkü teknolojinin içindeki çirkin olan şeyi soyutlamak çok zordur. Ama teknoloji yalnızca nesneleri yapmaktır ve nesneleri yapmak, doğası gereği çirkin bir şey olamaz; çünkü bu durumda, yine nesneleri yapan sanatlarda da güzelliğin var olması olanaksızdır. Aslında, teknolojinin kökünü oluşturan *techne*, sanat *anlamına geliyordu*. Antik Grekler kafalarında sanatı, imal etmekten ayırmamışlar, bu yüzden bunlar için asla ayrı sözcükler üretmemişlerdi.

Zaman zaman iddia edildiği gibi, çirkinlik modern teknolojinin kullandığı malzemeden de gelmez. Seri üretimle elde edilen plastikler ve sentetik maddelerin kendisi kötü değildir. Yalnızca, kötü çağrışımlar edinmişlerdir. Yaşamının çoğunu bir hapishanenin taş duvarları arasında geçirmiş bir kişi, heykel sanatının baş malzemesi olduğu halde taşı, doğasında çirkinlik taşıyan bir madde olarak görecektir; çirkin plastik teknolojisinin, çocukluğundaki oyuncaklarla başlayıp uyduruk tüketim maddeleriyle yaşam boyu süren mahkûmiyeti altında yaşamış bir insan da aynı şekilde bu maddeleri, yapısında çirkinlik taşıyan bir şey olarak görecektir. Ama modern teknolojinin gerçek çirkinliği herhangi bir maddede, biçimde, eylemde ya da üründe bulunmaz. Bunlar yalnızca, düşük Niteliğin yerleştiği belli olan nesnelerdir. Bu izlenimi veren, Niteliği öznelere ya da nesnelere yükleme alışkanlığımızdır.

Gerçek çirkinlik, teknolojinin herhangi bir nesnesinden kaynaklanan bir sonuç değildir. Öte yandan, Phaedrus'un metafiziği izlenirse, teknolojinin öznelerinden, yani onu üreten ya da kullanan insanlardan da kaynaklanan bir sonuç değildir. Nitelik ya da onun yokluğu ne özneden ne de nesnede yerleşik değildir. Gerçek çirkinlik, teknolojiyi üreten insanlarla ürettikleri şeyler arasındaki ilişkide yatar; ki bu ilişki teknolojiyi kullanan insanlarla, kullandıkları şeyler arasında da benzer bir ilişkiye yol açar.

Phaedrus'un hissettiği şey, saf nitelik algılanması anında, ya da algı bile değil, saf Nitelik anında öznenin ve nesnenin olmadığıdır. Yalnızca, daha sonra özne ve nesnenin farkında olmamızı sağlayan bir Nitelik duygusu vardır. Saf nitelik anında özne ve nesne özdeştir. Bu Upanişadlar'ın *tat tvam asi** gerçekliğidir, ama modern sokak argosuna da yansımıştır. Bir şeye "bulaşmak", bir şeyin, birinin "kafasına girmesi"; bir şeye kendini "kaptırmak" hep bu özdeşliğin argoya yansı-

* Sen busun. (ç.n.)

masıdır. Tüm teknik dallarda, zanaatkârlığın temeli bu özdeşliktir. Ve modern, ikici anlayışla kavranan teknolojide bulunmayan da bu özdeşliktir. Teknolojik ürünü yaratan kişi onunla özel bir özdeşlik duygusu taşımaz. Onu satın alan kişi de onunla özel bir özdeşlik duygusu taşımaz. Bundan ötürü o, Phaedrus'un tanımına göre Niteliksizdir.

Phaedrus'un Kore'de gördüğü duvar, bir teknoloji edimiydi. O duvar güzeldi; ama bunun nedeni çok usta bir düşünsel plan, ya da yapılan işin bilimsel bir şekilde denetlenmesi ya da onu "stilize" etmek için daha çok para harcanması değildi. O duvar güzeldi, çünkü onun yapımında çalışan insanlar nesnelere, yaptıkları işi, üzerinde düşünmeden doğru yapacak bir tarzda bakıyorlardı. Kendilerini, yaptıkları işten, onu yanlış yapacak şekilde ayırmıyorlardı. Tüm çözümün merkezi buradaydı.

İnsani değerlerle teknolojik gereksinimler arasındaki çelişkiyi çözmenin yolu, teknolojiden kaçmak değildir. Bu olanaksızdır. Çelişkiyi çözmenin yolu ikici düşüncenin bariyerlerini kırmak, bu engelleri kaldırarak teknolojinin ne olduğunu gerçekten anlamaktır –doğanın sömürülmesi değil, doğa ile insan ruhunu, her ikisini de aşan yeni bir tür yaratıda birleştirmek. Bu aşkınlık, okyanusu aşan ilk uçak ya da aydaki ilk adım gibi olaylarla ortaya çıktığında teknolojinin üstün doğasının farkına halk tarafından da varılır. Ama bu aşkınlık bireysel düzeyde de; kişisel temelde, kişinin kendi yaşamında, daha az dramatik bir şekilde gerçekleşmelidir.

Şimdi kanyonun duvarları dimdik burada. Çoğu yerde yol için gerekli boşluk kayalar uçurularak açılmış. Burada yedek yol yok. Tek yol nehrin yanından giden. Benim yanılgım olabilir, ama nehir bana, bir saat öncesinden daha ufak gibi geliyor.

Teknolojiyle yaşanan çatışmaların böyle kişisel düzeyde aşılması ille de motosikletleri içermeyebilir elbette. Bu, bir mutfak bıçağını bilemek, bir giysi dikmek ya da kırılmış bir sandalyeyi onarmak kadar basit bir düzeyde de olabilir. Altta yatan sorunlar aynıdır. Her durumda, yapmanın bir güzel yolu, bir de çirkin yolu vardır ve yüksek niteliğe ulaşmada, yani güzel yoldan yapmada, hem neyin "iyi göründüğünü" görme yeteneği hem de o "iyi"ye ulaşmanın temeldeki yöntemlerini anlama yeteneği gereklidir. Yani klasik ve romantik Nitelik anlayışlar birleştirilmelidir.

Bizim kültürümüzün doğası öyledir ki bu işleri nasıl yapacağımızı öğrenmek için bir kılavuza bakacak olursanız kılavuz daima, yalnızca bir Nitelik anlayışını, yani klasik olanını verir. Size bıçağın bilenmesinde bıçak ağzını nasıl tutacağınızı ya da dikiş makinesini nasıl kullanacağınızı ya da tutkalı nasıl karıştırıp uygulayacağınızı söyler ve bu temel yöntemler bir uygulandı mı "iyi"nin doğal olarak bunlardan çıkacağını varsayar. Neyin "iyi görüneceğini" doğrudan görme yeteneği bilmezden gelinir.

Sonuç, modern teknoloji için gayet tipiktir; görünümlerdeki genel kasvet öyle ağırdır ki kabul edilebilir kılınabilmesi için bir "stil" kaplamasıyla örtülmesi gerekir. Ve bu, romantik Niteliğe duyarlı biri için daha da kötüdür. Bu kez yalnızca çok kasvetli değil kalptır da. İşte bu iki özelliği yan yana koyun, Amerikan teknolojisinin tam isabetli temel tanımı çıksın ortaya: Stilize otomobiller, stilize deniz motorları, stilize daktilolar ve stilize giysiler. Stilize evlerin stilize mutfaklarındaki stilize buzdolapları içinde stilize yiyecekler. Noel'de ve doğum günlerinde stilize bir şekilde, stilize ana-babalarıyla birlikte olan stilize çocuklar için stilize plastik oyuncaklar. Ondan ara sıra iğrenmemeniz için kendiniz de korkunç stilize olmalısınız. Sizi tavlayan stildir; teknolojik çirkinliğin üzeri romantik kalplıktan oluşmuş şekerli bir sosla örtülür; bunu yapanlar güzelliği ve yararı üretme çabasında, stilize kişiler olmalarına karşın nereden başlayacaklarını bilmezler, çünkü kimse onlara bu dünyada Nitelik diye bir şeyin olduğunu ve bunun gerçek olduğunu ve stilden ibaret olmadığını söylememiştir. Nitelik, öznelerin ve nesnelerin üzerine, Noel ağacına yılbaşı süsü koyar gibi koyabileceğiniz bir şey değildir. Gerçek Nitelik öznenin ve nesnenin kaynağı, yani ağacı oluşturan kozalak olmalıdır.

Bu Niteliğe ulaşmak için, ikici teknolojiye eşlik eden "1. aşama, 2. aşama, 3. aşama" gibi yönergelerden biraz farklı bir işlem gerekir ki şimdi bu konuya girmek istiyorum.

Kanyon duvarları arasındaki birçok virajdan sonra, bodur küçük ağaçlardan ve kayalardan oluşmuş ufak bir alanda, dinlenmek üzere duruyoruz. Ağaçların çevresindeki otlar güneşten yanıp kahverengiye dönüşmüş ve üzerlerine, piknik yapanların bıraktığı çöpler saçılmış.

Bir gölgeye çöküyorum ve bir süre sonra, aslında bu kanyona girdiğimizden beri hiç bakmadığım gökyüzüne bakıyorum gözlerimi kısarak. Yukarıda, kanyon duvarlarının üst tarafı serin, koyu mavi ve çok uzak.

Chris nehri görmeye bile gitmiyor, oysa bu normalde yaptığı bir şeydi. Benim gibi o da yorgun ve ağaçların bu kıt gölgesinde oturmaktan hoşnut.

Bir süre sonra, orada eski bir su tulumbası olduğunu, nehirle bizim aramızda durduğunu söylüyor. Onu bana gösteriyor, ne demek istediğini anlıyorum. Oraya gidiyor, tulumbayı çekerek suyu bir eline döktüğünü ve sonra suyu yüzüne vurduğunu görüyorum. Yanına gidip, iki elini de kullanabilsin diye tulumbayı çekiyorum. Sonra ben de aynı şeyi yapıyorum. Su ellerime ve yüzüme serinlik duygusu veriyor. Sonra yine motosiklete dönüyoruz, biniyoruz ve kanyon yoluna çıkıyoruz.

Şimdi o çözüm. Bu Chautauqua boyunca teknolojik çirkinlik sorununa tümüyle olumsuz bir tarzda bakıldı. Niteliğe yönelik Sutherlandler'inki gibi romantik tavırların, kendi açılarından umutsuz olduğu söylendi. Salt son moda heyecanlar yaşayamazsınız. Evrenin saklı biçimleriyle de; anlaşıldıklarında çalışmayı kolaylaştırabilecek, hastalıkları azaltabilecek, kıtlığı ortadan kaldırabilecek doğa yasalarıyla da çalışmanız gerekir. Öte yandan, saf ikici mantığa dayalı teknoloji bu maddi ilerlemeleri, dünyayı stilize çöplerden oluşmuş bir çöp yığınına dönüştürerek elde ettiği için de kınanmıştır. Şimdi kınama işini bırakıp bazı yanıtlar vermenin zamanıdır.

Yanıt, Phaedrus'un klasik anlayışının romantik güzellikle *örtülmemesi*, klasik ve romantik anlayışların temel düzeyde birleştirilmesi gerektiği yolundaki düşüncesidir. Geçmişte, ortak akıl evrenimiz tarih öncesi insanın romantik, akıldışı dünyasından kaçma, onu reddetme yöntemini benimsemişti. Sokrates zamanından beri, doğanın henüz bilinmeyen yasalarını anlamak amacıyla aklı özgürleştirmek için; tutkuların, duyguların reddedilmesi gerekli olmuştu. Şimdi doğa yasaları anlayışını, önceleri kaçılan o tutkuları içinde sindirecek şekilde geliştirmenin zamanıdır artık. Tutkular, heyecanlar, yani insan bilincinin duygusal bölümü de doğa yasalarının bir parçasıdır. Merkezi parçası.

Şu anda bilimlerin, gözü dönmüş, akıldışı bir şekilde genişlemiş veri toplama işlemiyle dolduruşa getirilmiş durumdayız; çünkü bilimsel yaratıcılığı anlamamızı sağlayacak herhangi bir akılcı çerçeve yoktur. Aynı zamanda şu anda sanatta da bir sürü stillerle dolduruşa getirilmiş durumdayız, çünkü saklı biçimleri özümseme ve o yöne doğru yayılma çok yetersiz. Hiçbir bilimsel bilgisi olmayan sanatçılarımız ve hiçbir sanatsal bilgisi olmayan bilim adamlarımız var ve bunların ikisi de tinsel duyudan önemli ölçüde yoksun ve sonuç yalnızca kötü değil

iğrenç de. Sanatla teknolojiyi yeniden birleştirmenin zamanı çoktan gelmiş de geçmiş bile.

DeWeese'lerde, teknik çalışmayla ilgili olarak kafa huzuru hakkında konuşmaya başlamış, ama meselenin gülerek geçiştirilmesine yol açmıştım, çünkü konuyu, başlangıçta onu anladığım bağlamın dışına çıkarmıştım. Şimdi bence kafa huzuruna geri dönmenin ve ne hakkında konuştuğuma bakmanın uygun bağlamı oluştu.

Kafa huzuru teknik çalışmada hiç de yüzeysel bir şey değildir.

Her şey buna bağlıdır. Kafa huzurunu yaratan şey iyi, mahveden şey kötü iştir. Gerekli koşullar, ölçüm aletleri, kalite kontrol, son kontrol, tüm bunlar, işin asıl sorumlusu olanların kafa huzurunu sağlamak için gerekli *araçlardır*. Sonuçta önemli olan, onların kafa huzurundan başka bir şey değildir. Çünkü kafa huzuru, romantik Niteliğin de, klasik Niteliğin de ötesinde olan ve ikisini birleştiren ve işe hep eşlik etmesi gereken Niteliğin algılanabilmesi için önkoşuldur. Neyin güzel göründüğünün bilinmesi, neden güzel göründüğünün nedenlerinin anlaşılması ve çalışma sürdükçe bu güzellikle birleşilmesinin yolu, güzelliğin parlaklığının görüneceği bir iç dinginlik, bir kafa huzuru oluşturmaktan geçer.

İçsel kafa huzurundan söz ediyorum. Bunun dış koşullarla doğrudan ilişkisi yoktur. Düşüncelere dalmış bir keşişte ya da şiddetli bir savaştaki askerde ya da bir santimin üç binde birini çekmekte olan bir tornacıda oluşabilir. Bu, çevreyle tam özdeşleşmeyi sağlayan bir kendini vermişliği kapsar; bu özdeşleşmenin birçok düzeyleri ve dinginliğin birçok düzeyleri vardır ki bunlar etkinliğin daha çok bilinen düzeyleri kadar derin ve ulaşılması zordur. Başarı dağları yalnızca bir yönde keşfedilmiş Niteliktir ve içsel kafa huzurunun ürünü olan öz bilincin –ki bu kendini vermişlikten çok farklıdır– okyanus çukurlarıyla birlikte düşünülmezse görece anlamsız ve elde edilmesi genellikle olanaksızdır.

Bu içsel kafa huzuru düşüncenin üç basamağında oluşur. Fiziksel dinginlik başarılması en kolay olanıdır, ama yeraltında günlerce gömülü kalarak yaşayabilen Hindu mistiklerinin gösterdiği gibi, bunun da birçok düzeyleri vardır. Ruhsal dinginlikte düşünceler arasında gezinilmez; bu aşama daha zordur, ama ulaşılabilir. Ama arzular arasında gezinilmediği ve yaşamın hiçbir arzu olmaksızın sürdürüldüğü değer

dinginliği ise en zorudur.

Bazen bu içsel kafa huzuru hakkında düşünürüm de, bu dinginlik, özdeş değilse bile balık avlamaya gittiğinizde bazen bulduğunuz huzura benzer; bu da çoğu kişinin bu sporu neden sevdiğini gösterir. Suyun kenarında, elinde oltayla oturmak, kımıldamamak, gerçekte hiçbir şey düşünmemek, hem de hiçbir şeyi gerçekten dert etmemek sizi daha önce çözemediğiniz sorunları çözmekten alıkoyan ve davranışlarınıza ve düşüncelerinize çirkinlik, hantallık veren iç gerilimleri ve sinir bozukluğunu kovar sanki.

Motosikletinizi onarmak için balığa gitmeniz gerekmez elbette. Bir fincan kahve, apartman bloku çevresinde bir yürüyüş, bazen işi beş dakikalığına bırakıp sessiz kalmak yeterli olabilir. Bunu yaptığınızda her şeyi açığa çıkaran içsel kafa huzuruna doğru yükseldiğinizi hissedersiniz. Bu iç huzuruna ve onun açığa çıkardığı Niteliğe arkasını dönen şey kötü bakımdır. Önünü dönen şey ise iyi bakımdır. Ona doğru ya da ters yönde dönmenin biçimleri sonsuzdur, ama hedef hep aynıdır.

Bence, bu kafa huzuru kavramı bilinir ve teknik çalışmanın merkezi haline getirilirse klasik ve romantik niteliğin kaynaşması pratik çalışma koşulları içinde temel bir düzeyde gerçekleşebilir. Bu kaynaşmayı yetenekli tamircilerde ve tornacılarda gerçekten *görebileceğinizi*, hatta aynı şeyi, yaptıkları işlerde de görebileceğinizi söylemiştim. Onların sanatçı olmadığını söylemek sanatın doğasını yanlış anlamaktır. Onlarda sabır vardır, özen vardır, yaptıkları işe karşı dikkat vardır ve bundan da ötesi, bir işle sağlanan bir tür uyumun yarattığı zorlamayla kurulmamış, yönlendireni ve izleyeni olmayan içsel kafa huzuru vardır. Malzeme ve zanaatkârın düşüncesi birlikte, pürüzsüz, düzgün değişimlerle, malzemenin istenen duruma gelip de zanaatkârın düşünmeyi bıraktığı ana dek değişirler.

Yapmayı gerçekten istediğimiz bir şeyi yaparken hepimiz böyle anları yaşarız. Ama nedense bu anları talihsiz bir şekilde işten ayırırız. Sözünü ettiğim tamirci bu ayrımı yapmaz. Biri onun hakkında, yaptığı işle "ilgilenir" dediğinde bu, yaptığı işle "bütünleşir" demektir. Bu bütünleşmeye yol açan, bilincin keskin kenarında, özne ve nesne ayrılığı duygusunun olmayışıdır. Bu özne-nesne ikiliğinin yokluğunu anlatan pek çok deyim vardır, çünkü kastettiğim şey folklorda, sağduyuda, günlük çalışma anlayışında gayet iyi anlaşılabilir. Ama bilimsel konuşma biçiminde bu özne-nesne ikiliğinin yokluğunu gösteren sözcükler seyrektir, çünkü bilimsel kafalar formel, ikici bilimsel bakışın gerek-

tirdiği bir tavırla, kendilerini bu tür bir anlayıştan uzak tutarlar.

Zen Budistler "yalnızca oturma"dan, yani benlik ile nesne arasındaki ikiliğin bilince hâkim olmayacağı bir düşünsel pratikten söz ederler. Benim burada motosiklet bakımı hakkında söz ettiğim şey de, benlik ile nesnenin ikiliği düşüncesinin bilincinize hâkim olmayacağı "yalnızca onarma"dır. Üzerinde çalıştığı şeyden ayrı olduğu duygusuna yenik düşmeyen kişi için, yaptığı işe "özen" gösterdiği söylenebilir. Aslında özen göstermek budur, yaptığı işle özdeşleşme duygusudur. Bu duyguyu duyan kişi özen göstermenin içyüzünü, yani Niteliği de görür.

Motosiklet üzerinde çalışırken yapılacak şey, öteki işlerde de olduğu gibi, kişiyi çevresinden koparmayacak bir kafa huzuru oluşturmaktır. Bu başarıldı mı kalan her şey doğal olarak bunu izler. Kafa huzuru doğru değerler üretir, doğru değerler doğru düşünceler üretir. Doğru düşünceler doğru eylemler üretir ve doğru eylemler, merkezindeki huzuru başkalarının da görebileceği maddi yansımalar oluşturacak işler üretirler. Kore'deki o duvarda olan şey buydu. O, tinsel bir gerçekliğin maddi bir yansımasıydı.

Bence, eğer dünyayı düzeltmek ve yaşanacak daha iyi bir yer haline getirmek istiyorsak yapılacak şey, kaçınılmaz olarak ikici olan, öznelerle ve nesnelerle ve bunların birbiriyle ilişkileriyle dolu olan politik ilişkiler üzerinde ya da başkalarının yapacağı şeylerle dolu olan programlar üzerinde konuşmak değildir. Bence bu tür bir yaklaşım sondan başlar ve bu sonu baş sanır. Politik programlar, ancak temeldeki toplumsal değerler sisteminin doğru olması durumunda etkili olabilecek, toplumsal niteliğin *sonuç ürünleridir*. Toplumsal değerlerin doğru olması için bireysel değerlerin doğru olması gerekir. Dünyayı düzeltmenin yeri ilk olarak kendi yüreğimiz, kafamız ve ellerimiz ve sonra onlardan çıkan iştir. Başkaları insanoğlunun yazgısını düzeltmekten söz edebilir. Ama ben salt motosikletin nasıl onarılacağından söz etmek istiyorum. Söyleyeceklerimin kalıcı değerinin de daha fazla olduğuna inanıyorum.

Riggins adında bir kasabaya geliyoruz ve bir sürü motel görüyoruz; sonra yol kanyondan çıkıyor ve daha küçük bir dereyi izliyor. Yukardaki ormanlara doğru gidiyor gibi.

Evet, öyle yapıyor ve yol hemen, uzun, serin çamlarla gölgeleni-

yor. Mesire yerlerini gösteren tabelalar beliriyor. Döne döne yükselip çam ormanlarıyla çevrili, umulmadık güzellikte, serin, yeşil çayırlara geliyoruz. New Meadows adlı kasabada yeniden benzin ve iki kutu motor yağı alıyor, değişikliğe hâlâ şaşıyoruz.

Ama New Meadows'dan çıkarken güneşin uzun eğimi dikkatimi çekiyor ve bir ikindi sonrası hüznü çökmeye başlıyor. Günün başka zamanlarında olsa bu dağ çayırları bana daha canlılık verirdi, ama çok uzun yol gittik. Tamarack'tan geçiyoruz ve yol yeşil çayırlardan sonra yeniden aşağı inip çorak ve kumlu topraklara giriyor.

Sanırım bugün Chautauqua için söyleyeceklerim bu kadar. Yaptığımız uzun bir oturumdu, ama belki de en önemlisiydi. Yarın Niteliğe doğru dönen ve Niteliğe arkasını dönen şeyler, karşılaşılacak bazı tuzaklar ve sorunlar üzerinde durmak istiyorum.

Evimden çok uzak bu kumlu ve çorak topraklarda, portakal renkli gün ışığının uyandırdığı garip duygular. Chris de aynı şeyi duyumsuyor mu, merak ediyorum. Her ikindi vakti günün bir daha gelmemek üzere gitmesi ve ileride, artan karanlıktan başka bir şey kalmamasıyla gelen, açıklanamaz bir tür hüzün bu.

Portakal rengi ışık donuk bronz rengine dönüşüyor ve gün boyunca gösterdiği şeyleri yine göstermeye devam ediyor, ama bu kez hevessiz bir şekilde gösteriyor sanki. Şu çorak tepelerin ötesinde, uzaktaki şu küçük evlerde yaşayan insanlar vardır; tüm gün orada bulunuyorlardır, o günkü işlerine gidiyorlardır ve şu anda, şu kararmakta olan garip manzarada bizim gibi alışılmadık ya da farklı bir şey görmüyorlardır. Onlarla sabah erken karşılaşacak olsak bize merakla bakarlar ve oraya niçin geldiğimizi merak ederler. Ama şimdi, akşam vakti bizim varlığımızdan hoşlanmazlar. Çalışma saati bitmiştir. Akşam yemeği, aile, dinlenme ve evde kendi içine dönme zamanıdır. Biz, kimse fark etmeden, bu bomboş anacaddeden ve daha önce hiç görmediğim bu garip kasabadan motosikletle geçiyoruz ve şimdi müthiş bir soyutlanmışlık ve yalnızlık duygusu bastırıyor, ruhum güneşle birlikte batıyor.

Terk edilmiş bir okulun bahçesinde duruyoruz ve çok büyük bir kavağın altında motosikletin yağını değiştiriyorum. Chris tedirgin ve neden böyle uzun süre durduğumuzu merak ediyor, ama belki de onu tedirgin eden şeyin günün bu zamanı olduğunu bilmiyor; ona bir harita vererek ben yağı değiştirene dek incelemesini söylüyorum; yağ işi bit-

tikten sonra haritaya birlikte bakıyoruz, bulacağımız ilk iyi restoranda akşam yemeği yemeye ve ilk iyi kamp yerinde kamp yapmaya karar veriyoruz. Bu onu neşelendiriyor.

Cambridge adlı bir kasabada akşam yemeği yiyoruz, yemeği bitirdiğimizde hava tümüyle kararıyor. Oregon'a doğru giden tali bir yolda, dağda küçük bir vadi içinde olduğu anlaşılan "BROWNLEE KAMP YERİ" yazan küçük bir tabelanın gösterdiği yönde, far ışığının peşinde gidiyoruz. Karanlıkta nasıl bir arazide olduğumuzu söylemek zor. Ağaçlar altındaki çakıllı bir yoldan ve çalıların yanından geçerek kamp yerine varıyoruz. Burada başka kimse görünmüyor. Motoru durdurup yükü indirdiğimde, yakındaki bir derenin sesini duyabiliyorum. Bundan ve bazı küçük kuşların ötüşmesinden başka hiçbir ses yok.

"Burayı sevdim," diyor Chris.

"Çok sakin," diyorum.

"Yarın nereye gidiyoruz?"

"Oregon'a." El lambasını ona veriyorum ve ben eşyaları çıkarırken aydınlatmasını istiyorum.

"Ben daha önce burada bulundum mu?"

"Belki. Emin değilim."

Uyku tulumlarını açıyorum ve onunkini piknik masasının üzerine seriyorum. Bu yenilik hoşuna gidiyor. Bu gece uyumada zorluk çekmeyeceğiz. Az sonra, uyuduğunu gösteren derin nefes seslerini duyuyorum.

Keşke ona ne söyleyeceğimi bilseydim. Ya da ne soracağımı. Bazı zamanlar öyle yakın oluyor ki, ama yine de yakınlığının, neyin söyleneceği ya da sorulacağıyla bir ilgisi yok. Başka zamanlarda çok uzak gibi durur ve beni, benim görmediğim üst bir noktadan gözetler gibidir. Bazı zamanlarda ise tümüyle çocuksudur, arada hiçbir ilişki kalmaz.

Bazen bu konuda kafa yorarım da, bir insanın başka bir insanın düşüncesine ulaşabileceğini sanmanın salt bir sözsel yanılsama, salt bir mecaz, temelden yabancı iki yaratık arasındaki alışverişin akla uygun gibi görünmesini sağlayan bir varsayım olduğunu ve aslında bir insanla öteki arasındaki ilişkinin nihayetinde bilinmeyen bir şey olduğunu düşünürüm. Bir başkasının kafasındakileri anlama çabası, görünen şeyin olduğundan farklı görünmesine yol açar. Ben, sanırım görüntünün olduğundan farklı görünmeyeceği durumlar için çaba harcıyorum. Tüm o soruları sorma tarzı; bilmiyorum.

26 Bir soğuk duyusu beni uyandırıyor. Uyku tulumunun tepesinden gökyüzünün koyu gri olduğunu görüyorum. Başımı içeri çekiyorum ve yeniden gözlerimi kapıyorum.

Daha sonra gökyüzünün gri renginin açıldığını, ama havanın yine de soğuk olduğunu anlıyorum. Nefesimden çıkan buharı görüyorum. Gri rengin tepemizdeki yağmur bulutlarından kaynaklandığı yolunda bir düşünce beni uyandırıyor, ama dikkatli bakınca bunun, şafağın gri rengi olduğunu fark ediyorum. Hava çok soğuk ve yola çıkmak için çok erken, bu nedenle uyku tulumundan çıkmıyorum. Ama uykum kaçıyor.

Motosiklet tekerleğinin parmakları arasından, piknik masası üzerinde Chris'in vücuduna sıkıca sarılmış uyku tulumunu görüyorum. Kımıldamıyor.

Motosiklet, üzerimde hayal gibi görünüyor; harekete hazır, tüm gece boyunca beklemiş, sessiz bir gardiyan gibi.

Gümüş grisi ve krom rengi ve siyah –ve toz. Idaho'nun, Montana'nın, Dakota'nın ve Minnesota'nın tozu. En alttan üste doğru, görünüşü çok etkileyici. Gereksiz bir süs yok. Her şeyin bir amacı var.

Onu satmayı düşünemiyorum bile. Aslında buna gerek de yok. Bunlar otomobiller gibi değildir ki birkaç yıl içinde gövdesi paslansın. Bunların ayarını ve onarımını ihmal etmezseniz kullandığınız sürece sağlam kalırlar. Belki de daha bile uzun. Nitelik. Bizi bunca yola sorun çıkarmadan taşıdı.

Güneş tam, içinde bulunduğumuz küçük vadinin tepesindeki kayalara değiyor gibi. Derenin üzerinde bir sis birikimi beliriyor. Bu, havanın ısınmakta olduğunu gösteriyor.

Uyku tulumundan çıkıp ayakkabılarımı giyiyorum, Chris'i uyandırmadan toplayabileceğim tüm eşyaları topluyorum, sonra piknik masasına gidiyorum ve onu uyandırmak için sarsıyorum.

Tepki vermiyor. Çevreme bakınıyorum ve onu uyandırmaktan başka yapacak iş kalmadığını görüyorum ve tereddüt ediyorum, ama canlandırıcı havanın etkisiyle gergin ve manik bir şekilde bağırıyorum, "KALK!" ve hemen doğrulup oturuyor, gözleri kocaman açılıyor.

Bunu, Ömer Hayyam'ın Rubaileri'nin başlangıç dörtlüsünün izlemesi için elimden geleni yapıyorum. Üzerimizdeki kayalar, İran'daki bir çöl uçurumuna benziyor. Ama Chris neden söz ettiğimi bilmiyor.

Kayaların tepesine bakıyor ve sonra, oturur durumda, gözlerini kısarak bana bakıp duruyor. Kötü okunmuş bir şiiri kabul edebilmek için, belli bir ruhsal durumda olmanız gerekir. Özellikle de bunu.

Az sonra, kıvrılan, bükülen yollarda gidiyoruz yine. Her iki kıyısında yüksek beyaz uçurumlar bulunan muazzam bir kanyona iniyoruz. Rüzgâr dondurucu. Yol bazen ceketimin ve süveterimin üzerinden beni ısıtan güneşe çıkıyor, ama hemen sonra, yine rüzgârın dondurduğu kanyon duvarının gölgesine giriyoruz. Bu kuru çöl havası ısıyı tutmuyor. Dudaklarımı rüzgârdan ötürü kuru ve çatlamış hissediyorum.

Daha ilerde bir barajın üstünden geçiyoruz ve kanyondan çıkıp yüksek, yarı çöl bir araziye giriyoruz. Burası Oregon artık. Yolun döne döne içinden geçtiği manzara bana Hindistan'daki Kuzey Racastan'ı anımsatıyor; burası tam çöl değil, bol miktarda fıstık çamı, ardıç ve otlar var, ama küçük bir vadiden gelen biraz su dışında tarıma elverişli değil.

O çılgın Rubailer kafamın içinde gürüldeyip duruyor.

...Bir şey, bir şey o daracık otlak boyunca çırpınan,
O ki ayırır çölü vahadan,
Ki orda bilmez kimse kimdir Köle, kimdir Sultan,
Ve oturur tahtında zavallı Mahmut Sultan...

Hayyam'ın gözucuyla bir yaban gülünü gördüğü çölün yakınındaki eski bir Moğol sarayının yıkıntılarının bir anlık görüntüsü canlanıyor kafamda...

...Ve yazın bu ilk ayıdır Gül'ü getiren...

Devamı nasıldı? Bilmiyorum. Bu şiiri de pek sevmem zaten. Şunu fark ettim ki yolculuğun başından beri, özellikle de Bozeman'dan beri, anı parçaları gittikçe daha az ona ait ve gittikçe daha çok bana ait olmakta. Bunun ne anlama geldiğini bilmiyorum... sanırım... bilmiyorum işte.

Galiba bu yarı çölün bir adı vardı, ama ne olduğunu çıkaramadım. Yolda bizden başka kimse görünmüyor.

Chris bağırarak yeniden ishal olduğunu bildiriyor. Bir dere görünceye dek sürmeye devam ediyorum ve yol kenarına çekip duruyorum. Yüzünde yine müthiş bir utanç ifadesi var, ama ona acelemiz olmadığını, yanına bir takım iç çamaşırı, tuvalet kâğıdı ve bir kalıp sabun almasını söylüyorum ve işini bitirdikten sonra ellerini iyice ve dikkatli-

ce yıkamasını öğütlüyorum.

Yarı çöle bakan bir Ömer Hayyam kayasının üzerine oturuyorum ve kendimi fena hissetmiyorum.

...Ve yazın bu ilk ayıdır Gül'ü getiren... Tamam... Şimdi anımsıyorum...

Her sabah bin Gül getirir diyorsun, bize,
Peki, ama Dünün Gülleri nerde?
Ve yazın bu ilk ayıdır Gül'ü getiren.
Cemşid ile Keykubad'ı alıp götürse.

... İşte böyle gider...

Ömer'i bırakıp Chautauqua'ya dönelim. Ömer'in çözümü, oturup şarabı çekmek ve geçen günlere yanmak, bununla karşılaştırınca Chautauqua daha iyi görünüyor bana. Özellikle bugünkü, girişkenlik hakkındaki Chautauqua.

Chris'in tepeye geri döndüğünü görüyorum. Yüz ifadesi mutlu görünüyor.

"Girişkenlik" (gumption) sözcüğünü severim. Çünkü Nitelikle temasa geçen birinin ne olduğunu anlatır. O kişi girişkenleşir.

Grekler buna "enthousiasmos" derlerdi, anlamı, "theos'la dolu", yani Tanrı'yla ya da Nitelikle. Görüyor musunuz nasıl da uyuyor?

Girişken kişi kabız kabız oturup olup bitenlere vahlanmaz. Kendi bilinç treninin ön tarafındadır, ray üzerinde ne olduğunu gözler ve geldiğinde onu karşılar. Girişkenlik budur.

Chris geliyor ve "Şimdi daha iyiyim," diyor.

"İyi," diyorum. Sabunu, tuvalet kâğıdını yerine kaldırıyoruz; havluyu ve ıslak iç çamaşırlarını, öteki eşyaları ıslatmayacak bir yere koyuyoruz, sonra motora binip yeniden yola çıkıyoruz.

Girişkenleşme süreci, evreni bayatlamış görüşlerle değil de uzun süre gözleyip işiterek gerçekten algılamayla oluşur. Ama bu egzotik bir şey değildir. Bu yüzden severim bu sözcüğü.

Bunu, uzun, sakin bir balık avından dönen kişilerde görürsünüz sıklıkla. Bu kadar çok zamanı "boş yere" harcamış olduklarından ötürü genellikle birazcık savunmadadırlar, çünkü yaptıkları şeyin düşünsel yönden savunulur bir yanı yoktur. Ama balık avından dönmüş kişi genellikle, birkaç hafta önce fena halde usandığı şeylere karşı garip bir girişkenlik gösterir. O, zamanı boşa harcamamıştır. Onun o şekilde görünmesi salt bizim kültürel bakış açımızın darlığındandır.

Bir motosiklet onaracaksanız en birinci ve en önemli gereç, yeterli bir girişkenliktir. Eğer bu yoksa, yapacağınız en iyi şey tüm öteki gereçleri toplayıp kaldırmaktır, çünkü size bir yararları dokunmaz.

Girişkenlik, her şeyin yürümesini sağlayan psişik benzindir. Eğer sizde bundan yoksa motosikletin tamiri olanaksızdır. Ama bunu edinmişseniz ve nasıl sürdüreceğinizi biliyorsanız dünyada hiçbir şey o motosikletin onarımını *engelleyemez*. Onarılacağı kesindir. Bu nedenle, her şeyden önce dikkat edilmesi ve korunması gereken şey girişkenliktir.

Girişkenliğin bu olağanüstü önemi, bu Chautauqua'nın programını oluşturma sorununu çözüyor. Sorunumuz hep, genelliklerden nasıl kurtulacağımızdı. Eğer Chautauqua belli bir motosikletin onarımıyla ilgili gerçek ayrıntılara girerse bunun sizinkinin modeline ve yapısına uymama olasılığı çok yüksektir ve verilecek bilgi yalnızca yararsız değil, zararlı da olacaktır; çünkü bir modelin onarımı için verilen bilgiler bir başka modeli berbat edebilir. Nesnel türden ayrıntılı bilgi için, özgün modele göre hazırlanmış kullanma kılavuzuna başvurulmalıdır. Buna ek olarak *Audel'in Otomotiv Rehberi* gibi genel kılavuzlar da açıkları doldurabilir.

Ama hiçbir kılavuzun söz etmediği, ancak tüm motosikletlerde ortak olarak bulunan başka tür bir ayrıntı vardır ki burada verilebilir. Bu ayrıntı, makine ile makine ustası arasındaki Nitelik ilişkisi, girişkenlik ilişkisidir ki, makinenin kendisi kadar karmaşık bir şeydir. Motorun tüm onarım işlemi boyunca, tozlanmış bir mafsaldan, kazayla tahrip edilmiş, "değiştirilemeyen" gruplara dek pek çok makine parçası, düşük nitelikli parçalar ortaya çıkar. Bunlar girişkenliği bitirir, coşkuyu yok eder, cesaretinizi öyle kırar ki bu işi tümüyle bırakmak istersiniz. Ben bunlara "girişkenlik tuzağı" diyorum.

Yüzlerce, belki binlerce, belki milyonlarca farklı türde girişkenlik tuzağı vardır. Ne kadarını bilmediğimi öğrenmenin yolu yok. Yalnız benim bildiğim, sanki akla gelebilecek her türlü girişkenlik tuzağına yakalanmışım *gibi geliyor* bana, bugüne dek. Beni, artık yakalanacağım hiçbir tuzağın kalmadığını düşünmekten alıkoyan şey, yaptığım her işte yenilerini keşfetmem. Motosiklet onarımı insanı düş kırıklığına uğratır. Sinirlendirir. Çıldırtır. Onu ilginç kılan budur.

Önümdeki harita Baker kasabasının hemen ilerimizde olduğunu söylüyor. Şu anda tarımsal yönden daha iyi topraklarda olduğumuzu görüyorum. Buraya daha çok yağmur yağmış.

Şu anda kafamdaki şey "Bildiğim Girişkenlik Tuzakları"nın kataloğu. Tümüyle yepyeni bir bilim dalını, "girişkenlikbilim"i kurmak istiyorum: Bu bilim dalında tuzaklar türlerine ayrılacak, sınıflanacak, hiyerarşik yapı içine yerleştirilecek ve aralarındaki ilişkiler belirlenerek gelecek kuşakların eğitimine ve tüm insanlığın yararına sunulacak.

Girişkenlikbilim 101- Nitelik ilişkilerinin algılanmasında duygusal, bilişsel ve psikomotor engellere ilişkin bir inceleme -3cr, VII, MWF. Böyle bir şeyi üniversite kataloglarında görmek isterdim.

Geleneksel düşüncede, girişkenlik doğuştan var olan ya da iyi bir eğitimle kazanılan bir şey sanılır. O, durağan bir maldır sanki. Girişkenliğin nasıl kazanılacağı konusunda hiçbir bilgi olmaması nedeniyle, girişken olmayan bir kişinin umutsuz vaka olduğu sanılır.

İkici olmayan düşüncede girişkenlik durağan bir mal değildir. Değişkendir, artabilen ya da eksilebilen bir "tam havasında olma" rezervidir. O, Nitelik algılamasının ürünü olduğuna göre, girişkenlik tuzağı sonuç olarak kişinin Nitelik görüşünü yitirmesine ve bunun sonucu, yaptığı şeyle ilgili coşkusunu yitirmesine yol açan herhangi bir şey olarak tanımlanabilir. Bu kadar geniş bir tanımdan tahmin edileceği üzere bu alan çok geniştir ve burada yapmaya çalıştığımız yalnızca bir başlangıç konuşmasıdır.

Benim görebildiğim kadarıyla başlıca iki tür girişkenlik tuzağı vardır. İlk tür, Nitelik rayının dışına, dış koşullardan kaynaklanan durumlar nedeniyle savrulduğunuz tuzakları kapsar ki ben bunlara "aksilikler" diyorum. İkinci tür ise Nitelik rayının dışına, öncelikle sizin ken-

dinizden kaynaklanan koşullar nedeniyle savrulduğunuz tuzaklardır. Bunlar için herhangi bir jenerik adı öneremiyorum –"takıntılar" denebilir belki. İlk olarak, dıştan kaynaklanan aksilikleri ele alacağım.

Motosiklet onarımında ilk kez büyük bir işe kalkıştığınızda, yeniden montajda, sırayı izleyememek aksiliği en büyük endişenizdir. Bu, genellikle işi neredeyse bitirmek üzereyken ortaya çıkar. Günlerce çalıştıktan sonra, sonunda hepsini biraraya getirdiniz; biri dışında: Nedir bu? Piston kolu yatağı mı?! Nasıl olur da *onu* dışarda bırakırsınız? Aman Tanrım, her şeyin yeniden sökülmesi lazım! Girişkenliğinizin balon gibi söndüğünü neredeyse duyarsınız. *Pıssssssss.*

Başa dönüp her şeyi sökmekten başka yapacak bir şeyiniz yoktur... Sizin bu düşünceye alışmanızı sağlayacak, bir aya dek uzayabilen bir dinlenme sürecinden sonra.

Benim montajda sırayı izleyememek aksiliğini önlemek için kullandığım iki yöntem var. Bunları, hakkında bir şey bilmediğim karmaşık montajlar yaptığımda kullanırım.

Hakkında hiçbir şey bilmediğim karmaşık bir montaj işine girişmemem gerektiğini söyleyen bir mekanik düşünce ekolü olduğunu burada antrparantez belirtmeliyim.Onlara göre benim ya bunun eğitimini almam ya da bu işi uzmanına bırakmam gerekir. Bu kendine tapan makineci seçkinlerin ekolünün yok olduğunu görmek isterdim. Bu motosikleti bir "uzman" harap etmişti. IBM uzmanlarını eğitme amaçlı broşürlerin edisyonunu yaptım ben; eğitim bittiğinde bildikleri öyle aman aman bir şey değildi. İlk kez yaptığınızda bir dezavantajınız vardır; kazara zarar vereceğiniz parçalardan ötürü size birazcık daha pahalıya gelebilir ve kuşkusuz epey zamanınızı alacaktır, ama ikinci kez yaptığınızda bir uzmandan daha ilerdesinizdir. Çünkü siz girişkenliğinizle, montajı zor yoldan öğrendiniz ve uzmanda bulunmayan tam bir iyi duygular takımınız var.

Neyse, montajda sırayı izleyememe denen girişkenlik tuzağından kurtulmak için kullandığım ilk yöntem bir deftere sökme sırasını ve daha sonra yeniden montajda sorun çıkarabilecek olağandığı şeyleri yazmaktır. Bu defter bolca gres yağıyla kirlenir ve çirkinleşir. Ama birçok kez, yazarken önemsiz görünen bir ya da iki sözcük, zararı ya da saatlerce fazladan çalışmayı önlemiştir. Notlarda parçaların sağ -sol ya da yukarı-aşağı yönde duruşlarına ve tellerin renk kodu ve durumlarına özel bir önem verilmelidir. Eğer parçalar aşınmış, zarar görmüş ya da gevşemiş görünüyorsa o anda not etmelidir; böylece, gerekli parça-

ları satın almaya gittiğinizde hepsini birden alabilirsiniz.

Montajda sırayı izleyememe denen girişkenlik tuzağından kurtulmanın ikinci yolu garajın zeminine gazete sermek ve parçaları, üstüne aynı gazeteyi okuduğunuz gibi, soldan sağa, yukarıdan aşağıya doğru dizmektir. Böylelikle, bunları tersten giderek yeniden monte ettiğinizde küçük vidalar, rondeller ve pimler kolayca görünür ve gerekli olduğunda dikkatinizden kaçmaz.

Ama, tüm bu önlemlere karşın sırası bozuk montajlar olabilir; böyle bir şey olduğunda girişkenliğinizi kollamalısınız. Yitirdiğiniz zamanı kurtararak girişkenliğinizi onarmak için çılgınca acele etmek gibi bir girişkenlik deliliğinden sakının. Bu, yalnızca daha çok hataya yol açar. Başa dönmeniz ve her şeyi yeniden sökmeniz gerektiğini anladığınız anda uzun bir ara vermenizin zamanıdır.

Bu montajları, belli bazı bilgilerden yoksun olduğunuz için sırayı izleyemediğiniz montajlardan ayırt etmek önemlidir. Montaj işlemi sıklıkla, bir değişiklik yapmak için söktüğünüz ve yaptığınız değişikliğin işe yarayıp yaramadığını görmek için yeniden biraraya getirdiğiniz bir kâğıt kesip açma işlemine dönüşür. Eğer yaptığınız değişiklik işe yaramıyorsa bu, aksilik değildir; çünkü kazanılan bilgi gerçek bir ilerlemedir.

Ama montaj sırasında, bildiğimiz, aptalca bir hata yapmışsanız ikinci kez sökme ve takma işleminin birinciye göre, büyük olasılıkla daha çabuk yapılacağı düşüncesiyle yine de bir miktar girişkenlik kurtarılabilir. Farkında olmadan, yinelemeyi istemediğiniz her türden şeyi ezberlemiş olursunuz.

Baker'dan sonra motosiklet bizi ormanlara çıkardı. Orman yolu bizi bir geçitten aşırıp öte yandaki başka ormanlara götürüyor.

Dağdan aşağı doğru indikçe ağaçların giderek seyreldiğini görüyoruz; sonunda yine çöldeyiz.

İkincisi, ara ara ortaya çıkan aksiliklerdir. Bunda, bozuk olan şey tam onarıma başladığınız anda, birdenbire düzeliverir. Elektrik sistemindeki kısa devreler genellikle bu sınıfa girer. Kısa devre yalnızca motosiklette dolaşırken olur. Durduğunuz anda her şey düzelir. Bu durumda onu tamir etmeniz olanaksızdır. Tüm yapabileceğiniz şey yeniden bo-

zulmasını beklemek, eğer bozulmazsa unutmaktır.

Ara ara ortaya çıkan aksilikler ancak, sizin motoru tamir ettiğinizi sanarak aldandığınız zaman girişkenlik tuzağı haline gelir. En iyisi, yapılan bir iş hakkında birkaç yüz mil geçmeden sonuca varmamaktır. Bu tür aksilikler ikide bir tekrarlarsa moral bozucudur ama böyle bir şey olsa da, profesyonel bir tamirciye giden bir kişiden daha kötü durumda değilsinizdir. Aslında ondan çok daha iyi durumdasınızdır. Bu tür bir aksilik, motosikletini tekrar tekrar tamirciye götürüp yine de iyi bir sonuç alamayan motor sahibi için daha büyük bir girişkenlik tuzağı olur. Oysa siz kendi makinenizi uzun süre inceleyebilirsiniz; bu, profesyonel tamircinin yapamayacağı bir şeydir ve gerekli olacağını düşündüğünüz gereçleri, ara ara çıkan bozukluk görününceye dek yanınızda bulundurabilir ve ortaya çıktığında durup üzerinde çalışabilirsiniz.

Ara ara çıkan bozukluk tekrarladığında bununla motosikletin öteki yaptıkları arasında ilişki kurmaya çalışın. Örneğin ateşleme bozukluğu yalnızca kasiste mi, yalnızca virajlarda mı, yalnızca hızlanırken mi ortaya çıkıyor? Yalnızca sıcak havalarda mı? Bu ilişkiler neden-sonuç ilişkisi hipotezlerinin anahtarlarıdır. Ara ara çıkan bazı bozukluklarda kendinizi uzun bir süre her an tetikte olmaya alıştırmanız gerekli; ama bu ne denli sıkıcı olursa olsun, motoru beş kez tamirciye götürmek kadar sıkıcı olmaz. "Bildiğim ara ara çıkan arızalar" konusunda ince ayrıntılara girip teker teker bunları nasıl çözdüğümü anlatmak isterdim. Ama bu, dinleyenlerin neden esnediklerini anlayamayan, kendisinden başkasını ilgilendirmeyen balık avı öykülerini anlatan balıkçının anlattığı türden bir şey olur. Onun ne kadar da hoşuna gitmiştir halbuki.

Yanlış montajlardan ve ara ara çıkan aksiliklerden sonra bence en sık rastlanan dışsal girişkenlik tuzağı parçalardan kaynaklanan aksiliklerdir. Burada kendi motorunu onaran bir kişiyi moral bozukluğuna itecek çok sayıda neden çıkabilir. Motosikleti ilk olarak satın aldığınızda yedek parça alma işini asla planlayamazsınız. Satıcılar fazla para yatırmak istemezler. Toptancılar ağır çalışır ve herkesin motosiklet parçası satın aldığı ilkbahar döneminde hep personel sıkıntısı çekerler.

Parçaların fiyatları da bu girişkenlik tuzaklarının ikinci bölümünü oluşturur. Orijinal parçaların fiyatlarının rekabete göre belirlenmesi iyi bilinen bir endüstri politikasıdır; çünkü müşteriler daima başka dükkâna gidebilir, ama bu rekabet fiyatları şişirme ve köşeyi dönme konusundadır. Parçaların fiyatları mancınıkla yeni fiyatının da ötesine atıl-

makla kalmaz, bir de size özel bir fiyat uygulanır, çünkü siz profesyonel bir tamirci değilsinizdir. Bu, gerekli olmayan parçaların da değiştirilmesiyle tamircinin zengin olduğu kurnazca bir sistemdir.

Bir engel daha. Parça uymayabilir. Yedek parça listeleri hep hatalıdır. Yapı ve model değişiklikleri kafa karıştırır. Bazen fabrikada etkin bir kontrol yapılmamasından ötürü, yerine alıştırılmamış parçalar çıkar. Satın aldığınız bazı parçalar doğru üretim için gerekli mühendislik verilerinden yoksun yan sanayi imalathanelerinde üretilir. Bazen yapı ve model konusunda yanlışlık yapabilirler. Bazen alışveriş yaptığınız yedek parçacı yanlış numara yazar. Bazen siz ona doğru bilgi vermezsiniz. Ama yeni parçayı alıp eve kadar getirdikten sonra yerine uymadığını görmek büyük bir girişkenlik tuzağıdır.

Parçalardan kaynaklanan sorunlar birkaç yöntemin biraraya getirilmesiyle aşılabilir. İlk olarak, kasabada birden fazla dükkân varsa elbette tezgâhtarı işbirliğine en yatkın olanını seçin. Ona adıyla hitap edecek hale gelin. Genellikle o kişi bir zamanlar tamircilik yapmıştır ve size gerekli olan pek çok bilgiyi sağlayabilir.

Fiyat kıranları kollayın ve bunları deneyin. Bunların bazıları kazançlıdır. Otomobil yedek parçası dükkânları ve postayla sipariş alan dükkânlar genellikle, çok kullanılan motosiklet parçalarını motosiklet parçacılarından daha ucuza satarlar. Rulman zincirini, örneğin zincir üreticilerinden, motosiklet parçacılarının şişirilmiş fiyatlarının daha aşağısında alabilirsiniz.

Yanlış parça almayı önlemek için, daima eski parçayı da birlikte götürün. Yanınıza tornacıların çap pergelinden alarak boyutları karşılaştırın.

Sonuç olarak, parça konusunda benim gibi çileden çıkmışsanız ve yatıracak paranız da varsa kendi parçanızı kendiniz üretmek gibi büyüleyici bir hobiye başlayabilirsiniz. Bende bu iş için 15'e 27 santimlik, freze bağlantılı bir torna tezgâhı ve komple kaynak takımı var: Ark, helyum arkı, gaz kaynağı ve mini gaz kaynağı. Aşınmış yüzeyleri kaynak cihazıyla orijinal metalden daha iyi bir hale getirebilir, sonra karbür taşlarıyla yerine alıştırabilirsiniz. Torna artı freze artı kaynak üçlüsünün ne denli hünerli olduğuna kullanmadan inanamazsınız. İşi doğrudan yapamasanız da onu yapacak bir şeyleri daima yapabilirsiniz. Bir parçayı makinede üretmek çok yavaş giden bir iştir ve rulman gibi bazı parçaları hiçbir zaman yapamazsınız. Ama kendi aletlerinizle parçaların dizaynını nasıl değiştirebildiğinize hayran kalırsınız ve bu iş,

parçayı fabrikaya gönderecek yılışık bir yedek parça tezgâhtarını beklemek kadar geciktirici ve sinirlendirici değildir. Ve yapılan iş girişkenlik-yıkıcı değil girişkenlik-*yapıcıdır*. İçinde sizin yaptığınız parçalar bulunan bir motosikletle gezmek, yalnızca dükkândan satın alınmış parçalardan alamayacağınız özel bir duygu verir.

Artemisia çalıları ve çöl kumu içine geldik, motosiklet gürültü çıkarmaya başladı. Ek benzin deposunu devreye sokuyorum ve haritaya bakıyorum. Unity adlı bir kasabada benzin alıyoruz ve kara, sıcak yoldan, artemisialar arasından gidiyoruz.

Evet, aklıma gelen, en sık rastlanan aksilikler nelerdi? Montajda sırayı izleyememe, ara ara çıkan aksilikler ve yedek parça sorunları. Ama aksilikler en çok rastlanan girişkenlik tuzakları olmasına karşın bunlar girişkenliği yitirmenin yalnızca dışsal nedenleridir. Şimdi, bunlarla birlikte etkili olan *içsel* girişkenlik tuzaklarına değinmenin zamanıdır.

Girişkenlikbilim tanımının gösterdiğine göre, alanın bu iç bölümü başlıca üç tür içsel girişkenlik tuzağına ayrılır: Duygusal kavramayı bloke eden "değer tuzakları"; bilişsel kavramayı bloke eden "gerçek tuzakları"; ve psikomotor davranışı bloke eden "kas tuzakları." Değer tuzakları büyük farkla en geniş ve en tehlikeli gruptur.

Değer tuzakları içinde en yaygın ve en habisi değer katılığıdır. Bu, daha önceki değerlerle ilgili kesin yargılar nedeniyle, kişinin gördüğü şeyi yeniden değerlendirme yeteneğinin olmamasıdır. Motosiklet onarımında, ne yapacağınızı ilerledikçe yeniden keşfetmeniz *gerekir*. Katı değerler bunu olanaksız kılar.

Tipik durum, motosikletin çalışmamasıdır. Olgular oradadır, ama siz onları göremezsiniz. Onlara doğrudan doğruya bakarsınız, ama onlar henüz yeterli *değere* sahip değildirler. Phaedrus'un sözünü ettiği şey buydu. Nitelik, değer, dünyanın özne ve nesnelerini *yaratır*. Olgular, değer onları yaratıncaya dek yokturlar. Eğer değerleriniz katı ve değişmezse yeni olgular öğrenemezsiniz.

Bu durum genellikle, olgunlaşmamış tanıda görülür; sorunun nerede olduğundan eminsinizdir ve eğer düşündüğünüz gibi değilse takılır kalırsınız. Bu durumda yeni ipuçları bulmanız gerekir, ama onları bulmadan önce kafanızı eski düşüncenizden arındırmalısınız. Değer katı-

lığı belasından kurtulamamışsanız gerçek yanıt doğrudan sizin yüzünüze bakıyor olsa bile göremezsiniz, çünkü yeni yanıtın önemini anlayamazsınız.

Yeni bir olgunun doğuşu daima harika bir deneyimdir. Buna ikici düşüncede "keşif" denir; çünkü onun, birinin onu fark etmesinden bağımsız olarak var olduğu sanılır. Ortaya çıktığında ilk olarak düşük bir değere sahiptir. Daha sonra, gözlemcinin değerlerinin gevşekliğine ve olgunun potansiyel niteliğine bağlı olarak, değeri yavaşça ya da hızla artar; ya da değer silikleşir ve olgu yok olur.

Olguların büyük çoğunluğu, her saniye çevremizdeki görüntüler, sesler ve bunların arasındaki ilişkiler ve anılarımızdaki her şey –bunların Niteliği yoktur, daha doğrusu olumsuz bir niteliği vardır. Bunların hepsi aynı anda var olsaydı bilincimiz anlamsız verilerle öyle bir sıkışıp kalırdı ki, ne düşünebilir ne de bir şey yapabilirdik. Bu nedenle, Nitelik temelinde bir önseçim yaparız, ya da Phaedrus'un tarzıyla söylersek, Nitelik rayı hangi verinin bilincine varacağımızı önceden belirler ve bu seçimi, ne olduğumuzla ne olacağımızı en iyi biçimde uyumlandırarak yapar.

Bu değer katılığı kaynaklı girişkenlik tuzağına yakalanmışsanız yapmanız gereken şey durmak –zaten isteseniz de istemeseniz de durmak zorundasınız– ama kasten durmak ve daha önce geçtiğiniz yerlerden bir daha geçip, önemli olduğunu sandığınız şeylerin gerçekten önemli olup olmadığına bakmak ve... evet... yalnızca motosiklete *bakmaktır*. Bunda yanlış hiçbir şey yok. Yalnızca bir süre motosikletle birlikte yaşayın. Ona, balık avındayken misinaya baktığınız gibi bakın; az sonra, oltanıza ufacık bir şeyin; çekingen, alçakgönüllü bir tarzda onunla ilgilenmenizi isteyen küçük bir olgunun vuracağı kesindir. Dünya, olmayı böyle sürdürür. Onunla ilgilenin.

İlk olarak, bu yeni olguyu büyük sorununuza dayanarak değil de salt onun için anlamaya çalışın. O sorun sizin sandığınız kadar büyük olmayabilir. Ve o olgu, sandığınız kadar küçük olmayabilir. O, sizin istediğiniz olgu olmayabilir, ama o olguyu geri çevirmeden önce, en azından bundan çok emin olmalısınız. Genellikle, onu geri çevirmeden önce onun yanında duran ve tepkiniz ne olacak diye sizi gözleyen arkadaşlarını fark edersiniz. Aradığınız olgu, arkadaşları arasında da olabilir.

Bir süre sonra, oltanızdaki o küçük vuruşların, motosikleti onarmak konusundaki asıl amacınızdan daha ilginç olduğunu fark edebilirsiniz. Bu olduğunda siz bir tür varış noktasına ulaşmışsınızdır. O za-

man siz yalnızca bir motosiklet tamircisi değil, aynı zamanda motosiklet bilimcisinizdir ve değer katılığı denen girişkenlik tuzağını tümüyle ele geçirmişsinizdir.

Yol yeniden çamlara ulaşıyor, ama haritadan bunun uzun sürmeyeceğini anlıyorum. Yolda bazı mesire yerlerinin ilan tahtaları var ve bunların altında sanki o ilanların birer parçasıymışlar gibi duran bazı çocuklar çam kozalağı topluyorlar. Bize el sallıyorlar, en küçük çocuk el sallarken tüm kozalaklarını düşürüyor.

Ben olguları balık avlar gibi yakalama benzetmesine dönmek istiyorum. Görüyorum ki birisi çok sinirli bir şekilde soruyor: "Evet ama, *hangi* olguları yakalamak istiyorsun? Ortada *bundan* öte bir şey olması gerekir."

Ama yanıt, hangi olguları yakalayacağınızı biliyorsanız artık avlanmadığınızdır. Onları yakalamışsınızdır. Bu konuda özel bir örnek bulmaya çalışıyorum...

Motosiklet onarımıyla ilgili her tür örnek verilebilir, ama değer katılığıyla ilgili olarak aklıma gelen en çarpıcı örnek, etkisi değer katılığına dayanan, Güney Hindistan'a özgü eski maymun tuzağıdır. Tuzak, bir kazığa zincirle bağlı, içi boşaltılmış bir hindistan cevizinden ibarettir. Hindistan cevizinin içinde, eli küçük bir delikten sokarak avuçlanabilen pirinç vardır. Delik, maymunun elinin girebileceği kadar geniş, ama pirinci kavramış olarak çıkabilmesi için çok dardır. Maymun, içine elini uzatır ve birden tuzağa düşer –yalnızca kendi değer katılığı yüzünden. Pirinci yeniden değerlendiremez. Pirinçsiz özgürlüğün pirinçle yakalanmaktan daha değerli olduğunu göremez. Köylüler onu yakalayıp götürmek üzere gelirler. Yaklaşırlar... Yaklaşırlar!... Haydi! Böylesi bir durumdaki zavallı maymuna hangi *genel* öğüdü –özel öğüdü değil– ama hangi genel öğüdü verirdiniz?

Evet sanırım tam benim değer katılığı hakkında söylediklerimi, belki biraz daha acele söyleyeceksiniz. Bu maymunun bilmesi gereken bir olgu vardır: Avcunu açarsa özgür olacak. Ama bu olguyu nasıl bulacak? Pirinci özgürlükten daha üstün gören değer katılığını kaldırarak. Nasıl yapacak bunu? Bir yolunu bulup kasten durmalı ve daha önce geçtiği yerlerden tekrar geçmeli ve önemli olduğunu sandığı şeylerin gerçekten önemli olup olmadığına bakmalı ve tabii, elini çekiştirmeyi bırakmalı, bir süre yalnızca hindistan cevizine bakmalı. Az son-

ra, kendisiyle ilgilenip ilgilenmeyeceğini merak eden küçük olgu oltasına vuracaktır. Bu olguyu büyük sorununa dayanarak değil de salt onun için anlamaya çalışacaktır. Sorun sandığı kadar büyük olmayabilir. Gerçek de sandığı kadar küçük olmayabilir. Ona verebileceğiniz tüm genel bilgi işte budur.

Praire City'de dağ ormanlarından yine çıkıyoruz ve bir tarafından bakınca kasaba merkezinin ve ötesindeki otlağın göründüğü bir çorak bölge kasabasına giriyoruz. Bir restoran seçiyoruz, ama kapalı. Geniş caddeyi geçip bir başkasına gidiyoruz. Kapı açık, oturuyoruz ve maltlı sütlerimizi ısmarlıyoruz. Beklerken, Chris'in annesine mektup yazmak üzere hazırladığı taslağı çıkarıp ona veriyorum. Hayret, onun üzerinde çalışırken bana fazla soru sormuyor. Yerime oturuyorum ve onu rahatsız etmiyorum.

Chris'le ilgili olarak avlamaya çalıştığım olguların da tam karşımda durduğunu sezinliyorum, ama kendi değer katılığım onu görmemi engelliyor. Bazı zamanlar birlikte değil de paralel hareket ediyor gibi görünüyoruz; sonra, kötü zamanlarda da çarpışıyoruz.

Onun evdeki sorunları hep, benim ona emir verdiğim gibi onun da ötekilere, özellikle kardeşine emir vermeye kalkışarak beni taklit etmeye çalıştığı zamanlarda başlar. Elbette ötekiler onun emirlerinin hiçbirini dinlemezler ve o da onların haklı olduğunu görmez; işte o zaman tüm kıyamet kopar.

Kendisinin, bir başkası tarafından sevilip sevilmediğine dikkat eder gibi görünmüyor. O yalnızca benim tarafımdan sevilmek istiyor. Her şey göz önüne alındığında hiç de sağlıklı değil. Onun benden kopmasıyla sonuçlanacak uzun süreci başlatmak zamanıdır. Bu kopma elden geldiğince kolay olmalı, ama yapılmalı. Onu kendi ayaklarının üzerine bastırmanın zamanıdır. Ne denli çabuk olursa o denli iyi.

Ve şu anda bunları düşünüyorum, ama artık bunlara inanmıyorum. Sorunun ne olduğunu bilmiyorum. O rüyanın beni ikide bir rahatsız etmesinin nedeni onun anlamından kurtulamamam: Sonsuza dek, açmadığım bir cam kapının ötesinde ayrıyım ondan. Benim kapıyı açmamı istiyor, ama ben hep vazgeçiyorum. Ama beni engelleyen yeni biri var artık. Tuhaf.

Bir süre sonra Chris yazmaktan bıktığını söylüyor. Kalkıyoruz, kasada parayı ödüyorum ve çıkıyoruz.

Yine yoldayız, tuzaklardan bahsediyoruz.

Şu anki konu önemli. Egonun içsel girişkenlik tuzağı. Ego, değer katılığından tümüyle ayrı bir şey değildir ve onun birçok nedenlerinden birisidir.

Kendinize yüksek bir değer biçiyorsanız yeni olguları tanıma yeteneğiniz zayıflar. Egonuz sizi Nitelik gerçekliğinden soyutlar. Olgular sizin hata yaptığınızı gösteriyorsa bunu kabul etmeye pek hazır değilsinizdir. Ama durumu iyi gösteren yanlış bilgileri ise kabul etmeye hazırsınızdır. Bir makine tamiri işinde ego kötü muameleye uğrar. Sen hep aldanıyorsun, sen hep hatalar yapıyorsun; büyük bir egoyu savunmak zorunda olan tamircinin korkunç bir dezavantajı vardır. Bir grup oluşturacak kadar çok sayıda tamirci tanıyorsanız ve görüşünüz benimkiyle uyuşuyorsa tamircilerin gayet alçakgönüllü ve sakin insanlar olduğunu kabul edersiniz sanırım. İstisnalar vardır elbette; ama genellikle, ilk önce sakin ve alçakgönüllü değilseler de işlerinin onları böyle yaptığı görülür. Ve şüphecidirler. Hizmete hazır, ama şüpheci. Ama egoist değil. Motor onarımında, yaptığınız işi, bu işten anlayan hiç kimseye, iyi olmadığı halde iyi diye yediremezsiniz.

...Diyeceğim şu ki motor sizin kişiliğinize yanıt vermez, ama yine de kişiliğinize yanıt verir. Yani onun yanıt verdiği kişiliğiniz sizin *gerçek* kişiliğiniz, gerçekten duyumsayan, akıl yürüten ve davranan kişiliğinizdir; egonuzun yarattığı sahte, şişirilmiş bir kişilik imajı değil. Girişkenliğinizi Nitelikten değil de egonuzdan almışsanız bu sahte imajların havası öyle çabucak söner ki hemen moral bozukluğuna düşmeniz kaçınılmazdır.

Eğer doğal bir şekilde ve kolayca alçakgönüllü olamıyorsanız tuzaktan kurtulmanın bir yolu, yine de alçakgönüllü davranışını taklit etmektir. Eğer pek iyi olmadığınızı kasten düşünürseniz, olgular bu varsayımın doğruluğunu kanıtladığında girişkenliğiniz ittire kaktıra yoluna devam edecektir. Olguların bu varsayımın yanlışlığını kanıtladığı ana varıncaya dek bu şekilde devam edebilirsiniz.

Bir sonraki girişkenlik tuzağı, yani *endişe*, egonun bir tür tersidir. Her şeyi yanlış yapacağınızdan o kadar eminsinizdir ki korkudan hiçbir şeyi yapamazsınız. Genellikle, işe başlamanın zor gelmesinin gerçek nedeni "tembellik"ten çok budur. Aşırı motive olmanın sonucu olarak ortaya çıkan bu endişe girişkenlik tuzağı, aşırı titizlikten kaynaklanan her türden hataya yol açar. Onarım gerektirmeyen şeyleri onarırsınız ve düşsel arızaların peşinden koşarsınız. Öfkeli sonuçlara

varırsınız ve sinirliliğiniz yüzünden makinede her türden bozukluğa yol açarsınız. Yapılan bu bozukluklar sizin kendinizi daha da küçük görmeniz sonucunu doğurur ve bu kısırdöngü böylece sürer gider.

Sanırım bu kısırdöngüyü kırmanın en iyi yolu, endişelerinizi kâğıt üzerinde gidermektir. Konu hakkında okuyabileceğiniz her kitabı ve makaleyi okuyun. Endişeniz bunu olanaklı kılacaktır ve okudukça sakinleşeceksiniz. Size gereken şeyin onarılmış bir motosiklet değil, kafa huzuru olduğunu anımsamalısınız.

Bir onarım işine başladığınızda, yapacağınız her şeyi küçük kâğıt parçalarına yazabilir ve sonra bunları uygun sıraya göre düzenleyebilirsiniz. Yeni yeni fikirler aklınıza geldikçe sırayı tekrar tekrar yeniden düzenleyebileceğinizi keşfedersiniz. Bu şekilde harcadığınız zaman, motorun başında harcadığınıza oranla genellikle daha verimlidir ve daha sonra sorunlar çıkaracak sinirli işler yapmanızı önler.

Endişenizi bir dereceye kadar azaltacak bir yol da dünyada, bir zamanlar bir işin içine etmemiş bir tek tamircinin bulunmadığı gerçeğini göz önüne almaktır. Sizinle profesyonel bir tamirci arasındaki başlıca fark o böyle bir şeyi yaptığında siz bu konudan haberdar olmazsınız, yalnızca o hata için para ödersiniz; çünkü böyle ek masraflar tüm faturalara bölüştürülür. Ama bu hatayı kendiniz yaparsanız hiç olmazsa bir şeyler öğrenmiş olmak gibi bir yarar sağlarsınız.

Akla gelecek bir sonraki girişkenlik tuzağı, *sıkıntıdır*. Bu, endişenin tersidir ve ego sorunlarıyla birlikte oluşur. Sıkılma, Nitelik rayından çıktığınız, nesneleri diri bir gözle göremediğiniz, "ilk heves"inizi yitirdiğiniz ve motosikletinizin büyük bir tehlike altında olduğu anlamına gelir. Sıkıntı, girişkenlik düzeyinizin düşük olduğu ve başka bir şey yapmayıp bu düzeyi yeniden yükseltmeniz gerektiği anlamına gelir.

Sıkıldığınız zaman, *bırakın!* Şov izlemeye gidin. Televizyonu açın. Bugünü herhangi bir gün olarak kabul edin. Makineyle uğraşmak dışında herhangi bir şey yapın. Eğer motorla uğraşmayı bırakmazsanız ilk yapacağınız şey büyük bir hatadır ve tüm bu sıkılma, üzerine eklenen büyük hatayla birlikte bir pazar günü bir yumrukta tüm girişkenliğinizi sizin dışınıza fırlatır ve o zaman her şeyi gerçekten bırakırsınız.

Benim en gözde sıkıntı tedavim uykudur. Sıkılınca uyumak çok kolaydır ve uzun süre dinlendikten sonra sıkılması çok zordur. İkinci çözüm ise kahvedir. Motosiklet üzerinde çalışırken genellikle kahve makinesini fişe takarım. Eğer bunlar işe yaramıyorsa, bu, daha derin Ni-

telik sorunlarının sizi sıktığı ve dikkatinizi önünüzdeki şeyden başka yöne çektiği anlamına gelebilir. Sıkıntı, dikkatinizi bu sorunlara çevirmenizi –zaten ister istemez yaptığınız budur– ve motosikletle çalışmaya devam etmeden önce bunları çözümlemeniz gerektiğini gösteren bir sinyaldir.

Benim için en sıkıcı iş motosikleti temizlemektir. Zamanı tümüyle boşa harcamak gibi geliyor bana. Onunla gezmeye başlar başlamaz yine kirlenecek. John BMW'sini daima gıcır gıcır tutar. Onunki gerçekten güzel durur, benimkisi ise hep biraz sıçan gibi kılıksız görünür. Bu, klasik kafanın yarattığı bir durumdur, içi iyidir ama dışı kirli görünür.

Yağlama, yağ değiştirme ve motor ayarı gibi işlerde sıkılmaya karşı bir çözüm, onları bir tür törene dönüştürmektir. Bilinmeyen şeyleri yapmanın bir estetiği varsa bilinen şeyleri yapmanın da bir estetiği vardır. İki türlü kaynakçı olduğunu duymuştum: Ustalık isteyen durumlardan hoşlanmayan ve tekrar tekrar hep aynı şeyi yapmaktan hoşnut olan sanayi kaynakçısı ve aynı işi iki kez yapmaktan nefret eden onarım kaynakçısı. Eğer bir kaynakçı tutmuşsanız hangi türden olduğundan emin olmanızı öğütlerim, çünkü bunlar birbirine dönüşmez. Ben ikinci kategoriye girerim ve herhalde bu yüzden, en çok, sorun çözmeyi severim ve en çok temizlemekten nefret ederim. Ama yapmak zorundaysam ikisini de yaparım ve herkes yapabilir. Temizlik yaparken bunu, insanların kiliseye gitmesi gibi yaparım –yeni şeyler için tetikte olmama karşın pek yeni bir şey keşfetmeye değil, yalnızca kendimi bilinenle yeniden tanıştırmaya çalışarak. Tanıdık yollardan gitmek bazen güzeldir.

Zen, sıkılma konusunda da bir şeyler söyler. Onun başlıca pratiği olan "yalnızca oturma" dünyanın en sıkıcı etkinliği olsa gerek –Hinduların canlı canlı gömülme pratiği dışında elbette. Hiçbir şey yapmazsınız: Kımıldamak yok, düşünmek yok, endişelenmek yok. Bundan daha sıkıcı ne olabilir? Yine de tüm bu sıkıcılığın ortasında tam da, Zen Budizmin öğretmeye çalıştığı şey vardır. Nedir bu? Sıkıcılığın tam ortasında sizin görmediğiniz nedir?

Sabırsızlık sıkılmaya yakındır, ama daima tek bir nedenden kaynaklanır: İşin süreceği zaman miktarını gerektiğinden az tahmin etmekten. Ne olup biteceğini hiçbir zaman gerçekten bilemezsiniz ve çok az iş, planlandığı gibi çabucak bitiverir. Sabırsızlık aksiliğe karşı ilk tepkidir ve dikkatli olmazsanız hemen öfkeye dönüşür.

Sabırsızlığın en iyi çözümü, yapılacak iş için, özellikle de bilmedi-

ğiniz teknikler gerektiren yeni işler için sınırsız bir zaman koymak; durumlar zaman planlamasını zorladığında ise ayrılan süreyi iki katına çıkarmak ve yapmak istediğiniz şeyleri azaltmaktır. Genel hedeflerin önemi ufaltılmalı, ivedi hedeflerinki ise artırılmalıdır. Bu, değerlerde esnek olmayı gerektirir ve değerlerde bir kayma bir parça girişkenlik kaybını da birlikte getirir, ama bu gerekli bir özveridir. Sabırsızlık sonucu ortaya çıkacak büyük bir hatanın yol açacağı girişkenlik kaybının yanında bu hiçbir şey değildir.

Benim en iyi ufaltma egzersizim cıvataları, saplamaları ve bunların yuvalarını temizlemektir. Çizilmiş, ezilmiş, pas bağlamış ya da kir bağlamış vida yivleriyle ilgili bir fobi edindim, çünkü bunlar cıvatanın yavaş ya da zor dönmesine neden olurlar ve böyle bir şeye rastladığımda yiv ölçeği ve tornacı pergeliyle boyutlarını ölçerim, erkek ve dişi parçaları çıkarıp üzerine yeniden yiv açarım, sonra denerim, yağlarım ve sabır konusunda yepyeni bir perspektif edinirim. Bir başka yöntem de kullandığım aletleri temizlemek ve yerlerine kaldırmayıp orada üst üste yığmaktır. Bu iyi bir şeydir, çünkü sabırsızlığın ilk belirtilerinden biri, gerek duyduğunuz aletin elinizin altında olmadığını görünce sinirlenmektir. O anda hemen durup aletleri yerlerine koyarsanız hem aleti bulmuş, hem de zamanı boşa harcamadan ya da işi tehlikeye atmadan sabırsızlığınızı azaltmış olursunuz.

Dayville'e giriyoruz, mabadım sanki betona dönüşmüş gibi.

Evet, değer tuzakları aşağı yukarı böyle. Bunlardan daha pek çok var elbette. Ben bunun ne olduğunu göstermek için yalnızca konuya değinmekle yetindim. Hemen hemen her tamirci kendi keşfettiği, benim hakkında bir şey bilmediğim değer tuzaklarını anlatarak saatlerinizi doldurabilir. Hemen hemen her yaptığınız işte bunlardan bir çoğunu mutlaka bulacaksınızdır. Belki de öğrenecek tek ve en iyi şey, değer tuzağını içindeyken tanıyabilmek ve makineyi onarmaya devam etmeden önce bunun üzerinde çalışmaktır.

Dayville'in koca gölgeli ağaçlarının yanındaki benzin istasyonunda görevli kişinin gelmesini bekliyoruz. Kimsenin geldiği yok ve biz, her

yerimiz katılaşmış ve tekrar motosiklete binmeye isteksiz olarak, ağaçların gölgesinde bacak egzersizleri yapıyoruz. Kocaman ağaçlar neredeyse yolun üstünü tümüyle örtmüş; bu çölümsü kasabada biraz tuhaf.

Görevli hâlâ ortalıkta görünmüyor, ama dar kavşağın ötesinde bulunan diğer benzin istasyonundaki rakip benzinci bunu gözlüyor ve hemen depoyu doldurmak üzere geliyor. "Nerde bu John, bilmem ki" diyor.

John gelip öteki görevliye teşekkür ediyor ve "Biz hep birbirimize böyle yardım ederiz," diyor gurura.

Ona, buralarda dinlenecek bir yer olup olmadığını soruyorum ve "Evimin önündeki çimlerde dinlenebilirsiniz," diyor. Parmağıyla ana yolun ötesinde, bir metre kalınlığında kavakların ardındaki kendi evini gösteriyor.

Öyle yapıyoruz, uzun yeşil çimlerin üstüne uzanıyoruz; otlarla ağaçların, yol kıyısındaki, içinden temiz su akan bir kanaldan gelen suyla sulandıklarını görüyorum.

Yarım saat uyumuş olmalıyız, uyandığımızda John'u çim üzerinde, yanımızda, sallanan bir iskemleye oturmuş, öteki iskemledeki yangın bekçisiyle konuşurken görüyoruz. Dinliyorum, konuşmanın gidişi beni şaşırtıyor. Konuşmaları bir yere varmayı amaçlamıyor, yalnızca zaman doldurmaya yönelik. Büyükbabamın, büyükannemin, amcalarımın ve büyükamcalarımın bu tarzda konuştukları otuzlu yıllardan beri, böyle sürekli ağır seyreden bir konuşma duymamıştım: Hiçbir konusu, zaman öldürmekten başka hiçbir amacı olmadan sürer de sürer, koltuğun sallanması gibi.

John benim uyandığımı görüyor ve biraz konuşuyoruz. Sulama suyunun "Çinli'nin kanalı"ndan geldiğini söylüyor. "Böyle bir kanalı kazacak beyaz bulamazsın," diyor. "Onlar bu kanalı seksen yıl önce, burada altın olduğunu sanarak kazmışlar. Bugün hiçbir yerde böyle bir kanal bulamazsın." Ağaçların bu nedenle böyle büyük olduğunu söylüyor.

Nerden geldiğimiz ve nereye gittiğimiz konusunda konuşuyoruz; ayrılacağımız zaman John bizimle tanıştığına çok memnun olduğunu ve iyice dinlenmiş olduğumuzu umduğunu söylüyor. Büyük ağaçların altından ayrıldığımızda Chris el sallıyor, o da gülümsüyor ve el sallıyor.

Çöl yolu koyaklar ve tepeler arasında kıvrıla kıvrıla gidiyor. Bu, şimdiye kadarki en çorak arazi.

Şimdi gerçek tuzaklarından ve kas tuzaklarından söz etmek ve bugünkü Chautauqua'yı bitirmek istiyorum.

Gerçek tuzakları öğrenilmiş ve tren vagonları içine konmuş verilerle ilgidir. Bu verilerin çoğu daha önce, Miles City'den hemen sonra söz ettiğim geleneksel ikici mantıkla ve bilimsel yöntemle adamakıllı işlenmişti. Ama geriye bir tuzak kaldı – evet-hayır mantığının gerçek tuzağı.

Evet ve hayır... bu ya da o... bir ya da sıfır. Bu basit, iki terimli ayrım temeli üzerine kurulmuştur insanlığın tüm bilgisi. Bunun sergilendiği alan, tüm bilgiyi çiftli veriler biçiminde saklayan kompüter belleğidir. Yalnızca birler ve sıfırlar içerir, o kadar.

Bizler alışık olmadığımızdan, evet ve hayırla eşit ve anlayışımızı, bilmediğimiz bir yönde genişletebilecek üçüncü bir mantıksal terimin olabileceğini göremeyiz. Böyle bir terimimiz bile yoktur, bu nedenle Japonca *mu* terimini kullanmak zorundayım.

Mu, "şey yok" anlamına gelir. Aynı, "Nitelik" gibi o da, ikici ayrım sürecinin dışını işaret eder. Yani *mu* der ki, "Sınıf yok; bir değil, sıfır değil, evet değil, hayır değil." Sorunun, evet ya da hayır yanıtının hata olacağı bir bağlam taşıdığını ve sorulmaması gerektiğini anlatır. "Soruyu sormamış olun"dur demek istediği.

Sorunun bağlamı yanıtın gerçeğine göre çok dar olduğunda *mu* özellikle uygundur. Zen keşişi Joshu'ya bir köpeğin Buda karakteri taşıyıp taşımadığı sorulduğunda söylediği "*Mu*", bu iki seçenekten biriyle vereceği yanıtın yanlış olacağıdır. Buda karakteri evet ya da hayır sorularıyla ele geçirilemez.

Bilimin araştırdığı doğal dünyada *mu*'nun var olduğu açıktır. Yalnızca biz kalıtımla bunu görmemek üzere eğitilmişizdir. Örneğin tekrar tekrar söylendi, kompüter devreleri iki durum gösterir; "bir" için bir voltaj ve "sıfır" için bir voltaj. Bu aptalcadır!

Her bilgisayar-elektronik teknisyeni bunun böyle olmadığını bilir. Devre kapalıyken bir ya da sıfıra karşılık gelen bir voltaj bulmayı deneyin! Devreler *mu* durumundadır. Onlar bir değildir, onlar sıfır değildir, onlar bir ve sıfır terimlerinin hiçbir anlam taşımadığı, belirlenemez bir durumdadır. Voltmetrenin okunması sonucu, çoğu durumda, teknisyenin kompüter devrelerinin karakterini değil de voltmetrenin kendi karakterini okuduğu "değişken topraklama" karakteri görülür. Buradan

anlaşılan, devre kapalı halinin, bir-sıfır durumlarının evrensel sayıldığı genel bağlamdan daha geniş bir genel bağlamın parçası olduğudur. Bir mi yoksa sıfır mı sorusu "sorulmamış"tır. Ve bir-sıfır evrenselliğinden daha geniş bir genel bağlam nedeniyle, kapalı devre hali dışında *mu* yanıtının bulunduğu daha pek çok kompüter durumu vardır.

İkici mantık *mu*'nun ortaya çıkmasını bağlamsal bir aldatmaca ya da konuyla ilgisiz bir şey olarak düşünür; ama *mu*, tüm bilimsel araştırmalarda hep görünür ve doğa aldatmaz, asla ilgisiz bir yanıt vermez. Doğanın *mu* yanıtını hasıraltı etmek büyük bir yanlıştır, bir sahtekârlıktır. Bu yanıtların kabul edilmesi ve değerlendirilmesi mantıksal teoriyi deneysel pratiğe yaklaştırmada çok yararlı olabilir. Laboratuvarda çalışan tüm bilimadamları deney sonuçlarının çoğu kez, deneyin düzenlenmesine neden olan evet-hayır sorusuna *mu* yanıtı verdiğini bilirler. Bu durumda deneyin kötü düzenlendiğini düşünür, aptallıklarından ötürü kendilerini suçlarlar ve *mu* yanıtı veren bu "boşa gitmiş" araştırmayı olsa olsa, gelecekteki evet-hayır araştırmalarının düzenlenmesinde yapılacak hataları önlemeye yardımcı olacak bir tür ön hazırlık sayarlar.

Mu yanıtı veren araştırmanın böyle küçük görülmesi haksızdır. *Mu* yanıtı önemli bir yanıttır. Bilimadamına, bu sorunun bağlamının, doğanın yanıtı için çok dar olduğunu ve sorunun bağlamını genişletmesi gerektiğini söyler. Bu çok *önemli* bir yanıttır! Bununla, araştırıcının doğa anlayışı korkunç ölçüde değişir; ki bu, deneyin en önde gelen amacıdır. Bilimin *mu* yanıtıyla evet ya da hayır yanıtlarına göre *daha çok* gelişeceği savı için çok güçlü bir dayanak oluşur. Evet ya da hayır bir hipotezi doğrular ya da yadsır. *Mu* ise yanıtın, hipotezin *ötesinde* olduğunu söyler. *Mu*, en başta bilimsel sorgulamayı esinlendiren "görüngü"dür! Bunda mistik ya da gizli hiçbir şey yoktur. Bu salt bizim kültürümüzün, onu küçük görmemize yol açan bir saptırmasıdır.

Motosiklet bakımında motosikletin pek çok diognostik sorulara verdiği *mu* yanıtı önemli bir girişkenlik kaybı nedenidir. Böyle olmamalıdır! Teste verilen yanıt belirsiz ise bunun anlamı iki şeyden biridir: Ya sizin test yönteminiz, yapıyor sandığınız şeyi yapmıyor ya da sorunun bağlamı ile ilgili anlayışınızın genişlemesi gerekiyor. Testlerinizi kontrol edin ve soru üzerinde yeniden düşünün. *Mu* yanıtlarını kaldırıp atmayın! Onların her biri evet ya da hayır yanıtı kadar önemlidir. Hatta *daha da* önemlidir. Sizi *geliştirecek* şey onlardır!

...Bu motosiklet biraz sıcak çalışıyor gibi... ama sanırım geçtiğimiz

bu kuru, sıcak araziden ötürü... yanıtı *mu* durumunda bırakacağım... düzelene ya da daha kötü olana dek...

Maltlı çikolata yemek için, uzun bir süre Mitchell kasabasında duruyoruz; büyük vitrin camından kasabanın aralarına sığındığı kuru tepeleri görebiliyorum. Bir kamyon, içinde çocuklarla geliyor, duruyor, hepsi iniyorlar ve restorana giriyorlar, her şeye baskın çıkıyorlar sanki. Oldukça iyi huylu, yalnız gürültücü ve enerji dolu çocuklar, ama restoranı işleten kadının onlara kızdığını görebiliyorsunuz.

Kuru çöl, kumlu arazi yeniden. Gidiyoruz içine doğru. İkindi sonrası oldu ve gerçekten epey yol yaptık. Tüm bu süre boyunca motosiklette oturmaktan çok rahatsız olmaya başladım. Şimdi gerçekten yorulduğumu hissediyorum. Chris de restoranda öyleydi. Biraz da kederliydi. Sanırım belki o da... koyver gitsin...

Gerçek tuzakları hakkında söylemek istediğim tek şey *mu* genişlemesiydi. Psikomotor tuzaklara geçmenin zamanıdır. Bu, makinede ne olup bittiğiyle en doğrudan ilgili kavrayış alanıdır.

Burada büyük farkla en sinirlendirici girişkenlik tuzağı yetersiz alettir. Alet engeli kadar moral bozucu bir şey yoktur. Gücünüz yettiğince en iyi aletleri alın, asla pişman olmazsınız. Paradan tasarruf etmek istiyorsanız gazetedeki satış ilanlarını kaçırmayın. İyi aletler, genel kural olarak yıpranmazlar ve iyi bir ikinci el alet daha alt kalitede yeni bir aletten çok daha iyidir. Alet kataloglarını inceleyin. Onlardan çok şey öğreneceksiniz.

Kötü aletlerin yanı sıra kötü bir ortam da büyük bir girişkenlik tuzağıdır. Yeterli aydınlatma olmasına dikkat edin. Küçük bir ışığın çok sayıda hatayı önleyebilmesi hayret vericidir.

Bir miktar fiziksel rahatsızlık kaçınılmaz; ama çok olursa, örneğin çok sıcak ya da çok soğuk ortamlarda, eğer dikkatli değilseniz değerlendirmeleriniz sapabilir. Örneğin ortam çok soğuksa acele edersiniz ve büyük olasılıkla hata yaparsınız. Eğer çok sıcaksa sinirlenme eşiğiniz çok aşağılara iner. Normal duruşun dışında çalışmaktan, elden geldiğince kaçının. Motosikletin her iki yanında birer tabure bulunması sabrınızı büyük ölçüde artıracak ve üzerinde çalıştığınız sistemlere zarar verme olasılığınız çok azalacaktır.

Bir psikomotor girişkenlik tuzağı, kas duyarsızlığı vardır ki gerçekten büyük hasarlara yol açabilir. Bu kısmen, kinestezi eksikliğinin, ya-

ni motosikletin dışı sağlam olmasına karşın motorun içinde, kas duyarsızlığı nedeniyle kolayca zarar görecek hassas parçalar olduğunu anlamamanıza yol açacak bir eksikliğin sonucudur. "Tamirci duyusu" denen, ne olduğunu bilenler için çok açık, ama bilmeyenlere anlatması çok zor bir şey vardır ve bu duyuya sahip olmayan birini motor üzerinde çalışırken görürseniz makineyle birlikte siz de acı çekersiniz.

Tamirci duyusu, maddenin esnekliğini hisseden derin bir kinestezik algıdan kaynaklanır. Bazı maddeler, örneğin seramik çok az esnekliğe sahiptir; bu yüzden porselenden yapılmış bir parçayı bir yere uydurmaya çalışırken büyük basınç yapmamaya çok dikkat etmelisiniz. Çelik gibi öteki maddeler korkunç, lastikten bile fazla esnekliğe sahiptir, ama bunun sınırları vardır ve büyük mekanik kuvvetlerle çalışmadığınız sürece bu esneklik görünmez.

Somun ve cıvatalarla çalışırken büyük mekanik güçler uygularsınız ve metallerin bu sınırlar içinde elastik olduğunu anlarsınız. Bir somunu sıkarken, temasın olduğu, ama elastikliğin hissedilmediği bir "parmakla sıkma" noktası vardır. Daha sonra, yalnızca yüzey esnekliğinin alındığı "sürtünme" noktası gelir. Daha sonra da, tüm esnekliğin hissedildiği "sıkma" aralığı başlar. Her boyda somun ve cıvatada farklı olmak üzere, bu üç noktaya ulaşmak için gereken güç miktarı değişiktir ve bu yağlanmış cıvata ve somunlar için ayrıca değişiklik gösterir. Çelik, dökümdemir, pirinç, alüminyum ve seramik için değişik miktarda güç gerekir. Ama tamirci duyusu taşıyan bir kişi bir şeyin sıkılmış olduğunu anlar ve durur. Bu duyuyu taşımayan biri ise devam eder, böylece ya diş kaptırır ya da bir şeyleri kırar.

"Tamirci duyusu" metalin yalnızca esnekliğini değil, yumuşaklığını da duymak demektir. Motorun içinde, kimi durumlarda bir santimin üç binde biri kadar küçük boyutta, hassas yüzeyler vardır. Bunları yere düşürürseniz, üzerini kirletirseniz, çizerseniz ya da çekiçle vurursanız hassasiyetlerini yitirirler. Şunu anlamak önemlidir: Yüzeyin arkasındaki metal normal olarak büyük şok ve gerilime dayanabilir, ama yüzeyler dayanamaz. Sıkışmış ya da tutması zor hassas parçalarla çalışırken, tamirci duyusu taşıyan bir kişi yüzeylere zarar vermekten kaçınır ve aletlerini aynı parçanın elden geldiğince hassas olmayan yüzeylerine uygular. Eğer hassas yüzeyler üzerinde doğrudan çalışması gerekiyorsa daima daha yumuşak yüzeyli aletleri kullanır. Bu iş için pirinç çekiçler, plastik çekiçler, tahta çekiçler, kauçuk çekiçler ve deri çekiçler vardır. Bunları kullanın. Mengene ağızları plastik, bakır ya da

deri tabakalarla örtülebilir, bunları da kullanın. Hassas parçaları nazikçe tutun. Asla üzülmezsiniz. Eğer elinizdeki şeyleri sağa sola çarpma eğiliminiz varsa daha çok zaman ayırın ve hassas bir parçanın gerektirdiği beceri için daha uygun bir duruma gelin.

İçinden geçtiğimiz çorak toprakların dar açılı gölgeleri hüzünlü bir duygu veriyor...

Belki olağan bir akşamüstü çöküntüsüdür, ama bugün sözünü ettiğim tüm bu şeyleri söyledikten sonra, konunun nedense çevresinde dolaşmışım gibi bir duyguya kapılıyorum. Biri sorabilir: "Peki, bu girişkenlik tuzaklarının hepsini atlatırsam bu işi kıvırdım mı demektir?"

Yanıt elbette hayırdır, ille de bir şeyi kıvırmanız şart değil. Ama sizin, yaşamı doğru bir şekilde sürdürmeniz de gereklidir. Bu yaşam biçimi sizi tuzaklardan sakınmaya ve doğru gerçekleri görmeye hazır hale getirecektir. Kusursuz bir yağlıboya tablonun nasıl yapılacağını mı öğrenmek istiyorsunuz? Kolay. Kendinizi kusursuz hale getirin, o zaman doğal olarak tabloyu yaparsınız. Tüm ustalar bunu böyle yapar. Yağlıboya tablo yapmak ya da bir motosikleti onarmak sizin varoluşunuzun geriye kalan bölümünden ayrı bir şey değildir. Eğer siz motosiklet üzerinde çalışmadığınız haftanın altı günü derbeder düşünen biriyseniz, tuzaklardan kurtulmak ya da durumu cilalamak sizi nasıl yedinci gün birdenbire kıyaklaştırabilir ki? Her şey birlikte gider.

Ama haftanın altı günü derbeder düşünen biriyseniz ve gerçekten yedinci gün kıyak olmak istiyorsanız belki ondan sonraki altı günde, geçen altı günkü gibi derbeder olmayacaksınız. Bu girişkenlik tuzakları konusunu deşmemin nedeni, doğru yaşama kestirmeden gitmektir.

Üzerinde çalıştığınız gerçek motosiklet, kendiniz denen motosiklettir. "Orada, dışarda" olduğu görünen motosiklet ve "burada, içeride" olduğu görünen kişi ayrı şeyler değildir. Ya birlikte Niteliğe doğru yükselirler ya da birlikte Nitelikten aşağı düşerler.

Prineville kavşağına vardığımızda yalnızca bir saatlik gün ışığı var. Güneye sapacağımız 97 numaralı anayolun kavşağındayız, köşede benzin alıyorum. Öyle yorgunum ki arka tarafa dolaşıyorum ve sarıya

boyanmış çimento kaldırıma oturuyorum; ayaklarım çakılların içinde ve günün son ışıkları ağaçlardan geçip gözlerimi kamaştırıyor. Chris de gelip oturuyor; bir şey konuşmuyoruz; ama bu, şimdiye kadarki en kötü depresyon. Girişkenlik tuzakları üzerine onca laftan sonra kendim düştüm birine. Belki de yorgunluk. Uyumamız gerek.

Anayoldan geçen arabaları seyrediyorum bir süre. Bunlarda bir yalnızlık var. Yalnızlık değil --daha kötüsü. Hiçbir şey. Tıpkı, benzincinin depoyu doldururkenki yüz ifadesi gibi. Hiçbir şey. Hiçbir yere gitmeyen bir kavşakta hiçbir çakılın yanında, hiçbir kaldırım.

Arabaların şoförlerinde de bir şeyler var. Aynı benzinci gibi, kendilerine özgü bir trans halinde tam karşıya bakıp duruyorlar. Ben bunu fark etmemiştim... ilk gün Sylvia gösterinceye dek. Hepsi sanki cenaze alayındaymış gibi görünüyorlar.

Bir kez içlerinden biri bize küçük bir bakış atıp sonra başka yere bakıyor ifadesizce; sanki kendi işini düşünüyormuş, sanki bize baktığını fark etmemizden ötürü utanmış gibi. Bunu şimdi anlayabiliyorum, çünkü bütün bunlardan uzun süredir uzağım. Araba kullanmak da farklıdır. Otomobiller kent içi trafikte hep sabit bir maksimum hızda giderler; sanki bir yere varmak istiyorlarmış gibi, sanki o an orası, geçip gitmesi gereken bir yermiş gibi. Araba kullananlar nerede olduklarını değil de nerede olmak istediklerini düşünüyormuş gibidirler.

Ne olduğunu biliyorum! West Coast'a vardık! Yeniden yabancıyız hepimiz! Görüyor musun, tam da en büyük girişkenlik tuzağını unutmuşum. Cenaze alayı! Herkesi içine alan, bu gaza getirici, düzücü, süpermodern, bu ülkenin sahibi olduğunu sanan, ego stili yaşam. Öyle uzun zamandır dışında kaldık ki onu tümüyle unutmuşum.

Güneye giden yoğun trafiğin içine giriyoruz ve gaza getirici tehlikeyi iyice içimde duyumsuyorum. Aynadan görüyorum, piçin teki kıçıma yapıştı ve sollamıyor. Hızı yetmiş beşe çıkarıyorum, ama hâlâ orada. Doksan beş ve onu geride bırakıyoruz. Bundan hiç hoşlanmadım.

Bend'de duruyoruz ve akşam yemeğini modern bir restoranda yiyoruz; insanlar birbirlerine bakmaksızın gelip gidiyorlar. Servis harika, ama kişiliksiz.

Daha güneyde, bodur ağaçlardan oluşmuş, tuhaf bir şekilde ufak bölümlere ayrılmış bir orman buluyoruz. Ağaçları diken kişinin planladığı bir şey herhalde. Anayoldan uzaktaki bir ağaç kümesinin olduğu yere uyku tulumlarını seriyoruz ve çam iğnelerinin, metrelerce, yu-

muşak, süngersi bir toz tabakasını ancak zorlukla örtmüş olduğunu fark ediyoruz. Hiç böyle bir şey görmemiştim. Çam iğnelerini oynatmamaya dikkat etmeliyiz, yoksa toz kalkıp her şeyin üstüne konacak.

Muşambalarımızı yayıp üstüne uyku tulumlarını seriyoruz. İşe yarıyor gibi. Chris ve ben bir süre, nerede olduğumuz ve nereye gittiğimiz hakkında konuşuyoruz. Haritada önce alacakaranlıkta, sonra el lambası ışığında bakıyorum. Bugün 325 mil yaptık. Epey yol yani. Chris de benim kadar yorgun ve uyumaya benim kadar hazır görünüyor.

IV.
bölüm

27 Neden karanlıktan çıkmıyorsun? Sahi neye benziyorsun sen? Korktuğun bir şey var değil mi? Nedir o korktuğun şey?

Karanlık içindeki karaltının ötesinde cam kapı var. Chris onun ardında, beni kapıyı açmaya teşvik ediyor. Bu kez büyümüş, ama yüzünde hâlâ yalvarır gibi bir ifade var. "Ben şimdi ne yapacağım?" diye soruyor. "Bundan sonra ne yapacağım?" Benim talimatımı bekliyor.

Artık harekete geçme zamanı.

Karanlıktaki karaltıya bakıyorum. Bir zamanlar göründüğü kadar her şeye gücü yeter görünmüyor. "Kimsin sen?" diye soruyorum.

Yanıt yok.

"Hangi hakla kapatıyorsun bu kapıyı?"

Yine yanıt yok. Karaltı sessiz, ama geri geri çekiliyor. Korktu! Benden.

"Karanlıkta saklanmaktan daha kötü şeyler var. Öyle mi? Bu yüzden mi konuşmuyorsun?"

Sanki ona ne yapacağımı sezmiş gibi titriyor, geri çekiliyor.

Bekliyorum, sonra ona doğru yaklaşıyorum. İğrenç, karanlık, kötü şey. Daha yaklaşıyorum, ama onu uyarmamak için, ona değil de cam kapıya bakıyorum. Yeniden duraklıyorum, kendimi hazırlıyorum ve sonra hamle!

Boğazı olması gereken yerde elim yumuşak bir şeye dalıyor. Karaltı debeleniyor ve ellerimi sıktıkça sıkıyorum yılan tutar gibi. Ve şimdi onu gittikçe daha sıkı tutuyorum, aydınlığa doğru çekiyorum. İşte geliyor! ŞİMDİ YÜZÜNÜ GÖRECEĞİZ!

"Baba!"

"Baba!" Duyduğum Chris'in kapıdan gelen sesi mi?

Evet! İlk kez! "Baba! Baba!"

"Baba! Baba!" Chris gömleğime asılıyor. "Baba! Uyan! Baba!"

Ağlıyor, içini çekiyor. "Dur, Baba! Uyan!"

"Bir şey yok Chris."

"Baba! Uyan!"

"Uyandım." Şafak aydınlığında yüzünü zar zor seçebiliyorum. Ağaçlar arasında, açık havada bir yerdeyiz. Bir de motosiklet var. Sanırım Oregon'da bir yerlerdeyiz.

"Ben iyiyim, yalnızca bir kâbus gördüm."

Ağlamaya devam ediyor, bir süre sessizce yanında oturuyorum. "Yok bir şey," diyorum, ama ağlaması bitmiyor. Fena halde korkmuş. *Ben de öyle.*

"Ne rüya görüyordun?"

"Birinin suratını görmeye çalışıyordum."

"Seni öldüreceğim diye bağırdın bana."

"Hayır, o sen değildin."

"Kim?"

"Rüyadaki kişi."

"Kimdi o?"

"Emin değilim."

Chris'in ağlaması kesildi, ama soğuktan titremeye başladı. "Suratını gördün mü?"

"Evet."

"Neye benziyordu?"

"O benim kendi yüzümdü Chris, bağırdığımda gördüğüm oydu... Çok kötü bir rüyaydı." Ona, titrediğini ve uyku tulumuna girmesi gerektiğini söylüyorum.

Öyle yapıyor. "Çok soğuk," diyor.

"Evet." Şafak ışığında, nefeslerimizden çıkan buharları görüyorum. Sonra Chris uyku tulumunun içine girip büzülüyor, yalnızca kendi nefesimin buharını görüyorum.

Uyumuyorum.

Düşü gören ben değildim.

Phaedrus'tu.

O uyanıyor.

İkiye bölünmüş bir ruh... ben... ben karanlıktaki o kötü karaltıyım, ben o iğrenç şeyim...

Onun geri döneceğini hep biliyordum...

Artık buna hazırlanmak gerek...

Gökyüzü ağaçların altında nasıl da gri, nasıl da umutsuz görünüyor.

Zavallı Chris.

28

Umutsuzluk büyüyor şimdi.

Filmlerde, görüntünün yavaşça silikleşip değiştiği, gerçek dünyada olmadığınızı bildiğiniz, ama yine de her şeyin gerçek dünyadaymış gibi göründüğü o sahnelerdeki gibi aynı.

Soğuk, kuru ayaz bir kasım günü. Rüzgâr, pencereleri kir içindeki eski bir otomobilin kırık camlarından içeri is ve toz üflüyor ve altı yaşındaki Chris onun yanında oturuyor; üst üste kazaklar giymiş, çünkü kalorifer çalışmıyor ve içi rüzgârlı arabanın kirli camlarından gördükleri, tuğla cepheli, tuğlaların arasında kırık camların, caddede atılmış çöplerin olduğu boz ve kahverengi-gri yapıların arasından geçip gri ve kuru ayaz bir açıklığa doğru gidiyorlar.

"Neredeyiz?" diye soruyor Chris ve Phaedrus "Bilmiyorum," diyor ve gerçekten bilmiyor; aklı tümüyle yitik. Kaybolmuş; boz caddelerde dolaşıp duruyor.

"Nereye gidiyoruz?" diyor Phaedrus.

"Ranzacılara," diyor Chris.

"Nerede bunlar?" diye soruyor Phaedrus.

"Bilmiyorum," diyor Chris. "Devam edersek belki onları görürüz."

Ve ikisi ranzacıları arayarak sonsuz sokaklarda dolaşıp duruyorlar boyuna. Phaedrus durmak ve başını direksiyona dayayıp dinlenmek istiyor. İs ve boz, gözlerinden sızıp beynin tüm anlağını örtmüş. Bir sokak işareti ötekinin aynısı. Bir kahverengi-gri yapı bir sonrakinin aynısı. Ranzacıları arayarak boyuna dolaşıp duruyorlar. Ama Phaedrus biliyor, bu ranzacıları asla bulamayacaklar.

Chris yavaş yavaş, garip bir şeyler olduğunu fark ediyor giderek; arabaya yön veren kişi aslında artık yön vermiyor, kaptan ölü, araba pilotsuz; bunu bilmiyor, ama yalnızca sezinliyor ve dur diyor, Phaedrus da duruyor.

Arkadan bir araba korna çalıyor, ama Phaedrus kımıldamıyor. Bir araba daha korna çalıyor, arkadan bir başkası daha ve Chris panik içinde "YÜRÜ!" diye bağırıyor ve Phaedrus ölü gibi, ayağını debriyaja basıp arabayı vitese takıyor. Araba yavaşça, düşlerdeki gibi bir hareketle sokaklardan geçiyor.

"Nerede oturuyoruz biz?" Phaedrus korku içindeki Chris'e soruyor.

Chris bir adres anımsıyor, ama oraya nasıl gidileceğini bilmiyor, ama başka insanlara sorarak yolu bulabileceğini akıl ediyor; "arabayı durdur" deyip dışarı çıkıyor, gideceği yönü soruyor ve delirmiş Phaedrus'u sonsuz tuğla duvarlar ve kırılmış camlar arasında yönlendiriyor.

Saatler sonra eve vardıklarında anne böylesine geç kaldıkları için küplere binmiş. Ranzacıları nasıl bulamadıklarını anlayamıyor. Chris "Her yere baktık" diyor, ama korkulu, ne olduğunu bilmediği bir şeyin dehşetiyle Phaedrus'a göz atıyor. Chris için, olayın başlangıcıydı bu.

Bir daha olmamalı...

Sanırım yapmam gereken, dosdoğru San Francisco'ya gitmek ve Chris'i bir otobüse bindirip eve yollamak, sonra da motosikleti satıp bir hastaneye yatmak... ya da bunu yapmanın bir anlamı yok... ne yapacağımı bilmiyorum.

Yolculuk tümüyle berbat olmayacak. En azından, büyüdüğünde benimle ilgili iyi anıları olacak. Bu, endişemi biraz hafifletiyor. Bu iyi bir fikir, buna sarılıyorum. Buna sarılacağım.

Bu arada, normal bir geziyi sürdür ve her şeyin düzelmesini dile. Hiçbir şeyi berbat etme. Asla, asla, berbat etme hiçbir şeyi.

Hava soğuk! Kıştaymışız gibi! Biz neredeyiz ki bu kadar soğuk oluyor? Çok yükseklerdeyiz herhalde. Uyku tulumundan dışarı bakıyorum, motosikletin üzerinde bu kez buz görüyorum. Benzin deposunun kromu üstündeki buz sabah güneşiyle parlıyor. Güneşin vurduğu siyah kısımlardaki buz yer yer tekerleğin üzerine damlamak üzere olan su damlacıklarına dönüşmüş. İnsan yatarken üşüyor.

Çam iğneleri altındaki tozu anımsıyorum ve kaldırmamak için üzerine dikkatli basıyorum. Motosiklete gidip her şeyi çözüyorum, uzun iç çamaşırlarını çıkarıyorum ve giyiyorum, sonra giysileri, sonra ceketimi giyiyorum. Hâlâ üşüyorum.

Süngerimsi tozu adımlayıp bizi buraya getiren toprak yola çıkıyorum, çamların arasında otuz metre kadar bir mesafeyi çok hızlı koşuyorum, sonra normal bir koşuya geçiyorum ve sonunda duruyorum. Bu iyi geldi. Tek bir ses yok. Yolda da ufak parçalar halinde don var, ama eriyor ve koyu, ıslak karaltıların arasındaki donuk yerlere sabah güneşi vuruyor. Öyle beyaz, dantel gibi ve el değmemiş ki. Ağaçların üstünde de var. Yavaşça yürüyerek yoldan geri dönüyorum; sanki doğan güneşi rahatsız etmek istemezmişçesine. Sonbaharın ilk duyguları.

Chris hâlâ uyuyor ve hava ısınmadan bir yere gitmemiz olanaksız. Motosikleti ayarlamak için iyi bir zaman. Hava filtresinin üzerindeki yan kapağın düğmesini gevşetiyorum ve filtrenin altından, yıpranmış ve kirlenmiş bir alet çantasını çıkarıyorum. Ellerim soğuktan kaskatı olmuş, kırış kırış. Gerçi kırışıklar soğuktan değil. Kırk yaşında artık yaşlılık başlıyor. Alet çantasındakileri selenin üzerine koyuyorum ve açıyorum... işte buradalar... eski arkadaşları yeniden görmek gibi sanki.

Chris'in çıkardığı sesi duyuyorum, selenin üzerinden bakıyorum ve kımıldadığını, ama kalkmadığını görüyorum. Uykusunda sağa sola dönüyor anlaşılan. Bir süre sonra güneş biraz daha ısınıyor ve ellerim eskisi kadar kaskatı değil.

Motosiklet onarımı ilim ve irfanından söz edecektim; ilerledikçe öğreneceğiz, yaptığınız şeyleri yalnızca pratik açısından değil, estetik açıdan da zenginleştirecek, yüzlerce şeyden. Fakat şimdi, gerçi böyle söylememem gerekir ama, pek abes kaçıyor.

Şimdi *Phaedrus*'un öyküsünü tamamlayacak başka bir yöne kaymak istiyorum. Öyküyü aslında kesinlikle bitirmedim, çünkü gerekli

olacağını sanmıyordum. Ama şimdi vakit varken bunu yapmanın tam zamanıdır.

Bu somun anahtarlarının metali öyle soğuk ki insanın elini acıtıyor. Ama bu güzel bir acı. Bu acı, gerçek, düş değil ve burada, kesinlikle, elimin içinde.

...Bir yoldan giderken bir tarafa, diyelim ki 30 derece açıyla bir yolun ayrıldığını görseniz ve daha sonra aynı tarafa bu kez daha geniş, diyelim ki 45 derece açıyla başka bir yol ve daha sonra 90 derece açıyla bir başka yol ayrılsa; orada, tüm yolların çıktığı ve çok sayıda insanın gitmeye değer bulduğu bir yerin olduğunu anlamaya ve sizin de gitmeniz gereken yol bu mu acaba diye merak etmeye başlarsınız.

Nitelik kavramı peşindeki yolculuğunda Phaedrus da hep, bir tarafta bir yere doğru yönelen küçük yolların ayrılıp durduğunu gördü. Onların yöneldiği genel alanı, antik Yunanistan'ı bildiğini sanıyordu, ama yine de orada atladığı bir şey var mı diye merak ediyordu.

Sarah'ya, uzun zaman önce elinde çiçek sulama süzgeciyle gelmiş ve Nitelik düşüncesini onun kafasına sokmuş olan kadına, İngiliz edebiyatında niteliğin bir konu olarak nerede öğretildiğini sordu.

"Ne yazık ki bilmiyorum, ben İngilizceci değilim," dedi, "ben klasikçiyim. Benim alanım Grekçe."

"Nitelik, Grek düşüncesinin bir bölümü müdür?" diye sordu Phaedrus.

"Nitelik Grek düşüncesinin her bölümüdür" dedi kadın ve Phaedrus bu konuda düşündü. Bazen onun yaşlı kadınlara özgü konuşma tarzının altında gizli bir hikmet keşfettiğini, sanki onun bir Delfi kâhini gibi anlamı gizli şeyler söylediğini sanıyor, ama hiçbir zaman emin olamıyordu.

Antik Yunanistan. Bugün niteliğin gerçek olduğunu söylemek bile acayip dururken antik Yunanlılar için her şeyin Nitelik olması tuhaf. Hangi görülmedik değişiklikler olmuş olabilir?

Antik Yunanistan'a giden ikinci yolu, "Nitelik nedir?" sorusunun birdenbire, tümüyle sistematik felsefe alanına itilmiş olması da gösteriyordu. O kendini, bu alanı tümüyle biliyor sanıyordu. Ama "nitelik" her şeyi yeniden açtı.

Sistematik felsefe Grektir. Onu antik Grekler icat etmiş ve böylece üzerine, kalıcı damgasını vurmuştur. Whitehead'in "Tüm felsefe, Platon'a düşülmüş dipnotlarından başka bir şey değildir" saptaması pekâlâ desteklenebilir. Niteliğin gerçekliği hakkındaki karışıklık o zamanlar başlamış olsa gerek.

Üçüncü yol, üniversite öğretmenliğine devam edebilmesi için gerekli olan doktora derecesine ulaşmak amacıyla Bozeman'dan ayrılmaya karar verdiğinde ortaya çıktı. İngilizce öğretmenliğinin başlattığı, Niteliğin anlamı hakkındaki araştırmayı sürdürmek istiyordu. Ama nerede? Ve hangi dalın ya da disiplinin içinde?

"Nitelik" teriminin, felsefe dışında hiçbir disiplinin içinde bulunmadığı anlaşılıyordu. Ve felsefedeki deneyiminden, burada yapacağı çalışmalarda İngilizce kompozisyonundaki açıkça mistik bir terimle ilgili herhangi bir şeyi açığa çıkarmanın olanaksız olduğunu biliyordu.

Yavaş yavaş; Niteliği, onun anladığı terimlere benzer terimlerle inceleyebileceği bir programın var olmadığının farkına vardı. Nitelik yalnızca tüm akademik disiplinlerin dışında değil, tüm Akıl Kilisesi'nin kavrama alanının da dışındaydı. Doktora adayının, temel kavramını tanımlamayı reddettiği bir doktora tezini kabul ettirebilmesi için epey üniversite dolaşması gerekecekti.

Uzun süre kataloglara baktı ve sonunda, aradığının o olduğunu umduğu bir şey buldu. Bir üniversite vardı, Chicago Üniversitesi ve bunun "Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması" adlı, disiplinlerarası bir programı vardı. Sınav komisyonunu oluşturanlar bir İngilizce profesörü, bir felsefe profesörü, bir Çince profesörü ve başkan olarak da bir antik Grek profesörüydü. İşte bu, çanları çaldı.

Motosiklette, yağ değişimi dışında her şey bitmiş durumda. Chris'i uyandırıyorum. Toparlanıp gidiyoruz. Chris ayakta uyuyor, ama yolda soğuk hava onu uyandırıyor.

Çamlı yol yokuş yukarı gidiyor ve bu sabah pek fazla trafik yok. Çamların arasındaki kayalar koyu renkli ve volkanik. Acaba içinde yattığımız toz volkanik miydi, merak ediyorum. Volkanik toz diye bir şey var mı? Chris acıktığını söylüyor, ben de açım.

La Pine'da duruyoruz. Chris'e, ben dışarıda yağı değiştirirken bana kahvaltı için salam ve yumurta ısmarlamasını söylüyorum.

Restoranın yanındaki benzin istasyonundan bir litre yağ alıyorum

ve restoranın arkasındaki çakıllı alanda yağ tahliye tapasını çıkarıyorum, yağı akıtıyorum, tapayı yerine takıyorum, yeni yağı koyuyorum ve işimi bitirdikten sonra kontrol çubuğu üzerindeki yeni yağ gün ışığında su gibi saydam ve renksiz parlıyor. Ahhh!

Anahtarları yerine kaldırıyorum, restorana gidiyorum, Chris'i ve masanın üzerindeki kahvaltımı görüyorum. Lavaboya gidiyorum, temizlenip dönüyorum.

"Amma acıkmışım!" diyor.

"Soğuk bir geceydi," diyorum, "sırf hayatta kalmak için bir sürü besini yaktık."

Yumurta güzel. Salam da öyle. Chris düş hakkında konuşuyor; nasıl korktuğunu anlatıyor ve öylece bitiriyor. Sanki bir soru sormak üzereymiş gibi bakıyor, ama sormuyor, sonra bir süre pencereden çamlara bakıyor, sonra yine konuya geliyor.

"Baba?"

"Ne var?"

"Biz niçin yapıyoruz bunu?"

"Neyi?"

"Niye hep geziyoruz?"

"Ülkeyi görmek için... tatil."

Yanıt onu doyurmuşa benzemiyor. Ama yanıttaki yanlışı söyleyebilecek gibi durmuyor.

Ansızın bir umutsuzluk dalgası çarpıyor ona, geçen güneş batımındaki gibi. Ona *yalan* söyledim. Yanlış bundaydı.

"Biz gidip duruyoruz hep," diyor.

"Tabii. Sen ne yapmak isterdin?"

Yanıtı yok.

Benim de.

Yolda, şu anda düşünebileceğim en yüksek Nitelikli şeyi yaptığımız gibi bir yanıt geliyor aklıma; ama bu onu, söylemiş olduğumdan daha fazla doyurmaz. Başka ne söyleyebilirim, bilmiyorum. Bu böyle giderse eninde sonunda, hoşçakal demeden önce bazı şeyleri konuşmak zorunda kalacağız. Onu bu şekilde geçmişten korumak belki de ona daha çok zarar veriyor. Asla bilemeyeceği çok şey olsa da Phaedrus hakkında bazı şeyler duymalı. Özellikle de onun sonunu.

Phaedrus Chicago Üniversitesi'ne vardığında sizin ya da benim anlayabileceğimizden çok farklı bir düşünce dünyasındaydı; her şeyi tümüyle anımsıyor olmama karşın anlatması zor. Başkanın yokluğunda

başkan yardımcısının onu, öğretmenlik deneyimine ve açıkça görünen entelektüel konuşma yeteneğine dayanarak komite programına kabul ettiğini biliyorum. Gerçekte ne dediği bilinmiyor. Bundan sonra, bir burs alabilmek umuduyla haftalarca Başkanın gelmesini bekledi, ama başkan geldiğinde, içinde esas olarak bir soru bulunan ve yanıtı bulunmayan bir görüşme geçti aralarında.

"Sizin asıl tözsel alanınız nedir?" dedi başkan.

Phaedrus "İngilizce kompozisyon" dedi.

Başkan "Bu yöntemsel bir alandır!" diye haykırdı. Ve pratik olarak bu, görüşmenin sonuydu. Birkaç önemsiz konuşmadan sonra Phaedrus'un dili sürçmeye başladı, ne diyeceğini şaşırdı ve özür dileyip ayrıldı, sonra dağlara geri döndü. Bu, onun daha önce de üniversiteden atılmasına yol açan özelliğiydi. Bir soruya takılmış, ondan başka bir şey düşünemez olmuş, bu arada sınıflar onsuz devam etmişti. Gerçi bu kez kendi konusunun neden tözsel ya da yöntemsel olması gerektiğini düşünmek için tüm bir yaz vardı ve tüm yaz boyunca da bunu yaptı.

Orman üst sınırına yakın yerlerde İsviçre peyniri yedi, çam dalından yataklarda yattı, dağ deresi suyu içti ve Nitelik ile tözsel ve yöntemsel alanlar üzerinde düşündü.

Töz değişmez. Yöntem kalıcılık içermez. Töz, atomun biçimiyle ilgilidir. Yöntem, atomun ne yaptığıyla ilgilidir. Teknik kompozisyonda fiziksel tanımlama ile işlevsel tanımlama arasında benzer bir ayrım vardır. Kompleks bir birliğin en iyi tanımlaması önce içerdiği tözlere göredir: Alt birlikler ve parçaları. Daha sonra yöntemlerine göre tanımlanır: Birbirini izleyen işlevleri. Fiziksel ve işlevsel tanımları, yani tözselle yöntemseli birbirine karıştırırsanız siz de okuyucu da işin içinden çıkamazsınız.

Ama bu sınıflamaları İngilizce kompozisyon gibi tüm bir bilgi alanına uygulamak keyfidir ve mantığa aykırıdır. Hem tözsel hem de yöntemsel yanı olmayan akademik disiplin olamaz. Ve Niteliğin ne biriyle ne de ötekiyle görülebilen bir bağı yoktur. Nitelik, töz değildir. Yöntem de değildir. İkisinin de dışındadır. Evlerin yapımında kurşun çekül ve su terazisi yöntemi kullanılmasının nedeni dikey ve düz duvarın yıkılma olasılığının daha az olması, eğik duvara göre Niteliği daha yüksek olmasıdır. Nitelik yöntem değildir. Yöntemin ulaşmayı amaçladığı hedeftir.

"Töz" ve "tözsel" kavramları aslında Phaedrus'un, ikici olmayan bir Nitelik kavramına varmak için reddettiği "nesne" ve "nesnellik"

kavramlarına karşılık gelir. Her şey, özne ve nesneye ayrılma olayındaki gibi, töz ve yönteme ayrılırsa Niteliğe yer kalmaz. Onun tezi tözsel alanın bir parçası olamaz, çünkü tözsel ve yöntemsel diye bir ayrımı kabul etmek Niteliğin varlığını yadsımaktır. Eğer Nitelik kalacaksa töz ve yöntem kavramlarının gitmesi gerekir. Bu, sınav komitesiyle kavga etmek demekti ki hiç arzu etmediği bir şeydi. Ama kızgındı, çünkü daha ilk sorularıyla anlatmaya çalıştığı şeyin tüm anlamını yok etmişlerdi. Tözsel alan mı? Onu Prokrustes yatağına* mı sokmaya çalışıyorlardı?

Komitenin geçmişini daha yakından incelemeye karar verdi ve bu amaçla bir kütüphane taraması yaptı. Bu komitenin, tümüyle yabancı bir düşünce modeline dalmış olduğunu sezinledi. Bu modelle kendi düşüncesinin geniş modelinin birleştiği yeri göremedi.

Özellikle, komitenin amacıyla ilgili açıklamaların niteliğinden rahatsız oldu. Aşırı ölçüde karışıktılar. Komitenin çalışması tümüyle, oldukça sıradan sözcüklerin en alışılmadık tarzda bir araya getirildiği acayip bir biçimde tanımlanmıştı; öyle ki açıklama, açıklamaya çalıştığı şeyden çok daha karışık görünüyordu. Daha önce duyduğu çanları çalan, bu değildi.

Başkanın yazmış olduğu, bulabileceği her şeyi inceledi ve burada yine, komitenin karmakarışık tanımlamasındaki o acayip biçimi buldu. Bu şaşırtıcı bir stildi, Başkanın kendisinden çok farklıydı. Başkan o kısa görüşmede, çok çabuk karar veren ve de çabuk sinirlenen biri gibi izlenim bırakmıştı onda. Ama şimdi bu, o güne dek okuduğu en muğlak, en anlaşılmaz stillerden biriydi. Burada, özneyi yüklemi tümüyle bir kenara atmış ansiklopedik tümceler vardı. Parantez içi ögeler anlaşılmaz bir şekilde öteki parantez içi ögelere sokulmuş ve tüm bunlar aynı anlaşılmaz şekilde, okurun kafasında daha önceki tümcelerle ilişkisi çoktan ölmüş, gömülmüş ve çürümüş tümcelere sokulmuştu.

Ama hepsinden çok dikkat çeken, ifade edilmemiş ve içeriği ancak tahmin edilebilen özel anlamlarla yüklü görünen soyut kategorilerin acayip ve açıklanamaz bir tarzda çoğaltılmasıydı; bunlar birbiri ardına öyle hızlı ve sıkışık yığılıyorlardı ki Phaedrus karşı çıkmak bir yana, önündeki şeyi anlamak olanağının bile bulunmadığını anladı.

Phaedrus ilk önce bu güçlüğün nedeninin, tüm bunların onun anlama yeteneğinin üstünde olması olduğunu düşündü. Makaleler onun al-

* Yunan mitolojisinde, boylarını yatağına uydurmak için konuklarının kol ve bacaklarını çekip uzatan ya da kırıp kısaltan dev. (ç.n.)

madığı belli bir temel eğitimi gerektiriyor gibi duruyordu. Ama öte yandan bazı makalelerin bu kültür birikimini alması olanaksız kişilere hitap ettiğini fark etti ve bu hipotez zayıfladı.

İkinci hipotezi Başkanın bir "teknisyen" olduğuydu; Phaedrus bu terimi dışarıdaki insanlarla iletişim kurma yeteneğini yitirecek ölçüde kendi alanına gömülmüş yazarlar için kullanırdı. Ama eğer böyleyse, komiteye neden "Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması" gibi genel, teknik olmayan bir ad vermişlerdi. Hem Başkanda bir teknisyen kişiliği de yoktu. Yani bu hipotez de zayıftı.

Zamanla Phaedrus, başkanın retoriği hakkında kafa patlatmaktan vazgeçti ve tüm bunları açıklayabilir umuduyla, komitenin geçmişiyle ilgili daha çok şey bulmaya çalıştı. Bu dönüş doğru bir yaklaşımdı. Sorununun ne olduğunu anlamaya başladı.

Başkanın anlatımı korunaklıydı. Korunağı muazzam, labirentimsi istihkâmlardı; bunlar öyle bir karışıklık ve azametle gidiyor, gidiyordu ki içinde koruduğu şeyin ne menem bir şey olduğunu bulmak neredeyse olanaksızdı. Tüm bunların anlaşılmazlığı, sert bir tartışmanın henüz bittiği bir odaya girdiğiniz andaki türden bir anlaşılmazlıktı. Herkes sessizdir. Kimse konuşmaz.

Kafamda küçük bir anı parçası var; Phaedrus bir yapının taş koridorunda, anlaşılan Chicago Üniversitesi'nde, komitenin başkan yardımcısıyla konuşuyor; bir filmin sonunda konuşan dedektif gibi, diyor ki: "Sizin komitenin tanımlamasında önemli bir ismi atlamışsınız."

"Öyle mi?" diyor başkan yardımcısı.

"Evet," diyor Phaedrus çokbilmişçe, "... Aristo..."

Başkan yardımcısı bir an şok oluyor; sonra, sanki ortaya çıkarılmış, ama kendini suçlu görmeyen bir sanık gibi, kahkahalarla gülüyor uzun süre.

"Oh, anlıyorum," diyor, "siz bu konuda... hiçbir şey bilmiyorsunuz..." Ondan sonra ne diyeceğini daha iyi düşünüyor ve başka bir şey söylememeye karar veriyor.

Krater Gölü sapağına varıyoruz ve düzgün bir yoldan Ulusal Park'a çıkıyoruz –temiz, düzenli ve korunmuş. Başka türlüsü olamazdı, ama bu da parka, herhangi bir Nitelik ödülü kazandırmıyor. Onu bir müzeye dönüştürüyor. Park, beyaz adamın buraya gelmesinden önceki gibi –güzel görünümlü lav akıntıları ve zayıf, kuru ağaçlar ve hiçbir yerde boş bira kutusu yok– ama şimdi beyaz adamın burada olması nedeniyle bu biraz sahte duruyor. Belki Ulusal Park yönetimi bir yığın

boş bira kutusu getirip lavların ortasına yerleştirirse yaşama dönüş yapar. Bira kutularının yokluğu kafa karıştırıyor.

Göle varınca duruyoruz, geriniyoruz ve ellerinde kameraları, çocuklarıyla, "O kadar yaklaşma!" diye bağıran ufak bir turist kalabalığına katılıyoruz nazikçe; her biri farklı bir lisans plaketi taşıyan otomobilleri ve karavanları görüyoruz. Krater gölünü "Evet, işte bu" duygusuyla ve aynı fotoğrafa bakar gibi seyrediyoruz. Öteki turistlere bakıyorum, hepsinin bakışlarında yersiz bir şeyler var. Tüm bunlara sinirlenmiyorum: Yalnızca, bunun tümüyle gerçekdışı olduğu ve böyle gösterilmekle gölün niteliğinin boğulduğu duygusu bu. Bir şeyi Nitelikli diye gösterirseniz Nitelik gitmeye yüz tutar. Nitelik, gözucuyla gördüğünüz bir şeydir ve ben aşağıdaki göle bakıyorum, ama arkamdaki soğuk, neredeyse donmuş gibi gelen gün ışığının ve neredeyse hareketsiz rüzgârın acayip niteliğini de duyumsuyorum.

"Buraya niçin gelmişler?"diye soruyor Chris.

"Gölü görmeye."

Bundan hoşlanmıyor. Sahteliği seziyor, bunu açıklamak için doğru soruyu bulmaya çalışırken kaşlarını çatıyor sertçe. "İğrenç bir şey," diyor.

Bir turist kadın Chris'e önce hayretle, sonra kızarak bakıyor.

"Evet, ama ne yapabiliriz, Chris?" diye soruyorum. "Yapmamız gereken şey, neyin yanlış olduğunu buluncaya ya da neyin yanlış olduğunu neden bilmediğimizi buluncaya dek devam etmektir. Anlıyor musun?"

Yanıt vermiyor. Kadın bizi dinlemiyormuş gibi yapıyor, ama hareketsiz duruşu dinlediğini açığa vuruyor. Motosiklete doğru yürüyoruz; bir şeyler düşünmeye çalışıyorum, ama hiçbir şey gelmiyor. Chris'in hafiften ağladığını görüyorum, benim görmemem için başka yöne bakıyor.

Yavaş yavaş parktan çıkıp güneye yöneliyoruz.

Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması Komitesi Başkan Yardımcısı'nın şoke olduğunu söylemiştim. Onu bu denli şoke eden şey Phaedrus'un, belki de yüzyılın en ünlü akademik tartışmasının; Kaliforniya'daki bir üniversite rektörünün tanımlamasıyla, tüm üniversitenin yönünü değiştirmeye yönelik, tarihin son girişiminin olduğu yerde bulunduğunu bilmemesiydi.

Phaedrus, ampirik eğitime karşı otuzlu yılların başında gerçekleşmiş o ünlü başkaldırının kısa tarihini araştırdı. Düşünce Analizi ve Araştırma Yöntemleri Komitesi o girişimin ürünüydü. Bu başkaldırının önderleri Chicago Üniversitesi'nin rektörü olmuş Robert Maynard Hutchins, kanıt yasasının psikolojik arka planı üzerindeki çalışmaları Hutchins'in Yale Üniversitesi'nde yaptığı çalışmaya biraz benzeyen Mortimer Adler, felsefeci ve matematikçi Scott Buchanan ve Phaedrus için hepsinden önemlisi, Columbia Üniversitesi'nden bir Spinozacı ve ortaçağ uzmanı olan, komitenin o anki başkanıydı.

Adler'in kanıt çalışması Batı'nın klasikler üzerine yaptığı bir incelemeyle çapraz döllenince, yakın zamanlarda insan bilgeliğinin görece daha az gelişim gösterdiği inancı çıkmış ortaya. Adler, Platon ve Aristo'yu alıp Yunan felsefesiyle Hıristiyan inancından oluşturduğu kendi ortaçağ sentezinin bir parçası yapan St. Thomas Aquinas'a dek geri gidiyordu boyuna. Aquinas'ın ve Greklerin yapıtları Adler'e göre Batı entelektüel mirasının köşe taşlarıydı. Bu nedenle bunlar, iyi kitap arayan biri için ölçü çubuğu görevini görüyorlardı.

Ortaçağ skolastiklerinin yorumladığı biçimiyle, Aristo geleneğinde insan, iyi bir yaşam arayabilme ve ayırt edebilme yeteneğine sahip olan, akılcı bir hayvandır. İnsan doğasıyla ilgili bu "ilk ilke" Chicago Üniversitesi rektörünce benimsenince bunun eğitimle ilgili yansımaları olması kaçınılmazdı. Ünlü Chicago Üniversitesi Büyük Kitapları programı ve üniversite yapısının Aristocu bir tarzda yeniden düzenlenmesi ve on beş yaşında öğrencilere klasiklerin okutulmaya başlandığı "Kolej"in kurulması bunun sonuçlarından bazılarıydı.

Hutchins, ampirik bilimsel eğitimin kendiliğinden "iyi" bir eğitim yaratacağı görüşünü reddetmişti. Bilim "değerden yoksun"du. Bilimin bir araştırma konusu olarak Niteliği kavrama yeteneğinin olmaması, bilimin bir değerler sistemi oluşturmasını olanaksız kılıyordu.

Adler ve Hutchins esas olarak yaşamın "zorunluluk"ları, değerler, Nitelik ve Niteliğin teorik felsefedeki temelleriyle ilgiliydiler. Yani görünüşte Phaedrus'la aynı yöne doğru yolculuk yapıyorlar, ama nedense yolculuğu Aristo'da bitirip orada duruyorlardı.

Burada bir uyuşmazlık vardı.

Hutchins'in Nitelik takıntısını benimsemeye hazır olanlar bile değerleri tanımlama konusunda son sözü Aristo geleneğine vermeyi kabul etmek istemiyorlardı. Hiçbir değerin değişmez olmadığını, sağlam ve modern bir felsefenin, düşünceleri, antik dönemdeki ve ortaçağda-

ki kitaplarda ifade edildiği haliyle ele alması gerekmediğinde diretiyorlardı. Tüm bu ortaya atılanlar çoğuna yalnızca, ne idüğü belirsiz kavramlardan ibaret yeni ve gösterişli bir jargon gibi geliyordu.

Phaedrus bu uyuşmazlıkla ne yapacağım pek bilmiyordu. Ama bu, çalışmayı dilediği alanla kesinlikle çok yakın görünüyordu. O da değerlerin değişmez olmadığını düşünüyordu; ama bu, değerlerin görmezden gelinmesinin gerekçesi ya da değerlerin gerçekte var olmadığının kanıtı olarak alınamazdı. Değer tanımları açısından Aristo geleneğine karşıtlık duyuyor, ama bu geleneğin bir kenara atılmaması gerektiğini de hissediyordu. Tüm bunların yanıtı derinlerde bir ağla sarılmış yatıyordu ve daha çok şey öğrenmek istedi.

Bu gürültüyü koparmış dört kişiden geriye yalnızca o anki komite başkanı kalmıştı. Belki sıradaki bu eksilme nedeniyle ya da başka nedenlerle, Phaedrus'un konuştuğu kişiler arasında başkanın pek iyi bir ünü yoktu. Onun sevilen biri olduğunu kimse doğrulamadı, iki kişi ise kesinlikle reddetti; bunlardan biri onu "kutsal terör" olarak niteleyen, üniversitedeki önemli bir bölümün başkanıydı; öteki ise başkanın, sadece kendisinin karbon kopyalarına mezuniyet belgesi vermesiyle ünlenmiş olduğunu söyleyen, Chicago Üniversitesi felsefe bölümünü bitirmiş biriydi. Bu kişilerin hiçbiri kinci bir yapıya sahip değildi ve Phaedrus söylediklerinin doğru olduğuna inandı. Daha sonra bu, bölüme yaptığı bir keşif gezisiyle doğrulandı. Phaedrus komitenin nasıl bir şey olduğunu öğrenmek için oradan mezun olmuş iki kişiyle konuşmak istemişti ve kendisine, komitenin tarihinde yalnızca iki kişiye doktora vermiş olduğu söylendi. Galiba, Nitelik gerçeğine dünyada bir yer kazandırabilmek için, Aristocu bakışıyla onun teze başlamasına bile olanak vermeyen ve asabi yapısıyla karşıt görüşlere aşırı hoşgörüsüz görünen başkanına karşı savaşım vermek ve onu yenmek zorundaydı. Tüm bunlar, çok karanlık bir tablo oluşturuyordu.

Sonra oturup Chicago Üniversitesi, Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırma Komitesi Başkanı'na bir mektup yazdı; kendini kovdurtma kışkırtmasından başka hiçbir şeyle tanımlanamayacak, yazan kişinin sessizce arka kapıdan sıvışmayı reddedip karşısındakini, onu ön kapıdan atmak zorunda bırakacak boyutta bir rezalet çıkarmayı, yani kışkırtmayı hedefleyen bir mektuptu bu. Sonra caddede ayağa kalktı ve kapının iyice kapandığından emin olduktan sonra kapıya doğru yumruğunu salladı, üstünün başının tozunu silkti ve "Ne yapalım, *denedim* en azından" dedi ve böylece vicdanını rahatlattı.

Phaedrus'un kışkırtması başkana kendi tözsel konusunun artık İngilizce kompozisyon değil felsefe olduğunu bildiriyordu. Ama, diyordu, çalışmaların tözsel ve yöntemsel alanlara ayrılması; aslında özdeş olan iki şeyin yani töz ve biçimin, ikici olmayanların pek gerek duymadıkları Aristocu bir tarzla ayrılmasının doğal bir sonucudur.

Emin değilim, dedi, ama Nitelik üzerine bu tez, Aristo karşıtı bir teze dönüşmüş gibi görünüyordu. Eğer bu doğruysa onu sunmak için doğru bir yer seçmişti. Büyük Üniversiteler Hegelci bir tarzı benimsemişti ve bir okul, temel öğretisiyle çelişen bir tezi kabul etmiyorsa alışkanlık batağına gömülmüş demekti. Phaedrus, Chicago Üniversitesi'nin aradığı tezin bu tez olduğunu savundu.

Bu savın biraz abartılı olduğunu kabul etti ve aslında kendisinin gerçek bir değer yargısına varamayacağını, çünkü kimsenin kendi savunduğu şeye yansız bakamayacağını söyledi. Ama eğer bir başkası çıkar da Doğu ve Batı felsefeleri arasındaki, dinsel mistisizm ile bilimsel pozitivizm arasındaki cepheleri yarmayı başaracak büyük bir çıkış anlamına gelen bir tez ortaya koyarsa onu, çok büyük bir tarihsel önem taşıyan, üniversiteyi millerce ileriye götürecek bir tez olarak selamlayacağını söyledi. Her halükârda, dedi, Chicago'da kimse birisini iyice haşlamadan kabul edilmez. Aristo'nun da bundan payını alma zamanı geldi.

Tam bir kepazelik.

Ve yalnızca kendini kovdurtma kışkırtması da değil üstelik. Ondan da daha belirgin bir şekilde ortaya çıkanlar, megalomani, büyüklük hastalığı, söylediği şeyin diğer insanlar üzerindeki etkisini anlayabilme yeteneğinden tümüyle yoksunluktu. Kendini Nitelik metafiziği dünyasına öylesine kaptırmıştı ki artık onun dışını göremiyordu ve bu dünyayı kimse anlayamadığı için neredeyse işi bitikti artık.

Sanırım o zamanlar, söylediklerinin doğru olduğuna inanıyor ve davranış tarzının ya da bunları sunma biçiminin ayıp olup olmamasına aldırmıyordu. Onu sevimli kılmak için bile uğraşacak durumu yoktu. Eğer Chicago Üniversitesi söylediklerinin akılcı içeriğiyle değil de estetiği ile ilgileniyorsa zaten bir üniversite olarak temel amaçlarına ters düşüyordu.

İşte böyle. Bunlara gerçekten *inanıyordu.* Mevcut akılcı yöntemlerle sınanacak bir başka ilginç fikir değildi bu. Mevcut akılcı yöntemlerin değiştirilmesiydi. Normalde, akademik bir çevreye sunacak yeni bir fikriniz olduğunda sizin ona karşı nesnel ve tarafsız davranacağınız

varsayılır. Ama bu Nitelik fikrinin asıl karşı çıktığı şey bu varsayımlardı –nesnellik ve tarafsızlık. Bunlar yalnızca ikici mantığa uygun olan tavırlardı. İkici seçkinlik, nesnellikle oluşturulabilirdi, ama yaratıcı seçkinlik oluşturulamazdı.

Evrenin dev bir muammasını çözdüğüne, ikici düşüncenin Gordion düğümünü tek bir sözcükle, Nitelikle kestiğine inancı tamdı ve bu sözcüğü kimsenin yeniden bağlamasına izin vermeye niyeti yoktu. Buna inanırken, sözcüklerinin başka insanlara ne denli ayıplanacak ölçüde megalomanyakça geldiğini fark edemiyordu. Ya da fark etmişse de aldırmıyordu. Söyledikleri megalomanyakçaydı, ama ya *doğruysa*? Eğer yanlışsa kimin umurunda? Ama ya *haklı* idiyse? Haklı olmak ve onu, öğretmenlerinin paşa gönülleri öyle istiyor diye kaldırıp atmak; bu korkunç bir şeydi!

Başkalarına nasıl göründüğüne kesinlikle aldırmıyordu. Bu, tümüyle fanatik bir şeydi. O günlerde yapayalnız bir düşünce evreninde yaşıyordu. Kimse anlamıyordu onu. İnsanlar onu anlamadıklarını ve anladıkları şeylerden de hoşlanmadıklarını belli ettikçe o daha fanatik ve nefret uyandıran biri oldu.

Onun kendini kovdurtma kışkırtması beklenen kabulü gördü. Madem konusu felsefeydi, o halde komiteye değil felsefe bölümüne başvurması gerekirdi.

Phaedrus itaatkâr bir şekilde öyle yaptı, sonra kendisi ve ailesi arabaya binip neleri var neleri yoksa kamyona yüklediler, arkadaşlarıyla vedalaşıp yola çıkmaya hazırlandılar. Tam evin kapılarını son kez kitlediğinde postacı bir mektupla belirdi. Mektup Chicago Üniversitesi'ndendi. Oraya kabul edilmediğini bildiriyordu. O kadar.

Anlaşılan, Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması Komitesi'nin Başkanı bu kararın alınmasında etkili olmuştu.

Phaedrus komşulardan kalem ve kâğıt aldı ve başkana yazdığı yanıtla kendisinin zaten Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması Komitesi'ne *kabul edilmiş olduğu* için orada *kalması* gerektiğini ifade etti. Bu, yasalara tümüyle uygun bir manevraydı, ama Phaedrus bu kez bir tür savaş becerisi geliştirmişti. Bu dolambaçlı işler, sorumluluğun felsefe kapısına atılıvermesi ona, başkanın bir nedenle, elinde o rezalet mektup da olsa kendisini komitenin ön kapısından dışarı atamayacağını gösteriyor bu da, Phaedrus'a biraz güven veriyordu. Yan kapı olmaz, lütfen. Onu ya ön kapıdan atacaklardı ya da hiç atamayacaklardı. Bel-

ki de bunu yapamazlardı. Güzel. Bu tezin, kimseye bir şey borçlu olmamasını istiyordu.

Klamath Gölü'nün doğu kıyısında, on dokuz-yirmili yılların duygularıyla yüklü üç şeritli bir anayoldan geçerek gidiyoruz. Bu üç şeritli yollar o yıllarda yapılmıştı. Öğle yemeği için, bu döneme ait bir yol kenarı lokantasında duruyoruz. Fena halde boya gerektiren ahşap doğramalar, camda neon ışıklı bira reklamları, ön tarafta döşeli çakıl ve üzerine akmış motor yağı kalıntıları.

İçeride tuvalet klozeti kırık ve lavabo gres yağı lekeleriyle dolu, ama masama geri dönerken barın gerisindeki işyeri sahibine ikinci bir kez bakıyorum. On dokuz-yirmi yaşlarında birinin yüzü. Karmaşık değil, soğuk değil ve boyun eğmemiş. Burası onun kalesi. Biz onun konuklarıyız. Ve eğer hamburgerini beğenmiyorsak çenemizi kapatmalıyız.

Koca koca çiğ soğanlarla gelen hamburgerler lezzetli ve şişe bira güzel. Tüm yemeğin fiyatı, penceresinde plastik çiçekler olan o yaşlı kadınların yerlerinde ödediğinizden epey az. Yemek yerken baktığım haritadan, yanlış yola sapmış olduğumuzu ve öteki yoldan gitsek okyanusa daha çabuk varacağımızı anlıyorum. Hava sıcak şimdi, Batı Çölü'nün sıcağından sonra gelen West Coast'ın bu yapışkan sıcağı çok sıkıntı verici. Aslında tüm bu manzara neredeyse Doğu'dan getirilmiş. Serinliğin olduğu yere, okyanusa elden geldiğince çabuk varmak istiyorum.

Klamath Gölü'nün güney kıyısında dolaşırken bunları düşünüyorum. Yapışkan sıcak ve on dokuz-yirmi yaşlarının hüznü... O yaz Chicago'daki duygu buydu.

Phaedrus ailesiyle birlikte Chicago'ya geldikten sonra üniversiteye yakın bir ev tuttu ve bursu olmadığından tam gün retorik öğretmenliğine başladı. O zamanlar Navy Pier'in merkezinde, göle doğru uzanmış o iğrenç ve sıcak yerde bulunan İllinois Üniversitesi'nde.

Sınıflar Montana'dakinden farklıydı. Yüksekokulun en üst sınıfındaki öğrenciler kaymak tabakası sayılıp gölden uzaktaki düzlük bölgeye ve kent içindeki kampuse gönderilmişti ve okuttuğu öğrencilerin neredeyse hepsi tekdüze bir şekilde hep "C"likti. Kâğıtlarını Nitelik

yönünden sınıflamak için birbirinden ayırt etmek zordu. Başka bir durumda olsaydı Phaedrus bu durumu aşmak için bir şeyler yaratırdı, ama bu kez salt ekmek parası için yaptığı bu işten, yaratıcı enerjisini esirgiyordu. Onun asıl ilgisi, güneydeki öteki üniversitedeydi.

Chicago Üniversitesi'nde kayıt kuyruğuna girdi, kayıt yapan felsefe profesörüne adını söyledi ve adamın bakışlarındaki, hafiften donup kalmayı fark etti. Felsefe profesörü, "Oh, evet; başkan, bizzat kendisinin vereceği Düşünce ve Yöntemler kursuna kaydedilmenizi istemişti," dedi ve Phaedrus'a kurs programını uzattı. Phaedrus saptanan ders saatlerinin Navy Pier'deki kendi programıyla çeliştiğini gördü ve onun yerine "Düşünceler ve Yöntemler 251, Retorik" programını seçti. Retorik kendi alanı olduğundan kendini burada birazcık daha evinde gibi hissetti. Ve dersi veren başkan değildi. Dersi veren, o anda kendisini kaydeden felsefe profesörüydü. Felsefe profesörünün bakışları yine donup kaldı; bu kez gözleri daha da açık olarak.

Phaedrus Navy Pier'deki öğretmenlik uğraşına ve birinci sınıflara vereceği okuma dersine döndü. Artık genel Klasik Grek düşüncesini ve özel olarak da bir klasik Yunanlıyı –Aristo'yu– öğrenmek için, daha önce çalışmadığı kadar çalışması gerekliydi kesinlikle.

Chicago Üniversitesi'nde antik klasikler üzerinde çalışmış binlerce öğrenci arasında kendini ondan daha fazla adamış bir öğrencinin var olduğu kuşkuluydu. Üniversitenin Büyük Kitaplar programının en büyük savaşımı, klasiklerin yirminci yüzyıl toplumuna söyleyecek, gerçekten önemli olan hiçbir şeyi içermediği yolundaki modern görüşe karşıydı. Buna dikkat ederek, kursu izleyen öğrencilerin çoğu öğretmenleriyle ince nezaket oyunları oynamak ve idare-i maslahat gereği, antikçağ yazarlarının anlamlı sözler söyledikleri konusunda önceden belirlenmiş bir inanca sahip olmak zorundaydılar. Ama Phaedrus oyun filan oynamadığı için bu görüşü *kabul etmiyordu*. O, bunu tutkuyla ve fanatikçe *biliyordu*. Çağımızla ilgileri olmadıklarından değil de, kendisi kesinlikle karşıt görüşte olduğundan dolayı onlardan şiddetle *nefret etmeye* ve düşünebileceği her türlü küfürle onlara saldırmaya başladı. Onları inceledikçe, onların düşüncelerini bilinçsizce onaylamamızdan ötürü dünyaya verilen zarardan henüz hiç kimsenin söz etmemiş olduğuna daha çok inandı.

Klamath Gölü'nün güney kıyısını dolaşıp banliyömsü bir yerlerden geçiyoruz ve sonra gölden ayrılıp batıya, deniz kıyısına doğru yöneliyoruz. Şimdi yol, daha önce geçtiğimiz yağmur fukarası ormanlara hiç benzemeyen dev ağaçların ormanına doğru gidiyor. Yolun iki yanında dev Douglas çamları var. Aralarından geçerken onlara baktığımızda yüzlerce metre yükseklikteki dimdik gövdelerini görüyoruz. Chris durmak ve ağaçların arasında yürümek istiyor, duruyoruz.

Chris yürüyüşe gittiğinde sırtımı elden geldiğince dikkatle, Douglas çamlarından birinin kabuğunun kalın bir dilimine dayayıp yukarıya bakıyorum ve anımsamaya çalışıyorum...

Neler öğrendiğinin ayrıntıları şu anda yitik durumda, ama sonra oluşmuş olaylardan, onun korkunç miktarda bilgiyi yutmuş olduğunu biliyorum. Onda, bunu neredeyse fotoğraf çeker gibi yapabilme yeteneği vardı. Klasik Grekleri reddetme noktasına nasıl vardığını anlamak için, Grek araştırmacılarınca iyi bilinen ve bu alana hayranlık duyulmasına neden olan "mitos ve logos" tartışmasının özetini gözden geçirmek gerekir.

Logos terimi, "mantık" (logic- ç.n.) sözcüğünün kökenini oluşturur ve dünyayı akılcı olarak kavrayışımızın tüm toplamını gösterir. *Mitos* ise logosun önceli olan, tarihin başlangıcından ve prehistorik çağlardan kalma mitlerin tüm toplamıdır. Mitos yalnızca Grek mitlerini değil Eski Ahit'i, Veda ilahilerini* ve dünyayı bugünkü kavrayışımıza katkıda bulunan tüm kültürlerin eski söylencelerini kapsar. Mitos ve Logos tartışması şu anki akılcılığımızın bu söylencelerle biçimlendiğini, bugünkü bilgimizin bu söylencelerle ilgisinin ise bir ağacın bir zamanlarki küçük fidan haliyle ilgisi olduğunu söyler. Fidanın basit biçimini inceleyerek ağacın karmaşık genel yapısı hakkında büyük ölçüde fikir edinilebilir. Arada, tür ve hatta kimlik açısından fark yoktur, fark yalnızca boyutlardadır.

Bu nedenle, kökeninde antik Grek bulunan kültürlerde, değişmez bir şekilde, güçlü bir özne-nesne ayrımı bulunur, çünkü eski Grek mitosunun grameri özneyle yüklem arasında keskin bir doğal ayrım olduğu varsayımını taşır. Özne-yüklem ilişkilerinin gramerle katı bir şekilde belirlenmediği Çin kültürü gibi kültürlerde buna karşılık olarak, katı bir özne-nesne felsefesinin olmadığı görülür. Eski Ahitte "Söz"ün iç-

* Hindu dininin en eski kutsal kitaplarındaki ilahiler. (ç.n.)

sel bir kutsallığının olduğu Yahudi-Hıristiyan kültüründe insanların sözler için kendilerini feda etmeye, sözlerle yaşayıp sözler için ölmeye hazır olduğu görülür. Bu kültürde, örneğin mahkeme, tanıklık yapan kişiden, "Gerçeği, tüm gerçeği ve yalnızca gerçeği" söylemesini; "Tanrı yardımcım olsun" demesini isteyebilmekte ve gerçeğin söyleneceğini ummaktadır. Ama İngilizlerin yaptığı gibi, bu mahkeme Hindistan'a götürülürse yalan yere yemin etme olayını önlemede pek bir başarı sağlayamaz, çünkü Hint Mitosu farklıdır ve sözcüklerin kutsallığı aynı biçimde algılanmaz. Bu ülkede, farklı kültürel birikimlere sahip azınlık grupları arasında da buna benzer sorunlar olmuştur. Mitos farklılıklarının, davranışları nasıl farklı yönlendirdiğini gösteren sonsuz örnek vardır ve bunların hepsi ilginçtir.

Mitos-logos tartışması, her çocuğun bir mağara adamı kadar bilgisiz doğduğuna dikkat çeker. Dünyanın her kuşakta Neanderthal'e geri dönmesini önleyen; sürmekte, süregitmekte olan mitostur; logosa dönüşmüş ama hâlâ mitos; düşüncelerimizi insanlığın gövdesinde birleşen hücreler gibi birleştiren ortak kültürün dev gövdesi. Birisinin böylece birleşmemiş olduğunu hissetmesi, birisinin mitosu kendi keyfince kabul ya da reddetmesi mitosun ne olduğunu anlamadığını gösterir.

İçinde yaşadığı mitosu, dedi Phaedrus, kabul ya da reddeden yalnız bir tür insan vardır. Ve mitosu reddettiğinde, dedi Phaedrus, o insanın tanımı "deli"dir. Mitosun dışına çıkmak deli olmaktır...

Aman Tanrım, bunları şu anda anlayıverdim. Bunları daha önce bilmiyordum.

O biliyordu! Olacakları biliyordu herhalde. Her şey aydınlanıyor yavaş yavaş.

Tüm bu anı parçaları var sizde, bir yap-bozun parçaları gibi; anıları büyük gruplar halinde birleştirebiliyorsunuz ama ne kadar uğraşırsanız uğraşın, grupları birleştiremiyorsunuz; sonra birden, bir anı parçası geliyor ve iki farklı gruba uyuyor ve birdenbire iki büyük grup tek bir gruba dönüşüveriyor. Mitosla deliliğin ilişkisi. Bu kilit önemde bir anı parçası. Daha önce herhangi bir kişinin bunu söylemiş olduğundan kuşkuluyum. Delilik, mitosu çevreleyen *terra incognita*'dır.* Ve o biliyordu! Hakkında konuştuğu Niteliğin, mitosun dışında durduğunu biliyordu.

İşte geliyor! Çünkü Nitelik, mitosun *yaratıcısıdır*. Bu kadar. "Nitelik, içinde yaşadığımız dünyayı yaratmamızı sağlayan sürekli uyaran-

* (Lat.) Keşfedilmemiş ülke. (ç.n.)

dır. Tümüyle. Her parçasıyla," dediğinde söylemek istediği buydu. Din insanlar tarafından yaratılmadı. İnsanlar din tarafından yaratıldı. İnsanlar, Niteliğe yanıtlar yarattılar ve bu yanıtlar arasında kendilerinin ne olduğu hakkında bir anlayış da vardı. Siz bir şey biliyorsunuz, sonra Nitelik uyaranı geliyor, sonra da Nitelik uyaranını tanımlamaya çalışıyorsunuz, ama onu tanımlamada kullanmanız gereken şey, bildiklerinizden ibaret. Yani sizin tanımınız, bildiğiniz şeylerden oluşuyor. Yani o, sizin zaten bildiğiniz şeylerin bir benzeri. Öyle olmak *zorunda*. Başka türlü olamaz ve mitos böyle gelişiyor. Daha önce bildiklerinizin benzerleriyle. Mitos, benzerliğin üstüne benzerliğin konduğu bir benzerlikler yapısıdır. Bunlar bilinç treninin vagonlarını doldurur. Mitos, aralarında bağlantı bulunan tüm insanoğullarının kolektif bilinç treninin tümüdür. Her parçasıyla. Nitelik, treni yönlendiren raydır. Trenin dışında, her iki yanında delinin *terra incognita*'sı vardır. O, Niteliği anlamak için mitostan ayrılmak gerektiğini biliyordu. O kaymayı bu yüzden hissetti. Bir şeylerin olmasına az kaldığını biliyordu.

Şimdi Chris'in ağaçlar arasından geri döndüğünü görüyorum. Dinlenmiş ve mutlu görünüyor. Bana bir ağaç kabuğu parçası gösteriyor ve bunu anı olarak saklayıp saklayamayacağını soruyor. Motosikleti onun bulduğu öteberiyle yüklemeye pek istekli değilim; eve gidince büyük olasılıkla atacak üstelik, ama yine de bu kez peki diyorum.

Yol birkaç dakika sonra bir doruğa ulaşıyor, sonra, indikçe zarifleşen dik bir vadiye doğru inişe geçiyor. Bir vadiyi böyle –zarif sözcüğüyle– niteleyeceğim hiç aklıma gelmezdi, ama tüm bu kıyı ülkesinde, Amerika'nın öteki dağlık bölgelerinden öyle farklı bir şeyler var ki bu sözcüğü akla getiriyor. Şurası, biraz daha güneyimiz tüm iyi şarapların geldiği yer. Dağlar sanki kıvrılmış ve farklı bir şekilde –zarifçe– katlanmış. Yol bükülüyor, yan yatıyor, aşağı iniyor; biz ve motosiklet pürüzsüzce, onu kendi zarafetimizle izleyerek, çalıların mum gibi yapraklarına ve ağaçların sarkmış dallarına nerdeyse değerek onunla birlikte gidiyoruz. Yüksek ülkenin çamları ve kayaları arkamızda kaldı artık; şimdiyse çevremizde hafif tepeler, bağlar, mor, kırmızı çiçekler var; güzel kokulara karışan, vadi tabanı boyunca yayılan uzak sisten gelen odun dumanı kokusu ve ondan daha da ötesinde, görünmeyen –belli belirsiz bir okyanusun kokusu...

...Tüm bunları böylesine sevdiğim halde nasıl deli olabilirim?...

...İnanmıyorum!

Mitos. Deli olan Mitos. İnandığı buydu. Bu dünyanın biçimleri gerçektir, ama bu dünyanın Niteliği gerçek değildir diyen mitos; deli o!

Aristo'da ve antik Greklerde; mitosları, bu deliliği gerçek olarak görmemizi sağlayacak şekilde değiştiren hainler bulunduğuna inanıyordu.

Bu. İşte bu. Bu her şeyi birbirine bağlıyor. Bu olduğunda her şey rahatlıyor. Tüm bunları imgede canlandırmak öyle zor ki garip bir tür yorgunluk geliyor ardından. Bazen bunları sadece ben kendim uyduruyorum diye düşünüyorum. Bazen hiçbir şeyden emin değilim. Bazen de uydurmadığımı biliyorum. Ama mitos ve delilik ve de bunun merkezdeliği –bunun *Phaedrus'tan* olduğuna eminim.

Katlanmış tepelerin arasından geçtikten sonra Medford'a geliyoruz ve Grants Pass'a giden bir çevre yoluna çıktığımızda neredeyse akşam oluyor. Karşıdan esen sert bir rüzgâr, gaz sonuna dek açık olmasına karşın bizi, gittikçe artan bir trafikle karşı karşıya bırakıyor. Grants Pass'a varırken çok yüksek korkunç bir metal gürültüsü duyuyoruz ve ne olduğunu anlamak için durduğumuzda zincir muhafazasının, nasıl olmuşsa zincire takıldığını ve tümüyle paramparça olduğunu görüyoruz. Çok ciddi değil, ama bunun yerine yenisinin takılması bizi epey bir süre geciktirecek. Motosiklet birkaç gün sonra satılacaksa bunu taktırmak aptallık belki de.

Grants Pass, yarın sabah açık bir motosikletçinin bulunabilmesi için yeterince büyücek bir kasabaya benziyor. Vardığımızda bir otel arıyorum.

Bozeman-Montana'dan beri yatak yüzü görmedik.

Bir otel buluyoruz; renkli TV'li, sıcak yüzme havuzlu, ertesi sabah için kahve makinesi olan, sabunlu, beyaz havlulu, tümüyle fayans duşlu ve temiz yataklı.

Temiz yataklara yatıyoruz ve Chris bir süre zıplıyor. Yatakta zıplamak, çocukluğumdan anımsadığım büyük bir depresyon gidericidir.

Yarın, nasılsa tüm bunlar halledilmiş olacak, belki. Ama şimdi değil. Chris sıcak havuzda yüzmek için aşağıya iniyor, bense temiz yatakta sessizce yatıyorum ve kafamdaki her şeyi atıyorum.

29 Bozeman'dan beri sele çantasından eşyaları alıp sonra yerine tıkmak ve aynı şeyi sırt çantasıyla da yapmak yüzünden eşyalar acayip çapaçul hale geldi. Hepsi döşemenin üzerine yayılmış halde, sabah ışığında karmakarışık duruyor. İçinde yağlı maddeler bulunan plastik torba patlamış ve yağ, tuvalet kâğıdı topuna geçmiş. Giysiler öyle ezilmiş ki sanki kalıcı, kendiliğinden kırışıkları varmış gibi. Güneş kreminin yumuşak metal tüpü patlamış, kasatura kınının üzeri tümüyle beyaza boyanmış ve her şeye hoş bir koku sinmiş. Tutuşturma yağının da tüpü patlamış. Ne karışıklık. Gömlek cebimdeki deftere not ediyorum. "Ezilmiş eşyalar için takım kutusu satın al," ve sonra ekliyorum: "Çamaşırhaneye gidip çamaşırları yıka ve kurut", sonra "Ayak tırnağı makası, güneş kremi, tutuşturma yağı, zincir muhafazası, tuvalet kâğıdı al." Tüm bunlar otelden ayrılıncaya dek yapılacak pek çok şey olduğunu gösteriyor, bu nedenle Chris'i uyandırıyorum. Çamaşırhaneye gitmek zorundayız.

Çamaşır makinesinin başında Chris'e, kurutucuyu nasıl kullanacağını gösteriyorum; çamaşır makinesini çalıştırıyorum ve onu bırakıp öteki işler için yola düzülüyorum.

Zincir muhafazası dışında her şeyi alıyorum. Parçacı, kendilerinde ondan bulunmadığını, geleceğini de sanmadığını söylüyor. Geriye kalan az zamanda zincir muhafazası olmaksızın devam etmeyi düşünüyorum, ama her yere pislik atar ve tehlikeli de olabilir. Böyle bir olasılık olduğunu bile bile hiçbir şey yapmak istemiyorum.

Caddeden dönerken bir kaynakçının tabelasını görüp içeri giriyorum.

Şimdiye dek gördüğüm en temiz kaynakçı dükkânı. Koca koca ağaçlar ve arkadaki açık alanı örten uzun otlar buraya bir tür köy nalbanthanesi görünümü vermiş. Tüm aletler özenle yerlerine asılmış, her şey düzenli, ama ortalıkta kimse yok. Yine geleceğim.

Motosikleti geriye sürüyorum ve Chris'e bakmak için duruyorum, çamaşır işini kontrol ediyorum; çamaşırları kurutucuya koymuş; bir restoran arayarak neşeli cadde boyunca yavaşça vurduruyoruz. Her yerde trafik; çoğu atik, bakımlı otomobiller. West Coast. Kömür satıcılarının menzili dışında kalmış bir kasabanın puslu ve temiz gün ışığı.

Kasabanın kenarında bir restoran buluyoruz, oturup kırmızı-beyaz örtülü masada bekliyoruz. Chris motosiklet dükkânından satın aldığım *Cycle News** adlı gazeteyi açıp yarışları kimin kazandığını ve ülkeyi

* Motosiklet gazetesi. (ç.n.)

motosikletle gezmek konusunda bir makaleyi yüksek sesle okuyor. Garson kız biraz garipseyerek önce ona, sonra bana, sonra motosiklet botlarıma bakıyor. Sanırım burada yalnız olduğumuz için onun dikkatini çektik. Biz beklerken müzik kutusuna madeni paralar atıyor ve kahvaltımız geldiğinde –sıcak krep, meyve suyu ve sos, ah, yanında müzik de var– Chris'le *Cycle News*'da okudukları ve müzik kaydındaki gürültü hakkında, günlerdir yollarda birlikte yolculuk eden insanlara özgü, rahat, gevşek bir tarzda konuşuyoruz ve gözümün kenarıyla, bu konuşmanın sürekli bir bakışla izlendiğini görüyorum. Bir süre sonra Chris bazı soruları bana ikinci kez sormak zorunda kalıyor, çünkü bu sürekli bakış kafama takılıyor ve Chris'in söylediklerini düşünmek zorlaşıyor. Çalan şarkı bir kamyon şoförüyle ilgili bir country western müziği... Chris'le konuşmayı bırakıyorum.

Restorandan çıkıp motosiklete bindiğimizde o kız kapıya çıkıyor ve yine bizi izliyor. Yalnız. Bu şekilde bakarsa yalnızlığının pek uzun sürmeyeceğini bilmiyor herhalde. Ayak marşına vuruyorum ve düş kırıklığına uğramışça hızla gazlıyorum ve kaynakçıya ikinci kez uğramaya giderken bir süre sonra kendime geliyorum.

Kaynakçı dükkânda, yaşlı, altmış-yetmiş yaşlarında bir adam ve bana küçümseyerek bakıyor –garson kızdan sonra yüz seksen derece geri dönüş. Zincir muhafazasını anlatıyorum ve bir süre sonra, "Ben sökmem onu. Sen sökeceksin," diyor.

Öyle yapıyorum ve çıkardığımı ona veriyorum ve "Bunun üzeri pislik dolu," diyor.

Dışardaki yayvan kestane ağacının altından bir sopa alıyorum ve yağlı pisliğin tümünü bir çöp varili içine sıyırıyorum. Uzaktan sesleniyor: "Oradaki kabın içinde solvent var." Yayvan kabı buluyorum, kalan kiri ağaçlar ve solventle temizliyorum.

Ona gösterdiğimde başını sallıyor ve yavaşça gidip gaz kaynağı için regülatörleri ayarlıyor. Daha sonra şalomo ucuna bakıyor ve başka bir tane seçiyor. Hiç acele etmiyor. Çelik bir kaynak çubuğu alıyor ve bu incecik metale kaynak yapmaya uğraşacağı için şaşıyorum. Ben tabaka metale kaynak yapamam. Pirinç bir çubuğu eriterek arayı doldururum. Yoksa ona kaynak yapmaya kalksam metalde delikler açılır ve onları koca koca kaynak parçalarıyla yamamak zorunda kalırım. "Onu pirinçlemeyecek misin?" diye soruyorum.

"Hayır," diyor. Konuşkan herif.

Şalomoyu tutuşturuyor, ince, küçük, mavi bir alev ayarlıyor ve son-

rası anlatması zor; ince metal plak üzerinde alev ve çubuğu küçük, ayrı ritimlerle gerçekten dans ettiriyor, tüm bölge aynı biçimde parlak bir portakal-sarı renge dönüşüyor, alevi ve çubuğu tam doğru anda gereken yerlere getiriyor ve tam zamanında uzaklaştırıyor. Delik yok. Kaynağı zorlukla seçebiliyorsunuz. "Çok güzel," diyorum.

"Bir dolar," diyor gülümsemeden. Sonra gözlerinde şakacı bir bakış yakalıyorum. İstediği paranın fazla olup olmadığını mı merak ediyor? Yo, başka bir şey... o da yalnız; garson kız gibi. Belki de benim kendisiyle dalga geçtiğimi sanıyor. Böyle bir işe kim değer verir artık?

Eşyaları topluyoruz ve otelden, tam ayrılmamız gereken en son zamanda ayrılıyoruz ve hemen deniz kıyısına özgü redwood* ormanlarına giriyoruz. Oregon'dan Kaliforniya'ya doğru. Trafik öyle yoğun ki kafamızı kaldırıp bakmaya vakit bulamıyoruz. Hava soğuyor ve griye dönüşüyor, durup kazaklarımızla ceketlerimizi giyiyoruz. Hâlâ üşüyoruz; sıcaklık bir iki derece, kış duygularına kapılıyoruz.

Kasabada yine yalnız insanlar. Süpermarkette, çamaşırhanede ve otelden ayrılırken fark ettim bunu. Redwood ormanlarından geçen bu karavanlar, okyanusu görmeye giden yolda ağaçlara bakan yorgun ve yalnız insanlarla dolu. Yeni gördüğünüz yüzdeki o ilk bakış anında –o derin bakışta– yakalıyorsunuz onu; sonra kayboluyor.

Bu yalnızlığı çok daha fazla görüyoruz şimdi. Öyle bir paradoks ki en büyük yalnızlığa insanların en kalabalık ve sıkışık olduğu, Doğu'nun ve Batı'nın büyük kıyı kentlerinde rastlıyorsunuz. Öte yanda insanların geniş alanlara yayıldığı batı Oregon, Idaho, Montana ve Dakota'da yalnızlığın daha çok olacağını sanırsınız, ama biz öyle görmedik.

Bunun açıklaması bence şu: İnsanlar arasındaki fiziksel uzaklığın yalnızlıkla bir ilgisi yok. Bu psişik uzaklık; Montana'da ve Idaho'da fiziksel uzaklık büyüktür, ama insanlar arası psişik uzaklık azdır; buradaysa tam tersine.

Şimdi asıl Amerika'dayız. Dün gece Prineville kavşağında gelip çattı ve o andan beri bizimle birlikte. Asıl Amerika budur işte, çevre

* Kaliforniya'ya özgü, dünyanın en yüksek ağacı olan, kırmızı kereste veren bir tür selvi. (ç.n.)

yollarıyla, jet uçuşlarıyla, TV ve sinema gösterileriyle. Bu asıl Amerika'nın tuzağına düşen insanlar burunlarının dibindeki şeylerin farkına varmaksızın, yaşamlarını büyük ölçüde ziyan ederler. Medya onları, yakın çevrelerindeki şeylerin önemsiz olduğuna inandırmıştır. İşte bu yüzden yalnızdırlar. Bunu onların yüzlerinde görebilirsiniz. Önce bir saniye, araştırıcı, derin bir bakış ve sonra size bakmaya devam ediyorlarsa siz yalnızca bir tür nesnesiniz. Adam sırasından sayılmazsınız. Onların aradığı siz değilsiniz. Siz TV'de değilsiniz.

Ama geçmiş olduğumuz ikinci Amerika'da, tali yolların, Çinli'nin kanallarının, Appaloosa atlarının, uzayıp giden sıradağların, dalgın düşüncelerin, çam kozalaklı çocukların ve bal arılarının ve mil mil üzerimizdeki açık gökyüzünün bulunduğu Amerika'da gerçek olanın, *çevremizde* olanın egemenliği vardı hep. Ve o yüzden pek bir yalnızlık duygusu yoktu. Yüz ya da iki yüz elli yıl önce de böyleydi herhalde. Pek az insan, pek az yalnızlık. Çok genelleştirmekten çekiniyorum, ama gerekli ihtiyat payını bıraksak bile yine de doğrudur bu.

Bu yalnızlıktan ötürü teknoloji suçlanmıştır, çünkü yeni teknolojik aygıtlar –TV, jetler, çevre yolları vesaire– yalnızlık getirir, ama açık söylemek gerekirse gerçek kötülük teknolojik nesnelerde değil, teknolojinin insanları yalnızlık verici nesnellik tavırları içinde soyutlama eğilimindedir. Nesnellik, yani teknolojinin altında yatan şeylere ikici tarzda bakış; kötülüğü yaratan işte budur. Teknolojinin kötülüğü yok etmede nasıl kullanılabileceğini göstermek için bunca büyük çabaya girişmemin nedeni buydu. Motosikleti –Nitelikli bir şekilde– onarmasını bilen bir kişinin arkadaş kıtlığı çekme olasılığı, bilmeyen bir kişiye göre azdır. Ve arkadaşları öyle bir kişiyi nesne olarak da görmezler. Nitelik daima nesnelliği yok eder.

Ya da bu kişi herhangi bir sıkıcı iş yapıyorsa –zaten eninde sonunda hepsi sıkıcı olur– salt kendini avutmak için bazı Nitelik seçenekleri arayacak, bu seçenekleri salt onlara ulaşma adına gizliden izleyecek, böylece, yaptığı işi bir sanat haline getirecektir; büyük olasılıkla, çevresindeki insanların gözünde giderek daha çok ilginç ve daha az nesne olduğunu keşfedecektir, çünkü Nitelikle ilgili kararları *onu* da değiştirecektir. Ama salt işi ve kendi değil çevresindekiler de değişecektir; çünkü Nitelik, dalga dalga çevreye yayılma eğilimindedir. Kimsenin görmeyeceğini sandığı Nitelik uğraşı görülür ve onu gören kişi onun sayesinde kendini daha iyi hisseder, büyük olasılıkla bu duyguyu başkalarına da iletir ve Nitelik bu tarzda devam eder.

Benim kişisel düşünceme göre dünyayı düzeltmek için yapılması gereken şey budur: Bireylerin Nitelikli kararlar vermesi; hepsi bu. Tanrım, büyük halk kitlelerine yönelik, bireysel Niteliği içermeyen sosyal planlarla dolu büyük programlara istek duymak istiyorum artık. Bunlar kenarda dursun bir süre. Bunların da yeri var, ama bunlar bireyleri de içeren bir Nitelik temeli üzerine inşa edilmeli. Geçmişte bu bireysel Niteliğe sahiptik, ne olduğunu bilmeden doğal bir kaynak gibi sömürdük ve şimdi neredeyse bitmek üzere. Herkes girişkenlikten tümüyle yoksun kalmak üzere. Ve sanırım bu Amerikan kaynağını –bireyin değerlerini– yeniden inşa etmeye başlamanın zamanıdır. Yıllardır buna benzer şeyler söyleyen politik gericiler var. Ben onlardan biri değilim, ama bunu salt zenginlere daha çok para verilmesi gerektiğinin mazereti olarak kullanmadıkları, bireyin gerçek değerinden söz ettikleri ölçüde haklılar. Bireysel bütünlüğe, kendine güvene ve eski moda girişkenliğe geri dönmek bizim için çok gerekli. Gerçekten gerekli. Dilerim bu Chautauqua'da bazı yönlere işaret edebilmişimdir.

Phaedrus, birey fikrinden yola çıkarak başka bir yöne, bireysel Nitelik tercihlerine gitti. Sanırım bu yanlıştı, ama onun koşullarında olsaydım ben de onun yolundan giderdim. Çözümün yeni bir felsefeyle başlayacağını sezdi, hatta bunu belki ondan da daha geniş boyutlarda, ikici teknolojik aklın çirkinliğinin, yalnızlığının ve tinsel körlüğünün akıldışı sayılacağı yeni bir tinsel akılcılık olarak gördü. Akıl artık "değerden arınmış" olmayacaktı. Akıl, mantıksal olarak, Niteliğin altında yer alacaktı ve şimdiye dek bunun böyle olmamasının nedenini; mitoslarıyla kültürümüze, teknolojimizin tüm kötülüklerinin altında yatan eğilimi, yani *iyi olmasa bile "makul" olanı yapmak* eğilimini kazandıran antik Greklerde bulacağından emindi. Her şeyin kökü bu eğilimdi. Tam oradaydı. Epey zaman önce onun akıl hayaletinin peşinden gittiğini söylemiştim. Kastettiğim buydu. Akıl ve Nitelik o zaman ayrılmışlar, birbirleriyle çatışmışlar, Nitelik akla yenik düşmüş ve sonra akıl o zaman en yüce şey haline gelmişti.

Yağmur atıştırmaya başladı. Durmamızı gerektirecek kadar çok değil gerçi. Hafiften başlayan bir çiseleme.

Yol şimdi uzun ağaçlı ormanlardan çıkıp gri gökyüzü altındaki açıklıklara doğru gidiyor. Yol boyunca birçok reklam tabelası var. Sıcak renklerle boyanmış Schenley's reklamları sonsuza dek gidiyor san-

ki; ama üzerindeki boyaların çatlakları nedeniyle Irma reklamları yorgun, sıradan bir tekdüzelik duygusu veriyor.

Phaedrus'tan kalan anı parçalarındaki devasa kötülüğü aramak için Aristo'yu yeniden okudumsa da onda öyle bir şey bulamadım. Aristo'da bulduğum başlıca şey; birçoğu modern bilgilerin ışığında doğrulanması olanaksız görünen, düzenlenmeleri olağanüstü kötü ve müzelerdeki eski Grek çömleklerinin ilkel görünüşü gibi ilkel duran oldukça sıkıcı bir genellemeler koleksiyonuydu. Biraz daha fazla bilgim olsaydı daha çok şey anlayacağımdan ve hiç de ilkel bulmayacağımdan eminim. Ama bunların hiçbirini bilmesem de Aristo'da ne Büyük Kitaplar grubunun övgülerine ne de Phaedrus'un sövgülerine değecek bir şey göremedim. Aristo'nun yapıtlarını kesinlikle ne olumlu ne de olumsuz değerler için büyük bir kaynak olarak görüyorum. Ama Büyük Kitaplar grubunun övgüleri çok ünlüdür ve kitap olarak basılmıştır. Phaedrus'un sövgüleri öyle değildir ve bunun üzerinde durmak benim için bir parça zorunluluk oluyor.

Retorik bir sanattır, diye başlar Aristo, *çünkü akılcı bir düzen sistemine indirgenebilir.*

Phaedrus bunu okuyunca donakaldı. Kalakaldı. O, çok kişinin tüm zamanların en büyük düşünürü olduğunu iddia ettikleri Aristo'nun çok derin içsel anlamını anlayabilmek için, çok ince mesajları, çok karışık sistemleri çözmeye hazırlanmıştı. Ve sonra suratının tam ortasına böyle zırva bir tümce çarpıverdi! Bu gerçekten sarstı onu.

Okumaya devam etti:

Retorik, bir yanda özel kanıtlar ve konular, öte yanda genel kanıtlar olmak üzere ikiye ayrılabilir. Özel kanıtlar kanıt yöntemleri ve kanıt türleri olarak ayrılabilir. Kanıt yöntemleri yapay kanıtlar ve yapay olmayan kanıtlardır. Yapay kanıtlar içinde ahlâki kanıtlar, duygusal kanıtlar ve mantıksal kanıtlar vardır. Ahlâki kanıtlar içinde pratik bilgelik, fazilet ve iyi niyet vardır. İyi niyet içeren ahlâki yapay kanıtları kullanan özel yöntemler, duygular hakkında bilgi sahibi olmayı gerektirir ve bunları unutmuş olanlar için Aristo bir liste verir. Bunlar kızgınlık, hakaret (hor görme, kin ve küstahlık olarak ayrılabilir), nezaket, sevgi ya da dostluk, korku, güven, utanç, utanmazlık, güleryüz, iyilikseverlik, acıma, haksızlığa karşı öfke, kıskançlık, rekabet ve hor görmedir.

Daha önce, Güney Dakota'da verilen motosiklet şemasını anımsadınız mı? Tüm motosiklet parçalarının ve işlevlerinin dikkatle numaralandığı bölümü? Benzerliği fark ettiniz mi? Phaedrus; bu söylem tarzının işte buradan kaynaklandığına kani oldu. Aristo, sayfalar boyunca böyle gidiyordu. Üçüncü sınıf bir teknik öğretmen gibi; her şeyin adını koyarak, adlandırdığı şeyler arasındaki ilişkileri göstererek, aklınca, adlandırdığı şeyler arasında duruma göre yeni bir ilişki yaratıyordu ve sonra zil sesini bekliyordu, bu söylediklerini bir sonraki derste de yinelemek için.

Phaedrus satır aralarında ne kuşku, ne de saygıdan doğan bir çekinme göremedi; gördüğü şey yalnızca, bir akademisyenin sonsuz kendini beğenmişliğiydi. Aristo gerçekten, öğrencilerinin bu sonsuz isimleri ve ilişkileri öğrenmekle iyi retorikçiler olacağını mı sanıyordu? Eğer öyle değilse gerçekten retorik öğrettiğini mi sanıyordu? Phaedrus onun buna gerçekten inandığını düşünüyordu. Stilinde, Aristo'nun bir kez olsun Aristo'dan kuşkuya düştüğünü gösteren bir şey yoktu. Phaedrus, Aristo'nun, her şeyi adlandırarak ve sınıflandırarak yaptığı bu pek kıyak numarayla korkunç tatmin olduğunu gördü. Onun dünyası bu numarayla başlayıp bitiyordu. İki bin yıl önce ölmemiş olsa onu zevkle gebertirdi; çünkü onda, tarih boyunca bu aptalca ezberlenmiş analizleriyle; bu kör, çürümüş, her şeyi sonsuza dek adlandırmalarıyla öğrencilerinin yaratıcı ruhunu kibirle ve acımadan öldüren, kendini tatmin eden, ama aslında cahil, milyonlarca öğretmenin prototipini gördü. Bugün yüz binlerce dershaneden birine gidin ve dinleyin; öğretmen her şeyi sınıflara ayıracak, sonra alt sınıflara ayıracak, sonra bunları ilişkilendirecek ve "ilkeler" oluşturacak ve "yöntemler" geliştirecektir ve duyduğunuz, yüzyıllar ötesinden konuşan Aristo'nun hayaletidir –ikici mantığın kurumuş, cansız sesi.

Aristo oturumları, muazzam bir tahta masanın çevresinde hastanenin karşısındaki kasvetli bir odada yapılır, hastanenin damı üzerinden gelen ikindi sonrası güneşi, pencere kirinden ve ötesindeki kentin kirli havasından zorlukla geçip girerdi odaya. Soluk, solgun, karamsarlık uyandırıcıydı. Oturumun ortasında, muazzam masada boydan boya, ortaya yakın geçen koca bir çatlak fark etti. Sanki o, yıllardır varmış, ama kimse onarmayı düşünmemiş gibi duruyordu. Daha önemli şeylerle çok meşguldüler, kuşkusuz. Oturumun sonunda Phaedrus nihayet sordu: "Aristo'nun retoriği ile ilgili soru sorulabilir mi?"

"Eldeki dokümanları okuduysanız," dendi ona. Felsefe profesörü-

nün gözlerinde aynı, kayıt yaptığı günkü donup kalmayı fark etti. Bunu, eldekileri daha iyi, etraflıca okuması için bir uyarı olarak algıladı ve öyle yaptı.

Şimdi yağmur daha hızlanıyor, kasklarımıza yüz siperliği takmak için duruyoruz. Sonra yeniden, orta hızda sürmeye devam ediyorum. İçi su dolu çukurlardan, kumdan ve yağ dökülmüş yerlerden uzak durmaya dikkat ediyorum.

Sonraki hafta Phaedrus dokümanları okudu ve "retorik bir sanattır; çünkü mantıklı bir düzen sistemine indirgenebilir" savını ayrı olarak ele almaya hazırlandı. Bu ölçüte göre General Motors'un yaptığı gerçek sanattı. Oysa Picasso'nunki değildi. Eğer Aristo'da, görünenden daha derin anlamlar varsa bu tümce bunları görünür kılmak için pekâlâ uygun bir yerdi.

Ama soru sorulamadı. Phaedrus bu amaçla elini kaldırdı, öğretmenin gözlerinde çok kısa bir kin parlaması yakaladı, ama sonra başka bir öğrenci, neredeyse sözünü keser gibi, "Sanırım burada çok kuşkulu savlar var," dedi.

Tüm aldığı bu oldu.

"Biz buraya *sizin* ne düşündüğünüzü *öğrenmeye* gelmedik!" diye, yılan gibi tısladı felsefe profesörü. "Biz buraya, *Aristo'nun* ne düşündüğünü öğrenmeye geldik!" Suratı anlamsız. "Sizin ne düşündüğünüzü öğrenmek istersek bu konuda ayrı bir kurs açarız!"

Sessizlik. Öğrenci sersemledi. Ötekiler de.

Ama felsefe profesörü henüz bitirmemişti. Parmağıyla öğrenciyi gösterdi ve sordu: "Aristo'ya göre, tartışılan konu açısından üç özel retorik türü hangileridir?"

Daha büyük sessizlik. Öğrenci bilemedi. "Öyleyse konuyu *okumadınız* öyle değil mi?"

Ve sonra, felsefe profesörü uzun süredir bunu beklediğini belli eden bir havayla, parmağını çevirdi ve Phaedrus'u gösterdi:

"Siz, tartışılan konuya göre, üç özel retorik türü nelerdir?"

Ama Phaedrus yanıtladı: "Mahkeme türü, müzakere türü ve epideiktik tür" dedi sakince.

"Epideiktik teknikler nelerdir?"

"Benzerlikleri bulma tekniği, övgü tekniği, methiye ve abartma."

"Eveeet..." dedi felsefe profesörü yavaşça, sonra herkes sessiz kaldı.

Öteki öğrenciler şaşkın bakıyorlardı. Ne olduğunu merak ediyorlardı. Yalnızca Phaedrus ve belki de felsefe profesörü biliyordu. Phaedrus'a karşı hazırlanmış saldırı her şeyden habersiz bir öğrenciye çatmıştı.

Şimdi herkesin yüzünde bu tür bir sorgulamanın sürdürülmesine karşı tepki vardı. Felsefe profesörü hata yapmıştı. Disipliner otoritesini suçsuz bir öğrencide ziyan etmişti; öte yandan Phaedrus, suçlu olan, düşman olan kişi hâlâ büyüktü. Ve gittikçe büyümeyi sürdürüyordu. Soru sormadığı için artık onu küçültmenin de yolu yoktu ve artık soruların nasıl yanıtlandığını gördükten sonra elbette sormayı düşünmüyordu.

Her şeyden habersiz olan öğrenci gözlerini masadan kaldıramıyordu, yüzü kıpkırmızı, gözleri ellerinin ardında gizli. Onun utancı Phaedrus'ta öfkeye dönüştü. Hiçbir dersinde hiçbir öğrencisine böyle bir şey söylememişti. Chicago Üniversitesi'nde klasikleri demek böyle öğretiyorlardı. Artık Phaedrus felsefe profesörünü tanıyordu. Ama felsefe profesörü Phaedrus'u tanımıyordu.

Gri, yağmurlu hava ve işaretlerle dolu yol Kaliforniya'nın gri, soğuk ve ıslak Crescent City kentine iniyor; Chris'le ikimiz bakıp uzakta, iskelelerin ve gri yapıların ötesinde suyu, okyanusu görüyoruz. Bunun son günlerdeki büyük hedefimiz olduğunu anımsıyorum. Bir restorana giriyoruz, fantezi kırmızı halılı, fantezi mönülü ve aşırı yüksek fiyatlı. Bizden başka kimse yok burada. Sessizce yiyoruz, paramızı ödüyoruz ve yine yola düzülüyoruz, artık güneye; hava soğuk ve sisli.

Bir sonraki oturuma, o utanmış öğrenci katılmamıştı. Sürpriz değil. Böyle bir olayın kaçınılmaz sonucu olarak sınıf tümüyle donuktu. Her oturumda konuşan yalnızca bir tek kişiydi, felsefe profesörü; tarafsızlık maskesine dönüşmüş yüzlere konuştu, konuştu, konuştu.

Felsefe profesörü, olan bitenin epey farkında görünüyordu. Daha önce gözlerindeki, Phaedrus'a yönelik kin parıltısı hafif bir korku belirtisine dönüşmüştü. Sınıfın o durumunda, zamanı geldiğinde, yaptığı

muameleye karşılık kendisine de aynı şeyin yapılacağını anlamış görünüyordu; gördüğü yüzlerden hiçbirinde ona karşı sempati yoktu. Saygı görme hakkını harcamıştı. Artık misillemeyi önlemek için, mesafeli davranmaktan başka yol yoktu.

Ama mesafeli davranmak için çok çalışması ve söylediği şeylerin kesinlikle doğru olması gerekliydi. Phaedrus da anladı bunu. Sessiz kalarak avantajlı bir durum kolluyordu.

Bu sürede Phaedrus çok çalıştı; her şeyi aşırı hızla öğrendi ve ağzını sıkı tuttu, ama onun iyi bir öğrenci olduğu izlenimini uyandırmak yanlış olur. İyi bir öğrenci tümüyle ve tarafsız olarak, bilginin peşindedir. Phaedrus öyle değildi. Onun bir oyma ekseni vardı ve tüm aradığı, oymasına yardımcı olacak şeyler ve oymasına engel olacak şeyleri yıkmak için gerekli araçlardı. Başkalarının Büyük Kitaplarına harcayacak zamanı ya da ilgisi yoktu. O, salt kendi Büyük Kitap'ını yazmak için oradaydı. Aristo'ya karşı tavrı, Aristo'nun kendi öncellerine karşı haksız tavrıyla aynı nedenden dolayı haksızdı. Onun söylemeye çalıştığı şeyin içine etmişlerdi.

Aristo, retoriği kendi hiyerarşik düzeninde rezalet küçük bir kategoriye koyarak Phaedrus'un savunmaya çalıştığının içine etmişti. Retorik, pratik bilimin bir dalı; bir *diğer* kategorinin, Aristo'nun ilgili olduğu başlıca dalın, Teorik Bilim'in dış kapısının mandalıydı. Pratik Bilim'in bir dalı olarak, tartışmada kullanılacak oyunlar dışında, Gerçek ya da İyi ya da Güzel ile her türlü ilişkiden soyutlanmıştı. Yani Aristo'nun sisteminde Nitelik, retorikten tümüyle ayrılmıştı. Retoriğin böylesine hor görülmesi, Aristo'nun *kendi* retoriğinin çirkin niteliğiyle birleşince Phaedrus'u öylesine soğuttu ki Aristo'nun yazdığı hiçbir şeyi küçümsemeden ve saldırmadan okuyamaz oldu.

Bu, sorun değildi. Aristo tarih boyunca saldırıya en uygun olan ve en çok saldırılan düşünür olmuştur; Aristo patentli saçmalıkları vurup düşürmek fıçıda balık avlamak gibi, pek doyurucu bir şey olmamıştır. Eğer bu denli taraflı olmasaydı, Phaedrus, aslında komitenin kuruluş amacını oluşturan yeni bilgi alanlarında kendini geliştirmek için bazı değerli Aristocu yöntemler öğrenebilirdi. Ama Nitelik konusundaki çalışmasını başlatmak için bir yer arama işinde bu denli taraflı olmasaydı her şeyden önce orada olmazdı, yani hiçbir durumda bu işin olma şansı yoktu.

Felsefe profesörü ders anlatıyor, Phaedrus da onun söylediklerinin hem klasik biçimini, hem de romantik yüzeyini dinliyordu. Felsefe

profesörü en çok, "diyalektik" konusunda huzursuz oluyordu. Phaedrus, neden klasik biçimlere dayanarak oluştuğunu çıkaramasa da artan romantik duyarlılığı ona bir şeyin kokusunu aldığını söylüyordu –bir avın.

Diyalektik, haa?

Aristo'nun kitabı, son derece kafa bulandırıcı bir tarzda, onunla başlıyordu. Retorik, diyalektiğin bütünleyenidir diyordu, çok önemli bir şeymiş gibi; ama yine de neden bu kadar önemli olduğu hiç açıklanmıyordu. Bunu bir sürü dağınık ifade izliyordu; bunlar, yazılması gerekli pek çok şeyin kitap dışında kaldığı ya da materyalin bir araya getirilişinin yanlış olduğu ya da matbaacının bazı şeyleri atladığı izlenimini veriyordu, çünkü kaç kez okuduysa da dişe dokunur bir şey biçimlenmiyordu. Yalnız, açıkça anlaşılan tek şey Aristo'nun, retorikle diyalektiğin ilişkisiyle çok ilgilendiğiydi. Burada Phaedrus, aynı felsefe profesöründe gözlediği türden bir huzursuzluk sezinledi.

Felsefe profesörü diyalektiği tanımlamış, Phaedrus da dikkatle dinlemişti, ama duydukları bir kulağından girip ötekinden çıkmıştı; bir şeyler dışarıda bırakıldığında felsefi ifadelerin genellikle taşıdığı bir karakteristikti bu. Bir sonraki derste, aynı sorunla karşılaştığı anlaşılan bir öğrenci, felsefe profesöründen diyalektiğin tanımını yeniden yapmasını istedi ve bu kez profesör, Phaedrus'a yeniden korku gösteren bir bakış fırlattı ve birden, *çok* gerginleşti. Phaedrus, "diyalektik"in, konulduğu yere bağlı olarak tartışmanın dengesini değiştirebilecek –bir dayanak noktası sözcüğü olabilecek– özel bir anlamı olup olmadığını merak etti. Evet, vardı.

Diyalektik genelde, iki kişi arasındaki konuşma olan "diyaloğun doğasıyla ilgili" anlamına gelir. Günümüzde bu, mantıksal tartışma anlamında kullanılmaktadır. Gerçeğe ulaşmada kullanılan bir sorgulama tekniği içerir. Platon'un *Diyaloglar*'ında kullandığı konuşma tarzıdır. Platon, gerçeğe ulaşmada kullanılabilecek tek yolun diyalektik olduğuna inanır. Tek yol.

Bu yüzden dayanak konumunda bir sözcüktür. Aristo bu görüşe saldırır, diyalektiğin yalnızca bazı amaçlar için uygun olduğunu söyler –insanların inançlarını sorgulamak; idealar olarak bilinen, sabit, değişmeyen ve Platon'un gerçekliğini oluşturan şeylerin ebedi formu hakkındaki gerçeklere ulaşmak. Aristo, ortada bir de fiziksel olayları gözleyen ve tözler hakkında değişime tabi doğrulara ulaşan, bilimsel yöntem ya da "fiziksel" yöntem olduğunu söyler. Bu biçim ve töz ikiliği

ve tözler hakkındaki olgulara ulaşmanın bilimsel yöntemi, Aristo'nun felsefesinin merkezinde yer alır. Yani diyalektiğin, Sokrates ve Platon'un oturttuğu tahtından indirilmesi Aristo için esası oluşturur ve "diyalektik" hâlâ bir dayanak sözcüktür.

Phaedrus Aristo'nun, diyalektiği, Platon'un gözünde "gerçeğe ulaşmanın tek yöntemi"yken "retoriğin bütünleyicisi" haline indirmesinin çağdaş Platon'cuları –onun böyle bir şey yapacağını bilseydi Platon'un kızacağı kadar– kızdırmış olması gerektiğini düşündü. Felsefe profesörü Phaedrus'un "pozisyon"unu bilmediği için onu gerginleştiren buydu. Platoncu Phaedrus'un onun üzerine atlayacağından korkmuş olmalıydı. Eğer öyleyse kesinlikle korkmasına gerek yoktu. Phaedrus diyalektiğin retorik düzeyine indirilmesinden gocunmuyordu. O, retoriğin diyalektik düzeyine indirilmesine sinirlenmişti. O zamanki karışıklık buydu.

Tüm bunları temizlemesi gereken kişi tabii ki Platon'du ve çok şükür, Güney Chicago'da hastane binasının karşısındaki loş ve kasvetli odanın, ortası çatlak yuvarlak masasında yakında ortaya çıkacaktı.

Şimdi deniz kıyısını izliyoruz; soğuk, nemli ve sıkıntılı bir hava var. Yağmur ara sıra diniyor, ama gökyüzü umut vermiyor. Bir yerde bir plaj ve orada ıslak kumlar üzerinde yürüyen insanlar görüyorum. Yorgunum ve duruyorum.

Chris motordan inerken soruyor "Neden duruyoruz?"

"Yorgunum," diyorum. Rüzgâr okyanustan soğuk esiyor ve oluşturduğu, şimdi ıslak ve karanlık olan kum tepelerinin olduğu yerde dinmesi gerekiyor; uzanacak bir yer buluyorum ve bu beni biraz ısıtıyor.

Uyumuyorum gerçi. Kum tepesinin üzerinde küçük bir kız beliriyor, bakışı sanki gelip onunla oynamamı istiyor gibi. Kız biraz sonra gidiyor.

Bir süre sonra Chris geliyor ve gidelim diyor. Orada, kayaların üzerinde bazı komik bitkiler bulmuş, dokununca içeri çekilen duyargaları varmış. Onunla birlikte gidiyoruz ve dalgalar arasında, kayaların üzerinde deniz şakayıklarını görüyorum; bunlar bitki değil hayvandır. Ona duyargalarının küçük balıkları felç edebileceğini anlatıyorum. Şu anda denizin gelgit olayıyla epey çekilmiş olduğunu, yoksa bunları göremeyeceğimizi söylüyorum. Gözümün ucuyla kayanın öteki yanında eline

bir denizyıldızı almış küçük kızı görüyorum. Annesiyle babasının da ellerinde denizyıldızları var.

Motosiklete biniyoruz ve güneye doğru yola çıkıyoruz. Ara sıra yağmur hızlanıyor, yüzümü acıtmasın diye kask siperliğini indiriyorum; ama bunu pek sevmiyorum ve yağmur diner dinmez kaldırıyorum. Karanlık olmadan Arcata'ya varmamız gerekiyor, ama bu ıslak yolda çok hızla gitmek istemiyorum.

Herkesin ya Platoncu ya da Aristocu olduğunu söyleyen, sanırım Coleridge idi. Aristo'nun sonsuz ayrıntılı özgüllüklerine dayanamayanlar doğal olarak, Platon'un havada yüzen genellemelerini severler. Platon'un ebedi ve yüce idealizmine dayanamayanlar da Aristo'nun ayakları yere basan olgularını hoşnutlukla karşılarlar. Esasında Platon, tekrar tekrar her kuşakta, ilerdeki, yukarıdaki "bir"e doğru giden Buda arayışçısıdır. Aristo ise "çok"u tercih eden ebedi motosiklet tamircisidir. Bu anlamda ben pekâlâ, Buda'yı çevremdeki olguların niteliğinde bulmayı tercih eden bir Aristocuyum; ama Phaedrus yapı olarak tam bir Platoncuydu ve dersin konusu Platon'a kaydığında çok rahatladı. Onun Niteliği ile Platon'un İyi'si o denli benziyordu ki Phaedrus'tan kalan bazı notlar olmasaydı bunların aynı şey olduğunu sanabilirdim. Ama o, bu benzerliği yadsımıştı ve zamanı geldiğinde, bu yadsımanın ne denli önemli olduğunu anladım.

Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması kursu Platon'un "İyi" kavramıyla ilgili değildi gerçi, ama Platon'un retorik kavramıyla ilgiliydi. Platon çok net bir şekilde vurgular: Retoriğin İyi ile hiçbir bağlantısı yoktur; retorik "Kötü"dür. Zorba krallardan sonra Platon'un en çok nefret ettiği kişiler retorikçilerdir.

Platon'un derste okutulan ilk diyaloğu *Gorgias*'tı, Phaedrus'ta, bir yerlere vardığı duygusu oluştu. Sonunda olmak istediği yer burasıydı.

Öteden beri hep, bilmediği güçlerce –Mesiyanik güçlerce– ileriye savrulduğunu sezinliyordu. Ekim ayı geldi, geçti. Günler düş gibi ve abuk sabuk geçiyordu; ama Nitelik açısından değil elbette. Onu tek ilgilendiren şey ondaki, doğmak üzere olan, yeni, her şeyi darmadağın edecek, dünyayı sarsacak hakikatti ve dünya hoşlansa da hoşlanmasa da ahlâki yönden onu kabul etmek zorundaydı.

Gorgias, Sokrates'in diyalogta sorguladığı bir sofistin adıdır. Sokrates Gorgias'ın geçimini hangi işle sağladığını ve bunu nasıl yaptığı-

nı çok iyi bilmektedir, ama Yirmi Soru diyalektiğine Gorgias'a retoriğin neyle ilgili olduğunu sorarak başlar. Gorgias, karşılıklı konuşmayla ilgili olduğu yanıtını verir. Başka bir soruya yanıt olarak da amacının ikna etmek olduğunu söyler. Bir başka soruya yanıt olarak, yerinin mahkemeler ve diğer toplantılar olduğunu söyler. Ve yine başka bir soruya yanıt olarak, konusunun, haklı ve haksız olanlar olduğunu söyler. İnsanların sofist dediği kişilerin yapmaya eğilimli olduğu, tümüyle Gorgias'a ait bu tanımlamalar Sokrates'in diyalektiği ile kurnazca başka bir şeye dönüştürülür. Retorik bir nesne olmuştur ve bir nesne olarak, bölümleri vardır. Ve bu bölümlerin birbirleriyle ilişkileri vardır ve bu ilişkiler değişmez. Bu diyalogda, Sokrates'in analitik bıçağının Gorgias'ın ustalığını nasıl parçalayıverdiği açıkça görülür. Daha da önemlisi, ayrılan parçaların Aristo'nun retorik sanatının temelini oluşturduğunun görülmesidir.

Sokrates, Phaedrus'un çocukluk çağındaki kahramanlarından biriydi; bu diyalog onu şok etti ve kızdırdı. Metnin kenar boşluklarını kendi yanıtlarıyla doldurdu. Bunlar onu epey bocalatmış olsa gerek, çünkü bu yanıtlar verilmiş olsaydı diyaloğun nasıl gelişeceğini anlamanın yolu yok. Bir yerde Sokrates, retoriğin kullandığı sözcüklerin hangi tür şeylerle ilişkili olduğunu sorar. Gorgias "En yüceler ve en iyiler" diye yanıtlar. Phaedrus hiç kuşkusuz bu yanıttaki Niteliğin hemen farkına vararak "Doğru!" diye yazar kenara. Ama Sokrates bu yanıtın muğlak olduğu karşılığını verir. Hâlâ karanlıkta olduğunu söyler. "Yalancı!" diye yazar Phaedrus kenara ve Sokrates'in, kendisinin "karanlıkta" olamayacağını açıkladığı başka bir diyaloğun yer aldığı bir sayfaya gönderme yapar.

Sokrates, diyalektiği, retoriği anlamak için kullanmamaktadır; onu tahrip etmek için ya da en azından gözden düşürmek için kullanmaktadır; öyle ki soruları aslında soru falan değildir –onlar, Gorgias ve yandaşı retorikçilerin içine düşeceği sözcük tuzaklarıdır yalnızca. Phaedrus tüm bunlara çok öfkelendi; orada olmak istedi.

Felsefe profesörü derste Phaedrus'un görünüşte iyi davranışına ve çalışkanlığına bakarak onun hiç de kötü bir öğrenci olmadığına karar verdi. Bu da ikinci hataydı. Phaedrus'a, aşçılık hakkında ne düşündüğünü sorarak onunla küçük bir oyun oynamaya karar verdi. Sokrates Gorgias'a, retoriğin de aşçılığın da muhabbet tellallığının –pezevenkliğin– kolları olduğunu, çünkü ikisinin de doğru bilgiden çok duygulara hitap ettiğini göstermişti.

Phaedrus, profesörün sorusuna karşılık olarak; aşçılığın, pezevenkliğin bir kolu olduğunu söyleyen Sokrates'in yanıtını verir.

Sınıftaki kadınlardan birinin kıkırdaması Phaedrus'un canını sıktı, çünkü profesörün, Sokrates'in karşıtları üzerinde kullandığına benzer bir diyalektik kıskaç kullanmaya çalıştığını bilmektedir ve yanıtı komik olmayı değil, yalnızca profesörün kullanmaya çalıştığı diyalektik kıskacı kaldırıp atmayı amaçlamaktadır. Phaedrus, Sokrates'in bu görüşü kurmada kullandığı tüm argümanları ezberden okumaya çoktan hazırdır.

Ama profesörün istediği bu değildir. Onun istediği, sınıfta onun yani Phaedrus'un retorikçi olacağı ve diyalektiğin gücü karşısında kasten yenileceği bir diyalektik tartışma yaratmaktır. Profesör kaşlarını çatar ve yeni bir girişim yapar. "Hayır. Benim demek istediğim, en iyi restoranlarda yenen, iyi yapılmış bir yemeğin reddetmemiz gereken bir şey olduğunu gerçekten düşünür müsünüz?"

Phaedrus "Benim *kişisel* görüşümü mü soruyorsunuz?" der. Her şeyden habersiz öğrencinin kaybolmasından sonra, aylardır, o güne dek sınıfta hiç kimse kişisel bir görüş ortaya atmaya cesaret edememiştir.

"Eveet," der profesör.

Phaedrus sessizdir ve bir yanıt bulmaya çalışmaktadır. Herkes beklemektedir. Düşünceleri ışık hızıyla yol alır, diyalektiği harmanlar, tartışmalı satranç açılışlarını birbiri ardına dener, birinin kaybettiğini görünce bir ötekine geçer, daha hızlı, daha hızlı –ama sınıftaki tüm izleyiciler sessizdir. Sonunda, sıkılan profesör soruyu bırakır ve derse başlar.

Ama Phaedrus dersi duymaz bile. Düşünceleri boyuna ilerler, diyalektiğin değişimleri arasından geçer, birtakım şeylere çarparak, yeni dallar ve yan dallar bularak, diyalektik denen bu "sanat"ın habisliğini, anlamsızlığını ve sevgisizliğini hep yeniden keşfettikçe öfkeye kapılarak ilerler. Profesör, onun yüz ifadesine bakınca çok korkar ve bir tür panik duygusuyla dersi sürdürür. Phaedrus'un düşüncesi koşar, koşar, koşar ve sonra yine koşar, sonunda bir tür şeytan görür; kendi içine çok derin yerleşmiş; aşkı, güzelliği, gerçeği, bilgeliği anlamaya çalışıyormuş gibi yapan, ama gerçek amacı asla onları anlamak olmayan, gerçek amacı hep onları gaspetmek ve kendini tahta çıkarmak olan bir şeytan. Diyalektik –gasp edici diyalektik. Gördüğü budur. Bu sonradan görme şeytan, iyi olan her şeye sahip olmaya, onu denetlemeye çalışır.

Profesör dersin erken bittiğini bildirir ve odayı aceleyle terk eder.

Öğrenciler odayı tek sıra halinde, sessizce terk ettikten sonra Phaedrus koca yuvarlak masada, tek başına pencerenin ötesindeki isli havadan gelen güneş kaybolana ve oda önce gri, sonra da karanlık olana dek oturur.

Ertesi gün kütüphanenin kapısında, açılmasını beklemektedir ve açılınca büyük bir hevesle ilk kez, Platon'un *gerisindekileri*, pek bilinmeyen, onun hep küçümsediği o retorikçileri okur. Ve keşfettikleri, bir akşam önceki düşüncelerinden içine doğanları doğrulamaya başlar.

Platon'un Sofistleri kınaması zaten pek çok araştırmacının büyük kuşkuyla karşıladığı bir şeydir. Komite başkanının kendisi de Platon'un neyi kastettiğinden emin olmayan eleştirmenlerin aynı şekilde Sokrates karşıtlarının da diyaloglarda neyi kastettiklerini anladıklarından emin olmamaları gerektiğini savunmuştu. Platon'un, kendi sözlerini Sokrates'in ağzından söylediği bilindiğine göre (bunu Aristo diyor) kendi sözlerini başkalarının da ağzından söylemiş olduğundan kuşkulanmak anlamsızdır.

Öteki antik yazarlardan alınan parçalar sofistlerin başka türlü değerlendirilmesi olanağının önünü açıyor gibiydi. Yaşlı sofistlerin çoğu kentlerinin "büyükelçileri" olarak seçilmişlerdi, hiç de saygın olmayan bir görev değil bu. Sofist adı küçültme amacı taşımaksızın Sokrates ve Platon için bile kullanılmıştı. Daha sonra gelen bazı tarihçilerce, Platon'un sofistlerden nefret etme nedeninin, kendisinin ustası ve hepsinin en büyük sofisti Sokrates'le mukayese bile edilememeleri olduğu da öne sürülmüştür. Bu son açıklama ilginç, ama doyurucu değil, diye düşünür Phaedrus. Ustanızın da üyesi olduğu bir ekolü hor görmezsiniz. Bunda Platon'un *gerçek* amacı neydi? Phaedrus bunu bulmak için Sokrates öncesi Grek düşüncesini okudu, okudu ve sonunda şu görüşe vardı: Platon'un retorikçilere duyduğu nefret, çok daha büyük bir savaşımın bir parçasıydı; Sofistlerin temsil ettiği "İyi" gerçeği ile, diyalektikçilerin temsil ettiği "Doğru" gerçeğinin, insanoğlunun gelecekteki düşüncesini belirlemek için giriştiği dev bir savaşımın. Doğru kazandı, İyi kaybetti ve bu nedenle bugün, birine ötekinden daha fazla bağlı olmasak da Doğru gerçeğini kabul etmede bu denli az zorlanıyoruz ve Nitelik gerçeğini kabul etmede bu denli çok zorlanıyoruz.

Phaedrus'un bu noktaya nasıl vardığını anlamak için bazı açıklamalar gerekiyor:

İlk önce, son mağara adamı ile ilk Grek filozofu arasındaki zaman

aralığının kısa olduğu düşüncesini aşmak gerekir. Bu dönemin tarihinin yazılmamış olması bazen bizi bu yanılgıya götürür. Ama Grek filozofları tarih sahnesine çıkmadan önce, Grek filozoflarından bu yana tüm kayıtlı tarihimizin en az beş katı kadar uzunlukta bir sürede, ileri gelişmişlik düzeyinde uygarlıklar vardı. Bunların köyleri, kentleri, ulaşım araçları, evleri, pazar yerleri, sınırları belli tarlaları, tarım araçları ve evcil hayvanları vardı ve bugün dünyanın en kırsal alanlarındaki kadar zengin ve çeşitlenmiş bir yaşam sürüyorlardı. Ve günümüzün en kırsal alanlarındaki insanlar gibi, her şeyi yazmak için bir neden görmüyorlar ya da yazsalar bile kimsenin asla bulamayacağı şeyler üzerine yazıyorlardı. Bu nedenle onlar hakkında bir şey bilmiyoruz. "Karanlık Çağ", Greklerce kesintiye uğratılmış doğal yaşam tarzının devamıdır yalnızca.

Erken dönem Grek felsefesi, insanlık durumları arasından ölümsüz olanı arayan ilk bilinçli düşünceleri simgeler. Ölümsüz olan şeyler o ana dek tanrıların, mitlerin alanındaydı. Ama artık, Greklerin çevrelerindeki dünyaya giderek daha tarafsız bakmalarının sonucu, eski Grek mitosunu vahiy olunmuş gerçekler değil de imgesel sanat yaratıları olarak görmeye olanak sağlayan soyutlama yeteneğinde bir artış olmuştu. Daha önce dünyanın hiçbir yerinde var olmamış bu bilinç, Grek uygarlığı için yepyeni bir aşkınlık düzeyini ifade etmekteydi.

Ama mitos sürer ve eski mitosu yıkan şey yeni bir mitos haline gelir ve yeni mitos İonialı ilk filozofların elinde, kalıcılığı yeni bir tarzda kutsallaştırılmış felsefeye dönüşür. Kalıcılık artık yalnızca ölümsüz tanrıların alanına ait değildir. Günümüzdeki yerçekimi yasasının da aralarında yer alacağı Ölümsüz İlkelerde de vardır.

Ölümsüz İlke ilk olarak Thales tarafından su diye adlandırıldı. Anaksimenes ona hava dedi. Pisagorcular ona sayı dediler, Ölümsüz İlke'yi ilk kez maddedışı bir şey olarak gördüler. Herakleitos Ölümsüz İlke'ye ateş dedi ve ilkenin bir bölümü olarak değişimi ortaya koydu. Dünyanın, karşıtların çatışması ve gerilimi olarak var olduğunu söyledi. Bir "Tek"in ve bir de "Çok"un var olduğunu ve Tek'in her şeyde her zaman bulunan evrensel yasa olduğunu söyledi. İlk olarak Anaksagoras, bu Tek'i "zihin" anlamına gelen "nous" olarak tanımladı.

Parmenides ilk kez, Ölümsüz İlke'nin, Tek'in, Doğru'nun, Tanrı'nın, görünüşlerden ve kanıtlardan ayrı olduğunu açıkladı; bu ayrımın önemi ve bunun sonraki tarihsel dönemlere etkisi ne kadar vurgulansa yeridir. İşte klasik düşünce ilk kez burada, romantik kökenlerin-

den ayrılıp "İyi ile Doğru'nun aynı olması gerekmez," diyerek kendi ayrı yoluna gitti. Anaksagoras ve Parmenides'in, görüşlerini gelecek kuşaklara gönüllerince taşıyacak Sokrates adlı bir öğrencisi vardı.

Burada asıl anlaşılması gereken durum, bu noktaya dek düşünce ve madde, özne ve nesne, biçim ve töz gibi şeylerin olmadığıdır. Bu ayrımlar daha sonra gelen, diyalektik icatlardır sadece. Modern kafa bazen bu ayrımları icat olarak düşünmemekte diretir ve "Elbette, bu ayrımlar *vardı* ve Greklerin gelip onları bulmasını bekliyorlardı" der; siz de "Neredeydi bunlar? Göster!" demelisiniz. Ve modern kafa biraz karışır ve tüm bunlara biraz şaşırır gerçi, ama yine de ayrımların var olduğuna inanır.

Ama Phaedrus'un dediği gibi, onlar yoktu. Onlar yalnızca modern mitosun, o mitosun içinde olduğumuz için bize gerçek gibi görünen hayaletleri, ölümsüz tanrılarıdır. Ama gerçekte onlar, yerini aldıkları antropomorfik tanrılar gibi, olsa olsa birer sanatsal yaratıdırlar.

Burada sözü edilen Sokrates öncesi filozoflar hep, çevrelerinde buldukları dış dünyadan evrensel bir Ölümsüz İlke yaratmaya çalıştılar. Ortak çabaları onları, Kozmolojistler diye adlandırılabilecek bir grupta birleştirdi. Böyle bir ilkenin varlığını hepsi onaylıyordu, ama bu ilkenin ne olduğu konusundaki görüş ayrılıkları çözülmez bir haldeydi. Herakleitos'un yandaşları Ölümsüz İlke'nin değişim ve hareket olduğunda diretiyorlardı. Ama Parmenides'in yandaşı Zeno, bir dizi paradoks ile, hareket ve değişimin yanılsama olduğunu kanıtlıyordu. Gerçeklik hareketsiz olmalıydı.

Kozmolojistlerin tartışmalarının çözümü yepyeni bir yönden, Phaedrus'un ilk hümanistler olarak gördüğü bir gruptan geldi. Bunlar öğretmendi, ama öğretmeye çalıştıkları şey ilkeler değil insanın inançlarıydı. Hedefleri tek ve mutlak bir hakikat değil, insanın yüceltilmesiydi. Tüm ilkeler, tüm hakikatler görecedir diyorlardı. "İnsan her şeyin ölçüsüdür." Bunlar ünlü "bilge" öğretmenler, antik Yunan'ın Sofistleriydi.

Phaedrus'a göre, sofistlerle kozmolojistler arasındaki çatışmanın ışığı Platon'un *Diyaloglar*'ına yepyeni bir boyut katar. Sokrates salt boşluktaki yüce idealleri anlatmaz. O, hakikatin mutlak olduğunu düşünenler, görece olduğunu düşünenler arasındaki savaşın içindedir. Bu savaşta tüm gücüyle savaşır. Sofistler düşmandır.

Şimdi Platon'un sofistlere duyduğu nefret anlaşılır duruma geldi. O ve Sokrates, kozmolojistlerin Ölümsüz İlke'sini sofistlerin yozlaşması

olarak niteledikleri şeye karşı savunmaktadırlar. Hakikat. Bilgi. Birilerinin onun hakkında ne düşündüğünden bağımsız olan şey. Uğruna Sokrates'in can verdiği ideal. Dünya tarihinde ilk kez yalnızca Yunanistan'ın sahip olduğu ideal. Bu hâlâ çok nazik bir şeydir. Tümüyle yok olabilir. Platon'un sofistleri hor görmesinin ve sonuna dek lanetlemesinin nedeni, onların aşağılık ve ahlâksız kişiler olmaları değildir –Yunanistan'da onun görmezden geldiği, açıkça daha aşağılık ve ahlâksız kişiler vardır. Onları lanetlemesinin nedeni insanoğlunun, hakikat idealini kavrama yolundaki yeni başlangıcını tehdit etmeleridir. Tüm olanların aslı budur.

Sokrates'in şehit olmasının ve Platon'un bunu izleyen eşsiz düzyazılarının sonuçları, bildiğimiz Batılı insanın tüm dünyasından başka bir şey değildir. Eğer hakikat idealinin, Rönesans tarafından yeniden keşfedilmeden ölmesine göz yumulsaydı bugün tarih öncesi insandan çok ilerde olmamızın olanağı yoktu. Bilim ve teknoloji idealları ve insanoğlunun diğer sistematik düzenlenmiş çabaları onun üzerinde odaklanır. O hepsinin çekirdeğidir.

Ve nihayet Phaedrus, Nitelikle ilgili olarak söylediklerinin tüm bunlara karşıt olduğunu anlar. Sofistleri daha çok onaylamaktadır.

"İnsan her şeyin ölçüsüdür." Evet, Nitelik hakkında söylediği budur. İnsan, öznel idealistlerin sandığı gibi her şeyin *kaynağı* değildir. Ama nesnel idealistlerin ve materyalistlerin sandığı gibi her şeyin edilgin bir gözlemcisi de değildir. Dünyayı yaratan Nitelik, insanla onun deneyimi arasındaki *ilişki* olarak doğar. İnsan her şeyin yaratılmasına *katılan* bir varlıktır. Her şeyin *ölçüsü* –bu uyuyor. Ve onlar retorik öğretiyorlardı –bu da uyuyor.

Sofistler hakkında onun söylediği ile Platon'un söylediği arasında tek uymayan şey onların *erdem*'i öğretmeyi iş edinmeleri. Tüm anlatılanlar bunun, onların öğretilerinin merkezini oluşturduğunu gösteriyor; ama tüm ahlâki düşüncelerin göreliliğini öğretiyorsanız erdemi nasıl öğreteceksiniz? Erdem, hiçbir şey ifade etmese bile ahlâksal bir değişmezliği ifade eder. Neyin iyi olduğu konusundaki görüşü günden güne değişen bir adam ancak geniş görüşlülüğünden ötürü beğeni kazanabilir; *erdeminden* ötürü değil. En azından, Phaedrus'un bu sözcüğü anladığı kadarıyla böyledir. Ve retorikten erdemi nasıl alacaklar? Bu, hiçbir yerde açıklanmamış. Bir şeyler yitik.

Bu konuyu araştırırken antik Grek tarihiyle ilgili çok şey okur; okuduğu her şeyde, alıştığı dedektif stiliyle, uymayan tüm şeyleri ayık-

lamasına yardımcı olacak olguları arar hep. H. D. F. Kitto'nun mavi-beyaz kapaklı, elli cente aldığı Grekler adlı kitabını okur ve çöküş öncesi, Sokrates öncesi Yunanistan'ın efsanevi kişisini anlatan "Homeros kahramanlarının gerçek ruhu" adlı bir bölüme gelir. Bunu izleyen sayfalardaki anlatımların parıltısı öyle yoğun ki kahramanlar aklımdan hiç silinmedi ve biraz düşünsem gözümün önüne geliyor.

İlyada, yenilen ve savunucuları savaşta öldürülen Truva'nın kuşatılmasının öyküsüdür. Hektor'un, önderin karısı ona der ki: "Senin gücün, senin yok oluşun olacak; sende hiç acıma yok; ne küçük oğluna ne de yakında dul kalacak mutsuz karına acıyorsun. Yakında Akhalar sana saldırıp öldürecekler ve seni yitirirsem ölmek benim için daha iyi olacak."

Kocası yanıtlar:

"Evet, biliyorum ve eminim bundan; kutsal Truva kentinin öleceği gün geliyor; ve Priamos'un, zengin Priamos'un halkının. Ama çok kederlenmiyorum, ne Truvalılar için, ne Hekuba için, ne Kral Priamos için ne de katledilip toprağa düşecek soylu kardeşlerim için; seni, bronzla kaplı Akhalılardan biri, gözyaşlarınla alıp götürecek ve özgür günlerini bitirecek diye de kederlenmiyorum. Belki Argos'ta yaşayacak ve başka bir kadının evinde dokuma tezgâhında çalışacak ya da Messeneli ya da Hyperialı bir kadına su taşıyacaksın, zor gelecek yapması, ama çok baskı olacak üzerinde. Ve sonra, seni ağlarken gören bir adam diyecek ki, 'Bu, Hektor'un karısıydı; Ilion'da dövüşen, vahşi atlara binen Truvalıların en soylu savaşçısının karısı.' Bunu diyecekler ve sana yine acılar verecek, öyle bir kocadan yoksunken köleliğe karşı direnmek. Ama bırak da öleyim, üstüme toprak yığılsın senin çığlıklarını duymadan ve sana tecavüz edilmeden."

Böyle dedi büyük Hektor ve kollarını oğluna uzattı. Ama çocuk çığlıklar atıp iyi giyimli bakıcısının kucağına sarıldı, onu korkutan şey değerli babasının görünüşüydü –bronzlar içinde ve miğferinin tepesinden korkunç salınımını gördüğü at kılından sorgucuyla. Babası kahkahayla güldü, sevgili annesi de. Büyük Hektor hemen miğferini çıkarıp yere koydu ve sevgili oğlunu öpüp bağrına basarken Zeus'a ve öteki tanrılara yakardı: Ey Zeus ve siz öteki tanrılar, izin verin; oğlum benim gibi, Truvalıların en görkemlisi, Ilion'un güçlü ve büyük efendisi olsun. Ve savaştan döndüğünde 'Babasından çok daha iyi' desinler."

"Grek savaşçısını kahramanlığa iten şey," der Kitto, "bizim anladı-

ğımız anlamda bir görev –başkalarına yönelik bir görev– duygusu değildir, daha çok kendine yönelik bir görev duygusudur. Onun peşinden koştuğu şey, bizim "erdem" olarak çevirdiğimiz, ama Grek dilinde *aretê*, 'mükemmellik' denen şeydir... *Aretê* konusunda söylenecek çok şey var. Bu, Grek yaşam tarzına damgasını vuran bir kavramdır."

İşte, diye düşündü Phaedrus, Nitelik tanımı; diyalektikçilerin onu sözcük tuzaklarına koymalarından binlerce yıl önce hem de. Bunun anlamını mantıksal *definiens* ve *definendum* ve *differentia* olmadan anlayamayan biri ya yalan söylüyordur ya da insanlığın ortak yazgısına karşı öylesine ilgisiz ki ona herhangi bir yanıt bile vermeye değmez. Phaedrus "kendine karşı görev" tanımıyla da büyülendi sanki; bu bazen Hintçe "Tek" olarak tanımlanan Sanskritçe sözcük *dharma*'nın neredeyse tam çevirisiydi. Hintlilerin *dharma*'sıyla Greklerin "erdem"leri aynı olabilir miydi?

Sonra Phaedrus, o bölümü yeniden okumak için büyük bir itki duydu ve öyle yaptı ve sonra... bu da ne?!... "*Bizim* 'erdem' diye çevirdiğimiz şey Grekçe'de 'mükemmellik'tir."

Şimşek çakıyor!

Nitelik! Erdem! Dharma! Sofistlerin öğrettiği işte *bu!* Ahlâki görecelik *değil*. Eski "erdem" *değil*. *Aretê*. Mükemmellik. Dharma! Akıl Kilisesi'nden önce. Tözden önce. Biçimden önce. Zihin ve maddeden önce. Diyalektikten önce. Nitelik mutlaktı. Batı dünyasının o ilk öğretmenleri *Niteliği* öğretiyorlardı ve bunun için seçtikleri araç retorikti. Yaptığı şey başından beri doğruydu.

Yağmur epey hafifledi, artık ufku görebiliyoruz; gökyüzünün açık grisi ile denizin koyu grisini ayıran keskin bir çizgi.

Kitto'nun, antik Greklerin *aretê*'si hakkında söyleyecek daha çok şeyi vardı. "Platon'da aretê'ye rastladığımızda," diyordu, "bu sözcüğü 'erdem' olarak çevirdik ve bunun sonucunda sözcüğün hiçbir tadı kalmadı. 'Erdem' en azından bugünkü dilde, tümüyle ahlâki bir sözcüktür; öte yandan *aretê*, ayrımsız bütün kategorilerde kullanılmıştır ve sadece mükemmellik anlamına gelir."

Yani *Odysseia*'nın kahramanı büyük bir savaşçı, kurnaz bir plancı, ha-

zırcevap bir konuşmacı; fazla yakınmadan, tanrıların takdirine katlanmasını bilen, yürekli biriydi; yelkenli bir tekneyi hem yapabilir hem de kullanabilirdi, sabanı dümdüz sürer, yüksekten atan bir genci disk atmada yener; boksta, güreşte, koşuda Pheacialı gençlere meydan okur; bir öküzü kesip, yüzüp, doğrayıp pişirir, ama bir şarkıyla gözyaşı dökerdi. O, aslında kusursuz bir hayat adamıydı, olağanüstü bir *aretê*'si vardı.

Aretê yaşamın bütünlüğü ve tekliğine karşı bir saygı ve bunun sonucu, uzmanlaşmaya karşı bir hoşnutsuzluk ima eder. O verimliliğe karşı bir küçümseme ima eder –ya da daha yüksek bir verimlilik ideali; yaşamın salt bir bölümünde değil, yaşamın kendisinde var olan bir verimliliktir yeğlediği.

Phaedrus, Thoreau'dan bir satır anımsadı: "Bir şey yitirmeden asla bir şey kazanamazsın." Ve o zaman, insanoğlunun dünyayı diyalektik hakikatlere dayanarak kavrama ve yönetme yeteneğini kazandığında yitirdiklerinin inanılmaz büyüklüğünü ilk kez görmeye başladı. İnsanoğlu, doğanın görüngülerini kendi güç ve zenginlik düşlerinin muazzam belirtilerine dönüştürebilecek bilimsel yeterliliğe sahip imparatorluklar kurdu –ama bunu almak için verdiği şey, aynı büyüklükte bir anlayışın imparatorluğuydu: Dünyanın bir parçası olmanın ve onun düşmanı olmamanın ne olduğunu içeren anlayışın.

Salt bu ufku seyretmekle epey kafa huzuru kazanılabilir. Geometricilere özgü bir çizgi... tümüyle düz, sürekli ve bildik. Belki de bu, Öklid'in doğrusallık anlayışını uyandıran orijinal çizgidir; yıldızların haritasını yapan ilk gökbilimcilerin özgün hesaplarında aldıkları bir referans çizgisi ya da.

Phaedrus, Poincarè'nin Fuchsian denklemlerini çözdüğünde duyduğu aynı matematik kesinlikle, bu Grekçe *aretê*'nin, modeli tamamlayacak kayıp parça olduğunu anladı, ama tamamlamak için okumayı sürdürdü.

Platon ve Sokrates'in başlarının çevresindeki hâle yok olmuştu artık. Onların hep, tam da sofistleri yapmakla suçladıkları şeyi yaptıklarını –diyalektiğin karşılaştığı bir sorunda, zayıf argümanlarını daha güçlü göstermek gibi gizli bir amaç için duygusal yönden ikna edici bir

dil kullandıklarını– gördü. Başkalarında en çok kınadığımız, diye düşündü, kendimizdeki en büyük korkulardır.

Ama neden? diye sordu Phaedrus. Neden *aretê*'yi yok ettiler? Neredeyse bu soruyu sorduğu anda yanıtı da geldi. Platon *aretê*'yi yok etmeye çalışmamıştı ki. Onu *kapsül* içine almıştı; sürekli, değişmez bir İdea yapmıştı ondan; onu katı, hareketsiz bir Ölümsüz Hakikat'e *çevirmişti*. *Aretê*'yi her şeyin en yüksek biçimi, en yüksek İdea'sı, yani "İyi" yapmıştı. *Aretê*, daha önce olmuş her şeyin sentezinde, yalnızca Hakikat'in altındaydı.

Phaedrus'un sınıfta ulaştığı Niteliğin, Platon'un İyi'sine bu denli çok benzemesinin nedeni buydu. Platon'un İyi'si retorikçilerden *alınmıştı*. Phaedrus araştırdı, ama daha önceleri İyi'den söz eden kozmolojiste rastlamadı. Bu, sofistlerden gelmeydi. Aradaki fark, Platon'un İyi'si değişmez, ebedi ve hareketsiz bir İdea iken retorikçiler için hiç de İdea değildi. İyi, gerçekliğin bir *biçimi* değildi. Sürekli değişen; sabit ve katı bir tarzda sonuna dek hiç bilinmeyen gerçekliğin kendisiydi.

Platon neden yaptı bunu? Phaedrus Platon'un felsefesini *iki* sentezin ürünü olarak gördü.

İlk sentez Herakleitoscularla Parmenides yandaşları arasındaki farkları çözmeye çalışıyordu. Her iki kozmolojik okul da Ölümsüz Hakikati üstün tutuyordu. *Aretê*'nin tabi olduğu Hakikat uğruna, Hakikatin tabi olduğu *aretê*'yi öğreten düşmanlarına karşı, giriştiği savaşı kazanmak için Platon'un önce Hakikat'e inananlar arasındaki çatışmaları çözüme bağlaması gereklidir. Bu amaçla; Ölümsüz Hakikat'in, Herakleitos yandaşlarının sandığı gibi yalnızca değişim olmadığını söyler. Ama Parmenides yandaşlarının sandığı gibi salt değişimsiz de değildir, der. Bu her iki Ölümsüz Hakikat, değişmeyen İdealar ve değişen Görüntüler olarak birarada bulunur. Bu nedenle Platon, örneğin "atlık" ile "at"ı birbirinden ayırmayı gerekli görür ve atlığın gerçek, değişmez, doğru ve hareketsiz olduğunu; atın ise önemsiz, geçici bir görüngü olduğunu söyler. Atlık saf İdea'dır. Görünen at, değişen Görüntülerin bir toplamıdır; akabilir, istediği yere gidebilir ve hatta bir Ölümsüz İlke olan atlığı rahatsız etmeyecek bir şekilde ölebilir ve eski tanrıların yolunda sonsuza dek devam edebilir.

Platon'un ikinci sentezi, Sofistlerin *aretê*'sini bu İdealar ve Görüntüler ikiliğinin içine çekmektir. Ona en onurlu yeri verir, üzerinde yalnızca Hakikat ve Hakikat'e varmanın yöntemi olan diyalektik bulun-

maktadır. Fakat İyi'yi en yüksek İdea yaparak İyi ile Doğru'yu birleştirme girişiminde Platon yine de diyalektik tarafından belirlenmiş hakikat ile *aretê*'nin yerini gaspetmektedir. İyi bir kez diyalektik bir idea olarak sınırlandı mı başka bir filozofun gelip diyalektik yöntemlerle, *aretê*'nin yani İyi'nin; şeylerin "doğru" düzeni içinde, diyalektiğin iç işleyişine daha elverişli, daha alt bir düzeye düşürülmesinin daha yararlı olabileceğini göstermesi işten bile değildir. Böyle bir filozofun gelmesi uzun sürmeyecekti. Adı Aristo'ydu.

Aristo, ot yiyen, insanları taşıyan ve küçük atlar doğuran, Ölümlü At Görüntüsünün, Platon'un gösterdiğinden daha fazla dikkati hak ettiğini düşündü. Atın yalnızca görüntü olmadığını söyledi. Görüntüler, kendilerinden bağımsız ve aynı idealar gibi, değişmez bir şeye bağlıydı. Görüntülerin bağlı olduğu bu "bir şey"i "töz" diye adlandırdı. Ve o anda, bizim modern bilimsel gerçeklik kavrayışımız doğdu.

Truva *aretê*'sinden habersiz olduğu aşikâr "Yorumcu" Aristo'nun etkisiyle, biçimler ve tözler her şeye hâkim olurlar. İyi, adına etik denen görece önemsiz bir bilgi dalıdır; Aristo öncelikle akıl, mantık ve bilgiyle ilgilenir. *Aretê* ölmüştür ve bilime, mantığa ve bugün bildiğimiz şekliyle üniversiteye ayrıcalıklı görevleri verilmiştir: Dünyanın tözsel öğeleriyle ilgili sonsuz ve gittikçe artan biçimler bulup yaratmak, bu biçimlere bilgi demek ve bu biçimleri gelecek kuşaklara aktarmak. "Sistem" olarak.

Ve retorik. Zavallı retorik, birden ne olduğunu "öğrenerek" yazı yazmada kullanılan yapay tarzları ve biçimleri, yani Aristocu biçimleri öğretmeye indirgeniverir; sanki bu tarz ve biçimler önemliymiş gibi. Beş tane heceleme hatası, diye anımsadı Phaedrus, ya da tümce kurmada bir hata, ya da yanlış kullanılmış üç sıfat ya da... böyle gidip duruyordu. Bunlardan herhangi biri, bir öğrencinin retorik bilmediğini anlamak için yeterliydi. Yine de, retorik budur; öyle değil mi? Elbette, diyalektik hakikate yeterince boyun eğmeden duygulara hitap eden "boş retorik" de vardır; ama biz bunu istemeyiz, değil mi? Bu bizi antik Yunanistan'ın yalancıları, üçkâğıtçıları, iftiracıları olan Sofistler gibi yapar –anımsadınız mı onları? Biz Hakikati diğer akademik kurslarda öğreneceğiz; ama birazcık da retorik öğrenmeliyiz ki onu iyi yazalım ve bizi daha üst pozisyonlara yükseltecek patronlarımızı etkileyelim.

Biçimler ve yapay tarzlar –en iyilerin nefret ettiği, en kötülerin sevdiği şeyler. Yıldan yıla, onyıldan onyıla, ön sıradaki küçük "okuyucular", yüzü güleç, kalemi düzgün taklitçiler Aristocu tam puanlarını al-

maya çıkarlarken gerçek *aretê*'si olanlar onların arkasında sessizce oturup bu konuyu sevemedikleri için kendilerinde neyin yanlış olduğunu merak eder dururlar.

Ve bugün hâlâ klasik etik öğretmek zahmetine katlanan birkaç üniversitede Aristo ve Platon'un izinden giden öğrenciler boyuna, antik Yunanistan'da hiç sorulmaya gerek duyulmamış bir sorunun çevresinde döner dururlar: "İyi nedir? Biz onu nasıl tanımlarız? Farklı insanlar onu farklı tanımladıklarına göre bir İyi'nin var olduğunu nereden *bileceğiz*? Kimileri iyinin mutluluktà olduğunu söylüyor, ama mutluluğun ne olduğunu nasıl bileceğiz? Ve mutluluk nasıl tanımlanabilir? Mutluluk ve iyi, nesnel terimler değildir. Bunlardan bilimsel olarak söz edemeyiz. Ve bunlar nesnel olmadığından yalnızca kafamızdalar. Öyleyse mutlu olmak istiyorsan kafanı değiştir yeter. Ha ha ha."

Aristocu etik, Aristocu tanımlar, Aristocu mantık, Aristocu biçimler, Aristocu tözler, Aristocu retorik, Aristocu kahkaha... ha ha ha.

Ve sofistlerin kemikleri çoktan toza dönüştü ve onlarla birlikte, söyledikleri de toza dönüştü ve bu toz onun göçmesiyle yozlaşan Atina'nın ve Makedonya'nın molozları altında gömülü kaldı. Antik Roma'nın, Bizans'ın, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve modern devletlerin çöküp göçmesiyle öyle derine, öyle törensizce ve öyle şeytanca gömüldü ki açığa çıkarmak için gerekli ipuçlarını yüzyıllar sonra ancak bir deli bulabildi ve yaptıkları şeyi görünce dehşete düştü...

Yol öyle karanlık oldu ki bu sis ve yağmurdan önümü görebilmek için farı yakmak zorundayım.

30 Arcata'da ıslak ve üşümüş bir halde, küçük, salaş bir lokantaya girip biberli kurufasulye yiyoruz ve kahve içiyoruz.

Sonra yeniden yola çıkıyoruz; çevreyolundayız bu kez, hızlı ve ıslak. San Francisco'ya bir günde kolayca varılacak bir uzaklık kalana dek gideceğiz ve sonra duracağız.

Yağmurdan ötürü çevreyolunda karşı yönden gelen ışıklar garip yansımalar yapıyor. Yağmur saydam siperliğe saçma taneleri gibi çarpıyor, akarken ışıkları garip, yuvarlak ve yarı yuvarlak dalgalar halin-

de kırıyor. Yirminci yüzyıl. Şu anda tüm çevremizdeki bu yirminci yüzyıl. Phaedrus'un bu yirminci yüzyıl Odyssea'sını bitirip kurtulmanın zamanı geldi.

Düşünceler ve Yöntemler 251 sınıfının Güney Chicago'daki büyük, yuvarlak masanın çevresinde toplanan bir sonraki oturumunda, bölüm sekreteri, felsefe profesörünün hasta olduğunu söyledi. Ondan sonraki hafta yine hastaydı. Üçte birine dek azalmış sınıftaki biraz şaşkın öğrenciler kendi başlarına, caddenin karşısındaki kafeye gittiler.

Kafede otururlarken Phaedrus'un zeki ama entelektüel yönden züppe biri olarak tanıdığı bir öğrenci, "Bu dersi, bugüne dek bulunduğum en tatsız ders olarak görüyorum," dedi. Phaedrus'a, güzel olması gereken bir deneyimi berbat eden birine bakar gibi, kadınsı bir hırçınlıkla baktı.

"Tümüyle katılıyorum," dedi Phaedrus. Bir saldırı bekledi, ama gelmedi.

Öteki öğrenciler tüm bu olanlara Phaedrus'un neden olduğunu düşünüyor gibiydiler, ama söyleyecek şeyleri yoktu. Daha sonra, kafe masasının öteki ucunda oturan daha yaşlıca bir kadın, dersi neden aldığını sordu.

"Ben de bunu bulmaya çalışmakla meşgulüm," dedi Phaedrus.

"Tam gün mü katılıyorsunuz?" diye sordu kadın.

"Hayır, Navy Pier'de tam gün öğretmenlik yapıyorum."

"Ne öğretiyorsunuz?"

"Retorik."

Kadın konuşmayı kesti ve masadaki herkes Phaedrus'a baktı; bir sessizlik oldu.

Kasım ayı sürüyordu. Ekim ayında güneşli bir portakal rengine dönüşmüş yapraklar ağaçlardan dökülerek kuzeyden gelecek rüzgârları karşılayacak kuru dalları terk ediyordu. İlk kar düştü, sonra eridi ve sıkıcı bir kent kışın gelmesini beklemeye başladı.

Felsefe profesörünün yokluğunda başka bir Platon diyaloğu saptandı. Başlığı *Phaedrus*'tu, ama bu bizim Phaedrus için hiçbir anlam taşımıyordu, çünkü o kendisine bu adı vermemişti. Grek Phaedrus bir sofist değildir; Sokrates'le, aşkın doğası ve felsefi retoriğin olanakları üzerine yaptıkları bu diyalogda Sokrates'in parlaklığının daha iyi görülmesine yarayan bir foya olarak kullanılmış genç bir söylevcidir. Phaedrus çok zeki görünmemektedir ve retorik niteliği açısından berbat bir izlenim bırakmaktadır; söylevci Lysias'ın gerçekten kötü bir

konuşmasını aktarmıştır. Ama bu kötü konuşmanın yalnızca bir tezgâh olduğu, bunun ardından Sokrates'in kendi daha iyi konuşmasını yapacağı ve bunu da tüm Platon diyalogları içinde en iyilerinden biri olan daha da iyi bir konuşmanın izleyeceği hemen anlaşılmaktadır.

Bunun ötesinde Phaedrus'ta tek dikkate değer şey onun kişiliğidir. Platon, Sokrates'in diyalog yardımcılarının kişilik özelliklerinden sık sık söz eder. *Gorgias* diyaloğunda genç, çok konuşkan, masum ve iyi huylu bir diyalog yardımcısı vardır; adı Polus'tur ve bunun Grekçe anlamı "tay"dır. Phaedrus'un kişiliği bundan farklıdır. Hiçbir özel grupla bağlantısı yoktur. Kırların yalnızlığını kente yeğler. Tehlikeli denecek ölçüde saldırgandır. Bir yerde Sokrates'i şiddetle tehdit eder. *Phaedrus*, Grekçe "kurt" anlamına gelir. Bu diyalogda Sokrates'in aşk konusundaki konuşmasıyla büyülenir ve evcilleşir.

Bizim Phaedrus diyaloğu okuyunca görkemli şiirsel betimlemelerden korkunç etkilenir. Ama bununla evcilleşmez, çünkü hafif bir ikiyüzlülük kokusu da alır. Konuşmanın kendi içinde bir amacı yoktur, fakat retorik yönden hitap ettiği aynı duygusal kavrama alanını kınamak için kullanılmaktadır. Tutkular kavrayışı yok eden şeyler olarak nitelenir ve Phaedrus bunun, Batı düşüncesinin derinlerinde gömülü "tutkuları kınama eğilimi"nin başlangıcı olup olmadığını merak eder. Galiba hayır. Antik Grek düşüncesi ile duyguları arasındaki gerilim başka bir yerde, Grek yapısı ve kültürünün temeli olarak tanımlanmıştır. İlginç gene de.

Ertesi hafta felsefe profesörü yine görünmez; Phaedrus da bu zamanı İllinois Üniversitesi'ndeki işlerini yetiştirmek için kullanır.

Bir sonraki hafta, caddenin karşısında, birazdan çıkıp sınıfa gitmek üzereyken, Chicago Üniversitesi kitaplığında Phaedrus bir kitap rafının aralığından sürekli olarak kendisini izleyen bir çift siyah göz görür. Yüz belirdiğinde Phaedrus onu, yarı sömestrin başında fena halde azar işitip ortadan kaybolan her şeyden habersiz öğrenciyi görür. Yüz sanki, bu öğrenci Phaedrus'un bilmediği bir şeyi biliyormuş gibi bakmaktadır. Phaedrus konuşmak için oraya doğru gider, ama yüz geri çekilir ve kapıdan çıkıp giderek Phaedrus'u şaşkın bırakır. Ve de gergin. Belki yalnızca yorgun ve diken üstündedir. Chicago Üniversitesi'nde Batı akademik düşüncesinin tüm gövdesini kuşatma çabasının üzerine bir de Navy Pier'deki öğretmenlik onu, yeterli yiyecek ve egzersiz olmadan günde yirmi saat çalışmaya zorlamaktadır. Onu o yüzde garip bir şeyler olduğunu düşünmeye iten şey, yalnızca yorgunluk olabilir.

Ama caddeyi geçip sınıfa doğru yürürken o yüz, yaklaşık yirmi adım gerisinden onu takip eder. Bir şeyler dönmektedir.

Phaedrus sınıfa girip bekler. Hemen sonra o öğrenci de gelir, bunca haftalık aradan sonra sınıfa döner. *Artık* dersi geçmesi olanaksızdır. Öğrenci Phaedrus'a yarı gülümseyerek bakar. Bir şeye gülümsüyor olabilir pekâlâ.

Kapı önünde bazı adımlar duyulur ve o zaman Phaedrus birden her şeyi anlar –ve bacakları çekilmeye, elleri titremeye başlar. İyicil bir gülümsemeyle kapıda duran, Chicago Üniversitesi Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması Komitesi'nin Başkanı'ndan başka birisi değildir. Sınıfı devralmıştır.

İşte budur. Bu, Phaedrus'un ön kapıdan dışarı atıldığının resmidir.

Başkan, azametli, imparatorlara özgü bir yüce gönüllülükle kapıda bir süre durur, sonra kendisini tanıdığı anlaşılan bir öğrenciyle konuşur. Başını öğrenciden başka yöne çevirdiğinde, sanki başka bir tanıdık yüz arıyormuş gibi gülümseyerek sınıfa bakar, başını sallar ve sonra biraz sesli bir şekilde güler, zilin çalmasını beklemektedir.

O çocuk bu nedenle gelmiştir. Ona nasıl kazayla dövüldüğünü açıklamışlar ve kendileri Phaedrus'u döverken onun da ring kenarında bir koltuk kapmasına izin vererek ne iyi insanlar olduklarını göstermişlerdir.

Nasıl yapacaklar bunu? Phaedrus bunu zaten bilmektedir. İlk olarak, tüm sınıfın önünde diyalektik yöntemle, onun Platon ve Aristo hakkında ne kadar az şey bildiğini göstererek statüsünü yıkacaklardır. Bu, sorun olmayacaktır. Belli ki onlar Platon ve Aristo'yu Phaedrus'un bildiğinden yüz kat fazla biliyorlardır. Onların tüm yaşamı bununla geçmiştir.

Onu diyalektik olarak adamakıllı doğradıktan sonra ona ya kendini düzeltmesini ya da çıkıp gitmesini söyleyeceklerdir. Sonra ona daha başka sorular soracaklar ve Phaedrus onların hiçbirinin yanıtını bilemeyecektir. Sonra ona, bilgi birikiminin berbat düzeyde olduğunu, sınıfa girmeye zahmet etmemesi, hemen terk etmesi gerektiğini söyleyeceklerdir. Bunun olası varyasyonları vardır, ama temel kalıp budur. Çok kolaydır.

Ama o da çok şey öğrenmiştir; ki buraya da bunun için gelmiştir. Tezini bir başka yoldan da yapabilir. Bu düşünceyle gerginlik duygusu gider ve sakinleşir.

Phaedrus, başkanın onu son kez görmesinden sonra sakal bırakmış-

tır ve bu yüzden henüz tanınmamıştır. Uzun süreli bir avantaj değil. Başkan onu birazdan tanıyacaktır.

Başkan paltosunu dikkatle koyar, büyük yuvarlak masanın karşı tarafındaki bir sandalyeyi çeker, oturur ve sonra eski bir pipo çıkarır ve yaklaşık yarım dakika tütün doldurur. Bunu daha önce çok kez yapmış olduğu anlaşılmaktadır.

Dikkatini yönelttiği bir anda, gülümseyen, hipnotik bir bakışla yüzleri inceler, sınıftaki ruh halini sezer, ama bunun pek iyi olmadığını duyumsar. Piposunu biraz daha doldurur, ama acele etmeden.

Sonunda o an gelir, pipoyu yakar ve çok geçmeden sınıfta bir duman kokusu yayılır.

Sonunda konuşur:

"Bildiğim kadarıyla," der, "bugün ölümsüz *Phaedrus*'u tartışmaya başlayacağız." Her öğrenciye ayrı ayrı bakar. "Öyle değil mi?"

Sınıftakiler ürkekçe doğrularlar. Kişiliği baskın gelmektedir.

Sonra başkan, daha önceki profesörün yokluğu için özür diler ve izlenecek biçimi anlatır. Kendisi diyalogları bildiğinden; sınıftan, ne kadar iyi çalışmış olduklarını gösterecek yanıtlar isteyecektir.

Yapılacak en iyi şey buydu, diye düşünür Phaedrus. Bu şekilde her bir öğrenci tanınabilir. Allah'tan Phaedrus diyaloğu öyle iyi çalışmıştır ki, neredeyse ezberlemiştir.

Başkan haklı. Bu ölümsüz bir diyalog, başlangıçta acayip ve şaşırtıcı geliyor, ama sizi gittikçe daha sert çarpıyor; gerçek gibi tıpkı. Phaedrus'un Nitelik dediği şeyi Sokrates hareketli, her şeyin kaynağı ruh olarak niteler. Çelişki yoktur. Aslında birci felsefelerin temel terimleri arasında asla çelişki olamaz. Hindistan'daki Bir, Yunanistan'daki Bir ile aynı olmak zorundadır. Eğer öyle değilse iki ortaya çıkar. Birciler arasında tek anlaşmazlık Bir'in sıfatlarıyla ilgilidir, Bir'in kendisiyle değil. Bir her şeyin kaynağı olduğuna ve her şeyi içine aldığına göre o, böyle terimlerle tanımlanamaz, çünkü onu tanımlamak için neyi kullanırsanız kullanın, kullandığınız şey daima Bir'in kendisinden daha az bir şeyi anlatacaktır. Bir, yalnızca hayal gücüyle, söz sanatlarının, benzerliklerin kullanılması yoluyla, alegorik olarak betimlenebilir. Sokrates bir cennet ve dünya benzetmesi kullanır; burada kişilerin, iki atın çektiği bir savaş arabasıyla Bir'e nasıl götürüldükleri gösterilir.

Ama başkan bu kez Phaedrus'un yanındaki öğrenciye bir soru yöneltir. Onu saldırıya zorlayarak biraz olta atar.

Kimliği yanlış saptanmış öğrenci saldırmaz ve başkan büyük bir

iğrenme ve planın boşa gitmesinden ötürü kızgınlıkla sonunda onu, materyali daha iyi okuması gerektiğini söyleyip, azarlayarak bırakır.

Sıra Phaedrus'tadır. Korkunç sakindir. Şimdi diyaloğu açıklaması gerekmektedir.

"Kendi bildiğimce yeniden başlamama izin varsa," der, daha önceki öğrencinin söylediklerini duymadığı gerçeğini kısmen itiraf ederek.

Başkan bunu, yanındaki öğrenciyi yeniden küçük düşürmek gibi görerek gülümser ve kibirli bir eda ile, bunun gerçekten iyi bir fikir olduğunu söyler.

Phaedrus devam eder: "Bence bu diyalogda Phaedrus'un kişiliği bir kurt olarak karakterize edilmiştir."

Bunu oldukça yüksek sesle, bir öfke patlamasıyla söyler ve başkan neredeyse yerinden sıçrar. Gol!

"Evet," der başkan ve gözlerindeki parlamadan, bu sakallı saldırganı şimdi tanımış olduğu anlaşılmaktadır. "*Phaedrus* Grekçe 'kurt' anlamına gelir. Bu çok yerinde bir gözlem." Yeniden sakinleşmeye başlamıştır. "Devam."

"Phaedrus, *yalnızca kentin yollarını bilen* Sokrates'le buluşur ve onu kırlara götürür; bu arada, hayranı olduğu söylevci Lysias'ın bir konuşmasını ezberden okumaya başlar. Sokrates, okumasını ister ve Phaedrus öyle yapar."

"Dur!" der başkan, artık tümüyle sakinleşmiştir. "Siz bize olay örgüsünü anlatıyorsunuz, diyaloğu değil." Yandaki öğrenciye geçer.

Anlaşılan, öğrencilerin hiçbiri diyaloğu, başkana doyurucu gelecek bir şekilde bilmemektedir. Ve başkan sahte bir üzüntüyle hepsinin metni daha iyi okumaları gerektiğini, ama bu defalık yükü üzerine alıp onlara yardım edeceğini, diyaloğu kendisinin açıklayacağını söyler. Bu, onun dikkatle oluşturduğu gerilimin büyük ölçüde azalmasını sağlar; artık tüm sınıf avcunun içindedir.

Başkan son derece dikkatle diyaloğun anlamını açıklamaya başlar. Phaedrus derin bir ilgiye izlemektedir.

Bir süre sonra bir şey onun ilgisini biraz dağıtmaya başlar. Bir yanlış sinyal belirir. Önce bunun ne olduğunu anlayamaz, ama daha sonra farkına varır ki başkan, Sokrates'in Bir ile ilgili tanımlamasını tümüyle es geçip savaş arabasıyla atlar alegorisine atlamıştır.

Bu alegoride, Bir'e ulaşmaya çalışan arayıcı kişiyi iki at çekmektedir; biri beyaz, soylu ve ılımlı, öteki ise hırçın, inatçı, tutkulu ve siyahtır. Biri ona cennetin kapılarına ulaşma seferinde sonsuza dek yar-

dımcı olmakta, öteki ise onu sonsuza dek şaşırtmaktadır. Başkan henüz belirtmemiştir, ama beyaz atın ılımlı akıl, siyah atın ise karanlık tutkular, duygular olduğunu açıklaması gereken yerdedir. Bunun betimlemesini yapmanın gerekli olduğu noktadadır, ama yanlış sinyal birden bir koroya dönüşür.

Başkan geriye gider ve aynı şeyi ikinci kez söyler: "O anda Sokrates, tanrılara, gerçeği söylediğine dair yemin eder. Gerçeği söyleyeceğine and içer ve söyledikleri gerçek değilse canından olmaya hazırdır."

TUZAK! Bu diyaloğu aklın kutsallığını kanıtlamak için kullanıyor! Bunu bir kez halletti mi, oradan aklın ne olduğu sorgularına geçiverecek, sonra da al sana, yeniden Aristo'nun alanındayız işte!

Phaedrus elini kaldırır; avuç dümdüz açık, dirsek masanın üzerinde. Daha önce titreyen bu el şimdi ölesiye sakindir. Phaedrus o anda resmen kendi ölüm emrini imzaladığını hisseder, ama elini aşağı indirirse başka türlü bir ölüm emrini imzalamış olacağını anlar.

Başkan onun elini görür, şaşırmış ve rahatsız olmuştur, ama kabul eder. Mesaj iletilmiştir.

Phaedrus, "Bütün bunlar yalnızca bir benzetme," der.

Sessizlik. Ve sonra başkanın yüzünde şaşkınlık belirir, "Ne?" der. Performansının büyüsü bozulmuştur.

"Tüm bu savaş arabası ve atlar betimlemesi yalnızca bir benzetmedir."

"Ne?" der yine, sonra yüksek sesle: "Bu *gerçektir*! Sokrates tanrılara bunun gerçek olduğuna dair yemin etmiştir!" der.

Phaedrus yanıtlar: "Bunun bir benzetme olduğunu Sokrates'in kendisi söylüyor."

"Eğer diyaloğu okursanız Sokrates'in bunun Gerçek olduğunu özellikle belirttiğini görürsünüz!"

"Evet, ama ondan *önce*... sanırım iki paragrafta... bunun bir *benzetme* olduğunu belirtmiştir."

Asıl metin masanın üzerinde, başvurmaya hazır durmaktadır, ama başkan metne bakmayacak kadar akıllıdır. Eğer bakar da Phaedrus haklı çıkarsa sınıftaki havası tümüyle bozulacaktır. Sınıftakilere, kimsenin kitabı tam anlamıyla okumadığını söylemiştir.

Retorik: 1-Diyalektik: 0.

Harika, diye düşünür Phaedrus; bunu anımsamış olması harika. Tüm diyalektik pozisyonu bozuvermiştir. Oradaki asıl şovun bu olduğu da söylenebilir. Elbette bir benzetmedir. Her şey bir benzetmedir.

Ama diyalektikçiler bunu bilmiyorlar. Başkanın, Sokrates'in dediğini atlamasının nedeni bu. Phaedrus bunu yakaladı ve anımsadı, çünkü Sokrates bunu belirtmemiş olsaydı, "Gerçeği" söylememiş olacaktı.

Henüz bunu kimse anlamamaktadır, ama yakında anlayacaklardır. Düşünce Analizi ve Yöntem Araştırması Komitesi'nin Başkanı kendi sınıfında vuruluvermiştir.

Şu anda konuşmamaktadır. Söyleyecek bir sözcük bulamamaktadır. Dersin başında onun imajını yücelten sessizlik şimdi onu yıkmaktadır. Darbenin nereden geldiğini anlamamıştır. O güne dek, yaşayan bir Sofistle hiç karşılaşmamıştır. Karşılaştığı hep ölüleridir.

O anda bir şeylere tutunmaya çalışmaktadır, ama tutunacak bir şey yoktur. Kendi kendini uçuruma itmiştir ve sonunda bulduğu sözcükler başka tür birinin; dersini unutmuş, hata etmiş ama yine de hoşgörümüzü bekleyen bir okul çocuğunun sözcükleridir.

Daha önce söylediği, kitabı kimsenin iyi incelememiş olduğu gibi bir tümceyle sınıfa blöf yapmaya kalkışır, ama Phaedrus'un sağındaki öğrenci, başını olumsuz anlamında sallar. Belli ki incelemiş biri vardır.

Başkanın dili sürçer, tereddüte düşer, davranışları sınıftan korkmuş gibidir ve aslında kafası orada değildir. Phaedrus, bunun sonucunun ne olacağını merak eder.

Daha sonra kötü bir şeyin olduğunu görür. Daha önce onu gözetlemiş olan, dövülmüş, her şeyden habersiz öğrenci artık her şeyden o denli habersiz değildir. Başkanla dalga geçmekte, ona alaylı ve imalı sorular sormaktadır. Başkan, zaten kötürüm edilmişken şimdi de öldürülmektedir... Ama Phaedrus o anda, kendisine yapılması tasarlanan şeyin bu olduğunu fark eder.

Üzüntü duymaz, yalnızca iğrenir. Bir çoban bir kurdu öldürmeye giderken bu sporu görsün diye köpeğini de birlikte götürürse hata yapmaktan kaçınmalıdır. Köpekle kurt arasında, çobanın unutmaması gereken bir akrabalık vardır.

Bir kız kolay sorular sorarak başkanı kurtarır. Başkan, soruları şükranla kabul eder, her birini uzun uzun yanıtlar ve yavaşça kendini kurtarır.

Sonra kendisine, "Diyalektik nedir?" sorusu sorulur.

Üzerinde düşünür ve sonra, Allah tarafından, Phaedrus'a döner ve yanıtlamak isteyip istemediğini sorar.

"*Kişisel* görüşümü mü soruyorsunuz?" diye sorar Phaedrus

"Hayır... diyelim ki, Aristo'nun görüşü."

Kurnazlık yok artık. Phaedrus'u kendi sahasına çekip ezmeye çalışmaktadır açıktan açığa.

"Benim bildiğime göre..." der Phaedrus ve duraksar.

"Evet?" Başkan iyice gülümsemektedir. Her şey uygundur.

"Benim bildiğime göre, Aristo'nun görüşü, diyalektiğin her şeyden önce geldiğidir."

Başkanın yüz ifadesi, yaltaklanmadan öfke şokuna dönüverir yarım saniyede. Yüzü, *doğru!* diye bağırır, ama asla söylemez. Tuzakçı yine tuzağa düşmüştür. Phaedrus'u *Encyclopaedia Britannica*'daki kendi makalesinden alınmış bir tümce yüzünden öldüremez.

Retorik: 2-Diyalektik: 0.

"Ve diyalektikten biçimler gelir," diye sürdürür Phaedrus, "ve bundan..." Ama başkan konuşmayı keser. İşin onun istediği tarzda gitmeyeceğini görür ve orada keser.

Kesmemeliydi, diye düşünür Phaedrus, eğer belli bir bakış açısının propagandisti değil de gerçekten gerçeği arayan biri olsaydı bunu yapmazdı. Bazı şeyler öğrenebilirdi. "Diyalektik her şeyden önce gelir" belirlemesi yapılır yapılmaz bu belirlemenin kendisi de diyalektik sorgulamanın konusu olan diyalektik bir varlık haline gelir.

Phaedrus sormalıydı; diyalektik soru-yanıt yönteminin gerçeğe ulaşmada her şeyden daha önce geldiğini gösteren hangi kanıt var? Hiçbir kanıt yok. Ve bu tümce izole edilip kendisi bir sorgulama konusu olursa saçma bir hale gelir. İşte bu diyalektik, Newton'un yerçekimi yasası gibi, kendi kendine, hiçliğin ortasında oturup dururken evreni doğuruyor, ha? Eşeklik bu.

Mantığın ana-babası olan diyalektiğin kendisi retorikten gelir. Retorik de mitlerin ve antik Grek şiirinin çocuğudur. Bu, tarih açısından da, sağduyu açısından da böyledir. Şiir ve mitler, prehistorik çağdaki insanların, çevrelerindeki evrene Nitelik temelinde verdikleri tepkilerdir. Bildiğimiz her şeyi yaratan Niteliktir. Diyalektik değil.

Ders biter, başkan kapının kenarında durup soruları yanıtlar; Phaedrus tam gidip bir şeyler soracakken vazgeçer. Savaşımlarla geçmiş bir yaşam, kişiyi yeni savaşımlara götürebilecek değişimlere karşı isteksiz kılar. O ana kadar dostça hiçbir şey söylenmemiş, hatta ima bile edilmemiş ve çok düşmanlık sergilenmişti.

Kurt Phaedrus. Bu uygun. Yavaş adımlarla evine giderken bunun giderek daha uygun hale geldiğini görür. Eğer tezine çok sevinselerdi mutlu olmazdı. Düşmanlık, gerçekten Phaedrus'un temel bir öğesidir.

Gerçekten hem de. Evet kurt Phaedrus, bu entelektüel topluluğun her şeyden habersiz yurttaşlarını avlamak için dağlardan inmiş. Bu çok iyi uyuyor.

Akıl Kilisesi, sistemin tüm kurumları gibi, bireysel güce değil bireysel zayıflığa dayanır. Akıl Kilisesi'nde esasında istenen şey yetenek değil yeteneksizliktir. Ancak o zaman eğitilebilir sayılırsınız. Gerçekten yetenekli kişiler daima bir tehdittir. Phaedrus, kabul edeceği varsayılan Aristocu şey neyse onu kabul edip organizasyonla bütünleşme şansını ziyan ettiğini bilmektedir. Ama böyle bir fırsat, önünde eğilip yaltaklanmaya değer gibi görünmemektedir ve sürdürmek için entelektüel bir secde gereklidir. Bu, düşük nitelikli bir yaşam biçimidir.

Ona göre Nitelik, orman üst sınırından, bu isli pencereler ve sözcük okyanusları ile kararmış yere göre daha iyi görünmektedir ve onun söylediği şeylerin gerçekte burada asla kabul edilemeyeceğini görür; çünkü onu anlamak için toplumsal otoriteden bağımsız olmak gerekir, oysa burası toplumsal otoritenin bir kurumudur. Koyun için Nitelik, çobanın söylediğidir. Ve bir koyunu alıp gece vakti, rüzgâr uğuldarken orman üst sınırına bırakırsanız koyun ölesiye panikler ve çoban gelene dek bağırır, bağırır; ama bazen kurt gelir.

Yine de, bir sonraki oturumda hoş görünmek için son bir girişimde bulunur, ama başkanda böyle bir eğilim yoktur. Phaedrus ondan bir noktayı açıklamasını rica eder, kendisinin onu anlayamadığını söyler. Aslında anlamıştır, ama biraz alttan alarak hoş görünmeyi düşünmüştür.

Yanıt, "Belki yorulmuşsunuzdur!" olabildiğince incitici söylenmiştir, ama incitmez. Başkan yalnızca, kendinde en çok korktuğu şeyi Phaedrus'ta kınamaktadır. Ders süresince Phaedrus pencereden bakıp bu yaşlı çoban ve sınıftaki koyunlarıyla köpekleri için üzülür; ve asla onlardan biri olmayacak kendisi için de üzülür. Sonra zil çalınca, orayı sonsuza dek terk eder.

Navy Pier'deki dersler, tam aksine, kontrolsüz bir yangın gibi gitmektedir; öğrenciler, kendilerine evrende Nitelik diye bir şey olduğunu, bunun ne olduğunu onların bildiğini söyleyip duran, dağlardan gelmiş bu sakallı, acayip tipi dikkatle dinlemektedirler. Ona nasıl davranacaklarını bilmemektedirler, şaşkındırlar, bazıları da ondan korkmaktadır. Onun biraz tehlikeli olduğunu anlarlar, ama hepsi büyülenmiştir ve daha çok dinlemek isterler.

Ama Phaedrus çoban değildir ve çoban gibi davranmanın gerilimi

onu öldürmektedir. Tüm sınıflarda olan o acayip şey yine olur; arka sıralardaki kuralsız ve serseri öğrenciler onun tarafından hep ilgi görür ve onun favorileri olurken ön sıralardaki daha koyunsu ve uysal öğrenciler onun terörüne ve aşağılamalarına hedef olduğunda, ama buna karşın sonunda koyunlar geçip de onun kuralsız arkadaşları geçemediğinde olan şey. Ve Phaedrus, o anda kendisi kabul etmese de sezgileriyle, çobanlık günlerinin de sona ermekte olduğunu anlar. Ve ondan sonra ne olacağını gittikçe daha çok merak etmektedir.

Sınıftaki, başkanı yıkan türde bir sessizlikten hep korkmuştur. Hiç durmadan saatlerce konuşmak, onun doğasına uygun değildir ve sonunda bunu yapmaktan bitip tükenir ve artık yönelecek başka bir şey kalmadığından bu korkuya yönelir.

Sınıfa gelir, zil çalar ve Phaedrus orada oturur ve konuşmaz. Tüm ders boyunca sessiz durur. Bazı öğrenciler onu uyandırmak için bir şeyler sorarlar, ama sonra onlar da sessiz kalırlar. Ötekiler paniğe kapılırlar, akılları başlarından gider. Dersin sonunda tüm sınıf, tam anlamıyla kaçmak için kapıya koşar. Sonra ikinci dersine girer ve aynı şey olur. Sonra bir sonrakinde, sonra da bir sonrakinde. Sonra Phaedrus eve gider. Ve bundan sonra ne olacağını gittikçe daha çok merak eder.

Şükran günü gelir.

Dört saatlik uykusu iki saate inmiş ve sonra hiç kalmamıştır. Tümüyle bitmiştir. Aristo retoriğini incelemeye geri dönmeyecektir. O konuyu öğretmeye de dönmeyecektir. Artık bitmiştir. Sokaklarda dolaşmaya başlar, aklı dönüp durmaktadır.

Onu kuşatan kent artık, onun garip perspektifiyle, inandığı şeylerin antitezi haline gelir. O bir kaledir, Niteliğin değil, biçim ve tözün kalesi. Çelik plakalar ve direkler biçimini almış töz, beton rıhtımlar ve yollar biçimini almış töz, tuğla, asfalt, oto parçaları, eski radyolar ve tren rayları, bir zamanlar ot yiyen hayvanların leşleri biçimini almış töz. Niteliksiz biçim ve töz. Buranın ruhu budur. Kör, kocaman, uğursuz ve insanlık dışı: Geceleyin güneydeki maden eritme ocaklarının bacalarından fışkıran alevlerin ışığıyla, neon BİRA ve PİZZA ve ÇAMAŞIR MAKİNESİ reklamlarında ve sonsuza dek bir başka dümdüz caddeye katılan dümdüz anlamsız caddeler boyunca uzanan yabancı ve anlamsız işaretlerde derinleşen ve yoğunlaşan ağır kömür dumanının ardından görünen ruh.

Sadece tözün katıksız biçimleri oldukları bariz olan tuğlalar ve beton söz konusu olsa dayanabilirdi. Onu asıl öldüren şey Nitelikli gö-

rünmeye yönelik küçük, acıklı çabalar. Apartmanlarda, asla var olmayacak bir ateşi içinde barındırmak ve beklemek üzere yapılmış, alçıdan, sahte şömineler. Ya da apartmanların önünde, birkaç metrekare çimeni çevreleyen çitler. Montana'dan sonra birkaç metrekare çimen. Çit ve çimenle falan uğraşmayı bıraksalar yine neyse. Ama bu durumda, neyi yitirdiklerine dikkat çekmekten başka işe yaramıyor bütün bunlar.

Onu evinden alıp götüren caddeler boyunca beton, tuğla ve neonların arasında hiçbir şey göremez, ama onların içine gömülü bulunan kaba, buruk ruhların sonsuza dek, Niteliğe sahip olduklarını düşünüp kendi kendilerini kandırdıklarını, rüya satan dergiler ve öteki kitle medyasınca pazarlanan ve töz işportacılarınca satılan acayip davranış stillerini, cakaları öğrendiklerini bilir. Onların gece yalnız, parlatılmış ayakkabıları, çorapları ve iç çamaşırları olmaksızın, o kaba kabukların üzerindeki isli pencerelerden bakakalmış hallerini düşünür; davranış stilleri gevşeyip de gerçek içeri sızdığında o kaba kabuklar artlarındakini, orada var olan tek gerçeği açığa vurur; ölesiye ağlar; Tanrım, burada ölü neondan, çimentodan ve tuğladan başka bir şey yok.

Artık bilinci yitmeye başlar. Bazen düşünceleri ışığınkine yakın bir hızla gider. Ama çevresiyle ilgili bir karar vermeye çalıştığında tek bir düşüncenin çıkması dakikalar sürer. *Phaedrus* diyaloğunda okuduklarından çıkardığı tek düşünce kafasında gelişmeye başlar.

"Nedir iyi yazılmış olan ve kötü yazılmış olan –Lysias'a ya da bunu bize öğretecek, bugüne dek politik ya da apolitik, vezinli ya da vezinsiz yazmış ya da yazacak bir başka şair ya da söylevciye sormamız gerekir mi?

Nedir iyi, Phaedrus, ve nedir iyi olmayan –bunu söyleyecek birine ihtiyacımız var mı?"

Bu, aylar önce Montana'da bir sınıfta söylediği, İyi'yi, şeylerle olan düşünsel ilişkisiyle sınırlamaya çalıştıkları için Platon'un ve ondan bugüne dek tüm diyalektikçilerin ıskaladığı mesajıdır. Oysa o anda gördüğü, kendisinin bundan ne denli uzaklara düştüğüdür. Aynı kötü şeyleri kendisi yapmaktadır. Başlangıçta amacı Niteliğin tanımlanamazlığını korumaktı, ama diyalektikçilerle giriştiği savaşta bir sürü belirlemeler yapmış ve yaptığı her belirleme, Niteliğin çevresine kendi ördüğü tanımlanma duvarının birer tuğlası olmuştur. Tanımlanamaz niteliğin çevresinde organize bir akıl oluşturmaya yönelik her girişim kendi amacını yok etmiştir. Akıl organizasyonu niteliği yok etmiştir.

Yaptığı her şey bir aptalın acemilikleri olmuştur.

Üçüncü gün, bilinmeyen iki caddenin kavşağından döner ve gözleri kararır. Yeniden görmeye başladığında kaldırımda yatmakta, insanlar sanki o orada yokmuş gibi çevrede yürümektedir. Perişan bir halde ayağa kalkar ve evine giden yolu anımsamak için beynini acımasızca zorlar. Beyni yavaşlamaktadır. Yavaşlamaktadır. Chris'le ikisinin, çocukların yatmaları için ranza alacakları dükkânları bulmaya çalıştıkları gün, bu zamanlara rastlar. Bundan sonra artık evden dışarı çıkmaz.

Yataksız bir yatak odasının döşemesine serilmiş bir yün yorgan üzerinde bacak bacak üstüne atmış durumda duvara bakıp durur. Tüm köprüler yakılmıştır. Geri dönüş yoktur. Ve artık ileriye gidiş de yoktur.

Üç gün üç gece Phaedrus yatak odasının duvarına bakıp durur, düşünceleri ne ileriye ne geriye gider, hep o anda kalır. Karısı hasta olup olmadığını sorar; yanıtlamaz. Karısı sinirlenir, ama Phaedrus tepkisiz dinler. Karısının söylediklerinin farkındadır, ama önemini anlayabilecek durumda değildir artık. Yalnızca düşünceleri değil istekleri de yavaşlar. Ve hepsi, sanki tartılamaz bir kütleye dönüşmüş gibi yavaşlar, yavaşlar. Öylesine ağır, öylesine yorgun; ama uyku gelmez. Boyu milyonlarca mil uzunluğunda bir dev gibi hisseder kendini. Evrene doğru uzandığını duyumsar, sınırsızca.

Tüm yaşamı boyunca taşıdığı şeyleri, sorumlulukları atmaya başlar. Karısına sanki boşanmışlar gibi, çocukları alıp evden gitmesini söyler. İğrenilme korkusu ve utancı yok olunca idrarı kasten değil ama doğal olarak oda döşemesine akar. Ağrı korkusu, acının yarattığı ağrı duyusu aşıldığında sigaralar kasten değil ama doğal olarak, parmaklarına dek yanar ve yanıktan oluşan kabarcıkların patlamasıyla söner. Karısı yanık parmaklarını ve yerdeki idrarını görünce yardım çağırır.

Ama yardım gelmeden önce, yavaşça, başlangıçta fark edilmez bir şekilde, Phaedrus'un tüm bilinci ayrılmaya başlar... erimek ve sönmek üzere. Ve giderek, artık ne olacağını merak etmez. Ne olacağını bilmektedir; ve ailesi için, kendisi için ve dünya için gözyaşları döker. Eski bir Hıristiyan ilahisinden bir parça gelir ve takılır kalır. "Bu ıssız vadiyi aşmalısın." Bu onu ileriye götürmektedir. "Tek başına aşmalısın onu." Montana'ya ait bir western ilahisi gibidir.

"Başka kimse senin için aşamaz onu" der ilahi. Sanki bunun ötesinde bir şeyler söylüyor gibidir. "Tek başına aşmalısın onu."

Issız bir vadiyi aşar, mitosun dışına, sanki bir düşten uyanır gibi çı-

kar; tüm bilincinin, mitosun bir düş ve başkasının değil kendinin düşü, artık kendinin çabasıyla ayakta duracak bir düş olduğunu görür. Sonra "O" bile yok olur ve yalnızca içinde kendisiyle, kendi düşü kalır.

Ve uğruna o kıyasıya dövüştüğü, kendini feda ettiği, *asla* ihanet etmediği, ama hiçbir zaman bir kez olsun anlaşılmamış Nitelik, *aretê*, bu kez kendini ona açıkça gösterir ve ruhu huzura kavuşur.

Arabalar öyle seyreldi ki neredeyse hiç görünmüyor ve yol öyle karanlık ki far ışığı yola ulaşmak için yağmur damlaları arasından dövüşerek kendine yol açıyor sanki. Canice. Her şey olabilir; ani bir çukur, bir yağ tabakası, ölü bir hayvan... Ama çok yavaş giderseniz sizi arkadan öldürürler. Neden hâlâ böyle devam ediyoruz, bilmiyorum. Çok önce durmamız gerekirdi. Artık ne yaptığımı bilmiyorum. Bir otel tabelası arıyordum, ama sanırım kafam başka yerdeydi ve görmedim. Eğer böyle devam edersek hepsi kapanacak.

Bir yere çıkar umuduyla, çevreyolundaki ilk çıkıştan sapıyoruz ve hemen çukurlar ve gevşek mıcırla dolu bozuk bir asfaltta buluyoruz kendimizi. Yavaş gidiyorum. Üzerimizdeki cadde ışıkları yağmur tabakasından geçip, savrulan, dairesel bir sodyum ışığı çıkarıyor. Işığı geçip karanlığa, onu geçip ışığa ve sonra yine karanlığa geçiyoruz, ama hiçbir yerde tek bir hoşgeldiniz tabelası yok. Sol taraftaki bir tabelada "stop" diye yazıyor, ama hangi yola sapacağımızı belirtmiyor. Her yol bir öteki gibi karanlık. Sonsuza dek bu caddelerde gidip hiçbir şey bulamayabiliriz ve artık çevreyolunu bile tekrar bulamayabiliriz.

"Neredeyiz?" diye bağırıyor Chris.

"Bilmiyorum." Aklım yoruluyor ve yavaşlıyor. Sanırım artık düşünüp de bulamam doğru yanıtı... ya da bundan sonra ne yapacağımı.

Şimdi ileride beyaz bir ışık ve yolun epey uzağında bir benzin istasyonunun parlak tabelasını görüyorum.

Açık. Motoru yanaştırıp içeri giriyoruz. Chris'in yaşında görünen görevli bize garip bir şekilde bakıyor. Herhangi bir motel bilmiyor. Telefon rehberini alıp oradan birkaç motel buluyorum ve anacadde isimlerini söylüyorum; bana yerlerini tarif etmeye çalışıyor, ama yetersiz. Onun en yakında olduğunu söylediği caddedeki motele telefon ediyorum, rezervasyon yaptırıyorum ve tarifi onaylatıyorum.

Yağmurda ve karanlık caddelerde, tarifi bilmeme karşın yine de oteli kaçırmamıza ramak kalıyor. Otelin ışıklarını söndürmüşler; kayıt

yaparken hiçbir şey konuşulmuyor.

Oda, otuzlu yılların soluk kasvetinden bugüne kalmış gibi, pasaklı, marangozluktan anlamayan sahibi tarafından amatörce yapılmış, ama kuru; ısıtıcı, yatak ve istediğimiz her şey var burada. Isıtıcıyı açıyorum, önüne oturuyoruz. Az sonra üşüme, titreme ve nem kemiklerimizi terk etmeye başlıyor.

Chris bana bakmıyor, yalnızca duvardaki ısıtıcının ızgaralarına bakıyor. Derken, bir süre sonra soruyor: "Ne zaman eve döneceğiz?,

Hata.

"San Francisco'ya vardığımızda," diyorum. "Neden?"

"Öyle yoruldum ki hep oturmaktan ve..." Sesi azalıp gidiyor.

"Ve neden?"

"Ve... bilmiyorum. Hep oturmak... sanki aslında hiçbir yere gitmiyormuşuz gibi."

"Nereye gitmeliyiz?"

"Bilmiyorum. Nereden bileyim?"

"Ben de bilmiyorum," diyorum.

"Peki, neden bilmiyorsun?" diyor. Ağlamaya başlıyor.

"N'oldu Chris?" diye soruyorum.

Yanıt vermiyor. Sonra başını elleri arasına alıyor ve öne arkaya sallanıyor. Bunu yapması beni ürkütüyor. Bir süre sonra duruyor ve "Ben küçükken böyle değildi," diyor.

"Nasıl?"

"Bilmiyorum. Biz hep bir şeyler *yapardık*. Benim yapmak istediğim şeyler. Şimdi *hiçbir* şeyi yapmak istemiyorum."

Öne arkaya o ürkütücü sallanmasına yine başlıyor, elleriyle yüzünü örtüyor; ne yapacağımı bilmiyorum. Bu garip, anlatılmaz bir sallanma hareketi; beni dışarıda bırakan, her şeyi dışarıda bırakan bir cenin gibi içine kapanıyor sanki. Bilmediğim bir yere geri dönüş... okyanusun dibine.

Bunu daha önce nerede gördüğümü anımsıyorum artık, hastanenin yer döşemesi üzerinde.

Yapacak hiçbir şey gelmiyor aklıma.

Bir süre sonra yataklarımıza giriyoruz, uyumaya çalışıyorum.

Sonra Chris'e soruyorum: "Biz Chicago'dan ayrılmadan önce daha mı iyiydi?"

"Evet."

"Nasıl? Ne hatırlıyorsun?"

"Eğlenceliydi."

"*Eğlenceli* mi?"

"Evet," diyor ve sessiz kalıyor. Sonra, "Yatak aramaya gittiğimiz günü hatırlıyor musun?" diyor.

"*Eğlenceli* miydi?"

"Tabii," diyor ve uzun süre sessiz kalıyor. Sonra "Hatırlıyor musun? Evin yolunu hep bana buldurmuştun... Bizimle oyunlar oynardın hep. Bize her türlü öyküler anlatırdın ve arabaya binip bir şeyler yapmaya giderdik; şimdi sen hiçbir şey yapmıyorsun."

"Hayır, yapıyorum."

"Hayır, *yapmıyorsun!* Hep oturup bir yere bakıp duruyorsun ve *hiçbir şey yapmıyorsun!*" Onun yine ağladığını duyuyorum.

Dışarıda yağmur, rüzgârla camlara vuruyor ve üzerime ağır bir basıncın indiğini duyuyorum sanki. O, *Phaedrus* için ağlıyor. Onun özlediği *o*. Rüya bununla ilgiliydi. Rüyada...

Çok uzun gibi gelen bir süre, duvardaki ısıtıcının, rüzgârla yağmurun çatıda ve pencerelerde çıkardığı çıtırtıları dinlemeye devam ediyorum. Sonra yağmur yavaş yavaş diniyor ve ara sıra esen sert rüzgârla silkelenip ağaçlardan düşen birkaç damla sudan başka bir şey kalmıyor.

31 Sabah, yerde yeşil bir sümüklüböcek görerek duruyorum. Yaklaşık yirmi santim boyunda, on santim eninde ve yumuşak, sanki bir hayvanın iç organıymış gibi sümükle kaplı.

Tüm çevrem nemli, ıslak, sisli ve soğuk; ama yine de konakladığımız otelin, aşağısında elma ağaçları bulunan bir eğim üzerinde bulunduğu, ağaçların altındaki çimenlerin ve küçük otların çiğle ya da üstlerinde kalmış yağmur taneleriyle kaplı olduğu görülebiliyor. Bir başka sümüklüböcek görüyorum, sonra bir tane daha; Tanrım, burası bunlarla kaynıyor.

Chris dışarı çıkınca bir tanesini ona da gösteriyorum. Bir yaprağın üzerinde salyangoz gibi ağır ağır hareket ediyor. Chris bir şey söylemiyor.

Yola çıkıyoruz ve kahvaltıyı yoldan uzak, Weott denen bir kasaba-

da yapıyoruz, Chris'in hâlâ mesafeli olduğunu görüyorum. Bu bir tür başka yere bakma tavrı ve konuşmama tavrı; onu rahat bırakıyorum.

Daha ileride, Leggett'te turistik bir ördek havuzu görüyoruz ve kraker satın alıp ördeklere atıyoruz. Chris bunu, o güne dek gördüğüm en mutsuz biçimde yapıyor. Sonra virajlı çayır yollarından geçiyoruz ve birden yoğun bir sise giriyoruz. Sonra ısı düşüyor ve yeniden okyanus kıyısına geldiğimizi anlıyorum.

Sis kalkınca yüksek bir uçurumun üzerinden okyanusu görüyoruz; uzaklara doğru, öylesine mavi ve öylesine engin. Yolda gittikçe üşüyorum, buz gibi.

Duruyoruz, ceketimi alıp giyiyorum. Chris'in uçurum kıyısına çok yaklaştığını görüyorum. Aşağıdaki kayaların en az otuz metre üstündeyiz. Çok yaklaştı!

"CHRİS!" diye bağırıyorum. Yanıt vermiyor.

Gidiyorum, hızla gömleğinden tutup onu geri çekiyorum. "Yapma," diyorum.

Bana garip bir yan bakışla bakıyor.

Onun için giyecek çıkarıp veriyorum. Alıyor, ama oyalanıyor ve giymiyor.

Onu sıkıştırmanın anlamı yok. Bu ruhsal durumda eğer beklemek istiyorsa bekleyebilir.

Bekliyor, bekliyor. On dakika, sonra on beş dakika geçiyor.

Bir bekleme yarışındayız şimdi.

Okyanustan esen soğuk rüzgârın içinde geçen otuz dakikadan sonra soruyor: "Hangi yöne gideceğiz?"

"Güneye artık, kıyı boyunca."

"Geri dönelim."

"Nereye?"

"Daha sıcak bir yere."

Bu, yolu yüz mil uzatır. "Şimdi güneye gitmemiz gerek," diyorum.

"Neden?"

"Çünkü geri dönmek yolu çok fazla uzatır."

"Geri dönelim."

"Hayır. Kalın giysilerini giy."

Giymiyor, hemen yere oturuveriyor.

Bir on beş dakika sonra, "Geri dönelim," diyor.

"Chris motosikleti sen kullanmıyorsun. Ben kullanıyorum. Güneye gidiyoruz."

"Neden?"

"Çünkü çok uzak ve çünkü ben böyle dedim."

"Peki, neden geri dönüvermiyoruz?"

Öfke basıyor. "Gerçekten anlamak istemiyorsun, değil mi?"

"Ben geri dönmek istiyorum. Söyle bana, neden geri dönemeyecek mişiz?"

Sinirlerime hâkim olmaya çalışıyorum. "Senin asıl istediğin geri dönmek değil. Aslında senin istediğin beni kızdırmak Chris. Eğer devam edersen başaracaksın!"

Korku parlaması. İstediği bu. İstediği, benden nefret etmek. Çünkü ben *o* değilim.

Oturmuş halde, acı bir şekilde yere bakıyor ve kalın giysilerini giyiyor. Sonra yine motora biniyoruz ve yeniden kıyı boyunca yola devam ediyoruz.

Onun sahip olduğunu sandığı babayı taklit edebilirim; ama bilinçaltından, Nitelik düzeyinde bunu fark eder ve asıl babasının o olmadığını anlar. Tüm bu Chautauqua konuşmaları biraz ikiyüzlülük içeriyordu. Ama, özne-nesne ikiliğini ortadan kaldırmak için öğüt üstüne öğüt verilirken en büyük ikilik, benimle Phaedrus arasındaki ikilik konusuna değinilmedi. İkiye bölünmüş zihin konusuna.

Ama kim yaptı bunu? Ben yapmadım. Geri çevirmek de mümkün değil... Ben hep okyanusun dibinin buradan ne kadar uzakta olduğunu merak edip durdum...

Yolundan dönmüş ve böylece herkesin gözünde onun ruhunu kurtarmış bir sapkınım ben. Herkesin gözünde; ama bir tek kişi, tüm kurtardığının salt onun bedeni olduğunu ta içerlerde, derinden duyan biri dışında.

Ben, esas olarak, başkalarını hoşnut ederek yaşamımı sürdürüyorum. Bunu kurtulmak için yaparsınız. Kurtulmak için, sizin ne söylemenizi istediklerini kestirirsiniz ve sonra bunu elinizden gelen en büyük ustalık ve özgünlükle söylersiniz ve sonra, eğer ikna olurlarsa kurtulursunuz. Eğer "o"na arkamı dönmemiş olsaydım hâlâ orada olacaktım, ama o, inandığı şeye sonuna dek bağlı kalırdı. Aramızdaki fark bu, Chris de bunu biliyor. Ve bazen "o"nun gerçek, benimse hayalet olduğum duygusuna işte bu yüzden kapılıyorum.

Şu anda Mendocino County kıyısındayız, her şey vahşi, güzel ve

engin burada. Tepeler çoğunlukla otla kaplı, ama kayaların rüzgârdan korunaklı yerlerinde ve tepelerin kıvrımlarında okyanus rüzgârlarının heykel yapar gibi biçimlendirdiği garip fundalıklar var. Rengi griye dönüşmüş eski tahta çitlerin önünden geçiyoruz. Uzakta eski, solmuş, gri bir çiftlik evi var. Nasıl çiftçilik yapılır burada? Çit pek çok yerde kırılmış. Zavallı.

Yol yüksek uçurumlardan plaja inince dinlenmek için duruyoruz. Motoru durdurunca Chris, "Neden burada duruyoruz?" diyor.

"Yoruldum."

"Evet, ama ben yorulmadım. Devam edelim." Hâlâ kızgın. Ben de kızgınım.

"Sen plaja gidip ben dinleninceye kadar bir daire çevresinde koş," diyorum.

"Devam edelim," diyor, ama yürüyüp gidiyorum ve ona aldırmıyorum. Motosikletin yanında kaldırıma oturuyor.

Okyanusun çürümüş organik madde kokusu burada ağır ve soğuk ve rüzgâr dinlenmeye pek olanak vermiyor. Ama gri kayalardan oluşmuş büyük bir kayalık buluyorum; orada rüzgâr sakin ve güneşin sıcaklığı duyulabiliyor, keyfi çıkarılabiliyor. Gün ışığının sıcaklığına konsantre oluyorum ve ne kadar az olursa olsun şükran doluyum.

Yine binip gidiyoruz ve artık farkına varıyorum; O, başka bir Phaedrus'tur; onun düşünme tarzıyla düşünüyor ve onun davranış biçimleriyle davranıyor, çıkaracak sorun arıyor, çok net farkında olmadığı ve anlamadığı güçlerce yönetiliyor. Sorular... aynı sorular... her şeyi bilmek zorunda.

Eğer yanıt alamazsa alıncaya dek gidiyor, gidiyor ve bu onu başka bir soruya yöneltiyor ve onun yanıtını aramak için gidiyor, gidiyor... sonsuza dek soruların peşinden koşarak, soruların asla bitmeyeceğini görmeden, anlamadan. Bir şey eksik, o da bunun farkında ve onu bulmak için kendini öldürecek.

Bir uçurumun keskin virajını dönüyoruz. Okyanus sonsuz, soğuk ve mavi, enginlere uzanıyor ve garip bir umutsuzluk duygusu uyandırıyor. Kıyıda yaşayan insanlar okyanusun, karaya mahkûm iç bölge insanları için neyi simgelediğini asla bilmezler –ne büyük, uzak bir düştür o; vardır, ama bilinçaltının en derin katmanlarında gizlidir ve okyanusa vardıklarında ve bilinç imgeleri bilinçaltı imgelerle karşılaştığında, asla tam bilinmez bir gizle o güne dek öylesine engellenegelmişlikleriyle bir bozgun duygusu yaşarlar. Her şeyin kaynağı.

Uzun bir süre sonra, okyanus üzerinde çok doğal duran aydınlık bir sisin caddelerine yayılıp, belirgin bir hâle kazandırdığı bir kasabaya geliyoruz; bu sisli, güneşli ışınım her şeyi, sanki yıllar öncesinden anımsanıyormuş gibi nostaljik gösteriyor.

Kalabalık bir restoranda durup ışıklı caddeye bakan bir pencerenin yanındaki, boş kalmış son masaya oturuyoruz. Chris önüne bakıyor ve konuşmuyor. Belki bir şekilde, giderek pek fazla yolumuz kalmadığını seziyor.

"Ben aç değilim," diyor.

"Ben yerken bekleyebilirsin herhalde değil mi?"

"Yola devam edelim. Ben acıkmadım."

"Olabilir, ben acıktım."

"Ama ben acıkmadım. Karnım ağrıyor." Eski semptom.

Öğlen yemeğimi öteki masalardan gelen konuşmalar ve tabak ve kaşık sesleri arasında yiyorum ve pencereden, bisikletle geçen birini izliyorum. Dünyanın sonuna varmışız gibi bir duygu var içimde.

Chris'e bakıyorum, ağlıyor.

"Yine ne var?" diyorum.

"Karnım. Ağrıyor."

"Hepsi bu mu?"

"Hayır. Her şeyden *nefret ediyorum*... keşke gelmeseydim... bu yolculuktan nefret ediyorum... bunun zevkli olacağını düşünmüştüm, ama hiçbir zevki yok... keşke gelmeseydim." O bir doğrucu, Phaedrus gibi. Ve Phaedrus gibi, şimdi bana gittikçe artan bir nefretle bakıyor. Zaman geldi.

"Chris, bir bilet alıp seni buradan otobüsle eve göndermeyi düşünmüştüm."

Önce yüzünde bununla ilgili bir ifade yok, sonra şaşkınlık dehşetle karışıyor.

Ekliyorum: "Ben motosikletle tek başıma giderim ve seninle bir ya da iki hafta sonra görüşürüz. Seni nefret ettiğin bir tatili sürdürmeye zorlamanın anlamı yok."

Şimdi şaşırma sırası bende. Yüz ifadesi hiç düzelmiyor. Dehşet duygusu daha da ağırlaşıyor; önüne bakıyor ve hiçbir şey söylemiyor.

Şimdi dengesini yitirmiş ve korkmuş görünüyor.

Bana bakıyor, "Ben nerede kalacağım?"

"Evet, şu anda bizim evde kalamazsın, çünkü orada başka insanlar var. Büyükannen ve büyükbabanla birlikte kalabilirsin."

"Onlarla kalmak istemiyorum."

"Teyzenlerle kalabilirsin."

"O beni sevmiyor. Ben de ondan hoşlanmıyorum."

"Öteki büyükannen ve büyükbabanlarda kalabilirsin."

"Onlarla da kalmak istemiyorum."

Daha başkalarını da sayıyorum, ama başını sallayarak karşı çıkıyor.

"Peki, kimde kalmak istiyorsun öyleyse?"

"Bilmiyorum."

"Chris, sanırım sen kendin de sorunu görebilirsin. Bu yolculuğa devam etmek istemiyorsun. Nefret ediyorsun. Ama kimsenin evinde kalmak ya da başka bir yere gitmek istemiyorsun. Saydığım tüm kişiler ya senden hoşlanmıyorlar ya da sen onlardan hoşlanmıyorsun."

Sessiz duruyor, ama gözyaşları oluşuyor.

Başka masalardan bir kadın bana öfkeyle bakıyor. Ağzını, sanki bir şey söyleyecekmiş gibi açıyor. Ona uzun süre, sert bir yüzle bakıyorum, sonunda ağzını kapatıyor ve yemek yemeye devam ediyor.

Şimdi Chris çok fena ağlıyor ve öteki masalardakiler de dönüp bakıyorlar.

"Kalk, biraz yürüyelim," diyorum ve hesabı beklemeden ayağa kalkıyorum.

Kasadaki kız, "Çocuğun kendini iyi hissetmemesine üzüldüm," diyor. Başımı sallıyorum, hesabı ödüyorum ve dışarı çıkıyoruz.

Aydınlık siste oturacak bir bank arıyorum, ama yok. Onun yerine motosiklete binip, duracak iyi bir yer arayarak yavaşça güneye doğru gidiyoruz.

Yol bizi yeniden okyanusa götürüyor; tırmandığı yüksek tepenin okyanusa doğru çıkıntılı olduğu anlaşılıyor, ama şimdi sisle çevrili. Siste bir an, insanların kumda dinlendiği yerde uzaktan bir aralanma görüyorum, ama sis yine onu kapatıyor ve insanlar bulanıklaşıyor.

Chris'e bakıyorum ve gözlerinde şaşkın, boş bir bakış görüyorum, ama oturmasını söyleyince bu sabahki öfke ve nefret yeniden beliriyor.

"Neden?" diye soruyor.

"Sanırım konuşmanın zamanı geldi."

"Peki, konuşalım," diyor. Eski kavgacı hali tümüyle geri gelmiş. Onun dayanamadığı, "sevecen baba" imajı. "Kibarlığın" sahte olduğunu biliyor.

"Gelecek için ne diyorsun?" Aptalca bir soru.

"Ne gibi?" diyor.

"Gelecekte neler yapmayı planladığını soruyorum."

"Her şeyi oluruna bırakacağım." Şimdi saygısızlık ortaya çıkıyor.

Sis bir an açılıp üzerinde bulunduğumuz uçurumu belli ediyor ve şu anda olanların kaçınılmazlığı duygusu geliyor bana. Bir şeylere doğru itiliyorum ve gözümün kenarındaki nesnelerle bakış merkezimdekiler aynı yoğunlukta artık, hepsi tek şeyde birleşiyor ve "Chris," diyorum, "senin bilmediğin bazı şeyleri konuşma zamanı geldi sanırım."

Hafiften dinliyor. Bir şeylerin geldiğini sezmiş.

"Chris, senin karşında duran baban uzun zamanlar önce deliydi ve şimdi yine ona yakın durumda."

Artık daha yakını yok. İşte burası. Okyanusun dibi.

"Seni eve, sana kızdığım için değil, senin sorumluluğunu taşımaya devam edersem olacaklardan korktuğum için yolluyorum."

Yüzü bir ifade değişikliği göstermiyor. Söylediğim şeyi henüz anlamadı.

"Yani bu bir veda olacak Chris, çünkü seninle tekrar görüşebileceğimizden emin değilim."

İşte bu. Oldu. Artık gerisi doğal olarak gelecek.

Bana öyle acayip bakıyor ki. Sanıyorum hâlâ anlayamadı. Bu bakış... bunu görmüştüm bir yerde... bir yerde... bir yerde...

Bir sabah, sis içindeki bataklıklarda küçük bir ördek vardı böyle bakan... Onu yaralamıştım, uçamıyordu ve üzerine koşup boynundan yakaladım, öldürmeden önce durdum ve evrendeki gizlerin verdiği bir duyguyla gözlerine baktım, aynı böyle bakıyorlardı... öyle sakin, öyle anlamamışçasına... ve yine de öyle farkında. Sonra ellerimle gözlerini kapadım ve boynunu burdum, kırıncaya dek ve parmaklarımın arasında kırılmayı duydum.

Sonra ellerimi açtım. Gözler hâlâ bana bakıyordu, ama hiçliği gözlüyor ve artık hareketlerimi izlemiyordu.

"Chris, senin hakkında konuşuyorlar."

Bana bakıyor.

"Tüm bu sorunların senin kafanda olduğunu söylüyorlar."

Başını, hayır anlamında sallıyor.

"Gerçekmiş gibi görünüyor, gerçekmiş hissi veriyorlar, ama gerçek değiller."

Gözleri büyüyor. Başını hayır anlamında sallamaya devam ediyor, ama artık her şeyi anladığı belli oluyor.

"Her şey giderek kötüleşti. Okulda sorunlar, komşularla sorunlar,

ailenle sorunlar, arkadaşlarınla sorunlar... ne tarafa dönsen sorun var. Chris, bunların hepsini bastıran tek kişi bendim, 'Onda bir şey yok' diyordum, ama artık böyle biri olmayacak. Anlıyor musun?"

Sersemlemiş gibi bakıyor. Gözleri hâlâ izliyor, ama sarsılmaya başlıyorlar. Ben ona güç veremiyorum. Asla veremedim. Ben onu öldürüyorum.

"Bu senin suçun değil Chris. Senin suçun olmadı hiç. Lütfen anla bunu."

Bakışları içsel bir patlamayla birden kesiliveriyor. Gözleri kapanıyor ve ağzından garip bir ağlama sesi geliyor, uzaklardan gelen bir feryat gibi. Dönüyor ve ayağı tökezliyor, sonra yere düşüyor, eğiliyor ve dizleri ve başı yerde, öne arkaya sallanıyor. Çevresindeki otlar hafif, sisli bir rüzgârla sallanıyor. Yakınına bir martı konuyor.

Sisin ötesinden, bir kamyonun dişlilerinin çıkardığı sesi duyuyorum ve bundan dehşete kapılıyorum.

"Kalkman gerek Chris."

Feryat yüksek perdeden ve insani değil, uzaktan gelen bir siren sesi gibi.

"Kalkmalısın!"

Yerde sallanmaya ve feryat etmeye devam ediyor.

Şu anda ne yapacağımı bilmiyorum. Ne yapacağım konusunda hiçbir fikrim yok. Her şey bitti. Kendimi uçurumdan aşağı atmak istiyorum, ama karşı koyuyorum buna. Önce onu otobüse bindirmeliyim, uçurum ondan sonra.

Artık her şey yolunda Chris.

Bu benim sesim değil.

Seni unutmadım.

Chris sallanmayı kesiyor.

Seni nasıl unuturum?

Chris başını kaldırıp bana bakıyor. Bende hep gördüğü film bir an kayboluyor, sonra yeniden geliyor.

Artık birlikte olacağız.

Kamyonun sesi şimdi üstümüze geliyor.

Şimdi ayağa kalk!

Chris yavaşça doğrulup oturuyor ve bana bakıyor. Kamyon geliyor, duruyor ve şoför, aracına binmek istiyor muyuz diye dışarıya uzanıp bakıyor. Başımı, hayır anlamında sallıyorum, elimle devam etmesini işaret ediyorum. Başıyla onaylıyor, kamyonu vitese takıyor ve vınlaya-

rak sisin içinde kayboluyor ve yine yalnız Chris ve ben varız.

Ceketimi üzerine koyuyorum. Başı yeniden dizlerinin arasında gizli ve ağlıyor, ama bu, alçak perdeden, insani bir feryat; önceki o acayip ağlama değil. Avuçlarım terli, alnımın da terli olduğunu hissediyorum.

Bir süre sonra "Neden bizi terk ettin?" diyor ağlayarak.

Ne zaman?

"Hastanede!"

Başka seçeneğim yoktu. Polis önledi.

"Seni bırakmazlar mıydı?"

Hayır.

"Peki o zaman, neden kapıyı açmadın?"

Hangi kapıyı?

"Cam kapıyı!"

Bir tür elektrik şoku geçiyor üstümden. Ne cam kapısından söz ediyor?

"Hatırlamadın mı?" diyor. "Biz bir taraftaydık, sen öteki taraftaydın ve annem ağlıyordu."

Ona bu rüyadan söz etmemiştim. Bunları nereden biliyor? Oh, hayır.

Başka bir rüyadayız. Bu yüzden sesim böyle acayip çıkıyor.

O kapıyı açamazdım. Bana açmamamı söylediler. Onların her dediğini yapmak zorundaydım.

"Ben de bizi görmek istemediğini sanmıştım," diyor Chris. Önüne bakıyor.

Gözlerinde bunca yılın dehşetinin bakışı.

Şimdi kapıyı görüyorum. Bir hastane burası.

Bu onları son kez görüşüm. Ben Phaedrus'um, ben buyum ve onlar Gerçeği söylediğim için beni yok edecekler.

Hepsi biraraya geldi.

Chris yavaşça ağlıyor şimdi. Ağlıyor, ağlıyor, ağlıyor. Okyanustan esen rüzgâr tüm çevremizdeki otların uzun saplarını sallıyor ve sis kalkmaya başlıyor.

"Ağlama Chris, sadece çocuklar ağlar."

Uzun bir süre sonra, yüzünü silmesi için bir bez veriyorum ona. Eşyalarımızı toplayıp motosiklete yerleştiriyoruz. Şimdi sis birden kalkıyor ve yüzüne vuran güneşin, yüzünün ifadesini, daha önce hiç görmediğim bir şekilde açığa çıkardığını görüyorum. Kaskını takıyor, kayı-

şını sıkıştırıyor, sonra bana bakıyor.

"Sen gerçekten deli miydin?"

Neden soruyor bunu?

Hayır!

Hayrete düşüyorum. Ama Chris'in gözleri parlıyor.

"Biliyordum," diyor.

Sonra motosiklete biniyor ve yola çıkıyoruz.

32 Kıyının manzanita çalıları ve mumlu yapraklı fundalıklar arasında giderken şimdi Chris'in yüz ifadesi geliyor aklıma. "Biliyordum," dedi.

Motosiklet virajlarda kolayca dönüyor, öyle yana yatıyor ki yerle yaptığı açı ne olursa olsun bizim ağırlığımız hep aşağıya, motosiklete biniyor. Yol çiçeklerle ve sürpriz görüntülerle dolu, birbiri ardına sert virajlarla tüm dünya yuvarlanıyor ve fırıldak gibi dönüyor ve yükseliyor ve düşüyor.

"Biliyordum," dedi. Yolun sonunda; beni çekeleyip durarak, düşündüğüm kadar ufak olmadığını söyleyen o küçük olaylardan biri olarak geri geliyor şimdi. Epey zamandır onun aklındaymış. Yıllardır. Çıkardığı tüm sorunlar daha anlaşılır oldu şimdi. "*Biliyordum*," dedi.

Çok önceleri bir şeyler duymuş ve bunları çocuksu anlamazlığıyla birbirine karıştırmış olsa gerek. Bu, Phaedrus'un yıllar önce hep söylediği –benim hep söylediğim– bir şeydi ve Chris buna inanmış ve bugüne dek hep içinde saklamış herhalde.

Birbirimizle ilişkimiz birbirimizi hiçbir zaman tümüyle anlayamayacak, belki çok zorlukla anlayabilecek bir biçimde oldu. O, hastaneden çıkmak için en *önemli* nedendi. Onu kendi başına büyümeye bırakmak gerçekten yanlış olacaktı. Rüyada da kapıyı açmaya uğraşan hep oydu.

Ben onu hiç ileriye götüremedim. O beni ileriye götürdü!

"*Biliyordum*," dedi. Ben bu belayla uğraşırken, benim büyük sorunumun benim sandığım kadar büyük olmadığını, çünkü yanıtın tam karşımda durduğunu söyleyerek çekiştirip duruyor beni. Tanrı aşkına kurtar onu bu dertten! Tek kişi ol yine!

Güçlü hava ve çiçeklerden, ağaçlardan ve fundalardan gelen acayip

kokular bizi sarıyor. Şimdi denizden uzaklaşınca soğuk bitiyor ve sıcak çöküyor yine üstümüze. Sıcak, ceketimden ve giysilerimden geçip içerideki nemi kurutuyor. Islak bir koyu renge bürünmüş eldivenlerin rengi yeniden açılmaya başlıyor. O okyanus nemiyle öyle uzun zamandır kemiklerime dek üşümüşüm ki sıcaklığın nasıl bir şey olduğunu unutmuşum sanki. Uykum geliyor, ileride küçük bir koyakta bir sapak ve bir piknik masası görüyorum. Oraya vardığımızda gazı kesip duruyorum.

"Uykum var," diyorum Chris'e, "birazcık uyuyacağım."

"Ben de," diyor.

Uyuyoruz ve uyandığımızda çok dinlenmiş hissediyoruz kendimizi, uzun bir zamandır olmadığımız kadar dinlenmiş. Chris'in ve benim ceketimi alıp, yükleri motosiklete bağlayan elastik askıların altına sokuyorum.

Öyle sıcak ki, canım şu kaskı da bırakmak istiyor. Bu eyalette buna gerek duyulmadığını anımsıyorum. Onu askılardan birine bağlıyorum.

"Benimkini de koy," diyor Chris.

"Güvenlik için sana gerekli."

"Kendininkini takmıyorsun."

Pekâlâ diyorum ,ve onunkini de bağlıyorum.

Yol, ağaçların arasında dönerek, bükülerek gidiyor. Saç tokası gibi kavşaklarda yükseliyor ve birbiri ardına güzel manzaralara doğru kayıyor, fundalıkların içinden ve sonra, aşağıda uzanan kanyonları gördüğümüz açıklığa doğru.

"Harika!" diye bağırıyorum Chris'e.

"Bağırman gerekmez," diyor.

"Oh," diyorum ve gülüyorum. Kasklar olmayınca normal sesle konuşabilirsiniz. Bunca günden sonra!

"Evet, yine de harika," diyorum.

Ağaçlar, fundalıklar ve korular artıyor. Hava ısınıyor. Şimdi Chris omuzlarıma dayanıyor ve biraz geriye dönüyorum ve ayak basamaklarının üzerinde ayağa kalkmış olduğunu görüyorum.

"Bu biraz tehlikeli," diyorum.

"Yo, değil. Tehlikeli olunca anlarım."

Anlar herhalde. "Yine de dikkatli ol," diyorum.

Bir süre sonra, sarkık ağaç dallarının örttüğü U dönüşlü bir virajda keskin bir dönüş yaptığımızda "Oh", sonra "Ah" ve sonra "Vaav" di-

yor. Yol üzerindeki kimi dallar öyle alçak ki dikkatli olmazsa kafasını çarpacak.

"Ne var?" diye soruyorum.

"Çok bambaşka."

"Ne?"

"Her şey. Daha önce hiç senin omuzlarının üstünden bakmamıştım."

Ağaç dallarından geçen gün ışığı yolda acayip ve güzel desenler yapıyor. Işık ve karanlık uçuyor gözlerime. Bir virajı dönüyoruz ve sonra açık güneşin altına çıkıyoruz.

Evet, doğru. Hiç farkına varmamıştım. O bunca zaman hep benim sırtıma bakıp durdu. "Ne görüyorsun?" diye soruyorum.

"Çok bambaşka."

Yeni bir koruluğa giriyoruz ve "Korkmuyor musun?" diyor.

"Hayır, sen alıştın artık."

Bir süre sonra "Ben," diyor, "yeterince büyüyünce motosikletim olacak mı?"

"Eğer iyi bakarsan."

"Ne yapmam gerekir?"

"Bir sürü şey. Beni izlemişsindir."

"Bana onların hepsini gösterecek misin?"

"Tabii."

"Zor mudur?"

"Doğru davranışlarda bulunursan zor değildir. Zor olan doğru davranışı bulmaktır."

"Oh."

Bir süre sonra yine yerine oturduğunu anlıyorum. Sonra bana sesleniyor: "Baba?"

'Ne var?"

"Ben doğru davranışı bulabilecek miyim?"

"Sanırım," diyorum. "Hiçbir sorun olacağını sanmıyorum."

Ve öylece gidiyoruz, gidiyoruz boyuna; Ukiah'tan, Hopland'dan ve Cloverdale'den geçip bağlar ülkesinin içlerine doğru. Çevreyolunun kilometreleri artık öyle kolay görünüyor ki. Bizi yarım kıta boyu taşıyan motor, kendi iç gücünün dışındaki şeylere karşı sürekli kayıtsızlığı içinde vınlayıp duruyor boyuna. Gittikçe genişleyen ve kalabalıklaşan, arabalar, kamyonlar ve insan dolu otobüslerle dolup taşan çevreyolu üzerindeki Asti'den, Santa Rosa'dan, Petaluma'dan ve

Novato'dan geçiyoruz; biraz sonra yol kıyısında evler, tekneler ve körfezin suyu.

Dertler asla bitmez, elbette. İnsanlar yaşadıkça mutsuzluk ve talihsizlikler de olacaktır; ama artık, daha önce var olmayan bir duygu var; üstelik şeylerin salt yüzeyinde değil ta içerilere dek nüfuz ediyor: Biz onu yendik. Artık daha iyi olacak. Böyle şeyleri anlayabiliyor insan.

Sonsöz

Bu kitap antik Greklerin bakış açıları ve bunların anlamları hakkında çok şey söylemektedir ama atladığı bir bakış açısı vardır. Bu, onların zamana bakışıdır. Grekler, gözlerinin önünden uzaklaşmakta olan geçmişe bakarlarken arkalarından çıkıp gelen bir şey olarak görürlerdi geleceği.

Üzerinde düşünürseniz bu, bugünkülerden daha doğru bir metafordur. Gerçekten, kim geleceğe bakabilir? Yapabileceğimiz tek şey geçmişi ileriye doğru uzatmaktır; hem de geçmiş, bu ileriye uzatmaların genellikle yanlış olduğunu bize gösterse bile. Ve gerçekten, geçmişi kim unutabilir? Geçmişten başka bilecek ne var?

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı'nın yayımlanmasından on yıl sonra da, antik Grek bakış açısı özellikle uygundur. Arkamdan nasıl bir geleceğin gelmekte olduğunu gerçekten bilmiyorum. Ama önümde uzanan geçmiş görünürdeki her şeye egemen durumda.

Olacakları elbette kimse kestiremezdi. O zamanlar, kitabı geri çeviren 121 yayıncıdan sonra yalnızca tek bir yayıncı 3.000 dolarlık standart bir avans önermişti. Kitabın, kendisini niçin yayıncılık yaptığını düşünmeye zorladığını söylemiş ve bunun büyük olasılıkla bundan alacağım son para olmasına karşın bu yüzden düş kırıklığına uğramamam gerektiğini eklemişti. Böyle bir kitapta amaç para değildi.

Bu doğruydu. Ama sonra yayın günü, sonra hayranlık belirten eleştiriler, film önerileri, yabancı ülkelerde basımlar, benimle konuşmak için bitmek bilmez öneriler ve hayran mektupları geldi birbirini izleyen haftalar ve aylar boyunca. Mektuplar sorularla doluydu: Niçin? Nasıl oldu bunlar? Burada eksik olan nedir? Sizi harekete geçiren şey *neydi*? Bir tür düş kırıklığı tonu vardı mektuplarda. Bu kitapta, görünenden daha fazla bir şeyler olduğunu biliyorlardı. Her şeyi öğrenmek istiyorlardı.

Aslında, anlatacak bir 'her şey' yoktu. Derinlerde gizli yönlendirici güçler de yoktu. Yalnızca, kitabı yazmak, yazmamaktan daha nitelikli bir şey gibi görünmüştü bana; hepsi buydu. Ama zaman ileri doğru kaybolup gittikçe ve kitabın çevresindeki bakış açısı genişledikçe biraz daha ayrıntılı bir yanıt verme olanağı doğdu.

İsveççe bir sözcük vardır: *Kulturbärer*. 'Kültür taşıyıcı' diye çevrilebilir ama ne demek olduğu hâlâ pek açık sayılmaz. Amerikalıların çok kullandığı bir kavram değilse de aslında kullanılması gerekir.

Kültür taşıyıcı bir kitap, kültürü, bir katır gibi sırtında taşır. Kimse oturup da kültür taşıyıcı bir kitap yazayım dememelidir. Kültür taşıyan kitaplar, borsadaki ani değişimler gibi, neredeyse kazara ortaya çıkar. Kültürün önemli bir *parçası* olan yüksek nitelikli kitaplar vardır; ama bu, aynı şey değildir. Onlar, kültürün bir parçasıdır. Onu bir yere taşımamaktadırlar. Örneğin, deliliğe sempatiyle yaklaşabilirler; çünkü bu standart kültürel yaklaşımdır. Ama deliliğin hastalıktan ya da dejenerelikten başka bir şey olabileceği gibi bir görüşü taşımazlar.

Kültür taşıyıcı kitaplar kültürel değer varsayımlarına meydan okurlar ve bunu kültürün, verdikleri savaşımın amaçladığı yönde değişim göstermekte olduğu bir zamanda yaparlar genellikle. Bu kitapların yüksek nitelikli olması gerekmez. *Tom Amca'nın Kulübesi* edebi bir başyapıt değildi ama kültür taşıyıcı bir kitaptı. Tüm kültürün köleliği reddetmek üzere olduğu bir anda çıktı: İnsanlar onu kendi yeni değerlerinin bir portresi olarak gördüler ve olağanüstü bir başarı haline geldi.

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı'nın başarısı da bu kültür taşıyıcılığı fenomeninin sonucu gibi görünüyor. Bu kitapta anlatılan zorunlu şok tedavisi bugün yasaklanmış durumda. Bu, insan özgürlüğünün çiğnenmesi olarak görülüyor artık. Kültür değişmiştir.

Bu kitap, maddi başarıya karşı kültürel bir ayaklanmanın başgösterdiği bir zamana da rastlamıştır. Hippiler maddi başarıyı tamamen reddediyorlardı. Muhafazakârlar şaşkındı. Maddi başarı, Amerikan rüyasıydı. Milyonlarca Avrupalı köylü tüm yaşamları boyunca onun özlemini çekmişler ve sonunda kendilerinin ve gelecek soylarının bundan nasibini alacağı –Amerika denen– bir dünyaya gelmişlerdi. Şimdi şımarık torunları tüm bu rüyayı, kötü bir şey olduğunu söyleyerek suratlarına atıyordu. Ne istiyorlardı?

Hippilerin kafasında, istedikleri bir şey vardı ve buna 'özgürlük' diyorlardı; ama 'özgürlük', son analizde tümüyle negatif bir amaçtır. Yalnızca, bir şeylerin kötü olduğunu söyler. Hippiler aslında kısa vadeli renkli öneriler dışında bir alternatif getirmiyorlardı ve bu önerilerinin bazıları yozlaşmadan başka bir şeye benzemez oluyordu gittikçe. Yozlaşma eğlenceli olabilir ama bunu yaşam boyu bir uğraş olarak sürdürmek zordur.

Bu kitap, maddi başarıya karşı başka, daha ciddi bir alternatif önerir. Daha doğrusu bir alternatiften çok "başarı"nın anlamını salt iyi bir iş bulmak ve sorunlardan uzak durmaktan daha geniş boyutlara vardırmaktır önerdiği. Ve salt özgürlükten de daha geniş bir şeydir. Çalışmaya, sınırlandırıcı olmayan pozitif bir amaç sağlar. Sanırım kitabın başarısının asıl nedeni buydu. Tüm kültür, tam da bu kitabın önerdiği şeyleri aramaktaymış. İşte bu anlamda kitap bir taşıyıcı oldu.

Uzaklaşıp giden antik Grek perspektifinden bakıldığında, geçen on yılın, çok karanlık bir tarafı var: Chris öldü.

Öldürüldü. San Francisco'da, 17 Kasım 1979 Cumartesi günü akşamı saat 8:00 civarında, bir öğrencisi olduğu Zen Merkezi'nden, bir blok aşağıda, Haight Caddesi'ndeki bir arkadaşını ziyaret etmek üzere çıktı.

Görgü tanıklarına göre caddede, onun hizasında bir araba durdu ve içinden iki adam, ikisi de zenci, dışarı fırladı. Birisi kaçamasın diye Chris'in arkasından yaklaşıp kollarından yakalayıverdi. Ön tarafındaki, Chris'in ceplerini boşalttı, bir şey bulamayınca sinirlendi. Chris'i

büyük bir mutfak bıçağıyla tehdit etti. Chris tanıkların duyamadığı bir şeyler söyledi. Saldırganlar daha da sinirlendi. Sonra Chris onları daha da çıldırtan bir şey söyledi. Adam bıçağı Chris'in göğsüne sapladı. Sonra ikisi arabaya atlayıp gittiler.

Chris bir süre, park etmiş bir arabaya yaslanmış bir halde, yıkılmamaya çalışarak durdu. Daha sonra, sendeleyerek, Haight ve Octavia'nın köşesindeki lambaya doğru caddeyi geçmeye çalıştı. Sonra, sağ akciğeri, parçalanmış pulmoner arterinden akan kanla dolmuş bir halde kaldırıma düştü ve öldü.

Her şeyden çok, alışkanlığın verdiği bir güçle sürdürüyorum yaşamayı. Cenazesinde, ikinci eşimle birlikte yelkenli bir teknede kalmakta olduğumuz İngiltere'ye gitmek üzere o sabah bir bilet almış olduğunu öğrendik. Sonra ondan bir mektup ulaştı; "yirmi üçüncü doğum günümü görecek kadar yaşayacağımı hiç düşünmemiştim" diyordu garip bir şekilde. İki hafta sonra yirmi üçüncü doğum günüydü.

Cenazesinden sonra, henüz almış olduğu ikinci el motosikleti de dahil olmak üzere her şeyini paketleyip eski bir kamyonete yükledik ve bu kitapta anlatılan, batıdaki dağ ve çöl yollarına geri döndük. Yılın o mevsiminde dağ ormanları ve otlakları, karla kaplı, ıssız ve güzeldi. Büyükbabasının Minnesota'daki evine vardığımızda kendimizi daha huzurlu hissediyorduk. Onun eşyaları hâlâ orada, büyükbabasının tavan arasında duruyor.

Ben felsefi sorulara takılmaya eğilimliyimdir; bu soruların üzerine, dönüp duran halkalar halinde, bir yanıt bulana ya da psikiyatrik yönden tehlikeli bir hal alacak kadar kilitlenene dek tekrar tekrar giderim; bu kez de şu soru takıntı haline geldi: 'O nereye gitti?'

Chris nereye gitti? O sabah bir uçak bileti almıştı. Bir banka hesabı, giyecek dolu çekmeceleri ve kitap dolu rafları vardı. O, bu gezegende belli bir zamanı ve mekânı dolduran, gerçek, yaşayan bir insandı ve şimdi birdenbire nereye gitti? Krematoryumun* bacasından mı uçtu? O, geri verdikleri küçük kemik kutusunda mı? Tepedeki bulutlardan birinin üstünde altın bir lir mi çalıyor? Bu sorulardan hiçbirinin anlamı yok.

Sorulacak olan şu: Benim böylesine bağlandığım şey neydi? Yalnızca hayalden ibaret bir şey mi? Akıl hastanesinde yatmış biri için, bu

* Ölülerin yakıldığı fırın. (ç.n.)

asla önemsiz bir soru değildir. Eğer o salt hayalden ibaret değilse, nereye gitti öyleyse? Gerçek şeyler böyle kaybolabilir mi? Eğer öyleyse, o zaman fizikteki, maddenin korunumu yasaları zor durumda. Ama fizik yasalarına inanmaya devam ediyorsak o halde kaybolan Chris, gerçek değildi. Tekrar, tekrar, tekrar aynı şeyler. Sırf beni deli etmek için böyle kaçıp gitmeyi huy edinmişti. Er ya da geç çıkıp gelirdi hep, ama şimdi nereden çıkıp gelecek? Peki, gerçekten, nereye gitti?

Sonunda halkalar durdu, çünkü 'o nereye gitti?' sorusundan daha önce sorulacak başka bir soru olduğunu fark ettim: 'Giden "O" nedir?' İnsanları öncelikle et ve kan gibi maddesel bir şey olarak gören eski bir kültürel alışkanlık vardır. Bu fikre inandığımız sürece çözüm yoktu. Chris'in etinin ve kanının oksitleri krematoryumun bacasından uçmuştu elbette. Ama bunlar Chris değildi.

Bilinmesi gereken, böylesine özlediğim Chris'in bir madde değil de bir model olduğu ve etle kanın ise, bu modelin içinde olmasına karşın ondaki her şey olmadığıydı. O model Chris'den de benden de büyüktü ve bizi, ikimizin de tümüyle anlayamadığı ve ikimizin de tümüyle denetleyemediği bir tarzda birbirimize bağlıyordu.

Chris'in o büyük modelin bir parçası olan bedeni gitmişti artık. Ama modelin büyük bölümü kalmıştı. Modelin ortasında muazzam bir delik açılmış ve bütün bu yürek sızısına o neden olmuştu. Model, tutunacak bir şey arıyor ama bulamıyordu. Acılı insanların, yitirdiklerinin mezartaşlarına ve ona ait olan ya da onu simgeleyen maddelere böylesine bağlılık duymalarının nedeni bu herhalde. Model, kendisini üzerinde toplayacağı yeni bir madde bularak kendi varlığını sürdürmek istiyordu.

Bir süre sonra bu düşüncelerin, birçok "ilkel" kültürde bulunan ifadelere çok benzer bir şey olduğu ortaya çıktı. Modelin, Chris'in eti ve kemikleri dışındaki bölümünü alır ve buna Chris'in "ruhu" ya da Chris'in "hayaleti" derseniz başka bir çeviriye gerek kalmadan, Chris'in ruhunun ya da hayaletinin girecek yeni bir beden aradığını söyleyebilirsiniz. "İlkellerin" bu tarz açıklamalarını duyduğumuzda bunları boş inanç diyerek reddederiz; çünkü biz hayaleti ya da ruhu bir tür maddi ektoplazma olarak yorumlarız, oysa hiç de bu anlama gelmeyebilirler.

Her neyse daha birkaç ay geçmemişti ki eşim beklenmedik bir şekilde gebe kaldı. Epey konuştuktan sonra bunun devam etmememesi gerektiğine karar verdik. Ben elli yaşlarındaydım. Çocuk büyütme

deneyimlerini tekrar yaşamak istemiyordum artık. Yeterince görmüştüm. Böyle karar kılıp doktordan gerekli randevuyu aldık.

Derken çok garip bir şey oldu. Asla unutamayacağım. Verdiğimiz kararı ayrıntılarıyla son bir kez daha tartışıyorduk ki eşim, oturup konuşuyorken sanki uzaklara doğru gitmeye başlıyormuş gibi bir tür çözülme ortaya çıktı. Birbirimize bakıyor, normal bir şekilde konuşuyorduk ama bir roketin, fırlatıldıktan hemen sonra çekilen, iki aşamasının uzayda birbirinden ayrılmaya başladığını gördüğünüz fotoğrafları gibiydi bu. Birlikte olduğunuzu sanırken birden, artık birlikte olmadığınızı anlıyordunuz.

'Bir dakika', dedim. 'Dur. Yanlış bir şey var.' Neydi, bilinmez ama şiddetliydi ve devam etmesini istemiyordum. Gerçekten korkutucu bir şey olduğunu sonradan anladık. Bu, Chris'in daha büyük modeliydi, nihayet ortaya çıkmıştı. Kararımızdan vazgeçtik, bunu yapmasaydık bizi ne tür bir felaketin beklediğini şimdi anlıyoruz.

Şimdi, bu ilkel bakış açısı izlenerek, Chris'in uçak biletini aldığı hatırlatılabilir. Chris şimdi Nell adında küçük bir kız ve yaşamımız bir perspektife oturdu yeniden. Modeldeki delik onarıldı. Chris'in binlerce anısı elbette hep duruyor, ama asla tekrar burada olamayacak maddi bir varlığa yıkıcı bir şekilde sarılmıyorum artık. Şimdi İsveç'te, anne tarafından dedelerimin vatanındayız ve bunun devamı olan ikinci bir kitap üzerinde çalışıyorum.

Nell, ana-baba olmanın daha önce hiç anlamadığımız yönlerini öğretiyor bize. Ağlaması, ortalığı dağıtması ya da inatçılık yapması (ki bunlar pek sık olmuyor) bizi rahatsız etmiyor. Chris'in sessizliği, hep bir tarafta durup bunları telafi ediyor. Artık, isimlerin değişip durmasına ve bedenlerin değişip durmasına karşın bizi bir arada tutan büyük modelin sürüp gittiği çok daha açık görünüyor. Bu büyük modele dayanarak, bu kitabın son satırları aynen duruyor yine. Biz onu yendik. Her şey daha iyi olacak artık. İnsan böyle şeyleri anlayabiliyor.

ooolo99ikl;i,pyknulmmmmmmmmm III

(Bu son satır Nell'den. Makinenin yanına sokulup, tuşlara bastı ve yazdıklarını, gözleri tıpkı Chris'inki gibi parlayarak seyretti. Editör eğer bunları korursa, Nell'in yayımlanmış ilk yapıtı olacak.)

Robert M. Pirsig
Gothenburg, İsveç 1984

Zen ve Motosiklet Bakım Sanatı roman, otobiyografi ve felsefi deneme türlerinin sınırlarını genişleten; bütün bir akılcılık geleneğini sorgulayan benzersiz bir "kült kitap".

Hikâye bir adamın, oğlu ve iki arkadaşıyla birlikte yaptığı uzun bir motosiklet yolculuğundan oluşuyor. Yolcular, metalik-plastik yalnızlıkların hüküm sürdüğü, özdeki çirkinliklerin yapay bir "stil" cilasıyla kapatılmaya çalışıldığı, "stilize" nesneler, "stilize" insanlar ve ilişkilerle dolu bir hayatın yaşandığı Amerikan kentlerinden, sapa dağ yollarından, uçsuz bucaksız düzlüklerden geçer, bir dağa tırmanır ve en sonunda okyanusa varırlar.

Adam yolculuk boyunca bir de "iç yolculuk" yaşamakta, başka doruklarda gezinmektedir. Kendi "deli" geçmişine, aklın ötesine yolculuk yapmaktadır. "Akılcılık" dediği hayaletin peşinde antik Greklerden modern bilim felsefesine kadar bütün Batı düşüncesini kat eder. Etrafındaki bütün çirkinliğin, sahteliğin sebebi olduğu söylenen teknolojiyi suçlamaz. Sorun, teknoloji üreten insanlarla ürettikleri nesneler arasındaki ilişkidedir. Bunun da temelinde gerçekliği, özne ve nesne diye uzlaşmaz karşı kutuplar koyutlayarak kavramaya çalışan Akıl anlayışındaki "genetik bir bozukluk" yatar. Bu anlayış, Nitelik sorunuyla hesaplaşamaz. Bir sanatçının yapıtını oluşturduğu, bir tamircinin bir motosikleti özenle tamir ettiği saf Nitelik anlarında özne ve nesne özdeştir. Bir yanda insan, bir yanda dünya/nesne yoktur. Değer yoksa olgu da olamaz. "İyi", gerçekliğin bir biçimi değildir, kendisidir.

Pirsig'e göre dünyayı politik programlar oluşturarak düzeltemezsiniz, bunlar ancak temeldeki değerler sisteminin doğru olması durumunda işe yarar. "Dünyayı düzeltmenin yeri önce kendi yüreğimiz, kafamız ve ellerimiz ve onlardan çıkan iştir." Bu yüzden de insanoğlunun yazgısını düzeltmekten değil, motosikletin nasıl onarılacağından söz eden bir kitaptır bu. "Çünkü gerçek motosiklet, kendimiz denen motosiklettir."



ARTI

AYRINTI • EDEBİYAT
ISBN 975-539-089-8
9 789755 390895